

**T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ TIP METİNLERİNDEKİ ARAPÇA
ALINTI KELİMELEİ**

DOKTORA TEZİ

NURAY DEMİR ÖZTÜRK

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN AYDEMİR

16 HAZİRAN 2021

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Nuray DEMİR ÖZTÜRK

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Hakan AYDEMİR

İMZA SAYFASI

Nuray DEMİR ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerindeki Arapça Alıntı Kelimeler” başlıklı doktora tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Dr.Öğr.Üyesi Hakan AYDEMİR
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

Üyeler:

Prof. Dr. Zühal Hasene KÜLTÜRAL
Kurumu: Marmara Üniversitesi

.....

Prof.Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Kurumu: Marmara Üniversitesi

.....

Dr.Öğr.Üyesi Abidin KARASU
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

Dr.Öğr.Üyesi Mahmut Alpertunga KARA
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 16 Haziran 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1
Konu, Amaç, Yöntem ve Kaynaklar	1
BÖLÜM I. ESERLER HAKKINDA BİLGİ	7
1.1. TUHFE-İ MÜBÂRİZİ.....	7
1.2. HULÂŞA.....	9
1.3. EDVİYE-İ MÜFREDE	10
1.4. İLYÂSİYYE.....	12
1.5. MÜNTEHAB-I ŞİFÂ.....	14
1.6. KÂMİLÜ'Ş-ŞİNÂ' A.....	17
1.7. KİTÂBU'L-MÜNTEHAB-I Fİ' T- TİB	19
1.8. KEMÂLİYYE	21
1.9. TERCÜME-İ MÜFREDÂT-I İBN-İ BAYTÂR.....	22
1.10. YÂDİGÂR-I İBN-İ ŞERİF	27
1.11. SULTÂNİYE.....	29
1.12. MİFTÂHU'N-NÜR VE HAZÂİNÜ' S-SÜRÜR	31
1.13. TESHİL	35
BÖLÜM II. TÜRKÇE ARAPÇA DİL İLİŞKİLERİ	36
2.1. Türk-Arap Siyasî İlişkilerinin Tarihî Arka Planı.....	36
2.2. Eski Türkçe'den EAT'ye Arapça-Türkçe Dil İlişkileri.....	39
2.3. Dilbilimsel Açıdan Dil İlişkileri.....	41
2.4. Sözcük Alıntılama, Alıntı Sözcük ve Türleri	43
BÖLÜM III. TIP METİNLERİNDE GEÇEN KELİME KATEGORİLERİ.....	52
3.1. Araç-Gereç	52
3.2. Bağlama/Ünlem Anlamı Taşıyanlar ve Diğerleri.....	53
3.3. Bitkiler.....	53
3.4. Gündelik Hayatta Kullanılan Kelimeler	57
3.5. Durum/Hâl/Nitelik/Nicelik Bildiren Sözcükler.....	62

3.6. Dünya/Gökyüzü/Yıldız ve Doğa Olayları	68
3.7. Edebiyat	69
3.8. Harf	69
3.9. Hastalık/Hastalıkla İlgili Kavramlar	70
3.10. Hayvan/Hayvanla İlgili Unsurlar	72
3.11. Irk/Dil/Mensubiyet	73
3.12. İnsan ve İnsana Ait Özellikler	73
3.13. İsimler	74
3.14. İlaç/ /Macun/Terkipler	74
3.15. İnanç	75
3.16. Kavram	77
3.17. Kumaş/Giysi	79
3.18. Mekan/Yön/Yer	79
3.19. Meslek/Kitap	80
3.20. Miktar/Ölçü	81
3.21. Organ/Kemik/Damar/Vücudun Kısımları	81
3.22. Renkler	82
3.23. Taş/Maden/Cevher/Mineraller	83
3.24. Tıbbî Terimler	84
3.25. Sayı	87
3.26. Yeme/İçme İle İlgili Kelimeler	88
3.27. Zaman	90
BÖLÜM IV. SES BİLGİSİ	91
4.1. Ön/iç/son ses düşmesi	91
4.1.1. iç ses düşmesi	91
4.1.2. son ses düşmesi	91
4.1.3. ön ses düşmesi	91
4.2. Ön/iç/son ses türemesi	92
4.2.1. ünlü iç türemesi	92
4.2.2. son ses türemesi	92
4.3. Ünlü kısalması	92
4.4. Göçüşme	92
4.5. Hece yutumu	92
4.6. Ses Karşılması	93

4.7. Ünsüz teklesmesi	93
4.8. Ses Karşılması	93
4.8.1. Söz başında:	93
4.8.2. Söz İçinde:	93
4.8.3. Söz Sonunda:	94
4.9. Ses Değişmeleri	94
4.9.1. $i \leftarrow a$ / $\bar{i} \leftarrow \bar{a}$	94
4.9.2. $a \leftarrow i$	94
4.9.3. $e \leftarrow i$	95
4.9.4. $a \leftarrow u$	95
4.9.5. $u \leftarrow a$	95
4.9.6. $i/i \leftarrow u$	95
4.9.7. $u/\bar{u} \leftarrow i$	96
4.9.8. $e \leftarrow u$	96
4.9.9. $o \leftarrow u$	96
4.10. Benzeşmezlik	96
BÖLÜM V. ARAPÇA ALINTI KELİMELEER	97
A	97
B	123
C	143
D	155
E	169
F	184
G	194
H	203
I	250
İ	252
K	271
L	299
M	306
N	373
O	388
Ö	389
R	389

S	400
Ş	431
T	444
U	472
Ü	477
V	478
Y	486
Z	489
SONUÇ	503
KAYNAKÇA	508
ÖZGEÇMİŞ	517

KISALTMALAR

A.	: Arapça
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
ed.	: Editör
EM	: Edviye-i Müfrede
F.	: Farsça
Gre.	: Grekçe
H.	: Hülâşa
İ	: İlyâsiyye
İbr.	: İbranice
K	: Kemâliyye
KS	: Kâmilü'ş-Şinâ'a
KMT	: Kitābu'l-Müntehab fî't-Tıbb
MŞ	: Müntahab-ı Şifâ
MNHS	: Miftāhu'n-Nūr ve Hazāinü's-Sürūr
no.	: Numara
TMİB	: Tercüme-i Müfredāt-ı İbn-i Baytār
S	: Sulṭāniyye
s.	: Sayı
Sansk.	: Sanskritçe
ör.	: Örneğin
T	: Teshîl
TM	: Tuḥfe-i Mübārizî
Y	: Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf
Yun.	: Yunanca

- * : Muhtemel Biçim
- + : Arapçada kelime sonuna gelen tenvin (ör. *āḥirat* +)
- + : Alıntı kelimelerin Arapçadaki şekli gösterilirken birleşik yapılar arasında (ör. *‘awām + al + nās*)
- : Maddebaşındaki birleşik yapılar arasında (ör. *biṭṭīḥ-i hindī*)

ÖZET

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ TIP METİNLERİNDEKİ ARAPÇA ALINTI KELİMELEER

Demir Öztürk, Nuray

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan Aydemir

Haziran, 2021. 536 Sayfa.

Bu araştırma, Batı Türkçesinin tarihsel bir dönemini kapsayan Eski Anadolu Türkçesi sahasının tıp alanında yazılmış mensur metnlerindeki Arapça alıntı sözcükleri tespit ederek incelemek ve bunlardan hareketle Arapça ve Türkçe arasındaki temas hakkında bilgi sahibi olmak dolayısıyla bu iki milletin kültür tarihine katkı sunmak amacıyla yazılmıştır.

Yüzyıllardır pek çok alanda temas hâlinde olan bu iki milletten Türkçenin, Arapçadan aldığı sözcüklerin incelenmemiş olması maalesef büyük bir sorundur. Ben, bu çalışmamla birlikte iki dilin yoğun bir teması sonucunda Eski Anadolu Türkçesine geçen Arapça alıntı sözcükleri tespit ederek incelemiş oldum.

Tıp, eski ve yeni dünya milletlerinin hepsinin katkı sunduğu eşsiz bir alandan meydana gelir. Bu alanın metnlerini seçerken hem temasın en yoğun görüldüğü alanın tıp olduğunu düşündüm hem de bu alanda yapılan çalışmaların azlığı ve yetersizliğine dikkat çekmek istedim. Böylece tezim yalnız Türk dili için değil, tıp tarihi, tıp çalışmaları, bilim tarihi gibi birçok alana da hizmet etmiş oldu.

Tezin içeriğinden kısaca bahsetmek gerekirse şunları söyleyebilirim: Tezin giriş kısmından sonraki ilk bölümünde incelememe konu olan on üç eser *Tuhfe-i Mübârizî*, *Hulâşâ*, *Edviye-i Müfredde*, *İlyâsiyye*, *Müntaḥab-ı Şifâ*, *Kâmilü's-Şinâ'a*, *Kitābu'l-Müntaḥab-ı Fî't-Tıbb*, *Kemâliyye*, *Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Bayṭâr*, *Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf*, *Sultāniye*, *Miftāhu'n-Nûr* ve *Ḥazāinü's-Sürûr* ve *Teshîl*'den ayrıntılı olarak bahsettim. Bir sonraki bölümde Arap ve Türk milletlerinin hem dilsel temaslarına hem de tarih sahnesinde karşılaşmaları ve temas sonucu gerçekleşen hadiselerden söz ettim. Burada ayrıca tezimin teori kısmına da yer verdim. Sonraki

bölüm tıp metinlerindeki kelimelerin anlam kategorileri doğrultusunda tablo hâline getirildiği kısımdır. Hemen ardından kelimelerde bulunan ve en sık rastlanan ses olaylarına değindim. Bu bölümün ardından tezimin ana kısmını oluşturan kelimeleri alfabetik sırayla dizdim. İncelediğim eserlerde toplamda 3810 tane Arapçadan alıntılanmış kelime tespit ettim. Kelimeler dizilirken kelimenin ilk geçtiği yerdeki şekline, bütün metinlerdeki anlamlarına varsa farklı biçimlerine, kelimenin diğer kelimelerle girdiği yapısal ve anlamsal yeni şekillere ve son olarak kelimenin Arapçadaki orijinal hâline de yer verdim. Çalışmamın sınırları nedeniyle bu sözcüklerdeki anlambilimsel sorunlara gerekmedikçe değinmedim. Çalışmamın neticesindeki tespitlere Sonuç kısmında ve kullandığım eser ve çalışmalara da kaynakça kısmında yer vererek tezimin bölümlerini tamamladım.

Anahtar Kelimeler: Arapça alıntı sözcükler, tıp, Eski Anadolu Türkçesi.

ABSTRACT

THE ARABIC LOAN WORDS IN THE OLD ANATOLIAN TURKISH MEDICAL TEXTS

Demir Öztürk, Nuray

Dissertation, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Dr. Hakan Aydemir

June, 2021, 536 page.

This study aims to search out the Arabic loan words in the prosaic medical texts of Old Anatolian Turkish, which covers a certain era in the history of Western Turkish language, in order to explore the connection between Arabic and Turkish languages and to contribute to Arabic and Turkish cultural history.

Although Arabs and Turks have been in connection with each other through centuries, the Arabic-origin words in Turkish language have not been fully revealed yet. The study tries to discover these Arabic words borrowed into Old Anatolian Turkish as a result of interaction between these two cultures.

Medicine is a unique field where nations from old and new world all contribute. I have chosen medical texts to study both because these texts are at the crossroad of the different cultures and because one can hardly find a sufficient number of researches done about these transmitted words. So I hope that this thesis will be a contribution not only to Turkish language studies but also to the studies on the history of medicine and the history of science.

To briefly mention the content of the thesis, I can say the following: The thirteen books which are the main subjects of the research, namely *Tuhfe-i Mübārizī*, *Hulāṣā*, *Edviye-i Müfredde*, *İlyāsiyye*, *Müntaḥab-ı Şifā*, *Kāmilü's-Şinā'a*, *Kitābu'l-Müntehab-ı Fī't-Ṭib*, *Kemāliyye*, *Tercüme-i Müfredāt-ı İbn-i Bayṭār*, *Yādigār-ı İbn-i Şerīf*, *Sultāniye*, *Miftāhu'n-Nūr ve Hazāinü's-Sürūr ve Teshīl*, are taken up in the first chapter. The following chapter focuses on the linguistic contacts of the Arab and Turkic nations and the events that took place as a result of their encounters on the stage of history. The theoretical framework of the thesis is presented in this chapter

also. The next chapter is the section where the words in medical texts are tabulated according to their meaning categories. In the following chapter the most common sound changes in the words are mentioned. After this chapter, the words which are the main subjects of the thesis are given in an alphabetical order. I have found 3810 Arabic loanwords in total in the texts I have surveyed. In this order I include a word's original form found in the first place; its different meanings and forms, if any, in all texts; the structural and semantic new forms which the word attained through other words and finally its original form in the Arabic language. Due to the limitations of the study and the relatively large number of the words selected, I did not address the semantic problems in these words unless necessary. I finishes the thesis with a conclusion noting the findings of the study and a bibliography showing the works I used in the thesis.

Keywords: Arabic loanwords, medicine, Old Anatolian Turkish.

ÖNSÖZ

İnsanların farklı kültürlere ve dillere olan merakı yaratılışları kadar eskidir. Kişilerin ya da toplumların kendilerine benzemeyen veya kendilerinde bulunmayan unsurlara karşı ilgisi beraberinde etkileşimi getirmiştir. Toplumların bu etkileşimleri neticesinde birbirlerinden aldıkları ya da birbirlerine verdiklerinin başında kültürün en önemli taşıyıcılardan biri olan dile ait kelimeler gelir. Bir kelime bir toplumdan diğerine yolculuğunu kendi başına gerçekleştirmez. Kelime beraberinde geniş bir anlam dünyası ve yeni bir algı ile dile girer. Böylece kelime alıntılamanın sanıldığı kadar basit bir süreçten oluşmadığı da anlaşılmış olur. Bir toplum hangi düşünce ile neden diğer toplumlardan belirli kelimeleri almaya gereksinim duyar? Bu sorunun cevabı oldukça karmaşık ve aslında toplumdan topluma değişkenlik gösteren bir süreci kapsar. Tabii toplumlar arasındaki temasları incelemek bu durumda daha önemli bir hâle gelir. Bir toplumun temas hâlinde olduğu diğer milletlerden aldıkları ve onlara kattıkları hem kendi kültürel mirasını belirleyip kültür tarihini oluşturmada hem de diğer milletlerin tarihsel izlerini saptamada önemli bir etkiye sahiptir.

Bu çalışmayla Arapça-Türkçe arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu iki dil arasındaki teması incelemenin birçok sebebi vardır. Bunlar, iki dilin tarihi gelişimde müphem kalmış yerleri açıklığa kavuşturmak, Türk ve Arap kültürünün temasının hangi alanlarda, ne zaman başladığını, nerede olduğunu ve yoğunlaştığını belirlemek ve bunlar üzerinden çıkarımlarda bulunmak maksadıyla çalışıldığı söylenebilir. Çalışma esnasında yararlanılan metinler, EAT dönemi tıp metinleridir. Burada tezin süresi düşünüldüğünde ve alanın genişliğine bakıldığında eser seçiminde kısıtlamaya gidilmiştir. Manzum tıp metinleri vezinden dolayı alınmamış, mensur eserlerden de üzerinde çalışma yapılanlar ve sözlüklerinden kısmen yararlanılabilecek eserler tercih edilmiştir. Tarih olarak İstanbul'un fethine kadar olan süre ile eserler sınırlı tutulmuştur. Her eserin içinde geçen kelimeler yazmalardaki şekilleriyle kıyaslanmış ve olası hatalar böylece en aza indirilmeye çalışılmıştır. Yine Karahanlı ve Harezmi Türkçesindeki Arapça alıntı sözcüklerle karşılaştırma yapılırken tek tek metin sözlükleri değil bu alanda yapılmış ve tüm sözcükleri içeren kelime sözlükleri pratik olduğundan tercih edilmiştir.

Bu tezin konu seçiminden inşa edilme sürecine değin uzun ve oldukça yorucu her aşamasına ayrı ayrı katkı sağlamış olan, sadece fikren değil fiilen de çalışmada büyük desteğini gördüğüm, tezimin her cümlesini ve kelimesini okuyup değerlendiren, bilgi veren, yol gösteren, değerli tez hocam Dr. Öğr. Üyesi Hakan AYDEMİR'e çok teşekkür ederim.

Doktora süresince rahatlıkla yardımına başvurabildiğim, değerli bilgilerini paylaşan Prof. Dr. Sadık YAZAR'a; tez jürimde olmayı kabul ederek çalışma hakkında ilgisini ve yorumlarını eksik etmeyen Dr. Öğr. Üyesi Abidin KARASU'ya; tezime tıbbî bilgilerini ve katkısını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Alpertunga KARA'ya çok teşekkür ederim. Arapçayla ilgili karşılaştığım bazı zorlukların çözümünde yardımına başvurduğum Dr. Öğr. Üyesi İbrahim HELALŞAH'a teşekkür ederim. Çalışma hakkında değerli görüşlerini ve önerilerini paylaşan Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN'e de ayrıca teşekkür ederim.

Doktora öncesi ve süresince hep yanımda olan, tezimle beraber büyüyen, en büyük şansım, en değerlim, canım oğlum Ali Nurettin'e, çalışmamı tamamlama sürecindeyken dünyaya gelen varlığıyla bizi neşeye boğan, canım oğlum Mustafa Cihangir'e, Lisans döneminden bu yana hayatımda olan desteğini, ilgisini, sevgisini ve sabrını bir an bile esirgemeyen, iyi ki dediğim, sevgili eşim Uğur ÖZTÜRK'e, koşulsuz sevgisi, desteği ile hayatımın her anını kolaylaştırmasından dolayı canım annem Ayşe DEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Şüphesiz, sonsuz şükür, tüm alemlerin yaratıcısı olan Allah'adır.

GİRİŞ

Konu, Amaç, Yöntem ve Kaynaklar

Tezimin konusunu *Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerindeki Arapça Alıntı Kelimeler* oluşturmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi 13. ve 15. yüzyıllar arasında kapsayan Anadolu Türklüğünün ilk ürünlerini verdiği ve yazı dili hâline dönüşme macerası hâla bugün tam olarak aydınlatılamamış Tarihi Türk lehçelerinin Batı kolunu oluşturmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi saha itibariyle birçok alanda yazılmış çeşitli eserlerden oluşmaktadır. Bunları tematik olarak edebiyat, tarih, coğrafya, dinî, tıp gibi çeşitli ilmî konularda verilmiş örnekler olarak sıralayabiliriz. Bu alanda yazılmış her düşünce ürününün temsili sayılan bu ilmî eserleri çeşitli yollardan incelemek, EAT yazı dilinin müphem kalmış boşluklarını doldurmada önemli bir katkı sağlayacaktır.

Burada bu geniş sahanın bir kesitini oluşturan tıp metinlerinin ele alınıp incelenmesi uygun görülmüştür. Bu seçimde etkili olan unsur, tıp metinlerindeki kelime dağarcığıdır. Milletlerin alıntılama yaparken geçtikleri süreçte etkili olan faktörler göz önüne alındığında ihtiyaçtan ya da prestijden kaynaklanan alıntılama örneklerinin bulunduğu alanların başında tıp gelmektedir. Tıp hem yüzyıllardır birikerek toplumların ortak mirasını oluştururken hem de milletlerin kendi serüvenleri içerisinde gelişerek ilerlemesini sürdüren bir alandır. Bu alanda ortaya konmuş eserlerdeki kelimeler incelendiğinde ister ihtiyaç ister prestijden olsun sistemli bir şekilde o dönemin bilim dili olan Arapçadan fazlaca kelime alındığı ortadadır. Burada kelimeler ister Arapça menşeli olsun ister başka dillerden olsun Türkçe için Arapça bir aracı ve kaynak dil statüsünde olmuştur. Beylikler dönemi başlangıç olmak üzere, EAT yazı dilinin ilk örneklerini teşkil eden tıp metinlerinde başlangıçta metinlerin Arapça yazılmaları ardından çeviri yoluyla Türkçe şekillerinin oluşturulma biçimleri düşünüldüğünde yalnızca Arapçanın kelimeleri Türkçeye dâhil edilmemiş bütün bir kavram dünyası da dile girmiştir. Burada müelliflerin ister Türk ister başka milletlerden olsun bilim dilinin ortak olması anlayışından hareketle tıp terimlerinin olası Türkçe adlarında bile Arapça kelimeleri de yanlarına eklemek suretiyle kullanmaları bilim insanları arasında anlaşılma kaygıları ve istekleriyle açıklanabilir. Ortaçağ tıp alanında bilim dili olan Arapçanın etkisi tartışılmaz bir

gerçektir. Bu etkinin Türkçeye yansması Arap ve Türk milletlerinin tarihin seyri içinde uzun yüzyıllardır birbirleriyle olan etkileşimleri düşünüldüğünde normaldir. Bu çalışmayla Türkçenin Arapçadan etkilenme boyutu tıp metinlerinden hareketle cevaplanmaya çalışılmıştır.

Burada özellikle belirtmek gerekirse alıntılan bu sözcüklerin Arapça'dan Türkçe'ye Farsça üzerinden değil doğrudan Arapça üzerinden olduğu düşünülmektedir. Bunun sebepleri ise şöyle sıralanabilir:

- 1) Bilim dili olarak Selçuklulardan itibaren etkin olan dil Arapçadır.
- 2) Tıp alanında Ortaçağ'da söz sahibi olan millet Araplar'dır.
- 3) Türk hekimler tıp eğitimi almak için Mısır'a gitmişlerdir.
- 4) Tıp alanında Arapların çok ileri konumda olmaları Türklerin de tercüme faaliyetlerinde Arapçayı esas almalarını sağlamıştır.
- 5) Arapçadan Türkçeye çevrilen tıp eserlerinde kendilerinden ve eserlerinden bahsedilen Arap hekimler sayıca fazladır.
- 6) Anadolu'da yazılan ilk tıp eserlerinde bile tercih edilen dil Arapça olmuştur. (Tuhfe-i Mübârizî örneğinde olduğu gibi.)
- 7) Farsçadan Türkçeye tıp alanında tercüme edilen eser sayısı ile Arapçadan Türkçeye tercüme edilen eser sayısı karşılaştırıldığında Arapçadan tercüme edilen tıp eserlerinin sayıca daha fazla olduğu hatta Arapça bazı tıp eserlerinin birkaç kez tercümelerinin olduğu da görülebilir (Ayrıntılı bilgi için bkz.¹)
- 8) Bu çalışmada 13. ve 15. yüzyıllar arasında yazılmış tıp eserleri incelendiğinde önsözü Arapça metni Farsça olan tek bir (1) eserin varlığından söz edilebilir; Ali Sîvâsî'ye ait olduğu söylenen bu eser hakkında bilgiler sınırlıdır. Bu ise Farsların ve Farsçanın tıp alanında Eski Anadolu Türkleri üzerindeki etkisinin yok denecek kadar az olduğunu gösterir.

¹ Sadık Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği," (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011), s. 1039-1040-1041.

9) Selçuklu döneminde ve Osmanlı döneminde kurulan medreselerde bilim adamlarının Arapça yazdığı ve Arapçanın önemini koruduğu da önemli bir gerçektir. (Ayrıntılı bilgi için bkz.²)

10) İncelenen Arapça sözcüklerin (a) Arap tıp terminolojisine özgü kelimeler olması, (b) incelenen EAT döneminde Farsçadan Türkçeye tercüme edilen tıp metinlerinin olmaması, (c) 13.-15. yüzyıllarda, hatta öncesi ve sonrası dönemlerde Farsların ve Farsçanın tıp alanında prestij konumda olmaması gibi temel nedenlerden dolayı bu çalışmada incelenen Arapça tıp terimlerinin Farsçadan yazılı veya sözlü yoldan alıntılanmış olması hiç muhtemel görünmüyor. Dilbilimsel bakımdan da bu pek mümkün değil, çünkü bugüne kadar yapılan dilbilimsel incelemeler göstermiştir ki, bilimsel terminoloji her zaman o bilim alanında söz sahibi ve prestij konumda olan kültürden ve dilden alıntılanır. Bu her zaman böyle olmuştur. Bir bilim alanında prestij konumda olmayan kültürden veya dilden bilimsel terminoloji alıntılanması mümkün değildir. Dolayısıyla 13.-15. yüzyıllarda Farsların ve Farsçanın tıp alanında prestij konumda olmaması, Arapça kökenli bu tıp terminolojisinin Farsçadan alıntılanamayacağını gösteriyor³.

Bu zamana kadar Arapça ve Türkçe dil ilişkilerinin bu yönde ele alınmamış olması, bu alanda büyük bir boşluğun oluşmasına neden olmuştur. Bu çalışmayla birlikte iki kültürün diller aracılığı ile ilişkisi tıp metinleri boyutunda ve EAT dönemi seyrince ele alınmış ve boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, iki dilin konuşurları arasındaki ilişkinin süresi, şekli, etkinin ne boyutlarda ve nasıl olduğu sorularına cevap aranırken Arap ve Türk milletlerinin kültür tarihlerinin de yazımında bu bilgilerin sağlayacağı faydalar da anlaşılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerindeki Arapça Alıntı Kelimeler isimli tezimin hazırlanması süreci ve yönteminden bahsedecek olursam şunları söyleyebilirim: İlk olarak tezimin küçük bir kısmını sözlü sunum yaparak kaynaklar

² Esin Kâhya, Ayşegül Demirhan Erdemir, *Bilimin Işığında Başlangıçtan Cumhuriyete Türklerde Tıp ve Sağlık Kurumları* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021), s. 107-108.

³ Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın, 15. yüzyıldan önce Türkçenin Arapçayla hiç temas etmediğini ve bu tarihten önce doğrudan Arapçadan Türkçeye hiç sözcük geçmediğini düşünmektedir. Dolayısıyla bu tezin içinde bulunan 3810 kelimenin tamamının Arapça üzerinden değil Farsça üzerinden Türkçeye girdiğini savunmaktadır.

ve çalışma üzerine tartıştık. Ardından böyle bir çalışma yapılırsa hangi eserlerden nasıl yararlanılacağı üzerine literatür taraması yaptım. Bu alanda daha önceden yapılmış bir çalışma olup olmadığı konusunu değerlendirdim. Araştırmalarım sonucu, Arapça ve Türkçe ilişkilerinin alıntılama üzerinden bir değerlendirmesinin olmadığını tespit ettim. Çalışmaya dahil edilecek eserleri belirleyerek bunların ne kadar sürede inceleneceği üzerinde zaman sınırlamasında bulundum ve planlama yaptım. Planlanan zaman diliminde kaç eserin verilerinin ne kadar sürede girilebileceğini belirledim. Bunların ardından çalışmaya konu olan eserlerin yazmalarını hem Türk hem de dünyanın çeşitli kütüphanelerinden edindim. Yazmaların kendileri ile eserler üzerine yapılan çalışmaları karşılaştırarak varsa eksik yanlış bilgileri düzenledim ve bunları dipnotlarda paylaştım.

Tezimin bölümlerinden bahsedecek olursam sırasıyla şunları verebilirim: Tezimin giriş kısmından sonraki ilk bölümünü, incelememe konu olan eserlere ayırdım (bk. Bölüm I). Tezime konu olan başlıca eserler: *Tuhfe-i Mübārizî*, *Hulāşā*, *Edviye-i Müfredde*, *İlyāsiyye*, *Müntaḥab-ı Şifā*, *Kāmilü's-Şinā'a*, *Kitābu'l-Munteḥab-ı Fī't-Tıbb*, *Kemāliyye*, *Tercüme-i Müfredāt-ı İbn-i Bayṭār*, *Yādigār-ı İbn-i Şerîf*, *Sultāniyye*, *Miftāhu'n-Nūr* ve *Ḥazāinü's-Sürûr* ve *Teshîl*'dir. Eski Anadolu Türkçesinde telif edilmiş tıp eserleri sayıca fazla olduğundan burada doktora sürecinin sınırlarını düşünerek bu eserlerden on üç tanesini incelemeyi uygun buldum. Manzum tıp eserlerini buraya kelimeleri vezne uydurmaya çalışırken yapılacak olası farklılıklardan dolayı almayı uygun görmedim. Alınan eserleri tarihsel olarak kronolojiye uygun biçimde dahil ettim. Beylikler döneminde yazılmış ilk eserlerden başlayarak Fatih dönemine kadar yazılmış eserleri buraya aldım. Eserler hakkında bilgi verirken yazma nüshalardaki verilerden faydalandım ve araştırmacıların okurken gözden kaçırdıkları ya da yanlış, eksik bilgiler verdikleri kısımları dipnotlara ekledim. Her eser için ayrıntılı bilgileri sıralandıktan sonra eserler hakkında yapılan çalışmalara da değindim. Bu kısım yazılırken ikincil kaynaklar okunmuş ancak verilerin yazımında ve bilgilerin oluşturulmasında birincil kaynaklar olan yazma nüshalar tek tek ele alınarak bizzat tarafımda yeniden okunup değerlendirilmiş böylece sadece ikincil kaynaklardan yararlanılarak onların yapmış olabileceği muhtemel hataların tekrarından kaçınılmıştır.

Bir sonraki bölüm Türkçe Arapça dil ilişkilerinden ayrıntılı olarak bahsedilen kısımdır (bk. Bölüm II). Bu kısımda iki milletin yalnız dil ilişkileri konu edinilmemiştir. Bu iki kadim milletin tarih sahnesinde karşılaştıkları zaman diliminden bahsedilmiş ancak bu karşılaşmanın hangi Türk boyları üzerinden olduğundan da söz edilmiştir. Arap ve Türk boylarının ilişkide olduğu coğrafi zemin hakkındaki bilgilerden sonra kültürel etkileşimin karşılıklı yönlerine de değinilmiştir. Ardından tezimin kuramsal kısmına geçilmiş ve dil ilişkilerine, alıntılamanın ne olduğuna, neden ihtiyaç duyulduğuna benim incelememdeki alıntılanmış örneklerin nedenine ve nasıl olduğuna değinilmiş, incelenen alıntılamların hangi dilbilimsel katmana ait olduklarından bahsedilmiştir.

Sonraki bölüm tıp metnindeki kelimeleri anlam kategorilerine ayırıp bunları tablo hâline getirildiği kısımdır (bk. Bölüm III). Bu bölümde kelimeler anlamlarına göre gruplandırılmış ve Arapçanın etkisinin özellikle hangi kelime kategorisinde yoğunlukta olduğu sorusunun cevabı verilmeye çalışılmıştır.

Bu bölümün arkasına da kelimelerde bulunan ve çok sık rastlanan ses olayları eklenmiştir (bk. Bölüm IV). Burada amaç Arapça kelimelerin Türkçeye girerken ne gibi ses değişiklikleri geçirdiklerini tespit ederek kelimelerin uyum sağlama süreci üzerinden veriler elde etmektir.

Bundan sonra tezin ana kısmını oluşturan kelimeler alfabetik sırayla verilmiştir (bk. Bölüm V). Kelimeler verilirken ilk olarak Latin harfli transkripsiyonu ardından kelimenin geçtiği ilk yerdeki Arapça biçimi, kelimenin eserlerdeki anlamı/anlamları, bunların eserlerde hangi varak ve numarada geçtiği, varsa kelimenin farklı versiyonları, kelimenin Arapçadaki şekli, Karahanlı ve Harezmi Türkçesinde bu kelimenin bulunup bulunmadığı, kelimenin farklı sözcüklerle girdiği terkipler ve biçim bütünlüklerine de değinilerek maddeler oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir kelimededen örnek vermek gerekirse:

zeytūn (زيتون) ‘zeytingillerden, gümüş rengindeki uzunca oval yaprakları kışın dökülmeyen Anadolu kökenli, Akdeniz bölgesinde yetişen meyvelerinden yağ çıkarılan 12-15 metre boyunda bir ağaç ve meyvesi, *olca sativa*’ (TM 29b/D, H 96a/7, MŞ 8a/10, KS 43a/6, K 4b/12, KMT 115a/2, KMİB 3b/10, MNHS 7b/1, T 23b/11), *zeytun* (Y 204b/6) | ← A. *zaytūn*.

zeytūn yağı (H 9a/10), *ḥām zeytūn* (H 97b/4), *zeytūn-ı berrī* (MŞ 37b/3), *delūce zeytūn* (KS 51a/13), *zeytūn būsi* (KMT 115a/2), *zeytūn yaprağı* (KMİB 3b/10), *zeytūnu 'l-berrī* (KMİB 142b/3), *yaban zeytūnı yağı* (KMİB 142b/3-4), *eski zeytūn yağı* (MNHS 7b/1), *zeytūn yaprağı şuyı* (MNHS 174b/12)

Tezin son kısmı sonuç ve kaynakça kısımlarından oluşmuş olup tespitler ve değerlendirmeler sonuç kısmında, faydalanılan kaynaklar kaynakça kısmında verilmiştir.

BÖLÜM I. ESERLER HAKKINDA BİLGİ

1.1. TUHFE-İ MÜBÂRİZİ

Hekim Bereket⁴ tarafından yazılmıştır. Eserin ne zaman yazıldığı ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. Hekim Bereket, eserin sebab-i telif kısmında Şeyh Ebū ‘Alī bin Sīnā’nın *Ḳānūn* adlı kitabının bölümlerinden seçtiklerini bir kitap hâline getirdiğini söyler. Bu kitabına otların özellikleri, hastaları tedavi etmek için yapılması gerekenler gibi kısa bölümler eklemiş, her bir bölüm ile kaideye daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını düşündüğü bir daire çizerek yazdığı kitabına Arapça *Lübābū’n-Nühāb* adını vermiştir. Ayrıca bu Arapça kitabının tertip ediliş biçimini daha önceden yaşamış bilgin kişilerin yapmadığından da söz eder. Ardından Hüdāvendigār Melikü’l-ümerā Mübārizü’d-devle ve’d-dīn⁵⁶⁷ dediği kişinin vasıflarını ve hünelerlerini işiterek yanına gittiğini söyler. Bu saygıdeğer kişi, tıp sanatına ait bir kitabın kendilerine gerek olduğunu söyleyerek bunu yapacak kabiliyette ve istekte Hekim Bereket’in olduğunu düşünmüş ve ondan kitabını Türkçeye çevirmesini istediğini ifade etmiştir. Ardından Hekim Bereket o ulu kişinin işareti ile ilk olarak kitabını *Tuhfe-i Mübārizi*⁸ olarak Farsçaya ardından da Farsçadan Türkçeye çevirmiştir. Kitap dört kısımdan oluşur. Her kısım birkaç bölüme ve talime ayrılır. İlk kısımda tabiat işlerine yer verilir. Bu kısımda iki talim vardır. İlk tabiatın ahvalini bildirir ve yedi fasla ayrılır. Bu fasıllarda sırasıyla tenin dört erkani, dokuz

⁴ Ali Haydar Bayat, *Tuhfe-i Mübārizi*’yi Anadolu’da yazılmış ilk Türkçe tıp kitabı olarak kabul eder. Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi* (İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 2016), s. 274.

⁵ Şehabeddin Tekindağ, eserin ilk sayfasındaki bilgiden hareketle Amasya Emiri Halifet Alp Gazi’ye yazıldığını savunur. Şehabeddin Tekindağ, “İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I.”, *Türkiyat Mecmuası*, c. XVI, (İstanbul 1971), s. 134.

⁶ Mahmut Mesud Koman, eserin başındaki hat ile içindeki hattın uyuşmamasından dolayı ve Mübarizüddin unvanının diğer Anadolu emirlerine de verildiğini söyleyerek kendisine birçok telif ve tercüme eser yazılan Aydınoğlu Mübarizüddin Mehmed Bey olduğunu iddia eder. Mahmud Mes’ud Koman, “Tuhfe-i Mübārizi”, *Tıp Fakültesi Mecmuası*, c. 18, S. 3 (İstanbul 1955), s. 701.

⁷ Ali Haydar Bayat, Anadolu Türk beyliklerinden Aydınoğlu Mehmet beye sunulduğu zannedilmiştir dedikten sonra Alâeddin Keykûbâ’tın Amasya valisi Mübarizüddin Halifet Gâzi için tercüme edildiğini belirtmiştir. Ali Haydar Bayat, *a.g.e.*, s. 274.

⁸ Mikail Bayram, Anadolu’da yazıldığı bilinen ilk Türkçe telif eser olduğunu ifade eder. Mikail Bayram, “Anadolu’da Te’lif Edilen İlk Türkçe Eser Meselesi”, *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, (Konya 1996) s. 903.

mizaç, dört hılt, altı endam ve ondan başka endamlar, üç kuvvetler, ilk üç kuvvetten gelen işler, üç türlü candan bahsedilir. İkinci talimde tabiat ahvalıyla ilgisi bulunan nesneler anlatılır bu dört fasla ayrılır. Sırasıyla, tonları ve renkleri, zayıflık ve şişmanlığı, dört türlü yaşı ve erkek ile kadın arasındaki farklılıkları anlatır. İkinci kısımda tabiat dışındaki işler anlatılır. Kendi içinde altı fasla ayrılır. İlk altı fasılda sırasıyla hastalıklar, üç türlü sıtma, şişler ve onun esasları, hastalıkla ilgisi bulunan nesneler, hastalığın sebepleri anlatılıp altıncı fasılda dört talime yer verilir. Bunlarda, hastalık belirtileri, hıltların üstün olması durumu, nabız çeşitleri ve idrarın özellikleri ile onu şişede tutma konularına yer verir. Üçüncü kısımda sağlığı koruma konusuna değinilir ve dokuz fasla ayrılır. Sırasıyla, sağlığın bölümleri, havanın özellikleri, yeme içme özellikleri, kusma ve kan aldırma durumları, yürümek, hareket etmek ve durma biçimleri, uyku ve uyanıklığın niteliği, sinirlenmek ve sevinmenin şekli, hastalıktan haber veren nesneler gibi bölümlerden oluşur. Dördüncü kısımda ise tedavi etmenin özelliklerinden bahsedilir. Bu bölüm yedi yol ve iki kısımdan oluşur. Yedi yolda sırasıyla, tedavilerin kaç kısım olduğu, kusmanın özellikleri ve şartları, kusmanın hâlleri, kan almanın durumları, hacamatın niteliği, huknenin hâlleri, yakı ve dağlama özellikleri anlatılıp fasıllara geçilir. İlk fasıl, üç faydaya ayrılır bunlar tek otlar, otların gücü ve özellikleri, tek otların ne işe yaradığını anlatır. İkinci fasıl iki faydaya ayrılıp ilki kişinin otları karıştırmada ihtiyaç duyduğu nitelikler diğeri ise karıştırılmış otların kaç türlü olduğundan bahseder.

Tuḥfe-i Mübārızī'nin bilinen iki nüshası vardır. Birinci nüsha Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde 12049 numarasında kayıtlıdır⁹. Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. İkinci nüsha Paris Bibliothèque Nationale'de 171'de kayıtlıdır. İstinsah ve müstensihi belli değildir. Her iki nüsha da 60 varaktır ve nesih hatla yazılmıştır. Metinlerin geneli harekesizdir ancak harekeli yerler de vardır.

⁹ Hekim Bereket, *Tuḥfe-i Mübārızī*, Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 12049.

Eser üzerine, Adnan DERİN¹⁰ 1987 yılında, Zehra Uslucan TEKDEMİR¹¹ 2000 yılında birer yüksek lisans tezi hazırlamışlardır. Binnur ERDAĞI, eser üzerine 2001 yılında bir doktora çalışması yapmıştır.¹²

1.2. HULĀŞA

Hekim Bereket tarafından yazılmıştır. Hekim Bereket, *Tuhfe-i Mübārizī*'yi bitirmiş ve *Tuhfe-i Mübārizī*'de ismini zikrettiği Hudāvendigār melikü'l-ümerā Mübārizü'd-devle ve'd-dīn'e kitabını sunmuş kitap onun tarafından değerli bulunmuş ve sonra o ulu kişi dediği Hudāvendigār melikü'l-ümerā Mübārizü'd-devle ve'd-dīn'in yeni bir işareti ile *Hulāşa*'yı yazmaya karar vermiştir. Ayrıca bu yazacağı kitapla ilgili olarak, tıp kitaplarının faydasını dile getirme, bütün dertlerin sebebini, belirtisini ve درمانını söyleme kısa, fakat faydasının çok olduğunu yine ulu kişi dediği Mübārizü'd-devle'nin cetvelle tertip edilmesi isteğine uyarak 27 cetvelle tertip edip adını da Hūlāşa koyduğunu belirtir. Yirmi yedi cetveldən oluşan kitabın sırasıyla cetvellerinde bahsedilen konuları şöyledir: Birinci cetvel buhran günlerini bildirir bunlar kırk gündür, ikinci cetvel organlarda görülen kötü hastalıkları bildirir, üçüncü cetvel kötü belirtileri vücudun hareketinde bildirir, dördüncü cetvel vücuttan dışarı çıkan belirtileri bildirir, beşinci cetvel dört hıltın belirtisini bildirir, altıncı cetvel baş hastalıklarının ve belirtilerinin درمانını bildirir, yedinci cetvel göz hastalıklarının درمانını bildirir, sekizinci cetvel kulak hastalıklarının درمانını bildirir, dokuzuncu cetvel burun hastalıklarının درمانını bildirir, onuncu cetvel ağız hastalıklarının درمانını bildirir, on birinci cetvel boğaz hastalıklarının درمانını bildirir, on ikinci cetvel göğüs ve akciğer hastalıklarını bildirir, on üçüncü cetvel mide hastalıklarının درمانını bildirir, on dördüncü cetvel bağırsak hastalığının درمانını bildirir, on beşinci cetvel dalak hastalığının درمانını bildirir, on altıncı cetvel bağırsakların hastalığının درمانını bildirir, on yedinci cetvel böbrek ve mesane hastalığı ve bunların درمانını bildirir, on sekizinci cetvel dil altı hastalığı ve درمانını bildirir, on dokuzuncu cetvel zeker, haya ve makat hastalığı ve bunların

¹⁰ Adnan Derin, “Tuhfe-i Mübarizi: metin-gramer notları-sözlük,” (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1987).

¹¹ Zehra Uslucan Tekdemir, “Hekim Bereket, Tuhfe-i Mübarizi metin-inceleme,” (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2000).

¹² Binnur Erdağı Doğuer, *Hekim Bereket Tuhfe-i Mübārizī Metin-Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013).

dermanını bildirir, yirminci cetvel vücut mafsallarının hastalığı ve dermanını bildirir, yirmi birinci cetvel deri üstünde ortaya çıkan hastalıkları bildirir, yirmi ikinci cetvel sıtmaları ve dermanını bildirir, yirmi üçüncü cetvel süs ve bezek hâllerini bildirir, yirmi dördüncü cetvel düşme ve yaralanmanın dermanını bildirir, yirmi beşinci cetvel kırık sarmayı ve bedenin hâllerini bildirir, yirmi altıncı cetvel hayvan ısırmasını ve dermanını bildirir, yirmi yedinci cetvel öldürücü otlar dermanını bildirir.

Eserin iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ilki Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 12050 numarada kayıtlıdır; diğeri Paris Bibliothèque Nationale 171'de kayıtlıdır¹³. Her iki yazmanın da müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Her iki nüsha da nesih hatla yazılmış olup 127 varaktan oluşur.

Eser üzerine Aydın Demir, 2010 yılında bir yüksek lisans çalışması yapmıştır¹⁴. Eserin tamamını Binnur Erdağı Doğuer, 2016 yılında yayınlamıştır¹⁵.

1.3. EDVİYE-İ MÜFREDE

*Edviye-i Müfrede*¹⁶, İshâk bin Murâd¹⁷ tarafından yazılmıştır. Kendisi eserin giriş kısmında, yazma amacını Türkçede adı bilinen ve bu topraklarda bulunur dediği müfret devaları bir araya getirmek olarak açıklamıştır. Ayrıca bu müfret devaların, mizaç özelliklerine, menfaatine ve zararlarına değinilerek Arap harfleri sistemine göre düzenlediğini söyler. İshâk bin Murâd, eserini Gerede kalesinin katında, Arkut dağında ve hicretin 792. yılında meydana getirdiğini ve eserin iki kısımdan oluştuğunu ilk kısımda otların zikredildiğini, ikinci kısımdaysa kısa ve faydalı ameli bilgilere yer verdiğini dile getirmiştir.

¹³ Hekim Bereket, *Hulâşa*, Paris Bibliothèque Nationale 171.

¹⁴ Aydın Demir, “Hekim Bereket Hulasa (1.-50. sayfalar) İnceleme- Metin-Sözlük, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2010).

¹⁵ Binnur Erdağı Doğuer, *Hekim Bereket Hulâşa Metin-Sözlük* (Ankara: Ürün Yayınları, 2016).

¹⁶ Ali Haydar Bayat, Osmanlı beyliğinin bilinen ilk tıp kitabı olduğunu söyler. Ali Haydar Bayat, *a.g.e.*, s. 284.

¹⁷ Ali Haydar Bayat’a göre İshâk bin Murad, çağdaşı Hacı Paşa’ya göre kitabında dua, muska tılsımlara yer vermeyişiyle daha üstün bir bilim adamıdır. Ali Haydar Bayat, *a.g.e.*, s. 284.

Eserin ilk bölümü, 1b-43b arasından oluşur. Burada alfabetik bir sıra ile bitkiler, etler, ekmek çeşitleri, süt çeşitleri, yağ çeşitlerinden bahsedilmiştir, bunların Türkçe, Arapça ve Farsçadaki isimlerine yer verilerek bunların mizaç özelliklerine ve ne gibi hastalıklara şifa verdiği bilgileri paylaşılmıştır. Bu bölümün sonuna bu risalede zikredilen otlar seçilip hangisinin hangi hastalığa iyi geldiği bilgisi verilmiş gerekli görüldüğü durumlarda risalenin baştan sona okunmasındansa buradan ilgili otun adının bulunarak hangi bölümde ona ulaşılacağı ve yiyerek, içilerek, yakı yapılarak yahut sürülerek kullanılacağına değinilmiş ardından sırayla hastalıklar sayılarak karşılıklarına bu otların isimleri yazılmıştır. İkinci bölüm, tıbbın uygulaması ile ilgili olup dört makaleye ayrılmıştır. İlk makalede, baş ile ilgili hastalıklara ve tedavi biçimlerine yer verilmiştir. İkinci makalede, insanın üst yarısı üstündeki uzuvlarına ait hastalıklar ve bunların tedavilerinden bahsedilmiştir. Üçüncü makalede, insanın aşağı yarısına ait hastalıklara ve bunların tedavisine yer verilir. Dördüncü makale, vücudun dışında olan hastalıkları ve tedavilerini anlatır. Bu bölümün arkasına nabız ile ilgili kısa bir parça eklenmiştir. Bunun ardından *Zahîre-i Hârezmşâhî*'den naklettiğini söylediği bir makale ile İbn-i Sina'ya ait alıntılar da eklemiştir. Risalesinin son kısmında Türkçe-Farsça-Arapça hastalık isimlerine, organlara, bitki adlarına, madenlere yer verdiği bir sözlüğü de koymuştur.

Eserin nüshaları şöyledir:

Çalışmamda esas alınan yazma nüshası Paris'tir, Bibliothèque Nationale A. F. 170'de kayıtlıdır¹⁸. Diğer nüshalar ise şöyledir: Malatya Nüshası, Malatya Genel Kütüphanesi 1196-1'de, Bursa Nüshası, Haraççioğlu No. 1134'de, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan No:1693'te, Ali Emiri Nüshası, Millet Kütüphanesi Tıp No: 109'da kayıtlıdır.

Eser üzerine, Mustafa Canpolat ve Zafer Önler bir çalışma yapmıştır¹⁹.

¹⁸ İshâk Bin Murâd, *Edviye-i Müfrefe*, Paris Bibliothèque Nationale A.F. 170.

¹⁹ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, *İshâk Bin Murâd Edviye-i Müfrefe* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016).

1.4. İLYÂSİYYE

Bu eserden ilk olarak bahseden kaynak, *Keşfu'z-Zunûn*'dur²⁰. *Keşfu'z-Zunûn*'un Bulak (Kahire, I, s.115) ve Flügel (Leipzig, 1835-1858) neşirlerindeki şu ifadeyi Paul Wittek aynen kullanmıştır: “Tıbbâ dâir Muhammed bin Mahmûd eş-Şîrvânî'nin İlyâsiyye'si. Muhtasar olup, Sultan İlyâs bin Muhammed bin Orhan adına [Arapça] te'lif etmiş, sonra onun emriyle [Türkçe'ye] tercüme etmiştir. Bir mukaddime ve on bâb üzere tertip edilmiş olup, ifadesi kötü sözleri rakîktir”.²¹

Sonra Fuat Köprülü bu eserden Türk Edebiyatı Tarihi²² kitabında eserin XIV. yüzyılın sonlarında yazıldığını kaydederek bahseder. Yine İsmail Hakkı Uzunçarşılı²³, İlyâsiyye'nin, İlyâs Bey'in isteği ile Türkçeye çevrilen tıbbî bir eser olduğunu yazar. Ali Haydar Bayat ve Necdet Okumuş, Mürşid²⁴ adlı eserde, İlyâsiyye'den söz ederek Fuat Köprülü'nün vermiş olduğu bilginin yanlış olduğunu İlyâsiyye'nin İlyâs Bey'in Osmanlı tâbiyetine girmeden önce yani 1403-1414 yılları arasında yazılmış olabileceğini ve bu eserin herhangi bir nüshasının da tespit edilemediğini vurgulamıştır²⁵. Yine Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi* kitabında Mürşid'deki bilgileri tekrarlamıştır²⁶. Kaynakların verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere bu metnin bir nüshası bulunamamıştır ancak eserin bir mukaddime ve on babdan meydana getirilmiş olduğu kaynaklarda tekrarlanmıştır.

Elimdeki nüshayı bulan ve ilim dünyasına tanıtılmasına katkı sağlamış olan araştırmacı ise Doç. Dr. Sadık Yazar'dır. Kendisi *Cezayir Milli Kütüphanesi*'ndeki

²⁰ Hacı Kalfa, *Keşf ez-Zunûn*, (Mısır: Bulak, 1274), S. I, s. 115.

²¹ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği: 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, çev. Orhan Şaik Gökyay (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986), s. 115-116.

²² M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980), s. 340-341.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984), s. 222.

²⁴ Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî, *Mürşid [Göz Hastalıkları] İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük*, Haz. Ali Haydar Bayat, Necdet Okumuş (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2004), s. 14,

²⁵ M. Fuad Köprülü, *Türk edebiyatı Tarihi* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980), s. 340-341.

²⁶ Ekmeleddin İhsanoğlu, Ramazan Şeşen, M. Serdar Bekar, Gülcan Gündüz, Veysel Bulut, *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi History of the Literature of Medical Sciences during the Ottoman Period*, (İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2008) c. I, s. 42.

Türkçe Yazmaların Kataloğu isimli araştırmasında eserin numarasını 1780/3 olarak vermiş ve eser ismini *el-Muhtasar fi't-Tıbb* olarak kaydetmiştir.²⁷²⁸.

Eserin müellifi, Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî'dir. Eserin ne zaman yazılmış olduğuna dair bir bilgi metinde bulunmuyor. İlyas Bey'in Menteşeoğulları²⁹ tahtına geçtiği yıllar olan 1403-1414'te olabileceğini düşünüyorum.

Eser, bir mukadime ve on altı babdan oluşmuştur. Mukadime kısmında Allah'a, Hz. Muhammed ve onun ashabına övgüde bulunmuş ardından eserin sebep-i telif kısmına geçmiştir. Birinci bap, insanın faydasına olacak şeylerden bahseder. Bu bölüme bir de fasıl kısmı eklenmiştir. İkinci bap, hayvanların faydaları hakkındadır sırayla çeşitli hayvanların nelere faydalı olduklarına değinilir. Üçüncü bap, hüthütün faydalarından bahseder bu bapta bir fasıl kısmı daha bulunur onda da ar kuşundan ve faydalarından bahsedilir. Dördüncü bap, bitkiler hakkındadır. Metnin 4b kısmından sonra farklı bir konuya geçilmiş aradaki yapraklar kayıp durumdadır. 5a kısmında nev'-i diğêr denilen bir kısım vardır, burada ilaç terkiibinden bahseder. Ardından on altıncı bölüm geliyor; kendi içinde nev'-i diğêr diyerek çeşitli ilaç terkiplerine ve nelere faydalı geldiğine nasıl kullanılması gerektiğine değinilir.

Metin Eski Anadolu Türkçesi döneminin dil özelliklerini taşımaktadır. Eser, harekeli nesihle yazılmıştır. Metnin bu özelliği bazı kelimeler hariç metnin

²⁷ İlyâs Beg b. Mahmûd Begzâde, *İlyâsiyye*, Cezayir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1780/3.

²⁸ Sadık Yazar, "Cezâyir Milli Kütüphanesi'ndeki Türkçe Yazmaların Kataloğu = The Catalogue of the Turkish Manuscripts in the National Library of Algeria". *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi* [Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı], c. IV, (İstanbul) s. 315-316.

²⁹ 13. yüzyılın ikinci yarısında Güneybatı Anadolu'da kurulan bir Türkmen beyliğidir. Beyliğin kurucusu Anadolu Selçuklu devleti tarafından iktâ verilme suretiyle gönderilen Menteşe Bey'dir. Beyliğin kurucuları ve başına geçen ilk isimler hakkında kaynaklar yetersizdir. Beylik, Muğla, Peçin, Milas ve Balat'tan Ege sahillerine kadar uzanmaktadır. Menteşe Bey'den sonra sırasıyla Mesut, Şücâüddin Orhan, İbrahim, Mûsâ, Ahmed, Mehmed, İlyâs Bey'ler tahta geçmişlerdir. Çelebi Mehmed'in 1413 yılında hakimiyetini sağlamlaştırmasıyla birlikte İlyas Bey Osmanlılar'ın bir vasalı konumuna gelmiştir. İlyas Bey, oğullarını Osmanlı sarayına göndermiştir ancak onun 1421'de ölümünden sonra Leys ve Ahmed adlarındaki iki oğlu kaçıp Beyliğin başına gelmişlerse de II. Murad'ın 1424 yılında Menteşe topraklarını ele geçirmesiyle Beylik tamamen sona ermiştir. Menteşe Beyliği diğêr beyliklerde olduğu gibi Ulu Beg denilen biri tarafından yönetilmiştir. Başkentleri Milas'tır ve Peçin yazlık ikametgâhları konumundadır. Balat'ta ise Venedikli bir tüccar topluluğu ve bunların oturdukları mahalleri vardır. Erdoğan Merçil, "Menteşeoğulları," *DİA*, c. 29 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004) s. 152-153.

okunmasına yardımcı olmuştur. Metindeki ünlülerin yuvarlak ya da düz okunmalarında harekeli sistem yol gösterici özellik taşımıştır.

Türkçe sözcüklerin yazımında henüz bir standarda ulaşılmadığı için eserde bazı kelimelerin çeşitli yazım şekilleri mevcuttur. Ayrıca Arapça ve Farsçadan alınmış olan kelimelerin yazımında da standart yoktur. Eserde, düzlük yuvarlaklık uyumu bulunmamaktadır.

Eser üzerine tek çalışma tarafınca yapılmış olup metnin transkripsiyonu ve sözlüğü yapılarak ilim alemine tanıtılmıştır³⁰.

1.5. MÜNTAḤAB-I ŞİFĀ

Asıl adı Celâlüddin Hızır bin Aliyü'l-Hattâb olan ve Hacı Paşa ismiyle meşhur olmuş hekim tarafından yazılmıştır. Eserin giriş kısmında, muhtasar bir kitap tasnif etmek istediğini söyleyip sağlığı koruma yollarını ve hastalıkların sebeplerini, belirtilerini ve ilaçlarını söyleyerek şayet herhangi bir yerde usta bir hekim bulunmadığı takdirde bu muhtasar kitabı kullanabileceklerini yazar. Bu kitaba *Müntaḥab-ı Şifā* demesini, hastalıkların teşhisinde ve ilaç hazırlamada kolaylığın olmasını istemesi olarak dile getirmiştir. Çoğu insanın bu kitaptan fayda göreceği için kendisini de duadan geri bırakmamalarını istemiştir. Bu kitabı üç bölüm hâlinde hazırlamıştır. İlk bölüm iki kısma ayrılmıştır. İlk kısımda tıp ilmini anlatmış ikinci kısımda tıbbın uygulamasına geçmiştir. İkinci bölüm yiyecekler, içecekler, devalar hakkındadır. Üçüncü bölüm hastalıkların sebebini, belirtilerini ve ilaçlarını anlatır. İlk bölümün ilk babında, tıp ilmi hakkında bilgi verip ahlatın belirtilerinden, nabız bilmenin faydalarından, karure bilmekten bahseder. İlk bölümün ikinci babında, gıdaların önlemi, suların önlemi, hareket etmenin önlemi, uyumanın önlemi, kusmanın önlemi, hamamın önlemi, soğuk suya girmenin önlemi, yerden çıkan suların özellikleri, cimanın önlemi, fazlaların önlemi, hastalıktan yeni kurtulanların önlemi, hamilelerin ve lohusaların önlemi, tedavilerin önlemi, kusmanın önlemi, kan almanın önlemi, buhranın önlemi, alametlerin iyisi ve kötüsü bildirilir. Sırasıyla

³⁰Nuray Demir Öztürk, “Muhammed Bin Mahmûd-ı Şîrvânî'nin ‘İlyâsiyye’ İsimli Tıp Eserinin İncelenmesi”, *İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Özel Sayısı-II*, S. 106 (Ankara: Yeni Türkiye, 2019) s. 598-625.

ekmeklerin, etlerin, yağların, sütün, yoğurdun, peynirin, tohumların, yemişlerin, aşların, tatlıların özellikleri baplara ayrılarak açıklanmıştır. İkinci bölümde hastalıkların sebepleri, belirtileri ve tedavilerini bildirir altmış iki baktır. İlk bab baş ağrısı ve çeşitlerinin sebebi, belirtileri ve ilacı hakkındadır; ikinci bab göz ağrısı, sebebi ve ilacı hakkındadır; üçüncü bab kulak ağrısı ve çınlamasının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; dördüncü bab nezle ve burun kanamasının sebebi hakkındadır; beşinci bab diş ağrısının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; altıncı bab çene, yüz, dil ağrılarının sebebi ve ilacı hakkındadır; yedinci bab ağız ağrısının, kokusunun sebebi ve ilacı hakkındadır; sekizinci bab boğaz ağrısının sebebi ve ilacı hakkındadır; dokuzuncu bab boğaza sülük durmasının belirtisi ve ilacı hakkındadır; onuncu bab boyun ve ense sinirleri ağrısıyla ilacı ve sıracı hastalığı hakkındadır; on birinci bab göğüs ağrısı sebebi ve ilacı hakkındadır; on ikinci bab nefes darlığı, akciğer ve ciğer ağrısı ile zatürre sebebi ve ilacı hakkındadır; on üçüncü bab tıkanıklık, mide hastalığı ve susamanın sebebi, belirtileri ve ilacı hakkındadır; on dördüncü bab tabiat, yürek ağrısı ve oynamasının sebebi ve ilacı hakkındadır; on beşinci bab boğaz hastalığının ve akciğer hastalığının sebebi ve ilacı hakkındadır; on altıncı bab sarılığın sebebi ve ilacı hakkındadır; on yedinci bab istiskanın çeşitleri, sebebi, belirtileri ve ilacı hakkındadır; on sekizinci bab safra ve dalak hastalıklarının sebebi, belirtileri ve ilacı hakkındadır; on dokuzuncu bab balgam ve kabız ile bağırsaklarla ilgili olan kuluncun sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; yirminci bab içte canlı olması, solucan ve parazit bulunmasının belirtileri, sebebi ve ilacı hakkındadır; yirmi birinci bab ağır basması, sinir gerilmesi, göbek hastalığının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; yirmi ikinci bab ishalden olan iç ağrısı, kabızlık ve makat çıkmasının belirtileri ve ilacı hakkındadır; yirmi üçüncü bab cimada, böbrekte, mesanede baş olması, su yolunun tutulması, idrarını tutamamanın sebebi, belirtileri ve ilacı hakkındadır; yirmi dördüncü bab haya sıkıntısının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; yirmi beşinci bab basur sıkıntısının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; yirmi altıncı bab çocuğun olduğu rahimde bulunan sıkıntının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; yirmi yedinci bab çocukların kabızlığının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; yirmi sekizinci bab böğürlerin sıkıntısının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; yirmi dokuzuncu bab yelle ilgili bel ağrısının sebebi ve ilacı hakkındadır; otuzuncu bab siyatiğin sebebi ve ilacı hakkındadır; otuz birinci bab diz sıkıntısı ve topuk ağrısı yani nikrisin sebebi ve

ilacı hakkındadır; otuz ikinci bab eklem ağrılarının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; otuz üçüncü bab taban ağrısının sebebi ve ilacı hakkındadır; otuz dördüncü bab sıtmaların sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; otuz beşinci bab cüzzam hastalığının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; otuz altıncı bab bahak hastalığının çeşitleri, sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; otuz yedinci bab baras hastalığının sebebi ve ilacı hakkındadır; otuz sekizinci bab uyuzun yaşının ve kurusunun sebebi ve ilacı hakkındadır; otuz dokuzuncu bab kurdeşen, kızamık, temriye, çiçek hastalıklarının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; kırkıncı bab dolama, siğil, çıban ve kabarcıkların sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; kırk birinci bab baş kelinin sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; kırk ikinci bab yara, yeni ve eski yaralar, siğillerin sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; kırk üçüncü bab aza kırılmasının, çıkmasının ve incinmesinin belirtisi ve ilacı hakkındadır; kırk dördüncü bab ateş yanığının, sıcak sudan, sıcak baldan ya da sıcak yağdan olanın ilacı hakkındadır; kırk beşinci bab kuduz köpek ısırmasının ilacı hakkındadır; kırk altıncı bab zehirli şey yemek ya da içmek ya da yılan, akrep, örümcek ve zehirli hayvan sokmasının acıları ve tıkanıklıklarının ilacı hakkındadır; kırk yedinci bab azadan bir uzvun şişmesinin ilacı hakkındadır; kırk sekizinci bab derinin soyulmasının sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; kırk dokuzuncu bab saç, sakal, kirpik, kaş, dökülmesinin sebebi, belirtisi ve ilacı hakkındadır; ellinci bab el, ayak, yüz ve dudak yarılmasının sebebi ve ilacı hakkındadır; elli birinci bab iç yangınının belirtisi ve ilacı hakkındadır; elli ikinci bab iç soğukluğunun ilacı hakkındadır; elli üçüncü bab vebanın ilacı hakkındadır; elli dördüncü bab çocukların dışarıya çok çıkmasının ve hastalıklarının ilacı hakkındadır; elli beşinci bab hukneler ve şaflar hakkındadır; elli altıncı bab macunları anlatır; elli yedinci bab haplar ve kurslar hakkındadır; elli sekizinci bab toz hâlindeki ilaçlar hakkındadır; elli dokuzuncu bab yakılar ve merhemler hakkındadır; altmışıncı bab yağ çıkarmanın yolunu anlatır; altmış birinci bab cevarişler ve ferahlatıcılar hakkındadır; altmış ikinci bab şuruplar hakkındadır ve bitti diyerek bölümleri sonlandırır.

Çalışmamda *Müntaḥab-ı Şifā*'nın Paris nüshası esas alınmış ve onun varak numaraları kullanılmıştır. Paris nüshası Bibliothèque Nationale A. F. 170'de

kayıtlıdır³¹. Ayrıca *Müntahab-ı Şifâ*'nın Malatya, Ayasofya, Pertevniyal, Kadızâde Mehmet Efendi, Topkapı, Bursa, Millet nüshaları bulunmaktadır.

Eser üzerine Zafer Önler, metin ve sözlüğünü içeren bir çalışma yapmıştır.³²³³

1.6. KÂMİLÜ'Ş-ŞİNÂ'A

Bu eser, Ali bin Abbas El-Mecusî'nin yazmış olduğu *Kâmilü'ş-Şinâ'a* adlı eserin sağlık bilgisi ve hastalıkların tedavisiyle ilgili 2. kısmının 3. makalesinin 34. bölümü ile ülserler, çiçek ve kızamıkla ilgili 4. makalesinin 5. bölümün bir parçasının Aydınoğlu Umur bey adına tercümesini³⁴ ihtiva eder. Mütercimi belli değildir. *Kâmilü'ş-Şinâ'a*'nın üçüncü makalesinin tercümesi ile başlanır; bu makale sıtmalar ve veremlerin ilacı hakkındadır. Bu üçüncü makale otuz dört bölümdür. Birinci bab, güneş ısısından kaynaklanan sıtmanın tedavisi hakkındadır; ikinci bab, soğuktan vücudun sertleşip ter yollarının kapanmasından meydana gelen sıtma dermanı hakkındadır; üçüncü bab, yemekten içmekten ve sıcak otlardan kaynaklanan sıtma tedavisi hakkındadır; dördüncü bab, zahmetten kaynaklanan sıtma tedavisi hakkındadır; beşinci bab, sinirlenmekten kaynaklanan sıtmanın tedavisi hakkındadır; altıncı bab, üzüntüden kaynaklanan sıtmanın tedavisi hakkındadır; yedinci bab, uykusuzluktan kaynaklanan sıtmanın tedavisi hakkındadır; sekizinci bab, sıcak veremden kaynaklanan sıtmanın tedavisi hakkındadır; dokuzuncu bab, safra, balgam, sevdâ, kanın değişip kokusunun fazlaşmasından kaynaklanan sıtmanın tedavisi hakkındadır; onuncu bab, değişen hıltların dışarı çıkması hakkındadır; on birinci bab, sıtmaların yemek önlemi hakkındadır; on ikinci bab, bir gün tutup bir gün tutmayan sıtmanın tedavisi hakkındadır; on üçüncü bab, halis olmayan sıtma türünün tedavisi hakkındadır; on dördüncü bab, sevdadan olup iki gün tutup iki gün tutmayan sıtma türünün tedavisi hakkındadır; on beşinci bab, on sekiz saatten fazla süren ve balgamdan kaynaklanan sıtmanın tedavisi hakkındadır; on altıncı bab, devamlı olan sıtmanın tedavisi hakkındadır; on yedinci bab, karışık sıtmanın tedavisi hakkındadır;

³¹ Celâlüddin Hızır, *Müntahab-ı Şifâ*, Paris Bibliothèque Nationale A. F. 170.

³² Zafer Önler, *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990).

³³ Zafer Önler, *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ II Sözlük* (İstanbul: Simurg, 1999).

³⁴ Ali Haydar Bayat, *a.g.e.*, s. 284-285.

on sekizinci bab, soğucu gizli sıcak aşık olan sıtmanın ve bunun tam tersi olan sıtmanın tedavisi hakkındadır; on dokuzuncu bab, beş günde bir altı günde bir nöbeti olan sıtmanın tedavisi hakkındadır; yirminci bab, sıtmaya sebep olan besinlerin baş ağrısı gibi olan tedavisi hakkındadır; yirmi ikinci bab, sıtma ile öksürük, aksırık olmasının tedavisi hakkındadır; yirmi üçüncü bab, sıtmayla uykusuzluk olmasının tedavisi hakkındadır; yirmi dördüncü bab, sıtmayla tabiatı yumuşak olmak, kuru olmak, ter dökülmek, ter kesilmenin tedavisi hakkındadır; yirmi beşinci bab, sıtmadan kaynaklanan akıl yitmesinin tedavisi hakkındadır; yirmi altıncı bab, ince edici sıtma tedavisi hakkındadır; yirmi yedinci bab, kandan kaynaklanan sıtma tedavisi hakkındadır; yirmi sekizinci bab, safradan kandan kaynaklanan verem tedavisi hakkındadır; yirmi dokuzuncu bab, safradan kaynaklanan veremin tedavisi hakkındadır; otuzuncu bab, balgamdan kaynaklanan veremin tedavisi hakkındadır; otuz birinci bab, sevdadan kaynaklanan ve katı olan verem tedavisi hakkındadır; otuz ikinci bab, seretan adı verilen veremin tedavisi hakkındadır; otuz üçüncü bab, domuz başı denen veremin tedavisi hakkındadır; otuz dördüncü bab, ırların tedavisi hakkındadır. Bu babların teker teker açıklanmasından sonra mütercim, *Kāmilü’ş-Şinā’a*’nın dördüncü makalesinin tercümesine geçmiştir. Bu makale bedenın dışına ait hastalıkların adına yer verip elli dört baktan meydana gelmiştir. Bu hastalıkların isimleri sırasıyla zikredildikten sonra sadece ilk üç babın açıklamasına yer verilmiştir. Bu babların ilkinde kabarcıklar ve kızamıktan, ikincisinde bedende ateş dili gibi olan ve ateş yalnız gibi alevli olan kızıl çizgilerden, üçüncüsünde ise cüzzamdan bahsedilmiştir.

Yazmanın tek nüshası, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi Koleksiyonunda, 819 demirbaş numarası ile kayıtlıdır, 52 varaktır³⁵. Yazmada, 1453 Temürtaş oğlu Umur Bey adına vakfedildiğine dair bir vakıf kaydı bulunmaktadır.

³⁵ *Kāmilü’ş-Şinā’a*, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Hüseyin Çelebi no. 819.

Eser üzerine, 2014 yılında Anıl Çelik tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.³⁶

1.7. KİTĀBU'L-MÜNTEĤAB-I Fİ'Ṭ-ṬİB

‘Abdü’l-vehhāb Bin Yūsuf İbn Aḥmed El-Mārdānī tarafından Yıldırım Bāyezîd’in oğlu Sultan Çelebi Mehmed için yazılmıştır. Sebeb-i telif kısmında kitabının tıbbın güzide kurallarından oluştuğunu eski hekimlerin kitaplarından toplamış olduğu ve korktuklarını anlatarak on makale üzerine kitabını meydana getirdiğini söylemiştir. İlk makalede, vücudun normal işleri ve tıbbın sınırı bildirilir. Bu makale yedi kısma ayrılır. Birinci fasılda tıbbın haddi, ikinci fasılda erkanı, üçüncü fasılda mizacı, dördüncü fasılda ahlatı, beşinci fasılda azası, altıncı fasılda kuvvetleri, yedinci fasılda vücudun normal işlerinden geri kalanı anlatılır. İkinci makalede, teşrih anlatılır ve on bir fasla ayrılır. Birinci fasılda kemiklerin teşrihi, ikinci fasılda sinirlerin teşrihi, üçüncü fasılda hareketsiz damarlar, dördüncü fasılda hareketli damarlar, beşinci fasılda kaslar, altıncı fasılda derinin teşrihi, yedinci fasılda mürekkep azalar yani beyin, iki göz ve iki kulak, sekizinci fasılda göğüs perdesi, mide ve bağırsaklar, dokuzuncu fasılda akciğer ve yürek, onuncu fasılda bağır, öd, dalak, on birinci fasılda mürekkep azanın geri kalanı anlatılır. Üçüncü makale, insan bedeninin hâllerini sebepleriyle ve ona delalet eden alametlerle anlatır. Bu makale beş fasla ayrılır. Birinci fasılda sağlık ve hastalık, ikinci fasılda altı zaruriyet, üçüncü fasılda hastalık yapan sebepler, dördüncü fasılda mizaç yönünden bedene delalet eden alametler, beşinci fasılda ahlat cihetinden bedene delalet eden alametler anlatılır. Dördüncü makalede, nabız ve karure anlatılır. Bu makale altı fasla ayrılır. Birinci fasılda nabzın özellikleri, ikinci fasılda nabzın mürekkep çeşitleri, üçüncü fasılda bevin renkleri, dördüncü fasılda bevin kıvamı ve kokusu, beşinci fasılda bevin duruluğu ve bulanıklığı, altıncı fasılda idrarın tortusu anlatılır. Beşinci makalede, sağlıklı kişilerin tedbiri, hasta kişilerin ilacı bütün yönleriyle anlatılır. Bu makale on fasıldır. Birinci fasılda yemek ve içmek tedbiri, ikinci fasılda hareket yapmak ve masaj, üçüncü fasılda hamam tedbiri, dördüncü fasılda uyumak tedbiri, beşinci fasılda yılın dört mevsimi gereğince olan tedbirler, altıncı fasılda yüklü ve

³⁶ Anıl Çelik, “Terceme-i Kāmilü’s-Sinā‘a (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin),” (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2014).

emzikli kadınların ve genç çocukların tedbiri, yedinci fasılda büyük çocukların, yiğitlerin ve yaşlıların tedbiri, sekizinci fasılda hastaların ilaçları, dokuzuncu fasılda kan alma ve aldirmayı, onuncu fasılda kusmak, ishal, lavman yaptırmayı anlatır. Altıncı makale başta olan hastalıkları anlatır. Bu makale on dört fasıldır. Birinci fasılda baş ağrısı, ikinci fasılda sersam, üçüncü fasılda melankoli, dördüncü fasılda sara, beşinci fasılda sekte, altıncı fasılda felç, yedinci fasılda titreme, sekizinci fasılda yüz felci, dokuzuncu fasılda nezle, onuncu fasılda göz hastalıkları anlatılır ve bu fasıl kendi içinde altıya ayrılır. Birinci bölümde göz ağrısı, ikinci bölümde tarfe, üçüncü bölümde zufra, dördüncü bölümde sebel, beşinci bölümde kıl biten gözün ilacı, altıncı bölümde görmenin zayıflığı anlatılır. On birinci fasılda kulak hastalıkları, on ikinci fasılda burun hastalıkları, on üçüncü fasılda dil ve diş eti şişmesinin hastalıkları, on dördüncü fasıl boğmayı ve boğaz kemiğinin şişmesini anlatır. Yedinci makalede göğüsten göbeğe değin azalarda ortaya çıkan hastalıkları anlatır. Bu makale on sekiz fasıldır. Birinci fasılda öksürük, ikinci fasılda zatüre, üçüncü fasılda verem ve akciğer zarının yangısı, dördüncü fasılda nefes darlığı, beşinci fasılda afakan, altıncı fasılda kan tükürmek, yedinci fasılda mide zayıflığı, sekizinci fasılda gönül dönmesi, dokuzuncu fasılda sancı, onuncu fasılda hıçkırık, on birinci fasılda hayız ve ishal, on ikinci fasılda iç sürgünü, on üçüncü fasılda kulunç, on dördüncü fasılda karında türeyen kurtlar, on beşinci fasılda bağır ağrısı, on altıncı fasılda istiska, on yedinci fasılda talağı, on sekizinci fasılda sarılık anlatılır. Sekizinci makalede kalan azaların hastalıklarını anlatır. Bu makale on fasıldır. Birinci fasılda iki böbreğin ağrısı, ikinci fasılda mesanenin hastalığı, üçüncü fasılda makadın hastalıkları, dördüncü fasılda hayaların hastalıkları, beşinci fasılda fitık, altıncı fasılda cima eksilmesi, yedinci fasılda kadınlara has hastalıklar, sekizinci fasılda nikris, siyatik, eklem ağrısı, kamburluk, dokuzuncu fasılda varis, onuncu fasılda fil hastalığı anlatılır. Dokuzuncu makalede bedenin dış yüzünde olan hastalıklar anlatılır. Bu makale on iki fasıldır. Birinci fasılda kellik, ikinci fasılda saç dökülmesi, sakal dökülmesi, üçüncü fasılda abraşlık, dördüncü fasılda baras, beşinci fasılda cüzzam, altıncı fasılda uyuz, yedinci fasılda kızamık, sekizinci fasılda çiçek, dokuzuncu fasılda şişler, onuncu fasılda seretan, on birinci fasılda domuzbaşı, on ikinci fasılda sıtmalar anlatılır. Onuncu makalede kullanılması gerekli yiyecek ve içecekler anlatılır. Bu makale on fasıldır. Birinci fasılda taneler, ikinci fasılda et ve

yumurta, üçüncü fasılda süt ve süttten hasıl olanlar, dördüncü fasılda sebzeler, beşinci fasılda yemişler, altıncı fasılda reyhanlar ve kokular, yedinci fasılda baharatlar, sekizinci fasılda yemeklerin ahvalı, dokuzuncu fasılda içkiler, şaraplar, pekmezler, onuncu fasılda perverdeler ve yağlar anlatılır.

Tire, Konya, Manisa, Bursa ve İstanbul'da yazmaları vardır. Çalışmada esas alınan 1420 tarihli Tire yazması, Tire Necip Paşa Kütüphanesi no. 591'de kayıtlı olup 260 varak ve 13 satırdan meydana gelir³⁷.

Eser üzerine Ali Haydar Bayat bir çalışma yapmıştır.³⁸

1.8. KEMALİYYE

Sultan II. Murad döneminde yaşamış olan Şirvanlı Mahmud tarafından yazılmıştır. Eserinin sebab-i telif kısmında Bursa'da türbedar olan Şeyh Kemaleddin hazretleriyle sohbet ederlerken şeyhin kendisinde bulunan bazı hastalıklardan söz ettiğini söyler. Şirvanlı Mahmud da bir iki ilaç söylemiştir ancak Şeyh bunlar akılda kalmaz diyerek onu kitap yazmaya teşvik etmiştir. Kendisi de devalardan ve şifalardan oluşan bu kitabına şeyhin adını vermek suretiyle onun sevinmesini sağladığını anlatır. Böylece bu kitabını on bir bab üzerine tertip etmiştir. Birinci bab, başla ilgili olan hastalıkların sebeplerini ve ilaçlarını anlatır. İkinci bab, göz hastalıklarının tedavisini anlatır. Üçüncü bab ağızla ilgili hastalıkların tedavisini anlatır. Dördüncü bab, dişlerle ilgili olan hastalıkların tedavilerini anlatır. Beşinci bab, belle ilgili olan hastalıkların tedavisini anlatır. Altıncı bab, idrarını tutamama hastalığının sebebi ve tedavisi hakkındadır. Yedinci bab, cima etmeye istek ve kuvvet veren tedavileri anlatır. Sekizinci bab, makad kaşınmasının sebebini ve basur hastalığının sebebini ve tedavisini anlatır. Dokuzuncu bab, şerbetler terkip etmeyi ve tesirini bildirir. Onuncu bab, macunlar ve murabbaların faydalarını ve terkiplerini anlatır. On birinci bab, doktorların tavsiyelerini ve rıtlı denmesi ile neyin kastedildiğini anlatır.

³⁷ Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî, *Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıb*, Tire Necip Paşa Kütüphanesi no. 591.

³⁸ Ali Haydar Bayat, *Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıb (823/1420) İnceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım* (İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 2005).

Muhammed Yelten çalışmasında, eserin üç nüshasından bahseder. Bu nüshalar: Laleli 1646/1, Bağdatlı Vehbi Efendi 1465/2 ve Şehit Ali Paşa 2074/3 numaralarında bulunmaktadır. Yelten'in çalışması, 26 yaprak ve 13 satırdan kurulmuş bir nüsha üzerine şekillenmiştir ve çalışmasının arkasında tıpkıbasım mevcuttur³⁹.

1.9. TERCÜME-İ MÜFREDÂT-I İBN-İ BAYTÂR

Ziyaeddin Ebû Muhammed Abdullah bin Ahmed el-Endülüsî el-Mâlikî'nin *el-Câmi' li-müfredâti'l-edviye ve'l-ağziye* adını verdiği yaygın olaraksa *Müfredât-ı İbn-i Baytâr* olarak bilinen kitap Aydınoğlu Umûr Bey'in isteği üzerine Türkçeye tercüme edilmiştir. Kitapta elif harfinden başlayarak sırasıyla bitki isimlerine yer verilir. Bunlar verilirken bitkinin nerde bulunduğu, nasıl bir yapısı olduğuna, nasıl kullanılması gerektiğine, hangi hastalıklara iyi geldiğine, hangi bitkilerle karıştırılabileceğine, varsa Türkçe adının ne olduğuna değinilir ayrıca terkiplerden de bahsedilir. Her ne kadar bitkiler kitapta ağırlıktaysa da bazı hayvanlar ve taşlardan da söz edilir. Eserde bulunan madde başları şöyledir. Elif harfinde sırasıyla alın, ıtrîlâl, iksâr, argîs, emlîles, ebhel, ebrîsem, abanûs, abûkânîs, ibn-i 'îrs, el-anûk, ibn-i are'l-kıt, utrunc, esel, ismid, esrâr, iccâs, ahîyûn, ahînûs, ahursâc, ızhır, aderyûn, azânû'l-fâru'l-bâstânî, üznü'l-erneb, azânû'l-hayvanât, aruz, arâfuvâ, arâkityûn, ermâl, erumîyen, ercîfene, erâk, artükân, erneb-i berrî, erneb-i bahrî, artas-i levhiyâ, azâd-ı dıraht, asârûn, ustuhutûs, ısfînâh, ustûatînefûs, esl, islîh, astrâgâlîs, âs, şarâbu'l-âs, âsiyûs, isfîdâc, esrenc, isfencü'l-bahrî, esed, ûşak, uşturgâr, uşna, işhîs, uşnân, asfûn, asâbi'u's-sufr, astuflîn, usturûk, itriyye, azfârû't-tîb, agîres, eftîmûn, efsentîn, şarâb-ı efsentîn, aknîkûn, efyûn, ef'î, akhuvân, aknîsûn, aktabas, iklîlü'l-melik, eketmekût, el-buc, el-umâlî, alâtînî, el-asfâkus, elye, emlec, emrûsiyâ, amdaryân, umsûh, ammârîtan, ümmî vec'u'l-kebeş, ümmî gaylân, ümmî kelb, em'â, encübâr, enâgurûs, enşîlîs, encidân, anîsûn, encüre, en'arâ, enfu'l-'icl, enderûsârûn, enderûtâfis, anzarût, anîtirûn, anâgâlîs, enesü'n-nefes, enfefa, avâfinûs, ûnûberûhîş, anûnûmâ, avni'lasan, ivaz, anûtûliyûn, ûsîd, ûnayâ, îmarûkâles, ayârânûtânî, abdâ arîzâ, abzîgûn, abrîgâzin, eyyil; bâ harfinde sırasıyla bâbûnec, bâdirencûya, bâduvürd, bâzruc,

³⁹ Muhammed Yelten, *Şirvanlı Mahmud Kemâliyye (Giriş-İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin-Sözlük)*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1993).

bâkılâ, bâkılâ-yı kıbtî, bâtincân, bân, bâhurûcî, bârîlûmâyin, bâblas, buhûr-ı meryem, berencâsaf, berisiyâvşân, berdiyy, berbîne, barkâmasrâ, bersiyânâ, burnûk, bezr-i kâtûnâ, bezr-i kettân, besfâyic, besbâse, büssed, büsr, basal, beşâm, basalü'z-zîb, busâk, batum, batîh, batîh-i hindî, baklatü'l-hamkâ, bakam, bakas, bakşûkûşen, bakla-yı yemeniyye, baklatü'r-reml, baklatü'l-ensâr, bakar, belesân, belîlec, bellût, bellûtu'l-arz, belh, belhiyye, belâdur, bilesigî, benefşe, bantâfilin, benc, binduk, binduk-ı hindî, beng, buntûme, benât-ı verdân, behmen, bahâr, behmî, bûş-ı derbendî, bûsîr, bunyûn, bûlûgân, bûlâmûbuyûn, bûlûgânâtin, bûrak, bevl, beyze, bîş, bîş mûş bîlşâ, tâ harfînde sırasıyla tâbnûr, tibn, türmüs, tezcûc, türbûd, terencübîn, turâb-ı saydâ, turâbu's-şârideti, tufâk, temr, temürhindî, timsâh, tun, tengâr, tûs, tûderî, tûbâli'n-nihâs, tîn; şâ harfînde sırasıyla sânisyâ, sa'leb, selb, selc ve celîd, sûm, sîl, cîm harfînde sırasıyla câvşîr, câvers, cübün, cebsîn, circîr, cerrî, cerâd, ceradu'l-bahr, ca'de, ceft, cûlnâr, cûlbühneg, cûlûd, cemîz, cumâr, cûmcûm, cemel, cuntâyânâ, cünd-i bâdister, cevz, cevz-i bevvâ, cevz-i hindî, cevz-i mâsel, cevşîsâ, cedvâr, hâ harfînde sırasıyla hâşâ, habbü'n-nîl, habbü's-sümne, hubârâ, hâcer-i müşaffak, hâcer-i kıbtî, hâcer-i habesî, hâceru'l-yehûd, hâceru'l-kamer, hâcer-i efrîkî, hâceru'l-kelb, hâcer-i vâmî, hâcer-i a'râbî, hâcer-i gâgâtîs, hâceru'l-isfenc, hâcer-i harfî, hâceru'l-esrâ, hâceru'l-hayye, hâceru'l-hindî, hâcer-i munakî, hâceru'l-billûr, hâceru'l-kürkî, hâcer-i 'îrâkî, hâceru'd-dîk, hâceru'n-nâr, hâcer-i bûlsen, hâceru'l-mesâne, hâceru'l-bakar, hâceru'l-hût, hâcer-i bahrî, hâceru'r-rahâ, hâcer-i ermenî, hâceru'l-busâ, hâceru'l-bârkî, hacl, hadîd, hıdâ', hadak, harmele, harf, harşaf, hırdûn, hercûvân, hırebâ, hırâzu's-sahr, hazâhe, hazâ, hırâ, hırât-ı ahrâ, hurunbul, hasek, haşîşetü'z-zücâc, haşîşetü'd-dâhıs, hısırm, huzaz, hulye, halbîsâ, halk, hulbîb, halfâ, hulâb, hıltî, halbûb, helezûn, hamâmâ, hımmas, hummâz, hamâhim, hamâm, hımâr-ı ehli, hanzal, hint u dakîk, handakûkâ, handakûkâ-yı perrî, hınnâ, havr, hayyu'l-âlem hâ harfînde sırasıyla hâmâsûfî, hânıku'n-nemir, hubbâzî, habs, hubz, hubbe, harâtîn, harbak-ı ebyaz, harbak-ı esved, hardal, hurusûkûmî, hurrem, harnûb, hırva', huzâmâ, hazef, hass, haşhaş, haşhaş-ı zübdî, haşhâş-ı mukarren, husyetü's-sa'leb, husyetü'd-dîk, husyetü'l-kelb, husyetü'l-mevâşî, huttâf, hatmî, huffâş, hall, hummân, humâhân, hunsâ, handerûs, handerîlî, hınzîr, hunfesâ, hûh, hûlincân, hıyar, hıyarşenber, hîrî dâl harfînde sırasıyla dâdî, dâr-ı şîşâ'ân, dârsînî, dâr-ı fûlfûl, dâlic, dübb, dıbs, debak, debîdâriyâ, decâc, duhân, duhne, dürrâc, derdâr, derûbtâris,

derûfinûn, durûnc, destenbûye, dıflî, dülb, delbûs, dülfîn, delak, dem, demü'l-
 ahaveyn, dimağ, dend, dühnü'l-ütrüc, dühnü'l-âcür, dühnü'l-ızhır, dühnü'l-ırsâ,
 dühnü'l-âs, dühnü'l-afsentîn, dühnü'l-ukhuvan, dühnü'l-emlec, dühnü'l-bâbûnec,
 dühnü'l-bâzerûc, dühnü'l-bân, dühnü'l-bezir, dühnü'l-butm, dühnü'l-benc, dühnü'l-
 benefsec, dühnü'l-beyz, dühnü'l-hasek, dühnü'l-hulbe, dühnü'l-hamâhim, dühnü'l-
 himmas, dühnü'l-hinnâ, dühnü'l-hanzal, dühnü'l-hayyât, dühnü'l-hardal, dühnü'l-
 hırva', dühnü'd-darsînî, dühnü'd-dıflî, dühnü'z-za'ferân, dühnü'z-zakkûm, dühnü'z-
 zanbak, dühnü's-sezâb, dühnü's-sefercel, dühnü's-sûseni'l-ebyaz, dühnü's-şâhdâneç,
 dühnü's-şıbs, dühnü's-şeceri'l-mastaki, dühnü's-şûnîz, dühnü's-şeylem, dühnü'l-
 akârib, dühnü'l-gâr, dühnü'l-fistik, dühnü fikâhi'l-hılâf, dühnü'l-findık, dühnü'l-
 kurtum, dühnü'l-kar', dühnü'l-kust, dühnü'l-kamh, dühnü'l-kaysûm, dühnü'l-kâdî,
 dühnü'l-levzi'l-mürr, dühnü'l-merzencûş, dühnü'l-mastaki, dühnü'n-nardîn,
 dühnü'n-nercis, dühnü'n-nesrîn, dühnü'n-nilüfer, dühnü'l-verd, dühnü bezri'l-
 encüre, dühnü bezri'l-harmel, dühnü bezri'l-fücl, dühnü haşhâşi'l-esved, dühnü
 âkırkarhâ, dühnü asîri'l-ineb, dühnü kıssâi'l-hımâr, dühnü lübbi'l-hûh, dühnü lübbi'l-
 mişmiş, dühnü nevâri'l-kandûl, dehenec, dūdū'l-bakl, dūdū'l-harîr, dūdū'z-zibl,
 devser, dūkus, dîfurûhis, dînisâkûs, dîvdâr zâl harfînde sırasıyla zi'b, zâfnûbedâs,
 zâfniyü'l-iskenderânî, zübâb, zebl, zürre, zefrâ, zenbü'l-akreb, zeheb ra harfînde
 sırayla ri'etü'l-bahr, ruûs, ri'e, râziyânec, râsen, râvend-i çînî, riçlü'l-gurâb, ruhâm,
 raham, rasâs, rutab, ra'âd, ra'yü'l-ibil, ramâd, rummân, rims, reml, rûzâ-erîzâ, rîbâs,
 reyhân, reyhânü'l-kâfûr, rîş za harfînde sırasıyla zâc, zebâd, zebedü'l-bahr, zübde,
 zibl, zebîb, zebîbü'l-cebel, zücâc, zerâvend, zerneb, zürunbâd, zırnıh, zu'rûr,
 za'ferân, zift, züfişte, zülâbiyye, zemec, zümürüd, zencâr, zencebîl, zencebîlü'l-
 kilâb, zincefr, zehretü'l-milh, zehre, zûfâ, zûfâ-i ratb, zûfâ-i yâbis, zîbak, zeyt,
 zeytûn, zeytûnü'l-berrî râ harfînde sırasıyla râsin, râvend-i çînî, râziyânec, riçlü'l-
 gurâb, ruhâm, raham, rasâs, rutab, ra'l-i ibil, ra'âd, rummân, ramâd, reml, rems,
 revdelîrîdâ, ruûs, rîbâs, ri'e, ri'etü'l-bahr, reyhân, reyhânü'l-kâfûr, rîş zâ harfînde
 sırasıyla zâc, zebîb, zebîbü'l-cebel, zebedü'l-bahr, zübde, zübâd, zibl, zücâc,
 zürunbâd, zerneb, zerâvend, zırnıh, za'ferân, zuğrûr, zift, züfişte, zümürüd, zemec,
 zülâbiyye, zencebîl, zencebîlü'l-kilâb, zencâr, zincefr, zehre, zehretü'l-milh, zûfâ-yı
 yâbis, zûfâ-i ratb, zûfâ, zeytûn, zeyt, zeytûnü'l-berrî, zîbak sîn harfînde sırasıyla sâc,
 sâdâvrân, sâzec, sâlâmenderâ, sâmm-ı abras, sebestân, sezâb, sirâcû'l-kutrub, serahs,

seratân-ı bahrî, seretân-ı nehrî, serkasâne, serv, setâhîs, setrâtiyûtus, sûtûnî, su‘d, su‘ût, sefâdîkes, sefercel, sefindûlyûn, sakmûniyâ, sakankûr, sukûlûkander, sukûlûkanderyûn, sük, sekbîneç, sükker, sùlt, sùlehfât, selhü‘l-hayye, silk, selîha, sumak, sümânâ, simsim, semkûtan, semkûtan-ı âhar, semek, semek-i sayda, semn, semmûr, senâ, sünbâdec, sünbül, sincâb, senderûs, sinnevr, sûrincan, süsen, sevîk, sîbiyâ, sîsârûn, sîsâliyûs, sîsenber şîn harfinde sırayla şâzene, şâtıl, şâhsînî, şâhtereç, şâhisferm, şeb, şibs, şebrem, şebah, şahm, şarâb-ı afsentîn, şarâbü‘l-âs, şerbîn, şırş, şa‘r, şa‘îr, şefnîn-i bahrî, şakâkul, şakâyıku‘n-nu‘mân, şıkrâk, şukurdiyûn, şükâ‘â, şüll, şelcem, şem‘, şenbelîz, şenc, şevkerân, şûnîz, şeybe, şîh, şeyhü‘l-bahr, şîr-i bahşîr, şîrhuşk, şîrzak, şeylem şâd harfinde sırasıyla sabun, sâmeryûmâ, sabr, sadeç, sadezü‘l-bevâsır, sarîmetü‘l-cedî, sa‘ter, safer, sakr, samg, samgu‘l-iccâs, samgu‘l-pûlâd, samgu‘l-hatmi, samgu‘z-zeytûn, samgu‘s-sezâb, samgu‘s-serv, samgu‘sumâk, samgu‘l-levz, sandal, sanevber, sûf zâd harfinde sırasıyla za‘n, zab‘atü‘l-arcâ, zarab, zar‘, zırv, zarî‘, zıfda‘ tâ harfinde sırasıyla tâlisfer, tavus, tabâşîr, tubâk, tihâl, tuhlûb, tarâsîs, taraşîne, tarâgûsûgan, tarhûn, tarastûc, tırgalûdîs, tarfâ, tarna, tarîh, tıriflen, tarîkûliyûn, tal‘, talak, taylâkiyûn, tîn-i ermenî, tîn-i cezîreti‘l-mastaki, tîn-i şâmûs, tîn-i kaymûliyâ, tîn-i kermî, tîn-i mahtûm, tîn-i mısırî, tîn-i nişâbûrî, tayhûc zâ harfinde sırasıyla zufr-ı katûrâ, zûfra, zayyân ‘ayn harfinde sırasıyla âkırkarhâ, uşrân, atam, aşrab, ades, artanîşâ, urûku‘s-sayâğîn, aren, arak, ar‘ar, asel, uşbetü‘s-sibâ‘, asâü‘r-râ‘î, asfûr, asâfir ve dînât, itâye, afs, akîk, akreb, akrebü‘l-bahrî, ukâb, ak‘ak, ukunbe, ulyak, alak, anber, inebü‘s-sa‘leb, inebü‘d-dübb, ankebût, unsul, unnâb, ineb, ûd, ûdu‘l-hayye, uyûnu‘d-dikter, aynü‘l-hüdhüd gayn harfinde sırasıyla gâfet, gâd, gâliyûn, gârîkûn, gârânîn, gâliye, gabîrâ, gurayrâ, garâ, gazâl fâ harfinde sırasıyla fâvâniyâ, fâgrâ, fâr, fâşrâ, fâhte, fetâyil, fücl, ferfiyûn, ferâsiyûn, ferencmüşk, ferâhu‘l-himâm, fîstık, fesâfis, fasfasa, fizza, fûlfûl, fûlfûlü‘l-mâ, fûlfûlü‘s-sezâb, fûlfûlmûye, fû, fûvve, fûfel, fûdenc, fîrûze, fil, feylatis, feylûz kâf harfinde sırasıyla kâkûle, kâkâliyâ, kıssâ, kıssâü‘l-himâr, kurdumâna, karanfîl, karâsiyâ, kurretü‘l-ayn, kar‘, karâniyâ, kursa‘ne, karatavgıyûn, karakuman, karaz, kurtum, kurtum-ı berîrî, kurm, kust, kusûs, kustun, kuşûr, kasab, kasabu‘s-sükker, kuzâb, kutn, katâ, kadayıf, kulkul, kalb, kaml, kantaryûn-ı kebîr, kantaryûn-ı sağîr, kanbîl, kunfuz, kûkâles, kûtûlîdûn, kaysûm, kayfumen, kıyşûr kâf harfinde kâfûr, kâdî, kebere, kebâbe, kibrît, keysûn, kebed, kettân, kesîrâ, kerefis, kerm-i bostan,

kerneb, kürrâs, kürpüsne, küleŋ/kürkî, küzbere, küseylâ, keffü'z-zab', kazîsûn, keffü'l-hirre, keff-i âdem, gürde, kelb, kilis, kemâşîr, kümmeŝrâ, kem'e, kemâfîtûs, kimnûn lâm harfinde sırasıyla laden, lâjiverd, lâğıye, lâgûyen, lâla, leblâb, lesnec, lebsân, leben, leben-i hâımız, lebenü's-sevdâ, lahm, lıhyetü't-teys, lehâmu'z-zeheb, lisanü'l-hamel, lıhyetü'l-gûl, lisânü's-sevr, lisânü'l-asâfir, lisânü's-sebu', lisânü'l-kelb, lisân, lükk, lencîtas, levz, lûbiyâ, lukâkîsâ, lûkâs, lîbânûtas, lîmûniyûn, limon mîm harfinde sırasıyla mâhûdâne, mâhî-i zehr, mâzeryûn, mâmîşâ, mâş, mâs, mâu'l-bahr, mâu'l-cübn, mâu'ş-şâ'îr, mâu'l-verd, mâu'l-verd, mâu'l-hıyâr, mâu'l-cümme, mâu'r-rumâd, mâ-i nûn, mâu'l-asel, mağiz, mıhlebb, muhallisa, muhh, midâd, merzencûş, mürrân, mürr, miryâfilûzer, murtuvân, mürrâr, merâ, mertîs, merkasîsâ, mermer, merâre, mirs, misk, misennü'l-mâ, mescûniyâ, mişmiş, mastaki, mas', mast, magre, miknatis, mukl, milh, mülûhiyâ, mûltât, mehâ, mevz, mûrkıyâ, mûmiyâ, milis, mî'asa, meydiyûn nûn harfinde sırasıyla nânâh, nârenc, nâr-ı müşde, nâgîst, nebîz, nâr, nühâs, nuhâle, nergis, nesrîn, nesr, neşâ, nüşâre, na'na', na'âm, naft, menl, nilüfer, nîlec vâv harfinde sırasıyla vec, vahşîzek, vedâ', verd, verdü'l-hımâr, vers, verel, vesah, vesahu'l-kevâir, vesîc, vaşak, vatam, vancehil hâ harfinde sırasıyla hâsîmûnâ, hediye, hüdhüd, heşt dehan, heylûn, helîlec, hindibâ, hindibâ-yı berri, heyûfârîkûn yâ harfinde sırasıyla yasemin, yakut, yebrûh, yetû', yerîtûn, yerşâne, yerbû', yeşf, ya'kûb, yağmîsâ, yaktîn, yensak, yensitâle, yenmer verilmiştir.

Eserin bilinen 17 nüshası vardır. Bu nüshalardan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 2113'de bulunan, talikle yazılmış ve 260 varak olan nüsha çalışmamda esas alınmıştır⁴⁰.

Yasemin Yıldız tarafından yapılan çalışmada, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 2113'de bulunan nüshanın 35b olarak gösterildiği yer 36b olacaktır, arada bir varak atlanmıştır ve bundan sonraki varakların numaralandırılışında yanlışlık yapılmıştır, bu yüzden kendi çalışmamda esas yazmadaki varakların numaraları dikkate alınmıştır.

⁴⁰ İbn-i Baytâr, *Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytâr*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 2113.

Eser üzerine Yasemin Yıldız bir yüksek lisans çalışması yapmıştır⁴¹. Ayrıca Sağlık Bilimleri Üniversitesi tarafından eserin tamamı okunup tıpkıbasımı yapılmıştır⁴².

1.10. YĀDĪGĀR-I İBN-İ ŞERĪF

İbn Şerîf'in Timurtaş oğlu Umur Bey için yazdığı eseridir. Eserin girişinde İbn-i Şerîf bu kitabın bablarını muhtasar olarak düzenlediğini, kitabının başka kitaplarda bulunmayan bilgiler içerdiğini, marifet sahibi kişilerin elinde değerlendirildiğinde ihtiyaç vaktinde doktora bile gerek olmayacağını ayrıca sağlığı korumada ve hastalıkları ortadan kaldırmada yararlanılabileceğini söyler. Kitabını beş bölüm olarak düzenlemiştir. İlk bölümde iki makale vardır. Bu makalelerin ilkinde sağlığı koruma ve hastalıklardan kurtulmanın tedbirleri anlatılır. On altı baba ayrılır. Birinci bab havaların önlemine, ikinci bab yılın mevsimlerini, üçüncü bab şehir ve mekan tedbirlerini, dördüncü bab kaftan ve kürk giymenin tedbirini, beşinci bab yemeklerin önemi ve tedbirini, altıncı bab suların tedbirini, yedinci bab şarapların tedbirini, sekizinci bab uyku ve uykusuzluk tedbirini, dokuzuncu bab egzersizi, onuncu bab müşhil yapan edviyeleri ve bedeni artıklardan kurtaran müşhil, şaf, hukneyi, on birinci bab kusmayı, on ikinci bab kan aldırmayı, on üçüncü bab istifralar ve şafları, on dördüncü bab ruhsal hastalıkları, on beşinci bab yaşlıları, on altıncı bab yolcuları anlatır; ikinci makalede insan için gerekli olan tıp ilmi ve faydaları anlatılır bu makale on üç baba ayrılır. Birinci babta madde hastalıklarının sebebinin kaç olduğunu, ikinci babta maddeden ve imtiladan olan hastalığı ve damar boşalmasından kaynaklanan hastalığı, üçüncü bab imtilanın kaç türlü olduğunu, dördüncü bab nuczu, beşinci bab buhranları, altıncı bab başka hastalıkla iyileşen hastalıkları, yedinci bab iyi belirtileri, sekizinci bab bir hastalıktan haber veren belirtileri, dokuzuncu bab hastalık sonunda ortaya çıkan kötü belirtileri, onuncu bab çeşitli müşhilleri, matbuhları, hapları on birinci bab çoğu kitapta bulunmayan çeşitli nefis şarapları, on ikinci bab tiryakları, macunları on üçüncü bab hekimlerin tavsiye ettiği vasiyetleri anlatır. İkinci bölüm, baştan ayağa kadar olan hastalıklar ve ilaçları

⁴¹ Yasemin Yıldız, "Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytâr (Giriş-İnceleme-Metin Dizin)," (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2016).

⁴² *Tercüme-i Müfredât-ı İbn Baytar*. İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları, 2017.

hakkındadır. Bu bölüm otuz bab üzerine kurulmuştur. Birinci bab, sersâmlık ve ateşli baş ağrısı hakkındadır, ikinci bab soğuk sersâm hakkındadır, üçüncü bab malihulya ve delilik hakkındadır, dördüncü bab gaflet ve unutkanlık hakkındadır, beşinci bab sekte hakkındadır, altıncı bab sara ve baş dönmesi hakkındadır, yedinci bab felç ve titreme hakkındadır, sekizinci bab lakve hakkındadır, dokuzuncu bab kabus, ağır basması ve baş dönmesi hakkındadır, onuncu bab teşennüc ve küzaz hakkındadır, on birinci bab uyuşma hakkındadır, on ikinci bab göz ağrısı hakkındadır, on üçüncü bab kulak hastalıkları hakkındadır, on dördüncü bab burun hastalıkları hakkındadır, on beşinci bab ağızdan salya akması, dudak, dil, diş, boğaz hastalıkları ve boğaza sülük yapışması hakkındadır, on altıncı bab zükkam, nezle, öksürük, zatü'l-cenb, ziku'n-nefes, zatüriyye ve fuvak hakkındadır, on yedinci bab yürek hastalıkları ve ateşli hafakanın ilacı hakkındadır, on sekizinci bab mide hastalıkları, hıçkırık, hayz, kusmak ve suyu çok içmek hakkındadır, on dokuzuncu bab ishal çeşitleri hakkındadır, yirminci bab kulunçlar, karındaki solucanlar hakkındadır, yirmi birinci bab makat hastalıkları ve basur ilacı hakkındadır, yirmi ikinci bab ciğer hastalıkları hakkındadır, yirmi üçüncü bab dalak hastalıkları hakkındadır, yirmi dördüncü bab sarı sarılığın ilacı hakkındadır, yirmi beşinci bab kara sarılık ilacı hakkındadır, yirmi altıncı bab istiska çeşitleri hakkındadır, yirmi yedinci bab böbrek, kauk, fıtık hastalıkları ve ilacı hakkındadır, yirmi sekizinci bab erkeklere mahsus hastalıklar hakkındadır, yirmi dokuzuncu bab kadınlara mahsus hastalıklar hakkındadır, nikris, eklem ağrıları, ırku'n-nisa, varis, fil hastalığı hakkındadır. Üçüncü bölüm sıtmalar, kızamık ve çiçek hakkındadır. Dördüncü bölüm şişler, siğiller, darbe ve yaralanma şişleri, seretan, balgami ve soğuk şişler, sıraca, taun şişleri, dolama, çıban, kurdeşeni, nemle, cemre, uyuz gibi kabarcıklar, siğil, beze, cüzzam gibi hastalıklar ve ilacı hakkındadır. Beşinci bölüm saç sakal dökülmeleri, kırıklar, zehirlenmeler ve kuduz köpek ısırması hakkındadır.

Pek çok nüshası bulunan eser üzerine Paki Küçüker bir doktora çalışması yapmıştır ancak bu çalışmaya ne kadar uğraşıldıysa da ulaşılamamıştır. Çalışmanın yalnızca dizin kısmı İSAM'da bulunmuş ve bu parçası çalışmamıza aktarılmıştır. Hangi yazmanın esas alındığı bilgisine ulaşamadığından dizindeki kelimelerin okunuşları metindeki orijinal hâllerıyla kontrol edilememiştir. Ayrıca yazımı 1687

yılına ait olan eserin Topkapı nüshası Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği tarafından 2017 yılında yayınlanmıştır.⁴³

1.11. SULTÂNİYE

Eser, Muhammed bin Maḥmūd Şirvānî tarafından yazılmıştır. II. Murad'a hediye olarak sunulmuştur. Müellif, yazma sebebini II. Murad'ın varlığıyla kitabının zenginleşmesini ve Müslümanların menfaatine olmasını istemesi olarak açıklamıştır. Bir mukaddime ve on dört bab üzerine kitabını tertip etmiştir. Mukaddimedede, insanın oluşumundan bahsedildikten sonra her kişinin tabiatını bilip ona göre neleri nasıl yapacağını düzenlemesi gerektiği üzerinde durulur. Birinci bab, yiyeceklerin önemini anlatır ve altı kısma ayrılır. Birinci kısımda rahat kişilerin, tabiatı demevî olan, mutedil olan ve mertûp olan kişilerin ne yemesi gerektiği anlatılır. İkinci kısımda işte çalışan, yorgun olan, bey olan, hamallık yapan kişilerin ne yemesi gerektiğinden bahsedilir. Üçüncü kısımda çeşitli mizaçların durumlarının önlemini anlatır. Dördüncü fasılda hangi yemeği önce hangisini sonra yemek gerektiği anlatılır. Beşinci fasılda her türlü yemeğin ne zaman yenmesi gerektiği anlatılır. Altıncı fasılda sıhhatin korunmasında hangi yiyeceklerin iyi geldiği anlatılır. İkinci bab çeşitli sular hakkındadır, iyisini ve kötüsünü anlatır. İki kısma ayrılır. Birinci kısımda suların hangisinin hangisinden iyi olduğu ve hangisinin kötü olduğu anlatılır. İkinci fasıl suyu nasıl ve ne zaman içmek gerektiği hakkındadır. Üçüncü bab, faydalı ve zararlı hareketler hakkındadır. Bu bab üç kısma ayrılır. Birinci kısımda bedenin harekete muhtaç olması anlatılır. İkinci kısımda hareketin faydaları anlatılır. Üçüncü kısımda her uzvun kendine göre bir hareketinin olması anlatılır. Dördüncü bölüm gözün sıhhati hakkındadır. Beşinci bölüm kulağın işitmesi ve nasıl korunması gerektiğini anlatır. Altıncı bölümde uykunun bedene hangi belirtileri gösterdiğini anlatır. Yedinci bölüm kusma durumları hakkındadır ve iki fasla ayrılır. Birinci fasılda kusmanın faydası ve zararları anlatılır. İkinci fasıldan bahsedilmemiştir. Sekizinci bölüm iç yürütmenin ve kabız olmanın faydasını ve zararını anlatır, iki fasla ayrılır. İlk fasılda ot içmek ve içini yürütmenin faydası anlatılır. İkinci fasılda içini tutmanın faydası ve zararları anlatılır. Dokuzuncu bölümde hamamın faydaları

⁴³ Orhan Sakin, Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız, *Tabīb İbn-i Şerīf Yâdigâr 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerīf*, (İstanbul: Geleneksel Tıp Derneği, 2017).

ve zararları anlatılır, dört fasla ayrılır. İlk fasılda hamamın iyisi ve kötüsü anlatılır. İkinci fasılda hamam halvetlerinin tabiatı anlatılır. Üçüncü fasılda hamama girmenin faydası anlatılır. Dördüncü fasılda hamamda nasıl hareket etmek gerektiği ne şekilde girip çıkmak ne şekilde oturmak gerektiği anlatılır. Onuncu bölümde cimanın tedbiri anlatılır iki kısıma ayrılır. Birinci kısımda cima'nın faydası ve zararı ile iyisi ve kötüsü anlatılır. İkinci fasılda cima'nın hangisinin kötü olduğu anlatılır. On birinci bölümde cima'a kuvvet veren şeyler anlatılır. Dört fasla ayrılır. Birinci fasılda hangi şeylerin işitmek ve görmekle cima'a kuvvet verdiği anlatılır. İkinci fasılda yiyecek ve içecek olarak cima'a kuvvet veren şeyler anlatılır. Üçüncü fasılda cima'a kuvvet veren yağlar anlatılır. Dördüncü kısımda cima'a lezzet veren şeyler anlatılır. On ikinci bölüm dört mevsim hakkındadır dört fasla ayrılır yaz, ilkbahar, sonbahar, kıştan bahsedilir. On üçüncü bölüm çoğunlukla yemeklerin tabiatı hakkındadır ve yirmi üç fasla ayrılır. Birinci fasılda mutlak gıdalar anlatılır. İkinci fasılda galiz taamlar anlatılır. Üçüncü fasılda mutedil taamlar anlatılır. Dördüncü fasılda sıcak ve rutubetli gıdaları anlatılır. Beşinci fasılda sıcak ve kuru yiyecekler anlatılır. Altıncı fasılda mutedil nesneler anlatılır. Yedinci fasılda soğuk ve rutubetli gıdalar anlatılır. Sekizinci fasılda soğuk ve kuru gıdalar anlatılır. Dokuzuncu fasılda mutedil nesneler anlatılır. On dördüncü baba geçilir ve bu babta müşhil şarapları ve hukneler anlatılır. Dokuz fasla ayrılır. Birinci fasılda şerbetlerin pişmesi anlatılır. İkinci fasılda sikengübinin pişirilmesi ve faydası anlatılır. Üçüncü fasılda ayaric hapi anlatılır. Dördüncü fasılda huknenin sanatı ve menfaati anlatılır. Beşinci fasılda müferrihat anlatılır. Altıncı fasılda cevarişlerden bahsedilir. Yedinci fasılda macunlardan bahsedilir. Sekizinci fasılda sakalı ve başı boyamaktan bahsedilir. Dokuzuncu fasılda dişlere iyi gelen devalardan bahsedilir.

Sultāniye'nin iki nüshası bulunur. Bunların ikisi de Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesindedir. Serez 2756 numarada kayıtlı olan nüsha 88 varaktır ve çalışmamızda bu esas alınmıştır⁴⁴. Diğer nüsha Şehit Ali Paşa 2074/1 numarada olup 46 yapaktır.

⁴⁴ Muhammed bin Maḥmūd Şirvānī, *Sultāniye*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Serez 2756.

Eser üzerine Ferhat Kurban bir yüksek lisans çalışması yapmıştır.⁴⁵

1.12. MİFTĀHU'N-NŪR VE HAZĀİNÜ'S-SŪRŪR

Mü'min ibn-i Muḳbil Sinobī tarafından yazılmıştır. II. Murad'a sunulmuştur ancak eser üzerine Mehmet Ünal Şahin tarafından yapılan doktora çalışmasında yazmadaki 'e's-sultān ibni's-sultān sultān murad bin muḥammed bin bāyezid ḥan ibaresi tersten okunmuş, yanlış anlaşılmış ve yorumlanmış eserin II. Bayezid'e sunulduğu ve Padişah'ın 1481-1512 yılları arasında saltanat sürdüğünden eserin de bu yıllar arasında yazılmış olabileceği söylenmiştir.

Müellif, eserin sebab-i telif kısmında eserin içinde çeşitli faydalar bulunduğunu ağrılardan ve gözün çeşitli hastalıklarının sebebini, belirtisini ve ilacını anlattığını ifade eder. Bu yüzden kitabını *Miftāhu'n-Nūr ve Hazāinü's-Sūrūr* olarak isimlendirmiştir. Eser, yirmi bir türlü baş ağrısı ile sekiz makale ve yüz on bir bab üzerine kurulmuştur. Uzun yazdığında insanların sıkılacağını düşündüğünden kısa yazmayı tercih ettiğini söyler. Ardından tıp ilminden bahseder. Birinci makale sekiz babdan oluşur. Metin üzerine doktora çalışması yapan Mehmet Ünal Şahin yazmadaki 6a-6b sayfalarını okumadan atlamıştır. Bu kısımlar tarafımdan okunmuş ve değerlendirilmiştir. Birinci babda edviyenin işlevini ve durumunu anlatır. İkinci bab hastalığı anlatır. Üçüncü bab bedenin temizliğini korumayı anlatır. Dördüncü bab insanın yaratılışını anlatır. Beşinci bab çocuğun şekli ve bütün hareketlerini anlatır. Altıncı bab ademoğlunun kemiklerinin terkiibini anlatır. Yedinci bab beynin terkiibini anlatır. Sekizinci bab başın eczalarını anlatır. İkinci makale, yirmi bir babdır ve çeşitli baş ağrıların sebebini, belirtisini ve ilacını bildirir. Birinci bab sıcaktan olan baş ağrısının sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. İkinci bab safradan kaynaklı sıcak baş ağrısının sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Üçüncü bab sıcak kandan olan baş ağrısının ilacını anlatır. Dördüncü bab soğuktan olan baş ağrısını anlatır. Beşinci bab soğuk balgamdan kaynaklanan baş ağrıların belirtisini ve ilacını anlatır. Altıncı bab sevdadan kaynaklanan baş ağrıların belirtisini ve ilacını anlatır. Yedinci bab yoğun yelden kaynaklanan baş ağrıların belirtisini ve ilacını anlatır. Sekizinci bab

⁴⁵ Ferhat Kurban, “Şirvani Mahmud Sultāniye (Giriş-Metin-Sözlük),” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1990).

kuruluktan kaynaklanan baş ağrılarını anlatır. Dokuzuncu bab mide ağzının zayıflığından kaynaklanan baş ağrısını anlatır. Onuncu bab dimağ hissinin kuvvetinden olan baş ağrısını anlatır. On birinci bab uykudan sonra ortaya çıkan baş ağrısını anlatır. On ikinci bab cimadan sonra ortaya çıkan baş ağrısını anlatır. On üçüncü bab rayihalardan, buharlardan kaynaklanan baş ağrısını anlatır. On dördüncü bab dışardaki yellerden olan baş ağrısını anlatır. On beşinci bab yaradan, irinden olan baş ağrısını anlatır. On altıncı bab kafatasının içinde olan kurttan kaynaklanan baş ağrısını anlatır. On yedinci bab sersemlikten kaynaklanan baş ağrısını anlatır. On sekizinci bab sancı ile olan baş ağrılarını bildirir. Yirminci bab sıtmadan olan baş ağrısını anlatır. Yirmi birinci bab yarım baş ağrısını anlatır. Üçüncü makale on bab üzerine kurulmuştur göz doktorunun bilmesi gerekir. Birinci bab gözün yaratılışını ve tabakalarını anlatır. İkinci bab gözün anatomisini ve her tabakasının gıdası nedir onu bildirir. Üçüncü bab gözün mizacını ve onla ilişkisi bulunan hâlleri anlatır. Dördüncü bab gözün hastalıklarının ilacının usulünü bildirir. Beşinci bab gözün maddeden kaynaklanan hastalıklarının sebebini bildirir. Altıncı bab göz otlarının fiilini ve kuvvetini bilmeyi bildirir. Yedinci bab gözün bütün yerinde zikredilen müfred edviyeyi bildirir. Sekizinci bab göz otları nasıl hazırlanır onu bildirir. Dokuzuncu bab gözü nasıl açıp ot çekmek nasıldır onu bildirir. Onuncu bab gözü korumanın tedbirini bildirir. Dördüncü makale gözün kapağında olan hastalıkları ve köşesinde olan illetlerin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Otuz iki babtır her bir babında otuz iki hastalık ve ilacı anlatılır. Birinci babta berz denilen illetin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. İkinci bab tahaccür illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Üçüncü bab iltisak illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Dördüncü bab şetrenin sebebini, belirtisini ve ilacını bildirir. Beşinci bab şairenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Altıncı bab şaru'z-zayidin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yedinci bab gözün kıl dönmesi olduğunun sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Sekizinci bab verdenic illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Dokuzuncu bab sülak illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Onuncu bab şirnakin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On birinci bab cerebin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On ikinci bab hikkenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On üçüncü bab cesa illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On dördüncü bab gılaz illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On beşinci bab

dümmelin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On altıncı bab tuseinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On yedinci bab gümmenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On sekizinci bab sülulun sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On dokuzuncu bab şıranın sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yirminci bab nemlenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yirmi birinci bab seafenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yirmi ikinci bab intifahın sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yirmi dördüncü bab teekkülün sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yirmi beşinci bab istirhanın sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yirmi altıncı bab mevtü'd-dem ve'l-hazara denilen hastalığı anlatır. Yirmi yedinci bab kamle, kamam ve kırdan gibi kirpiklerin dibine ve sakala düşeni anlatır. Yirmi sekizinci bab intişau'l-hedebin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yirmi dokuzuncu bab kirpik ağarması ve kaş dökülmesini anlatır. Otuzuncu bab garbenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Otuz birinci bab gудde denilen hastalığı ve ilacını anlatır. Otuz ikinci bab seyelan dediğimiz illetin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Beşinci makale gözün konjonktive tabakasında olan hastalıkları anlatır ve bu tabakada olan hastalık çeşidi on üç tane olduğundan on üç bab üzerine kurulmuştur. Birinci bab çeşitli göz ağrılarının sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. İkinci bab turfe illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Üçüncü bab zufenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Dördüncü bab intifah denilen illeti sebebiyle belirtisini anlatır. Beşinci bab cesa illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Altıncı bab hikkenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Yedinci bab sebelin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Sekizinci bab vadaka illetinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Dokuzuncu bab dem'anın sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Onuncu bab dübeylenin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On birinci bab tuseinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On ikinci bab lahmi'z-zayidin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. On üçüncü bab tüferriku'l-ittisalin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Altıncı makale korneada meydana gelen hastalıkların sayısını anlatır. On çeşit hastalık olduğu için on babbtan meydana gelmiştir. Birinci bab karhanın ve dübeylenin çeşidini ve ilacını anlatır. İkinci bab korneada meydana gelen besereleri ve ilacını anlatır. Üçüncü bab korneaya düşen akın sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Dördüncü bab kornea tabakasının başka rengi olduğunu anlatır. Beşinci bab kornea tabakasının yaşlığını anlatır. Altıncı bab kornea tabakasının nemliliğini anlatır. Yedinci bab kornea

tabakasında meydana gelen seretani anlatır. Sekizinci bab kornea tabakasında meydana gelen gümne illetini anlatır. Dokuzuncu bab kornea tabakasında meydana gelen nütü illetini anlatır. Onuncu bab kornea tabakasında tüferriku'l-ittisali anlatır. Yedinci makale gözün iris tabakasında meydana gelen hastalıkları anlatır. Bu tabakada beş hastalık meydana geldiğinden beş bab şeklinde kurulmuştur. Birinci bab iris tabakasında meydana gelen ittisa'ı anlatır. İkinci bab irisin sakbesinin dar olmasını anlatır. Üçüncü bab iriste meydana gelen nütü illetini anlatır. Dördüncü bab iriste meydana gelen tüferriku'l-ittisali anlatır. Beşinci bab göze su inmesinin sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Sekizinci makale gözün his ile idrak edilemeyen illetlerini bildirir ve bu makale on bir baba ayrılır. Birinci bab gözün aköz sıvısında olan hastalıkları anlatır. İkinci bab göz merceğinde meydana gelen hastalıkları anlatır. Üçüncü bab görmenin ruhunda meydana gelen hastalıkları anlatır. Dördüncü bab gece körlüğünün sebebini, belirtisini ve ilacını anlatır. Beşinci bab zürkörlüğün sebebini ve ilacını anlatır. Altıncı bab kardan soğuktan zahmet çekmiş gözün ilacını anlatır. Yedinci bab vitroz camısı sıvıdaki hastalıkların sayısını ve belirtisini anlatır. Sekizinci bab optik sinirlerde meydana gelen hastalıkları bildirir. Dokuzuncu bab optik sinirlerin sarkmasının sebebini ve ilacını anlatır. Onuncu bab gözün ışığının zayıf olmasının sebebini ve ilacını anlatır. On birinci bab çeşitli göz ağrılarına ve hastalıklarına gerek olan otları anlatır.

Çalışmamda esas alınan nüsha Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye 3585 numarada kayıtlı olan nüshadır⁴⁶. Yazma, harekeli ve nesih ile yazılmış olup 129 varaktan meydana gelmiştir. Bunun dışında Millet Kütüphanesi, Manisa Muradiye ve Antalya Tekelioğlu'nda da yazmanın nüshaları bulunmaktadır.

Eser üzerine Mehmet Ünal Şahin bir doktora çalışması yapmıştır.⁴⁷

⁴⁶ Mü'min ibn-i Mukbil Sinobî, *Miftāhu'n-Nūr ve Hazāinü's-Sürür*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nuruosmaniye 3585.

⁴⁷ Mehmet Ünal Şahin, "Mü'min bin Mukbil Miftāhu'n-nūr ve Hazāinü's-Sürür (Dil Özellikleri- Metin-Söz Dizini)," (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 1994).

1.13. TESHİL

Asıl adı Celâlüddin Hızır bin Aliyü'l-Hattâb olan ve Hacı Paşa ismiyle meşhur olmuş hekim tarafından yazılmıştır. Tıp ilmi ile alakalı muhtasar bir kitabı tasnif etmeyi, böylece sağlığı korumayı amaçladığını söyler. Ayrıca hastalıklardan bahsedilerek bunların sebepleri, belirtilerine ve ilaçlarına yer verilmiş hekim olmayan yerlerde bu kitapla amel edilerek kitabın kullanılabileceğini söylemiştir. Bu kitaba *Teshîl* demesinin sebebini hastalıkların teşhisi ve ilaç hazırlamada elden geldiğince kolay Türkçe ibarelere yer verdiğini söyleyerek açıklamıştır. Kitabını üç bölümden meydana getirmiştir. Birinci bölüm iki babdır, birinci bab tıp ilminden; ikinci bab tıbbın amelisinden bahseder. İkinci bölüm gıdalar, şerbetler ve edviyelerden bahseder. Üçüncü bölüm hastalıkların sebeplerini, belirtilerini ve ilaçlarını anlatır.

Eserin birçok yazma nüshası muhtelif kütüphanelerde bulunmakla birlikte çalışmamızda esas alınan nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih 3543 numarada kayıtlı olup 16. yüzyılda harekeli nesihle yazılmış ve 114 varaktan meydana gelmiştir⁴⁸.

Eser üzerine Onur Yıldırım bir yüksek lisans çalışması yapmıştır.⁴⁹

⁴⁸ Celâlüddin Hızır bin Aliyü'l-Hattâb, *Teshîl*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih 3543.

⁴⁹ Onur Yıldırım, “Et-Teshil Fi’t-Tıbb (Kitâb-ı Teshîli’l-Mevlanâ Şemseddin) (İnceleme-Metin-Dizin),” (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi 2010).

BÖLÜM II. TÜRKÇE ARAPÇA DİL İLİŞKİLERİ

2.1. Türk-Arap Siyasî İlişkilerinin Tarihî Arka Planı

Türk dili ve Arap dili arasında yüzyıllardır süren bir temas vardır. İki dil arasında başlayan bu temasın ilk kez nerede, ne zaman, nasıl başladığını anlayabilmek için Türklerin ve Arapların karşılaştıkları alanları görebileceğimiz siyasî tarihe bakmak önemlidir.

Türkler ile Arapların doğrudan doğruya olmasa bile ilk temasları İslamiyet'in ortaya çıkmasından önce başlamıştır. Birbirinden oldukça uzakta bulunan bu iki kavim arasındaki ilk münasebetler Sâsânî İmparatorluğu aracılığı ile başlama imkanını bulmuştur. V. asrın sonlarına doğru batıya yönelen ve Sâsânîler ile temasa geçen Türkler, bu batı komşularının dâhilî ve haricî siyasetleri üzerine tesir icra etmekten geri durmamışlardır.⁵⁰ Sâsânî İmparatorluğu aracılığı ile başlayan Türk-Arap münasebetlerinin yankılarını Cahiliye Devri Arap şiirinde görmek mümkündür. Şiirlerde Türklerin kahramanlıklarından bahsedilmesi ilişkinin daha çok askerî yönden olduğunu gösterir. Peygamber'e Türklerle ilgili olarak atfedilen bazı hadisler bulunmaktadır. Bu hadisler ikiye ayrılır; ilk grupta Peygamber'in Türkler ile iyi geçinmeyi ve savaşmamayı tavsiye ettikleri; ikinci grupta ise Türklerle Araplar arasındaki mücadeleyi Türklerin kazanarak Irak ve Suriye'ye Türklerin hâkim olacağından bahsedilir. Peygamber'den sonra Horasan'ın ve Maverâünnehr'in fethedilmesi ile başlayan mücadelede iki kavim birbirini esas manasıyla tanımış Peygamber zamanında önemli bir mücadele olmamış ve bu iki kavim arasındaki ilişki sınırlı olmuştur. Dört halife döneminde Ebu Bekr ile başlayan fetih anlayışı doğrultusunda doğuda İran üzerine giden Arap orduları Doğu İran'ın fethi sonrasında Horasan ve Toharistan'a geçerek Sâsânîler üzerine yürümüştür. Sâsânî İmparatorluğu'nun son hükümdarının yardım isteği ile bölgedeki Türk birlikleri ve diğer kuvvetler Arap birliklerine karşı tek bir bütün olmuş ve fethedilen bazı yerleri

⁵⁰ Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler* (İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2019), s. 35.

Araplardan geri alarak Arap birliklerini çekilmeye mecbur bırakmışlardır. Böylece Araplar ile Türkler ilk defa karşı karşıya gelmişlerdir.⁵¹

Emevilerin sükuneti sağlayıp başa geçmelerinden sonra başarılı bir fetih politikası uygulamaları sonucunda Horasan, Toharistan, Maveraünnehr, Semerkand gibi önemli merkezlerde Arap hakimiyeti sağlanmıştır. Ayrıca bu mücadeleler esnasında Vali Ubeydullah b. Ziyâd iki bin kadar savaşçı Türkü alarak Basra'ya götürmüştür. Emevilerin Arap ırkını ön planda tutan siyaseti neticesinde Türkler İslamiyet'e girme konusunda çok istekli davranmamışlardır.⁵² Abbasiler yönetime geçtiklerinde Batı Türkistan'da Çin ile karşılaşmışlardır. II. Göktürk Kağanlığı'nın zayıflaması, Türkeşlerin iç karışıklıkları ve bölgedeki siyasi yönden zayıflık Çinlileri harekete geçirmiştir. Çinlilerin Batı Türkistan'a yaptıkları sefer esnasında Türkler ile Arapların birleşerek Çinlilere karşı 751 yılında Talas savaşını kazanmaları Türk İslam tarihi bakımından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Türkler ile Araplar arasında yarım asırdır devam eden kanlı mücadeleler, bu tarihten itibaren yerini sulhe ve dostça münasebetlere bırakmıştır. Böylece İslam dini Türkler arasında benimsenmeye başlanmıştır. Bir taraftan dostça münasebetlerin devam etmesi, diğer taraftan Müslümanlığın Türkler arasında yayılması, kısa zaman sonra Abbasî devletinin başta askerî kadroları olmak üzere çeşitli idarî kadroların Türkler tarafından işgal edilmesi neticesini vermiştir.⁵³

Türkler ile İslam birliklerinin karşılaştıkları ikinci bölge Kafkaslardır. Azerbaycan ve Ermenistan'ın fethinden sonra Hazarlar ile Araplar arasında birbirini takip eden savaşlar Halife Velid zamanında başlamış ve onu takip eden halifeler devrinde de devam etmiştir. Seneler boyunca devam eden İslam-Hazar mücadelesinde İslam orduları birçok galibiyetler kazanmış iseler de Hazarlara bir türlü kesin darbeyi indirememişlerdir. Arapların ufak bir ihmali, Hazarların karşı hücumla geçmelerine yetmiştir. Ancak 737 yılında Mervan, Hazarları feci bir hezimete uğratmış, Hakan'ın sulhu ancak Müslüman olması şartıyla kabul edilmiştir. Hazarlar'a İslamiyet'i öğretmek amacıyla iki fakih de gönderilmiştir.⁵⁴ Abbasiler

⁵¹ *a.g.e.*, s. 37-40.

⁵² *a.g.e.*, s. 43-59.

⁵³ *a.g.e.*, s. 69-75.

⁵⁴ *a.g.e.*, s. 60-67.

döneminde de Hazar Arap mücadelesi devam etmiş aralarındaki son çarpışma 799 yılında olmuş bu dönemden sonra siyasî, iktisadî ve dinî konularda münasebetler devam etmiştir⁵⁵. Bu bilgiler ışığında İslamiyet'i ilk olarak kabul edenlerin Karahanlılar ya da İdil Bulgarları değil Hazarların olduğu söylenebilir.

Diğer yandan Hazarların hakimiyeti altında bulunan İdil Bulgarları, Abbasi halifeleriyle münasebet kurmak suretiyle 10. yüzyılın ilk yarısında Müslümanlığı kabul etmiş ve İslam dininin de Doğu Avrupa'daki temsilcisi konumunu üstlenmişlerdir. Bunlardan günümüze kalan 13. ve 14. yüzyıla ait İdil Bulgar kitabeleri Müslüman olan İdil Bulgarları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu kitabelerin yayılma alanı bugünkü Tatar Özerk Cumhuriyeti'nin batı yarısı ile Çuvaş Özerk Cumhuriyeti'nin doğu sınır bölgelerini içine alır. Bu mezar taşlarının kompozisyonu şöyle oluşturulmuştur: Açılıştaki Kur'an'dan alınan aktarmalar, girişte yine Kur'an'dan alınmış bir parça, künyede ölen kişinin zikredilmesi, rahmet dilenen kısım, vefat bildirme, tarih ve kapanış kısımlarından oluşturulmuştur.⁵⁶ Bu mezar taşlarından hareketle Arapçadan alınan ibare ve kelimelerin dinî literatüre ait oldukları görülmektedir.

Doğu Karluk yabgusu Bilge Anucur, 840 yılında Kırgızlarla anlaşarak Uygur Devleti'ne son darbeyi vurmuş, merkezi Balasagun olan Karahanlı Devleti'nin esasını koymuş ve kendisine "Kara-han" ünvanını vererek Karahanlı Devleti'ni kurmuştur. Onun devleti kurduğu sırada Maverâünnehr ve Horasan'ın hakimi Sâmânî'ler idi. Doğuda Karlukların çıkardıkları zorluklarla sık sık uğraşan Sâmânî'ler, Karlukların gayrimüslim olmasından dolayı İslam dünyasından, Karluklara karşı verdikleri mücadele için maddî, manevî ve askerî açılardan kendilerine kaynak sağlıyorlardı. Satuk Buğra Han'ın amcasının hakimiyetine son vererek başa geçmesinden sonra bir dönüm noktası yaşanmıştır. Birçok rivayet bulunmasına rağmen *Kaşgar Tarihi* kitabındaki ifadelerin gerçeği yansıttığı pek çok kişi tarafından kabul edilir. Burada, Satuk Buğra Han'ın Müslümanlığı kabul etmesinde Müslüman tacirlerin mal ve emtiasının önemli olduğu görüşüne yer

⁵⁵ a.g.e., s. 78-79.

⁵⁶ Talât Tekin, *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988), s. 7-10.

verilmiştir. Ayrıca Satuk'un İslamiyet'i kabul etmesinde kendi siyasî amaçlarını hayata geçirmek için iyi bir araç olarak gördüğü görüşü de göz ardı edilmemelidir.⁵⁷

Oğuzların İslamlaşma sürecine gelirse Selçuk, ayrıntısını bilmediğimiz bir sebepten dolayı, Oğuz yabgusunun yanından ayrılarak kendisine bağlı boyu ile birlikte Cend şehrine yerleşmiştir. 922 yılında Oğuzlar arasından geçen İbn Fazlan, Oğuzlar'ın dinî inançları hakkında büyük çoğunluğu İslamiyet'e girmemiş olmasına rağmen aralarında az da olsa İslamiyet'i kabul edenlerin varlığına işaret etmiştir.⁵⁸ Bir diğer coğrafya eseri olan Hudûdü'l-âlem'de de Müslümanlarla ticarî ilişkilerin, sınır bölgelerinde yaşayan Oğuzları X. yüzyılın ortalarından itibaren hızlı bir İslamlaşma'ya götürdüğü bilgisi vardır. Cend'e inen Selçuklular, buranın yüzyıllardır yerleşik coğrafya ile bozkır arasında, İslam dünyasının önemli bir sınır kasabası olmasından, Maverâünnehr'den gelen Müslümanlar ile dinî propagandacıların yanı sıra, çeşitli yerlerden gelen tüccarların da mekan tutmasından ve bölgenin Müslüman sakinleri arasında İslamiyet'i seçmiş Türklerin de bulunmasından etkilenecek Selçuk'un kendisine bağlı Oğuzlar ile birlikte Müslümanlığı seçmesini kolaylaştıran etmenler olarak düşünmek normaldir.⁵⁹

Bütün bu anlatılanlardan yola çıkılarak Türklerin tek bir seferde ve tek bir coğrafyada İslamiyet'i kabul ettikleri düşünülemez. Türkler boylar hâlinde yaşadıklarından farklı coğrafya ve farklı etkenler farklı zamanlarda onları etkilemek suretiyle İslamlaşma süreçlerini tamamlamışlardır. İbn Fazlan'ın Oğuzların büyük çoğunluğunun İslamiyet'e girmemiş olduğunu söylemesine dayanarak Arapça alıntıların Oğuzcaya en erken 10. yy'dan itibaren girmeye başladığını tahmin edebiliriz.

2.2. Eski Türkçe'den EAT'ye Arapça-Türkçe Dil İlişkileri

Türkçe ile Arapçanın temasını tespit edebildiğimiz ilk yerlerden biri Karahanlı Türkçesidir. Bu dönemde Uygur yazısı ile birlikte Arap yazısı da

⁵⁷ Ekber N. Necef, *Karahanlılar* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2005), s. 189-190, 199-200.

⁵⁸ İbn Fazlan, *Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahi İbn Fazlan Seyahatnâmesi Tercümesi*, haz. Ramazan Şeşen, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975), s. 31.

⁵⁹ Osman G. Özgüdenli, *Selçuklular Cilt I. Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), s. 45-48-49.

kullanılmaya başlanmıştır. Yeni bir kültür dairesine giren Karahanlılar İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte Arapça ve Farsçadan kelimeler almaya başlamışlardır. Bu kelimeleri gördüğümüz eserler Kuran Tercümeleri, *Kutadgu Bilig*, *Divanü Lügati't-Türk*, *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'tir⁶⁰. Bu dönem eserlerinde kullanılan Arapça kelime sayıları tespitlerine göre bakıldığında *Kutadgu Bilig*'te bu sayı 334, *Atabetü'l-Hakayık*'ta 251, *Kur'an Tercümesi*'nde 357, *Divân-ı Hikmet*'te 763 tane ve toplamda 1705 tane olarak hesaplanmıştır, *Divanü Lügati't-Türk*'te Arapça kelime bulunmamaktadır. Divân dışında bu dönemde yazılan eserlerin dinî ve felsefî içerikli olması Arapçadan alınan kelimelerin de bu doğrultuda olduğunu ve temasın Araplarla Türkler arasında dinî açıdan yoğunlukta olduğunu bize göstermektedir.

Harezmi Türkçesi, Karahanlı Türkçesinin mirasını devralmakla birlikte Aral gölünün güneyinde yaşayan çeşitli milletlerin de kendilerinden bazı unsurları katarak oluşturdukları ve yerini daha sonra Çağataycaya bırakan bir yazı dilidir. Bu yazı dilinde verilen eserler şunlardır: *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Kıyasu'l-Enbiya*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrin*, *Muhabbet-nâme*, *Nehcü'l-Ferâdis*, *Mi'râc-nâme*, *Sirâcü'l-Kulûb* ve *Kur'ânîkerîm Çevirileri*'dir⁶¹. Bu eserlerin konularına bakıldığında genelde didaktik tarzda ve dinî içeriğe sahip oldukları görülmektedir. Arapça ve Türkçenin bu dönemdeki temasına dikkat edildiğinde ise etkileşimin yine dinî içerikli sözcüklerin üzerinden olduğunu görmek mümkündür. Harezmi ve Altın Ordu sahasına ait Arapça kelime sayısı tespit edebildiğime göre yaklaşık 3450 civarındadır.

Bugün Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Gagauzca, Türkmence gibi yazı dillerine kaynaklık eden Oğuzcanın yazı dili olma macerası da henüz aydınlatılabilmiş değildir. Oğuzların Batıya göç etmeleri sonucunda önce Büyük Selçuklu, ardından Anadolu Selçuklu devletini kurmaları devletin bünyesinde yaşayan Oğuzların dillerini gittikleri bölgelere taşımalarını sağlamıştır. Ancak Arapça ve Farsçanın devlet ve bilim dili olarak kullanılmaları Türkçenin kullanım alanını sınırlandırmıştır. Yine de sözlü kültürde Oğuzca unsurların yaşaması daha

⁶⁰ Mustafa Argunşah, Gülten Sağol Yüksekaya, Özcan Tabaklar, *Karahanlıca Harezmi Kıpçakça Dersleri* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2010), s. 13.

⁶¹ Mustafa Argunşah, Gülten Sağol Yüksekaya, Özcan Tabaklar, *Karahanlıca Harezmi Kıpçakça Dersleri* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2010), s. 93-104.

sonra meydana getirilen eserlerde bu unsurların olmasını sağlamıştır. Anadolu’da teşekkül eden ve Eski Anadolu Türkçesi adı verilen Türkçenin bu devresine ait ilk yazılı ürünleri karışık dilli eserler olarak nitelendirilen ürünlerdir. Bunlar Ali’nin *Kıssa-i Yûsuf*’u, *Behcetü’l-hadâik fî Mev’izeti’l-halâik*, *Kitâb al-Faraiz*, *Kudurî Tercümesi*, *Kitâb-ı Güzide*’dir. Bunlar dil özellikleri açısından hem Karahanlıca hem de Oğuzca özellikler göstermektedir. Daha sonra yazılan eserler ise Ahmed Fakih’in *Çarhname*’si ve *Kitabu Evsaf-ı Mesacidi’s-şerife*’si, Hoca Dehhâni’nin Manzumeleri, Şeyyat Hamza’nın *Yusuf ve Zeliha*’sı, Mevlâna ve Sultan Veled’in Türkçe beyit ve manzumeleri, Yunus Emre’nin şiirleri ise Anadolu’da meydana getirilen ilk ürünler olarak sayılabilir⁶².

2.3. Dilbilimsel Açıdan Dil İlişkileri

Tüm diller, temas yoluyla diğer dillerden etkilenir ve zamanla dilde meydana gelen bazı değişiklikler bu temastan kaynaklanır. Konuşma toplulukları veya temas hâlindeki dillerin konuşmacıları için ortak bir zemin veya iletişim ihtiyacı olmadan bu temas ve etki mümkün değildir⁶³. Çoğu durumda, dil temasının arkasındaki nedenlerin başında göç, evlilik, ticaret, sömürgecilik veya eğitim olduğu kabul edilir. Bu anlamıyla dil teması, iki veya daha fazla dil arasındaki temas yerine iki veya daha fazla konuşma topluluğu arasındaki temas olarak tanımlanabilir. Yazılı belgeler veya kitle iletişimiyle de gerçekleşebilen dil teması ve etkisi için mutlaka yüz yüze temas veya konuşma gerekmez⁶⁴. Böylece, dil teması, iki veya daha fazla farklı dilin birbiriyle etkileşime girmesine neden olan herhangi bir kişisel veya kişisel olmayan bağlam olarak formülize edilebilir⁶⁵.

Menz, bir dil bir başka dilin etkisi altında kaldığı zaman ne kadar ve hangi yönde değişiklikler olabildiğine dair birkaç kuramın olduğunu söyler. Bir birey ya da bir toplum iki ya da daha fazla dili dönüşümlü kullanıyorsa dil ilişkisi (*language*

⁶² Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz, *Eski Anadolu Türkçesi*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2004), s. 56-73.

⁶³ N. J. Enfield, *Linguistic Epidemiology: Semantics and grammar of Language Contact in Mainland Southeast Asia*. (Londra: Routledge, 2002), s. 19.

⁶⁴ K. Braunmüller and J. House, *Convergence and Divergence in Language Contact Situations*. (Amsterdam&Philedelphia: John Benjamins, 2009), s. 2.

⁶⁵ Özge Can ve Demet Kayabaşı, “Contact Linguistics Etkileşimsel Dilbilim”, *Tehlikedeki Diller Dergisi*, S. 4 (Ankara 2015), s. 10-11.

contact) ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiden değişik sonuçlar doğabilir. Bu sonuçlar dilbilimciler tarafından genelde şöyle sınıflandırılır diyerek bir özetlemede bulunur. İlk olarak, her iki dil de değişmez, fakat söylemde karışık kullanılır. İkincisi, dillerden biri öteki dilin etkisi altında değişir. Genelde prestiji yüksek olan dil bu durumda etkileyen dil olur. Buna girişim denir. Üçüncüsü, zamanla bir dilin kullanımından vazgeçilir. Buna dil yitimi (*language loss*) denir. Dördüncüsü, her iki dil ayrı alanlarda kullanılır, buna iki-dillilik (*diglossia*) denir⁶⁶. Arap-Türk dil ilişkileri söz konusu olduğunda Arapçanın prestiji sebebiyle, Türkçe Arapçanın etkisi altına girmiştir.

Dil ilişkilerinden kaynaklı iki dillilik ve çok dillilikte akıcılık gerekmesi de farklı dil konuşurları arasında iletişim gereklidir. İki dilin konuşurları arasında dil ilişkisinin oluşması için aynı yere ihtiyaç duyulmayabilir. Örneğin, İslam'ın kutsal metni olan Kuran klasik Arapça ile yazılmış olmasına rağmen Müslüman dünyanın birçoğu Arapçanın herhangi bir değişkesini konuşmaz⁶⁷. Yine de Klasik Arapça din aracılığı ile dünyanın birçok kısmındaki diğer dillerle ilişkidir ve birçok dilde Arapça alıntı sözcük sayısı fazladır. Türkçe de bunlardan biridir. Burada Thomason'un verdiği bilgilere şunu eklemek gerekebilir. Başlangıçta Türk-Arap dil ilişkisi Türklerde din değişikliğinden dolayı dinî kelimelerle sınırlıymış gibi gözükmüş olsa bile incelediğimiz tıp metinlerinden hareketle birçok farklı kategoride kelime alıntılanmış olması Türkçe-Arapça ilişkilerinin sadece İslam dini üzerinden olmadığını, bu dil ilişkilerinin çok farklı boyutları da olduğunu bize gösteriyor. Bitkiler, gündelik hayatla ilgili kelimeler, hastalık, yiyecek ve içecek isimleri vs. alıntılanmış olması Türk-Arap dil ilişkisinin yalnız din ile sınırlı tutulamayacağını, bu ilişkilerin hayatın her alanına yayıldığını açıkça göstermektedir.

Thomason, dil ilişkisinin bazı yerlerde ve bazı zamanlarda başka yerlerden ve başka zamanlardan daha yoğun olabileceğini söyler.⁶⁸ Buna çalışmamdan örnek vermek gerekirse Arap-Türk dil ilişkisinin yoğun etkisini Anadolu sahasında tercüme faaliyetleri ve akabinde verilen telif eserlerde görmek mümkündür. Karahanlı,

⁶⁶ Astrid Menz, "Slav Dillerinin Gagauzcaya Etkisi", *Bilig S.* (Ankara 2003), s. 27-28.

⁶⁷ Sarah G. Thomason, *Language Contact* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001), s. 1-13.

⁶⁸ a.g.e. s. 1-13.

Harezmi ve nihayetinde Anadolu sahası eserlerindeki Arapça alıntı sözcük sayısı incelenip karşılaştırıldığında iki dil arasındaki ilişki düzeyinin yoğunlaştığı Anadolu sahası ve EAT döneminde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Thomason, dil ilişkisinin en yaygın sonucunun dillerin bazılarında ya da tümünde değişiklik olduğunu, her zaman olmasa da tipik olarak, dillerden en az birinin diğer dil üzerinde bir miktar etki yarattığını ifade eder bu etkinin en yaygın tipine de kelime alıntılama örnek gösterir.⁶⁹

2.4. Sözcük Alıntılama, Alıntı Sözcük ve Türleri

Bir dil için diğer dillerden sözcük almak ve aldığı sözcüğü kendi söz varlığının bir parçası yapmak yaygın bir durumdur. Bunlara *alıntı sözcükler* (*loanwords, borrowings*) sürece ise *alıntılama* (*borrowing*) denir.⁷⁰ Campbell, alıntılama şöyle tarif eder: Alıntı sözcük, aslında alıcı dilin söz varlığının bir parçası olmayıp diğer dilden adapte edilerek alındığı dilin söz varlığının bir parçası hâline getirilen sözlüksel bir unsurdur. Haspelmath, alıntıyı temas yoluyla bir dilden diğer dile çeşitli şekillerde transfer edilen bir sözcük olarak tanımlar⁷¹. Dil ilişkilerinde alıntılama olgusuna farklı yaklaşım ve farklı terimler öneren Lars Johanson, alıntılama hakkında şunları ifade eder: Farklı kodların konuşurları arasındaki ilişki iki tip kod etkileşimine neden olur: *Kod değiştirme* ve *Kod kopyalama*. Kod değiştirme, alternatif kod seçenekleri anlamına gelir. Kod kopyalama, temel kodun cümlelerinin içinde model koddan parçaların kopyalarının eklenmesi anlamına gelir. Kopyalamayı 3 kısma ayırır: Bunlar (a) *genel kopyalama*, (b) *seçilmiş kopyalama* ve (c) *karışık kopyalamadır*. Genel kopyalamada (*global copying*), B diline ait bir örnek, bütün yapı özellikleriyle birlikte, yani ses, bitişme (*combinational*), anlam (*semantic*) ve sıklık özellikleriyle (*frequential properties*) birlikte A dilindeki uygun çerçeveye kopya edilir. Bu kopya bağımsız bir kelime, sözlüksel bir öge olabileceği gibi bir ek de olabilir. Seçilmiş kopyalamada (*selective copying*), B diline ait bir örneğin, bütün yapı özellikleri ile değil, ses, bitişme, anlam

⁶⁹ a.g.e. s. 1-13.

⁷⁰ Lyle Campbell, *Historical Linguistics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013), s. 56.

⁷¹ Martin Haspelmath, "Lexical borrowing: Concepts and issues," *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook* (Berlin: De Gruyter Mouton, 2009), s. 35-54.

ve sıklık gibi belli yapı özelliklerinden biri veya birkaçı kopyalanır. Karışık kopyalar (mixed copies): İçlerinde seçilmiş kopyalar bulunduran genel kopyalar, karışık kopyalar (*mixed copies*) olarak adlandırılır.⁷² *Uyarlamada (adoption)* veya *devralmada (take-over)*, konuşurlar baskılanmış kodun (temel kod) içine baskın koddan kopyalar alırlar. *Karışma (imposition)* ve *devralma (take over)* durumlarında baskılanmış kodun (model kod) konuşurları baskın kodun kendi çeşitlerinin içindeki kodlardan kopyaları taşır. Bu karışma anlamına gelmez; *dil değiştirme* olarak düşünülür.⁷³ Alıntı için kullanılan diğer yaygın terimler şunlardır: *alıntı sözcük (borrowing, loanword)*, *transfer (transfer)*, *kopya (copying)* vs.) Ben, tezimde süreç ve olgu için *alıntılama* ve alıntılanan öge için *alıntı sözcük* tabirlerini kullanmayı tercih ettim.

Campbell, alıntılamaı sadece birinin diğerinden aldığı sözlüksel bir parça olarak sınırlandırmaz aynı zamanda herhangi bir dilsel ögenin, seslerin, sesbilimsel kuralların, dilbilgisel biçimlerin, sözdizimsel yapıların, anlambilimsel ilişkilerin, söylem stratejilerinin de alıntılanabileceğini söyler⁷⁴. Ancak Cronhamn, bunun kelimelerle sınırlandırılıp öyküntü ve tam çeviri kelimelerin hariç tutulduğunu, ayrıca alıntılanan kelimelerin kendi dillerinde yeni kelime türettiklerinde bunların alıntı sözcük olarak düşünülmediğini söyleyerek Campbell'ın ifadesinin yetersizliğine dikkat çeker⁷⁵.

Alıntılama, *verici dille (donor language)* başlar, *alıcı dille (recipient language)* son bulur. Bunlar herhangi bir alıntılama olayında iki önemli role sahiptir.⁷⁶ Sözcük alıntılaman dil için *alıcı dil* terimi kullanılır. Alıntı sözcüğün kaynağı olan dil için *verici dil* terimi kullanılır.⁷⁷ Campbell *alıntı sözcüğü (loanword)* tanımlarken bu terimlere de değinir: Bir dile bir başka dilden alınmış kelimedir ya da daha spesifik olarak, bir *alıcı dile (recipient language)* alıntılama sürecinde *verici*

⁷² Lars Johanson, *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, çev. Nurettin Demir (Ankara: TDK Yayınları, 2014), s. 11-12.

⁷³ Lars Johanson, "Turkic language contacts in a typology of code interaction", *Turcologica*, S. 61 (Wiesbaden 2006), s. 4-5.

⁷⁴ Lyle Campbell, *Historical Linguistics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013), s. 56.

⁷⁵ Sandra Cronhamn, *Quantifying loanwords* (Lund University, 2018), s. 17.

⁷⁶ a.g.e., s. 17.

⁷⁷ Martin Haspelmath, "Lexical borrowing: Concepts and issues," *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook* (Berlin: De Gruyter Mouton, 2009), s. 35-54.

dilden (*donor language*) iki dilli kullanım yoluyla ithal edilen (imported) veya kopyalanan (copied from) bir kelime veya ifadedir⁷⁸. Verici dil (*donor language*), bir şeyin başka bir dil tarafından alıntılıandığı dildir; alıntılama sürecinde dil özelliklerine katkıda bulunan dildir⁷⁹. Bu durumda alıcı dil (*recipient language*) de bir şeyi başka bir dilden alıntılایan dildir. Benim çalışmamda alıcı dil Türkçe, verici dil ise Arapçadır.

Arapça-Türkçe ilişkilerinde EAT döneminde Arapçadan neden sözcük alıntılıandığına da değinmemiz gerekir. Diller, diğer dillerden iki temel nedenden, prestij ve ihtiyaçtan dolayı başlıca kelimeleri alır. Bunlardan ilki olan ihtiyaçta, dilin konuşurları bazı yeni parçaları ve yabancı kavramları kabul ederken onlar için yeni terimlere ihtiyaç duyar. Yabancı isim sıklıkla yeni bir kavramla alıntılanır. Dillerin başka dillerden kelime alıntılıamasının diğer sebebi de prestijdir. Bu genelde alıntılanan sözcüğün, geldiğı kültürün, dilin, ülkenin vs. prestijinden kaynaklanabilir. Yani herhangi bir sebeple görece yüksek prestije sahip olan dil, kültür, topluluk tarafından kullanılan sözcükler, deyimler, yabancı dilin herhangi bir ögesi prestij nedenlerle alıntılanabilir. Eski Türkçede bulunmasına rağmen *bal* yerine '*asel*; *agu* yerine *semm*; *bitig* yerine *kitāp* kelimelerinin alınması örnek olarak verilebilir. Bu alıntılar *prestij alıntılar* (*prestige loans*) veya *lüks alıntılar* (*luxury loans*) olarak da adlandırılır. Campbell, *lüks alıntılar* (*luxury loans*) şöyle tanımlar: Her dil, başka dilden bir kelimeyi veya ifadeyi alıntılایabilirken prestij nedeniyle ortaya çıkan ve anadilde zaten mevcut olan bu tür kelimelere lüks alıntılar (*luxury loans*) denir⁸⁰.

Sözcük alıntılıamada ikincil ve sık görülen nedenler de vardır. Bunların başında *örtmece* (*euphemism*) ve *aşağılama* (*derogatory*) gelmektedir. Türkçe *kör* yerine A. *āmā*; *ölü*, *ölmüş kimse* yerine A. *mevta*; *sakat vb.* yerine *alīl* vs. gibi sözcükler, örtmece kategorisine giren ve söylemi yumuşatmayı, nazikleştirmeyi vb. amaçlayan, söylenmesi hoş görülmeeyen, tabu ifadeleri başka dilden o anlama gelen sözcüklerle ifade etmeyi amaçlayan alıntılardır. Campbell, *örtmeceyi* (*euphemism*) müstehcen, tiksindirici, tabu olarak kabul edilen veya başka şekilde rahatsızlığa

⁷⁸ Lyle Campbell and Mauricio J. Mixco, *A Glossary of Historical Linguistics*. (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007), s. 109-110.

⁷⁹ *a.g.e.*, s. 49.

⁸⁰ *a.g.e.*, s. 111.

sebeup olan, başka bir kelimenin yerini alan kelime olarak tanımlar⁸¹. Bussmann, *örtmece* (euphemism) için retorik kinaye, aşağılayıcı çağrışımları olan sakıncalı bir kelimenin yerine hoş bir alternatif ifadelerini kullanmıştır⁸².

Aşağılama (derogatory) prestijin tersidir, olumsuz değerlendirme sebebiyle alıntı sözcüğün adapte edilmesidir⁸³. Bunlar genelde yermek, kötülemek, aşağılamak amacıyla başka dilden alıntılanan sözcüklerdir.

Eski Anadolu Türkçesindeki Tıp metinlerini incelediğimizde alıntı sözcüklerin çok büyük bir kısmının ihtiyaçtan dolayı alıntıldığını söyleyebiliriz. Tıp, bizde ilk olarak Arapçadan tercüme edilen eserlerle birlikte oluşturulmaya çalışılan metinlerden meydana gelir. Dolayısıyla tıp terimleri EAT için yenidir. Yeni bir tıp dili oluşturulmaya çalışılırken tercüme ya da telif eserlerde kelime seçiminde müelliflerin ya da mütercimlerin önünde iki yol vardır: ya terimin Türkçe karşılığını üretmek veya varsa kullanmak ya da Arapça kelimeyi alıp aynen uyarlamaktır. Çoğu zaman tercih edilen metodun Arapça kelimeyi alıntılama olduğu yapılan bu çalışma ile de görülmüştür. İhtiyaç için alıntılanan kelimeleri örneklendirecek olursak araç ve gereçler için alıntılananlara *hancer*, *hokka*, *tabl*, *zarf*; bağlaçlara *ammā*, *‘alā*, *veyā*, *mādām*; bitkilere *baḡam*, *beṣām*, *cezer*, *leblāb*, *ṣabr*; edebiyata *beyit*, *mevzūn*, *ṣi‘r*, *maḡāle*, *ma‘nā*; hastalık ve hastalıkla ilgili kavramlara *‘adese*, *baraṣ*, *felc*, *ta‘ūn*, *zūkām*; hayvan ve hayvanlarla ilgili unsurlara *‘akreb*, *fīl*, *neml*, *zīb*; ırk, dil, mensubiyete *yahūdī*, *yūnān*, *‘arab*; insan ile ilgili unsurlara *bikr*, *ḡalk*, *bāliḡ*, *ḡazret*; ilaç, macun ve terkiplere *akrāṣ*, *edviye*, *ṭilā*, *tiryāk*; inançla ilgili olanlara *‘abd*, *ḡaḡ*, *ilāhī*; kumaş ve giysiye *‘abā*, *bīz*, *ṣūf*; mekan, yer ve yöne *ḡammām*, *cihet*, *cezīre*; meslek ve kitaba *ṣa‘ir*, *ṭabbāḡ*, *ṭabīb*; miktar ve ölçüye *vaḡıyye*, *miṣḡāl*, *keret*; organ, kemik, damar, vücudun kısımlarına *ecvef*, *em‘ā*, *fem*, *zūfr*; taş, maden, cevher ve minerallere *elmās*, *fizṣa*, *gil-i maḡtūm*; tıbbi terimlere *ḡuḡne*, *ḡarn*, *mu‘tedil*, *tenḡıye*; yeme ve içme ile ilgili olanlara *nārenc*, *nuṣc*, *zeytūn*; zamana *vaḡit*, *sā‘at*, *cum‘a‘y* verebiliriz.

⁸¹ a.g.e., s. 57.

⁸² Hadumod Bussmann, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (London: Routledge, 1996), s. 387-388.

⁸³ Lyle Campbell, *Historical Linguistics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013), s. 58.

Ancak bir kısım alıntıların Türkçede de zaten karşılıkları olmalarına rağmen alınması bize prestiji düşündürmektedir. Muhtemelen tıp metinlerindeki birçok kelime tercüme ya da telif edilirken tabipler arasında kullanımı daha prestijli sayıldığından tercih edilmiştir. Prestij dolayısıyla alınan kelimeleri örneklendirecek olursak dünya, gökyüzü, yıldız ve doğa olaylarından *ahcār, dūnyā, nūcūm*; hayvan ve hayvanla ilgili unsurlara *esed, ef'ī, cemel*; kavrama *ḡaflet, ḡuşṣa, ḡahr*; mekan, yön ve yere *fevk, cenūb, cihet*; renklere *aḥmer, beyāz, ezrak*; sayılara *ṣāniye, ṣāmin, rābi*; yeme ve içme ile ilgili kelimelere *asel, ekl, mā*; zamana *ba'd, evvel, rebī* verilebilir.

Sözcük alıntılama ikincil sebep olarak görülen *örtmece (euphemism)* ve *aşağılama (derogatory)* için tezimden şu örnekleri verebilirim: kadın kelimesi yerine *'avrat*, cinsel arzu yerine *bāh*, idrar, sidik yerine *bevl*, dışkı yerine *burāz*, ölü gövde yerine *cesed*, cinsel ilişki yerine *cimā*, çok aşağı kelimesinin insanlar için kullanılarak *ednā* denmesi, domuz yerine *ḥinzīr*, köpek yerine *kelp*, erkeklik tohumu için *menī*, ölüm yerine *mevt*, eksiklik yerine *özr*, erkeklik organı yerine *zeker*, geri yerine *maḡad* kelimelerinin kullanımı bu kategorilere girer.

Eski Anadolu Türkçesinin oluşum ve gelişim evreleri düşünüldüğünde o dönem şartları içerisinde tıbbın henüz Anadolu'da gelişmediğini ve Arap tıbbının örnek alındığını da düşünürsek tabii bu etkilenmeyi normal saymanın ve dilimize giren Arapça kelimeleri de bu minvalde değerlendirmenin doğru olduğunu düşünüyorum. Benzer bir çalışmada Kara ve Özaltay, Anadolu'da kaleme alınan telif ve tercüme ilk Türkçe tıp kitaplarına bakıldığında sistemli bir Türkçeleştirme gayretinin olmadığını, anlaşılır olma kaygısının bu eserlerde önemli bir yer tuttuğunu ve yerleşik ortak tıp terminolojisi konusunda, anlam kargaşasına yol açmama yönünde hassasiyet gösterildiğini ifade etmişlerdir⁸⁴.

Karaağaç, alıntıların kaynağının iki tür olduğunu belirtir ve bunları *iç alıntılar* ve *dış alıntılar* olarak isimlendirir⁸⁵. Karaağaç'ın bu tasnifi aslında Bloomfield'in tasnifiyle aynıdır. Nitekim Bloomfield, alıntılanan özelliklerin aynı

⁸⁴ M. Alpertunga Kara ve Bülent Özaltay "Anadolu'daki İlk Türkçe Tıp Kitaplarında Terimler Üzerine", 38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi'ne Sözlü Bildiri, (İstanbul 2002).

⁸⁵ Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* (Ankara: TDK Yayınları, 2013), s. 101.

konuşma alanı içinden geldiği *iç alıntılar* (*intimate borrowing*) ve alıntılanan özelliklerin farklı bir dilden geldiği *dış alıntılar* (*cultural borrowings*) arasında fark olduğunu söyler⁸⁶. Bloomfield ayrıca bir de bir dilin ağızlardan sözcük alıntılacağı *ağız alıntısı* (*dialect borrowing*) olgusundan söz eder⁸⁸. Çalışmamda, Arapçadan Türkçeye geçen kelimeler ele alındığından, burada dış alıntılar bahsi söz konusu edilmiştir.

Alıntılamanın tercih edilmesinin en açık toplumdilbilimsel fakörü ikidilliliğin yaygınlığıdır. Thomason ve Kaufman temas yoğunluğu ölçeğini 5'e ayırmışlardır. Ölçeğe göre bunlar sırasıyla: 1) gündelik temas, 2) biraz daha yoğun temas, 3) daha yoğun temas, 4) güçlü kültürel baskı ve 5) çok güçlü kültürel baskı maddelerinden oluşur.⁸⁹ Arap ve Türk dil ilişkilerine göz attığımızda bu ölçeğe göre iki dil arasında çok yoğun temasın ve çok güçlü kültürel baskının olduğunu görmek mümkündür.

Alıntılanan kelimeler genelde alındıkları dilin fonolojik ve morfolojik yapılarına uyum sağlar. Bu durumun örneklerini çalışmamda göstermem gerekirse; Türkçe, ses karşılaması örneğinde olduğu gibi kendinde bulunmayan sesleri uyuma sokarak kullanmayı tercih etmiştir (ayrıntılı bilgi için *Ses Bilgisi* kısmına bakılmalıdır).

Hock ve Joseph alıntılama üç farklı sosyal tabakanın ana hatlarını çizer: yan katman (*adstratum*), üst katman (*superstratum*) ve alt katman (*substratum*). Kabaca, birbiriyle temasa giren eşit sosyal statüdeki diller yan katman (*adstrata*) olarak adlandırılırken, sosyal olarak daha dengesiz bir temas ilişkisinde olanlar üst katman ve alt katman olarak adlandırılır. (göreceli olarak düşük ve yüksek prestijli diller). Yan katman ilişkilerinde Hock ve Joseph'e göre, gündelik yaşam kelimeleri ve basit kelimelerin alıntılanma olasılığı en yüksekken üst katman verici dil olarak hizmet ederken, alıntı sözcükler söz varlığının daha prestijli alanlarına ait olma eğilimindedir ve çağrışımları da eşit derecede prestijli olma eğilimindedir. Alt

⁸⁶ Leonard Bloomfield, *Language* (London: Compton Printing Works, 1923), s. 444.

⁸⁷ *a.g.e.*, s. 461.

⁸⁸ *a.g.e.*, s. 444.

⁸⁹ Martin Haspelmath, "Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability, *Aspect of Language Contact*, (Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2008), s. 43-62.

katmandan alıntılama, genellikle ihtiyaç alıntıları sınırlıyken aşağılayıcı çağrışımlar sıkır.⁹⁰ Campbell, yan katmanı (*adstratum*, *adstrate language*) dil ilişkilerinde bir dile komşu dil ya da dillerin etkileri olarak tanımlar. Genellikle dilin, etkiledikleri ile nispeten eşit prestije sahip olduğu varsayılır. Bir dil daha büyük statüye sahipse *üst katman* (*superstratum*, *superstrate language*), daha az statüye sahipse *alt katman* (*substratum*, *substrate language*) adlarını alır.⁹¹ Bussmann, *yan katmanı* (*adstratum*), iki dilin birbiriyle temas ettiği veya karıştığı bir girişim olarak tanımlar ve iki komşu dilin bir süre boyunca birbirleri üzerindeki karşılıklı etkisini ifade ettiğini söyler⁹². Yine Campbell, *alt katmanı* açıklarken, daha önceki bir dilin, kendi bölgesine taşınan (yok olmasına veya baskın olmasına neden olan) daha sonraki bir dili etkilediğinde, ilk dile alt katman dendiğini ifade eder. Dil temasında, önceki dilden aynı bölgede daha sonra gelen dile aktarılan dilsel özellikler (*sesbilimsel*, *dilbilgisel*, *sözdizimsel*, *anlambilimsel*) üzerindeki etkilere uygulanan bir terimdir. Bazı durumlarda alt katmanda, önceki dilden aynı bölgeye daha sonra gelen dile tamamen sözcüksel ve yapısal alıntılama olabilir.⁹³ Bussmann ise *alt katmanla* (*substratum*), baskın bir halkın dilinden etkilenen yerli bir halkın anadilini ve hâkim dil üzerindeki etkisini ifade eder⁹⁴. Campbell, dil ilişkilerinde *üst katman* (*superstratum*) dilini, yerli nüfusa dayatılan ve yerli halkların diline özellikler katan işgalci bir halkın dili olarak tanımlarken bunun daha güçlü veya daha az prestijli bir dilin, fetih veya siyasi tahakküm durumlarında olduğu gibi, daha yerel, daha az güçlü veya prestijli bir dili etkilemeye başladığı durumlarda da gerçekleşebileceğini ifade eder⁹⁵. Bussmann ise *üst katmanı* (*superstratum*) dil teması teorisinde, baskın dilin yerli halkın ana dili üzerindeki etkisi olarak görür⁹⁶. Arap-Türk dil ilişkilerinde bir yan katman etkisinden söz edilebilir çünkü bu iki komşu dil birbirleriyle temas etmek

⁹⁰ Sandra Cronhamn, *Quantifying loanwords* (Lund University, 2018), s. 18.

⁹¹ Lyle Campbell, *Historical Linguistics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013) s. 4.

⁹² Hadumod Bussmann, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (London: Routledge, 1996), s. 21.

⁹³ Lyle Campbell, *Historical Linguistics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013), s. 196.

⁹⁴ Hadumod Bussmann, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (London: Routledge, 1996), s. 1146.

⁹⁵ Lyle Campbell, *Historical Linguistics* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013) s. 196-197.

⁹⁶ Hadumod Bussmann, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics* (London: Routledge, 1996), s. 1149.

suretiyle karşılıklı etkileşim hâlinde olmuşlardır ve toplumsal olarak ast-üst ilişkisinde olmamışlardır. Ayrıca Türkçe, Arapçadan kelime düzeyindeki alıntılarını yoğun olarak yapmıştır.

Alıntılama konusundaki bir başka önemli terim adaptasyondur (adoption). Stachowski, adaptasyonun amacını yabancı kelimenin alıcı dilin sistemine uyarlamak olduğunu ifade eder. Bu uyarlama genel olarak ses veya biçim değişiklikleri ile gerçekleşir. Sesbilimsel uyarlamada, yabancı dil, bir sözcüğünü bu dilin fonetiğine göre telaffuz ederse biz bu sözü kendi dilimizin fonolojisine uyarlayıp yine kendi dilimizin fonetiği ile söyleriz.⁹⁷ Burada konunun daha iyi anlaşılması için tezimden bir örnek vermem gerekirse şunu söyleyebilirim: **'adhir* (~A. *'izhir*) kelimesinin çeşitli metinlerde *adhır/azhır/izhir/idhir/izhar* biçimlerinin olması bize aynı kelimenin farklı telaffuzlarla işitilip yorumlandığını gösterir.

Stachowski, fonetik uyarlama değişimlerinin beş temel tipten oluştuğunu söyler⁹⁸: İlki alıcı dilde bulunmayan bir sesin yerine alıcı dilde var olan bir sesin getirilmesidir. Örneğin, Arapçada bulunan ث, ذ, ظ, ض, غ, خ, ق, ح, ء, ط, ع seslerin sırasıyla Türkçede *a, t, ø, h, k, h, g, d/z, z, s* ile karşılanması verilebilir. İkincisi, yabancı telaffuzun bir özelliğinin bütünüyle kaybolmasıdır. Örneğin, Arapçadaki uzun ünlülerin Türkçeye geçtiklerinde kısaltmaları verilebilir. Üçüncü olarak yabancı telaffuzun bir özelliğinin bir sestten bir başka sese kaymasıdır. Örneğin, Arapçada o, ö seslerinin bulunmamasına karşın *'oṣmān, 'ömr* gibi kelimelerde Arapça *u* sesi değişerek Türkçede *o* ve *ö* seslerine dönüşmüştür. Dördüncüsü, telaffuzun bir özelliğinin ayrı bir sese dönüşmesidir. Örneğin, Arapça peltek sesler olan ث, ذ, ظ 'nın Türkçeye geçerken pelteklik özellikleri kaybolur. Beşincisi, yepyeni bir sesin ortaya çıkmasıdır. Buna örnek olarak Arapça *'akl, fīkr, 'adl* gibi kelimelerin sonlarındaki ünsüzler arasında bir ünlü olmamasına rağmen Türkçede araya bir ünlü konması örnek olarak verilebilir.

⁹⁷ Marek Stachowski, *Etimoloji* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2011), s. 39.

⁹⁸ *a.g.e.*, s. 42-43.

Stahowski, biçimsel uyarlamayı, yabancı bir kelimeye kendi dilinden bir ek eklemek olarak tanımlar⁹⁹. 'acemce, 'ācizlik, 'aḳabinçe gibi kelimelerde Arapça köklere Türkçe ekler getirildiği ve alıntı sözcüklerin biçimsel olarak uyarlandığı görülebilir.

Arapça kaynaklarda, sözlüklerde bulunmayan ve EAT biçiminin geri gittiği muhtemel biçimleri tahmin ederek gösterdiğim kelimeler çalışmamda bulunmaktadır. Bu kelimeler, Arapçanın standart sözlüklerine girmeyen, ağızlarında bulunan ve bu yüzden farklı telaffuzun etkisiyle metinlere giren kelimeler olabilir. Bunlar, üzerine ayrıntılı çalışmaya muhtaç biçimlerdir. Şöyle sıralamamız gerekirse: 'adḥir, alalahumme erḥam, araklatānīs, enderūḥūrūn, fayḳarā, bandādīḳūn, ibniyālūs layḡūriyā, na'lebit, kıyādu'l-müluk, muḡlāb, muḥarrā, nābīya, ṣirmūn, ümmi veca 'u'l-kebeş, zebedü'l-ḳavārīr, diryūfilūn, zefnī.

Çalışmamdaki şu örnekler: aḡziye- aḡdiye, bendādīḳūn- bendāzīḳūn, ḡādiye- ḡāziye, ḡidā-ḡizā aynı sözcüğün EAT'deki hem d'li hem z'li biçimlerinin görüldüğünü gösteriyor. Bu durum bu sözcüklerin Arapça ağız özelliği mi gösterdiği, yani bunların Arapçanın d ve z ağızlarına mı işaret ettiği, yoksa Arapça ses özelliklerinin EAT'deki farklı kişi ve çevrelerce farklı şekilde algılandığına mı işaret ettiği belli değildir. Bu konuda ayrı çalışmalar yapmak gerekiyor.

Ayrıca çalışmamda Arapçadaki bütün ṭ'leri EAT'de ince ünlü olarak okudum. Bunun nedeni bunların kalın mı yoksa ince mi ayrımını kesin olarak bilemediğimdendir. Şu örnekleri göstermek gerekirse: ḥaṣīr, ḥunzīr, ḥamīr, taḥḡīt, taḳṣīr, taḳdīm, ya'nī, aḳrītī, alāṭīnī gibi.

Stahowski, ödünç sözcükleri araştırma ile elde edilecek faydaların her şeyden önce verici dil için önemli olduğunu bununla beraber alıcı dil için de uyarlama yöntemlerinin değişmelerinin, alıcı dilin gelişme yöntemlerini kestirmeyi mümkün kıldığını ifade eder¹⁰⁰. Biz de çalışmamız esnasında birçok Arapça kelimenin Arapçanın ağızlarındaki farklı söyleniş biçimlerini tespit etmek suretiyle hem Arap diline de hizmet etmiş olduk hem de Türk dilinin gelişme aşamalarından bir kesiti Arapça alıntılar üzerinden yorumlayarak kendi dilimize fayda sağlamış olduk.

⁹⁹ a.g.e., s. 44.

¹⁰⁰ a.g.e., s. 49.

BÖLÜM III. TIP METİNLERİNDE GEÇEN KELİME KATEGORİLERİ

Bu kategorilerin oluşturulmasında Haspelmath ve Tadmor'un anlam kategorileri hakkında yaptıkları çalışma incelenmiştir¹⁰¹ ancak tıp metinlerinin kendine özgü farklı anlam kategorileri olduğu için örneğin; ilaçlar, birleşikler, hastalıklar gibi veya araştırmacıların sınıflandırmasında hiç bulunmayanlar bağlaçlar, harfler, edebiyat terimleri gibi farklı sınıfa ait kelimeler tarafımdan yeniden isimlendirilerek yeni anlam kategorileri oluşturulmuştur.

3.1. Araç-Gereç

<i>‘amūd</i>	<i>cedvel</i>
<i>furun</i>	<i>ğışā</i>
<i>ḥancer</i>	<i>ḥazf</i>
<i>ḥılāl</i>	<i>ḥokka</i>
<i>ḳadeḥ</i>	<i>ḳalem</i>
<i>ḳaşṣār</i>	<i>maṣṣab</i>
<i>maṣraba</i>	<i>mebzāğ</i>
<i>miḳrāz</i>	<i>mīl</i>
<i>minḳāṣ</i>	<i>mirvaḥa</i>
<i>mürved</i>	<i>senūn</i>
<i>silāḥ</i>	<i>ṭabaḳ</i>
<i>ṭabl</i>	<i>ṭanbūr</i>
<i>tennūr</i>	<i>‘ūd</i>
<i>zarf</i>	<i>zevraḳ</i>
<i>zücāc</i>	

¹⁰¹Martin Haspelmath and Uri Tadmor, “The Loanword Typology project and the World Loanword Database,” *Loanwords in the World’s Languages A Comparative Handbook* (Berlin: De Gruyter Mouton, 2009), s. 7-8.

3.2. Bağlama/Ünlem Anlamı Taşıyanlar ve Diğerleri

‘alā	ammā
‘amme	‘aleyhi
belkim	belki
be-resm	bi
bi- ‘aynihi	bi-ḥasebi ‘l-āde
bi-ḥaseb-i zālīk	bi-ḳadri ‘l-ḥāceti
bi ‘l-fi ‘l	bi-nefsihi
bi ‘z-zāt	el-ḥaḳ
el-ḥāletü ḥazīhi	el-ḥāşıl
evvelā	fī ‘l-cümle
fī ‘l-ḥāl	fī ‘l-vasaʔ
ḥāşılı	ḥāşā
ḥattā	ḥuşûşā
ilā	ileyh
illā	ḳavārīr
lābud	lā-cerem
lakin	ma ‘
mādām	mişāl
mūcebince	muḥaḳḳaḳ
muṭlaḳā	ve
velakin	velīkin
vesāyir	veyā
veyaḥūd	yā
ya ‘nī	

3.3. Bitkiler

‘abher	‘ades	adḥır	‘afş	aḥiyūn
aḳāḳıyā	aḳ şandal	‘aḳāḳır	aḳḥuvān	‘aḳır ḳarḥā
aḳrīṭī efitīmūn	alāṭīnī	alūsın	amdaryān	āmulec

‘anber	<i>anīsūn</i>	‘ar‘ar	‘arṭanīsā	ās
aşābi‘ şufr	‘aşāfir	‘aşā‘r-rā‘ī	asfākus	‘avsec
‘aynü‘l-bakar	‘azebe	azfāru‘t-tīb	bābūnec	bādrencbūya
baqam	baqas	bākılī	baqlatü‘l-enşār	bākılā-yı kıbtī
baqlatü‘l-ḥamkā	baqlatü‘r-reml	baqla-i yemāniyye	bān	başal
başal-ı ‘unşul	başalu‘z-zī‘b	bāsiḳ	bāzam	baṭīḥ
bāzerūc	behmī	belād-ı kimnūn	belesān	belḥ
belḥiyye	belīlec	bellūṭ	bellūṭu‘l-arz	benc
benefsec	berbīne	berdī	besbāse	besfāyic
beşām	bezr	bezr-i müşk	bezr-i kaṭūnā	biṭṭīḥ-i hindī
buḥūr-ı meryem	bunduk hindī	būşir	buṭm	büber
bürr	büsr	büzür	ca‘de	cāmisah
cāvers	cāvşir	cedvār	cemiz	cercir
cevz	cevzī	cevz-i buvā	cevüzü cendüm	cevz-i hindī
cevz-i māşel	cevz-i muḳaşşer	cezer	circir	cülcülān
cülnār	cümcüm	dār-ı fulful	dār-ı şış‘ān	def‘-i yılan otı
dehnic	demü‘l-aḥaveyn	derdār	dıbk	dıflī
diryās	diryūfilūn	ebī cehl karpuzı	efsintin	eftümün
el-buc	emlec	emliles	enāgurūs	enberbārīs
encübār	encüre	encüzān	enfü‘l-‘icl	erāk
ercifene	eşel	esel	ezānu‘l-fāru‘l-besutānī	ezānu‘l-fārī
fāru‘l-mā‘	fāvāniyā	felāfil	ferfiyūn	feṭrāsāliyyūn
fıḳāḥ	firāsiyyūn	fū	fütanc	ḥabbetü‘l-ḥazrā
gāfis	gār	gāsülī rūmī	gülḥaṭmī	ḥabbü‘l-ās

<i>ḥabbü 'l-buṭm</i>	<i>ḥabbü 'l-ġāfīs</i>	<i>ḥabbü 'n-nīl</i>	<i>ḥabbü 'r-reṣād</i>	<i>ḥabbü selāṭīn</i>
<i>ḥalbūb</i>	<i>ḥalfā'</i>	<i>halyūn</i>	<i>ḥamāmā</i>	<i>ḥandeķūķ</i>
<i>ḥanṭal</i>	<i>ḥanṣal</i>	<i>ḥarbaķ</i>	<i>ḥarbaķ-ı ebyaṣ</i>	<i>ḥarbaķ-ı hindī</i>
<i>ḥardal</i>	<i>ḥarmel</i>	<i>ḥarmele</i>	<i>ḥaṣālubān</i>	<i>ḥasek</i>
<i>ḥassü 'l-ḥimār</i>	<i>ḥāṣā</i>	<i>ḥaṣīṣ</i>	<i>ḥaṣḥāṣ</i>	<i>ḥaṣīṣetü 'z-zücāc</i>
<i>ḥaṣīṣetü 'd-dāḥıs</i>	<i>ḥaṭmī</i>	<i>ḥavlān</i>	<i>ḥayr buvā</i>	<i>ḥayyu 'l- 'ālem</i>
<i>helyūn</i>	<i>ḥulāf</i>	<i>ḥultīt</i>	<i>ḥinnā</i>	<i>ḥırā</i>
<i>ḥırātu uḥrā</i>	<i>hindubā</i>	<i>hindubā-yı berrī</i>	<i>ḥirva'</i>	<i>ḥubāza</i>
<i>ḥulbe</i>	<i>ḥummān</i>	<i>ḥummāz</i>	<i>ḥummāzī</i>	<i>ḥurf</i>
<i>ḥurfe</i>	<i>ḥuṣyetü 'l-kelb</i>	<i>ḥuṣyetü 's- ṣa 'leb</i>	<i>ḥuṣaṣ</i>	<i>ḥuṣaṣ-ı mekkī</i>
<i>ıbṭī</i>	<i>ısfanāḥ</i>	<i>ıskīl</i>	<i>ıtrīfīl</i>	<i>ıtrīfīl-ı ṣaġīr</i>
<i>ıtrīlāl</i>	<i>ıklīl</i>	<i>ıklīlü 'l-melik</i>	<i>ıklīli 's-sevdā</i>	<i>'ıkr</i>
<i>'ılk-i enbāṭ</i>	<i>'ınebü 's- ṣa 'leb</i>	<i>ısfīdāc</i>	<i>ıslīḥ</i>	<i>ıskīl</i>
<i>ıṣṭūḥūdūs</i>	<i>ıṣḥīṣ</i>	<i>kābulī</i>	<i>kādī</i>	<i>kāfūr</i>
<i>kāfūrī</i>	<i>kāfūrū</i>	<i>kākanc</i>	<i>kāķūle</i>	<i>ķanābir</i>
<i>ķanbīl</i>	<i>ķaranṭul</i>	<i>ķardamānā</i>	<i>ķaṣab</i>	<i>ķaṣabu 'z-zērīre</i>
<i>kāṣam</i>	<i>ķaṭaf</i>	<i>ķayṣūm</i>	<i>kāzī</i>	<i>kebābe</i>
<i>kebere</i>	<i>kelā</i>	<i>kemmūn</i>	<i>kereṣ</i>	<i>kerevyā</i>
<i>kerneb</i>	<i>keṣīrā</i>	<i>ķinā</i>	<i>ķırfe</i>	<i>ķıṣā 'ü 'l-ḥimār</i>
<i>ķirās</i>	<i>ķulķās</i>	<i>ķundūl</i>	<i>kundus</i>	<i>ķurdumānā</i>
<i>ķurṭūm</i>	<i>ķuṣṭ</i>	<i>kubbād</i>	<i>ķurṭum</i>	<i>kuzbara</i>
<i>leblāb</i>	<i>liḥyetü 't-teys</i>	<i>lisānū 'l- 'aṣāfīr</i>	<i>lisānū 'l-ḥamel</i>	<i>lisānū 's-ṣevr</i>
<i>lu 'āb</i>	<i>lu 'ābī</i>	<i>lūbyā</i>	<i>lūf</i>	<i>luffāḥ</i>
<i>lukk</i>	<i>lūbābu 'l- ķurṭum</i>	<i>lūbān</i>	<i>lūbb</i>	<i>ma 'denūs</i>
<i>māḥī-zehrec</i>	<i>maḥleb</i>	<i>maḥmūde</i>	<i>maḥrūt</i>	<i>mantar</i>

<i>mārūl</i>	<i>maṣtakī</i>	<i>menṣūr</i>	<i>merār</i>	<i>merv</i>
<i>merzencūṣ</i>	<i>meṣelā</i>	<i>mevīzec</i>	<i>mevz</i>	<i>mey‘a</i>
<i>mıḥleb</i>	<i>mıṣr-ı nār</i>	<i>mıṣmıṣ</i>	<i>mī‘a-i sāyile</i>	<i>mī‘a-i yābise</i>
<i>misvāk</i>	<i>muḳl</i>	<i>muḳl-ı ezraḳ</i>	<i>mulūḥiyā</i>	<i>mürr</i>
<i>na‘nā</i>	<i>nārcīl</i>	<i>nebāt</i>	<i>nebātāt</i>	<i>nebātī</i>
<i>necīl</i>	<i>nemmām</i>	<i>nuvār</i>	<i>ra‘l ibl</i>	<i>rāsen</i>
<i>reṣād</i>	<i>reyḥān</i>	<i>reyḥānī</i>	<i>rībās</i>	<i>riclū‘l-ğurāb</i>
<i>rubbu‘s-sūs</i>	<i>rummān</i>	<i>ṣabr</i>	<i>ṣabr-ı usḳūṭrī</i>	<i>ṣābūn</i>
<i>saḳmūniyā</i>	<i>ṣanavber</i>	<i>ṣandal</i>	<i>ṣandaleyn</i>	<i>sa‘ter</i>
<i>sāzec</i>	<i>sefercel</i>	<i>sefercelī</i>	<i>seḳanḳūr</i>	<i>sekbīnec</i>
<i>selīḥa</i>	<i>senderūs</i>	<i>serḥas</i>	<i>serḥas-ı rūmī</i>	<i>sermaḳ</i>
<i>şeyl</i>	<i>sezāb</i>	<i>sibistān</i>	<i>sināmekī</i>	<i>sirācu‘l-ḳuṭrāb</i>
<i>sumāk</i>	<i>sumne</i>	<i>sumsum</i>	<i>sumsumānī</i>	<i>sūs</i>
<i>südr</i>	<i>ṣaḳāḳul</i>	<i>ṣaḳāyık</i>	<i>ṣaḳāyıku‘n-nu‘mān</i>	<i>ṣebis</i>
<i>şecer</i>	<i>şecer-i enbiyā</i>	<i>şeceretü‘l-ğār</i>	<i>şeylem</i>	<i>şeytarac</i>
<i>şibs</i>	<i>şih</i>	<i>şitarc</i>	<i>şūkrān</i>	<i>şūkā‘</i>
<i>taḥleb</i>	<i>tal‘</i>	<i>tarfā</i>	<i>tarḥūn</i>	<i>temr-i hindī</i>
<i>tesbīḥ</i>	<i>tırfıl</i>	<i>tufāf</i>	<i>turmus</i>	<i>ūd</i>
<i>‘ūd-ı hindī</i>	<i>‘ūdi‘ş-şalīb</i>	<i>uḳḥuvān</i>	<i>uḳşūs</i>	<i>‘uliku‘l-buṭm</i>
<i>umsūḥ</i>	<i>‘unnāb</i>	<i>‘unşul</i>	<i>‘unşulī</i>	<i>‘urūḳ</i>
<i>‘urūḳ-ı şufr</i>	<i>‘uşfūr</i>	<i>uşul</i>	<i>uşulī</i>	<i>uşturuk</i>
<i>uṣnān</i>	<i>uşne</i>	<i>utrunc</i>	<i>üm̄mi ğaylān</i>	<i>üm̄mi kelb</i>
<i>üm̄mi veca‘u‘l-kebeş</i>	<i>veda‘</i>			
<i>üz̄nü‘l-erneb</i>	<i>za‘ferān</i>	<i>verd</i>	<i>yebrūḥ</i>	<i>yeprūḥu‘ş-şanem</i>
<i>zaḳḳūm</i>	<i>zamğ</i>	<i>zanbaḳ</i>	<i>zaymurān</i>	<i>zayyān</i>
<i>zefnī</i>	<i>zefidā</i>	<i>zehre</i>	<i>zehretü‘l-milḥ</i>	<i>zencebīl</i>
<i>zencebīli‘l-kilāb</i>	<i>zenebü‘l-‘aḳreb</i>	<i>zenebü‘l-cayl</i>	<i>zerneb</i>	<i>zerūr</i>

<i>zūfā</i>	<i>zuhre</i>	<i>zuret</i>	<i>zurr-ı verd</i>	<i>zu 'rūr</i>

3.4. Gündelik Hayatta Kullanılan Kelimeler

<i>aḥlām</i>	<i>aḥz</i>	<i>'aḥd</i>
<i>'aks</i>	<i>'ākibet</i>	<i>aḥsām</i>
<i>aḥtār</i>	<i>'ām</i>	<i>amān</i>
<i>a 'māl</i>	<i>'amel</i>	<i>'amelī</i>
<i>'amellū</i>	<i>'āmmē</i>	<i>'āmiye</i>
<i>'arż</i>	<i>āşār</i>	<i>aşhāb</i>
<i>'atā</i>	<i>'avdet</i>	<i>'ādet</i>
<i>'ādetlen-</i>	<i>aḥsām</i>	<i>bāh</i>
<i>bedel</i>	<i>bedraḥa</i>	<i>beşāret</i>
<i>beyān</i>	<i>bi-ḡayr</i>	<i>cedvel</i>
<i>cehd</i>	<i>celb</i>	<i>cem '</i>
<i>cenāyat</i>	<i>cevāb</i>	<i>cezḇ</i>
<i>cilā</i>	<i>celālandur-</i>	<i>cimā '</i>
<i>cins</i>	<i>cirm</i>	<i>cūhhāl</i>
<i>cüz '</i>	<i>cüz 'iyyāt</i>	<i>da 'vī</i>
<i>da 'vet</i>	<i>dāyim</i>	<i>dāyir</i>
<i>dāyre</i>	<i>def</i>	<i>def 'a</i>
<i>defā 'āt</i>	<i>def 'aten</i>	<i>delālet</i>
<i>delāyil</i>	<i>delīl</i>	<i>delk</i>
<i>devām</i>	<i>dibāḡat</i>	<i>duḥān</i>
<i>duḥānī</i>	<i>duḥūl</i>	<i>ecel</i>
<i>ecel</i>	<i>ecil</i>	<i>ecr</i>
<i>ecrām</i>	<i>ecsām</i>	<i>edā</i>
<i>ednā</i>	<i>ef 'āl</i>	<i>ehl</i>
<i>ehlī</i>	<i>emel</i>	<i>emles</i>
<i>emr</i>	<i>erkān</i>	<i>esbāb</i>

<i>eşer</i>	<i>eşnāf</i>	<i>eşyā</i>
<i>eṭrāf</i>	<i>ez-cüz '</i>	<i>ezdād</i>
<i>fāriğ</i>	<i>fark</i>	<i>faşl</i>
<i>fā'yide</i>	<i>fażalāt</i>	<i>fehm</i>
<i>ferah</i>	<i>ferahlandur-</i>	<i>ferahlık</i>
<i>fesād</i>	<i>fevāyid</i>	<i>fi'l</i>
<i>furşat</i>	<i>fuzūl</i>	<i>ğālibā</i>
<i>ğalızat</i>	<i>ğalız-lık</i>	<i>ganīmet</i>
<i>ğarāyib</i>	<i>ğaraż</i>	<i>ğark</i>
<i>ğaşb</i>	<i>ğaşiy</i>	<i>ğāyī</i>
<i>ğāyib</i>	<i>ğayr</i>	<i>ğılāf</i>
<i>ğıyās</i>	<i>ğusl</i>	<i>haber</i>
<i>habs</i>	<i>haccet</i>	<i>hācet</i>
<i>hācetli</i>	<i>hadeş</i>	<i>hādiş</i>
<i>hads</i>	<i>hafr</i>	<i>hakāret</i>
<i>hakīkat</i>	<i>hāl</i>	<i>halāş</i>
<i>hālet</i>	<i>halka</i>	<i>halkacuk</i>
<i>hall</i>	<i>halı</i>	<i>hāmīle</i>
<i>hamīle-lık</i>	<i>hamle</i>	<i>hamūzet</i>
<i>harc</i>	<i>hareket</i>	<i>haseb</i>
<i>hark</i>	<i>hasebince</i>	<i>hased</i>
<i>hāşıl</i>	<i>hāşıla</i>	<i>hāşıyyet</i>
<i>haşlet</i>	<i>haşm</i>	<i>haşr</i>
<i>haı</i>	<i>hatm</i>	<i>havāle</i>
<i>havādiş</i>	<i>havāyic</i>	<i>havf</i>
<i>hayāl</i>	<i>hayālāt</i>	<i>hayāt</i>
<i>hāyil</i>	<i>hayr</i>	<i>hazer</i>
<i>hāzır-la-</i>	<i>hazır</i>	<i>helāk</i>
<i>helāklik</i>	<i>hetk</i>	<i>hevālu</i>
<i>hey'et</i>	<i>hezeyān</i>	<i>hıfz</i>
<i>hızāb</i>	<i>hidmet</i>	<i>hīle</i>

<i>ḥiml</i>	<i>himmet</i>	<i>ḥisāb</i>
<i>ḥiṭāb</i>	<i>ḥudūs</i>	<i>ḥurūc</i>
<i>ḥurūk</i>	<i>ḥüküm</i>	<i>ḥütām</i>
<i>‘ırķ</i>	<i>i ‘āde</i>	<i>ıtlāk</i>
<i>ibṭāl</i>	<i>icābet</i>	<i>icāzet</i>
<i>ictimāh</i>	<i>ictimā‘</i>	<i>ictimāb</i>
<i>idḥāl</i>	<i>idmān</i>	<i>ifnā</i>
<i>ifsād</i>	<i>ihmāl</i>	<i>iḥsān</i>
<i>iḥtilām</i>	<i>iḥtimāl</i>	<i>iḥtirāk</i>
<i>iḥtirāz</i>	<i>iḥtiyāc</i>	<i>iḥtiyār</i>
<i>iḥtiyāt</i>	<i>iktifā</i>	<i>iktizā</i>
<i>ilhāḥ</i>	<i>‘imāret</i>	<i>imkān</i>
<i>imtidād</i>	<i>imtiḥān</i>	<i>imtinā‘</i>
<i>imtiṣāl</i>	<i>imtizāc</i>	<i>‘ināyet</i>
<i>inḥilāl</i>	<i>in ‘ikād</i>	<i>inkār</i>
<i>intikāl</i>	<i>inzāl</i>	<i>inzār</i>
<i>ism</i>	<i>isrāf</i>	<i>istidlāl</i>
<i>istiḥrāc</i>	<i>isti ‘māl</i>	<i>istincā</i>
<i>istivā</i>	<i>istiḥār</i>	<i>i ‘tibār</i>
<i>ittifāk</i>	<i>‘ivaz</i>	<i>īzā</i>
<i>izāfet</i>	<i>izāḥad</i>	<i>izn</i>
<i>ḳābil</i>	<i>ḳabiliyet</i>	<i>ḳabūl</i>
<i>ḳā ‘ide</i>	<i>ḳal‘</i>	<i>ḳāşir</i>
<i>ḳaşr</i>	<i>ḳaṭ‘</i>	<i>ḳatārlamak</i>
<i>ḳavā ‘id</i>	<i>ḳazā</i>	<i>ḳazr</i>
<i>kefāretlen-</i>	<i>kesb</i>	<i>kesr</i>
<i>keşf</i>	<i>keşṭ</i>	<i>kısm</i>
<i>ḳıyām</i>	<i>ḳıyās</i>	<i>ḳifāyet</i>
<i>lezzet</i>	<i>līf</i>	<i>maḥşūl</i>
<i>maḥv</i>	<i>ma ‘iṣet</i>	<i>ma ‘lūm</i>
<i>māni‘</i>	<i>maṭla‘</i>	<i>mā-yeteḥallel</i>

<i>meded</i>	<i>medḥ</i>	<i>medīd</i>
<i>men´</i>	<i>menāşıb</i>	<i>menba´</i>
<i>merātib</i>	<i>mer´ı</i>	<i>meşālih</i>
<i>mevāni´</i>	<i>mevt</i>	<i>mu´addil</i>
<i>mu´āvedet</i>	<i>mu´āvenet</i>	<i>mucāma´at</i>
<i>muḥāfaẓa</i>	<i>muḥālefet</i>	<i>muḥtāc</i>
<i>muḳāvemet</i>	<i>musallaṭ</i>	<i>muşavvire</i>
<i>mutāba´at</i>	<i>mutaşarrıf</i>	<i>mutaşarrıfe</i>
<i>muẓādde</i>	<i>mürā´āt</i>	<i>mürür</i>
<i>müsevvid</i>	<i>müşābehet</i>	<i>müşāreket</i>
<i>müşkilāt</i>	<i>müştemil</i>	<i>mütefāriḳ</i>
<i>mütevaḳḳı´</i>	<i>mütevellī</i>	<i>müzāḥamet</i>
<i>müzekkire</i>	<i>naḳl</i>	<i>naẓar</i>
<i>nef´</i>	<i>nehy</i>	<i>neşāyih</i>
<i>nesl</i>	<i>neşf</i>	<i>neşr</i>
<i>neşv</i>	<i>neşvünümū</i>	<i>nev´</i>
<i>nev´ı</i>	<i>nevm</i>	<i>nidā</i>
<i>nizām</i>	<i>numuv</i>	<i>nūrlandur-</i>
<i>nüfūẓ</i>	<i>nüzül</i>	<i>rec´at</i>
<i>red</i>	<i>red´</i>	<i>reddiye</i>
<i>regāyib</i>	<i>rehān</i>	<i>reḥāvet</i>
<i>resm</i>	<i>ri´āyet</i>	<i>rivāyet</i>
<i>rücū´</i>	<i>rükün</i>	<i>şādır</i>
<i>saḥḳ</i>	<i>şāhib</i>	<i>sāḳıṭ</i>
<i>şāḳī</i>	<i>saḳṭa</i>	<i>şarf</i>
<i>şavt</i>	<i>sa´y</i>	<i>sebeb</i>
<i>sebeb-i aşiliyye</i>	<i>sebeb-i sābıḳıyye</i>	<i>sebebsüz</i>
<i>sefer</i>	<i>selāṭin</i>	<i>selḥ</i>
<i>sem</i>	<i>semūm</i>	<i>şenā</i>
<i>seylān</i>	<i>seyrān</i>	<i>şıfatla-</i>
<i>şınā´at</i>	<i>şınf</i>	<i>siḥne</i>

<i>şirmūn</i>	<i>şoĥbet</i>	<i>sū`āl</i>
<i>sükūn</i>	<i>sükūt</i>	<i>sünnet</i>
<i>şāhid</i>	<i>şak</i>	<i>şarţ</i>
<i>şavķ</i>	<i>şek</i>	<i>şem`</i>
<i>şerāyiţ</i>	<i>şerĥ</i>	<i>şey</i>
<i>şuġl</i>	<i>şu`le</i>	<i>şu`lelen-</i>
<i>şu`lелendür-</i>	<i>şu`ūn</i>	<i>şürū`</i>
<i>ta`accüb</i>	<i>ta`alluķ</i>	<i>ta`allül</i>
<i>ta`arruż</i>	<i>tābi`</i>	<i>ta`biye</i>
<i>ta`cīl</i>	<i>ta`dīl</i>	<i>tafķ</i>
<i>tafşīl</i>	<i>tafīh</i>	<i>taĥammül</i>
<i>taĥāret</i>	<i>taĥayyül</i>	<i>taĥţif</i>
<i>taĥiyyāt</i>	<i>taĥķīķ</i>	<i>taĥlīl</i>
<i>taĥlīt</i>	<i>taĥrīk</i>	<i>taĥşīl</i>
<i>tā`ife</i>	<i>tā`it</i>	<i>tāķat</i>
<i>taķāzā</i>	<i>taĥţīt</i>	<i>taķdīm</i>
<i>taķdırce</i>	<i>taķrīr</i>	<i>taķsīm</i>
<i>taķşīr</i>	<i>taķţī`</i>	<i>taķţīr</i>
<i>taķviyet</i>	<i>taķdīm</i>	<i>taķdīr</i>
<i>taķeb</i>	<i>tālib</i>	<i>ta`līm</i>
<i>taķţif</i>	<i>taķams</i>	<i>taķarīķa</i>
<i>taķţīb</i>	<i>taķaşaddur</i>	<i>taķaşarruf</i>
<i>taķdīķ</i>	<i>taķdīķāt</i>	<i>taķşvīl</i>
<i>taķvīl</i>	<i>tavassuţ</i>	<i>ta`yīn</i>
<i>tebdīl</i>	<i>tebrīd</i>	<i>tecāviüz</i>
<i>tecvīf</i>	<i>tedārūk</i>	<i>tedbīr</i>
<i>te`emmül</i>	<i>tefaĥĥuş</i>	<i>tefā`ul</i>
<i>tefāvūt</i>	<i>tefekķür</i>	<i>teferruk</i>
<i>tefettüt</i>	<i>tefrīĥ</i>	<i>tefriķa</i>
<i>tefsīr</i>	<i>tefīh</i>	<i>teftiş</i>
<i>tehāviin</i>	<i>teĥaccur</i>	<i>teĥallüf</i>

<i>te'ḥīr</i>	<i>teḥannun</i>	<i>tehyīc</i>
<i>teḥarrub</i>	<i>tekāşūf</i>	<i>temessük</i>
<i>temevvüc</i>	<i>temmet</i>	<i>temzīc</i>
<i>temyīz</i>	<i>tenāsüb</i>	<i>tena'um</i>
<i>terc</i>	<i>tereşşuḥ</i>	<i>terk</i>
<i>tertīb</i>	<i>teshīn</i>	<i>te'sīr</i>
<i>teskīn</i>	<i>teslīm</i>	<i>tese'ud</i>
<i>tesmiye</i>	<i>teşkil</i>	<i>teşmīr</i>
<i>tevaḳku'</i>	<i>tevaḳḳuf</i>	<i>tevaşşul</i>
<i>tevātūr</i>	<i>tevcīh</i>	<i>teveccüh</i>
<i>tevellüd</i>	<i>tevlīd</i>	<i>teybīs</i>
<i>tezḳere</i>	<i>tezrīd</i>	<i>tibn</i>
<i>tibnī</i>	<i>tuhfe</i>	<i>tuhr</i>
<i>'umūm</i>	<i>umūr</i>	<i>'unşur</i>
<i>'urf-ı 'ām</i>	<i>uşul</i>	<i>üns</i>
<i>vācib</i>	<i>vāḳıf</i>	<i>vāḳi'</i>
<i>varaḳ</i>	<i>vārid</i>	<i>vāşıla</i>
<i>vāşıta</i>	<i>vaşıyyet</i>	<i>vaz'</i>
<i>vedī'at</i>	<i>zabṭ</i>	<i>veḳā</i>
<i>vuḳūf</i>	<i>vuşlat</i>	<i>zarb</i>
<i>zāt</i>	<i>zevc</i>	<i>zıll</i>
<i>zibilī</i>	<i>zıkr</i>	<i>ziyā</i>
<i>zuhūr</i>	<i>zübül</i>	

3.5. Durum/Hâl/Nitelik/Nicelik Bildiren Sözcükler

<i>'abeş</i>	<i>'acabat</i>	<i>'acāyib</i>	<i>'aceb</i>
<i>'acīb</i>	<i>'āciz</i>	<i>'ācizlik</i>	<i>'afin</i>
<i>āḥar</i>	<i>aḥir</i>	<i>aḥḳar</i>	<i>aḥvāl</i>
<i>'aksince</i>	<i>aḳvā</i>	<i>a'lā</i>	<i>'alā-ḥide</i>

‘ala-ḥālihā	‘ala vechi’l- ‘umūm	‘ale’ d-devām	‘ale’ l- ‘āde
‘ale’ l- ‘umūm	‘ale’ t-tamām	‘ale’ t-tedric	‘ale’ t-ta’ cīl
‘ale’ t-tertīb	‘ala’ t-taṣṣīl	‘ālī	‘ām
‘an-aşl	ānī	‘ārız	‘ārızī
arziyye	aşıl	aşıllu	aşılısuz
‘asīr	aşlā	‘ayb	‘āyid
‘ākīl	a’ zam	‘azīm	‘adesī
‘ādetce	bāḥūr	ba’ īd	baḳıyye
bāḳī	bāḳıyye	başır	basīt
bāṭıl	bāṭın	baṭī	ba’ zı
becid	be-ḡāyet	bedī’	belādet
belīd	berd	berrī	besāyıt
bī-ḡāyet	bī-ḡaber	bī-kaşd	bī-kıyās
bī-ḡad	bī-ḡarār	bi’ l-küllıyye	bī-naẓır
bī-nihāyet	bī-şek	bi’ t-tab’	bī-tāḳat
bī-tertīb	bī-zevāl	buvvā	būrād
cāhil	cāme	cāmid	cārī
cāyız	cāzib	cedīd	celīle
cemī’	cemīle	cenābet	ceyyid
cibillī	cidden	curāş	cümle
dāyimī	ebred	e’ azz	ebedī
eblehlek	ekşerī	eḡdal	ekber
ekşer	emīnce	elbette	elyaḳ
emīn	erḡam	enfa’	enseb
envā’	esfel	erṡab	erzel
eşah	evlā	eşed	eşref
evfaḳ	fāsīd	evvelki	faḳīr
falān	fāyide-mend	fāsīdlik	fātir
fāyidelü	fenā	fāzıl	fāziliyye
faẓla	fulān	ferden	finī
fuḡş	ḡāfil	ḡalīz	

ğalaṭ	ğālib-lık	ğālibrak	ğalīzrak
ganī	garīb	garībe	garīzī
garīziyye	gāyet	gayrı	gayrıṭabī ʿī
ğazab	ğıṣāvī	ḡabīb	ḡabīs
ḡābis	ḡacil	ḡāciz	ḡād
ḡadd	ḡādde	ḡādime	ḡaṭf
ḡaḡır	ḡalāvet	ḡalel	ḡalezūn
ḡālī	ḡalīm	ḡālīṣ	ḡāllū
ḡāmız	ḡamūl	ḡarāb	ḡāricī
ḡarīṣ	ḡārr	ḡarr	ḡarrīf
ḡāṣ	ḡaṣī	ḡasīs	ḡāṣṣa
ḡaṭā	ḡaṭālu	ḡaṭar	ḡaṭar-nāk
ḡaṭarlu	ḡātem	ḡāvī	ḡayırlu
ḡayrān	ḡayırsuz	ḡayvānī	ḡazā
ḡāzık	ḡāzır	ḡelezūnī	ḡeveslū
ḡezīmet	ḡiddet	ḡiddetlū	ḡiffet
ḡilāf	ḡilāfınca	ḡōṣ-ṭa ʿm	ḡubṣ
ḡulv	ḡuṣūnet	ḡürmetlū	ḡüsn
ıṣṭılāḡ	ʿibāret	ibtidā	ıfrāṭ
iḡtiyārsuz	iḡtiyāṭsuz	intizām	iṣāret
i ʿtidāl	i ʿtidāl-i ḡaḡıṭkī	ittisā ʿ	ittiṣāl
ʿiyān	ʿizem	ḡabṭḡ	ḡadīm
ḡadimī	kāfī	ḡā ʿil	ḡalīl
kāmīl	kāmīle	ḡarīb	ḡāṣır
ḡassām	ḡāṭı ʿ	ḡātil	ḡattāl
kāvī	ḡavī	ḡavīrak	ḡāyim
kāzibe	kebīr	kelbeteynsüz	kemmiyet
kemmiyāt	kerīḡ	kerihlik	keṣāfet
keṣīf	keṣīr	keyfiyāt	keyfiyyet
ḡıṣr	ḡıvām	ḡıvāmsuz	ḡıymetlū
kibār	ḡuṣūr	küdūret	küllī

<i>kühūliyye</i>	<i>küll</i>	<i>külliyen</i>	<i>lā-nazīr</i>
<i>laṭīf</i>	<i>laṭīfirek</i>	<i>laṭīflik</i>	<i>lāyık</i>
<i>lāzīm</i>	<i>leyyin</i>	<i>lezīc</i>	<i>lezc</i>
<i>lezīz</i>	<i>lezzetlū</i>	<i>lezzetsüz</i>	<i>līfī</i>
<i>luzūcet</i>	<i>māddī</i>	<i>mağsūl</i>	<i>mağşūş</i>
<i>maḥbūb</i>	<i>maḥbūs</i>	<i>maḥfūz</i>	<i>maḥlaş</i>
<i>maḥlūt</i>	<i>maḥmūr</i>	<i>maḥmūrlık</i>	<i>maḥşūs</i>
<i>maḥz</i>	<i>maḥbūl</i>	<i>maḥbūz</i>	<i>maḥdūr</i>
<i>maḥlūb</i>	<i>ma 'kūl</i>	<i>maḥşūd</i>	<i>mālih</i>
<i>ma 'mūl</i>	<i>maḥşūr</i>	<i>ma 'rūf</i>	<i>maşlahat</i>
<i>maşnū 'āt</i>	<i>ma 'şūk</i>	<i>maṭlūb</i>	<i>māyil</i>
<i>mechūl</i>	<i>mecmū '</i>	<i>mehmāemken</i>	<i>me 'hūz</i>
<i>mekārih</i>	<i>mekrūh</i>	<i>mekşūf</i>	<i>melāse</i>
<i>melīh</i>	<i>melūl</i>	<i>memdūh</i>	<i>memzūc</i>
<i>menāfi '</i>	<i>menfa 'at</i>	<i>menfa 'atlu</i>	<i>menfa 'atlurak</i>
<i>menḥūl</i>	<i>mensūb</i>	<i>merāret</i>	<i>mergūb</i>
<i>mer 'ūs</i>	<i>mer 'ūse</i>	<i>mestūr</i>	<i>meşgūl</i>
<i>meşhūr</i>	<i>meşkūr</i>	<i>mevcūd</i>	<i>mevşūf</i>
<i>meyl</i>	<i>meymūn</i>	<i>mezkūr</i>	<i>mezkūrāt</i>
<i>mez̄mūm</i>	<i>mişāllū</i>	<i>miskilū</i>	<i>mişillū</i>
<i>mişl</i>	<i>mu 'affin</i>	<i>mu 'ahḥar</i>	<i>mu 'ahḥır</i>
<i>mu 'akreb</i>	<i>mu 'ārız</i>	<i>mu 'arrā</i>	<i>mu 'aşfer</i>
<i>mu 'aṭtal</i>	<i>mu 'ayyen</i>	<i>mu 'azzam</i>	<i>mūcib</i>
<i>mufrıṭ</i>	<i>muḡlī</i>	<i>muḥabbaṭ</i>	<i>muḥabbetlū</i>
<i>muḥaddir</i>	<i>muḥaffefāt</i>	<i>muḥaffif</i>	<i>muḥāl</i>
<i>muḥālif</i>	<i>muḥālife</i>	<i>muḥallā</i>	<i>muḥardal</i>
<i>muḥarriḳ</i>	<i>muḥaşşal</i>	<i>muḥātara</i>	<i>muḥḥī</i>
<i>muḥīt</i>	<i>muḥkem</i>	<i>muḥriḳ</i>	<i>muḥriḳa</i>
<i>muḥtār</i>	<i>muḥtaşar</i>	<i>muḥtebes</i>	<i>muḥtebis</i>
<i>muḥtelif</i>	<i>muḥteliflik</i>	<i>muḥteliṭ</i>	<i>muḥterem</i>
<i>muḥterik</i>	<i>muḥteriḳa</i>	<i>muḥtevī</i>	<i>mu 'īn</i>

<i>muḳābele</i>	<i>muḳābil</i>	<i>muḳaddem</i>	<i>muḳadder</i>
<i>muḳaddime</i>	<i>muḳārin</i>	<i>muḳarreb</i>	<i>muḳarrer</i>
<i>muḳaṣṣır</i>	<i>muḳaṣṣer</i>	<i>muḳaṭṭı</i> ´	<i>muḳavvā</i>
<i>muḳayyed</i>	<i>muḳteżā</i>	<i>muḳteżı</i>	<i>muna`na</i>
<i>mun`akid</i>	<i>munakḳı</i>	<i>mūnis</i>	<i>munkalib</i>
<i>munkaṭı</i> ´	<i>munşab</i>	<i>munşarıf</i>	<i>muntazım</i>
<i>munzam</i>	<i>murabba</i> ´	<i>murabbā</i>	<i>murakḳık</i>
<i>musahḥin</i>	<i>muşallib</i>	<i>muşavvere</i>	<i>muşaffā</i>
<i>muşaffı</i>	<i>muşāhibe</i>	<i>musakḳıṭ</i>	<i>muşālih</i>
<i>muşaykal</i>	<i>muta`allık</i>	<i>muṭaccen</i>	<i>mu`tād</i>
<i>muṭavvel</i>	<i>muṭayyeb</i>	<i>mu`teber</i>	<i>mu`tekid</i>
<i>mu`temed</i>	<i>muṭı</i> ´	<i>muṭlak</i>	<i>muvāfaḳat</i>
<i>muvāfık</i>	<i>muvāfıkırak</i>	<i>muẓaffer</i>	<i>mūnhal</i>
<i>mūnkasım</i>	<i>munşı</i>	<i>mūntehā</i>	<i>mūntin</i>
<i>mürebbā</i>	<i>müredded</i>	<i>mürevvak</i>	<i>mürtefi</i> ´
<i>müsā`ade</i>	<i>müsā`id</i>	<i>müsāvı</i>	<i>müseddes</i>
<i>müsehhil</i>	<i>müşellesrek</i>	<i>müstagnı</i>	<i>müstakım</i>
<i>müstahıl</i>	<i>müstahşaf</i>	<i>müstakırr</i>	<i>müsta`mel</i>
<i>müstefid</i>	<i>müstehak</i>	<i>müstehık</i>	<i>müstehil</i>
<i>müstevı</i>	<i>müşākil</i>	<i>müşārik</i>	<i>müşāşı</i>
<i>müşebbeh</i>	<i>müşebbek</i>	<i>müşeccer</i>	<i>müşerref</i>
<i>müşevveş</i>	<i>müşkil</i>	<i>müşkillik</i>	<i>müştağil</i>
<i>müştaş</i>	<i>müştaş</i>	<i>müştehā</i>	<i>müşterek</i>
<i>müte`allık</i>	<i>müte`ayyin</i>	<i>müte`azzır</i>	<i>müte`eddı</i>
<i>mütefāvit</i>	<i>müteferriḳ</i>	<i>müteğayyir</i>	<i>müteğazzı</i>
<i>müteḥaccer</i>	<i>müteḥaccir</i>	<i>müteḥalḥil</i>	<i>müteḥayyir</i>
<i>müteḳaddim</i>	<i>müteḳārib</i>	<i>müteḳāşif</i>	<i>mütekebbir</i>
<i>mütekeddir</i>	<i>mütekerriç</i>	<i>mütekeyyif</i>	<i>mütemekkin</i>
<i>mütemeyyiz</i>	<i>müteneffir</i>	<i>müterādif</i>	<i>müterekkib</i>
<i>müteşā`id</i>	<i>mütesāvı</i>	<i>müteşābih</i>	<i>müteşābihe</i>
<i>müteşebbih</i>	<i>müteşennic</i>	<i>mütevālīyen</i>	<i>mütevātır</i>

<i>mütevātiren</i>	<i>müteveccih</i>	<i>mütevellid</i>	<i>mütezādde</i>
<i>müttəfakun-‘aleyh</i>	<i>müttesi ‘</i>	<i>müvellid</i>	<i>müvellide</i>
<i>müyesser</i>	<i>müzehheb</i>	<i>nādir</i>	<i>nafaq</i>
<i>nāfi ‘</i>	<i>nāfi ‘raq</i>	<i>naḥīf</i>	<i>nākış</i>
<i>nākışlık</i>	<i>naqş</i>	<i>nā-muvāfık</i>	<i>nā-mümkin</i>
<i>nārī</i>	<i>nā-şavāb</i>	<i>nāşif</i>	<i>nā-tabī ‘ī</i>
<i>nāzıl</i>	<i>naẓır</i>	<i>necis</i>	<i>nefis</i>
<i>nihāyet</i>	<i>nisyen mensiyyen</i>	<i>noqşān</i>	<i>nūrānī</i>
<i>nūrlu</i>	<i>nūrsuz</i>	<i>nūrsuzluk</i>	<i>rağbetlü</i>
<i>rāhatlık</i>	<i>raqık</i>	<i>raqıklık</i>	<i>raṭbe</i>
<i>rāyihalu</i>	<i>rāzī</i>	<i>redī</i>	<i>re ‘fet</i>
<i>remlī</i>	<i>re ‘īs</i>	<i>re ‘īse</i>	<i>re ‘s</i>
<i>revnak</i>	<i>şa ‘b</i>	<i>şādık</i>	<i>şādık</i>
<i>şādıkāne</i>	<i>şāf</i>	<i>şafā</i>	<i>şaf</i>
<i>şāfi</i>	<i>şafīha</i>	<i>şafık</i>	<i>şāfilık</i>
<i>şāflık</i>	<i>şağab</i>	<i>şağır</i>	<i>şaḥīḥ</i>
<i>şaḥīha</i>	<i>sākīn</i>	<i>sākinlik</i>	<i>şalābet</i>
<i>şālih</i>	<i>salṭanatlu</i>	<i>şanā ‘at</i>	<i>şandallu</i>
<i>şarīḥ</i>	<i>şavāb</i>	<i>şavāblu</i>	<i>şavāblurak</i>
<i>sāyil</i>	<i>sāyir</i>	<i>sefūf</i>	<i>sehel</i>
<i>sehelce</i>	<i>şekālet</i>	<i>selīta</i>	<i>sekr</i>
<i>selām</i>	<i>selāmet</i>	<i>selef</i>	<i>selīm</i>
<i>semmiye</i>	<i>semmī</i>	<i>serī ‘</i>	<i>sevret</i>
<i>seyyāl</i>	<i>şifat</i>	<i>şifāt</i>	<i>şifatlu</i>
<i>şığar</i>	<i>şığār</i>	<i>şıkl</i>	<i>şıklet</i>
<i>şinā ‘i</i>	<i>şinfī</i>	<i>şırf</i>	<i>şırfrac</i>
<i>suhūlet</i>	<i>şulb</i>	<i>şulbiyyet</i>	<i>şulbraq</i>
<i>şunī</i>	<i>şūret</i>	<i>şūrī</i>	<i>şuver</i>
<i>sühūnet</i>	<i>sūr ‘at</i>	<i>şaḥmiye</i>	<i>şāmil</i>
<i>şān</i>	<i>şeffāf</i>	<i>şehādet</i>	<i>şekil</i>
<i>şeksüz</i>	<i>şemūm</i>	<i>şerḥa</i>	<i>şiddet</i>

<i>şuhûk</i>	<i>şu 'lelü</i>	<i>şûm</i>	<i>şübhesüz</i>
<i>ta 'ab</i>	<i>taķşîr</i>	<i>taķşîrlîk</i>	<i>taķşîrsuzlîk</i>
<i>ţâli '</i>	<i>tamām</i>	<i>tamāmlîk</i>	<i>ţarî</i>
<i>târîklen-</i>	<i>ţayyib</i>	<i>ţayyibe</i>	<i>tekāsül</i>
<i>teķavvus</i>	<i>tekellüfsüz</i>	<i>tekerrüc</i>	<i>teklîs</i>
<i>tekrār</i>	<i>terakkî</i>	<i>tertîbsüz</i>	<i>teşbîh</i>
<i>teşvîş</i>	<i>teşvîşlen-</i>	<i>tezāyüd</i>	<i>ţılsım</i>
<i>ţîb</i>	<i>ţûl</i>	<i>'ucüz</i>	<i>'ulvî</i>
<i>'uruf</i>	<i>'üryān</i>	<i>vāfî</i>	<i>vāfir</i>
<i>vāḥid</i>	<i>vāḥide</i>	<i>vāḥideten</i>	<i>vaḥşi</i>
<i>vaḥşî</i>	<i>vaşf</i>	<i>vaşflu</i>	<i>vāsi '</i>
<i>vech</i>	<i>vesvās</i>	<i>vücûh</i>	<i>yakaḫa</i>
<i>yaķîn</i>	<i>yenbağı</i>	<i>za 'firānlan-</i>	<i>za 'firānlu</i>
<i>zāhir</i>	<i>zaḫmetlü</i>	<i>zaḫmetluraķ</i>	<i>zaḫmetsüz</i>
<i>za 'ţf</i>	<i>za 'ţflîk</i>	<i>zākiye</i>	<i>zarar</i>
<i>zarūrî</i>	<i>zarūriyyāt</i>	<i>zāyi '</i>	<i>zāyid</i>
<i>zāyil</i>	<i>zemîme</i>	<i>zerre</i>	<i>zidd</i>
<i>ziyāde</i>			

3.6. Dünya/Gökyüzü/Yıldız ve Doğa Olayları

<i>āfāk</i>	<i>āfāt</i>	<i>aḫcār</i>
<i>'ālem</i>	<i>baḫr</i>	<i>baḫrî</i>
<i>burc</i>	<i>cedy</i>	<i>celîd</i>
<i>debūr</i>	<i>dünyā</i>	<i>dünyāvî</i>
<i>felek</i>	<i>felekî</i>	<i>fûryāz</i>
<i>fuşûl</i>	<i>ḫamel</i>	<i>havā</i>
<i>iklîm</i>	<i>kāyināt</i>	<i>ķulzümî</i>
<i>merrîḫ</i>	<i>meşlûc</i>	<i>mevc</i>
<i>müşterî</i>	<i>nesîm</i>	<i>nücûm</i>

<i>rub ‘-ı meskūn</i>	<i>şabā</i>	<i>seḥāb</i>
<i>şelc</i>	<i>semā’</i>	<i>semūm</i>
<i>seyyāre</i>	<i>süheyl</i>	<i>zühāl</i>

3.7. Edebiyat

<i>beyit</i>	<i>faşīḥ</i>
<i>ḥikāyet</i>	<i>‘ibāret</i>
<i>iḥtişār</i>	<i>ḳavl</i>
<i>ḳavlī</i>	<i>kelām</i>
<i>kelimāt</i>	<i>kelime</i>
<i>ḳıssa</i>	<i>kitāb</i>
<i>kitābet</i>	<i>külliyāt</i>
<i>laḫḫ</i>	<i>laḫḫe</i>
<i>leḫāyif</i>	<i>lisān</i>
<i>ma ‘ānī</i>	<i>maḳālat</i>
<i>maḳāle</i>	<i>ma ‘nā</i>
<i>mefhūm</i>	<i>mevzū’</i>
<i>mevzūn</i>	<i>mū’cez</i>
<i>muşannif</i>	<i>naẓm</i>
<i>nükte</i>	<i>nüşḥa</i>
<i>risāle</i>	<i>sevād</i>
<i>şī’r</i>	<i>taşnīf</i>
<i>te’līf</i>	<i>tercüme</i>
<i>vezn</i>	

3.8. Harf

<i>bā’</i>	<i>cīm</i>	<i>dāl</i>	<i>elif</i>
<i>ḫā’</i>	<i>ḫarf</i>	<i>lāme elif</i>	<i>nūn</i>
<i>rā’</i>	<i>şā’</i>	<i>zāl</i>	

3.9. Hastalık/Hastalıkla İlgili Kavramlar

‘adese	‘adesiyye	āfet	aḥvel
aḥvellik	ākile	‘alāmāt	‘alāmet
‘alīl	alalahumme erḥam	‘arāz	a ‘rāz
a ‘rāz-ı nefsanī	‘ārīza	aşak	‘ataş
‘avārız	a ‘zā-yı ḥummā-yı dıķ	‘azab	bahaķ
baraş	beşer	bevāsīr	bevāsīrlü
beyāz-ı ğalīz	beyāzu ‘l-hedeb	beyza	buşūru ‘ş-şığār
cederī	cemre	cereb	cinet
cirāḥat	cirāḥatlu	cumūd	cū ‘-ı baķarī
cū ‘u ‘l-kelb	cüdere	cüderī	cünün
cününlük	cüzām	cüzāmlık	dāḥīs
dāḥil-i ‘urūk	dā ‘ü ‘l-fīl	dā ‘u ‘l-ḥiyye	dā ‘u ‘n-na ‘lebit
dā ‘ü ‘ş-şā ‘leb	devālī	devār	devā ‘ü ‘ş-şā ‘leb
devī	dıķ	ḏīķ-i ḥadeķa	dubeyle
dumel	emrāz	emrāz-ı muḥtelife	eşķām
evrām	evrām-ı bāṭıne	evzīmā	fālic
fetaķ	felc	fettāḥ	ġayr-ı ḥālīş
ġib	ġıbb-ı dāyır	ġıbb-ı ġayr-ı ḥālīş	ġıbb-ı ḥālīş
ġıbb ısıtması	ġıbb-ı lāzım	ġılaz	ġudde
ġuded	ḥabbetü ‘l-muķrine	ḥādd	ḥādd-i müzmin
ḥadebe	ḥafakān	ḥālīşe	ḥams
ḥanāzır	ḥandīķün	ḥaşaf	ḥaşbe
ḥavāle	ḥavānīķī	ḥayız	hayza
ḥazāz	ḥikket	ḥumār	ḥumārılık
ḥummā	ḥummā-yı ‘afinī	ḥummā-yı dāyire	ḥummā-yı muḥriķa
ḥummā-yı yevmī	ḥumre	ḥunāk	ḥurāc
ḥurķat-ı bevl	ḥuşūnet-i ḥalk	‘ırķ-ı medenī	‘ırķu ‘n-nisā

<i>ibniyālūs laygūriyā</i>	<i>iflāc</i>	<i>ifrāṭi 't-ṭams</i>	<i>iḥtilāṭ-ı 'akl</i>
<i>iḥtināk-ı raḥm</i>	<i>'ilel</i>	<i>'illet</i>	<i>'illetlū</i>
<i>iltiṣāk</i>	<i>inḥidār</i>	<i>inḳulābu 'ş-şa 'r</i>	<i>intifāḥ</i>
<i>intiṣā 'u 'l-hedeb</i>	<i>intiṣār</i>	<i>intiṣāru 'l-ḳurūḥ</i>	<i>intiṣārılık</i>
<i>ishāl</i>	<i>ishāl-i ḳadīm</i>	<i>istifrāḡ</i>	<i>istifrāḡī</i>
<i>istirḥāyī</i>	<i>istiskā</i>	<i>istiskālu</i>	<i>ḳalak</i>
<i>ḳamkām</i>	<i>ḳamle</i>	<i>ḳarḥa</i>	<i>ḳarḥatū 'r-riye</i>
<i>kelef</i>	<i>keymūs</i>	<i>ḳulā '</i>	<i>ḳülunc</i>
<i>ḳulunclu</i>	<i>ḳurūḥ</i>	<i>ḳuṭrub</i>	<i>ḳuvebā</i>
<i>ḳurūn</i>	<i>kümne</i>	<i>lahmī</i>	<i>lakve</i>
<i>lakvelü</i>	<i>laṣḳa</i>	<i>lüknet</i>	<i>mafaş</i>
<i>maḡaş</i>	<i>mālīḥūlyā</i>	<i>ma 'lūl</i>	<i>māniya</i>
<i>maraz</i>	<i>marazlu</i>	<i>marīz</i>	<i>māsikū 'l-bevl</i>
<i>māşerā</i>	<i>maşrū '</i>	<i>mecnūn</i>	<i>meczūm</i>
<i>medḳūḳ</i>	<i>meḫlūc</i>	<i>mer 'ūf</i>	<i>mesāmīr</i>
<i>meskūt</i>	<i>mevtü 'd-dem ve 'l-ḥazra</i>	<i>mismāriye</i>	<i>muḥtaḳin</i>
<i>muḳarriḥ</i>	<i>muṭbīḳ</i>	<i>muṭbīḳa</i>	<i>müseddid</i>
<i>müstesḳī</i>	<i>müstevlī</i>	<i>müteḳarriḥ</i>	<i>nābīye</i>
<i>nāfīz ısıtma</i>	<i>nār-ı fārisī</i>	<i>nāzile</i>	<i>nefeṣi 'd-dem</i>
<i>nevāsīr</i>	<i>nezle</i>	<i>nezlelū</i>	<i>nıḳris</i>
<i>noḳşān-ı 'aded</i>	<i>nutū</i>	<i>raż</i>	<i>rebv</i>
<i>remed</i>	<i>rib '</i>	<i>rib '-ı dāyir</i>	<i>rib '-ı lāzime</i>
<i>ridāyet</i>	<i>rīḥ</i>	<i>riyāḥ</i>	<i>sa 'fe</i>
<i>saḥc</i>	<i>sā 'iye</i>	<i>saḳīm</i>	<i>sa 'le</i>
<i>şālīl</i>	<i>şar '</i>	<i>sebel</i>	<i>sebellū</i>
<i>seder</i>	<i>sehdī</i>	<i>sekte</i>	<i>sel 'a</i>
<i>selesü 'l-bevl</i>	<i>sereṭān</i>	<i>sersām</i>	<i>sil</i>
<i>şubūr</i>	<i>şudā '</i>	<i>sū 'u 'l-hazm</i>	<i>sū 'u 'l-hey 'eti 'l-a 'zā 'i 'l-aliyye</i>
<i>sū 'u 'l-ḳinye</i>	<i>sū 'u 'l-mizācu 'l-</i>	<i>südde</i>	<i>sülāk</i>

	<i>a 'zā' i 'l-basīṭa</i>		
<i>şūlūl</i>	<i>şa 'īre</i>	<i>şakīka</i>	<i>şaṭru 'l-ğıbb</i>
<i>şell</i>	<i>şerā</i>	<i>şetre</i>	<i>şevşa</i>
<i>şikāk</i>	<i>şirā</i>	<i>ṭablī</i>	<i>taḥliyye</i>
<i>ṭanīn</i>	<i>ṭarfe</i>	<i>ṭā 'ūn</i>	<i>ṭavīle</i>
<i>tenaḥnuḥ</i>	<i>teneffuṭu 'l-cild</i>	<i>tīnī</i>	<i>tuḥme</i>
<i>tuḥmeliḵ</i>	<i>ṭūlābī</i>	<i>tūferriḵu 'l-ittisāl</i>	<i>'uḵde</i>
<i>'usr-ı bevl</i>	<i>'usr-ı nefes</i>	<i>ümmü 'ş-şıbyān</i>	<i>vebā</i>
<i>vedeḵa</i>	<i>zafera</i>	<i>verem</i>	<i>veremlū</i>
<i>veremi 'r-riye</i>	<i>veremsüz</i>	<i>yereḵān</i>	<i>yereḵānlu</i>
<i>zaḥīr</i>	<i>za 'īfu 'l-bāh</i>	<i>zanbūr</i>	<i>zarebān</i>
<i>zātü 'l-cenb</i>	<i>zātü 'r-riye</i>	<i>zātü 'ş-şadr</i>	<i>zīku 'n-nefes</i>
<i>ziyādet-i 'aded</i>	<i>zīyānītīş</i>	<i>zuḫra</i>	<i>zūsenṭāriyā</i>
<i>zūkām</i>	<i>zūkāmlu</i>		

3.10. Hayvan/Hayvanla İlgili Unsurlar

<i>'āc</i>	<i>'akreb</i>	<i>'akrebī</i>
<i>'ankebūt</i>	<i>ayyel</i>	<i>āzānū 'l-ḥayvanāt</i>
<i>baḵar</i>	<i>benāt-ı verdān</i>	<i>bussed</i>
<i>cemel</i>	<i>cerād</i>	<i>cerādu 'l-baḥr</i>
<i>cerriyy</i>	<i>ceyl</i>	<i>dābbe</i>
<i>duccāc</i>	<i>dūdu 'l-baḵla</i>	<i>dūdu 'l-ḥarb</i>
<i>dūdu 'z-zebd</i>	<i>dūde</i>	<i>durrāc</i>
<i>ef'ī</i>	<i>erneb-i baḥrī</i>	<i>erneb-i berrī</i>
<i>rūteylā</i>	<i>esed</i>	<i>eyyil</i>
<i>ferārīc</i>	<i>ferrūc</i>	<i>fīl</i>
<i>ḥacel</i>	<i>ḥalad</i>	<i>ḥarātīn</i>
<i>ḥaşerāt</i>	<i>ḥaṭāṭīf</i>	<i>ḥayvān</i>
<i>ḥayvānāt</i>	<i>hāzibā</i>	<i>ḥidā'</i>

<i>ḥunzīr</i>	<i>ḥimār</i>	<i>ḥirabā</i>
<i>ḥorṭūm</i>	<i>ḥubārā</i>	<i>ḥuffāş</i>
<i>ḥuşyetü 'd-dīk</i>	<i>ḥuṭṭāf</i>	<i>ḥüdhüd</i>
<i>ibn-i 'irs</i>	<i>ivez</i>	<i>ḳamletü 'n-nesr</i>
<i>ḳānişatü 'l-ḥubārā</i>	<i>ḳaṭā</i>	<i>kelb</i>
<i>kerkes</i>	<i>ḳıyādu 'l-müluk</i>	<i>ḳummel</i>
<i>laḳlaḳ</i>	<i>maymūn</i>	<i>mercān</i>
<i>na 'l</i>	<i>neml</i>	<i>ruḥam</i>
<i>ruteylān</i>	<i>sām-ı ebraş</i>	<i>şā 'leb</i>
<i>selḥü 'l-ef'ī</i>	<i>selḥü 'l-ḥayye</i>	<i>semūr</i>
<i>sereṭān</i>	<i>sereṭān-ı nehrī</i>	<i>sereṭān-ı baḥrī</i>
<i>timsāḥ</i>	<i>tuyūr</i>	<i>'uḳāb</i>
<i>ẓerārīḥ</i>	<i>ẓerḳ</i>	<i>ẓīb</i>
<i>ẓübāb</i>	<i>ẓübl</i>	

3.11. Irk/Dil/Mensubiyet

<i>'acem</i>	<i>'acemce</i>	<i>'arab</i>
<i>'arabca</i>	<i>'arabī</i>	<i>fāris</i>
<i>ḥabeş</i>	<i>hindī</i>	<i>ḳıbtī</i>
<i>rūmca</i>	<i>rūmī</i>	<i>şıḳlāb</i>
<i>yahūdī</i>	<i>yūnān</i>	<i>yūnānca</i>
<i>yūnānī</i>		

3.12. İnsan ve İnsana Ait Özellikler

<i>a 'del-i eşḥāş</i>	<i>ādem</i>	<i>ādemī</i>
<i>'aḳl</i>	<i>'avāmü 'n-nas</i>	<i>āl</i>
<i>'ālim</i>	<i>'ārīf</i>	<i>'āmiye</i>
<i>'araḳ</i>	<i>aşdaḳ</i>	<i>'āşıḳ</i>

‘avrat	‘azīz	bāliġ
bikr	cāriye	cemā ‘at
cenīn	cumhūr	cumhūrī
ekābir	eşhāş	eşrāf
eşyā ‘	halk	hāyız
hazret	hükemā	ins
insān	insāniyyet	ķabīle
ķavm	ķāyim-maķām	kirām
ķulān	maḥdūm	muḥakķik
muḥibb	muṭṭali ‘	mūsāfir
nās	nāşır	nāşih
nūfūs	riķāb	seyyid
silsile	sinn	şahş
şahşī	şebāb	şeyḥ
şeyḥūḥe	ṭıfil	‘uķalā
‘ulemā	üimerā	ünşā
zēvāt	zürriyet	

3.13. İsimler

Aḥmed	Bereket	Cālīnūs
Ebū ‘Alī	edviye-i müfrede	Maḥmūd
Muḥammed	Muḥammed Zekerıyyā	Muştafa
‘Oşmān	Süleymānī	Şeyḥ Ebū ‘Alī bin Sīnā

3.14. İlaç/ /Macun/Terkipler

aķrāş	aķrāş-ı enderūḥūrūn	ayāric	ayāric-i erekletānīs

<i>ayāric-i faykarā</i>	<i>ayāric-i lūgāziyā</i>	<i>ayāric-i rūfis</i>	<i>ayāricāt</i>
<i>‘abīr</i>	<i>bendādīkūn</i>	<i>burūd</i>	<i>burūd-ı rehān</i>
<i>cavāriş</i>	<i>cülāb/cüllāb</i>	<i>dāhiliyūn</i>	<i>dūr u nāfis</i>
<i>edviye</i>	<i>emrūsiyā</i>	<i>felāfil ma ‘cūnı</i>	<i>felāsife</i>
<i>fulūniyā-yı fārsī</i>	<i>fulūs-ı hıyārşenber</i>	<i>ğāliye</i>	<i>habb-ı ayāric</i>
<i>habb-ı iştamīhfikūn</i>	<i>habb-ı kūkiyā</i>	<i>habb-ı lūgāz</i>	<i>habbü ‘l-mülūk</i>
<i>habb-ı şibyār</i>	<i>hunūt</i>	<i>‘ilāc</i>	<i>kimād</i>
<i>kīrītū</i>	<i>kuhl</i>	<i>kurş</i>	<i>lāzūk</i>
<i>ma ‘cūn</i>	<i>ma ‘cūn-ı belādır</i>	<i>ma ‘cūn-ı felāsife</i>	<i>ma ‘cūnāt</i>
<i>māddetü ‘l-hayaķ</i>	<i>maṭbūh</i>	<i>merhem</i>	<i>miftāhiyye</i>
<i>misk</i>	<i>muğarrī</i>	<i>muğlāb</i>	<i>muḥakkik</i>
<i>muḥallil</i>	<i>muḥallilāt</i>	<i>muḥammir</i>	<i>muḥaşşin</i>
<i>muḳayyi</i>	<i>muḳkabız</i>	<i>mullaṭif</i>	<i>mürī</i>
<i>müsekkın</i>	<i>müşelles</i>	<i>müşellese-yi ebī yūşufiyye</i>	<i>müşil</i>
<i>müşilāt</i>	<i>naḥl</i>	<i>naṭul</i>	<i>neķū ‘</i>
<i>şamğ</i>	<i>şamğ-ı ‘arabī</i>	<i>şamğī</i>	<i>sikencübīn</i>
<i>şufuf</i>	<i>şerbet</i>	<i>şiyāf</i>	<i>şiyāf-ı aḫzar</i>
<i>ṭāridü ‘r-riyāh</i>	<i>tazmīd</i>	<i>terkīb</i>	<i>terkīb-i ma ‘cūn-ı berşa ‘īsā</i>
<i>ṭilā</i>	<i>ṭilālan-</i>	<i>tiryāk</i>	<i>tiryāk-ı ef‘ī</i>
<i>tiryāk-ı fārūķ</i>	<i>tiryāk-ı kebīr</i>	<i>tūtiyā</i>	<i>‘uşārāt</i>
<i>‘uşāre</i>	<i>usķuf</i>	<i>zerūr-ı aşfer</i>	<i>zerūr-ı kāfūrī</i>

3.15. İnanç

<i>‘abd</i>	<i>āḫiret</i>	<i>aḫlāk</i>
<i>‘alīm</i>	<i>Allāh</i>	<i>amīn</i>
<i>‘arīf</i>	<i>aşḫāb</i>	<i>āşḫāb-ı keḫf</i>
<i>āyet</i>	<i>‘azze</i>	<i>bārī</i>
<i>beķā</i>	<i>berā</i>	<i>berekāt</i>

<i>beytü 'l-muḳaddes</i>	<i>bi- 'avni 'llāhi</i>	<i>bi-fazli 'l-llāhi</i>
<i>bi-ḥamdi 'llāhi</i>	<i>bi-iẓn 'illāh</i>	<i>bi-iẓn 'illāhi te 'ālā</i>
<i>bi-smi 'llāhi 'r-raḥmani 'r-raḥīm</i>	<i>bi 'ş-şavāb</i>	<i>bühtān</i>
<i>bühtān</i>	<i>cehennem</i>	<i>celle</i>
<i>cin</i>	<i>cinnī</i>	<i>dīn</i>
<i>diyānet</i>	<i>du 'ā</i>	<i>du 'ācı</i>
<i>efāzıl</i>	<i>eḥadiyet</i>	<i>ehl-i beyt</i>
<i>el-ḥamdü li 'llāhi</i>	<i>enbiyā</i>	<i>ervāḥ</i>
<i>esmā</i>	<i>faḥr</i>	<i>fāni</i>
<i>farīza</i>	<i>fuḳahā</i>	<i>ġafūr</i>
<i>ḥadīs</i>	<i>ḥaḳ</i>	<i>ḥakīm</i>
<i>ḥalāyık</i>	<i>ḥālik</i>	<i>ḥallāk</i>
<i>ḥamd</i>	<i>ḥamden</i>	<i>ḥamīd</i>
<i>ḥarām</i>	<i>ḥaremeyn</i>	<i>ḥavāş</i>
<i>hicret</i>	<i>ḥikmet</i>	<i>'ibād</i>
<i>ibāḥat</i>	<i>iblis</i>	<i>iḥvān</i>
<i>ilāh</i>	<i>ilāhī</i>	<i>ilhām</i>
<i>imām-ı ḥarameyn</i>	<i>īmān</i>	<i>in-şā 'allāh</i>
<i>i 'tikād</i>	<i>ḳabr</i>	<i>ḳādir</i>
<i>kefn</i>	<i>kelīmu 'llah</i>	<i>kerāmet</i>
<i>ḳidemī</i>	<i>ḳiyāmet</i>	<i>ḳurān</i>
<i>la 'net</i>	<i>maḥlūk</i>	<i>maḥlūkāt</i>
<i>mebda '</i>	<i>mecīd</i>	<i>meşāyiḥ</i>
<i>mevcūdāt</i>	<i>mezheb</i>	<i>muḥarrem</i>
<i>mu 'fī 'l- 'aṭā</i>	<i>mürsel</i>	<i>müsülmān</i>
<i>nebī</i>	<i>ne 'ūzubi 'llāh</i>	<i>Rabb</i>
<i>raḳiyallāhu 'anhu</i>	<i>raḥmet</i>	<i>raḥmetu 'llāhi</i>
<i>rāzık</i>	<i>resūl</i>	<i>resūllık</i>
<i>resūlu 'llāh</i>	<i>risālet</i>	<i>rubūbiyet</i>
<i>rusul</i>	<i>şahābe</i>	<i>şamediyyet</i>

<i>şalavāt</i>	<i>şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem</i>	<i>şāni'</i>
<i>secde</i>	<i>sellem</i>	<i>şevāb</i>
<i>suht</i>	<i>sūre</i>	<i>sünnet</i>
<i>şekūr</i>	<i>şer'</i>	<i>şer'ī</i>
<i>şerī'at</i>	<i>şerīf</i>	<i>şeyātīn</i>
<i>şükür</i>	<i>şükürlenmek</i>	<i>şükṛān</i>
<i>ta'ālā</i>	<i>taḳdīr</i>	<i>tebāreke</i>
<i>tesbīḥ</i>	<i>teslīman</i>	<i>teslīmāt</i>
<i>tevekkül</i>	<i>tevfīk</i>	<i>tevhīd</i>
<i>uḥrevī</i>	<i>ümem</i>	<i>ümmet</i>
<i>vāhib</i>	<i>vahy</i>	<i>va'llāhi</i>
<i>va'llāhu a'lem</i>	<i>va'llāhu 'ş-şāfī</i>	<i>vefk</i>
<i>velī</i>	<i>ve's-selām</i>	<i>vücūd</i>

3.16. Kavram

<i>'adāvet</i>	<i>'ācizlik</i>	<i>'adem</i>
<i>'adl</i>	<i>'aşk</i>	<i>buhl</i>
<i>cehl</i>	<i>celālet</i>	<i>cür'et</i>
<i>ḍalālet</i>	<i>devlet</i>	<i>emānet</i>
<i>evhām</i>	<i>fazīlet</i>	<i>faẓl</i>
<i>fikr</i>	<i>fikircenglik</i>	<i>ġaflet</i>
<i>ġam</i>	<i>ġillī ġışş</i>	<i>ġış</i>
<i>ġuşşa</i>	<i>ġuşşalan-</i>	<i>ġuşşalandur-</i>
<i>ġuşşalu</i>	<i>ġuşşavī</i>	<i>ḥabīse</i>
<i>ḥasāset</i>	<i>ḥasret</i>	<i>ḥātır</i>
<i>ḥayşiyet</i>	<i>heves</i>	<i>hıkd</i>
<i>ḥırş</i>	<i>ḥuzūr</i>	<i>ḥüzn</i>
<i>'ışk</i>	<i>idrāk</i>	<i>'ilm</i>

<i>‘ilmī</i>	<i>īmīn</i>	<i>inşāf</i>
<i>irādet</i>	<i>irādet</i> süz	<i>irādī</i>
<i>i‘timād</i>	<i>‘izzet</i>	<i>kābūs</i>
<i>kāhīl</i>	<i>kāhillik</i>	<i>ķahr</i>
<i>ķanā‘at</i>	<i>ķarār</i>	<i>ķaşd</i>
<i>kefāret</i>	<i>kemāl</i>	<i>kesād</i>
<i>ķīlūķāl</i>	<i>ķismet</i>	<i>ķıymet</i>
<i>kiber</i>	<i>kibr</i>	<i>ķudret</i>
<i>ķurbet</i>	<i>leķāfet</i>	<i>luķf</i>
<i>ma‘dilet</i>	<i>ma‘rifet</i>	<i>melālet</i>
<i>merākī</i>	<i>mes‘ele</i>	<i>mu‘cize</i>
<i>muķabbet</i>	<i>murād</i>	<i>naķs</i>
<i>naķīb</i>	<i>naķīķat</i>	<i>nażc</i>
<i>necāt</i>	<i>necāķ</i>	<i>nefret</i>
<i>nemaķ</i>	<i>nī‘met</i>	<i>nīşāķ</i>
<i>nuķūset</i>	<i>‘ömr</i>	<i>‘öżr</i>
<i>raķbet</i>	<i>recā</i>	<i>rezālet</i>
<i>rīķķ</i>	<i>rīf‘at</i>	<i>rūķānıyet</i>
<i>ruķşat</i>	<i>sa‘ādet</i>	<i>sa‘ādetlū</i>
<i>şabr</i>	<i>şadāķat</i>	<i>seķā</i>
<i>sehv</i>	<i>şıdķ</i>	<i>sır</i>
<i>siķr</i>	<i>sūrūr</i>	<i>şefakāt</i>
<i>şefķat</i>	<i>şerr</i>	<i>şeref</i>
<i>şevķ</i>	<i>şübhe</i>	<i>ķama‘</i>
<i>taşavvur</i>	<i>taşavvurāt</i>	<i>tekebbūr</i>
<i>terahķhum</i>	<i>tevāżu‘</i>	<i>tōhmet</i>
<i>‘uķūl</i>	<i>‘ulūm</i>	<i>‘usr</i>
<i>vahşet</i>	<i>vaķan</i>	<i>veķā</i>
<i>zād</i>	<i>ża‘f</i>	<i>zāfer</i>
<i>vehm</i>	<i>vesvese</i>	<i>zaķmet</i>
<i>żan</i>	<i>żarūret</i>	<i>żıhn</i>

<i>zīk</i>	<i>zulmet</i>	<i>zulümāt</i>

3.17. Kumaş/Giysi

<i>‘abā</i>	<i>aṭlas</i>	<i>hırka</i>
<i>ḥarīr</i>	<i>ḥaṣīr</i>	<i>melmūs</i>
<i>kettān</i>	<i>libās</i>	<i>naķışlu</i>
<i>mendīl</i>	<i>naķş</i>	<i>şūf</i>
<i>niķāb</i>	<i>şamur</i>	

3.18. Mekan/Yön/Yer

<i>arziyye</i>	<i>bābīl</i>	<i>bābilī</i>
<i>bilād</i>	<i>bisāṭ</i>	<i>cānib</i>
<i>cenb</i>	<i>cenūb</i>	<i>cezīre</i>
<i>cihet</i>	<i>cub</i>	<i>dāḥil</i>
<i>dehlīz</i>	<i>diyār</i>	<i>ferş</i>
<i>fevk</i>	<i>ğavr</i>	<i>ḥalvet</i>
<i>ḥammām</i>	<i>ḥāric</i>	<i>ḥavż</i>
<i>istikāmet</i>	<i>kal‘a</i>	<i>ka‘r</i>
<i>kehf</i>	<i>ķible</i>	<i>ķıbrısī</i>
<i>ķubbe</i>	<i>ķürsī</i>	<i>mağāra</i>
<i>mağrib</i>	<i>mağribī</i>	<i>maḥall</i>
<i>maḥallī</i>	<i>mā‘i-i fātir</i>	<i>maķām</i>
<i>maķbere</i>	<i>maķaṭ</i>	<i>maşrıķ</i>
<i>meclis</i>	<i>mekān</i>	<i>mekke</i>
<i>mekkī</i>	<i>melce‘</i>	<i>memālik</i>
<i>memleket</i>	<i>menfez</i>	<i>menzil</i>
<i>mesāfet</i>	<i>mesken</i>	<i>meskūn</i>

<i>mevāzi</i> ʿ	<i>mevza</i> ʿ	<i>mevzi</i> ʿ
<i>mısr</i>	<i>mısrī</i>	<i>minhāc</i>
<i>nāhiye</i>	<i>necrān</i>	<i>nehrī</i>
<i>rūm</i>	<i>sāhīl</i>	<i>şahrā</i>
<i>şakabe</i>	<i>sakf</i>	<i>saṭḥ</i>
<i>sebīl</i>	<i>serḥadd</i>	<i>sevāhil</i>
<i>şirāt</i>	<i>silāḥhāne</i>	<i>şukbe</i>
<i>sukūf</i>	<i>süfl</i>	<i>süflī</i>
<i>şām</i>	<i>şāmī</i>	<i>şimāl</i>
<i>taraf</i>	ʿumk	<i>veche</i>
<i>vilāyet</i>	<i>yemen</i>	<i>yemānī</i>

3.19. Meslek/Kitap

<i>ʿaṭṭār</i>	<i>bāb</i>	<i>baḥş</i>
<i>cerrāh</i>	<i>cerrāhlık</i>	<i>cerrāhnāme</i>
<i>etbā</i> ʿ	<i>eṭbbā</i>	<i>fā</i> ʿil
<i>fākih</i>	<i>ğassāl</i>	<i>ğavvāş</i>
<i>haberçi</i>	<i>ḥalīfe</i>	<i>ḥammāl</i>
<i>ḥarāmī</i>	<i>ḥāşiye</i>	<i>ḥekīm</i>
<i>ḥidmet-kār</i>	<i>ḥulāşa</i>	<i>ḥuneyn bin isḥaḳ</i>
<i>kāmilü</i> ʿş-şinā ʿa	<i>ḳānūn</i>	<i>keḥḥāl</i>
<i>kemāliyye</i>	<i>lübābü</i> ʿn-Nüḥab	<i>melik</i>
<i>musāfir</i>	<i>muşāhib</i>	<i>müntaḥab-ı şifā</i>
<i>müntehab</i>	<i>silāhdār</i>	<i>sulṭān</i>
<i>şā</i> ʿir	<i>ṭabbāḥ</i>	<i>ṭabīb</i>
<i>ṭabīblık</i>	<i>tācir</i>	<i>ṭalebe</i>
<i>teshīl</i>	<i>tuhfetü</i> ʿl-mübārizi	<i>vezīr</i>

3.20. Miktar/Ölçü

derece	derāhim	ğubār
ķabza	ķadar	ķatre
keret	kerrāt	keşire
keşirāt	ķillet	ķirāt
merre	mertebe	meşābe
mikdār	mīl	mişķāl
muzāʻaf	nışf	nisbet
raṭl	rub ʻ	şakīl
ṭassūc	tedrīc	ūkīye
vakıyye	zīrā ʻ	

3.21. Organ/Kemik/Damar/Vücudun Kısımları

a ʻālī şerc	ādame	aḥşā	ālāt-ı tenāsül
ʻalaķa	aliyye	alet	ʻankebūtiyye
ʻaşab	ʻaşab-ı mücevvef	a ʻver	ʻayn
a ʻzā	ʻazala	azlāt	āzān
azfār	ʻazm-ı vetedī	ʻazmu ʻl-cebhe	ʻazmu ʻn-nukde
başar	bāsiliķ	bāşıra	baṭn-ı evvel
baṭn-ı şālīs	baṭūn-ı dimāğ	beden	beşere
betr-i iltişāk	bevvāb	beyziyye	bınşır
celīdiyye	cild	cimcime	cism
cismānī	cüşse	cüşselü	derz-i dālī
derz-i ikilī	derz-i zicī	dikāk	dimāğ
dübür	ebher	ecvef	ekḫal
elye	em ʻā	em ʻā-yı dikāk	evdāc-ı ğāyire
ev ʻiye	ev ʻiye-i menī	evride	fem
ferc	ğazrūf	ḫablü ʻz-zīrā ʻ	ḫadeķa
ḫādim	ḫāfiẓa	ḫalemetān	ḫālibeyn

<i>ḥalk</i>	<i>ḥancere</i>	<i>ḥavāss</i>	<i>ḥınşır</i>
<i>ḥicāb</i>	<i>ḥulkūm</i>	<i>ḥuşye</i>	<i>iḥlīl</i>
<i>‘izām</i>	<i>ḳafā</i>	<i>ḳahf</i>	<i>ḳalb</i>
<i>ḳaṭan</i>	<i>ḳaṭāt</i>	<i>ḳazīb</i>	<i>kebid</i>
<i>ḳifāl</i>	<i>ḳulūb</i>	<i>lāmī</i>	<i>lebān</i>
<i>lehāt</i>	<i>lefāyifī</i>	<i>lu ‘ūk</i>	<i>mābiż</i>
<i>ma ‘de</i>	<i>ma ‘delü</i>	<i>maşsal</i>	<i>māk</i>
<i>maḳ ‘ad</i>	<i>mākīn</i>	<i>ma ‘şare</i>	<i>māsārīḳā</i>
<i>me ‘ā</i>	<i>me ‘ā-yı diḳāk</i>	<i>me ‘ā-yı işnā ‘aşerī</i>	<i>me ‘ā-yı müstakīm</i>
<i>me ‘ā-yı şāyim</i>	<i>me ‘biż</i>	<i>mecma ‘ ‘n-nūr</i>	<i>mecrā</i>
<i>mefāşıl</i>	<i>merābiż</i>	<i>merārīn</i>	<i>merī</i>
<i>mesām</i>	<i>mesāme</i>	<i>meşāne</i>	<i>muḳa ‘ ‘ir-i kebd</i>
<i>muşafāt</i>	<i>nesā</i>	<i>raḥim</i>	<i>ribāt</i>
<i>rusġ</i>	<i>sād</i>	<i>şad ‘</i>	<i>şadr</i>
<i>şāfin</i>	<i>sāk</i>	<i>şāyim</i>	<i>sehmī</i>
<i>sem ‘</i>	<i>şifāk</i>	<i>şudūr</i>	<i>şulbe</i>
<i>şulbiyye</i>	<i>süfūdī</i>	<i>sülāmiyyāt</i>	<i>şa ‘r</i>
<i>şebekiyye</i>	<i>şerāyīn</i>	<i>şiryān</i>	<i>‘urūk</i>
<i>useylem</i>	<i>‘uş ‘uş</i>	<i>‘uzuv</i>	<i>ümm-i cāftıye</i>
<i>ünşeyeyn</i>	<i>vecne</i>	<i>vedec</i>	<i>vedec-i ġāyir</i>
<i>veted</i>	<i>veter</i>	<i>vi ‘ā</i>	<i>vidāc</i>
<i>yāfūḥ</i>	<i>zavḳī</i>	<i>zeker</i>	<i>zendü ‘l-a ‘lā</i>
<i>zendü ‘l-esfel</i>	<i>zевārib</i>	<i>zevraḳī</i>	<i>zufr</i>
<i>zücāciyye</i>			

3.22. Renkler

<i>aġber</i>	<i>aḥmer</i>	<i>aḥzar</i>
<i>aşfer</i>	<i>aşkar</i>	<i>beyāz</i>
<i>ebyaz</i>	<i>elvān</i>	<i>esved</i>

<i>eşheb</i>	<i>ezrak</i>	<i>felāḥī</i>
<i>fustuḳī</i>	<i>kürāṣī</i>	<i>levn</i>
<i>levnlü</i>	<i>māvī</i>	<i>nārencī</i>
<i>nebtī</i>	<i>raşāşī</i>	<i>remādī</i>
<i>za ferānī</i>		

3.23. Taş/Maden/Cevher/Mineraller

<i>ācur</i>	<i>aḥcār</i>	<i>‘aḳṭḳ</i>
<i>ānuk</i>	<i>būraḳ</i>	<i>caşşī</i>
<i>cevāhir</i>	<i>cevher</i>	<i>cevherlü</i>
<i>elmās</i>	<i>fizṣa</i>	<i>gil-i ermenī</i>
<i>gil-i ḳıbrısī</i>	<i>gil-i maḥtūm</i>	<i>gil-i yehūdī</i>
<i>ḥacer</i>	<i>ḥacer-i a rābī</i>	<i>ḥacer-i baḥrī</i>
<i>ḥaceru’l-baḳar</i>	<i>ḥacer-i billūr</i>	<i>ḥacer-i būslen</i>
<i>ḥaceru’d-dīk</i>	<i>ḥacer-i efrīḳī</i>	<i>ḥacer-i ermenī</i>
<i>ḥacer-i ferāmī</i>	<i>ḥacer-i gāgāṭīs</i>	<i>ḥacer-i ḥabeşī</i>
<i>ḥaceru’l-ḥayye</i>	<i>ḥacer-i ḥezfī</i>	<i>ḥaceru’l-hindī</i>
<i>ḥacer-i ‘ırāḳī</i>	<i>ḥaceru’l-ḥūt</i>	<i>ḥaceru’l-isfenc</i>
<i>ḥaceru’l-kelb</i>	<i>ḥaceru’l-kerkī</i>	<i>ḥacer-i lājiverd</i>
<i>ḥaceru’l-meşāne</i>	<i>ḥaceru’n-nār</i>	<i>ḥacer-i ḳıbtī</i>
<i>ḥacer-i munaḳī</i>	<i>ḥaceru’r-raḥā</i>	<i>ḥacerü’l-yehūd</i>
<i>ḥadīd</i>	<i>ḥazīne</i>	<i>iḳlīmiyā</i>
<i>ismīd</i>	<i>ḳalā</i>	<i>ḳal’ī</i>
<i>ḳalkandīs</i>	<i>ḳaṭrān</i>	<i>ḳibrīt</i>
<i>ḳiremūd</i>	<i>la’l</i>	<i>liḥām</i>
<i>liḥīmlen-</i>	<i>lū’lū’</i>	<i>ma’ādīn</i>
<i>ma’den</i>	<i>ma’denī</i>	<i>marşūş</i>
<i>mermer</i>	<i>mıḳnāṭīs</i>	<i>misen</i>
<i>mismār</i>	<i>naṭrūn</i>	<i>nīl</i>

<i>nuḥās</i>	<i>nuḵra</i>	<i>raşāş</i>
<i>rūḡan-ı fūlād</i>	<i>şadef</i>	<i>şāzine</i>
<i>şeb</i>	<i>ḡin</i>	<i>ḡin-i maḥtūm</i>
<i>tūbālu`l-ḥadīd</i>	<i>tūbāli`n-niḥās</i>	<i>turāb</i>
<i>zāc</i>	<i>zācger</i>	<i>yāḳūt</i>
<i>yāḳūtī</i>	<i>yeşb</i>	<i>zebedü`l-baḥr</i>
<i>zeberced</i>	<i>zeheb</i>	<i>zencār</i>
<i>zencefr</i>	<i>zībaḳ</i>	<i>zift</i>
<i>ziftlü</i>	<i>zincifr</i>	<i>zümürrüd</i>

3.24. Tıbbî Terimler

<i>aḥdās-ı nefşāniyye</i>	<i>aḥlāṭ</i>	<i>aḥmer-i ḳānī</i>	<i>aḳşā</i>
<i>aşlī</i>	<i>‘anāşır-ı erba`a</i>	<i>‘aṭse</i>	<i>bā`işe</i>
<i>‘alaḳa</i>	<i>balḡam-ı ‘aḡiş</i>	<i>balḡamī</i>	<i>balḡamlu</i>
<i>balḡamsuz</i>	<i>balḡam</i>	<i>bārid</i>	<i>başīret</i>
<i>bevḥ</i>	<i>bevl</i>	<i>buḥār</i>	<i>buḥrān</i>
<i>burāz</i>	<i>buşāḳ</i>	<i>bürüdet</i>	<i>cāversiye</i>
<i>cāzibe</i>	<i>ceffāf</i>	<i>cesed</i>	<i>cufūf</i>
<i>cūr`a</i>	<i>cülūd</i>	<i>dabḡ</i>	<i>dāfi` / dāfi`a</i>
<i>daḡdaḡa</i>	<i>daḳīḳ</i>	<i>dem</i>	<i>dem`a</i>
<i>demevī</i>	<i>demü`l-insān</i>	<i>devā`</i>	<i>devā`ī</i>
<i>dūdī</i>	<i>ebdāne</i>	<i>ebḡere</i>	<i>ecda`</i>
<i>eczā</i>	<i>ekkāl</i>	<i>elem</i>	<i>el-muḡayyiretü`l- ūlā</i>
<i>el-muḡayyiretü`ş- şāniyye</i>	<i>el-mültevī</i>	<i>el-münḳaṭı`</i>	<i>el-mürte`iş</i>
<i>el-vāḳı` fi`l-vasaṭ</i>	<i>esbāb-ı bādiye</i>	<i>esbāb-ı mümrize</i>	<i>esbāb-ı sābıḳa</i>
<i>esbāb-ı vāşıla</i>	<i>esnān</i>	<i>esrār</i>	<i>eşyāf</i>
<i>evcā`</i>	<i>fā`ile</i>	<i>faşd</i>	<i>fesh</i>

<i>feṭīl</i>	<i>fezā</i>	<i>fuṣvāk</i>	<i>fuṣvāk-ı nemū</i> ´
<i>gādiye</i>	<i>galebe</i>	<i>gālī</i>	<i>gālib</i>
<i>gamām</i>	<i>gārīkūn</i>	<i>gāyiṭ</i>	<i>gayr-ı</i> <i>muntazımu`l-ḥulf</i>
<i>gazāl</i>	<i>gazālī</i>	<i>gılzet</i>	<i>ḥabā`et-i nefis</i>
<i>ḥabb</i>	<i>ḥabbe</i>	<i>ḥabbū`l-ḳar</i> ´	<i>ḥacāmat</i>
<i>ḥarāret</i>	<i>ḥarāret-i duḥānī</i>	<i>ḥarāret-i ḡarīz</i>	<i>ḥarāret-i ḡarīziyye</i>
<i>ḥarāretlū</i>	<i>ḥaraza</i>	<i>ḥarekāt-ı nefsanī</i>	<i>ḥarekāt</i>
<i>ḥarekāt-ı cismānī</i>	<i>ḥarekāt-ı nefsanī</i>	<i>ḥareketlū</i>	<i>ḥareketsüz</i>
<i>ḥārre</i>	<i>ḥasenū`l-keymūs</i>	<i>ḥāsse</i>	<i>ḥassās</i>
<i>hāzım</i>	<i>hāzime</i>	<i>hażm</i>	<i>ḥılṭ</i>
<i>ḥılṭī</i>	<i>ḥılṭlu</i>	<i>ḥıms</i>	<i>ḥırāṭī</i>
<i>ḥilkat</i>	<i>ḥiss</i>	<i>ḥuḳne</i>	<i>ḥuḳne-yi leyyine</i>
<i>ḥulḳ</i>	<i>ḥulḳlu</i>	<i>ḥummayāt</i>	<i>ıslāḥ</i>
<i>ıztırāb</i>	<i>ibn-i are`l-ḳıṭ</i>	<i>idrār</i>	<i>idrār-ı bevl</i>
<i>iḥdās</i>	<i>iḥsās</i>	<i>iḥtibās</i>	<i>iḥtikān</i>
<i>iḥtilāf</i>	<i>iḥtimā</i>	<i>iltihāb</i>	<i>imsāk</i>
<i>imtilā</i>	<i>imtilā`ṭ</i>	<i>inbisāt</i>	<i>`inebiyye</i>
<i>inḥirāḳ</i>	<i>inḥiṭāt</i>	<i>inhizām</i>	<i>inḳıbāz</i>
<i>intifā</i> ´	<i>inṭifā</i>	<i>ıṣābe</i>	<i>isti`dād</i>
<i>istiḥāza</i>	<i>istiḥmām</i>	<i>istinşāḳ</i>	<i>istirḥā</i>
<i>iştah</i>	<i>iştihā</i>	<i>iştihāsuz</i>	<i>iştihāsuzluk</i>
<i>kābız</i>	<i>ḳabz</i>	<i>ḳābıza</i>	<i>ḳābızlık</i>
<i>kāhellen-</i>	<i>ḳāleb</i>	<i>ḳarn</i>	<i>ḳarniyye</i>
<i>ḳārūre</i>	<i>keylūs</i>	<i>keyyis-i müfferiṭ</i>	<i>ḳuvā</i>
<i>ḳuvvet</i>	<i>ḳuvvet-i iḥsās</i>	<i>ḳuvvetlen-</i>	<i>ḳuvvetlendür-</i>
<i>ḳuvvetlendürici</i>	<i>ḳuvvetlū</i>	<i>ḳuvvetsüz</i>	<i>ḳuvvetsuzluk</i>
<i>lems</i>	<i>mādde</i>	<i>mādde-i</i> <i>sevdāviyye</i>	<i>maḥdūme</i>
<i>maḥmūm</i>	<i>maḥrūr</i>	<i>maḥsūse</i>	<i>maḥsūsāt</i>
<i>māsik</i>	<i>māsike</i>	<i>maşrū</i> ´	<i>mā`yide</i>

<i>maẓarrat</i>	<i>maẓmaẓa</i>	<i>mebādī</i>	<i>mebrūd</i>
<i>mecāl</i>	<i>mecārī</i>	<i>mecrūḥ</i>	<i>menevī</i>
<i>menī</i>	<i>merṭūb</i>	<i>meselī</i>	<i>meṣak</i>
<i>meṣīme</i>	<i>meṣīmī</i>	<i>meṣimiyye</i>	<i>mevcī</i>
<i>mezc</i>	<i>minṣārī</i>	<i>mirre</i>	<i>misellī</i>
<i>misvākla-</i>	<i>mizāc</i>	<i>mizācī</i>	<i>mizāclu</i>
<i>mu‘ālece</i>	<i>mu‘ālecāt</i>	<i>mu‘ālic</i>	<i>mu‘allak</i>
<i>muḡayyire</i>	<i>muḡazzī</i>	<i>muḡarrā</i>	<i>muḡarrik</i>
<i>muḡarrike</i>	<i>muḡāṭ</i>	<i>muḡāṭī</i>	<i>muḡavvī</i>
<i>muḡavviyāt</i>	<i>munzic</i>	<i>munzicāt</i>	<i>muraṭṭab</i>
<i>muraṭṭib</i>	<i>muṣliḥ</i>	<i>muṭaffī</i>	<i>mutavassıṭ</i>
<i>mutavassıṭa</i>	<i>mu‘tedil</i>	<i>mu‘tedilun bi’l-farż</i>	<i>mu‘tedilun bi’l-ḥaḳīka</i>
<i>mu‘tedilü’l-kivām</i>	<i>mu‘tedillik</i>	<i>mu‘tedilrek</i>	<i>muṣvāzıb</i>
<i>münḡafız</i>	<i>müreккеb</i>	<i>müreккеbe</i>	<i>müreккеbāt</i>
<i>mürte iş</i>	<i>müsellī</i>	<i>müşāhede</i>	<i>müṭāla‘a</i>
<i>müte‘affin</i>	<i>müteḡayyile</i>	<i>müteḡarrik</i>	<i>müzmin</i>
<i>nabż</i>	<i>nabż-ı ‘arīz</i>	<i>nabż-ı daḳīḳ</i>	<i>nabż-ı ḳaşır</i>
<i>nabż-ı ḳavī</i>	<i>nāḳih</i>	<i>nāmiye</i>	<i>nāsūr</i>
<i>nāyib</i>	<i>neces</i>	<i>nefes</i>	<i>neffah</i>
<i>neḡḥ</i>	<i>nefis</i>	<i>nefsānī</i>	<i>nemle</i>
<i>nemlī</i>	<i>nevbet</i>	<i>nevbetlü</i>	<i>nifās</i>
<i>nisyān</i>	<i>noḳşānlıḳ</i>	<i>noḳta</i>	<i>noḳtaçuk</i>
<i>nuḡā‘</i>	<i>nuḡūl</i>	<i>nūr</i>	<i>nuṭfe</i>
<i>nu‘ūz</i>	<i>rād</i>	<i>rādi‘</i>	<i>rāḡat</i>
<i>rāsib</i>	<i>ra‘şe</i>	<i>raṭb</i>	<i>rāyī</i>
<i>rāyiḡa</i>	<i>rifāde</i>	<i>riyāzet</i>	<i>ru‘āf</i>
<i>rūḡ</i>	<i>rūḡ-ı bāşir</i>	<i>rūḡ-ı ḡayvānī</i>	<i>rūḡ-ı nefsānī</i>
<i>rūḡ-efzāy</i>	<i>ruṭubet</i>	<i>rūsüb</i>	<i>şafil</i>
<i>şāfisiyyā</i>	<i>şafra</i>	<i>şafraḡlu</i>	<i>şafraşuz</i>
<i>şafraṣvī</i>	<i>şalāḡ</i>	<i>şalāḡiyyet</i>	<i>şalīb</i>

<i>salyār</i>	<i>sāmi‘a</i>	<i>şan‘at</i>	<i>seher</i>
<i>seherī</i>	<i>sevdā</i>	<i>sevdāvī</i>	<i>şihhat</i>
<i>silķī</i>	<i>sirāyet</i>	<i>su‘āl</i>	<i>sū‘-i mizāc</i>
<i>su‘d</i>	<i>sukūt-ı kuvvet</i>	<i>su‘ūt</i>	<i>sübāt</i>
<i>şāfi</i>	<i>şāhiķ</i>	<i>şa‘rī</i>	<i>şec</i>
<i>şehlā</i>	<i>şehvet</i>	<i>şehvetsüzlik</i>	<i>şemm</i>
<i>şifā</i>	<i>şu‘ā‘</i>	<i>ta‘affün</i>	<i>tab‘</i>
<i>tabaka</i>	<i>tabakāt</i>	<i>tabāyi‘</i>	<i>tabī‘at</i>
<i>tabī‘atlan-</i>	<i>tabī‘atlandur-</i>	<i>tabī‘atlu</i>	<i>tabī‘ī</i>
<i>tabī‘iyye</i>	<i>tagayyür</i>	<i>tagayyürlük</i>	<i>tagyır</i>
<i>tagziye</i>	<i>taḥaccür</i>	<i>taḥalḥul</i>	<i>tams</i>
<i>tarīķ</i>	<i>tavīl</i>	<i>tecennüb</i>	<i>tecribe</i>
<i>tefiḥ</i>	<i>tekmīd</i>	<i>temeddiüd</i>	<i>temkīn</i>
<i>tenāsül</i>	<i>teneffüs</i>	<i>tenķiye</i>	<i>tervīḥ</i>
<i>teşennüc</i>	<i>teşennüci</i>	<i>teşḥiş</i>	<i>teşrīḥ</i>
<i>tevālüd</i>	<i>ṭib</i>	<i>‘ufūnet</i>	<i>ümm</i>
<i>veca‘</i>	<i>verdī</i>	<i>vesmī</i>	<i>yābis</i>
<i>yübüset</i>	<i>żayyık</i>	<i>zelaku‘l-em‘ā</i>	<i>zenebü‘l-fār</i>
<i>zevġan</i>	<i>zevk</i>	<i>zeytī</i>	<i>zimād</i>
<i>zimādla-</i>	<i>ziķķī</i>	<i>zücāci</i>	<i>zü‘l-fitre</i>

3.25. Sayı

<i>‘aded</i>	<i>‘aşere</i>	<i>erba‘a</i>
<i>ḥamse</i>	<i>ḥamsin</i>	<i>ḥums</i>
<i>ḥurūf</i>	<i>işne ‘aşerī</i>	<i>rābi‘</i>
<i>şālīş</i>	<i>şāmin</i>	<i>şānī</i>
<i>şāniye</i>	<i>sitte</i>	<i>şülüş</i>
<i>şülşān</i>	<i>şümün</i>	<i>tāsi‘</i>

3.26. Yeme/İçme İle İlgili Kelimeler

<i>ağziye</i>	<i>ağziye devāviyye</i>	<i>‘aḳīde</i>	<i>‘alef</i>
<i>‘asel</i>	<i>‘aselī</i>	<i>‘aseliyye</i>	<i>‘aṣīde</i>
<i>beyze</i>	<i>bukūl</i>	<i>cūbn</i>	<i>dühn</i>
<i>dühnü ‘l ācur</i>	<i>dühnü ‘l- ‘aḳārib</i>	<i>dühni ‘l- ‘āḳır</i> <i>ḳarḫā</i>	<i>dühnü ‘l-bābūnec</i>
<i>dühnü ‘l-bān</i>	<i>dühnü ‘l-benefsec</i>	<i>dühnü ‘l-beyz</i>	<i>dühnü ‘l-bezīr</i>
<i>dühnü bezru ‘l- fucul</i>	<i>dühnü ‘l-buṭm</i>	<i>dühnü ‘d-dıflī</i>	<i>dühnü ‘l-emlec</i>
<i>dühnü ‘l-fistuk</i>	<i>dühnü ‘l-ḡār</i>	<i>dühnü ‘l-ḥamāḥim</i>	<i>dühnü ‘l-ḥanḫal</i>
<i>dühnü ‘l-ḥardal</i>	<i>dühnü ḥaṣḥāṣu ‘l- esved</i>	<i>dühnü ‘l-ḥayyāt</i>	<i>dühnü ‘l-ḥımmas</i>
<i>dühnü ‘l-ḥınnā</i>	<i>dühnü ‘l-ḥırva ‘</i>	<i>dühnü ‘l-ḥulbe</i>	<i>dühnü ‘l-idḫir</i>
<i>dühnü ‘l-kādī</i>	<i>dühnü ‘l-ḳar ‘</i>	<i>dühnü ‘l-ḳabṣūm</i>	<i>dühnü ḳıṣṣā ‘i ‘l- ḥımār</i>
<i>dühnü ‘l-ḳumḥ</i>	<i>dühnü ‘l-ḳurṭūm</i>	<i>dühnü ‘l-ḳuṣṭ</i>	<i>dühnü ‘l-levzū ‘l-ḫılv</i>
<i>dühnü ‘l-levzū ‘l- mürr</i>	<i>dühn-i lisā</i>	<i>dühnü lübbū ‘l- ḥavḥ</i>	<i>dühnü ‘l-maṣṭakī</i>
<i>dühnü ‘l-merzencūṣ</i>	<i>dühnü ‘n-nārcīl</i>	<i>dühnü ‘s-sefercel</i>	<i>dühnü ‘ṣ-ṣecerū ‘l- maṣṭakī</i>
<i>dühnü lübbū ‘l- muṣmıṣ</i>	<i>dühnü nuvāru ‘l- ḳundūl</i>	<i>dühnü ‘s-sūsenū ‘l- ebyaz</i>	<i>dühnü ‘ṣ-ṣeylem</i>
<i>dühnü ‘ṣ-ṣıḇṣ</i>	<i>dühnü ‘l-uḳḫuvān</i>	<i>dühnü ‘uṣaru ‘l- ‘ineb</i>	<i>dühnü ‘l-utrunc</i>
<i>dühnü ‘z-za ‘ferān</i>	<i>dühnü ‘z-zaḳḳūm</i>	<i>dühnü ‘z-zanbaḳ</i>	<i>elbān</i>
<i>ekl</i>	<i>enderāniy</i>	<i>eṣṣıbe</i>	<i>fevākih</i>
<i>eṭ ‘ime</i>	<i>fākihe</i>	<i>faṭīr</i>	<i>fistuk</i>
<i>fucul</i>	<i>fulful</i>	<i>ḡıdā</i>	<i>ḡıdālan-</i>
<i>ḡıdālıḳ</i>	<i>ḡıḏālandur-</i>	<i>ḡıḏāyī</i>	<i>ḥall</i>
<i>ḥall-i ‘unṣul</i>	<i>ḥalvā</i>	<i>ḥamīr</i>	<i>ḥamīrle-</i>
<i>ḥamīrlü</i>	<i>ḥamīrlen-</i>	<i>ḥamīrsüz</i>	<i>ḥamīrsüzıraḳ</i>

<i>ḥamr</i>	<i>ḥarīre</i>	<i>ḥaraşef</i>	<i>ḥass</i>
<i>ḥasvu</i>	<i>helīme</i>	<i>herīse</i>	<i>heş</i>
<i>ḥubūb</i>	<i>ḥubūbāt</i>	<i>ḥavḥ</i>	<i>ḥısrım</i>
<i>ḥubz</i>	<i>ḥubzu 'ş-şa 'ır</i>	<i>ḥubz-ı t̃abık</i>	<i>hulām</i>
<i>ıtriyye</i>	<i>iccāş</i>	<i>'ineb</i>	<i>infeḥa</i>
<i>kālye</i>	<i>kāmaḥ</i>	<i>kumḥ</i>	<i>ḳand</i>
<i>ḳar '</i>	<i>ḳatāyif</i>	<i>kebāb</i>	<i>kerdiye</i>
<i>keşīrū 'l-ğidā</i>	<i>keşret</i>	<i>keşer</i>	<i>keşūs</i>
<i>ḳitf</i>	<i>kumḥ</i>	<i>laḥm</i>	<i>laḥmiyye</i>
<i>leben</i>	<i>lebenī</i>	<i>lebeniyāt</i>	<i>levz</i>
<i>loḳma</i>	<i>mā '</i>	<i>mā 'ü 'l- 'asel</i>	<i>mā 'u 'l-uşūl</i>
<i>me 'kel</i>	<i>me 'kūlāt</i>	<i>meslūka</i>	<i>meşrūbāt</i>
<i>mevād</i>	<i>mezāk</i>	<i>milḥ</i>	<i>muherrā</i>
<i>muraṭṭıbāt</i>	<i>murṭıb</i>	<i>murrī</i>	<i>muz</i>
<i>müzeffere</i>	<i>müzevvere</i>	<i>müzevver</i>	<i>nabḳ</i>
<i>naḳī '</i>	<i>nārenc</i>	<i>nebīz</i>	<i>nevāle</i>
<i>nuḳl</i>	<i>nuḳū '</i>	<i>nużc</i>	<i>nużc-ı fāzıl</i>
<i>revāk</i>	<i>rub</i>	<i>rūfūdān</i>	<i>rummānī</i>
<i>rummāneyn</i>	<i>ruṭab</i>	<i>şerīd</i>	<i>sevīḳ</i>
<i>sevīḳī</i>	<i>şıfl</i>	<i>simid</i>	<i>simsim</i>
<i>şūm</i>	<i>sükker</i>	<i>sülāfe</i>	<i>şahm</i>
<i>şahm-ı ḥanżal</i>	<i>şa 'ır</i>	<i>şarāb</i>	<i>şehd</i>
<i>şehdī</i>	<i>şekeru 'l- 'uşr</i>	<i>şelcem</i>	<i>şerḥa</i>
<i>şürb</i>	<i>ṭa 'ām</i>	<i>ṭabḥ</i>	<i>ṭabīḥ</i>
<i>taḥıl</i>	<i>ṭāhir armudı</i>	<i>ṭa 'm</i>	<i>te 'ekkül</i>
<i>temr</i>	<i>tenaḳḳul</i>	<i>tenāvül</i>	<i>terbiyet</i>
<i>tevābil</i>	<i>tīn</i>	<i>ṭu 'm</i>	<i>tūs</i>
<i>tüffāḥ</i>	<i>zāḥīre</i>	<i>zebd</i>	<i>zebībī</i>
<i>zeyt</i>	<i>zeytūn</i>	<i>zīrbāc</i>	<i>zülābiye</i>

3.27. Zaman

<i>a 'del-i evkāt</i>	<i>'ahd</i>	<i>'aşr</i>	<i>'akabinçe</i>
<i>ba 'd</i>	<i>ba 'dehu</i>	<i>ba 'de ez-ān</i>	<i>beytü 'l-mevt</i>
<i>cum 'a</i>	<i>dāyimā</i>	<i>derhāl</i>	<i>devr</i>
<i>evān</i>	<i>evkāt</i>	<i>evvel</i>	<i>evvel bahār</i>
<i>eyyām</i>	<i>hadaḳ</i>	<i>hāliyā</i>	<i>harīf</i>
<i>intihā</i>	<i>ḳabl</i>	<i>laḫza</i>	<i>mebde</i>
<i>mefācā'</i>	<i>murūr</i>	<i>muttaşıl</i>	<i>rebt'</i>
<i>sā 'at</i>	<i>sā 'āt</i>	<i>şabāḫ</i>	<i>sābıḳa</i>
<i>şayf</i>	<i>seher</i>	<i>şa 'bān</i>	<i>şehir</i>
<i>şitā</i>	<i>tārīḫ</i>	<i>temūz</i>	<i>vaḳit</i>
<i>vaḳtā</i>	<i>vaḳtehā</i>	<i>vaḳitsüz</i>	<i>vilādet</i>
<i>yevm</i>	<i>yevmī</i>	<i>yevmiyye</i>	<i>zamān</i>
<i>zamāne</i>	<i>zemherīr</i>	<i>zevāl</i>	

BÖLÜM IV. SES BİLGİSİ

Bu kısımda bütün ses olaylarına değinilmemiştir. Sıklıkla geçen ses olaylarından örnekler verilmiştir. Münferit ses olayları başka bir incelemeye konu olmak üzere bırakılmıştır. Örneğin, benzeşme konusunda *ķūlunc* (← A. *ķulanc*), ötümsüzleşme konusunda *taķıl* (← A. *daķl*), ünsüz ikizleşmesinde *ceffāf* (← A. *caķāf*), sızıcılaşmada *ķāvul* (← A. *ķabl*) gibi münferit örneklere rastlanmıştır. Ancak ön ses türemesine, iç ünsüz türemesine, telafî uzamasına, ötümlüleşmeye, ünlü genişlemesi ve ünlü daralmasına hiç rastlanmamıştır.

Hemze burada en uğraştırıcı mesele olmuştur. Son ses ve ön ses düşmelerinde telaffuzda hemzeyi duymadığımız için yani bu ses Türkçede olmadığı için alıntılama esnasında bu hemze düşer.

4.1. Ön/iç/son ses düşmesi

4.1.1. iç ses düşmesi

azlāt (← A. *azalāt*), *bādrēnbūya* (← A. *bādrāncbūyah*), *belķiyye* (← A. *balāķiyya*), *ķalka* (← A. *ķalāķa*), *ķazf* (← A. *ķazaf*), *enāķurūs* (← A. *ʿanāķhūras*), *nabķ* (← A. *nabīķ*), *ķālīl* (← A. *ķaʿālīl*), *ķūlūl* (← A. *ķuʿulūl*), *ķūlķān* (← A. *ķuluķān*)

4.1.2. son ses düşmesi

ʿabā (← A. *ʿabā*), *aķķā* (← A. *ʿaķķā*), *bādrēncbūya* (*bādrāncbūyah*), *ʿāķır ķarķā* (← A. *ʿāķırķarķā*), *baķī* (← A. *baķī*), *beķā* (← A. *baķā*), *cilā* (← A. *cilā*), *curāķ* (← A. *curāķa*), *duʿā* (← A. *duʿā*), *eczā* (← A. *ʿaczā*), *edā* (*ʿadā*), *emʿā* (← A. *ʿamʿā*), *enderāniy* (← A. *ʿandarāniyy*), *ķirā* (← A. *ķarrā*), *ķanābir* (← A. *ķanābarā*), *sām-ı ebraķ* (← A. *sāmmu+abraķ*), *ķāzine* (← A. *ķāzīnac*), *ķūkā* (← A. *ķūkāʿ*)

4.1.3. ön ses düşmesi

aķcār (← A. *ʿaķcār*), *aķdāķ* (← A. *ʿaķdāķ*), *aķķar* (← A. *ʿaķķar*), *aķlāķ* (← A. *ʿaķlāķ*), *aķlām* (← A. *ʿaķlām*), *aķlāt* (← A. *ʿaķlāt*), *aķmed* (← A. *ʿaķmad*), *aķmer* (← A. *ʿaķmar*), *aķķā* (← A. *ʿaķķā*), *aķvāl* (← A. *ʿaķvāl*), *aķvel* (← A. *ʿaķwal*), *aķiyūn*

(← A. 'ahyūn), aḥz (← A. 'ahz), aḳāḳiyā/kāḳiyā (←A.'aḳāḳiyā), aḳrāṣ (← A.'aḳrāṣ), e'azz (← A. 'a'azz)

4.2. Ön/iç/son ses türemesi

4.2.1. ünlü iç türemesi

aḥiyūn (← A.'ahyūn), aṣıl (← A. 'aṣl), aṣıllu (← A. 'aṣllu), aṣılsuz (← A. 'aṣlsuz), asfāḳus (← A.'asfāḳs), ba'dehu (← A. ba'd+hū), baḳas (← A. baḳs), bāḳilī (←A.baḳla), beyit (←A. bayt), fetak (←A. fatḳ), furun (← A. furn), ṭāvul (← A. ṭabl), ḡaṣiy (← A. ḡaṣy), ḥalad (← A. ḥuld), ḥaraṣef (← A. ḥarṣaf), ḥayız (← A. ḥayz), ḥirabā (← A. ḥirbā'), ḥüküm (← A. ḥukm), kısım (← A. ḳism), laṭīfirek (← A. + T. laṭīf+rek), maḡaṣ (← A. maḡs), mıṣır (← A. miṣr), miskilü (← A.+T. misk+lü)

4.2.2. son ses türemesi

'aleyhi (← A. 'alayh), ba'zı (← A. ba'z), bi-'avni'llāhi (← A. bi+'awn+al+allāh), bi-ḥamdi'llāhi (← A. bi+ḥamd+allāh), bi-ḳadri'l-ḥāceti (← A. bi-ḳadr+al+ḥācat), işne 'aṣerī (← A. 'iṣnā+'aṣar), ḥasvu (← A. ḥasw), lāme elif (← A. lām+'alif), maḡāra (← A. maḡār), ruteylān (← A. rutaylā'), ṣaḳabe (← A. ṣaḳb), ümmi kelb (← A. umm+kalb), vaḥṣi (← A. waḥṣ), zamāne (← A. zamān)

4.3. Ünlü kısalması

'aḳāḳır (← A. 'aḳāḳīr), berbīne (← A. barbīnā), ḥamsin (← A. ḥamsīn),

4.4. Göçüşme

amdaryān (← A. 'amadrayān), dāḥiliyūn, dāḥilūn, dāḥilyūn, dāḥlīyūn, dāḥliyūn (← A. diyāḥliyūn)

4.5. Hece yutumu

ḥaceru'l-kerkī (← A. ḥacar+al+karak), ḳālye, ḳalye, ḳalyā (← A. ḳaliyya), ṭılsım (← A. ṭılasım)

4.6. Ses Karşılması

Arapçada bulunan ث, ذ, ظ, ض, غ, خ, ق, ح, ء, ط, ع sesler Türkçeye ses karşılması ile girmiştir. Bu sesler sırasıyla Türkçede a, t, ø, h, k, h, g, d/z, z, s ile karşılanmıştır.

4.7. Ünsüz teklesmesi

'āmiye (← A. 'āmmiya), baqam (← A. baqqam), aqal (← A. 'aqall), aşak (← A. 'aşakk), bī-şek (← A. bī+şakk), şak (← A. şakk), baṭīḥ (← A. biṭṭīḥ), becid (← A. be+cidd), belād (← A. bilād), bī-ḥad (← F.+A. bī+hadd), , cinet (← A. cinnat), cin (← A. cinn), cub (← A. cubb), dīk (← A. diqq), ecel (← A. 'acall), eḥadiyet (← A. 'aḥadiyyat), el-buc (← A. al+bacc), el-ḥak (← A. al+ḥakk), ġam (← A. ġamm), ġib (← A. ġibb), ġiṣ (← A. ġiṣṣ), ḥād (← A. ḥādd), ḥak (← A. ḥakk), ḥāṣ (← A. ḥāṣṣ), ḥaṭ (← A. ḥaṭṭ), heṣ (← A. haṣṣ), ḥurā (← A. ḥarrā'), ḥoḳḳa (← A. ḥuḳḳa), kīnā (← A. ḥinnā') eṣaḥ (← A. 'aṣaḥḥ), eṣed (← A. 'aṣadd), fem (← A. famm), lābud (← A. lā+budd)

4.8. Ses Karşılması

4.8.1. Söz başında:

aḥir (← A. āḥir), aḥvāl (← A. 'aḥwāl), ebḥere (← A. 'abḥira), ef'ī (← A. af'ā), īmīn (← A. 'amīn), iṣḥīṣ (← A. 'aṣḥīṣ), eṣaḥ (← A. 'aṣaḥḥ), eṣed (← A. 'aṣadd), e'azz (← A. 'a'azz), lāme elif (← A. lām+'alif),

4.8.2. Söz içinde:

'ākībet (← A. 'ākibat), besfāyic (← A. basfāyac), buvvā (← A. bawwā), encüzān (← A. 'ancudān), evzīmā (← A. 'uwzīmā), fevāyid (← A. fawā'id), āḥiret (← A. āḥirat), ġādiye (← A. ġāziya), ġazrūf (← A. ġuḍrūf), ḥasvu (← A. ḥasw), 'acāyib (← A. 'acā'ib), 'āyid (← A. 'ā'id), besāyit (← A. basā'it), cāyiz (← A. cā'iz), dāyim (← A. dā'im), dāyimā (← A. dā'imā), dāyimī (← A. dā'imī), dāyir (← A. dā'ir), dāyre (← A. dā'ira), delāyil (← A. dalā'il), fā'yide (← A. fā'ida), ġarāyib (← A. ġarā'ib), ġāyib (← A. ġā'ib), ġāyit (← A. ġā'it), ḥalāyık (← A. ḥalā'ik), ḥāyil (← A. ḥā'il), ḥāyız (← A. ḥā'iz), ḳaṭāyif (← A. ḳaṭā'if), ḳāyim (← A. ḳā'im), ḳāyināt (← A.

kā'ināt), *fem* (← A. *famm*), *lāyık* (← A. *lā'ik*), *leben* (← A. *laban*), *lefāyif* (← A. *lafā'if*), *leṭāyif* (← A. *latā'if*), *mābiz* (← A. *ma'biz*), *māvī* (← A. *mā'ī*), *nāfiz ısıtma* (← A.+T. *nāfiz+ısıtma*), *nutū* (← A. *nutuww*), *şūkrān* (← A. *şawkarān*), *ṭabāyi'* (← A. *ṭabā'i*), *tevāzu'* (← A. *tawādu'*), *zīb* (← A. *zi'b*)

4.8.3. Söz Sonunda:

finī (← A. *fani'*), *'ırku'n-nisā* (← A. *'irḳ+al+nasā'*), *ḳinā* (← A. *ḥinnā'*), *berā* (← A. *bar'*), *laḳve* (← A. *laḳwa*), *mādde* (← A. *mādda*), *maḥv* (← A. *maḥw*), *maḳbūz* (← A. *maḳbūd*), *mebde* (← A. *mabda'*), *muherrā* (← A. *muharrā'*), *rebv* (← A. *rabw*),

4.9. Ses Değişmeleri

4.9.1. *i←a / ī←ā*

Söz Başı

immā (← A. *ammā*), *īmīn* (← A. *'amīn*), *işḥīṣ* (← A. *'aṣḥīṣ*),

Söz İçi

alūsīn (← A. *ālūsān*), *besfāyic* (← A. *basfāyac*), *dehnic* (← A. *dahnac*), *finī* (← A. *fani'*), *firāsiyūn* (← A. *farāsiyūn*), *ḥabb-ı şibyār* (← A. *ḥabb+şabyār*), *'ırku'n-nisā* (← A. *'irḳ+al+nasā'*), *liḥīmlen-* (← A.+T. *laḥīm+len*), *mıḥleb* (← A. *maḥlab*), *nişāṭ* (← A. *naşāṭ*), *ridāyet* (← A. *radā'at*), *simid* (← A. *samīd*),

Söz Sonu

ef'ī (← A. *af'ā*)

4.9.2. *a←i*

Söz Başında

ayāric (← A. *iyāric*)

bāselīk (← A. *bāsilīk*)

Söz İçinde

kaḥf (← A. *kihḥf*), *kalā* (← A. *kilā*), *kaḥkandīs* (← A. *kaḥkidīs*), *kaḥbīl* (← A. *kaḥbīl*), *ḥarrīf* (← A. *ḥirrīf*), *ma'de* (← A. *mi'da*), *maḥḥab* (← A. *maḥḥab*), *müstaḥḥaf* (← A. *mustaḥḥif*), *ḥanā'at* (← A. *ḥinā'at*), *zafera* (← A. *zifra*)

4.9.3. e←i

beḥāret (← A. *biḥārat*), *cenāyat* (← A. *cināyat*), *cercir* (← A. *circir*), *cerriyy* (← A. *cirriyy*), *emlīles* (← A. *amlīlis*), *kāhellen-* (← A.+T.*kāhil+len-*), *ma'den* (← A. *ma'din*), *mendīl* (← A. *mindīl*), *rehān* (← A. *rihān*), *ḥebīs* (← A. *ḥibīs*), *teḥkere* (← A. *taḥkira*), *useylem* (← A. *'usaylim*), *veche* (← A. *wicha*)

4.9.4. a←u

baḥūn (← A. *buḥūn*), *cavāriḥ* (← A. *cuwāriḥ*), *faḥān* (← A. *fulān*), *ḡazrūf* (← A. *ḡuḍrūf*), *ḥaccet* (← A. *ḥuccat*), *ḥamūzet* (← A. *ḥumūzat*), *ḥafil* (← A. *ḥufl*), *sirācu'l-ḥuḥrāb* (← A. *sirāc+al+ḥuḥrūb*), *ḥaḥleb* (← A. *ḥuḥlub*), *zanbūr* (← A. *zunbūr*), *zencefr* (← A. *zuncufr*)

4.9.5. u←a

burāz (← A. *barāz*), *buvvā* (← A. *bawwā*), *duccāc* (← A. *daccāc*), *ḥumḥ* (← A. *ḥamḥ*), *ḥunūḥ* (← A. *ḥanūḥ*), *ḥumḥ* (← A. *ḥamḥ*), *kubbād* (← A. *kabbād*), *lu'ūḥ* (← A. *la'ūḥ*), *neḥvünümü* (← A.*naḥw+namā*), *ruḥam* (← A. *raḥam*), *süfūdī* (← A. *saffūdī*), *tercüme* (← A. *tarcama*), *tufāf* (← A. *tafāf*), *umsūḥ* (← A. *'amsūḥ*), *uḥturuk* (← A. *'aḥturak*), *zuhre* (← A. *zahrah*), *zūbl* (← A. *zabl*), *zülābiye* (← A. *zalābiya*)

4.9.6. i/i←u

cimcime (← A. *cumcuma*), *fistuk* (← A. *fustuk*), *ḥıbrısī* (← A. *ḥubrusī*), *tübālī'n-niḥās* (← F.+A. *tübāl+al+nuḥās*), *zincifr* (← A. *zuncufr*)

4.9.7. u/ü←i

cümcüm (← A. *cimcim*), *fusk* (← A. *fisk*), *hütām* (← A. *hitām*), *mürved* (← A. *mirwad*), *sumsum* (← A. *simsim*), *zurr-ı verd* (← A. *zirr+ward*)

4.9.8. e←u

evzimā (← A. *'uwzimā*), *feṭrāsāliyūn* (← A. *fuṭrāsāliyūn*), *semūm* (← A. *sumūm*)

4.9.9. o←u

horṭūm (← A. *hurṭūm*), *loḵma* (← A. *luḵma*), *noḵṣān* (← A. *nuḵṣān*), *noḵta* (← A. *nuḵta*), *'oṣmān* (← A. *'uṣmān*), *'ömr* (← A. *'umr*), *'özr* (← A. *'uzr*), *şoḥbet* (← A. *şuḥbat*), *töḥmet* (← A. *tuhmat*)

4.10. Benzeşmezlik

kemmūn, *kimnūn*, *kimyūn* (← A. *kammūn*), *kelbeteynsüz* (← A.+T. *kalbataynsüz*)

BÖLÜM V. ARAPÇA ALINTI KELİMELER

A

a ‘ālī, bk. *a ‘ālī şerc.*

a ‘ālī şerc (أَعَالِي شَرْج) ‘pöç, kuyruk sokumu, kuyruk sokumundaki ufak kemik, uca’
(KMT 23a/1) | ← A. ‘a ‘ālī+şarc.

‘abā (عَبَا) ‘yünden dövülerek yapılan kaba kumaş’ (K 20a/13, Y 7b/12) | ← A.
‘abā’.

‘abd (عَبْد) ‘kul’ (İ 5a/15) | ← A. ‘abd.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde bu anlamda *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinin birçoğunda Arapça özel isimlerle tamlama biçiminde kurulmuş ancak yalnız olarak ilk kez Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olanlar) kullanılmıştır.

‘abes (عَبَث) ‘boş’ (KMT 64a/12, Y 2a/2) | ← A. ‘abas.
şuyı ‘abes ic- (KMT 64a/12-13)

‘abīr (عَبِير) ‘zaferanla birlikte çeşitli bitkilerin karışımından meydana getirilen terkip’ (K 8a/4, Y 184b/12) | ← A. ‘abīr.

Kelime ilk olarak ‘anber’ anlamına gelecek şekilde Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

‘abher (عَبْهَر) ‘horozibiği, gelinçiçeği, *celosia cristata*’ (KS 36a/11) | ← A.
‘abhar.

‘abher soğanı (KS 36a/11)

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olanlar) geçmiştir.

‘āc (عَاج) ‘fil dişi’ (KMT 122a/2) | ← A. ‘āc.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

‘acabat (عَجَبَات) ‘taacüp sebebi olan şey’ (T 86a/15) | ← A. ‘acibat.

‘*acabat*’ kelimesi sözlükte bulunmamakla birlikte ‘taaccüp sebebi olan şey’ anlamına gelen ‘*acībat*’ şeklinin burada doğru kelime olması gerekir¹⁰².

‘*acāyib* (عجائب)’ ‘insanı şaşırtan şeyler’ (H 1b/3, İ 6a/2, MŞ 43a/10, KMT 3a/6, Y 47a/7, KMİB 130a/7, MNHS 17b/11, T 60a/9), ‘çok’ (KMT 104b/12, MNHS 122a/7) | ← A. ‘*acā’ib*.

‘*acāyib* gör- (MŞ 90b/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmektedir.

‘*aceb* (عجب)’ ‘acayip’ (Y 51b/12) | ← A. ‘*acab*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mi’rāc-nāme*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmektedir.

‘*acem* (عجم)’ ‘İranlı/İran’ (MŞ 56a/2, Y 115b/8, MNHS 111b/10) | ← A. ‘*acam*.

‘*acem* dilince (MNHS 111b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlıcada *Atabetü’l-Hakayık*’ta görülmüştür. Ardından Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

‘*acemce* (عجمچه)’ ‘Farsça’ (MNHS 94b/5) | ← A.+T. ‘*acam+ca*.

‘*acīb* (عجيب)’ ‘acayip’ (KS 40b/13, KMT 101b/3) | ← A. ‘*acīb*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

‘*āciz* (عاجز)’ ‘güçsüz’ (TM 36a/D, EM 25a/14, İ 1b/5, MŞ 80b/8, Y 19b/10, MNHS 5a/4), ‘çaresiz, yetersiz’ (KMT 2a/10, KMİB 70b/2) | ← A. ‘*āciz*.

‘*āciz* ol- (TM 57a/D), ‘*āciz* kal- (TM 36a/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir. Harezmi Türkçesi eserlerinden

¹⁰²Trc. Mütercim Asım Efendi *el-Okyanusu’l-basit fi tercemeti’l-kamusi’l-muhit: Kâmusu’l-muhit tercümesi*, Yayına haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013) c.1, s. 538.

Nehcü'l-Ferādīs, Kısasü'l-Enbiyā, Mukaddimetü'l-Edeb, Hüsrev ü Şīrīn ve Satır Arası Kuran Tercümesi 'nde geçmektedir.

‘ācizlik (عاجزلىق) ‘güçsüzlük’ (MNHS 113b/13) | ← A.+T. ‘āciz+lik.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir ardından Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādīs, Kısasü'l-Enbiyā, Mukaddimetü'l-Edeb*’te geçmektedir.

ācur, bk. *dühnü'l ācur*.

‘aḍala (عَضَلَه) ‘adale, kas’ (MŞ 91a/2, MNHS 95a/2, KMT 25b/11), *azl* (KMT 5b/5) | ← A. ‘aḍala.

aḍlāt (عَضَلَات) ‘kaslar’ (KMİB 25a/11) | ← A. *aḍalāt*.

aḍlāt sustlığı (KMİB 25a/11)

ādame (أَدَمَه) ‘derinin iç yüzü, epidermis’ (KMT 38b/1) | ← A. ‘adama.

‘adāvet (عَدَاوَت) ‘düşmanlık’ (KMT 19a/12) | ← A. ‘adāwat+ < ‘adāwah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmektedir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādīs, Kısasü'l-Enbiyā*’da geçmektedir.

‘aded (عَدَد) ‘sayı’ (MŞ 119a/13, KS 25a/4, KMT 51a/11, Y 45a/1, MNHS 8b/1, T 69a/5) | ← A. ‘adad.

ziyādet-i ‘aded (KMT 51a/11), *noḡşān-ı ‘aded* (KMT 51b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakayık*’ta geçmektedir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kısasü'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

a ‘del-i eṣṣhāṣ (أَعْدَلِ أَشْخَاص) ‘insanların en doğrusu’ (KMT 12a/11) | ← A. ‘a ‘dal+ ‘aṣṣhāṣ.

a ‘del-i evḳāt (أَعْدَلِ أَوْقَات) ‘en uygun zamanda’ (KMT 64a/7) | ← A. ‘a ‘dal+ ‘awḳāt.

ādem/adem (أَدَم/آدَم) ‘insan, kişi’ (TM 6b/2, H 113b/B, EM 61b/15, İ 2a/4, MŞ 6a/4, KS 42b/6, K 5a/7, KMT 53b/8, KMİB 2b/15, Y 4b/9, MNHS 3a/10, T 21b/6), ‘hz. Adem’ (KMİB 130a/5) | ← A. *ādam* ← İbr.

ādem oğlanı (TM 6b/2), *ādem bevli* (TM 31b/D), *ādem mizācı* (TM 50b/12), *ademün uşşı* (TM 12b/D), *ādemün yüzi* (EM 61b/15)¹⁰³, *ademün içi* (KMİB 2b/15), *ademün iki ayağı* (H 113b/B), *ādem başı* (Y 239a/12), *ādem gözi* (Y 254a/11), *ādem südi* (Y 228a/3), *ādem şehveti* (Y 229a/1), *ādemün burnı* (Y 238b/13), *ādemün derisi* (Y 33b/3), *ādem peygāmbere* (KMİB 130a/5), *ādem tabī'atı* (T 21b/6), *ādem teni* (MŞ 134b/10), *ādem kavuğı* (KMİB 77a/12), *ādem südüğü* (KMİB 56b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmektedir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi'rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olanlar) geçmektedir.

'adem (عَدَم) 'hiçlik, yokluk' (MŞ 1b/1, MNHS 1b/2¹⁰⁴, T 1b/1) | ← A. *'adam*.
mevcūdāt-ı 'adem (T 1b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Kelime Harezmi Türkçesine ait *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de de geçmektedir.

ādemī (أَدَمِي) 'insan' (TM 4b/13, H 1b/2, İ 1b/11, Y 7b/1) | ← A. *ādamī*.

ādemīnün teni (TM 5a/2), *ādemī gevdesi* (TM 10a/6), *ademīnün kâlebi* (TM 12b/2), *ademīnün dōli* (TM 14b/14), *ademīnün böğregi* (TM 16b/1), *ademīnün içi* (TM 18a/5), *ademīnün beşzi* (TM 21a/4), *ādemīnün iki ayağı* (H 113b/1)

Kelime Karahanlıca eserlerinden *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmektedir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mi'rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

'ades (عَدَسَن) 'mercimek, ervum lens' (MŞ 133a/7, MNHS 83a/4) | ← A. *'adas*.
mukāşşer 'ades (MŞ 133a/7)

'adese (عَدَسَنَه) 'göz kapağında yumru şeklinde beliren ve mercimeğe benzeyen bir hastalık, *rubeola maligna*' (MNHS 93a/3) | ← A. *'adasa*.

¹⁰³ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, kelimeyi *adam* olarak okumuşlardır.

¹⁰⁴ M. Ünal Şahin kelimeye 'adam, insan, kişi' anlamlarını vermiştir.

‘*adesī* (عَدَسِي) ‘mercimeğe benzer’ (Y 143b/4, MNHS 112b/5) | ← A. ‘*adasī*.

‘*adesī çek-* (MNHS 112b/5)

‘*adesiyye* (عَدَسِيَّة) ‘insan bedeninde çıkan bir çeşit sivilce, kara hasba’ (MŞ

137b/8) | ← A. ‘*adasiyya*.

‘*ādet* (عادت) ‘tabiat, alışkanlık’ (TM 40a/3, H 5a/9, EM 25a/14, MŞ 5b/4, KS 4a/16, K 14b/2, KMT 68b/6, KMİB 1b/4, Y 11b/8, MNHS 4b/5, T 7b/10), ‘*adet* ‘aybaşı, hayız’ (MNHS 19a/2) | ← A. ‘*ādat*+ < ‘*ādah*.

‘*ādetinden dön-* (TM 40a/3), ‘*ādet ol-* (EM 25a/14), ‘*ādet edin-* (H 113a/11),

‘*ādet edin-* (EM 58a/9), ‘*ādet dut-* (KS 7a/13), ‘*adet gör-* (MNHS 19a/2)

Kelime ilk olarak ‘huy, tabiat’ anlamına gelecek şekilde *Atabetü’l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

‘*ādetce* (عَادَتْجَه) ‘adet olduğu gibi’ (MŞ 171a/8) | ← A.+T. ‘*ādat*+ca.

‘*ādetlen-* (عَادَتْ لَنْ) ‘alışkanlık hâline getirme’ (H 107a/5) | ← A.+T. ‘*ādat*+len-

adħır (ادخر) ‘tibni mekke, mekke ayruğı, *schoenus nigricans*’ (H 41b/7, MŞ 51b/14, Y 119b/6), *aẓħır* (MŞ 169a/2), *iẓħır* (KMT 75a/2, KMİB 7b/1), *idħır* (S 80a/9, MNHS 45b/3¹⁰⁵, KMİB 111b/11, Y 98a/9), *iẓħar* (T 47b/1) | ← A. (dial.) *‘*adħır* (~ A. ‘*iẓħır*).

adħır çiçeği (H 81a/11), *şükûfe-i adħır* (MŞ 165a/8), *iẓħır çiçeği* (KMT 104b/10), *idħır-i mekkī* (S 80a/9), *dühnü’l-idħır* (KMİB 111b/11), *adħır-ı mekkī* (Y 107b/12), *fikāh-ı adħır* (MNHS 45b/3)

‘*adl* (عَدْل) ‘adalet’ (İ 1b/15, KS 25b/10) | ← A. ‘*adl*.

‘*adli et-* (KS 25b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet* ve *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmektedir.

āfāk (أَفَاق) ‘ufuklar’ (İ 1b/13) | ← A. *āfāk*.

¹⁰⁵ M. Ünal Şahin, kelimeyi *idħır* biçiminde okumuştur ancak yazmada bu varak olmadığı için kontrol edilememiştir.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nâme*'de geçmiştir.

āfāt (أَفَات) 'afetler' (MŞ 184b/10) | ← A. *āfāt*.

āfātdan amān ol- (MŞ 184b/10)

āfet (آفَت) 'hastalık' (TM 26a/14, MŞ 132a/13, MHNS 9b/6), *afet* (TM 57a/4), 'felaket' (Y 8b/10) | ← A. *āfat*+ < *āfah*.

āfet ermiş ol- (TM 26a/14-15), *ağular afetinden imîn ol-* (TM 57a/4), *ābile āfeti* (MŞ 132a/13), *āfet-i 'azîm* (MNHS 190b/7), *āfet-pezîr* (MNHS 21b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcû'l-Ferâdîs*, *Kısasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmektedir.

'afin (عَفَن) 'çürümüş, kokuşmuş' (TM 24a/D, MŞ 59a/9) | ← A. 'afin.

'afin ısıtması (TM 24a/D), 'afin balgamı (MŞ 59a/9), *havā 'afin ol-* (MŞ 132b/5), *humma-yı 'afinî* (MŞ 119b/9)

'afış, bk. *balgam-ı 'afış*.

'afş (عَفَص) 'meşe mazısı, *quercus infectoria*' (MNHS 82b/8) | ← A. 'afş.

ağber (أَغْبَر) 'toz rengi' (MNHS 181a/5) | ← A. 'ağbar.

ağber levni (MNHS 181a/5), *kuhl-ı ağber* (MNHS 159b/4)

ağdiye (أَغْدِيَه) 'gıdalar' (MŞ 50b/3, KMT 15a/7), *ağdiyye* (S 6a/11), *ağdiye* (MNHS 6a/5) | ← A. 'ağdiya.

ağdiye-i muṭlaḳa (MŞ 50b/3), *ağdiye-i devāviyye* (MŞ 50b/4), *mu 'tedil ağdiye* (KMT 15a/7)

ağdiye-yi devāviyye (أَغْدِيَه دَوَاوِيَّه) 'deva veren gıdalar' (MŞ 50b/4), *ağdiye-i devā'îyye* (S 11a/2) | ← A. 'ağdiya+dawāwiyya.

āḥar (أَخْر) 'başka' (KS 24b/17, S 57a/11, MNHS 27b/2) | ← A. *āḥar*.

nev '-i āḥar (KS 24a/11), *hızāb-ı āḥar* (S 57a/11), *rivāyet-i āḥar* (MNHS 3b/13), *ṭlā-yı āḥar* (MNHS 136a/13), *zamād-ı āḥar* (MNHS 136b/3)

aḥcār (أَخْجَار) 'taşlar' (İ 1b/9) | ← A. 'aḥcār.

'ahd (عَهْد) 'zaman' (KMT 101a/3) | ← A. 'ahd.

aḥdās, bk. *aḥdās-ı nefṣāniyye*.

aḥdās-ı nefṣāniyye (أَخْدَاسُ نَفْسَانِيَّة) ‘vücudun öfke, üzüntü, sıkıntı, kahramanlık gibi bütün hareketleri’ (KMT 48b/11-12) | ← A. ‘*aḥdās+naṣṣāniyya*.

aḥir (آخر) ‘son’ (TM 22a/5, H 2b/13, MŞ 84a/8), *āḥir* (KS 10a/1, K 15b/7, KMT 19a/4, KMİB 37b/11, Y 18b/6, MNHS 46a/1, T 31b/15) | ← A. *āḥir*.

āḥir ol- (KS 10b/2), *müshil-i āḥir* (KS 20b/4), *şıfat-ı devā-yı āḥirī* (KS 44a/2), *bōyā-ı āḥir* (KS 49a/13), *tlā-yı āḥir* (KS 49b/4), *āḥir-i dimāg* (MNHS 30a/8), *āḥiru’l-emr* (MNHS 186b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezm Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

āḥiret (آخِرَت) ‘öbür dünya’ (KMT 2b/1, Y 18a/12) | ← A. *āḥirat+ < āḥirah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezm Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mi’rāc-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

aḥiyūn (أَحْيُون) ‘havacıva otu, ef’ī başı, engerekotu, *echium vulgare*’ (KMİB 7a/3) | ← A. ‘*aḥiyūn*.

aḥḳar (أَحْقَر) ‘en aciz, en alçak’ (EM 1b/7¹⁰⁶) | ← A. ‘*aḥḳar*.

aḥḳar-ı ibād (EM 1b/7)

aḥlāḳ (أَخْلَاق) ‘insandaki iyi veya kötü huylar’ (KMT 2b/4) | ← A. ‘*aḥlāḳ*.

aḥlāḳ-ı zemīme (KMT 2b/4)

aḥlām (أَحْلَام) ‘rüyalar’ (K 3a/12) | ← A. ‘*aḥlām*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinden *Kutadgu Bilig*’te geçmektedir.

aḥlāt (أَخْلَاط) ‘safra, sevda, dem ve balgamdan oluşan ve bedenin yapısını

¹⁰⁶ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, kelimeyi *aḥḳar* biçiminde yazmışlardır.

oluşturan öğeler' (MŞ 2a/9, KS 3b/2, KMT 5a/7, S 15b/4, KMİB 5a/4, MNHS 9a/8, T 2b/2), *ahlāt* (Y 39b/5) | ← A. 'ahlāt.

ahlāt-ı balgamīye (MŞ 90a/2), *ahlāt harekete gel-* (MŞ 2a/9), *ahlāt-ı fāsīde* (MŞ 151b/7), *ahlāt fāsīd ol-* (MŞ 151b/4), *ahlāt göyün-* (MŞ 123b/8), *göyünmiş ahlāt* (MŞ 127b/6) ta 'affün-i ahlāt (KS 3b/2), *teğayyür ahlāt* (KS 3b/2), *ahlātı harekete getir-* (S 15b/4), *ahlātuñ mürekkebi* (Y 32b/9), *ahlāt-ğalīz* (Y 41a/11), *ahlāt-ı za'ferān* (MNHS 173b/5), *ahlāt harekete gel-* (T 2b/2), *ahlāt-ı laṭīf* (KMİB 5a/4)

Aḥmed (أَحْمَد) 'Ahmed' (İ 1b/13) | ← A. 'aḥmad.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcū'l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmektedir.

aḥmer (أَحْمَر) 'kırmızı, kızıl' (KMT 60a/1, Y 103b/11, MNHS 207a/10, T 81a/11) | ← A. 'aḥmar.

aḥmer-i kanī (KMT 60a/1), *şiyāf-ı aḥmer* (KMT 86b/7), *aḥmeru'l-'aşkalānī* (MNHS 207a/10), *aḥmer-i leyyin* (MNHS 108b/8), *aḥmer-i ḥād* (MNHS 108b/8), *verd-i aḥmer* (T 81a/11)

aḥmer-i kānī (أَحْمَرُ قَانِي) 'kızıl idrar mertebesi' (KMT 60a/1) | ← A. 'aḥmar+kānī.

aḥṣā (أَحْصَا) 'insan ve hayvanda göğüs ve karnın iç kısmında bulunan bağırsak, ciğer, dalak, yürek vb. azalar' (MŞ 80b/5, Y 68a/5, MNHS 72b/2) | ← A. 'aḥṣā'.

aḥṣā-yı za'īfe (MŞ 151a/10)

aḥvāl (أَحْوَال) 'hâller' (TM 1b/12, H 26a/B, EM 61b/13, MŞ 80b/13, KS 12b/7,

KMT 6a/2, KMİB 53a/4, Y 128a/8, MNHS 6b/2) | ← A. 'aḥwāl.

otlar aḥvālī (TM 1b/12), *ṭabī'at aḥvālī* (TM 3a/1), *ṭamarlar dutmak aḥvālī* (TM 3b/11), *sidik aḥvālī* (TM 3b/12), *sağlık saklamak aḥvālī* (TM 3b/13), *hevālar aḥvālī* (TM 4a/2), *yemek içmek aḥvālī* (TM 4a/3), *istifrāğ ve ḥuḳne aḥvālī* (TM 4a/4), *aḥvālīn bildür-* (TM 4a/9), *ḳusmak aḥvālī* (TM 4a/13), *ḳan almak aḥvālī* (TM 4a/14), *düğünlemek ve ṭağlamak aḥvālī* (TM 4b/2), *sular*

aḥvāli (TM 31b/1), *bevli ve şīşe aḥvāli* (TM 29a/4), *delüleriñ aḥvāli* (H 61b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādis*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Muhabbet-nāme*'de geçmektedir.

aḥvel (أَحْوَل) 'şaşı' (MNHS 194b/11) | ← A. 'aḥwal.

aḥvellik (أَحْوَالِيك) 'şaşıklık' (MNHS 202b/4) | ← A.+T. 'aḥwal+lik.

aḥz (أَحْذ) 'alma' (MNHS 15b/12) | ← A. 'aḥz.

aḥz eyle- (MNHS 15b/12)

aḥzar, bk. *şiyāf-ı aḥzar*.

'aḳabinçe (عَقَبِنْجَه) 'ardından' (KMİB 27b/10), *'aḳabince* (Y 10a/11) | ← A.+T. 'aḳab+inçe.

aḳāḳıyā (أَقَاقِيَا) 'akasya ağacı, *acacia arabica*' (EM 49b/15, MŞ 54b/9¹⁰⁷, KS 5a/18¹⁰⁸, KMT 96b/12¹⁰⁹, MNHS 76a/8, T 106b/14), *ḳāḳıyā* (KMİB 32b/8¹¹⁰), *āḳāḳıyā* (Y 38b/10) | ← A. 'aḳāḳıyā'.

'aḳārib, bk. *dühnü* 'l- 'aḳārib.

aḳ şandal (اق صندل) 'kokulu sandal ağacı, *santalum album*' (EM 26a/14, KMT 95b/7-8) | ← A.+T. *aḳ+şandal*.

'aḳāḳır (عَقَاقِير) 'hekimlikte ilaç olarak kullanılan bitki kökleri' (MNHS 3b/10) | ← A. 'aḳāḳīr.

aḳal (أَقْل) 'çok az, en aşağı' (KS 4a/10) | ← A. 'aḳall.

aḳal ol- (KS 11a/16)

'aḳd (عَقْد) 'bağlamak' (MŞ 162a/7, K 24b/1, S 2b/4, MNHS 98a/10, T 38a/4) | ← A. 'aḳd.

'aḳd ét- (MŞ 162a/7), *'aḳd eylemiş ol-* (MŞ 162a/8), *'aḳd olun-* (K 25a/4)

¹⁰⁷ Zafer Önler, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

¹⁰⁸ Anıl Çelik, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

¹⁰⁹ Ali Haydar Bayat, kelimenin kökenine Yunanca demiştir.

¹¹⁰ Zafer Önler, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

‘**ākibet** (عَاقِبَتٌ) ‘son, sonuç’ (EM 32b/9, MŞ 26b/13, K 11b/11, T 80a/5) | ←

A. ‘ākibat+ < ‘ākibah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te görülmüştür. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkar.

‘**ākır qarhā** (عَاقِر قَرَحَا) ‘nezle otu, akırkarha, *anthemis pyrethrum*’ (H 25b/12,

EM 27a/6, İ 5a/9, MŞ 39a/11, KS 46a/19, K 2b/7¹¹¹, S 53a/7, KMİB 2a/6, Y 42a/7, MNHS 43a/10, T 47b/2) | ← A. ‘ākırqarhā’.

‘ākır qarhā yağı (MŞ 174b/2), dūhn-i ‘ākır qarhā (KMİB 124b/7)

‘**ākīde** (عَقِيدَة) ‘ağda şeklinde yapılan, çeşitli renkte, kokulu, katı, ağızda güç eriyen bir şeker çeşidi’ (İ 6a/1, MŞ 182a/1, Y 43a/12, T 83a/9) | ← A. ‘ākīda.

bal ‘ākīdesi (MŞ 182a/1) ‘ākīde-yi ‘asel (Y 81b/3), ‘ākīde ét- (T 83a/9)

‘**ākīk** (عَقِيقٌ) ‘kalseduan kuarsının bir cinsi, *haceru’l-yeşf*’ (MŞ 52b/6,

MNHS 207a/13) | ← A. ‘ākīk.

‘ākīk-i muhriḳ (MNHS 207a/13)

‘**ākīl** (عَاقِلٌ) ‘akıllı’ (TM 2b/6, K 15a/10, MNHS 4b/13) | ← A. ‘ākīl.

‘ākīl pādīşāhlar (TM 2b/6), ‘ākīl ol- (K 15a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmektedir.

‘**ākile** (اِكْلَة) ‘et yiyen hastalık, kanser, *lupus exedens*’ (T 104b/3) | ← A. ākila.

‘**ākīl** (عَقْلٌ) ‘düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi’ (TM 31a/14, H 1b/1, EM 20b/11, İ 4a/3, MŞ 5b/2, KS 2a/9, K 3a/11, KMT 11b/8, KMİB 42b/14, Y 20a/3, T 7b/7) | ← A. ‘ākīl.

‘ākīl qarışmış ol- (TM 31a/14), ‘ākīl git- (H 5b/12), ‘ākīl şaş- (H 98b/2), ‘ākīl cevheri (H 1b/1), ‘ākīl ziyān ét- (EM 20b/11), ‘ākīl rūşen ét- (EM 25a/12), iḥtilāt-ı ‘ākīl (MŞ 32b/15), ‘ākīl zīreklik vēr- (MŞ 162b/5), ‘ākīl artur- (MŞ

¹¹¹ Muhammet Yelten, *qarhā* kelimesine ‘yara, ülser’ anlamını vermiştir.

15b/15), 'aklı kem ét- (MŞ 175b/13), 'akl gider- (KMİB 42b/14), muḥāl-i 'akl (MNHS 179a/6), 'aklı muḥtelī ol- (T 7b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi metinlerinden *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādis*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

akrāş (أَقْرَاصُ) 'yuvarlak ve yassı biçimindeki haplar' (MŞ 169a/4¹¹², KS 51b/18,

Y 107a/13) | ← A. 'akrāş.

akrāş-ı enderūḥūrūn (MŞ 169a/4), 'akrāş-ı sa'fe (KS 51b/19), *akrāş-ı unşul* (Y 107a/13), *akrāş-ı ef'ī* (Y 107a/13), *akrāş-ı ender* (Y 107b/1), *akrāş-ı rāsen* (Y 166a/4), *akrāş-ı t-tīn* (Y 156a/9)

akrāş-ı enderūḥūrūn (أَقْرَاصُ أَنْدَرُوحُورُونُ) 'karaçayır, karamuk hapı' (MŞ 169a/4¹¹³) |

← A.+F. 'akrāş+andarūḥūrūn.

'akreb (عَقْرَبُ) 'örümcekgillerden, kuyruğunun kıvrık ve kalkık ucunda zehirli

bir iğnesi bulunan ve soktuğu zaman bu zehiri vücuda bırakan tehlikeli küçük hayvan' (EM 12b/6, MŞ 21a/11, KS 42b/11, KMİB 4a/1, Y 19a/12, KMT 112b/8) | ← A. 'akrab.

'akreb öldür- (EM 12b/6), 'akreb şok- (EM 12b/7), 'akreb ur- (MŞ 21a/12), 'akreb zahmı (MŞ 23b/12) 'akreb hall ol- (Y 195a/9), 'akreb yağın dürt- (Y 194b/1), 'akreb küli (KMT 112b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādis*'te geçmektedir.

'akrebī (عَقْرَبِي) 'akrebe ait' (Y 103b/12) | ← A. 'akrabī.

akrītī eḫīmūn (أَقْرِيْطِيْ أَفْتِيْمُونُ) 'Girit eftimonu' (MŞ 10a/9) | ← A. 'akrītī+āḫīmūn ← Gr.

'aks (عَكْسُ) 'bir şeyin zıddı' (TM 21b/11, MŞ 14a/11, KS 2a/3, KMT 17b/2,

MNHS 7a/8, T 19b/11) | ← A. 'aks.

'aksi ol- (KS 2a/3)

¹¹² Zafer Önler, kelimenin anlamına 'kurslar, yumrular, urlar' anlamını vermiştir.

¹¹³ Zafer Önler, 'vücudun iç kısımlarında oluşan urlar' anlamını vermiştir.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nâme*'de geçmektedir.

'**aksince** (عَكْسِيْنَجِه) 'zıddınca' (KMT 17b/2, TM 40b/2) | ← A.+T. 'aks+ince.

'aksince ol- (TM 40b/2)

aķşā (أَقْصَا) 'uç' (KMT 121b/6) | ← A. 'aķşā'.

rahimün aķşāsı (KMT 121b/6)

aķsām (أَقْسَام) 'kısımlar, bölümler' (KMT 26a/11, MNHS 126b/7) | ← A. 'aķsām.

aķvā (أَقْوَى) 'çok kuvvetli' (KS 12b/4, Y 226a/12) | ← A. 'aķwā.

aķtār (أَقْطَار) ' taraflar' (KMT 18a/4) | ← A. 'aķtār.

āl (آل) 'aile' (İ 1b/8, K 1b/4, KMİB 1b/3) | ← A. āl.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

a'lā (أَعْلَى) 'daha yüksek' (KMT 24a/9, MNHS 2b/11) | ← A. 'a'lā.

a'lā mertebe (MNHS 2b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Muhabbet-nâme*'de geçmiştir.

'**alā** (أَعْلَى) 'üzerine' (S 3b/11) | ← A. 'alā.

'*alā* 'l-eṣaḥ (S 37a/5), '*alā* ḳadri 'l-ḥāce (MNHS 34a/12)

'**alā-ḥide** (أَعْلَى حِدَةٍ) 'münferiden' (S 73b/6) | ← A. 'alā+ḥida.

'**alā-ḥālihā** (أَعْلَى خَالِهَا) 'olduğu gibi' (KS 10b/8) | ← A. 'alā-ḥālihā.

'**alāḳa** (عَلَقَةٌ) 'pıhtılaşmış kan' (MNHS 19a/4) | ← A. 'alāḳa.

'**alāmāt** (عَلَامَات) 'alametler' (KS 31b/7) | ← A. 'alāmāt.

'*alāmāt-ı zübūl* (KS 31b/7)

'**alāmet** (عَلَامَت) 'işaret, belirti' (TM 5a/10, H 56b/B, EM 50b/15, MŞ 1b/5,

KS 4a/6, K 15b/13, KMT 6a/3, KMİB 78a/13, Y 3b/3, MNHS 14a/4, T 19b/5) | ← A. 'alāmat+ < 'alāmah.

‘alāmet-i evrām (KS 41b/3), ‘alāmet-i laḥmī (Y 188b/11), ‘alāmet-i yubūset (MNHS 172b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmektedir.

ālāt-ı tenāsül (الآت تناسل) ‘erkeklik azası’ (MŞ 105a/3) | ← A. *ālāt+tanāsul*.
tenāsül ālātı (MŞ 99a/1)

‘**ala vechi**’l- **umūm** (عل وجه العموم) ‘umum üzere’ (KS 7b/6) | ←
A. ‘*alā+wach+al+umūm*.

‘**ale**’d-**devām** (على الدوام) ‘durmadan, sürekli olarak’ (MŞ 159b/15, Y 249b/9, MNHS 132a/4) | ← A. ‘*alā+al+dawām*.

‘**alef**’ (عَلَف) ‘yem’ (KS 48b/12) | ← A. ‘*alaf*.
‘*alef-ët* (KS 48b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir¹¹⁴.

‘**ale**’l- **āde** (على العاده) ‘sıradan’ (MNHS 88a/7) | ← A. ‘*alā+al+āda*.

‘**ale**’l- **umūm** (على العموم) ‘umumiyet üzere’ (KS 12a/19) | ← A. ‘*alā+al+umūm*.

‘**ale**’t-**tamām** (على التمام) ‘tamamiyle’ (KS 36b/11) | ← A. ‘*alā+al+tamām*.

‘**ale**’t-**tedric** (على التدرج) ‘yavaş yavaş’ (KS 6a/9) | ← A. ‘*alā+al+tadrīc*.

‘**ālem**’ (عالم) ‘dünya’ (TM 1b/6, MŞ 152a/2, KMİB 4b/10) | ← A. ‘*ālam*.
zāhir ālem (TM 1b/6), *rabbe*’l- *ālemīn* (MŞ 152a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şîrîn* ile Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

alet/ālet (آلة/الت) ‘vücut azası’ (TM 10a/1, H 100b/2¹¹⁵, MŞ 21a/8, K 9b/12),

‘araç’ (H 39a/7, MŞ 141a/2, Y 7b/12, MNHS 61b/2) | ← A. *ālat+ < ālah*.

¹¹⁴ Suat Ünlü, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

¹¹⁵ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin anlamına ‘araç, alet’ demiştir.

*ālet-i endām*¹¹⁶ (TM 14a/11), *sidük āletleri* (TM 43b/12), *ālet eyle-* (H 56b/10), *ālet süst-lığı* (H 100b/2), *döl aleti* (H 100b/C), *erlik āleti* (MŞ 21a/8), *demür āleti* (MŞ 141a/2), *hacāmat āleti* (MŞ 148b/3-4), *‘alet-i kadh* (MNHS 178a/5), *bél āleti* (K 9b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

‘ale’-t-ta’cīl (عَلَى التَّعَجِيلِ) ‘çarçabuk, hemen’ (MNHS 35a/1) | ← A. *‘alā+al+ta’cīl*.

‘ale’-t-terfīb (عَلَى التَّرْتِيبِ) ‘düzenli bir şekilde’ (MNHS 5b/12) | ← A. *‘alā+al+tartīb*.

‘aleyhi’ (عَلَيْهِ) ‘onun üzerine’ (K 5a/3, Y 1b/12, KMİB 130a/5, MNHS 3b/4) | ← A. *‘alayh*.

‘aleyhi’s-selām (Y 1b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesi eserlerinden *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmektedir.

alāṭīnī (الاطينية) ‘elatin, *linaria elatine*’ (KMİB 23b/5¹¹⁷) | ← A. *‘alāṭīnī*.

‘ala’-t-taṣṣīl (عَلَى التَّفْصِيلِ) ‘bütün ayrıntısıyla’ (KS 4b/4) | ← A. *‘alā+al+taṣṣīl*.

‘ālī’ (عَالِي) ‘yüce’ (H 3b/1) | ← A. *‘ālī*.

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitikler (1477’ye kadar olan) ile Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

‘ālī’ (عَالِي) ‘hasta’ (MNHS 56b/12) | ← A. *‘ālī*.

‘ālīm’ (عَالِمٌ) ‘ilmi ezeli ve ebedi olan Allah’ (EM 1b/3¹¹⁸) | ← A. *‘ālīm*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

‘ālim’ (عَالِمٌ) ‘ilim sahibi olan kimse’ (KS 10a/3, K 6b/13) | ← A. *‘ālim*.

ḳadīmī ‘ālimler (KS 10a/3)

¹¹⁶ Binnur Erdağı Doğuer, *alet endam* olarak okuyup endam kelimesine ‘organ’ anlamını vermiştir.

¹¹⁷ Kelimenin kökeni belirtilmemiş ‘bir çeşit sarmaşık’ anlamı verilmiştir.

¹¹⁸ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, kelimeyi ‘ālim olarak okuyup ‘bilgin, alim’ anlamlarını vermişlerdir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'râc-nâme*, *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

aliyye (الْيَّه) 'aza-yı mürekkebeğe verilen isim' (KMT 17a/12, MNHS 201b/7) | ←
A. 'aliyya.
emrâzu'l-aliyye (MNHS 201b/7)

Allāh (الله) 'her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık' (H 15b/9, MŞ 56a/14, KS 41b/6, K 3b/4, KMT 4a/8, KMİB 1b/3, Y 61a/8) | ← A. *Allāh*.
allahü ta'ālā (KS 41b/6)

Kelime ilk olarak *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesine ait *Cevāhirü'l-Esdāf* ve *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmektedir.

alalahumme erham (اللَّهُمَّ ارْحَمْ) 'dizanteri' (EM 21b/14¹¹⁹) | ← A.
* 'alalahumme+ 'arham.

alūsın (الُوسِنْ) 'sarı sümbül, sarı talasbi, *alyssum alpestre*' (KMİB 30b/2) | ← A.
ālūsān.

ām (عام) 'umuma mahsus' (TM 41a/5, KS 7b/9, KMT 29a/2, Y 86a/10, MNHS 174a/5) | ← 'āmm.
devā-yı ām (KS 7b/9), *ehl-i ām* (MNHS 174a/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

a'māl (أَعْمَال) 'ameller, işler' (S 86b/9) | ← A. 'a'māl.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

amān (أَمَان) 'emin olma' (MŞ 184b/10), *āmān* (T 98b/14) | ← A. 'amān.
āfātdan amān ol- (MŞ 184b/10)

¹¹⁹ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *allahume erham* olarak okumuştur.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*'de geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

amdaryân (أَمْدَرِيَانُ) 'yaş otu, coix lachryma-jobi' (KMİB 24b/14¹²⁰) | ←

A. 'amadrayân.

'**amel** (عَمَل) 'nitelikli iş' (TM 51a/9, EM 58b/14, KS 8a/4, K 23a/10, KMİB 6a/13, Y 1b/12, MNHS 106a/6, T 1b/7), 'etki' (TM 44b/15, MŞ 11a/4), 'hareket etme' (MŞ 1b/6) | ← A. 'amal.

'*amelin iste-* (TM 51a/9), '*amel eyle-* (TM 44b/15), '*amelin kes-* (TM 45a/2), '*el ameline ta'alluḡ dut-* (TM 47b/7), '*amel kıl-* (EM 58b/14), '*amel ét-* (MŞ 1b/6), '*ameli kavī ol-* (MŞ 11a/3), '*ameli ḡaṭ' ét-* (MŞ 11a/4), '*ameli za'īf eyle-* (MŞ 11a/5), '*amele başla-* (MŞ 11a/4), '*ameli düken-* (MŞ 166a/9), '*amel olun-* (KS 8a/4), '*amel ol-* (KS 33a/11), '*amele getür-* (MNHS 92b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde görülmüştür. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mi'rac-nāme*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

'**amelî** (عَمَلِي) 'sadece ilim ve söze değil işe ve uygulamaya dayanan' (EM 1b/12, MŞ 3b/8, KMİB 139b/14) | ← A. 'amalî.

tıbbuḡ 'amelîsi (MŞ 3b/8)

'**amellü** (عَمَلُ لَوْ) 'amelli' (KS 49b/14) | ← A. + T. 'amal+lü.

amîn (أَمِينُ) 'olsun' (MŞ 152a/2) | ← A. *āmîn* ← İbr.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

'**āmiye** (عَامِيَّة) 'halk' (İ 1b/11) | ← A. 'āmmiya.

¹²⁰ Yasemin Yıldız, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

ammā (أَمَّا) ‘ama’ (TM 3a/10, H 7a/11, EM 2b/12, İ 1b/8, MŞ 5a/6, KS 5a/4, K 1b/6, KMT 2b/3, KMİB 5a/10, Y 25b/2, MNHS 4b/12, T 4b/15), *immā* (KS 5b/4) | ← A. ‘ammā.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

āmme (عَامَّة) ‘umum, halk’ (MNHS 110a/4) | ← A. ‘āmma.

āmme-yi ‘acem (MNHS 110a/4)

amme (عَمَّ) ‘-ki içinde’ (KMT 19b/8¹²¹) | ← A. ‘amma.

amūd (عَمُود) ‘sopa, değnek’ (TM 39a/D) | ← A. ‘amūd.

‘amūd götür-¹²² (TM 39a/D)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmektedir.

anāşır-ı erba‘a (عَنْصَرِ أَرْبَع) ‘su, hava, ateş, toprak’ (İ 1b/2) | ← A. *‘anāşır+’arba‘a.*

an-aşl (عَنْ أَصْل) ‘aslında’ (KS 39a/17) | ← A. ‘an + ‘aşl.

anber (عَنْبَر) ‘anber çiçeği, *gomphrena globosa*’ (H 69b/11, EM 27a/12, MŞ 10b/7, S 86b/4, KMİB 116b/12, Y 82b/9, MNHS 82b/10, T 14b/3) | ← A. *‘anbar.*

‘anber-i müşk (H 18b/10), *‘ūd-ı ‘anber* (H 70a/10), *‘anber-i eşheb* (MŞ 175b/4), *‘anber-i hām* (KMİB 116b/12), *cevāriş-i ‘anber* (MŞ 176a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ankebūt (عَنْكَبُوت) ‘(dişi) örümcek’ (KS 42b/13) | ← A. ‘ankabūt.

ankebūtiyye (عَنْكَبُوتِيَّة) ‘gözün örümcek ağ gibi olan tabakası’ (TM 16a/11, MNHS 62a/5) | ← A. ‘ankabūtiyya.

ānī (أَنِى) ‘birden’ (T 102b/10) | ← A. *ānī.*

¹²¹ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘umuma mahsus olan’ anlamını vermiştir.

¹²² Binnur Erdağı Doğuer, ‘*amūd götür*- olarak okuyup ‘amuda kalkmak’ anlamını vermiştir.

anīsūn (انيسون) ‘maydanozgiller familyasından bir yıllık otsu bitki, anason, *pimpinella anisum*’ (H 29b/8, EM 16a/40, İ 5b/3, MŞ 9b/14, S 21b/2, MNHS 41a/7, T 13b/3¹²³), *ānīsūn* (Y 17b/3) | ← A. ‘anīsūn ← Yun.

ānuk (آنك) ‘kalay (kurşun)’ (KMİB 4a/7) | ← A. *ānuk*.

‘**arab** (عرب) ‘arab yarım adasından çıkıp yayılmış olan sami bir kavmin adı’ (TM 1b/9, H 18b/B, EM 29a/10, MŞ 21b/6, KMİB 75a/8, MNHS 12b/12), ‘*ārab* (Y 21b/1) | ← A. ‘arab.

‘*arab dili* (TM 1b/9), ‘*arab hükemāsı* (MŞ 21b/6), ‘*şamğ-ı ‘arab* (KS 21a/6), ‘*arab taşı* (KMİB 75a/8), ‘*ārab devesinüñ südi* (Y 189b/4)

Kelime Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*’te ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

‘**arabca** (عربجه) ‘Arapların konuştuğu, Sami dillerin güney koluna giren bir dil’ (TM 2a/3, MŞ 44b/13, T 104b/3¹²⁴), ‘*ārabca* (Y 29a/2), ‘*arabça* (MNHS 22b/10) | ← A.+T. ‘arab+ca.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*’te bulunur.

‘**arabī** (عربي) ‘araplara has’ (H 39b/5, Y 1b/6, T 36a/1), ‘arapça’ (KMT 2b/13, MNHS 139b/11) | ← A. ‘arabī.

‘*şamğ-ı ‘arabī* (H 39b/5), ‘*lağz-ı ‘arabī* (MNHS 139b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkar. Harezmi Türkçesine ait *Nehcü’l-Ferādīs Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

‘**arāk** (عَرَاق) ‘ter’ (KS 42a/2, Y 25a/8, MNHS 10a/12) | ← A. ‘arāk.

‘*arāk èt-* (Y 242b/12), ‘*arāk gel-* (Y 70a/9), ‘*arāk getür-* (Y 41a/5), ‘*arāk kokuşu* (Y 126a/2), ‘*müdirrü’l-‘arāk* (MNHS 10a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkar.

¹²³ Onur Yıldırım, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

¹²⁴ Onu Yıldırım, kelimeyi ‘arabice olarak okumuştur.

‘ar‘ar (عَرَّار) ‘yabani ardıç, katran ardıcı, *juniperus oxycedrus*’ (EM 30b/1, MŞ 102b/12) | ← A. ‘ar‘ar.

‘araż (عَرَضَن) ‘belirti, semptom’ (KS 26b/19, MNHS 13a/8) | ← A. ‘araż.

a‘rāż (أَعْرَاض) ‘hastalık belirtileri’ (EM 57a/15, KS 26b/11, S 2a/4, Y 49b/12, MNHS 107b/7) | ← A. ‘a‘rāż.
a‘rāż-ı nefsānī (EM 57a/15)

a‘rāż-ı nefsānī (أَعْرَاضِ نَفْسَانِي) ‘nefse ait hastalık belirtileri’ (EM 57a/15) | ← A. ‘a‘rāż+naḫsānī.

‘āriż (عَارِض) ‘sonradan ortaya çıkan’ (TM 51a/11, MŞ 16a/15, KS 2a/4, K 1b/10, KMT 8a/6, KMİB 18a/2¹²⁵, Y 1b/13, MNHS 114a/7) | ← A. ‘āriż.
‘āriż ol- (MŞ 16a/15)

‘arīż, bk. nabż-ı ‘arīż.

‘āriża (عَارِضَه) ‘sakatlık, hastalık’ (Y 130a/3) | ← A. ‘āriża.

‘āriżī (عَارِضِي) ‘aslında bulunmayıp sonradan olan’ (MNHS 172b/5, Y 14b/2) | ← A. ‘āriżī.
‘āriżī ol- (MNHS 172b/5)

‘ārif (عَارِف) ‘bilici’ (K 1b/8, S 87b/9, Y 18a/7) | ← A. ‘ārif.

ḫabībū’l-‘ārifīn (K 1b/8), ‘ārif ol- (S 87b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis* ve *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçer.

‘arṭanīṣā (عَرَطْنِيثَا) ‘yer somunu, domuz etmeği, domuz soğanı, macar şalgamı, *cyclamen europæum*’ (H 105a/10) | ← A. ‘arṭanīṣā/‘arṭanītā.

‘arż (عَرَض) ‘sunma’ (İ 2a/10, KS 28b/12), ‘söyleme’ (K 25b/12) | ← A. ‘arż.
‘arż et- (KS 28b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçer.

¹²⁵ Yasemin Yıldız, kelimeyi *ğādiz* biçiminde okumuştur.

arziyye (أَرْضِيَّة) ‘toprak özelliği, toprağa mensubiyet’ (S 2b/9) | ← A. ‘arziyya.
eczā-yı arziyye (S 2b/9)

ās (أَس) ‘mersin ağacı, *myrtus communis*’ (MŞ 8b/13, KS 32b/3, KMİB 12b/1, MNHS 76b/2, T 80b/3) | ← A. *ās*.
şarāb-ı ās (MŞ 8b/13), *rubbu’l-ās* (KS 32b/3), *dühnü’l-ās* (KMİB 112a/11),
varaḥ-ı ās (T 80b/3), *ḥabbü’l-ās* (MŞ 175a/7)

‘aṣab (عَصَب) ‘sinir’ (MŞ 91a/1, S 20b/2, Y 167b/8, MNHS 24a/8) | ← A. ‘aṣab.

‘aṣab-ı mücevef (عَصَبٍ مُجَوِّف) ‘optik sinir’ (MNHS 25b/5) | ← A. ‘aṣab+mucawwaf.

aṣābi ‘**ṣufr** (أَصَابِعُ صُفْر) ‘el gibi dallı kökün adı, meryemeli’ (KMİB 16b/11) | ← A. ‘aṣābi ‘+ṣufr.

‘aṣāfir (عَصَافِر) ‘serçe suretleri olan bir çeşit ağaç’ (KMİB 53b/15) | ← A. ‘aṣāfir.

āṣār (آثَار) ‘eser, iz’ (KS 12a/10) | ← A. *āṣār*.

‘aṣā’r-rā’ī (عَصَا الرَّاعِي) ‘çobandeğneği, çayır otu, *polygonum aviculare*’ (KS 5b/1) | ← A. ‘aṣā+al+rā’ī.
mā’-i ‘aṣā’r-rā’ī (KS 5b/1)

aṣdaḳ (أَصْدَق) ‘çok sadık’ (KMT 2b/2) | ← A. ‘aṣdaḳ.
aṣdaḳu’l-ḳāilīn (KMT 2b/2)

‘asel (عَسَل) ‘bal, bitkilerin tatlı özsuğu’ (MŞ 39a/2, KS 9b/11, KMİB 6b/13, Y 32a/12, MNHS 43a/13, T 35a/7) | ← A. ‘asal.
mā’ü’l-‘asel (MŞ 39a/2), ‘asel-i muṣaffā (S 84b/1), *aḳīde-yi ‘asel* (Y 81b/3),
‘asel-i belādūr (Y 122b/6), ‘asel-i ḥıyārşember (Y 79b/2), ‘asel-i māü’l-uṣūl (Y 91a/12), *sekencübīn-i ‘asel* (MNHS 43a/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçer. Harezmi Türkçesinde ise *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçer.

‘aselī (عَسَلِي) ‘balla ilgili’ (Y 251a/3) | ← A. ‘asalī.

‘aseliyye (عَسَلِيَّة) ‘bal özelliği’ (KS 41a/11) | ← A. ‘asaliyya.

asfākus (أَسْفَاقُس) ‘ada çayı, deve dili, acı elma otu, *salvia officinalis*’ (KMİB 23b/15¹²⁶) | ← A. ‘asfāks.

aşfer (أَصْفَر) ‘sarı’ (MŞ 42b/10, T 36a/16) | ← A. ‘aşfar.

zerūr-ı aşfer (MŞ 42b/10), *behten-i aşfer* (T 36a/15-16), *yārķān-ı aşfer* (T 58b/12)

aşhāb (أَصْحَاب) ‘sahip olanlar’ (İ 1b/8, MŞ 90a/10) ‘Hz. Peygamber’i sağlığında görenler ve sohbetinde bulunanlar’ (K 1b/5, S 2a/1, KMİB 1b/3, MNHS 1b/5) | ← A. ‘aşhāb.

aşhāb-ı balğam (MŞ 90a/10), *aşhāb-ı bevāsīr* (MŞ 108b/2), *aşhāb-ı dıķķa* (MŞ 126a/9), *aşhāb-ı fālic* (MŞ 143a/14), *aşhāb-ı sill* (MŞ 70b/8), *aşhāb-ı yerekān* (MŞ 79b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet* ve *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Nehcū’l-Ferādīs*, *Muhabbet-nāme* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

āşhāb-ı kehf (أَصْحَاب كَهْف) ‘mağara arkadaşları’ (Y 137b/10¹²⁷) | ← A. ‘aşhāb+kaḥf.

aşıl (أَصْل) ‘temel, esas’ (TM 2b/9, H 69a/1, MŞ 117b/7, KS 15a/2, KMİB 24a/9, MNHS 7b/11, T 63a/7), ‘gerçek’(TM 26a/2, K 9a/12), ‘kök’ (MŞ 7b/2, KMT 13b/12) | ← A. ‘aşl.

aşıl şafrā (TM 7b/2), *aşıl sevdā* (TM 8a/2), *şarāb-ı kışr-ı aşl-ı hindübā* (MŞ 7b/2), *aşıl gıdā* (MŞ 117b/7), *aşl-ı hindübā* (MŞ 7b/2), *aşlu’s-sūs* (MŞ 177a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü’l-Hakayık*’ta karşımıza çıkar. Harezmi Türkçesinde ise *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

aşillu (أَصْلُو) ‘asıllı, köklü’ (TM 6b/12, T 111b/2), أَصْلُو (MNHS 96a/13) | ← A.+T. ‘aşl+lu.

¹²⁶ Yasemin Yıldız, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

¹²⁷ Paki Küçükler, *āşhāb-ı kaḥf* şeklinde okumuştur.

aşıllu balğam (TM 6b/12), *aşıllu yol* (TM 17a/2), *aşıllu harāret* (TM 33a/7),
aşıllu çıkuk (T 111b/2), *āşıllu kan* (TM 6b/7), *aşıllu yaşlığ* (TM 23b/10),
aşıllu issilik (TM 53b/D)

aşılsuz (اصلسز) ‘gerçek olmayan’ (TM 6b/13) | ← A.+T. ‘aşl+suz.

aşılsuz balğam (TM 6b/13), *aşılsuz kan* (TM 6b/8), *aşılsuz rüsüb* (TM 30b/2),
aşılsuz şafrā (TM 7b/2), *aşılsuz sevdā* (TM 8a/2), *aşılsuz yol* (TM 17a/10)

aşıde (عَصِيدَه) ‘un bulamacı’ (MNHS 103a/4) | ← A. ‘aşıda.

asīr (عسير) ‘güç, çetin, zor’ (KS 36a/17) | ← A. ‘asīr.

‘asīr ol- (KS 36a/17)

aşlā (أَصْلًا) ‘hiçbir şekilde’ (EM 45a/14, MŞ 141a/13, Y 186a/3, MNHS 6a/4, T 72b/13) | ← A. ‘aşlā’.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Kıyasü’l-Enbiyā*’da ve Kırım Türkçesine ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçer.

aşlī (أَصْلِي) ‘bünyesinin esasını meydana getiren’ (H 81b/1), *āşlī* (Y 22b/10) | ← A. ‘aşlī.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkar.

aşliyye, bk. *sebeb-i aşliyye*.

aşr (عَصْر) ‘devir, zaman’ (EM 58b/10, Y 108a/10) | ← A. ‘aşr.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçer.

aşak (أَشَق) ‘dayanılmaz baş ağrısı’ (H 11a/B) | ← A. ‘aşak.

aşere (عَشْرَة) ‘on’ (T 81a/2), *aşer* (T 87a/6) | ← A. ‘aşara.

el-bābü’s-sāmin ‘aşere (T 81a/2), *el-bābü’s-sāli’s-* ‘aşer

āşık (عَاشِق) ‘bir şeye veya birine karşı aşırı sevgi duyan kimse’ (H 21b/2, EM 61b/13, İ 3b/9, KMİB 71a/9) | ← A. ‘āşik.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*’te geçer. Harem Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü*

Şîrîn, Mukaddimetü'l-Edeb, Muhabbet-nâme, Mu'inü'l-Mürîd'te geçmektedir.

aşkar (أشقر) 'al renkli' (TM 29b/D) | ← A. 'aşkar.

aṭā, bk. mu'fī'l- 'aṭā.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde ise *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Muhabbet-nâme*, *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçer.

aṭaş (عَطَشَ) 'susuzluk, hararet' (MŞ 72a/15, Y 193b/9, T 23b/8), *aṭş* (S 31b/11) | ← A. 'aṭaş.

teskîn-i 'aṭaş ét- (MŞ 74a/15), *'aṭaş teskîn ét-* (T 23b/8)

aṭlas (أَطْلَسَ) 'ipekten sık dokunmuş, yüzü parlak, daima düz renkli, üstünde motif bulunmayan, sertçe, tüysüz, makbul bir kumaş çeşidi' (MŞ 131b/13) | ← A. 'aṭlas.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezm Türkçesine ait *Kısasü'l-Enbiyā*, *Muhabbet-nâme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

aṭse (عَطَسَ) 'aksırma, aksırık' (Y 133b/9) | ← A. 'aṭsa.

aṭṭār (عَطَّار) 'aktar' (Y 109b/12) | ← A. 'aṭṭār.

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesine ait *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

avāmü'n-nas (عوام الناس) 'halk' (Y 6b/7) | ← A. 'awām+al+nās.

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesine ait *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

avāriṣ (عَوَارِضَ) 'sakatlıklar, bozukluklar' (MŞ 157a/12) | ← A. 'awāriṣ.

avdet (عَوَدَتْ) 'eski hâline geri dönmek' (KS 47b/4) | ← A. 'awdat+ < 'awdah.

'avdet ét- (KS 47b/4)

avrat (عورت) 'kadın' (TM 3a/15, H 102b/1, EM 12a/5, İ 2a/4, MŞ 6b/7, KS 32b/7, K 18b/3, KMT 7a/1, KMİB 2a/14, Y 105b/7, MNHS 18b/10, T 9a/15) | ← A. 'awrat+ < 'awrah.

'avrat bevli (TM 31b/3), *yüklü 'avratlar* (TM 30a/9), *yüklü 'avratlar bevli* (TM 31b/4), *'avrat südi* (EM 19b/8), *'avrat rahmi* (H 102b/1), *yüklü 'avrat*

karı (H 105a/2), ‘avratlar emcegi (H 21a/12), *yüklü ve emzükli* ‘avret (KMT 7a/1), *avretlere mensûb* ‘illetler (KMT 9a/10), ‘avrat *ferci* (Y 199b/10), ‘avrat *menîsi* (MNHS 18b/10-11), ‘avrat *şuyı* (MNHS 18b/6), *karı* ‘avrat (MŞ 6b/7), *cimā* ‘olmamış ‘avrat (MŞ 6b/8), *şayru* ‘avrat (MŞ 6b/8), *oğlan* *eylemez* ‘avrat (MŞ 6b/8), *çirkin* ‘avrat (MŞ 6b/9), *hāyız* ‘avrat (MŞ 7b/9), *ince āvāzlu* ‘avrat (MŞ 104a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

a ‘ver būkūn (اعور) ‘kör bağırsak’ (TM 15b/14) | ← A.+T. ‘a ‘war+būkūn.

‘avsec (عَوْسَج) ‘sincan diken, musa ağacı, *lycium arabicum*’ (MNHS 82b/13) | ← A. ‘awsac.

ayāric (أَيَارِج) ‘yumuşatıcı ve tedavi edici bir karışım, müşhil’ (EM 45a/10) | ← A. ‘iyāric ← Yun.

ayāric-i rūfīs (EM 45a/10), *ayāric-i erekletānīs* (EM 45a/10¹²⁸), *ayāric-i faykarā* (EM 46a/2), *ayāric-i lūgāziyā* (EM 55a/5-6)

ayāric-i erekletānīs (أَيَارِج أَرْكَلَتَانِيْس) ‘çok uyumaya karşı verilen bir müşhil’ (EM 45a/10¹²⁹) | ← A. ‘iyāric+ *‘araklatānīs.

ayāric-i faykarā (أَيَارِج فَيَّكَارَا) ‘terkibinde ana malzemesi sabır olan müşhil. Bağırsak, mide ve başta bulunan maddeleri çekmek, mafsalları, kulunç, lakve, dilde ağırlık ve azalarda gevşeme için yararlı olan bu müşhilin terkibine ihtiyaca göre tarçın, mastaki, safran ve selīha ve diğer bitkiler katılır’ (EM 46a/2, MŞ 35b/4, KMT 78b/13) | ← A. ‘iyāric+ *faykarā.

ayāric-i lūgāziyā (أَيَارِج لَوْغَازِيَا) ‘baş hastalıkları, delirme, kuruntu, sağrıklık, epilepsi, humma gibi hastalıkların tedavisinde kullanılan ve terkipte harbak, asıl olmak üzere ebū cehl karpuzu yağı, gārīkūn, sakmūnyā, uşşak, eftīmūn, kemāzeryūs, muql, şabır, hāşā, heyūfārīkūn, sāzec-i hindī, ferāsiyūn, ca‘de, selīha, fūlfül-i esved, fūlfül-i ebyad, dār-ı fūlfül, za‘ferān, dār-ı şīnī, besfāyec, cāvşīr, sekbīnec, cünd-i bīdester, mürr, fuṭrāsāliyūn,

¹²⁸ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *erekletātīs* biçiminde okumuştur.

¹²⁹ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *erekletātīs* biçiminde okumuştur.

zerāvend-i ʔavīl, ‘uṣāre-i efsentīn, ūferbīyūn, sūnbūl, ḥamāmā, zencebīl centīyānā, ustūḥūdūs bulunan müshil ’ (EM 55a/5-6), *ayāric-i lūḡāzī* (MŞ 39a/4, KMT 75b/3) | ← A. ’*iyāric+lūḡāzīyā*.

ayāric-i rūfis (أيارج رؤفس) ‘mirre-i sevdā, balḡam ve dāū’s-ṣa’leb için kullanılan ve terkinde ṣaḥm-ı ḥanzal, kemāzeryūs, sekbīnec, cāvṣīr, selīḥa, kerefs-i cebelī bezrī, zerāvend-i müdahrec, fūlfūl-i esved ü ebyaḍ, dār-ı ṣīnī, ustūḥūdūs, za’ferān, ca’de, mürr bulunan müshil ’ (EM 45a/10) | ← A. ’*iyāric+rūfis* ← Yun.

ayāricāt (أيارجات) ‘yumuşatıcı ve tedavi edici karışımlar, müshiller’ (EM 44a/8, MŞ113b/15) | ← A. ’*iyāric+āt*.

āyet (آيَة) ‘Kuran-ı Kerim’deki sureleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri’ (MŞ 39b/4, Y 137b/11, MNHS 3b/1) | ← A. *āyat+ < āyah*.

āyete’l-kürsī (MŞ 39b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kuran Tercümesi*’nde geçer. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

‘ayb (عيب) ‘noksan, kusur’ (H 21b/9, KMT 4a/11, MNHS 2a/12) | ← A. ‘ayb.

‘ayb ört- (KMT 4a/11), ‘ayblarum mestūr ol- (MNHS 2a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Kuran Tercümesi*’nde bulunmaktadır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

‘āyid (عَايِد) ‘ilgili’ (KMT 17a/9) | ← A. ‘ā’id.

‘āyid ol- (KMT 17a/9)

‘ayn (عَيْن) ‘göz’ (MŞ 43a/8, S 16a/7) | ← A. ‘ayn.

devām-ı ṣīḥḥat-ı ‘ayn (MŞ 43a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

‘aynü’l-baḡar (عَيْنُ الْبَغَر) ‘inek gözü, *schænus incanus*’ (KMİB 7b/12)

| ← A. ‘ayn+al+baḡar.

ayyel (أَيْل) ‘dağ keçisi, arkar’ (KS 43a/1) | ← A. ‘iyyal.

ayyel kuyruğı (KS 43a/1)

a ‘zā (أَعْضَا) ‘uzuv’ (EM 62b/9, MŞ 2a/1, KS 2b/12, KMT 5a/8, S 2a/1, KMİB 7b/5, MNHS 8b/3, T 21b/5), *ā ‘zā* (Y 15a/5) | ← A. ‘a ‘zā’.

a ‘zā-yı re’ise (EM 62b/9), *a ‘zā-yı şulbiyye* (EM 55b/15), *cevher-i a ‘zā* (KS 47b/6), *a ‘zā-yı mürekkebe* (KMT 5b/7), *a ‘zā-yı mer’üse* (KMT 17a/4), *a ‘zā-yı müfrede* (KMT 17a/11), *kuva-yı a ‘zā-yı re’is* (KMT 17a/4), *a ‘zā-yı bākıyye* (S 2a/1), *ā ‘zā-yı bātıne* (Y 102b/11), *ā ‘zā-yı gıdā* (Y 128b/10), *a ‘zā-yı hummā-yı dık* (MŞ 119b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkar. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

a ‘zā-yı hummā-yı dık (أَعْضَايْ حُمَايْ دِقْ) ‘hummanın önce ruhu kızdırması, ince ağrı’(MŞ 119b/10) | ← A. ‘a ‘zā’+*hummā*+*dık*.

‘azab (عَذَابْ) ‘organlarda duyulan ızdırıp’ (MNHS 77b/7) | ← A. ‘azāb.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi*’nde bulunmaktadır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mi’rac-nāme*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

a ‘zam (أَعْظَمْ) ‘çok büyük’ (KMT 4a/9) | ← A. ‘a ‘zam.

pādişāh-ı a ‘zam (KMT 4a/9), *müdebbir-i a ‘zam* (KMT 19b/7-8)

Kelime Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

‘azamet (عَظَمَتْ) ‘büyüklük, ululuk’ (MNHS 3a/13) | ← A. ‘azamat+ < *azamah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmektedir.

āzānū’l-hayvanāt (أَذَانُ الْحَيَوَانَاتْ) ‘bütün yaban hayvanlarının kemirdikleri ve kulaklarında olan şeyler’ (KMİB 8b/6) | ← A. *āzān*+*al*+*haywanāt*.

‘**azbe** (عَبَّه) ‘karaman kimyonu, kimyonu berri, *zygophyllum fabago*’ (MŞ 185a/5¹³⁰) | ← A. ‘**azaba**.

azfuru t-tib (أظْفَارُ الطَّيِّبِ) ‘iblis tırnağı, *onycha*’ (KMİB 17b/13), **azfari t-tayf** (S 57b/3) | ← A. **azfār+al+tib**.

‘**azīm** (عَظِيم) ‘azametli’ (H 92b/12, İ 2a/9, MŞ 14b/11, KS 17b/1, K 2a/2, KMT 11a/3, Y 50b/7, MNHS 190b/7, T 19b/12), ‘çok’ (EM 32a/2, MNHS 41a/3) | ← A. ‘**azīm**.

‘**azīm ol-** (MŞ 14b/11-12), **zarar-ı ‘azīm** (KS 29a/2), **nabz-ı ‘azīm** (KMT 57a/12), **āfet-i ‘azīm** (MNHS 190b/7), ‘**azīm et-** (MNHS 88a/3), **haṭā-yı ‘azīm** (MNHS 88a/3)

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürīd*’te ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmektedir.

‘**aziz** (عَزِيز) ‘izzetli olan kimse’ (İ 3a/15, K 1b/6, Y 125a/10) | ← A. ‘**aziz**.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi*’nde bulunmaktadır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mi’rac-nāme*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şirīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmektedir.

‘**azm-ı vetedī** (عَظْمٌ وَتَدِي) ‘kanatsız kemik’ (MNHS 23b/12) | ← A. ‘**azm+watadī**.

‘**azmu’l-cebhe** (عَظْمُ الْجَبْهَةِ) ‘alın kemiği’ (KMT 23a/9) | ← A. ‘**azm+al+cabha**.

‘**azmu’n-nuḫde** (عَظْمُ النُّفْدَةِ) ‘ense kemiği’ (KMT 23a/6) | ← A. ‘**azm+al+nuḫda**.

‘**azzam** (عَظَّمَ) ‘ulu’ (İ 1b/13) | ← A. ‘**azzam**.

‘**azzam kıl-** (İ 1b/13)

‘**azze** (عَزَّ) ‘aziz olsun’ (K 9b/2) | ← A. ‘**azza**.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

B

bā (باء) ‘Arap alfabesinin ikinci harfi’ (KMİB 33b/1) | ← A. **bā**.

¹³⁰ Zafer Önler, kelimeye ‘*azala*’ maddesinin yanında yer verip ‘demür boğu’ anlamı vermiştir.

harfu 'l-bā-yı bābūnec (KMİB 33b/1)

bāb (باب) ‘bir kitabın bölümlerinden her biri’ (H 101b/7, İ 2a/3, MŞ 1b/8, KS 1b/3, K 2a/5, KMT 11a/3, KMİB 131a/7, Y 3a/10, MNHS 2b/3, T 1b/12) | ← A. *bāb*.

ḥabbū 'l-bāb (S 57b/3), *elif bābı* (KMİB 131a/7), *bāb-ı evvel* (Y 3a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü 'l-Ferādīs* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

bābīl (بَابِل) ‘Irak’ta bir yer adı’ (KMİB 12a/7) | ← A. *bābīl*.

Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Kıyasü 'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

bābīlī (بَابِلِي) ‘Babil’e ait’ (KMİB 17b/15) | ← A. *bābīlī*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmektedir.

bābūnec (بابونج) ‘papatya ve onun çiçeği, *anthemis nobilis*’ (TM 50a/15¹³¹, H 9a/11¹³², EM 8b/9, K 3b/1, KMİB 116a/9, Y 45b/12, MNHS 7a/12, T 53b/6¹³³) | ← A. *bābūnac*.

dühnü 'l-bābūnec (KMİB 116a/9), *bābūnec yağı* (MNHS 37a/9)

ba 'd (بعد) ‘(herhangi bir fiilden) sonra’ (K 1b/6), *ba 'de* (S 76a/7, MNHS 17a/10), *ba 'du* (KMT 2a/3) | ← A. *ba 'd*.

ba 'de 't-ṭa 'ām (S 76a/7)

Kelime ilk olarak Altın Ordu sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ba 'dehu (بَعْدَهُ) ‘(herhangi bir isimden) sonra’ (İ 1b/8, Y 1b/3, MNHS 14b/5) | ← A. *ba 'd+hū*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü 'l-Enbiyā*’da ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ba 'd ez-ān (بَعْدَ أَزْ أَنْ) ‘bundan sonra’ (MŞ 88a/15, MNHS 149a/4) | ← A.+F.*ba 'd+ez-ān*.

¹³¹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

¹³² Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

¹³³ Onur Yıldırım, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

bādiye, bk. *esbāb-ı bādiye*.

bādrencbūya (بَادِرْ نُجْبُوِيَه) ‘oğul otu, kovan otu, turuncan, melisa, *melissa officinalis*’ (EM 49b/9), *bādrencbūya* (MŞ 76b/13) | ← A. *bādrancbūyah*.

bāh (بَاه) ‘cinsî arzu’ (EM 24a/11, MŞ 105b/1) | ← A. *bāh*.

kaṭ -ı bāh kıl- (MŞ 105b/1), *tehyīc-i bāh* (MŞ 105b/2)

bahaḳ (بَهَق) ‘yüzün üzerine genellikle beyaz, koyu veya siyah olan benekler, temriye’ (H 114b/1, EM 15a/10, MŞ 12a/10, KS 41b/13, KMT 9b/8, S 81a/3, KMİB 2a/5, Y 14a/6, MNHS 10a/6, T 71b/11) | ← A. *bahaḳ*.

bahaḳ renci (H 114b/B), *bahaḳ getür-* (MŞ 12a/10), *bahaḳ-ı ebyaz* (MŞ 127b/1), *ḳara ve aḳ bahaḳ* (KS 41b/13), *aḳ ḳara bahaḳ* (KS 47b/5), *el-bahaḳu’l-esved* (KS 49b/7), *aḳ bahaḳ* (KMT 131b/12), *ḳara bahaḳ* (KMT 131b/6), *baraş-ı behaḳ* (MNHS 10a/6), *bahaḳ-ı esved* (T 71b/11)

baḥr (بَحْر) ‘deniz’ (TM 33b/D, MNHS 2a/4) | ← A. *baḥr*.

baḥr-ı şimāl (TM 33b/D), *baḥr-ı kıble* (TM 33b/D), *baḥr-ı maşrık* (TM 33b/D), *baḥr-ı mağrib* (TM 33b/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Muhabbet-nāme*’de ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) karşımıza çıkar.

baḥrī (بَحْرِي) ‘denize ait’ (MŞ 175a/6, KMİB 14b/7) | ← A. *baḥrī*.

ḳuşt-ı baḥrī (MŞ 175a/6), *erneb-i baḥrī* (KMİB 10a/11), *usfuncu’l-baḥrī* (KMİB 14b/7), *sereṭān-ı baḥrī* (KMİB 147a/4)

baḥs (بَحْث) ‘bir kitapta belli bir konu hakkındaki bilginin toplu hâlde bulunduğu bölüm’ (KMT 11a/4) | ← A. *baḥs*.

Kelime ilk olarak ‘söz, konuşma’ anlamına gelecek şekilde Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*’te sonra Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkar.

bāḥūr (بَاوُور) ‘aşırı sıcaklık’ (Y 30a/5) | ← A. *bāḥūr*.

ba’īd (بَعِيد) ‘uzak’ (MNHS 28a/10) | ← A. *ba’īd*.

ba’īd ol- (MNHS 28a/10)

bā'ise (بَاعِثَه) 'insanın faydasına göre hareket etmesini sağlayan kuvvet' (KMT 19b/3) | ← A. *bā'isa*.

kuvvet-i bā'ise (KMT 19b/8)

baḳam (بَعَم) 'boya ağacı, *cæsalpinia echinata*' (EM 10b/2, MŞ 130a/9, KS 48b/16, KMİB 45a/13) | ← A. *baḳkam*.

baḳas (بَقَس) 'yaprağı ve tanesi mersin ağacına benzer, çemşir ağacıdır' (KMİB 45a/15) | ← A. *baḳs*.

baḳar (بَقَر) 'sığır, öküz, inek, manda cinsinden hayvan' (KMİB 47a/3) | ← A. *baḳar*.

bāḳilī (بَاقِلِي) 'bakla, *fabā vulgaris*' (EM 65b/1, KMT 118a/12), *bāḳillā* (KS 4a/9, KMİB 35a/12, MNHS 77a/10), *baḳla* (EM 67b/8, KS 13a/13, S 6a/5, KMİB 12a/6, Y 113b/7, T 60a/6), *bāḳilā* (KMİB 36b/1) | ← A. *baḳla*.

bāḳillā unı (KS 4a/9), *yemen baḳlası* (KS 13a/13), *baḳla budakı* (KS 22a/11), *ḳurı bāḳilla* (KS 28a/3), *baḳla toḥmı şıḳındusı* (KS 32a/4), *delü baḳla* (KS 37a/1), *delüce baḳla* (KS 37b/1), *mıṣır baḳlası* (KS 41a/1), *bāḳillī un* (KS 46a/12), *mıṣır bāḳillāsı* (KS 48b/9), *bāḳillā-yı mıṣrī* (KS 49a/19), *rūm bāḳillāsı* (KS 50b/1), *bāḳilā-yı ḳıbtī* (KMİB 36b/1), *baḳlatü'l-ḥamḳā* (KMİB 44b/8), *baḳla'-yı yemeniyye* (KMİB 45b/9), *baḳla-i yemāniyye* (EM 67b/8), *baḳlatü'r-reml* (KMİB 45b/14), *baḳlatü'l-enşār* (KMİB 46a/2), *dūdu'l-baḳla* (KMİB 125b/10-11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *bāḳilā* şekliyle *Ḳısaşü'l-Enbiya*'da geçmiştir.

baḳlatü'l-enşār (بَقْلَةُ الْأَنْصَارِ) 'kelem' (KMİB 46a/2) | ← A. *baḳlat+* < *baḳlah+al+'anşār*.

bāḳilā-yı ḳıbtī (بَاقِلَاءُ قَيْطِي) 'yaban baklası, *nelumbium speciosum*' (KMİB 36b/1) | ← A. *baḳla+ḳıbtī*.

baḳlatü'l-ḥamḳā (بَقْلَةُ الْحَمَقَا) 'semiz otu' (KMİB 44b/8) | ← A. *baḳlat+* < *baḳlah+al+ḥamḳā*.

baḳlatü'r-reml (بَقْلَةُ الرَّمْلِ) 'kum baklası' (KMİB 45b/14) | ← A. *baḳlat+* < *baḳlah+al+raml*.

baḳıyye (بَاقِيَّة) ‘geri kalan’ (KMT 5a/10, S 9b/7, MNHS 9a/6) | ← A. *baḳıyya*.

baḳıyye-i fesād (S 9b/7), *baḳıyye ḳal-* (MNHS 9a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

bāḳī (بَاقِي) ‘devamlı’ (TM 18a/12, KMT 35b/10), ‘kalan’ (MŞ 180b/12, KS 3a/16, KMİB 1b/8, Y 25a/4, MNHS 12a/5, T 77a/4) | ← A. *bāḳī*.

bāḳī ḳal- (TM 11a/D), *bāḳī ol-* (TM 18a/12), *baḳī ḳal-* (KS 8b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mu’inü’l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nâme*’de ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) karşımıza çıkar.

bāḳıyye (بَاقِيَّة) ‘kalan’ (S 2a/1) | ← A. *bāḳıyya*.

a’zâ-yı bāḳıyye (S 2a/1)

baḳla-i yemāniyye (بَقْلَةُ يَمَانِيَّة) ‘baḳla-i ‘arabiyye, sirken, iştir, *chenopodium*’ (EM 67b/8) | ← A. *baḳla+yamāniyya*.

balğam (بَلْغَم) ‘eskiden beden yapısının esasını teşkil ettiği kabul edilen dört unsurdan biri, *phlegme*’ (TM 6a/D, MŞ 2a/1, KS 1b/11, S 4a/4, Y 30b/5, T 2a/5), ‘solunum yollarında tahriş ve iltihaplanma sebebiyle meydana gelen ve öksürülerek çıkarılan sümüksü madde’ (H 9a/1, EM 46a/10, İ 4a/15, K 2b/7, KMT 13b/5, KMİB 5a/15, MNHS 16a/2) | ← A. *balğam* ← Yun.

aşıllu balğam (TM 6b/12), *aşısız balğam* (TM 6b/13), *māzulu balğam* (TM 7a/5), *datsız balğam* (TM 7a/6), *lezzetsüz balğam* (TM 7a/6), *ḳoyu balğam* (TM 7b/D), *balğam göyün-* (TM 8a/8), *balğam yıyımağı* (TM 23b/15), *balğam ısıtması* (TM 24a/D), *balğam nişānları* (TM 27a/7), *balğam art-* (TM 34b/2), *balğam gālib ol-* (TM 27a/8), *balğam mizāclu* (TM 36a/D), *eyü balğam* (TM 8b/1), *şirîn balğam* (TM 7a/D), *ekşi balğam* (TM 7a/4), *şör balğam* (TM 7a/3), *şıvuk balğam* (TM 7b/D), *balğam ol-* (H 9a/1), *ḥām balğam* (H 112a/1), *ḳalın balğam* (H 22b/3), *ḳoyu ve gālîz balğam* (H 122a/2), *küflenmiş balğam* (H 53b/B), *sovuk balğam* (H 122a/2), *yıyılmış balğam* (H 100a/7), *balğamı ak ol-* (EM 46a/10), *tahlîl-i balğam ét-* (MŞ 90a/10), *lezîc balğam*

(MŞ 90a/10), *müvellid-i balğam* (MŞ 90a/10), *aşhāb-ı balğam* (MŞ 90a/10), *müte'affin balğam* (MŞ 90a/13), *ihtirāk-ı balğam* (MŞ 126a/6), *balğam-ı galiz* (KS 2a/19), *balğam-ı şafrāyī* (KS 14a/18), *balğam indür-* (K 2b/7), *balğam-ı hılv* (KMT 13b/13), *balğam-ı mālīh* (KMT 14a/2), *balğam tır-* (KMİB 5b/4), *balğam 'alāmeti* (Y 58a/11), *balğam artur-* (Y 8b/9), *balğam getir-* (Y 198b/11), *balğamı eksild-* (Y 250b/13), *balğam neveti* (Y 211a/11), *balğam-ı tabī'i* (Y 213a/12), *tuzlu balğam* (MŞ 34a/6), *balğam çokluğu* (MŞ 176a/1), *balğam galebesi* (MŞ 2b/7), *maṭbūh-ı balğam* (MŞ 88b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*'te geçer.

balğam-ı 'afiş (بَلْعَمَ عَفِشْ) 'ekşi sevdanın biraz karışması ile oluşan ve bu yüzden tadı kekre olan balğam çeşidi' (KMT 14a/6) | ← A. *balğam*+ 'afiş.

balğamī (بَلْغَمِي) 'vücut yapısında balğam unsuru üstün olan kişiler' (EM 21b/2, MŞ 2a/13, KS 12a/1, KMT 78b/4, KMİB 2b/6, Y 17a/3, MNHS 33a/2), *balğami* (T 2b/8) | ← A. *balğamī*.

balğamī maraz (MŞ 2a/13), *ḥummā-yı balğamī* (MŞ 117b/2), *balğamī sıtma* (KS 12a/1), *balğamī şişler* (KMİB 2b/6), *balğamī kişiler* (KMİB 6b/13), *balğamī ısıtma* (KMİB 11a/6), *balğamī eski şişler* (KMİB 31a/9), *balğamī 'illetlere* (Y 15a/11), *balğamī hastalıklar* (Y 22b/11), *balğamī hıllılar* (Y 101a/8), *balğamī kulunc* (Y 107a/2), *balğamī mizāclu* (Y 122b/2), *balğamī ol-* (Y 77b/10), *balğamī öksürük* (Y 113b/9), *balğamī ḥummā* (Y 64b/4)

balğamlu (بَلْغَمْلُو) 'balğamlı' (H 58a/2) | ← A.+T. *balğam*+lu.

balğamlu kişiler (H 58a/2)

balğamsuz (بَلْغَمْسُوز) 'balğamsız' (H 111a/2) | ← A.+T. *balğam*+suz.

bāliḡ (بَالِغ) 'büluğa eren' (EM 4a/10, KS 40b/17, KMİB 15a/3, Y 48b/5, MNHS 122b/13) | ← A. *bāliḡ*.

bāliḡ ol- (KS 40b/17)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

bān (بَانْ) 'ban ağacı, *moringa*' (EM 10a/10, KMT 119b/5, S 30a/7, KMİB 37a/7), *bañ* (175b/2, MNHS 131a/11) | ← A. *bān*.

bān yağı (KMT 119b/5), *ḥabbü'l-bān* (KMT 136a/3), *dühn-i bān* (S 30a/7),
dühnü'l-bān (KMİB 120b/15), *bāṇ toḥmı* (MNHS 131a/11)

baraş (برص) 'vücutta yer yer beyaz lekeler şeklinde görülen hastalık, abraşlık, alaca hastalığı' (TM 40a/D, H 115a/1, EM 36b/5, MŞ 127b/3, KS 41b/12, KMT 9b/9, S 15b/5, KMİB 2a/6, Y 40b/12, MNHS 10a/6, T 71a/4) | ← A. *baraş*.

ḳara baraş renci (TM 40a/D), *baraş renci* (H 115a/B), *aḳ baraş* (H 115a/10), *arı baraş* (H 115a/10-11), *baraş-ı bahaḳ* (MNHS 10a/6), *baraş zaḥmeti* (MŞ 29b/15)

bārī (بارى) 'yaratan' (Y 2a/13) | ← A. *bārī*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

bārid (بارد) 'soğuk' (MŞ 2a/5, KS 6b/13, KMT 11a/10, S 6b/7, Y 3b/9, MNHS 77a/10, T 3b/12) | ← A. *bārid*.

bārid ü raṭb (MŞ 2a/5), *bārid-i raṭb* (KS 6b/13), *bārid-raṭb* (KMT 67b/6), *bārid-i yābis* (KMT 11a/11), *bārid-yābis* (KMT 67b/5), *marāz-ı bārid* (KMT 50a/3), *marāz-ı ḥārr* (KMT 49b/9), *mülāḳātu bāridin bi'l-fi'l* (KMT 50a/5), *bārid gıdā* (S 6b/7), *bārid ol-* (T 3b/12)

başal (بصل) 'soğan, *allium cepa*' (MŞ 67a/15, KS 43a/11, S 81a/4, KMİB 42b/1, Y 238a/12, MNHS 77a/5, T 49a/16) | ← A. *başal*.

başal-ı 'unşul (MŞ 67a/15), *başal-ı müşvīh* (Y 90b/2), *başal-ı 'unşul-ı müşvī* (Y 118a/8), *başal-ı sikencübīn* (Y 151a/11), *başal-ı 'unşul suyu* (T 49a/16)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir.

başal-ı 'unşul (بصل عُنْصُل) 'ada soğanı' (MŞ 67a/15) | ← A. *başal*+*'unşul*.

başalu 'z-zīb (بصل الزيب) 'Türk sümbülü, *bulbus esculentis*, *muscaria comosum*' (KMİB 43a/9) | ← A. *başal*+*al*+*zīb*.

başar (بَصَرَ) 'göz ve ondaki kuvvet-i hissiye' (KMT 7b/12, MNHS 65b/10) | ← A. *başar*.

nūr-ı başar (MNHS 65b/10)

bāsilīk (باسليق) ‘kolun en aşağısında bulunan damar, kolun ön yüzündeki kalın toplardamar, vena basilica’ (TM 46a/D, H 20b/7) *bāselīk* (MŞ 12a/14, KMT 122a/8, Y 36b/4), *bāselīk* (KS 17b/3, Y 36b/1, T 16b/10) | ← A. *bāsilīk* ← Yun.

bāselīk tamar (KMT 122a/8), *bāselīk-i abṭi* (Y 36a/10)

bāşıra (ياصره) ‘görme duyusu’ (TM 20a/D, MNHS 68b/12), *bāşır* (KMT 25b/6) | ← A. *bāşıra* ← *bāşır* ← *başar*.

rūḥ-ı bāşır (KMT 25b/6), *nūr-ı bāşıra* (MNHS 65b/1)

bāsiḳ (باسيق) ‘uzun ve büyümüş olan palmiye’ (H 119a/5) | ← A. *bāsiḳ*.
kuru bāsiḳ (H 119a/5)

başır (بَصِير) ‘görüp anlayan’ (S 15a/7) | ← A. *başır*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçer.

başıret (بَصِيرَت) ‘görme gücü’ (EM 17a/14, MNHS 170b/1) | ← A. *başırat* + < *başırah*.

gözüñ başireti (EM 17a/14)

basīt (بَسِيط) ‘birleşik olmayan’ (KMT 11a/7, MNHS 200b/1) | ← A. *basīt*.

bāṭıl (باطل) ‘geçersiz, çalışamaz durumda’ (TM 26a/15, EM 20a/13, MŞ 26b/11,

KMT 37a/1, Y 20a/9, MNHS 3b/9, T 30b/5) | ← A. *bāṭıl*.

bāṭıl eyle- (TM 26a/15), *bāṭıl ol-* (TM 18b/4), *bāṭıl ét-* (MŞ 26b/11), *zahīr-i bāṭıl* (MŞ 96a/11-12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde ‘boş, sahte, çürük, hak olmayan’ anlamlarında *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu‘inü’l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

bāṭın (باطن) ‘gizli’ (MŞ 151a/2, KS 41b/3, KMT 18b/9¹³⁴, S 10a/2, Y 102b/11),

‘dahil’ (MNHS 9a/13) | ← A. *bāṭın*.

evrām-ı bāṭın (MŞ 151a/4), *bāṭın-ı beden* (KS 41b/3), *kurūḥ-ı bāṭın* (MŞ 151a/12)

¹³⁴ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘karın boşluğu’ anlamı vermiştir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesine ait *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

baṭī (بَطِي) 'yavaş, ağır' (EM 57a/14, MŞ 75b/12, KMT 55a/11, S 6a/5, MNHS 41b/11, T 3b/1), *buṭū* (EM 61b/4), *baṭū* (EM 57a/5) | ← A. *baṭī*.
baṭī ol- (MŞ 75b/12), *nabz-ı baṭī* (KMT 55a/11), *baṭī'ü'l-hazm* (S 6a/5)

baṭn-ı evvel (بَطْنِ أَوَّل) 'alından yana olan beyin kısmı, gözün görmesi buradan olur' (MNHS 25b/3) | ← A. *baṭn+ 'awwal*.

baṭn-ı şālīs (بَطْنِ ثَالِث) 'hafızanın merkezi olan inanın gördüğü ve işittiklerini tutan, bütün sinirlerin ortasında olan beyin kısmı' (MNHS 26a/1) | ← A. *baṭn+şālīs*.

baṭūn-ı dimāğ (بَطُونِ دِمَاع) 'beynin içi, beyin ventrikülleri' (EM 45a/12), *buṭūn-ı dimāğ* (MNHS 25b/1) | ← A. *buṭūn+dimāğ*.

bāḍam (بَادَم) 'badem, levz' (KS 4b/8) | ← A. *bāḍām* ← F.
bāzām yağı (KS 4b/8), *datlu bāzām yağı* (KS 4b/10)

ba'zı (بَعْضِ) 'bir kısım' (H 21b/B, EM 16b/10, İ 1b/9, MŞ 17a/15, KS 4a/19, K 1b/10, KMT 17b/8, KMİB 31b/3, Y 20b/2, MNHS 15b/7, T 5a/13) | ← A. *ba'z*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

baṭīḥ (بَطِيح) 'kavun, cucurbita' (KMİB 43b/11) | ← A. *biṭṭīḥ*

bāḍerūc (بَادَرُوح) 'fesleğen cinsinden, tere-i horasani' (MŞ 130a/1, KMİB 112b/10) | ← A. *bāḍarūc*.

becid (بَعْدِ) 'ciddi, önemli' (EM 14b/11, MŞ 2b/3, S 48b/5, Y 88b/6, MNHS 89b/4, T 14a/14) | ← F.+A. *be+cidd*.

bedel (بَدَل) 'bir şeyin değerinin karşılığı' (EM 18a/15, KMT 18a/3, KMİB 6a/11, Y 81a/2, MNHS 166a/3) | ← A. *badal*.
bedel-i mā-yeteḥallel (KMT 18a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

beden (بَدَن) 'vücut, gövde' (H 2a/25, EM 4a/5, MŞ 2b/1, KS 1b/4, K 8a/4, KMT 6a/2, KMİB 8b/15, Y 36a/13, MNHS 15a/7, T 5b/5) | ← A. *badan*.

tenkîye-i beden (MŞ 127b/6), *beden-i tabî'iyye* (KS 8a/1), *bâtin-ı bedene* (KS 41b/3), *bedeni sust et-* (K 5a/8-9), *insân bedeni* (KMT 6a/2), *beden-i insân* (KMT 44a/11), *kuvvat-i beden* (T 5b/4-5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

be-gâyet (بَغَايَتْ) 'son derece' (EM 26b/8, MŞ 95b/8, S 2b/7, Y 90a/9, T 1b/2, KMİB 93b/5, MNHS 6a/7) | ← F.+A.be+gāyat+ < gāyah.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde ve Altın Ordu sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

bedî (بَدِيع) 'benzeri ve örneği olmayan' (TM 2a/15, MŞ 43a/8) | ← A. *badî*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

bedrağa (بَدْرَقَه) 'kılavuz' (EM 24a/12) | ← A. *badrağa*.

bedrağa ol- (EM 33a/6)

behmî (بَهْمِي) 'kedi otu' (KMİB 54a/5) | ← A. *buhmā*.

beķā (بَقَا) 'ebediyet, devamlılık' (KS 14a/4, KMT 12b/7) | ← A. *baķā*.

beķā-yı zāyil (KS 14a/4), *beķā-yı şaķş* (KMT 16a/10), *beķā-yı nev* (KMT 16a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Muhabbet-nāme*, *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

belād-ı kimnūn (بِلَادِ كِمْنُون) 'kerevya, Frenk kimyonu' (EM 11a/3),

bilād-ı kimnūn (EM 41a/13) | ← A. *bilād+kammūn*. ← Yun.

belādet (بَلَادَتْ) ‘şaşkılık, ahmaklık’ (KMT 53a/8) | ← A. *balādat+ < balādah*.

belādet art- (KMT 53a/8)

belesān (بَلَسَان) ‘pelesenk, *commiphora opobalsamum*’ (H 25b/12, EM 42a/9, İ 5a/5, MŞ 175a/6, KS 19a/5, S 30a/3¹³⁵, KMİB 32a/11, MNHS 77a/3), *belāsān* (Y 78a/9) | ← A. *balasān*.

ḥabb-ı belesān (H 25b/12), *ūd-ı belesān* (MŞ 175a/6), *belesān budakı* (KS 19a/5), *ḥabbü’l-belesān* (KMİB 32a/11), *belesān yağı* (KMİB 48a/13)

belḥ (بَلْخ) ‘pelit ağacı cinsindendir, Arabistan meşesi, zindigan ağacı’ (KMİB 49b/4) | ← A. *balḥ*.

belḥiyye (بَلْخِيَّة) ‘leylak, nar ağacına benzer’ (KMİB 49b/9) | ← A. *balaḥiyya*.

belīd (بَلِيد) ‘aklı ve anlayışı kıt’ (MŞ 5a/8, T 7a/10) | ← A. *balīd*.

belīd ét- (MŞ 5a/8), *belīd eyle-* (T 7a/10), *belid kıl-* (MŞ 40b/4)

belkim (بَلَكِيم) ‘belki’ (TM 26b/3, KS 39b/10, MNHS 4a/10), *bilkim* (KS 8a/16)

| ← A.+T. *bal+kim*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

belki (بَلْكِ) ‘belki’ (H 23a/4, Y 18a/1), *بَلْكِ* (MŞ 4a/5) (KMİB 70a/10),

بَلْكِ (MNHS 24b/12, T 5a/6) | ← A.+F. *bal+ki*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

belīlec (بَلِيلَج) ‘balilac, *terminalia bellerica*’ (MŞ 164a/14, K 22a/2, KMT 114a/8, Y 124a/13, MNHS 77b/10, T 86b/15) | ← A. *balīlac*.

bellūt (بَلُوط) ‘pelit ağacı, meşe palamudu, *quercus llex*’ (H 62b/12, EM 10a/10, MŞ 65a/6, K 13a/7, KMT 111b/11, S 6a/4, KMİB 49a/5, Y 256b/4) | ← A. *ballūt*.

bellūt ağacı (H 62b/12), *ḥarī bellūt ağaçları* (EM 10a/10), *bellūt ağacı burcı* (MŞ 107b/3), *bellūtu’l-arz* (KMİB 49a/15), *bellūt yaprağı* (MŞ 65a/6-7)

bellūtu’l-arz (بَلُوطُ الْأَرْضِ) ‘yer peliti’ (KMİB 49a/15) | ← A. *ballūt+al+arz*.

¹³⁵ Ferhat Kurban, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

benāt-ı verdān (بَنَاتِ وَرْدَانٍ) ‘hamamböceği’ (KMİB 53b/9) | ← A. *banātu*+*wardān*.

benc (بَنْج) ‘beng denen bitki ve uyuşturucu tohumu, afyon’ (EM 20a/2, MŞ 94b/6, KS 43a/4, MNHS 9b/3) | ← A. *banc* ← F. *beng*.

benc tohmı (EM 20a/2), *bezrū*’l-*benc* (MŞ 94b/6), *benc iç-* (KS 43a/4), *bezr-i benc* (T 83a/11), *ḥabb-ı mükeyyif-i hevāniyye-i bezr-i benc* (T 82b/4), *bezr-i benc-i ebyaz* (MŞ 165b/9)

bendādīkūn (بَنْدَادِيكُون) ‘macun türü’ (MŞ 81b/6), *bendādīkūn* (MŞ 110a/9) | ← A. **bandādīkūn*.

cevāriş-i bendāzīkūn (MŞ 110a/9)

benefsec (بَنْفَسَج) ‘menekşe, *viola odorata*’ (MŞ 8b/1, KMİB 117b/6, T 39b/11) | ← A. *banafşac* ← F.

şarāb-ı benefsec-i mükerrer (MŞ 8b/1), *dühnü*’l-*benefsec* (KMİB 117b/5-6), *şarāb-ı benefsec* (T 39b/11)

berā (بَرَا) ‘yaratma’ (KMT 3a/2¹³⁶) | ← A. *barā*.

ḥallāku’l-*berā* (KMT 3a/2)

berbīne (بَرْبِيْنَه) ‘lipia, güvercin otu, *verbena hybrida*’ (KMİB 39b/11) | ← A. *barbīnā*.

berd (بَرْد) ‘soğuk’ (TM 29b/D, MŞ 174b/4, S 10a/8) | ← A. *bard*.

galebe-i berd (MŞ 174b/4)

berdī (بَرْدِي) ‘büyük su kamışı, *typha latifolia*’ (KMİB 39a/13) | ← A. *bardī*.

berekāt (بَرَكَاتٌ) ‘bereketler’ (İ 1b/2, MŞ 119a/8) | ← A. *barakāt*.

taqdīr-i berekāt (İ 1b/1-2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kuran Tercümesi*’nde geçer. Harezmi Türkçesine ait *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

Bereket (بَرَكَتٌ) ‘Tuḥfe-i Mübārizī’nin yazarının ismi’ (TM 1b/8) ← | A. *barakat*+< *barakah*.

be-resm (بِرَاسْم) ‘olarak’ (İ 1b/12) | ← F.+A. *be*+*rasm*.

¹³⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeye dizinde yer vermemiştir.

beşer (بَشَر) ‘bedende hurde sivilce çıkması’ (MNHS 74b/1) | ← A. *başar*.

berrī (بَرِّي) ‘yabanî’ (MŞ 178b/15, KMİB 9b/12) | ← A. *barrī*.

hindubā-yı berrī (MŞ 178b/15), *bezr-i rummān-ı berrī* (MŞ 176a/7), *zeytūn-ı berrī* (MŞ 37b/3), *erneb-i berrī* (KMİB 9b/12), *zeytūnu’l-berrī* (KMİB 142b/3)

besāyiṭ (بَسَايِط) ‘basit olanlar’ (KMT 6a/13) | ← A. *basā’iṭ*.

nabzuṭ besāyiṭleri (KMT 6a/13)

besbāse (بَسْبَاسَه) ‘küçük hindistan cevizi meyvesinin toz hâline getirilmiş kabuk içi’ (MŞ 39a/15, KMİB 37b/2, Y 80a/9, T 61a/10) | ← A. *basbāsa*.

besfāyic (بَسْفَايِج) ‘çokayaklı eğreltiotu, *polypodium vulgare*’ (EM 44a/4, MŞ 5b/7, KS 18b/5, K 21b/8, KMT 74b/13, S 57a/5, Y 45a/13, MNHS 42b/11, T 7b/14), *besfāyiç* (İ 5b/11) | ← A. *basfāyac*.

şarāb-ı besfāyic (MŞ 5b/7), *uvanmış besfāyic* (KS 18b/5), *besfāyic-i aḥzar* (Y 101a/11), *besfāyic-i müdebbir* (Y 102b/2), *besfāyic-i sāzlec* (Y 102a/10)

beşām (بَشَام) ‘misvak yapımında da kullanılan hoş kokulu bir ağaç, *amyris opobalsamum*’ (KMİB 43a/9) | ← A. *başām*.

beşāret (بَشَارَت) ‘müjde, iyi haber’ (MNHS 188a/3, Y 131a/3) | ← A. *bişārat*+ < *bişārah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçer. Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mi’rac-nāme* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçer.

beşere (بَشَرَه) ‘derinin dış tabakası, üst deri, cilt’ (KMT 38b/1) | ← A. *başara*.

betr-i iltişāk (بَتْرُ الْإِصْقَاق) ‘damarlar arasındaki yapışık iki bağ ya da kası kesme’ (MNHS 148b/11¹³⁷) | ← A. *batr*+iltişāk.

bevāsīr (بَوَاسِير) ‘basur memeleri’ (TM 47b/D, H 40a/B, EM 11b/15, İ 5b/8, MŞ 16a/15, K 2a/13, KMT 113b/10), *bevāsir* (S 55a/5, KMİB 3a/9, Y 62b/5, T 56a/15) | ← A. *bawāsīr*.

¹³⁷ M. Ünal ŞAHİN kelimenin anlamına ‘iki organın kusurlu olarak birbirine yapışması’ şeklinde anlam vermiştir.

bevāsīr kanı (TM 47b/D), *bevāsīre vur-* (EM 11b/15), *verem-i bevāsīr* (MŞ 16a/15), *aşhāb-ı bevāsīr* (MŞ 108b/2), *bevāsīr muḳaddimesi* (MŞ 98a/11), *bevāsīr ol-* (MŞ 107b/14), *bevāsīr renci* (MŞ 16a/12), *bevāsīr yēli* (MŞ 106a/11) *bevāsiri gider-* (KMİB 3a/9), *bevāsire dürt-* (KMİB 4a/10), *bevāsir ‘illeti* (Y 68a/13), *bevāsir sigili* (Y 148a/3), *bevāsir zahmeti* (Y 181a/10)

bevāsīrlü (بَوَاسِيرْلُو) ‘basurlu’ (MŞ 16a/12, T 56b/2) | ← A.+T. *bawāsīr+lü*.

bevḥ (بَوْح) ‘hararetin sakin olması’ (KS 48a/18) | ← A. *bawḥ*.

bevl (بَوْل) ‘idrar, sidik’ (TM 28b/5, H 5b/7, EM 43b/8, MŞ 103b/10, K 19b/2,

KMT 6b/2, S 36b/2, KMİB 49b/8, Y 69b/4, MNHS 10a/10, T 21a/3) | ← A. *bawl*.

adem bevl (TM 31b/D), *sıvuk bevl* (TM 30a/5), *bevlün duruluḡı* (TM 30a/6), *bevlün bulanuḡlıḡı* (TM 30a/7), *bevlün yıyısı* (TM 30a/10), *turş bevlī* (TM 30a/13), *bevlün köpüḡi* (TM 30a/13), *bevlün sulıḡı* (TM 31a/7), *genci oḡlan bevl* (TM 31b/D), *ḡoyu bevl* (TM 30a/7), *saḡların bevl* (TM 31a/14), *kırḡıl bevl* (TM 31b/D), *ḡocalar bevl* (TM 31b/D), *eşegi bevl* (TM 31b/D), *ḡayvānlar bevl* (TM 31b/D), *deve bevl* (TM 31b/D), *ḡoyun bevl* (TM 31b/D), *er bevl* (TM 31b/3), *‘avrat bevl* (TM 31b/3), *semüzlerün bevl* (TM 30b/4), *bevl yolu* (H 96b/B), *aḡ bevl* (H 5b/10), *ḡara bevl* (H 5b/8), *ḡızıl bevl* (H 5b/9), *ḡoyı bevl* (H 5b/11), *sıvuk bevl* (H 5b/12), *idrār-ı bevl* (EM 57b/9), *ḡurḡat-ı bevl* (MŞ 103b/10), *bevlün levnleri* (KMT 6b/2), *bevlün ḡıvāmı ve rāyihası* (KMT 6b/3), *bevlün ḡurılıḡı* (KMT 6b/4), *bevl ḡam ol-* (Y 59a/3), *bevlün rūsūbu* (Y 60a/2), *bevl yaramaz ḡoḡ-* (Y 70a/13), *bevl yolu acı-* (Y 71a/3), *müdirrū’l-bevl* (MNHS 10a/10), *bevl-i idrār* (T 21a/3), *bevl-i rakīḡ* (T 42a/14), *iḡtibāsu’l-bevl* (T 60b/5), *rād-ı bevl* (T 25a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcū’l-Ferādīs* ve *Kısasū’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

bevvāb (بَوَاب) ‘mide kapısı’ (TM 15b/4, KMT 30a/6) | ← A. *bawwāb*.

beyān (بَيَان) ‘açığa vurmak’ (TM 3a/12, H 13b/B, MŞ 1b/5, KS 1b/6, K 2a/6, KMT 5b/8, Y 66a/6, MNHS 30b/7, T 1b/6) | ← A. *bayān*.

beyān kıl- (TM 3a/4), *beyān ét-* (TM 3a/12), *beyān eyle-* (TM 24a/6), *beyān olun-* (MNHS 30b/7-8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Muhabbet-nâme*, *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Mi'rac-nâme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

beyâz (بياض) 'ak' (TM 13a/D, MŞ 43b/3, MNHS 156a/4), 'bir yazının temize çekilmiş şekli' (EM 1b/8) | ← A. bayâz.

beyâz şahîh (TM 13a/D), *beyâz-ı gâlîz* (MŞ 43b/3), *gözün beyâzı* (MNHS 156a/4)

beyâz-ı gâlîz (بَيَاضٌ غَلِيظٌ) 'göze ak düşmesi' (MŞ 43b/3) | ← A. bayâz+gâlîz.

beyâzu'l-hedeb (بَيَاضُ الْهَدَبِ) 'kirpiklerin beyazlaması hastalığı'¹³⁸ (MNHS 91b/10) | ← A. bayâz+al+hadab.

beyt (بَيْت) 'aynı ölçü ile yazılan kafiye bakımından birbirine bağlı iki mısradan meydana gelmiş nazım parçası' (TM 52a/6, Y 5a/9) | ← A. bayt.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesi eserlerinden *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

beytü'l-muqaddes (بَيْتُ الْمُقَدَّسِ) 'mescid-i Aksa' (KMİB 24b/15) | ← A. bayt+al+muqaddas.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mi'rac-nâme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

beytü'l-mevt (بَيْتُ الْمَوْتِ) 'nücum hesabına göre sekizinci ay' (MNHS 20b/7) | ← A. bayt+al+mawt.

beyza (بَيضَه) 'sürekli baş ağrısı, migren' (H 11a/B) | ← bayza.

beyze (بَيْضَه) 'yumurta' (KMİB 56b/4, MNHS 77b/1), *beyz* (KMİB 123b/11), *beyzâ* 'şiş' (T 88b/2) | ← bayza.

dühnü'l-beyz (KMİB 123b/11), *beyze akı* (MNHS 77b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçer.

¹³⁸ M. Ünal ŞAHİN, kelimenin anlamına 'kaş dökülmesi' demiştir.

beyziyye (بيضيّه) ‘yumurta akı gibi olan ve gözün ön tabakaları arasına konmuş sıvı, gözün aköz humor kısmı’ (TM 16a/15, KMT 40a/9, MNHS 63a/6) | ← A.

bayziyya.

ruṭūbet-i beyziyye (KMT 40a/9)

bezr (بزر) ‘tohum’ (MŞ 176a/7, KMT 139b/10, KMİB 41a/2, Y 178b/7), *bezir* (T 37b/14), *bezīr* (KMİB 121a/11) | ← A. *bazr*.

bezr-i rummān-ı berrī (MŞ 176a/7), *bezr-i merv* (KMT 139b/10), *bezr-i kettān* (KMİB 41a/2), *dühnü’l-bezīr* (KMİB 121a/11), *dühnü bezru’l-fucul* (KMİB 121b/10), *bezr-i kaṭūnā lu’ābı* (T 7b/15), *bezr-i kuṭūnā* (T 35a/1), *bezr-i benc* (T 83a/11), *bezr yağı* (T 37b/14)

bezr-i müşk (بزر مشک) ‘misk tohumu’ (H 103a/11¹³⁹) | ← A. *bazr+muşk*.

bezr-i kaṭūnā (بزر قطونا) ‘pire otu, tilkikuyruğu, çakal otu, *plantago psyllium*’

(TM 54b/D, H 8b/8, EM 15a/14-15, MNHS 35a/7), *bezr-i kaṭūnā* (MŞ 5b/8, Y 158b/7, T 16a/4), *bezr-i kaṭūna* (KS 4b/7), *bezr-i kaṭūna* (KS 29a/18), *bezr-i kaṭūna* (KMT 91a/6), *bezr-i kaṭūnā* (KMİB 40b/5) | ← A. *bazr+kaṭūnā*.
bezr-i kaṭūna lu’ābı (EM 15a/14-15)

bınşır (بُنْشِر) ‘dördüncü parmak’ (EM 52b/7) | ← A. *binşir*.

bınşır barmağ (EM 52b/7)

bi (ب) ‘ile’ (MŞ 158b/8) | ← A. *bi*.

bi-‘avni’ llāhi (بِعَوْنِ اللَّهِ) ‘Allah’ın yardımı ile’ (MŞ 158b/8, K 26a/7, Y 256b/10, MNHS 212a/13) | ← A. *bi+‘awn+allāh*.

bi-‘aynihi (بِعَيْنِيهِ) ‘ayniyle’ (KS 37a/7, K 23a/10, KMİB 11a/1, Y 108a/5)

| ← A. *bi+‘aynihī/‘aynihā*.

bi-fazli’ llāhi (بِفَضْلِ اللَّهِ) ‘Allah’ın yardımı ve keremiyle’ (K 5a/2)

| ← A. *bi+fazl+allāh*.

bī-gāyet (بِي غَايَتٍ) ‘sonsuz’ (MŞ 1b/2) | ← A.+F. *bī+gāyat+ < gāyah*.

medh-i bī-gāyet (MŞ 1b/2)

bi-gayr (بِغَيْرٍ) ‘başkasıyla’ (MNHS 200b/2) | ← A. *bi+gayr*.

¹³⁹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Arapça ve Farsça diyerek ‘bir bitki olarak’ anlamını vermiştir.

bī-ḥaber (بِي خَبَر) ‘habersiz’ (KMİB 77a/11-12, MNHS 73b/13) | ← F.+A.

bī+ḥabar.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkar.

bi-ḥamdi ’llāhi (بِحَمْدِ اللَّهِ) ‘Allah’a şükürler olsun’ (K 21b/3) | ← A. *bi+ḥamd+allāh.*

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkar.

Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) görülmektedir.

bi-ḥasebi ’l-āde (بِحَسَبِ الْعَادَةِ) ‘adet olması bakımından’ (KS 9a/5)

| ← A. *bi+ḥasab+al+ ’āda.*

bi-ḥasebi zālīk (بِحَسَبِ ذَلِكَ) ‘bu bakımdan’ (MNHS 201b/13) | ← A.

bi+ḥasab+zālīk.

bi-izni ’llāh (بِإِذْنِ اللَّهِ) ‘Allah’ın izniyle’ (MNHS 209b/1) | ← A. *bi+ ’izn+allāh.*

bi-izni ’llāhi te ’ālā (بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَى) ‘Allah’ın izniyle’ (İ 2a/15, S 83b/7, T 79b/10)

| ← A. *bi+ ’izn+allāh+ta ’ālā.*

bi-ḥadri ’l-ḥāceti (بِقَدْرِ الْحَاجَةِ) ‘ihtiyacı kadarıyla’ (KS 5b/9) | ← A.

bi+ḥadr+al+ḥācat+ < ḥācah.

bī-ḥarār (بِي قَرَار) ‘kararsız’ (İ 3b/6) | ← F.+A. *bī+ḥarār.*

bī-ḥarār ol- (İ 3b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mu’inü ’l-Mürīd*’de geçmiştir.

bī-ḥaṣd (بِي قَصْد) ‘kasıtsız’ (MNHS 188b/9) | ← F.+A. *bī+ḥaṣd.*

bī-ḥiyās (بِي قِيَاس) ‘kıyas edilemez’ (MŞ 1b/1) | ← A. + F. *bī+ḥiyās.*

şükür-i bī-ḥiyās (MŞ 1b/1)

bikr (بِكْر) ‘bakire kadın’ (EM 63b/2, S 27a/11, T 9b/1, Y 48b/7) ← A. *bikr.*

bikr kız (EM 63b/2), *bikr kız oğlan* (T 9b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Kıyasü ’l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme* ve *Nehcü ’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

bilād (بِلَاد) ‘beldeler’ (K 3b/11, S 2a/7) | ← A. *bilād.*

bi ’l-fi ’l (بِا لِفْعِل) ‘gerçekten’ (KS 10b/14) | ← A. *bi+al+fi ’l.*

bī-ḥad (بى حَدْ) ‘sınırsız, pek çok’ (KMT 2a/9) | ← F. + A. *bī+ḥadd*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesine ait *Mi‘rac-nāme*’de de kullanılmıştır.

bī-ḡarār (بى قَرَار) ‘kararsız’ (Y 147a/5) | ← F.+A. *bī+ḡarār*.

bī-ḡarār ol- (Y 147a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

bi-nefsihi (بِنَفْسِهِ) ‘kendisi, kendi’ (MNHS 179a/1) | ← A. *bi+naḡs*.

bi’l-küllīyye (بِالْكُلِّيَّةِ) ‘tamamen, büsbütün’ (MŞ 104a/8, K 15a/4, S 3a/9, MNHS 125b/4, T 61a/15) | ← A. *bi+al+küllīyya*.

bī-naẓīr (بى نَظِير) ‘benzersiz’ (KMT 145a/2) | ← F.+A. *bī+naẓīr*.

bī-nihāyet (بى نِهَائِيَّتْ) ‘sonsuz’ (MŞ 1b/2, KMT 2a/9) | ← F.+A. *bī+nihāyat+ < nihāyah*.

ṡalavāt-ı bī-nihāyet (MŞ 1b/2)

bisāṡ (بِسَاطْ) ‘yer’ (S 12a/6, MNHS 2a/1) | ← A. *bisāṡ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıṡasü’l-Enbiyā*’da karşımıza çıkar.

bi-smi’l-lāhi’r-raḡmani’r-raḡīm (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ) ‘rahman ve rahim olan Allah’ın ismiyle’ (TM 1b/1¹⁴⁰, H 1b/B¹⁴¹, KK 1b/1, EM P1b/1, K 1b, KMİB 1b/1, Y 1b/1), *bismi’l-lāhi’r-raḡmani’r-raḡīm* (KS 1b/1) | ← A. *bi+’ism+al+raḡmān+al+raḡīm*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkar.

Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mukaddimetü’l-Edeb*’te de kelime bulunmaktadır.

bi’ṡ-ṡavāb (بِالصَّوَابِ) ‘doğruluk ile’ (TM 7b/7, MŞ 169a/15, KMİB 126b/7, Y 256b/5, MNHS 6a/13) | ← A. *bi+al+ṡavāb*.

bī-ṡek (بى شَكْ) ‘şüphesiz’ (MNHS 65b/3) | ← F.+A. *bī+ṡakk*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkar.

bi’ṡ-ṡab (بِالطَّعْ) ‘tabiatı bakımından’ (EM 62a/10) | ← A. *bi+al+ṡab*.

¹⁴⁰ Binnur Erdağı DOĞUER, yazmadaki *raḡman* kelimesini *raḡmān* biçiminde okumuştur.

¹⁴¹ Binnur Erdağı DOĞUER, *bi-smi’l-lāhi raḡmāni’r-raḡīm* biçiminde okumuştur.

bī-ṭāḳat (بى طاقّت) ‘takatsiz, güçsüz’ (Y 177b/1) | ← F.+A. *bī+ṭāḳat* + < *ṭāḳah*.

bī-ṭāḳāt ol- (Y 177b/1)

bī-terṭīb (بى ترتیب) ‘düzensiz’ (MNHS 100a/9) | ← F.+A. *bī+tartīb*.

bī-terṭīb ol- (MNHS 100a/9)

biṭṭīḥ-i hindī (بطیخ هندی) ‘karpuz, *citrullus vulgaris*’ (MŞ 90a/1-2) | ← A.

biṭṭīḥ+hindī.

bī-zevāl (بى زوال) ‘zevalsiz’ (K 1b/1) | ← F. + A. *bī + zawāl*.

ilāh-i ḳādir-i bī-zevāl (K 1b/1)

bi-ṣ-ṣāt (بالذات) ‘kendisi, kendi’ (MNHS 12b/8) | ← A. *bi+al+ṣāt*.

buḥār (بخار) ‘buhar’ (TM 14a/1, H 44b/9, EM 5b/3, MŞ 3b/9, KS 27b/14, K 18a/10, KMT 18b/5, S 8a/5¹⁴², Y 6a/2, MNHS 41a/9, T 4b/7) | ← A. *buḥār*.

dütünlü buḥār (TM 14a/1), *dütün buḥārı* (TM 13b/14), *havā buḥārları* (TM 34a/5), *buḥār eyle-* (H 40b/B), *sovuḳ buḥār* (H 18a/5), *yavuz ve tīz buḥār* (H 51b/1), *ḡalīz buḥār* (H 19a/1), *ḳan buḥārı* (H 18b/2), *ṣafrā buḥārı* (H 8b/1), *ḥulṭlar buḥārı* (H 9b/1), *issi şu buḥārı* (H 45a/5), *ma‘de buḥārı* (H 37b/2), *yaşlıḳ buḥārı* (H 117a/3), *yavuz buḥār* (H 52b/1), *küflenmiş buḥār* (H 41b/1), *ta‘ām buḥārı* (EM 5b/3), *süci buḥārı* (MŞ 91a/10), *buḥārına dut-* (MŞ 48a/9), *buḥār ét-* (MŞ 41b/15), *buḥār renci* (MŞ 38a/10)

buḥl (بُخْل) ‘hasislik’ (KMT 2b/8) | ← A. *buḥl*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü'l-Hakayık*’ta geçmiştir.

buḥrān (بحران) ‘hastalığın en şiddetli ve ağır dönemi’ (H 2a/1, MŞ 8b/4, KS 23b/5, Y 44b/11, T 11b/15) | ← A. *buḥrān*.

buḥrān vakti (MŞ 8b/4), *buḥrān ét-* (MŞ 48b/3-4), *yavuz buḥrān* (MŞ 14a/12), *nāḳız buḥrān* (MŞ 14a/11¹⁴³) *buḥrān èyle-* (Y 61a/9), *buḥrān günü* (Y 44b/11), *buḥrān kuvveti* (Y 64a/2), *buḥrān ol-* (Y 65b/7), *buḥrān*

¹⁴² Ferhat Kurban, kelimeyi *buḥārī* biçiminde okumuştur.

¹⁴³ Zafer Önler kelimeyi, *nāfīz* biçiminde okumuştur.

hareketi (Y 63a/11), *buhrān şay-* (Y 64a/5), *buhrān-ı intikāl* (Y 62a/4),
buhrān-ı mu 'tedil (Y 62b/1), *buhrān-ı tamām* (Y 61a/13)

buḥūr-ı meryem (بُحُور مَرْيَمَ) 'mariam buhuru, *pallenis spinosa*' (MŞ 36a/8,
KMT 106a/8, KMİB 38a/2, MNHS 185b/6) | ← A. *baḥūru+maryam*.

buḫūl (بُحُول) 'yeşillikler' (S 33b/8) | ← A. *buḫūl*.

bunduḫ-ı hindī (بندق هندی) 'Hint findığı, rete, *sapindus trifolius*' (KMİB 52b/11) |
← A. *bunduḫ+hindī*

būraḫ (بُورَاق) 'boraks' (MŞ 140b/12, MNHS 77a/8, T 72b/3) | ← A. *būraḫ*.

burāz (بُرَاز) 'dışkı' (MŞ 93b/11) | ← A. *barāz*.

burc (بُرُج) 'zodyak üzerinde yer alan 12 takım yıldızından her biri' (İ 5a/6, KMİB
33a/13, MNHS 20b/11) | ← A. *burc*.
sereṭān burcı (İ 5a/6), 'akreb burcu' (KMİB 33a/13), *ḥamel burcı* (KMİB
147a/15), *cedy burcı* (KMİB 147a/15), *burc-ı ḥākī* (MNHS 20b/11)

burūd (بُرُود) 'macun' (MŞ 63b/14, MNHS 204a/11) | ← A. *burūd*.
burūd-ı rehān (MŞ 63b/14), *burūd-ı rummān* (MNHS 204a/11), *burūd-ı
hısrım* (MNHS 205a/3), *burūd-ı esved* (MNHS 206b/1)

burūd-ı rehān (بُرُود رَهَانُ) 'boğaz şişine, ağızda yağ olmasına ve salya akmasına çok
faydalıdır içine beş dirhem nişeste, bir dirhem tebāşīr, dörder dirhem
semiz otu tohumu ve kabı soyulmuş mercimek, üç dirhem gül tohumu,
buçuk dirhem kāfūr bunları dökü eleyerek ve birbirine karıştırıp boğaz
şişine süreler ve ağıza ekeler ve eğer hastalık güçlü ise bunlara ek olarak birer
miskal sumak, gülnār, kej, ılğun yemişi, māzū ve kuru gül, buçuk miskal
za'firān döküp diğer otlara katarak ihtiyaç vaktinde kullanalar'
(MŞ 63b/14) | ← A. *burūd+rahān*.

buṣāḫ (بُصَاق) 'tükürük' (KMİB 43b/1) | ← A. *buṣāḫ*.

būṣīr (بُوصِير) 'sığır kuyruğu' (KMİB 54a/13) | ← A. *būṣīr*.

bussed (بُسَد) 'mercan' (MŞ 144a/3, KMT 95b/11, S 52b/1, MNHS 76b/13),
bused (KMİB 42a/3, Y 160a/2, T 106b/11) | ← A. *bussad*.
ḥarfū 'l-bā' -yī büssed (MNHS 76b/13)

buşūru 'ş-şığār (بُشُور الصِّغَار) 'kurdeşen' (KS 41b/17¹⁴⁴) | ← A. *buşūr*+*al*+*şığār*.

buṭm (بُطْم) 'sakız ağacı, meneviş, çitlembik, *pistacia terebinthus*' (EM 65a/6,

MŞ 171a/14, KMİB 121b/1), *baṭum* (KMİB 43b/4) | ← *buṭm*.

ḥabbū 'l-*buṭm* (EM 66a/9), 'uliḳu 'l-*buṭm* (MŞ 171a/14), *dühnü* 'l-*buṭm* (KMİB 121b/1)

buvvā (بُؤَا) 'kokulu' (KMT 96a/6) | ← A. *bawwā* '.

hīl buvvā (KMT 96a/6)

büber (بُيْر) 'biber' (MŞ 37b/2) | ← A. ← Yun. *pipéri* ← Sansk. *pippali*.

bühtān (بُهْتَان) 'bir kimseyi yapmadığı bir şeyi yapmış olmakla itham etme'

(KMİB 75b/15) | ← A. *buhtān*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıssaşü'l-Enbiya*'da karşımıza çıkar.

bürād (بُرَاد) 'soğuk' (S 57a/11) | ← A. *burād*.

raşāş-ı bürād (S 57a/11)

bürr (بُر) 'buğday' (H 15a/9) | ← A. *burr*.

bürüdet (بُرُودَت) 'tabiatta bulunan dört rükün ve ve esastan biri, soğukluk'

(EM 61b/7, MŞ 2b/15, KMT 11b/2, S 4a/3, KMİB 59b/4, MNHS 9b/3, T 40a/4) | ← A. *burūdat*+ < *burūdah*.

bürüdete delālet et- (MŞ 2b/15), *bürüdet gālib ol-* (MŞ 71b/6), *mülākātu bürüdetin bi* 'l-*ḳuvveti* (KMT 50a/4), *bürüdet-i ma* 'deye (MŞ 176a/2), *bürüdet galebesi* (MŞ 31b/15)

büsr (بُسْر) 'hurma kuyruğu' (KMİB 42a/13) | ← A. *busr*.

büzūr (بُزُور) 'tohumlar' (EM 52a/4, KS 24a/16, KMT 119a/3, S 43b/7, Y 211b/13) | ← A. *buzūr*.

sikencübīn-i büzūr (EM 52a/4), *cavāriş-i büzūrī* (KMT 119a/3)

C

¹⁴⁴ Anıl Çelik kelimeyi, *beşūr* şeklinde okunmuş.

ca 'de (جَدَّة) 'baldırıkara, *adiantum capillus-veneris*' (S 81a/7¹⁴⁵, KMİB 69a/4, Y 122a/4¹⁴⁶, MNHS 78a/1¹⁴⁷) | ← A. ca 'da.

cāfiye, bk. ümm-i cāfiye.

cāhil (جَاهِل) 'bilgisiz' (İ 1b/11) | ← A. cāhil.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi*'nde geçer. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçer.

Cālīnūs (جَالِينُوس) 'Galen, hekim' (TM 12b/7, KMT 10b/12, Y 107b/2, MNHS 40b/7), *cālīnūs* (H 4a/1, İ 1b/11, S 20a/1) ← A. cālīnūs.

cāme (جَامِه) 'donmuş, donuk' (TM 53b/D) | ← A. cāma.

cāmid (جَامِد) 'donmuş, donuk' (MNHS 6b/11) | ← A. cāmid.

cāmisah (جَامِسَه) 'kıpti baklası, mısır baklası, *relumbo nucifera*' (TM 53b/D)¹⁴⁸ | ← A. cāmisah.

cānib (جَانِب) 'taraf' (KS 39b/5, KMT 24b/7, Y 142b/7) | ← A. cānib.

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

cārī (جَارِي) 'akan' (KMT 17a/5, MNHS 201b/13) | ← A. cārī.
cārī ol- (KMT 17a/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkar.

cāriye (جَارِيَه) 'halayık' (Y 186a/12) | ← A. cāriya.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü'l-Ferādīs*'te karşımıza çıkar.

caşşī (جَصِّي) 'alçı taşına ait, kireçli' (KMT 52b/13) | ← A. caşşī.

cavāriş (جَوَارِش) 'mide sindiriminde yardımcı macun' (TM 55a/7, EM 7b/6, KMT 119a/4, Y 86b/2, T 33a/5) | ← A. cuwāriş ← F. guvāriş.

ıslāh-ı cavāriş (EM 7b/6), *cavāriş-i büzürī* (KMT 119a/3), *cevāriş-i calīnūs* (Y 123a/6), *cevāriş-i şehir-i yārān* (Y 80b/2)

¹⁴⁵ Ferhat Kurban kelimeyi *cū 'de* biçiminde okumuştur.

¹⁴⁶ Paki Küçükkelimeye 'kıvrıcık' anlamı vermiştir.

¹⁴⁷ M. Ünal ŞAHİN kelimeyi *cu'da* biçiminde okumuştur.

¹⁴⁸ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *cāme* olarak okumuş ve 'çabuk donup çabuk eriyen bir tür ilaç' olarak anlam vermiştir.

cāvers (جَاوَرَسْ) ‘karaca darı’ (KMİB 67a/12) | ← A. *cāwars* F. ← *gāvers*.

cāversiye (جَاوَرَسِيَه) ‘darı gibi kabarcık olan’ (TM 25a/D) | ← A. *cāwarsiyya*.

cāvşīr (جَاوَشِير) ‘sinirleri dinlendirici ve ishal kesici hassalarından dolayı eczacılıkta ve itriyatçılıkta kullanılan maydanozgillerden bir bitki ve bu bitkinin reçinesi, oğlan aşısı, *opoponax chirorium*’ (H 16b/9, EM 6a/14, MŞ 162a/11, KMT 114a/2, S 78a/1¹⁴⁹, KMİB 40b/4, Y 43a/7, MNHS 47b/8), *cāvaşīr* (KS 39a/12, T 76b/15), *cāveşir* (Y 77b/13) | ← A. *cāwşīr* ← F. *gāvşīr*.

ḥarfu’l-cīm-i cāvşīr (MNHS 77b/12), *cāvaşīr-i zengār* (T 76b/15-16)

cāyız (جَايِزْ) ‘yerinde, uygun, geçerli’ (KMT 69a/8, Y 17b/6) | ← A. *cā’iz*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

cāzīb (جَاذِيبْ) ‘kendine doğru çeken’ (MNHS 6b/13) | ← A. *cāzīb*.

cāzībe (جَاذِيبَه) ‘çekim’ (TM 18b/10, KMT 18a/13) | ← A. *cāzība*.

cāzībe kuvveti (TM 18b/10), *kuvvet-i cāzībe* (KMT 20a/4)

cederī (جَدْرِي) ‘çiçek hastalığı, *variola*’ (TM 25a/D) | ← A. *cadarī*.

cedīd (جَدِيد) ‘yeni’ (MNHS 13a/11) | ← A. *cadīd*.

ḥāl-i cedīd (MNHS 13a/11)

cedvār (جَدْوَارْ) ‘limon renkli zerdeçal, cedvar, *curcuma zedoaria*’ (KMİB 73a/6)

| ← A. *cadwār*.

cedvel (جَدْوَلْ) ‘belli bir konuya ait ölçü, isim ve kıymet gibi bilgilerin sıralandığı liste’ (TM 2b/10, H 1b/13) | ← A. *cadwal*.

cedy (جَدْيْ) ‘oğlak burcu’ (KMİB 147a/15) | ← A. *cadý*.

cedy burcu (KMİB 147a/15)

ceffāf (جَفَّافْ) ‘yübuset’ (S 3a/6) | ← A. *cafāf*.

cehd (جَهْدْ) ‘çalışıp çabalama’ (H 90b/11, EM 59a/5, MŞ 8b/2, KMT 138a/12,

S 87a/6, Y 249a/8, MNHS 3b/11, T 11b/12) | ← A. *cahd*.

cehd eyle- (EM 59a/5¹⁵⁰), *cehd ét-* (MŞ 8b/2), *cehd kııl-* (S 87a/6)

¹⁴⁹ Ferhat Kurban, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

¹⁵⁰ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, eylemek kelimesini *étmek* olarak okumuşlardır.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

cehl (جَهْل) 'bilgisizlik, kabalık' (MNHS 6a/3, Y 28a/7) | ← A. *cahl*.

cehl-i nādānlık (MNHS 6a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

cehennem (جَهَنَّمَ) 'tamu, cehennem' (Y 209b/10) | ← A. *cahannam*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

celâlet (جَلَالَت) 'yücelik, büyüklük' (Y 2a/3) | ← A. *calâlat* + < *calâlah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

celb (جَلْب) 'üzerine çekme' (MŞ 174b/10) | ← A. *calb*.

celb ét- (MŞ 174b/6)

celîd (جَلِيد) 'kırağı, dolu' (KMİB 65a/5) | ← A. *calîd*.

celîdiyye (جَلِيدِيَّة) 'gözün kristal sıvısı' (TM 16b/D, KMT 40a/13, MNHS 63a/4) | ← A. *calîdiyya*.

ruḡûbet-i celîdiyye (KMT 40a/13)

celîle (جَلِيلَة) 'çok yüce, ulu' (S 2a/5) | ← A. *calîla*.

laṭîf-i celîle (S 2a/5)

celle (جَلَّة) 'yüce olsun' (S 3b/11, Y 2a/1, MNHS 3b/7) | ← A. *calla*.

celle celâluhu (MNHS 3b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçer.

cem (جَمْع) 'toplama, bir araya getirilme' (TM 58a/1, H 22a/11, EM 1b/8, İ 1b/4, MŞ 124a/12, KS 35b/15, K 1b/7, KMT 4b/10, KMİB 45b/2, Y 13b/3, MNHS 9a/8, T 50a/5) | ← A. *cam*.

cem ‘ol- (TM 58a/1), *cem* ‘ét- (EM 1b/8), *cem* ‘-i *mefāşıl* (EM 3b/8¹⁵¹), *cem* ‘eyle- (KMT 4b/10¹⁵²)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

***cemā* ‘at** (جماعت) ‘bir düşüncede toplanmış’ (Y 23b/9) | ← A. *camā* ‘at+ < *camā* ‘ah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

cemel (جَمَلٌ) ‘deve’ (KMİB 70b/7) | ← A. *camal*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

cemī (جَمِيع) ‘cümle, bütün’ (TM 24a/6, H 11a/B, MŞ 16a/11, KS 2b/11, K 11a/4, KMT 11b/7, S 2a/4, KMİB 2a/1, Y 2a/7, MNHS 3a/7, T 17a/13) | ← A. *camī*.

cemī ‘ısıtma (TM 24a/6), *cemī* ‘-i *evkāt* (S 10a/1), *cemī* ‘-i *muḥaffefāt* (S 32a/8), *cemī* ‘marazlar (T 17a/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mi’rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

cemīle (جَمِيلَةٌ) ‘güzellik’ (S 2a/5) | ← A. *camīla*.

cemīle kıl- (S 2a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkar.

cemīz (جَمِيزٌ) ‘erkek incir, Arabistan inciri’ (KMİB 70a/8) | ← A. *camīz*.

cemre (جَمْرَةٌ) ‘çok iltihaplı bir çıban, kara kabarcık’ (TM 25a/D, MŞ 131b/11, T 68b/4) | ← A. *camra*.

cenābet (جَنَابَتٌ) ‘cünüp’ (MŞ 129a/13) | ← A. *canābat*+ < *canābah*.

¹⁵¹ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *cemī* ‘olarak okumuştur.

¹⁵² Ali Haydar Bayat *cem* ‘it- biçiminde okumuştur.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçer.

cenāyat (جَنَآيَتْ) 'suç, yanlış' (MNHS 72a/9) | ← A. *cināyat*+ < *cināyah*.

cenāyat kıl- (MNHS 72a/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçer.

cenb (جَنْب) 'yan, yan taraf' (S 23b/7) | ← A. *canb*.

veca '-i *cenb* (S 23b/7)

cenīn (جَنِين) 'ana rahmindeki çocuk' (S 2b/11) | ← A. *canīn*.

cenūb (جَنُوب) 'güney' (KMT 46a/9) | ← A. *canūb*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

cerād (جَرَاد) 'çekirge' (KMİB 68b/9) | ← A. *carād*.

cerādu 'l-*baḥr* (KMİB 68b/14)

cerādu 'l-*baḥr* (جَرَادُ الْبَحْرِ) 'deniz çekirgesi' (KMİB 68b/14) | ← A. *carād*+*al*+*baḥr*.

cercir (جَرْجُر) 'bakla' (KS 46a/2) | ← A. *carcar/circir*.

cereb (جَرْب) 'uyuz' (KS 41b/15, MNHS 74b/10) | ← A. *carab*.

cerriyy (جَرِي) 'yayın balığı, yılan balığı' (KMİB 68b/3) | ← A. *cirriyy*.

cerrāḥ (جَرَّاح) 'eskiden tıp öğrenimi görmeden hekimlik yaparak yara tedavi eden kimse' (H 38b/5, Y 56a/6, T 95a/3) | ← A. *carrāḥ*.

cerrāḥlık (جَرَّاحِي) 'cerrah olan kimsenin mesleği ve yaptığı iş' (TM 48a/9) | ← A.+T. *carrāḥ*+*lık*.

cerrāḥ-nāme (جَرَّاحُ نَامِه) 'cerrahlık hakkında yazılmış kitap' (T 109a/6) | ← A.+F. *carrāḥ*+*nāma*.

cesed (جَسَد) 'ölü vücut' (Y 17b/10) | ← A. *casad*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

cevāb (جَوَاب) 'cevap' (MNHS 114a/6, Y 33b/11) | ← A. *cawāb*.

cevāb vēr- (Y 138b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde ise *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Mi'rac-nāme*, *Hüsrev ü*

Şîrîn, Satır Arası Kuran Tercümesi ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

cevāhir (جواهر) 'cevherler' (Y 2b/1) | ← A. *cawāhir*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā, Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

cevher (جوهر) 'gevher, var olan bir şeyin özü, esası, mayası' (TM 5a/7, H 1b/1, EM 63a/7, MŞ 41a/6¹⁵³, KS 47b/6, KMT 39a/7, MNHS 28a/5), 'mücevher' (TM 59a/10) | ← A. *cawhar* ← Far. *gevher*.

ten cevheri (TM 5a/7), *ta'āmuḡ cevheri* (TM 35a/8), *kanuḡ cevheri* (TM 55a/D), *aḡıl cevheri* (H 1b/1), *süüd cevheri* (MŞ 41a/6), *cevher-i a'zā* (KS 47b/6), *dimāḡuḡ cevheri* (MNHS 28a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā, Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

cevherlü (جوهرلو) 'cevherli' (TM 52b/D) | ← A.+T. *cawhar+lü*.

laṡṡf cevherlü (TM 52b/D), *ḡalîz cevherlü* (TM 52b/D), *mu'tedil cevherlü* (TM 52b/D)

ceviz (جوز) 'koz, *juglans regia*' (H 89b/B, MŞ 59a/15, K 13a/12, KMT 96a/5, KMİB 32a/11, Y 248b/2, MNHS 96b/12), *cevüz* (KS 49a/5) | ← A. *cawz* ← F. *geviz*.

ceviz cevārişi (H 89b/B), *ceviz-i buvā* (EM 14b/4), *ceviz-i hindî* (EM 39a/2), *cevüzü cendüm* (KS 49a/5), *ceviz-i māḡel* (KMİB 72b/11)

cevizî (جوزي) 'cevize ait' (KS 5b/9) | ← A. *cawzî*.

cevāriş-i cevizî (KS 5b/9)

ceviz-i buvā (جوز بُوَا) 'küçük hindistan cevizi, *aromatic walnut, myristica fragrans*' (EM 14b/4, MŞ 7b/12, KMT 157a/11), *ceviz-i bevā* (KS 48a/7), *ceviz-i būyā* (H 23a/10, İ 5b/3), *ceviz-i bevvā* (S 61b/7, KMİB 72b/1, Y 80b/9, MNHS 78a/6, T 10b/14) | ← A. *cawz+būwā*.

cevüzü cendüm (جَوْزُ جَنْدُمْ) 'ceviz-i kendüm, *elaphomyces gradulatus*' (KS 49a/5) | ← A. *cawz+candum*.

¹⁵³ Zafer Önler, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

ceyz-i hindī (جَوْز هِنْدِي) ‘Hindistan cevizi, *cocos nucifera*’ (EM 39a/2, KMİB 72b/8, Y 256b/9) | ← A. *cawz+hindī*.

ceyz-i māşel (جَوْز مَائِل) ‘tatula dehtüre, *datura metel*’ (KMİB 72b/11) | ← A. *cawz+māşal*.

ceyz-i muқаşşer (جَوْز مُقَشَّر) ‘kabuğu soyulmuş ceviz’ (MŞ 177a/1) | ← A. *cawz+muқаşşar*.

ceyl (جِيل) ‘yengeç’ (H 8b/6) | ← A. *cayl*.
ceyl eti (H 8b/6)

ceyyid (جَيِّد) ‘iyi, mükemmel’ (S 5a/4) | ← A. *cayyid*.
ceyyidü’l-keymūs (S 5a/4)

cezb (جَذْب) ‘kendine çekme’ (EM 29b/13, MŞ 46a/6, KS 15a/2, KMT 20a/4, MNHS 10a/6) | ← A. *cazb*.
cezb ét- (EM 29b/13), *cezb kıl-* (KMT 70b/12), *cezb eyle-* (MNHS 10a/6)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

cezer (جَزَر) ‘havuç’ (KMT 118a/10) | ← A. *cazar*.

cezīre (جَزِيرَة) ‘ada’ (KMİB 59b/11) | ← A. *cazīrat*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*’te ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) karşımıza çıkar.

cibillī (جَبَلِي) ‘yaratılıştan, doğuştan gelen’ (MNHS 150b/11) | ← A. *cibillī*.

cidden (جِدًّا) ‘gerçekten’ (KS 49a/8) | ← A. *ciddan*.

cihet (جِهَت) ‘yön, taraf’ (MŞ 141a/7, KMT 6a/7, MNHS 5a/10, T 66a/3) | ← A. *cihat+ < cihah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesi eserlerinden *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde karşımıza çıkar.

cilā (جَلَا) ‘parlaklık’ (TM 52b/D, H 52a/B, EM 12a/2, İ 5b/14, MŞ 52b/3, KMİB 14b/11, MNHS 74b/9) | ← A. *cilā*.
cilā ur- (TM 52b/D), *cilā vēr-* (EM 12a/2), *cilā ét-* (MNHS 74b/9), *cilā eyle-* (MNHS 162b/4)

celālandur- (جَلَّالُنْدُرْ) ‘parlaklaştırma’ (KMİB 11b/5) | ← A.+T. *cilā* ‘+landur-.

gözi cilālandur- (KMİB 11b/5)

cild (چِلْدْ) ‘deri’ (KS 42a/1, MNHS 10a/5, T 93a/11) | ← A. *cild*.

teneffu’u l-cild (KS 42a/1)

cīm (جِيم) ‘Arap alfabesinin beşinci harfi’ (KMİB 66b/5) | ← A. *cīm*.

harfu l-cīm (KMİB 66b/5)

cimā (جِمَاع) ‘cinsî münasebet’ (TM 39b/13, H 10b/3, EM 33b/15, İ 3b/3,

MŞ 4b/14, KS 7a/16, K 2a/12, KMT 9a/9, S 4b/4, KMİB 8a/11, Y 4a/9, MNHS 18a/10, T 5a/4), *cimāğ* (H 103a/2) | ← A. *cimā* ‘.

cimā ‘dan şakın- (TM 39b/13), *cimā* ‘kıl- (TM 46b/5), *cimā* ‘et- (H 64a/9),

cimā ‘eyle- (H 21b/7), *cimā* ‘gıdāları (H 100b/B), *cimā* ‘eksül- (KMT 9a/9),

cimā ‘kuvveti (KMT 148a/2), *cimā* ‘şehveti (KMT 151b/6), *cimā* ‘lezzeti (Y

48b/9), *cimā* ‘mażarratı (Y 49a/1), *cimā* ‘vaḳti (Y 116a/9), *cimā* ‘ét- (T 5a/4),

şehvet-i cimā ‘ı depret- (MŞ 168b/14), *şehvet-i cimā* ‘ı kes- (MŞ 105a/4),

cimā ‘hareketi (MŞ 32b/8-9), *cimā* ‘iştiḥāsı (MŞ 20a/6), *cimā* ‘ol- (MŞ 6b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mukaddimetü l-Edeb* ve *Nehcü l-Ferādīs*’te karşımıza çıkar.

cimcime (جَمِّم) ‘kafa tası’ (MNHS 56b/10) | ← A. *cumcuma*.

cinet (جِنْتْ) ‘delilik’ (KMİB 52a/9) | ← A. *cinnat*+ < *cinnah*.

cinet getir- (KMİB 52a/9)

cin (جِن) ‘cin’ (Y 215a/6) | ← A. *cinn*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu’inü l-Mürîd*’de geçmiştir.

cinnî (جِنِّى) ‘cin taifesine mensup olan varlık’ (MŞ 39b/6, KMİB 147b/15) | ← A. *cinnî*.

cins (جِنْس) ‘çeşit’ (TM 19a/9, EM 2a/3, MŞ 57a/10, KMT 55a/4, Y 215a/7, MNHS 12b/4, T 92b/2) | ← A. *cins*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu’inü l-Mürîd*’de geçmiştir.

cirāḥat (جِرَاحَت) ‘yara’ (TM 22b/D, EM 11a/10, İ 2b/5, MŞ 5b/14, KS 34b/2,

KMT 51a/2, KMİB 4a/12, Y 38a/10, T 8a/10), *çirāḥat* (KMİB 6b/5), *cerāḥat* (Y 39a/2, MNHS 27b/11), *cerāḥāt* (T 76b/14) | ← A. *cirāḥat*+ < *cirāḥah*.
cirāḥatlara ur- (TM 54b/15), *yavuz cirāḥatlar* (EM 11a/10), *cirāḥatlara ek-* (KMİB 4a/12), *cerāḥatın çek-* (Y 172b/9), *cerāḥatları bitür-* (Y 235a/11), *cerāḥat ol-* (Y 71a/4), *cerāḥatsuz el* (Y 38b/6), *cerāḥatüñ kanın tut-* (Y 235a/11), *cirāḥat belür-* (Y 68a/7), *cerāḥat aç-* (MNHS 122a/6), *cerāḥat bit-* (MNHS 116a/12), *cerāḥat eyle-* (MNHS 162a/3), *cerāḥat ét-* (MNHS 99b/12), *cerāḥat ol-* (MNHS 99b/13), *eski yènür cirāḥat* (MŞ 143a/5), *kanı durmaz cirāḥat* (MŞ 143a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *cerāḥat* şeklinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

cirāḥatlu (جِرَاحَتْلُو) 'yaralı' (MŞ 142a/5, KS 12a/2) | ← A.+T. *cirāḥat*+lu.
cirāḥatlu kişi (MŞ 142a/5), *cirāḥatlu ét-* (KS 12a/2)

circīr (جَرَجِير) 'yabani roka, su teresi, su kerdemesi' (H 100b/11¹⁵⁴, KMT 118a/10, KMİB 68a/7, MNHS 204a/5) | ← A. *circīr*.
circīr toḥmı (H 100b/11)

cirm (جِرْم) 'cisim' (EM 36b/9¹⁵⁵, MŞ 19b/1, KMT 33b/11, S 34a/4, Y 13a/1, MNHS 11a/10, T 20b/13¹⁵⁶) | ← A. *cirm*.

cism (جِسْم) 'beden, vücut' (EM 62a/11, K 1b/10, MNHS 5a/3), 'nesne' (KS 38a/8, KMT 11a/7) | ← A. *cism*.
şevk-i cism (EM 62a/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

cismānī (جِسْمَانِي) 'bedenle ilgili' (EM 63a/14, Y 17b/9) | ← A. *cismānī*.
ḥarekāt-ı cismānī (EM 63a/14)

cub (جُب) 'kuyu' (MNHS 157b/4) | ← A. *cubb*.

cufūf (جُفُوف) 'desikasyon, kuruma' (MNHS 191b/13) | ← A. *cufūf*.

cum 'a' (جُمُعَة) 'perşembe ile cumartesi arasındaki günün adı' (MŞ 173b/11,

¹⁵⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenini vermeyip *circir* biçiminde okumuştur.

¹⁵⁵ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, kelimeye 'posa, suyu ve özü alınmış meyva ya da sebze' anlamını vermişlerdir.

¹⁵⁶ Onur Yıldırım kelimenin anlamına 'posa, suyu ve özü alınmış yiyecek' demiştir.

KMİB 117b/9) | ← A. *cum* ‘a.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū ’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

cumhūr (جمهور) ‘halk’ (Y 135a/12) | ← A. *cumhūr*.

cumhūrī (جمهوری) ‘cumhurla ilgili’ (Y 105b/3) | ← A. *cumhūrī*.

cumūd (جُمُود) ‘gözyaşının kuruması’ (MNHS 200b/13) | ← A. *cumūd*.

cūr ‘a (جورع) ‘tek seferde yutma’ (H 63a/5), *cur* ‘a (MŞ 184b/7, Y 55a/3)

| ← A. *cur* ‘a.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

curāş (جراش) ‘iri taneli parça’ (TM 57a/D) | ← A. *curāşa*.

kemnūn-ı curāş (TM 57a/D)

cū ‘-ı *baḳarī* (جُوع بَقَرِي) ‘tek seferde aşırı yeme, *bulimia*’ (MŞ 80b/9)

| ← A. *cū* ‘+*baḳarī*.

cū ‘u’-*l-kelb* (جُوع الكلب) ‘it açlığı, doymak bilmeme’ (H 77b/B, Y 19a/8)

| ← A. *cū* ‘+*al*+*kalbī*.

cūbn (جُبْن) ‘peynir’ (MŞ 88a/6, T 29a/4), *cūbūn* (KMİB 67b/5)

| ← A. *cūbn*.

mā ’ū’l-cūbn (MŞ 88a/6)

cūdere (جُدَرَ) ‘bedende oluşan yumru’ (KS 41b/14) | ← A. *cudar*.

cūdere-yi ḳurūḥ (KS 41b/14)

cüderī (جُدَرِي) ‘çiçek hastalığı’ (EM 55a/2, MŞ 134a/3, T 68b/16)

| ← A. *cadariyy/cudariyy*.

cüderī belür- (MŞ 134a/3), *cüderī çıkar-* (MŞ 134b/4)

cūhhāl (جُهَّال) ‘cahilller’ (MNHS 2b/8) | ← A. *cūhhāl*.

cūlāb/cūllāb (جَلَاب) ‘iştah açıcı ve mide kuvvetlendirici bal suyu’ (EM 9b/2), ‘gül

suyu’ (H 75b/4, EM 30a/1, MŞ 9b/10, KS 4b/8¹⁵⁷, K 24a/13, KMT 110a/4¹⁵⁸,

S 40a/6, Y 30a/13, MNHS 105a/4, T 13a/14), *cūlab* (T 13a/11) | ← A. *cūllāb-*

culāb ← F. *gul*+*āb*.

¹⁵⁷ Anıl Çelik, kelimeyi Farsça olarak göstermiştir.

¹⁵⁸ Ali Haydar Bayat, kelimenin kökenine Farsça yazmıştır.

bal cüllābı (H 56a/4), *şeker cüllābı* (H 15b/6), *yaķu cüllābı* (H 15b/B), *cülāb iç-* (MŞ 152b/1), *cülāb şuyı* (MŞ 66b/10) *cüllāb-ı hām* (Y 132a/10), *cüllāb-ı benefşe* (MNHS 105a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

cülcülān (جُلْجُلَان) 'kişniş tohumu' (KS 51b/12) | ← A. *culculān*.

cülnār (جُلْنَار) 'nar çiçeği, gülnar' (EM 53b/12, MŞ 13a/11, T 18a/10) | ← A. *cullanār-culnār* ← F. *gul+nār*.
cülnār ķurşı (EM 53b/12)

cülūd (جُلُود) 'deriler' (KMİB 69b/12) | ← A. *culūd*.

cümcüm (جُمْجُم) 'ginseng, *panax ginseng*' (KMİB 70b/5) | ← A. *cimcim*.

cümle (جُمْلَه) 'bütün, hep' (TM 12a/9, H 80b/8, İ 1b/4, K 18b/10, KMT 15a/1, Y 40b/9, MNHS 23b/7, T 74a/6) | ← A. *cumla*.

cümle-yi maķsūsāt (MNHS 29b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Cevāhirü'l-Esdāf*, *Mi'rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

cünūn (جُنُون) 'cinnet' (MŞ 15a/6, KMİB 53a/1, T 20a/11) | ← A. *cunūn*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkar. Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

cünūnlık (جُنُونْلِك) 'delilik' (MŞ 30b/15) | ← A.+T. *cunūn+lık*.

cür'et (جُرْأَت) 'cesaret' (MŞ 138a/12) | ← A. *cur'at+ < cur'ah*.

cür'et ét- (MŞ 138a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

cüşse (جُشَّة) 'canlılarda gövde' (S 33b/7, MNHS 195b/4) | ← A. *cüşsa*.

cüşselü (جُشَلُو) 'cüşseli' (MNHS 192b/10) | ← A.+T. *cüşsa+lu*.

cüz' (جُزْ) 'parça, kısım' (TM 8b/1, MŞ 54b/5, KS 4a/17, KMT 11a/8, S 2b/6),

cüz (H 51b/12, Y 110b/1, MNHS 100a/4), *جُزْء* (EM 13a/1) | ← A. *cüz'*.

cüz'i ol- (TM 8b/1), *cüz'-i evvel* (KS 4a/17), *cüz'-i şānī* (KS 41b/6), *cüz'-i ma'ānī* (KMT 19a/5)

cüzām (جُذَام) 'insan vücudunda yer yer lekeler veya çıbanlar ve yaralar şeklinde beliren, çok bulaşıcı, iyileşmesi güç bir deri hastalığı, miskin hastalığı, lepra' (TM 46a/D, H 115b/B, EM 14b/11, MŞ 17a/15, KS 41b/12, KMT 9b/10, S 11b/8, KMİB 21b/2, Y 70b/9, MNHS 167a/10, T 72a/3) | ← A. *cüzām*.
cüzāmı men' ét- (EM 14b/11), *cüzām renci* (KMİB 21b/2), *cüzāma yara-* (Y 101a/7), *cüzām éyle-* (Y 13b/9), *cüzām 'ilācı* (Y 234a/3), *cüzām 'illeti* (Y 232b/7), *cüzām ol-* (Y 232b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

cüzāmlıq (جُذَامْلِق) 'cüzam hastalığı' (MŞ 16b/9) | ← A.+T. *cüzām+lıq*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

cüz'ıyyāt (جُزُؤِيَّات) 'bölümler' (KMT 3a/5) | ← A. *cüz'ıyyāt*.

D

dābbe (دَابَّة) 'yer üstünde yürüyen hayvan, davar' (KS 43a/2) | ← A. *dābba*.

dabğ (دَبْغ) 'cildi karartmak' (KMİB 72b/5) | ← A. *dabğ*.

dabğ ét- (KMİB 72b/5)

dāfi' / dāfi'a (دَافِع/دَافِعَة) 'def edici, uzaklaştırıcı' (TM 18b/10-12, MŞ 99a/9, KMT 18b/1, MNHS 7a/2) | ← A. *dāfi'*.

dāfi'a kuvveti (TM 18b/12), *dāfi'a za'ıflığı* (MŞ 99a/9), *kuvvet-i dāfi'a* (KMT 20a/7)

dağdağa (دَعْدَغَة) 'gıcıklanma, acı, bir nesnenin hareketinden duyulan ürperti' (EM 46a/10, Y 201a/3, MNHS 71b/10) | ← A. *dağdağa*.

dağdağa ét- (EM 46a/10), *dağdağa étdür-* (Y 201a/3)

dāhil (دَاخِل) 'içinde' (KS 4a/18, KMT 12a/10) | ← A. *dāhil*.

dāhil-i beden (KS 4a/18), *dāhil ol-* (KMT 12a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

dāhiliyūn (دَاخِلِيُون) 'vücutta sert şişleri yumuşatmak için kullanılan merhem,

diachylon’ (H 36a/8, Y 218b/11), *dāhīlūn* (KS 38b/11, KMT 141b/6), *dāhīlyūn* (MŞ 106b/8) *dāhīlyūn* (Y 181a/1), *dāhīlyūn* (MNHS 93a/11) | ← A. *diyāhīlyūn*.

merhem-i dāhīlyūn (MŞ 106b/8), *merhem-i dāhīlūn* (KMT 141b/7), *merhem-i dāhīlyūn* (MŞ 106b/8), *dāhīlyūn merhemi* (H 118b/11)

dāhīs (داخس) ‘dolama, panaris’ (H 119a/1), *dāhīs* (H 119a/B), *dāhīs* (MŞ 30a/4, T 92a/6) | ← A. *dāhīs*.

dāhīs renci (H 119a/B)

dāhīl-i ‘urūk (دَاخِلْ عُرُوقْ) ‘damarın içinde olan bir sıtma türü’ (EM 56a/1) | ← A. *dāhīl*+ ‘*urūk*’.

daķīķ (دَقِيقْ) ‘toz hâline getirilmiş’ (KMT 102b/8, T 3b/4), ‘çok iyi ve doğru işleyen’ (KMT 57b/3, MNHS 2a/3) | ← A. *daķīķ*.

daķīķ ol- (T 3b/4), *nabz-ı daķīķ* (KMT 57b/3)

dāl (دَال) ‘dal harfi’ (KMT 26b/1) | ← A. *dāl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu ‘inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

dālī, bk. *derz-i dālī*.

ḍalālet (ضَلَالَتْ) ‘azgınlık, gümrah olma’ (MŞ 1b/3¹⁵⁹) | ← A. *ḍalālat*+ < *ḍalālah*.

ḍarb (ضَرْب) ‘darbe’ (EM 23b/2, Y 236b/9, MNHS 78a/11, T 88a/9) | ← A. *ḍarb*.

ḍarb doķun- (T 88a/9), *ḍarb yē-* (EM 23b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

dār-ı fulful (دَارِ فُلْفُلْ) ‘tarçın tohumu da denen karabibere benzer, uzun taneli bir

baharat çeşidi, *chavica roxburghii*’ (H 35a/12, EM 15b/7, MŞ 5b/11, K 4a/12, KMT 87b/1, KMİB 77a/5, Y 80b/4, MNHS 78b/5, T 8a/4) | ← F.+A. *dār*+fulful.

dār-ı şīṣ ‘ān (دَارِ شَيْشَعَانْ) ‘şimşak ağacı, culak ağacı, *calycotome spinosa*’

(KMİB 115a/9), *dār-ı şaṣi ‘ān* (Y 119a/12), *dār-ı şaṣi ‘ān* (MŞ 169a/7) | ← F.+A. *dār*+şīṣ ‘ān.

dā ‘ü’l-fīl (دَاءُ الْفِيلِ) ‘fil hastalığı, *elephantia*’ (H 113b/1, EM 7a/11, MŞ 16b/9,

KMT 9b/1), *dā ‘ü’l-fīl* (Y 4a/11) | ← A. *dā*’+al+fīl.

¹⁵⁹ Zafer Önler, kelimeyi *ḍalālet* olarak okumuştur.

dā'ü'l-fîl renci (H 113b/1)

dā'u'l-ḥiyye (دَاءُ الْحَيَّةِ) 'saç ve sakalın dökülmesi, derinin kavlayıp soyulması'

(MŞ 152a/5), *dā'ü'l-ḥayye* (KMT 9b/7, KMİB 20a/9) | ← A. *dā'+al+ḥayya*.

dā'ü's-ṣa'leb (دَاءُ الثَّلَبِ) 'saç dökülmesi hastalığı, saçın dökülmesine sebep olan şey
saçı besleyen ve su veren rutubette meydana gelen fesattır¹⁶⁰' (H 6b/B, MŞ
152a/4, KMT 9b/6,

KMİB 18a/15, Y 68b/7, MNHS 118b/4) | ← A. *dā'u's-ṣa'lab*.

dā'ü's-ṣa'leb renci (H 6b/B), *dā'u's-ṣa'leb* (KMT 129a/13¹⁶¹)

da'vā (دَعْوَى) 'iddia' (İ 3a/9, KMT 77b/3, MNHS 6a/7) | ← A. *da'wā*.

da'vā kıl- (KMT 77b/3), *da'vā-yı tıb* (MNHS 6a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Nehcü'l-Ferādîs*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmektedir.

da'vet (دَعْوَتْ) 'çağırma' (KMT 19b/5) | ← A. *da'wat+ < da'wah*.

da'vet ét- (KMT 19b/5)

Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Nehcü'l-Ferādîs*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

dāyim (دَائِم) 'devamlı' (TM 2a/5, H 1b/12, İ 2a/8, MŞ 5a/7, KS 1b/19, K 3a/3,

KMİB 6a/5, Y 11a/3, MNHS 41b/9, T 4b/16) ← A. *dā'im*.

dāyim ol- (TM 24a/D), *dāyim dut-* (TM 2a/5)

Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mi'rac-nāme*, *Muhabbet-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

dāyimā (دَائِمًا) 'her zaman' (MŞ 32b/15, KMT 20b/3, MNHS 14b/4), دَائِمًا (T 20a/7)

| ← A. *dā'imā*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

dāyimī (دَائِمِي) 'sürekli, devamlı' (KS 12a/10) | ← A. *dā'imī*.

¹⁶⁰ Hastalığın tanımında KMT'den faydalanılmıştır.

¹⁶¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *dā'u'n-na'lebit* olarak okuyup 'tilki renci' anlamı vermiştir.

dāyir (داير) ‘hakkında, konusunda’ (H 125b/B), ‘devreden’ (T 65a/5) | ← A. *dā’ir*.

dāyre (دايره) ‘çember biçimindeki şekil’ (TM 1b/14), *dāyire* ‘dıştaki’ (KMT 145b/3), ‘sınır içi’ (KMİB 60b/14), ‘çember’ (MNHS 23a/4, T 88b/4) | ← A. *dā’ira*.
dāyre eyle- (TM 1b/14), *rīb -ı dāyire* (KMT 145b/13¹⁶²), *ḥummā-yı dāyire* (KMT 145a/8)

debūr (دَبُور) ‘batıdan esen rüzgar, lodos’ (KMT 46a/10) | ← A. *dabūr*.

def (دفع) ‘ortadan kaldırma’ (TM 37b/12, H 64b/3, EM 57b/9, İ 5b/15, MŞ 5b/5, KS 10a/11, K 25a/2, KMT 14b/5, S 2b/11, KMİB 1b/11, Y 16b/6, MNHS 5b/13, T 17b/14) | ← A. *daf*.
def eyle- (TM 37b/12), *def ét-* (MŞ 5b/5), *def-i gızā-yı galīz* (KS 10a/11), *def indir-* (K 25a/2), *def ol-* (KMT 101a/12), *def kıl-* (KMT 43b/8), *def-i eşer* (Y 50a/8), *def-i māye-i illet* (MNHS 5b/13), *def tedbiri* (MŞ 148a/3)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şirîn*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te karşımıza çıkmaktadır.

def’a (دفعه) ‘kere, kez’ (H 42b/12, MŞ 8a/1, KS 6a/18, KMT 48b/13, KMİB 121b/9, Y 25a/3, MNHS 163b/11, T 7b/10) | ← A. *daf’a*.

defa’āt (دفعات) ‘defalar, kereler’ (H 114b/12, KS 6b/1) | ← A. *daf’āt*.

def-i yılan otı (دفع يılan اتي) ‘defi yılan otu(?)’ (H 116a/5) | ← A. + T. *daf’+yılan+otı*.

def’aten (دفعَةً) ‘bir defada, birden’ (MŞ 5b/4, MNHS 15b/5, T 68a/11)
| ← A. *daf’atan*.

dehlīz (دَهْلِيلِز) ‘koridor’ (MNHS 29b/1) | ← A. *dahlīz* ← F. *dihlīz*.

dehnic (دَهْنِج) ‘dehne-i Firengī’ (KMİB 125a/8), *dehnec* (MNHS 207a/7)
| ← A. *dahnac*.

dehnec-i firengī (MNHS 212a/10)

delālet (دلالت) ‘belirti, işaret, delil’ (TM 29b/D, EM 51a/1, MŞ 2b/14, KS 4a/1, KMT 6a/3, S 50a/3, MNHS 135b/2, T 3b/1) | ← A. *dalālat* + < *dalālah*.
delālet ét- (TM 29b/D), *delālet kıl-* (TM 29b/D), *delālet eyle-* (S 50a/3)

¹⁶² Ali Haydar Bayat, kelimeyi *dīb* ‘ şeklinde okumuştur.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da karşımıza çıkar.

delāyil (دَلَالِي) 'deliller' (KS 4a/13) | ← A. *dalā* 'il.

bāb-ı delāyil (KS 43a/18)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da karşımıza çıkar.

delīl (دَلِيل) 'kanıt' (TM 29b/D, EM 53b/12, MŞ 3b/2, KMT 2a/4, Y 5b/3,

MNHS 21a/6) | ← A. *dalīl*.

delīl ol- (Y 68a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta karşımıza çıkar. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

delk (دَلَك) 'bir nesneyi el ile sürtmek ve ovmak' (KMT 6b/10) | ← A. *dalk*.

dem (دَم) 'kan' (KMT 14a/12, KMİB 110b/14, MNHS 78a/11) | ← A. *dam*.

dem-i tabī'ī (KMT 14a/12), *demü'l-hımār* (MNHS 78a/11), *demü'l-huffāş* (MNHS 78a/12), *el-hābisu'd-dem* (MNHS 10b/12)

dem'a (دَمْعَه) 'göz yaşı' (MNHS 141a/4) | ← A. *dam'a*.

demevī (دَمَوِي) 'mizacı kanın hakim olduğu bir vücut yapısının özelliklerini taşıyan'

(MŞ 4a/15, S 4a/3, Y 52b/11, T 6a/8), 'kandan' (KS 8a/15, KMİB 143b/5, MNHS 110a/5), 'idrardaki kan rengi' (KMT 62a/13) | ← A. *damawī*.

demevī mizāc (MŞ 4a/15), *demevī ol-* (KS 8a/15), *demevīyyü'l-mizāc* (S 4a/3), *demevī şış* (MNHS 100b/6), *humma-yı demevis* (T 63b/1), *ishāl-i demevis* (MŞ 71a/1)

demü'l-aḥaveyn (دَمُ الْأَخَوَيْنِ) 'iki kardeş kanı usaresi, *dracaena draco*, *dracaena*

cinnabari' (EM 47b/9, MŞ 171a/5, KMİB 111b/1, Y 156a/11, MNHS 56b/1, T 45b/5) | ← A. *dam+al+aḥawayn*.

demü'l-insān (دَمُ الْإِنْسَانِ) 'insan kanı' (T 80b/11) | ← A. *dam+al+insān*.

derāhim (دَرَاهِم) 'dirhemler' (T 79a/3) | ← A. *darāhim*.

derdār (دَرْدَار) 'karaağaç' (MŞ 145a/13, T 108b/16) | ← A. *dardār*.

derece (دَرَجَه) 'ölçü aletlerinin üzerinde işaret edilmiş olan miktar' (TM 41b/15,

EM 24b/3, MŞ 15a/14, KS 38b/8, KMİB 147a/15¹⁶³, Y 112b/3, MNHS 76a/8, T 20b/8) | ← A. *daraca*.

Kelime Harezmi Türkçesinde ‘derece, rütbe’ anlamında *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mi’rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

derḥāl (دَرْحَال) ‘o anda, hemen’ (İ 4a/7, MŞ 35a/9, Y 23b/10, MNHS 54a/5, T 80a/13) | ← A.+F. *der+ḥāl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mi’rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

derz-i dālī (دَرْزِ دَالِي) ‘ense çukuru kısmında bir bir olan sinirler vardır, ona denir, dal harfine benzer’ (KMT 26b/1) | ← A. *darz+dālī*.

derz-i iklīlī (دَرْزِ اِكْلِيلِي) ‘kalbin sol kulakçığı ile karıncık arasındaki kapakçık’ (KMT 23a/10) | ← A. *darz+iklīlī*.

derz-i zicī (دَرْزِ زِجِي) ‘başta bulunan altı kemiğin ikisi şakak üstünde yive ulaşır bu ulaşan yive denir’ (KMT 23a/5) | ← A. *darz+zicī*

devā (دَوَاء) ‘ilaç’ (H 70b/8¹⁶⁴, KS 42a/3, KMT 46b/13), *devā* (MŞ 102b/15, KS 1b/3, K 1b/2, KMİB 57b/12, Y 2a/7, T 29b/3), *dāvā* (KS 7b/10), دَوِي (MNHS 47a/11) | ← A. *dawā*’.

devā’ü’l-misk (H 70b/8), *devā’ü’l-müşk* (H 70a/11), *şıfat-ı devā-yı āhirī* (KS 44a/2), *devā-yı müşhil* (KS 46b/7), *şıfat-ı devā* (KS 47b/15), *devālar yaz-* (K 1b/2), *devā-yı gızāyī* (KMT 46b/13), *devā-yı mu’tedil* (KMT 46b/12), *devā-yı muṭlaq* (KMT 46b/9), *devā-yı semmī* (KMT 46b/9), *devā-yı diger* (Y 170a/2), *devā-yı mücerreb* (Y 145a/4), *devā’ü’l-ḥatāṭīf* (Y 153b/2), *devā’ü’l-kerkem* (Y 122a/8), *devā’ü’l-ḥarmel* (Y 153b/8), *devā’ü’l-miskü’l-mür* (MNHS 49a/1), *devā’ü’l-miskü’l-ḥulv* (MNHS 49a/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

devā’ī (دَوَائِي) ‘ilaçla ilgili’ (S 11a/2) | ← A. *dawā’ī*.

¹⁶³ ج دره biçiminde yazılmıştır.

¹⁶⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi Farsça kökenli olarak göstermiştir.

ağdiye-i devā'īye (S 11a/2)

devālī (دوالی) 'varis, varisle ilgili, varisten ileri gelen, varisli' (H 113a/B, TM 46a/D¹⁶⁵, KMT 9a/13, Y 4a/10) | ← A. *dawālī*.

devālī tamarlar (H 113a/5), *devālī renci* (TM 46a/D)

devām (دَوَام) 'bir durum üzere sürüp gitme' (MŞ 43a/8) | ← A. *dawām*.

devām-ı şihhat-ı ayn (MŞ 43a/8)

devār (دَوَار) 'baş dönmesi' (EM 43b/1, MŞ 34a/13), *devvār* (KMT 74b/7, MNHS 202b/3, T 43b/8) | ← A. *dawār/duwār*.

devā'ü's-sa'leb (دَوَاءُ السَّلْبِ) 'kellik, saçkıran, *porrigo decalvans*' (KS 42a/3), *devā'ü's-sa'leb* (Y 238a/4) | ← A. *dawā'+al+sa'lab*.

devī (دَوِی) 'yelin uğultusunu andıran kulak uğultusu, *tinnitus*' (MŞ 174b/11) | ← A. *dawī*.

devlet (دَوْلَت) 'saadet' (TM 2b/4) | ← A. *dawlat+ < dawlah*.

devlet bil- (TM 2b/4)

Kelime ilk olarak *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Muhabbet-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

devr (دَوْر) 'zaman' (Y 64b/1, MNHS 20b/6), 'bırakmak' (MNHS 20b/1) | ← A. *dawr*.

devr et- (MNHS 20b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

dibķ (دِبَق) 'burc dedikleri nesnedir, ağaçta biten nebattır, ağaç posu' (H 35b/8, KMT 115a/2, MNHS 78b/2) | ← A. *dibķ*.

dıflī (دِفْلِی) 'ağu ağacı, zakkum, ħabīn, ħar-zehre, *nerium oleander*' (EM 6b/2, MŞ 149b/12, KS 43a/11, KMİB 123a/8, Y 228a/10) | ← A. *diflā*.

dühnü'd-dıflī (KMİB 123a/8)

¹⁶⁵ Yazmada 'lam' eksiktir.

dık (دق) ‘verem hastalığı’ (TM 23b/6, EM 55b/15, MŞ 119b/10, KS 25a/14,

KMT 44b/10, S 25b/2, Y 40b/5) | ← A. *dikk*.

dık ol- (TM 24a/D), *dık ısıtması* (TM 23b/11), *dık sıtması* (EM 55b/15), *a ‘zā-yı hummā-yı dık* (MŞ 119b/10), *dık ısıtmalu* (KMT 44b/10), *aşhāb-ı dıkka* (MŞ 126a/9)

dīku ‘n-nefes (ضيق النفس) ‘nefes darlığı, tıknefes’ (EM 48b/13, KMT 8a/11, S 62b/11,

KMİB 3a/12, Y 113b/7, T 49b/5), *dīk nefes* (MŞ 16a/3) | ← A. *dīk+al+nafas*.

dibāğat (دِبَاغَتْ) ‘kazıma’ (EM 22a/4, KMT 159a/9, Y 123a/8) | ← A. *dibāğat+ < dibāğah*.

dibāğat eyle- (EM 22a/4), *dibāğat ét-* (KMT 159a/9), *dibāğat vér-* (Y 123a/8)

dīk-i hadeğa (ضيق حدقه) ‘gözün iris tabakasının normalden küçük olması; göz bebeğinin daralıp küçülmesi’ (MNHS 172b/2¹⁶⁶) | ← A. *zīk+hadağa*.

dikāk (دِقَاق) ‘ince bağırsağın orta ve en uzun bölümü’ (KMT 41b/10) | ← A. *dikāk*.

me ‘ā-yı dikāk (KMT 30b/2)

dimāğ (دِمَاغ) ‘beyin’ (TM 39b/3, H 27a/2, EM 17a/3, MŞ 2b/1, KS 7a/9, K 3a/1,

KMT 2b/7, KMİB 8a/3, Y 41a/11, MNHS 30a/8, T 7b/5) | ← A. *dimāğ*.

dimāğ renkleri (TM 61a/CII3), *dimāğ ağrısı* (EM 17a/3), *muḳaddem-i dimāğ* (KMT 19a/1), *mu ‘aḫḫar-ı dimāğ* (KMT 19b/2), *ümmü ‘d-dimāğ* (KMT 39b/5), *dimāğa çık-* (Y 47b/12), *dimāğa iriş-* (Y 21a/7), *dimāğ arın-* (Y 41b/7), *āḫir-i dimāğ* (MNHS 30a/8), *emrāz-ı dimāğıyye* (MNHS 202b/2), *ḳaḫf-ı dimāğ* (MNHS 26a/11), *veḳā-yı dimāğ* (MNHS 28b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

dīn (دين) ‘iman, inanç’ (KMT 2b/1¹⁶⁷, KMİB 21a/11, Y 18a/11) | ← A. *dīn*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu ‘inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran*

¹⁶⁶ M. Ünal Şahin kelimeyi *zıyḳ-ı ḫarağa* biçiminde okuyup ‘yakıp daraltan’ anlamını vermiştir.

¹⁶⁷ Ali Haydar Bayat, kelimeyi ‘diyen’ şeklinde okumuştur.

Tercümesi, Muhabbet-nāme ve Kırım sahasına ait yatlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

dirhem (درهم) 'okkanın dört yüzde biri miktarındaki ağırlık ölçüsü' (H 6b/8, EM 7b/15, İ 2a/12, MŞ 9a/5, KS 18b/6, K 4a/10, KMİB 1b/13, Y 10a/2, MNHS 34a/8, T 12b/10) | ← A. *dirham* ← F. *direm* ← Yun. *drahmi*.

diryās (دِرْيَاسٌ) 'deryas, ventün, *thapsia garganica*' (KMİB 64a/2) | ← A. *diryās*.

diryūfilūn (دِرْيُوفِلُونٌ) 'tırıl' (EM 26a/15) | ← A. **diryūfilūn* ← Yun.

diyānet (ديانَت) 'dindarlık' (Y 128a/5) | ← A. *diyānat* + < *diyānah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

diyār (دِيَار) 'memleket, ülke' (KMİB 28b/8) | ← A. *diyār*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

du 'ā (دُعَا) 'güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah'a yalvarma' (MŞ 1b/8, K 2a/3, Y 1b/11, T 1b/10) | ← A. *du 'ā*.

du 'ā-yı vebā (MŞ 157a/11), *du 'ā-yı şar* (Y 137b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nāme*, *Mi'rac-nāme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yatlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

du 'ācı (دُعَايِي) 'dua eden kimse' (TM 2b/12, K 7a/1) | ← A.+T. *du 'ā* + *cı*.

Kelime Karahanlı Türkçesinde geçmiştir. Kırım sahasına ait yatlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

dubeyle (دُبَيْلَه) 'çıban, apse, küçük iltihaplı tümör' (H 121b/B, MNHS 154a/6, Y 62a/7) | ← A. *dubayla*.

dübeyle-yi 'azīm (Y 70b/11)

duccāc (دُجَّاجٌ) 'tavuk' (T 79a/3) | ← A. *daccāc*.

şahm-ı duccāc (T 79a/3)

dūdu'l-bakla (دُودُ الْبَقْل) 'bakla kurdu' (KMİB 125b/10-11) | ← A. *dūd* + *al* + *bakla*.

dūdu'l-ḥarb (دُودُ الْحَرْب) 'gönül kurdu' (KMİB 125b/14) | ← A. *dūd* + *al* + *ḥarb*.

dūdu 'z-zebd (دُوْدُ الزَّبْدِ) 'bok içinde olan sarıca kurtlar' (KMİB 125b/12)

| ← A. *dūd+al+zabd*.

dūde (دُوْدَه) 'ağaçlarda ve tanelerde olan küçük kurt' (KMT 136a/2¹⁶⁸, MNHS 31b/5)

| ← A. *dūda*.

dūdī (دُوْدِي) 'kurtçukların hareketi gibi olan nabız türü' (TM 28b/D, KMT 58a/3)

| ← A. *dūdī*.

duḥān (دُخَانٌ) 'duman' (KMİB 18a/6, MNHS 78a/13) | ← A. *duḥān*.

duḥānu 'l-*qavārīr* (MNHS 78b/3), *duḥānu* 'l-*kendir* (MNHS 78a/13)

duḥānī (دُخَانِي) 'dumana ait' (EM 62a/10, MNHS 133a/10) | ← A. *duḥānī*.

ḥarāret-i duḥānī (EM 62a/10)

duḥūl (دُخُول) 'girme, dahil olma' (S 24a/3) | ← A. *duḥūl*.

duḥūl-ı tamām (S 24a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

dumel (دُمَل) 'çıban' (MNHS 110a/3) | ← A. *dumal*.

dūr u nāfis (دُورُ وَنَافِسٌ) 'bir yakı çeşidi' (KS 46a/16) | ← A. *dūr+nāfis*.

durrāc (دُرَّاج) 'sülüngillerden, tüyleri güzel büyüklüğü keklikle sülün arasında, Toroslarda yaşayan bir av kuşu, dürrac, dürrace, *francolinus*' (TM 34a/14, H 25b/6, MŞ 3b/15, KS 3a/10, Y 12b/5, MNHS 16b/11, T 5b/1), *turrāc* (S 5a/8¹⁶⁹), *ṭurrāc* (T 21b/14) | ← A. *durrāc*.

durrāc eti (TM 34a/14)

dübür (دُبُر) 'insan ve hayvan için kış, makat' (H 107a/B) | ← A. *dubur*.

dübür açılmağı (H 107a/B)

dünyā (دُنْيَا) 'yeryüzü' (TM 9b/2, KMT 2a/13, Y 18a/12) ← A. *dunyā*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürīd*,

¹⁶⁸ Ali Haydar Bayat, kelimenin anlamına 'hurma' demiştir.

¹⁶⁹ Ferhat Kurban, kelimeyi *dürrāc* biçiminde okumuştur.

Satır Arası Kuran Tercümesi, Muhabbet-nāme, Mi'rac-nāme, Hüsrev ü Şîrîn, Muhabbet-nāme ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

dünyāwī (دُنْيَاوِي) 'dünyevi' (MNHS 5a/10) | ← A. *dunyawī*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādis*'te karşımıza çıkmaktadır.

dühn (دُهْن) 'yağ' (MŞ 107a/6¹⁷⁰, K 11a/3, S 30a/7, KMİB 111b/11) | ← A. *duhn*.

dühn-i lisā (MŞ 107a/6), *dühn-i mübārek* (K 11a/3), *dühn-i bān* (S 30a/7), *dühnü'l-idhîr* (KMİB 111b/11), *dühnü'l-uḫhuvān* (KMİB 111b/15), *dühnü'l-ās* (KMİB 112a/11), *dühnü'l-merzencūş* (KMİB 112b/2), *dühnü'l-ḳabşūm* (KMİB 112b/14), *dühnü'ş-şibṣ* (KMİB 113a/2), *dühnü's-sūsenü'l-ebyaz* (KMİB 113a/6), *dühnü'l-ḥamāḥim* (KMİB 114a/7), *dühnü'l-ḥinnā* (KMİB 114b/2), *dühnü'uşaru'l-ineb* (KMİB 115a/7), *dühnü'd-dārçîn* (KMİB 115a/10), *dühnü'l-nārdîn* (KMİB 115a/14), *dühnü'l-ḥulbe* (KMİB 115b/8), *dühnü'n-nesrîn* (KMİB 116a/6), *dühnü'l-bābūnec* (KMİB 116a/9), *dühnü's-sefercel* (KMİB 116a/13), *dühnü'l-verd* (KMİB 116b/14), *dühnü'l-benefsec* (KMİB 117b/5-6), *dühnü'n-nîlūfer* (KMİB 117b/12), *dühnü'z-zanbaḳ* (KMİB 118a/1), *dühnü'l-ḳar* (KMİB 118a/14), *dühnü'l-emlec* (KMİB 118b/6), *dühnü nuvāru'l-ḳundül* (KMİB 118b/10), *dühnü'l-ācur* (KMİB 119a/6), *dühnü'l-gār* (KMİB 119b/6), *dühnü'ş-şecerü'l-maştakî* (KMİB 119b/12-13), *dühnü'l-maştakî* (KMİB 119b/14), *dühnü'l-ḥırva* (KMİB 120a/3), *dühnü'l-levzü'l-mürr* (KMİB 120a/8), *dühnü'l-levzü'l-ḥılv* (KMİB 120a/14), *dühnü'lübbü'l-ḥavḥ* (KMİB 120b/8), *dühnü'lübbü'l-muşmış* (KMİB 120b/9), *dühnü'n-nārcîl* (KMİB 120b/11), *dühnü'l-bān* (KMİB 120b/15), *dühnü'l-bezîr* (KMİB 121a/11), *dühnü'l-fistuk* (KMİB 121a/13), *dühnü'l-fınduk* (KMİB 121a/14), *dühnü'l-buṭm* (KMİB 121b/1), *dühnü bezru'l-fucul* (KMİB 121b/10), *dühnü'l-ḳurṭūm* (KMİB 121b/12-13), *dühnü bezrū'l-encire* (KMİB 121b/14), *dühnü'l-şūnîz* (KMİB 122a/1), *dühnü'l-ḥardal* (KMİB 122a/4), *dühnü'l-zaḳḳūm* (KMİB 122a/15), *dühnü'l-utrunc* (KMİB 122b/4), *dühnü'l-kādî* (KMİB 122b/13), *dühnü'ḳıssā'i'l-ḥımār* (KMİB 123a/1), *dühnü'd-dıflî* (KMİB 123a/8), *dühnü'l-şāhdānec* (KMİB 123a/11), *dühnü'ḥaşḥāşu'l-esved* (KMİB 123a/13), *dühnü'l-ḥaṇṭal* (KMİB 123b/2), *dühnü'l-beyz* (KMİB

¹⁷⁰ Zafer Önler, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

123b/11), *dühnü* 'l-*kumḥ* (KMİB 124a/1), *dühnü* 'l-*ḥummaṣ* (KMİB 124a/6), *dühnü* 'ş-*şeylem* (KMİB 124a/7), *dühnü* *efsentīn* (KMİB 124a/10), *dühnü* 'l-*kuṣṭ* (KMİB 124b/3), *dühn-i* 'ā*kır* *karḥā* (KMİB 124b/7), *dühnü* 'l-*ḥayyāt* (KMİB 124b/14), *dühnü* 'l- 'ā*kārib* (KMİB 125a/3), *dühnü* 'l-*mübārek* (T 79a/15)

dühn-i 'ā*kır* *karḥā* (دُهْنُ عَاكِرٍ قَرْحَا) 'akır karha yağı' (KMİB 124b/7)

| ← A. *duhn* + 'ā*kır* + *karḥā*.

dühn-i *lisā* (دُهْنُ لِسَا) 'bevasir ağrısını sakinleştiren bir yağıdır içine on dirhem acı zerdali çekirdeği yağı, üç dirhem dövülmüş mī'a, iki dirhem ıslanmış muḳl' (MŞ 107a/6) | ← A. *duhn* + *lisā*.

dühnü 'l-*ācur* (دُهْنُ الْأَجُرِّ) 'kiremit yağı' (KMİB 119a/6) | ← A. *duhn* + *ācurr*.

dühnü 'l- 'ā*kārib* (دُهْنُ الْعَقَارِبِ) 'akrep yağı' (KMİB 125a/3) | ← A. *duhn* + *al* + 'ā*kārib*.

dühnü 'l-*bābūnec* (دُهْنُ الْبَابُونَجِ) 'papatya yağı' (KMİB 116a/9)

| ← A. *duhn* + *al* + *bābūnac*.

dühnü 'l-*bān* (دُهْنُ الْبَانِ) 'yaban fıstığı yağı' (KMİB 120b/15) | ← A. *duhn* + *al* + *bān*.

dühnü 'l-*benefsec* (دُهْنُ الْبَنْفَسَجِ) 'benefşe yağı' (KMİB 117b/5-6)

| ← A. *duhn* + *al* + *banafsac*.

dühnü 'l-*beyṣ* (دُهْنُ الْبَيْضِ) 'yumurta yağı' (KMİB 123b/11) | ← A. *duhn* + *al* + *bayṣ*.

dühnü 'l-*bezīr* (دُهْنُ الْبَزِيرِ) 'bezir yağı' (KMİB 121a/11) | ← A. *duhn* + *al* + *bezīr*.

dühnü *bezru* 'l-*fucul* (دُهْنُ بَزْرِ الْفُجْلِ) 'turp tohumunun yağı' (KMİB 121b/10)

| ← A. *duhn* + *bazr* + *al* + *fucul*.

dühnü 'l-*buṭm* (دُهْنُ الْبُطْمِ) 'meneviş yağı' (KMİB 121b/1) | ← A. *duhn* + *al* + *buṭm*.

dühnü 'd-*diḥlī* (دُهْنُ الدِّحْلِيِّ) 'agu ağacı yağı' (KMİB 123a/8) | ← A. *duhn* + *al* + *diḥlī*.

dühnü 'l-*emlec* (دُهْنُ الْأَمْلَجِ) 'emlec yağı' (KMİB 118b/6) | ← A. *duhn* + *al* + 'ā*mlac*.

dühnü 'l-*fistuk* (دُهْنُ الْفِسْتَقِ) 'fistık yağı' (KMİB 121a/13) | ← A. *duhn* + *al* + *fistuk*.

dühnü 'l-*gār* (دُهْنُ الْغَارِ) 'defne yemişinin yağı' (KMİB 119b/6) | ← A. *duhn* + *al* + *gār*.

dühnü 'l-*ḥamāḥim* (دُهْنُ الْحَمَاحِمِ) 'yarpuz çiçeğinin yağı' (KMİB 114a/7)

| ← A. *duhn* + *al* + *ḥamāḥim*.

dühnü 'l-ḥanẓal (دُهْنُ الْحَنْظَلِ) ‘ebu cehl karpuzunun yağı’ (KMİB 123b/2)

| ← A. *duhn+al+ḥanẓal*.

dühnü 'l-ḥardal (دُهْنُ الْخَرْدَلِ) ‘hardal yağı’ (KMİB 122a/4) | ← A. *duhn+al+ḥardal*.

dühnü ḥaṣḥāṣu 'l-esved (دُهْنُ حَشْحَاشِ الْأَسْوَدِ) ‘kara haşhaş yağı’ (KMİB 123a/13)

| ← A. *duhn+ḥaṣḥāṣ+al+aswad*.

dühnü 'l-ḥayyāt (دُهْنُ الْحَيَّاتِ) ‘yılanların yağı’ (KMİB 124b/14)

| ← A. *duhn+al+ḥayyāt*.

dühnü 'l-ḥimmaṣ (دُهْنُ الْخَمَصِ) ‘nohut yağı’ (KMİB 124a/6) | ← A. *duhn+al+ḥimmaṣ*.

dühnü 'l-ḥinnā (دُهْنُ الْحِنَا) ‘kına yağı’ (KMİB 114b/2) | ← A. *duhn+al+ḥinnā*.

dühnü 'l-ḥirva (دُهْنُ الْخِرْوَعِ) ‘genegerçek bitkisinin yağı, kene otunun yağı’ (KMİB

120a/3) | ← A. *duhn+al+ḥirwa*.

dühnü 'l-ḥulbe (دُهْنُ الْحُلْبَةِ) ‘buy yağı’ (KMİB 115b/8) | ← A. *duhn+al+ḥulba*.

dühnü 'l-idḥir (دُهْنُ الْأَدْحِرِ) ‘mekke ayruğı yağı’ (KMİB 111b/11) | ← A. *duhn+izḥir*.

dühnü 'l-kādī (دُهْنُ الْكَادِي) ‘hurma ağacına benzer ağacın yağı’ (KMİB 122b/13) | ←

A. *duhn+al+kādī*.

dühnü 'l-ḥar (دُهْنُ الْقَرَعِ) ‘kabak yağı’ (KMİB 118a/14) | ← A. *duhn+al+ḥar*.

dühnü 'l-ḥabṣūm (دُهْنُ الْقَبْصُومِ) ‘ayvadana yağı’ (KMİB 112b/14) | ← A.

duhn+al+ḥabṣūm.

dühnü ḥiṣṣā 'i 'l-ḥimār (دُهْنُ قَيْتَاءِ الْحِمَارِ) ‘eşek hıyarı dibinin yağı’ (KMİB 123a/1)

| ← A. *duhn+ḥiṣṣā'+al+ḥimār*.

dühnü 'l-ḥumḥ (دُهْنُ الْقَمْحِ) ‘buğday yağı’ (KMİB 124a/1) | ← A. *duhn+al+ḥumḥ*.

dühnü 'l-ḥurṭūm (دُهْنُ الْقُرْطُومِ) ‘usfur yağı’ (KMİB 121b/12-13)

| ← A. *duhn+al+ḥurṭūm*.

dühnü 'l-ḥuṣṭ (دُهْنُ الْقُصْطِ) ‘kust yağı’ (KMİB 124b/3) | ← A. *duhn+al+ḥuṣṭ*.

dühnü 'l-levzū 'l-ḥulw (دُهْنُ اللَّوْزِ الْجُلُو) ‘tatlı badem yağı’ (KMİB 120a/14)

| ← A. *duhn+al+lawz+al+ḥulw*.

dühnü 'l-levzū 'l-mürr (دُهْنُ اللَّوْزِ الْمُرِّ) ‘acı badem yağı’ (KMİB 120a/8)

| ← A. *duhn+al+lawz+al+mürr*.

dühhnü lübbü 'l-ḥavḥ (دُهْنُ لُبِّ الْخَوْحِ) 'šeftali çekirdeğinin içindeki yağ'
| ← A. duhn+lubb+al+ḥawḥ.

dühhnü 'l-maṣṭakī (دُهْنُ الْمَصْطَكِي) 'mastaki yağı' (KMİB 119b/14)
| ← A. duhn+al+maṣṭakā'.

dühhnü 'l-merzencūš (دُهْنُ الْمَرْزَنْجُوشِ) 'merzencuş yağı' (KMİB 112b/2)
| ← A. duhn+al+marzancūš.

dühhnü 'n-nārcīl (دُهْنُ النَّارِجِيلِ) 'hindistan kozu yağı' (KMİB 120b/11)
| ← A. duhn+al+nāracīl.

dühhnü 's-sefercel (دُهْنُ السَّفَرَجَلِ) 'ayva yağı' (KMİB 116a/13)
| ← A. duhn+al+safarcal.

dühhnü 'ş-şecerü 'l-maṣṭakī (دُهْنُ الشَّجَرِ الْمَصْطَكِي) 'sakız ağacının yağı'
(KMİB 119b/12-13) | ← A. duhn+al+şacar+al+maṣṭakā.

dühhnü lübbü 'l-mişmiş (دُهْنُ لُبِّ الْمِشْمِشِ) 'zerdali çekirdeği yağı' (KMİB 120b/9)
| ← A. duhn+lubb+al+mişmiş.

dühhnü nuvāru 'l-ḳundūl (دُهْنُ نُوَارِ الْقُنْدُولِ) 'şimşek ağacının yağı' (KMİB 118b/10)
| ← A. duhn+nuwār+al+ḳundūl.

dühhnü 's-sūsenü 'l-ebyaž (دُهْنُ السُّوسَنِ الْأَبْيَضِ) 'susen yağı' (KMİB 113a/6)
| ← A.+F. duhn+al+sūsan+al+'abyaž.

dühhnü 'ş-şeylem (دُهْنُ الشَّيْلَمِ) 'karamuk yağı' (KMİB 124a/7) | ← A. duhn+al+şaylam.

dühhnü 'ş-şibṣ (دُهْنُ الشَّيْبِصِ) 'turak otu yağı' (KMİB 113a/2) | ← A. duhn+al+şibṣ.

dühhnü 'l-uḳḥuvān (دُهْنُ الْأُقْحُوَانِ) 'sığır papatyası yağı' (KMİB 111b/15)
| ← A. duhn+al+'uḳḥuvān.

dühhnü 'uṣāru 'l-'ineb (دُهْنُ عُصْرِ الْعِنَبِ) 'üzüm suyu yağı' (KMİB 115a/7)
| ← A. duhn+'uṣar+al+'inab.

dühhnü 'l-utrunc (دُهْنُ الْأُتْرُنْجِ) 'ağaç kavunu yağı' (KMİB 122b/4)
| ← A. duhn+al+'utrunc.

dühhnü 'z-za'ferān (دُهْنُ الزَّرْعَفَرَانِ) 'zaferan yağı' (KMİB 114a/11)
| ← A. duhn+al+za'farān.

dühnü 'z-zakḳūm (دُهْنُ الزَّقُّومِ) 'zakkum yağı' (KMİB 122a/15)

| ← A. duhn+al+zakḳūm.

dühnü 'z-zanbak (دُهْنُ الزَّنْبَقِ) 'zanbak yağı' (KMİB 118a/1) | ← A. duhn+al+zanbak.

E

e 'azz (أَعَزَّ) 'çok aziz' (S 2a/10) | ← A. 'a 'azz.

ebdāne (أَبْدَانُهُ) 'bedenler, vücutlar' (S 2a/4) | ← A. 'abdāna.

tedbīr-i ebdāne-i şahīḥa (S 2a/4)

ebedī (أَبَدِي) 'sürekli' (T 102a/5) | ← A. 'abadī.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ebher (أَبْهَر) 'temiz kanı kalpten vücuda dağıtan ana damar, büyük atar damar' (TM 11b/15, KMT 33b/10) | ← A. 'abhar.

ebḥere (أَبْخَرَهُ) 'buharlar' (MNHS 111a/10) | ← A. 'abḥira.

eblehlek (أَبْلَهْلَكَ) 'ahmaklık' (MŞ 41a/4) | ← A. + T. 'ablah+lık.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

Ebū 'Alī (أَبُو عَلِيٍّ) 'ibni sina' (TM 1b/11, MNHS 186b/2) | ← A. 'abū+ 'alī.

ebī cehl karpuzı (أَبِي جَهْل قَارْپُوز) 'ebucehil karpuzu' (KS 48b/12), *ebū cehl karpuzı* (KMT 75a/3, KMİB 123b/2, Y 43a/7) | ← A.+T. 'abū+cahl+karpuzı.

ebred (أَبْرَدُ) 'çok soğuk' (KMT 149a/8, S 38b/10) | ← A. 'abrad.

ebyaz (أَبْيَضُ) 'beyaz' (MŞ 127b/1, S 76b/11, KMİB 113a/6, MNHS 131a/5, T 79a/2), *ebyāz* (Y 78b/4) | ← A. 'abyaz.

bahaḳ-ı ebyaz (MŞ 127b/1), *harbaḳ-ı ebyaz* (KMİB 93a/12), *dühnü's-sūsenü'l-ebyaz* (KMİB 113a/6), *ebyāz-ı mücevvef* (Y 104a/9), *şiyāf-ı ebyaz-ı gündür* (MNHS 159a/9), *zürür-ı ebyaz* (MNHS 208a/11), *bezr-i benc-i ebyaz* (MŞ 165b/9)

ebzāzū l-kıttā (ابزار القطة) ‘ufacık hayy-ı âlem denilen bitkidir, duvarlarda ve taşlarda biter, çok budaklı ve uzun olur’ (KMİB 4b/10¹⁷¹) | ← A. ‘abzāz+al+kıttā.

ecda (اجدع) ‘el, dudak, kulak ve burunun zararını giderme’ (TM 47b/D) | ← A. ‘acda’.

ecel (اجل) ‘ömrün son demi’ (Y 131b/6, MNHS 66a/11) | ← A. ‘acal’.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü l-Ferādīs*, *Kısasü l-Enbiyā*, *Mukaddimetü l-Edeb*, *Mu’inü l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ecel (أجل) ‘çok’ (İ 4b/2) | ← A. ‘acall’.

ecil (أجل) ‘sebe’ (KS 10b/8, S 47b/9) | ← A. ‘acl’.

ecr (أجر) ‘ecir’ (T 77b/3) | ← A. ‘acr’.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkar. Harezmi Türkçesinde *Kısasü l-Enbiyā*’da bulunmaktadır.

ecrām (أجرام) ‘cansız cisimler’ (S 1b/3) | ← A. ‘acrām’.

ecrām-ı ulvī (S 1b/3)

ecsām (أجسام) ‘cisimler’ (S 1b/4) | ← A. ‘acsām’.

ecsām-ı süflī (S 1b/4)

ecvef (أجوف) ‘kanı vücuda dağıtan ana atardamar’ (TM 9a/9, KMT 25b/4) | ← A. ‘acwaf’.

ecvef tamar (TM 9a/9)

eczā (أجزاء) ‘ilaç’ (MŞ 167b/15, S 2b/9, KMİB 13b/13, Y 108b/12, MNHS 13a/3,

T 76b/9), ‘parçalar’ (KMT 11b/7) | ← A. ‘aczā’.

eczā-yı arzīyye (S 2b/9), *eczā-yı bākıyye* (MNHS 152a/2), *eczā-yı dimāğ* (MNHS 30a/3), *eczā-yı rūḥ* (MNHS 29b/3), *eczā-yı zāt* (MNHS 26a/11), *müşābehetü l-eczā* (MNHS 201b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde ‘esas, içerik, madde’ anlamında *Nehcü l-Ferādīs*’te geçmiştir.

edā (أداة) ‘yapma’ (KMT 11a/4) | ← A. ‘adā’.

¹⁷¹ Yazmada ابزار biçiminde yazılmıştır.

edā eyle- (KMT 11a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta karşımıza çıkar. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmaktadır.

ednā (أَدْنَا) 'çok aşağı' (KS 24b/8), أَدْنَى (İ 1b/4, MNHS 2b/9) | ← A. 'adnā'.

ednā kişiler (MNHS 2b/9)

edviye (ادويه) 'ilaçlar' (H 49b/10, EM 20a/12, MŞ 8b/8, KS 7b/12, K 2a/12, KMT 47a/6, S 30a/9, KMİB 4a/1, Y 26b/4, MNHS 4a/4, T 31b/13), *edviyā* (KS 36b/4) | ← A. 'adwiya.

edviye-i müfrede (EM 1b/8), *edviye-i müfettihe* (KMT 50b/11), *edviye-i mürhiye* (KMT 50b/12), *mürekkeb edviyeler* (KMT 119a/1), *cemī'-i edviye* (S 30a/9), *ḳattāl edviyeler* (KMİB 4a/1), *edviyeler ıslad-* (Y 73b/2), *edviyeler ḳarışdur-* (Y 76a/4), *edviyeyi ḳat-* (Y 75a/13), *edviye-yi laṭîf* (MNHS 11b/9), *edviye-yi muşāḥibe* (MNHS 135a/7), *edviye-yi muḥallil* (MNHS 71a/11-12), *ef'āl-i edviye* (MNHS 11a/6), *ṭarîḳ-i edviye* (MNHS 6a/9), *edviyye-i müfred* (T 33a/3-4), *bişürüci edviye* (MŞ 157a/5), *dögülmiş edviye* (MŞ 109b/2)

Edviye-i Müfrede (أَدْوِيَّةُ مُفْرَدَةً) 'İshâk bin Murâd'ın yazdığı kitabın ismi' (EM 1b/8)

| ← A. 'adwiya+mufrada.

ef'āl (أَفْعَالٌ) 'fiiller, yapılan işler' (KMT 20a/2, Y 103a/5, MNHS 6a/10) | ← 'af'āl.

ef'al-i ṭabī'iyye (KMT 142b/3), *ef'āl-i edviye* (MNHS 11a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

efāzıl (أَفَاضِلٌ) 'faziletli kimseler' (S 2a/9) | ← A. 'afāzıl.

melcā'ü'l-efāzıl (S 2a/9)

efḍal (أَفْضَلٌ) 'en iyi, en faziletli' (KMT 48a/3, S 10a/6, KMİB 59a/14, MNHS 1b/4)

| ← A. 'afḍal.

efḍal-i enbiyā (MNHS 1b/4), *efḍal-i gıdā* (MNHS 16a/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

ef'ī (أَفْعَى) 'yılan' (TM 57b/2, EM 16b/12, MŞ 62a/5, KS 42b/19, KMİB 5a/14, Y 107a/13, MNHS 100b/3) | ← A. af'ā.

ef'î ilan kûrşunuñ otları (TM 57b/2), *ef'î yılanuñ zahmı* (EM 16b/12), *ef'î ödi* (KS 42b/19), *ef'î şok-* (KMİB 5a/14), *ef'î başı* (KMİB 7a/3), *ef'î eti* (Y 112a/3), *ef'î kûrşları* (Y 110b/8), *akrâş-ı af'î* (Y 107a/13), *ef'î yağı* (MNHS 100b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

efsîntîn (افسينتين) 'pelin otu, acı pelin, *artemisia absinthium*' (TM 56b/3¹⁷²), *efsîntîn* (H 9a/8, MŞ 59a/7¹⁷³, KS 18b/4¹⁷⁴, KMT 104a/2, S 73b/3, KMİB 19a/13, MNHS 45b/3), *ifsîntîn* (KMT 144b/13), *āfsîntîn* (Y 22b/4) | ← A. 'afsanî. *efsîntîn otı* (H 46b/5), *efsîntîn sıkındusu* (H 44b/5), *efsîntîn şuyı* (MŞ 46b/3), *efsîntîn yağı* (MŞ 174a/6), *efsîntîn çiçeği* (MŞ 174a/6), *efsîntîn-i rûmî* (MŞ 37b/14), *şarâb-ı efsîntîn* (MŞ 78a/10), *efsîntîn-i rûmî* (KS 18b/4), *dühnü efsîntîn* (KMİB 124a/10)

eftîmûn (افتيمون) 'küçük kuşuta, eftimon, serend, *cuscuta epithymum*' (TM 59a/6, H 7b/4, EM 6b/7, MŞ 10a/6, S 52b/4, KMİB 19a/11, Y 75a/10, MNHS 46b/3, T 13b/16), *iftîmûn* (KMT 74b/12) | ← A. 'aftîmûn. *maṭbūḥ-ı eftîmûn* (MŞ 10a/6), *akrîṭî eftîmûn* (MŞ 10a/9), *ḥabb-ı iftîmûn* (KMT 79a/4)

ehadiyet (أَحَدِيَّة) 'Allah'ın zâtî birliği' (S 1b/1) | ← A. 'ahadiyyat+ < 'ahadiyyah.

ehl (اهل) 'sahip' (H 59a/3, MŞ 20a/15, Y 42a/11, T 85b/5), 'bir yerin halkından olanlar' (KMT 4a/10) | ← A. 'ahl. *ḥasret ehli* (H 59a/3), *sevdâ ehli* (MŞ 20a/15), *ehl-i memleket* (KMT 4a/10), *ehl-i 'ilm* (Y 57a/2), *ehl-i faẓl* (Y 2b/7), *ehl-i kemāl* (Y 2b/7), *ehl-i ṭana'um* (Y 129a/11), *ehl-i taḥşîl* (Y 57a/2), *ehl-i 'ām* (MNHS 174a/5), *ehl-i ḥikmet* (MNHS 17a/6), *ehl-i şan'at* (MNHS 174a/5), *ehl-i tecrîbe* (MNHS 136a/2), *ehl-i kalem* (MŞ 119b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcû'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mi'rac-nâme*, *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

¹⁷²Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Yunanca demiştir.

¹⁷³Zafer Önler, kelimenin Grekçe olduğunu belirtmiştir.

¹⁷⁴Anıl Çelik, kelimenin kökenini Grekçe olarak göstermiştir.

ehlī (اهلي) ‘insana alışık’ (KMT 149a/3) | ← A. ‘*ahlī*’.

ehlī hayvān (KMT 149a/3)

ehl-i beyt (اهل بيت) ‘hz. Peygamber’in kızı, damadı, hanımları ve torunlarından ibaret ev halkı’ (TM 1b/8) | ← A. ‘*ahl+bayt*’.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ekābir (أكابر) ‘büyük adamlar’ (MNHS 4a/11) | ← A. ‘*akābir*’.

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ekber (أكبر) ‘büyük’ (MŞ 39a/5, Y 106b/4) | ← A. ‘*akbar*’.

tiryāk-ı ekber (MŞ 39a/5), *maḥlaş-ı ekber* (MŞ 169a/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ekḫal (اڪحل) ‘kolda bulunan üç damarın ortasındaki damar’ (TM 46a/D, H 8a/4, MŞ 12a/15, KS 16a/2, KMT 32a/11, Y 36a/12, MNHS 2b/2, T 16b/11) | ← A. ‘*akḫal*’.

ekḫal ṭamarı (H 8a/4)

ekkāl (اكال) ‘aşındırıcı, eritici, yiyici’ (TM 54a/D, MNHS 8b/10, KMT 51b/8)

| ← A. ‘*akkāl*’.

ḥılṭ-ı ekkāl (KMT 51b/8)

ekl (اكل) ‘yeme’ (MNHS 204a/4) | ← A. ‘*akl*’.

eklü’ş-şelcem-i neyyen (MNHS 204a/4)

ekşer (اكثر) ‘genellikle’ (TM 15b/15, H 33b/1, EM 17a/9, MŞ 1b/7, KS 6b/3,

KMİB 74b/12, T 1b/10), ‘çok fazla’ (K 8a/8, KMT 11b/4, Y 34b/3, MNHS 18a/11) | ← A. ‘*akşar*’.

ekşer-i gālib (MŞ 156b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ekşerī (اكثرى) ‘en çok’ (KMT 27a/5) | ← A. ‘*akşarī*’.

elbān (البن) ‘sütler’ (KS 39a/6) | ← A. ‘*albān*’.

elbān yağı (KS 39a/6)

elbette (البتة) ‘şüphesiz, muhakkak’ (TM 44a/7, KS 18a/15, KMT 15b/1, KMİB 44a/12, T 84b/4), *elbetde* (H 110a/5, MŞ 57b/12, K 17b/12, Y 18b/5, MNHS 28a/4, T 65a/10) | ← A. *al-batta*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Mi’rac-nâme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) karşımıza çıkmıştır.

el-buc (البج) ‘hoca yemişi ağacı, katlab, *arbutus unedo*’ (KMİB 23a/13) | ← A. *al+bacc*.

elem (ألم) ‘ağrı’ (KS 6a/9, KMT 50b/7) | ← A. ‘*alam*.

elem iriş- (KMT 50b/7), *elem sâkin ol-* (KS 6a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır.

el-ḥaḳ (الْحَقُّ) ‘doğrusu’ (MNHS 187b/9) | ← A. *al+ḥaḳḳ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyâ*’da karşımıza çıkmaktadır.

el-ḥāletü ḥāzihi (الْحَالَةُ هَذِهِ) ‘bu hâlde’ (MNHS 3a/2) | ← A. *al+ḥālatu+ḥāzihi*.

el-ḥamdü li’-llāhi (الْحَمْدُ لِلَّهِ) ‘hamd Allah’a mahsustur’ (EM P1b/1, K 1b/1, Y 115b/10, MNHS 17a/8) | ← A. *al+ḥamd+li+’allāh*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Mu’inü’l-Mürîd*, Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitikler ile Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) karşımıza çıkar.

el-ḥāşıl (الْحَاصِلُ) ‘sözün kıyası’ (KS 7b/15, MNHS 49b/4) | ← A. *al+ḥāşil*.

elif (ألف) ‘Arap alfabesinin ilk harfi’ (KMİB 72b/1) | ← A. ‘*alif*.

elif bâbı (KMİB 131a/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu’inü’l-Mürîd*’de karşımıza çıkmaktadır.

elmās (الْمَاسُ) ‘billurlaşmış saf karbonattan ibaret, çok sert, çok kıymetli parlak taş’

(MŞ 54b/2, Y 139b/7) | ← A. ‘*al-mās* ← Yun. *adamas*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

el-muğayyiretü 'l-ülā (الْمُعَيَّرَةُ الْأُولَى) ‘penis ve yumurtalıklarda meniye meydana getiren, meni içindeki kuvvetleri tafsilatlandırıp verilenleri organların isteğine göre karıştıran kuvvet’ (KMT 18a/9¹⁷⁵) | ← A. *al+muğayyiratu+al+ 'ülā*.

el-muğayyiretü 's-sāniyye (الْمُعَيَّرَةُ الثَّانِيَّة) ‘organların belirmesinin ve şekillenmesini sağlayan kuvvet’ (KMT 18a/11) | ← A. *al+muğayyiratu+al+sāniyya*.

el-mültevi (الملتوي) ‘iplik gibi dolaşık olan damar hareketi’ (TM 28b/D) | ← A. *al+multawī*.

el-münkaṭi (المنقطع) ‘önlü sonlu damar hareketi’ (TM 28b/D) | ← A. *al+munkaṭi*.

el-mürte 'iş (المرتعش) ‘hekimin onu titrer sandığı damar hareketi’ (TM 28b/D) | ← A. *al+murta 'iş*.

el-vāḳi 'fi 'l-vasaṭ (الواقع في الوسط) ‘sakin olmadan önce hareketlenen ve iyi olmayan damar hareketi’ (TM 28b/D, KMT 58b/13) | ← A. *al+wāḳi '+fi+al+wasat*.

elvān (الوان) ‘renkler’ (KMT 19b/13, MNHS 2a/8) | ← A. *'alwān*.

elvān-ı muhtelif (MNHS 2a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmaktadır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mu'inü'l-Mürīd*’de karşımıza çıkmaktadır.

elye (أَلْيَه) ‘but, sağrı, kaynak’ (KMİB 24a/9) | ← A. *'alya*.

elyak (أَلْيَقْ) ‘çok layık’ (KMT 12a/4) | ← A. *'alyak*.

em 'ā (أَمْعَا) ‘bağırsaklar’ (MŞ 19a/12, S 9b/6), *em 'ā* (KMİB 25b/13, Y 71a/3) | ← A. *'am 'ā*.

saḥḥac-ı em 'ā (MŞ 19a/12)

emānet (أَمَانَت) ‘vedia’ (Y 128a/5) | ← A. *'amānat+ < 'amānah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de karşımıza çıkmaktadır.

em 'ā-yı diḳāḳ (أَمْعَاي دِقَاقْ) ‘ince bağırsaklar’ (KS 5b/13) | ← A. *'am 'ā'+diḳāḳ*.

¹⁷⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *el-muğayyiretü 'l-āvlī* biçiminde okumuştur.

emel (أَمَل) ‘arzu’ (KMT 2b/5) | ← A. ’amal.

tūl-ı emel (KMT 2b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta karşımıza çıkmaktadır. Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de bulunmaktadır.

emîn (أَمِين) ‘emniyetli’ (TM 12b/3, H 23a/7, EM 21a/15, MŞ 175a/5, KS 10a/2, K 6a/4, KMİB 5b/2, Y 37b/13, MNHS 14a/11, T 110a/8), *eymîn* (Y 51b/4) | ← A. ’amîn.

emîn ol- (TM 12b/3), *emîn et-* (MŞ 115b/15)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kıyasü’l-Enbiyâ* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

emînce (أَمِينَجَه) ‘daha rahat’ (K 16a/4) | ← A.+T. ’amîn+ca.

emînce ol- (K 16a/4)

emlec (أَمَلَج) ‘bir tür erik ağacı ve onun yenen meyvesi, *prunus cerasifera*’ (H 27a/11, MŞ 43a/5, KS 18b/3, K 21b/6, KMT 119b/11, S 53b/2, KMİB 24a/11¹⁷⁶, Y 79a/9, MNHS 46b/6, T 33a/14) | ← A. ’amlac.

aķ emlec (H 20b/11), *emlec-i muķaşşir* (MŞ 175a/15), *dühnü’l-emlec* (KMİB 118b/6), *emlec-i hindî* (MŞ 164a/14)

emles (أَمْلَسَ) ‘düz’ (MNHS 62a/5) | ← A. ’amlas.

emlîles (أَمْلِيلَسَ) ‘yalan ak diken, geyik diken, ak diken, *rhamnus alaternus*’ (KMİB 2b/13) | ← A. ’amlîlis/’amlîs.

emr (أَمَرَ) ‘bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm’ (EM 22b/12, İ 2b/12, KS 3b/1, KMT 19b/8, KMİB 1b/4, Y 79b/4), ‘iş’ (MNHS 186b/8, K 10a/13) | ← A. ’amr.

emr et- (KS 3a/2), *āhîru’l-emr* (MNHS 186b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Mu’inü’l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

¹⁷⁶ Yasemin Yıldız, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

emrāz (أَمْرَاضٌ) ‘hastalıklar’ (EM 61b/1, MŞ 1b/7, KS 11b/12, KMT 50b/4, S 15b/5, Y 248b/11, T 27a/4) | ← A. ‘amrāz.

emrāz-ı muhtelif (EM 61b/1), *teşhîş-i emrāz* (MŞ 1b/7), *emrāz-ı hadde* (KS 11b/12), *emrāz-ı mu‘ayyen* (S 33a/4), *emrāz-ı mādde* (Y 61b/11), *emrāz-ı müslîmin* (Y 1b/9), *emrāz-ı müzmin* (Y 61b/12), *emrāzu’l-aliyye* (MNHS 201b/7), *emrāz-ı dimāğıyye* (MNHS 202b/2), *emrāz-ı hāriye* (T 27a/4)

emrāz-ı muhtelif (أَمْرَاضٌ مُخْتَلِفَةٌ) ‘çeşitli hastalıklar’ (EM 61b/1)

| ← A. ‘amrāz+muhtalifa.

emrūsiyā (امروسیا) ‘karaciğer ve dalak zafiyeti ve sertliklerini gidermede, tıkanık

yerleri açmada, idrar sökmede, böbrek taşlarını parçalamada ve külada olan hasadı teftit eder ve dropsy tedavisinde kullanılan; terkiğinde yaban havucu tıhumu, kemmūn-ı Kirmānī, ‘idān-ı belesān, kardemānā, fiķāhu’l-izhîr, bezrū’l-kerefs, dār-ı fūlfül, kuşt-ı mürr, fūlfül-i ebyaḍ, mürr, ḥabbu’l-gār, vecc, za‘ferān ve ‘asel bulunan macun’ (H 72b/4, EM 58a/15, KMİB 24b/12)

| ← A. ‘amrūsiyā ← Yun.

enbāṭ, bk. ‘ilk-i enbāṭ.

enāğurūs (أَنَاجُورُوسٌ) ‘domuz diken, katır kuyruğu, *anagyris foetida*’ (KMİB 26a/10)

| ← A. ‘anāghūras ← Yun.

enberbārīs (أَنْبَرْبَارِيسٌ) ‘diken üzümü, kadıntuzluğu, sarı çalı, *berberis vulgaris*’

(T 30a/1) | ← A. ‘anbarbārīs.

enbiyā (أَنْبِيَاءٌ) ‘nebler’ (MŞ 126a/15, Y 1b/12) | ← A. ‘anbiyā’.

efḍal-i enbiyā (MNHS 1b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Mi‘rac-nāme* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

encübār (أَنْجُبَارٌ) ‘kurt pençesi, çiançik, ancubar, yılan, *polygonum bistorta*’ (KMİB

25b/15), *encibār* (Y 97a/5), *encebār* (T 18a/7) | ← A. ‘ancubār.

encibār-ı sāde (Y 98a/12), *şarāb-ı encebār* (T 18a/7)

encüre (أَنْجُرَةٌ) ‘ısırgan otu’ (TM 54a/D, KMİB 27a/11¹⁷⁷) | ← A. ‘ancura.

encüzān (أَنْجُزَانٌ) ‘şeytan boku, hiltit, *ferula assa-foetida*’ (MŞ 110a/6), *encüdān*

¹⁷⁷ Yasemin Yıldız, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

(KS 46b/2) | ← A. 'ancudān.

encüzān-ı esved (MŞ 110a/6), *encüdān-ı rūmi* (KS 46b/2)

enderāniy (أَنْدَرَانِي) 'hacı bektaş tuzu' (MŞ 12b/1) | ← A. 'andarāniyy.

milh-i enderāniy (MŞ 12b/1)

enfa (أَنْفَع) 'çok faydalı' (EM 21a/9¹⁷⁸, KS 9a/10, Y 119b/12) | ← A. 'anfa '.

enfü'l-icl (أَنْفُ الْعَجَل) 'vak vak çiçeği, arslan ağzı, *antirrhinum majus*' (KMİB 28a/4)

| ← A. 'anf+al+ 'acl.

enşār, bk. *baḳlatü'l-enşār*.

enseb (أَنْسَب) 'çok uygun' (KMT 12a/4) | ← A. 'ansab.

envā (أَنْوَاغ) 'çeşitler' (EM 55b/2, MŞ 50b/10, KS 8a/10, KMT 6b/1, KMİB 7a/1,

Y 56b/11, MNHS 73a/12, T 44a/14) | ← A. 'anwā '.

nabzuḡ mürekkebi envā'ları (KMT 6b/1), *envā'-ı maraḡ* (MNHS 22a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde ait *Nehcü'l-Ferādis*'te karşımıza çıkmıştır.

erba'a (أَرْبَعَة) 'dört, dördüncü' (KMT 46a/4, Y 114a/12, T 58a/10) | ← A. 'arba'a.

riyāḡ-ı erba'a (KMT 46a/4), *tiryāk-ı erba'a* (KMT 80a/13¹⁷⁹)

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) karşımıza çıkmıştır.

erāk (أَرَاك) 'arak, misvak ağacı, *salvadora persica*' (KMİB 9b/8) | ← A. 'arāk.

ercifene (أَرْجِفَنَة) 'kantaryon, *centaurea acaulis*' (KMİB 9b/3) | ← A. * 'arcifana.

erḡam (أَرْحَم) 'çok merhametli' (Y 176a/3) | ← A. 'arḡam.

erkān (أَرْكَان) 'esaslar' (TM 3a/3, KMT 5a/5, MNHS 2b/6) | ← A. 'arkān.

tevellüd-i erkān (KMT 16a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

erneb-i baḡrī (أَرْنَبُ بَحْرِي) 'deniz tavaşanı' (KMİB 10a/11) | ← A. 'arnab+baḡrī.

erneb-i berri (أَرْنَبُ بَرِّي) 'kara tavaşanı' (KMİB 9b/12) | ← A. 'arnab+barri.

¹⁷⁸ Yazmada kelime أَنْفَع biçiminde yazılmıştır.

¹⁷⁹ Ali Haydar Bayat, *erba'a* kelimesini *azebe* biçiminde okumuştur.

erṭab (أَرْطَبُ) ‘daha rutubetli’ (KMT 149a/9) | ← A. ‘arṭab.

ervāḥ (أَرْوَاحُ) ‘ruhlar’ (KMT 20a/7, Y 50b/1) | ← A. ‘arwāḥ.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

erzel (أَزْدَلُ) ‘en değersiz’ (S 10a/7) | ← A. ‘arzal.

erzel-i fuşūl (S 10a/7)

eṣaḥ (أَصَحُّ) ‘çok doğru’ (S 37a/5) | ← A. ‘aṣaḥḥ.

‘alā’l-eṣaḥ (S 37a/5)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

esbāb (أَسْبَابُ) ‘sebepler’ (KS 43a/19, KMT 6a/2, MNHS 2a/9) | ← A. ‘asbāb.

esbāb-ı mümrize (KMT 6a/6), *esbāb-ı bādiye* (KMT 49a/8), *esbāb-ı sābiḳa* (KMT 49a/9), *esbāb-ı vāṣıla* (KMT 49a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

esbāb-ı bādiye (أَسْبَابُ بَادِيَةٍ) ‘hılttan, mizaçtan, terkipten olan ateşin sıcaklığı, karın

soğukluğu, taş zahmı gibi bedenin dışından gelen ya da insanın gazap ve korku gibi içinden gelen şeylerdir’ (KMT 49a/8) | ← A. ‘asbāb+bādiya.

esbāb-ı mümrize (أَسْبَابُ مُمْرِضَةٍ) ‘hastalık sebepleri’ (KMT 6a/6)

| ← A. ‘asbāb+mumriza.

esbāb-ı sābiḳa (أَسْبَابُ سَابِقَةٍ) ‘hastalıkla kendi ortasında vasıta olan’ (KMT 49a/8-9)

| ← A. ‘asbāb+sābiḳa.

esbāb-ı vāṣıla (أَسْبَابُ وَاصِلَةٍ) ‘hastalıkla kendi ortasında vasıta olmayan’ (KMT 49a/9)

| ← A. ‘asbāb+wāṣıla.

esed (أَسَدُ) ‘arслан’ (KMİB 14b/11) | ← A. ‘asad.

eṣel (أَثَلُ) ‘beyaz ılgın, *tamarix mannifera*’ (KMİB 5b/5) | ← A. ‘aṣal.

esel (أَسَلُ) ‘asal, samar, *juncus acutus*’ (KMİB 12b/1) | ← A. ‘asal.

eṣer (أَثَرُ) ‘iz, tesir’ (TM 6a/4, H 47b/2, EM 37b/12, MŞ 20b/9, KS 25b/15, K 19a/9,

KMT 21a/1, KMİB 57b/9¹⁸⁰, Y 5b/11, MNHS 89a/7, T 29b/4) | ← A. 'aşar.
eşer eyle- (TM 6a/4), eşer ét- (TM 41b/8), eşer kıl- (TM 43a/15), eşerleri
gider- (KMİB 84a/7), eşerleri belür- (EM 37b/12), eşer-i nuzc (Y 59b/5),
eşer-i za'af (Y 34a/10), eşer götür- (MNHS 89a/7), eşer kal- (MŞ 20b/9)
Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran*
Tercümesi, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

esfel (أَسْفَل) 'alçak' (KMT 24a/10, MNHS 194a/4) | ← A. 'asfal.
zendü'l-esfel (KMT 24a/10)

esķām (إِسْقَام) 'hastalıklar' (Y 1b/9) | ← A. 'askām.
esķām-ı müslîmîn (Y 1b/9)

esmā (أَسْمَاء) 'Allah'ın en güzel isimleri' (MŞ 119a/6) | ← A. 'asmā'.
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

eşnāf (أَصْنَاف) 'sınıflar, çeşitler' (KS 7b/4) | ← A. 'aşnāf.

esnān (أَسْنَان) 'yaşlar' (KMT 19b/13), 'dişler' (S 58a/1) | ← A. 'asnān.
edviyeti'l-esnān (S 58a/1)

esrār (أَسْرَار) 'sırlar' (EM 58b/12, K 18b/10), 'hint keneverinden çıkarılan ve taşıdığı
kannabin denen alkaloitten dolayı keyif verici, sarhoş edici, uyuşturucu,
bazan da uyarıcı olarak kullanılan madde' (T 83a/12) | ← A. 'asrār.
Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*,
Hüsrev ü Şîrîn, *Muhabbet-nāme* ve *Cevāhirü'l-Esdāf* da geçmiştir.

esved (أَسْوَد) 'siyah' (MŞ 110a/6, KS 49b/7, S 81a/8, Y 4a/6, T 76a/15)
| ← A. 'aswad.
encüzān-ı esved (MŞ 110a/6), el-bahaku'l-esved (KS 49b/7), fulful-i esved (S
81a/7-8), ħarbak-ı esved (KMİB 93b/6), dühnü ħaşĥāşu'l-esved (KMİB
123a/13), merhem-i esved (T 76a/15), yarkān-ı esved (T 58b/13), helîle-yi
esved (MŞ 167b/12)

eşed (أَشَد) 'şiddetli' (MNHS 112a/13) | ← A. 'aşadd.

¹⁸⁰Yasemin Yıldız kelimeyi *āşar* biçiminde okumuştur.

eşed ol- (MNHS 112a/13)

eşhāş (أَشْخَاصٌ) ‘kişiler’ (KMT 12a/11) | ← A. ‘aşhāş.

a del-i eşhāş (KMT 12a/11), *eşhāş-ı insān* (KMT 12b/5)

eşheb (أَشْهَبٌ) ‘alacalı, aklı karalı’ (MŞ 175b/4, Y 120a/7) | ← A. ‘ašhab.

anber-i eşheb (MŞ 175b/4)

eşraf-ı nās (أَشْرَافِ نَاسٍ) ‘insanların en şerefliileri’ (KMT 2a/12) | ← A. ‘aşrāf+nās.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

eşref (أَشْرَفٌ) ‘çok şerefli’ (S 1b/5) | ← A. ‘aşraf.

eşref-i mevcūdāt (S 1b/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

eşribe (أَشْرِبَةٌ) ‘içecekler’ (MŞ 154b/9, KMT 10a/6, MNHS 6a/5) | ← A. ‘aşriba.

şifat-ı eşribe (MŞ 154b/9)

eşyā (أَشْيَاءٌ) ‘nesneler’ (MNHS 193a/12) | ← A. ‘ašyā’.

eşyā ‘(أَشْيَاءٌ) ‘bir kişinin taraftarları’ (KMT 4a/9) | ← A. ‘ašyā’.

eşyāf (أَشْيَافٌ) ‘göz, kulak, makat gibi yerler için deva sürülmüş malle yapılan tedaviler’ (KS 27b/10) | ← A. ‘ašyāf.

eşyāf-ı māmīşā (KS 27b/10)

etbā ‘(أَتْبَاعٌ) ‘hizmetçiler’ (KMT 4a/9) | ← A. ‘atbā’.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

eṭṭibbā (أَطِبَّاءٌ) ‘doktorlar’ (EM 10a/1, MŞ 127b/5, K 2b/3, KMT 12a/1, Y 248b/10, MNHS 15a/9) | ← A. ‘aṭṭibbā’.

eṭṭibbā katı (EM 10a/1), *ṭarīḳ-i eṭṭibbā* (MNHS 6a/8)

eṭ’ime (أَطْعِمَهُ) ‘yemekler’ (EM 64b/12, KMT 10a/6, S 6a/6) | ← A. ‘aṭ’ima.

et’imenün mizācı (EM 64b/12)

eṭrāf (أَطْرَافٌ) ‘tarafklar’ (KS 11a/9, Y 68a/8, T 18a/13), *ıṭrāf* (MNHS 158a/9) | ← A. ‘aṭrāf.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

evān (اوان) ‘zaman, vakit’ (Y 1b/4) | ← A. ‘awān.

evān-ı şīḥūḥta (Y 1b/4)

evcā (أَوْجَاع) ‘ağrılar’ (MŞ 184b/2, Y 4a/10) | ← A. ‘awcā.

evcā -ı mafāşıl (MŞ 184b/2)

evdāc-ı ġāyire (أَوْدَاج غَايِرَة) ‘iç jugular ven’ (KMT 34a/9) | ← A. ‘awdāc+ġā’ira.

evfaḵ (أَوْفَق) ‘çok uygun’ (EM 61a/7, KS 9a/10) | ← A. ‘awfaḵ.

evhām (أَوْهَام) ‘vehimler’ (İ 1b/5) | ← A. ‘awhām.

evhām-ı ‘uḵūl (İ 1b/5)

ev ‘iye (أَوْعِيَة) ‘damarlar, kesecikler’ (EM 63b/12, KMT 17a/2, Y 48a/6)

| ← A. ‘aw ‘iya.

ev ‘iye-i menī (EM 63b/12), *marāzu’l-ev ‘iye* (KMT 45a/5)

ev ‘iye-i menī (أَوْعِيَة مَنِي) ‘sperm keseleri’ (EM 63b/12) | ← A. ‘aw ‘iya+manī.

evḵāt (أَوْقَات) ‘vakitler’ (EM 61b/10, MŞ 104a/15, KS 10b/13, KMT 64a/7, S 10a/1,

KMİB 66b/3, MNHS 14a/12, T 5a/13) | ← A. ‘awḵāt.

a ‘del-i evḵāt (KMT 64a/7), *cemī’-i evḵāt* (S 10a/1), *evḵāt-ı riyāzat* (MNHS 14a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

evlā (أَوْلَا) ‘daha uygun’ (EM 21a/5, Y 18b/10) | ← A. ‘awlā.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

evrām (أَوْرَام) ‘şişler’ (MŞ 151a/4, KS 41b/3, KMT 10a/1, MNHS 151a/5)

| ← A. ‘awrām.

evrām-ı bāṭine (MŞ 151a/4), *‘alāmet-i evrām* (KS 41b/3), *evrām-ı dimāġıyye* (MNHS 151a/5)

evrām-ı bāṭine (أَوْرَام بَاطِنَة) ‘vücudun iç kısımlarındaki şişler’ (MŞ 151a/4)

| ← A. ‘awrām+bāṭina.

evride (أَوْرِدَة) ‘siyah kan damarları, toplar damarlar’ (KMT 16b/12, MNHS 27b/3)

| ← A. ‘awrida.

evvel (أَوَّل) ‘önce’ (TM 11a/3, H 9b/7, EM 32a/15, İ 2a/3, KMİB 15a/2, Y 11a/4),

‘ilk’ (TM 48b/3, EM 1b/12, MŞ 1b/8, K 10a/13, KMT 5a/2, MNHS 4b/8),
‘başlangıçta’ (KS 2b/3) | ← A. ‘awwal.

evvel vakit (TM 7a/D), *evvel mizāc* (TM 48b/3), *evvel bahār* (EM 3b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*,
Kuran Tercümesi’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinden *Nehcü’l-Ferādīs*,
Kıyasü’l-Enbiyā, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*,
Mu’inü’l-Mürīd, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme* ve Kazan saahasına ait yarlık
ve bitiklerde geçmiştir.

evvel bahār (أَوَّلُ بَهَارٍ) ‘ilkbahar’ (EM 3b/12) | ← A.+F. *awwal+bahār*.

evvelā (أَوَّلًا) ‘öncelikle’ (MŞ 93b/11, KS 25b/17, KMİB 93a/13) | ← A. ‘awwalā.

evvelki (أَوَّلَكِي) ‘daha önceki’ (TM 2b/15, MŞ 2a/8, KS 1b/3, K 2a/5, KMT 6a/13,
MNHS 29a/3), ‘birinci’ (EM 24b/3) | ← A.+F. ‘awwal+ki.

evvelki boğun (KMT 27b/5), *evvelki cüft* (KMT 25b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi’nde* geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran*
Tercümesi’nde geçmiştir.

eyyām (إِيَّام) ‘günler’ (MŞ 157a/1, S 14a/8, KMİB 5a/14, Y 30a/6, MNHS 11b/11)

| ← A. ‘ayyām.

murūr-ı eyyām (MŞ 157a/1), *eyyām-ı t̄ā’ūn* (KMİB 5a/14), *eyyām-ı bāḥūr* (Y
30a/6), *eyyām-ı bāḥūriyye* (Y 63b/9), *eyyām-ı indār* (Y 63b/11), *eyyāmu’l-*
vāki’a fi’l-vāsaṭ (Y 63b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Muhabbet-nāme*,
Hüsrev ü Şīrīn ve *Kıyasü’l-Enbiyā’da* geçmiştir.

eyyil (إِيَّيْل) ‘sığın, geyik’ (KMİB 32a/15) | ← A. ‘ayyil.

evzīmā (أَوْذِيمَا) ‘dokuda yerel sıvı toplanması’ (KS 2a/14) | ← A. ‘uwzīmā.

ezānu’l-fāru’l-besutānī (أَذَانُ الْفَارُ الْبَسُتَانِي) ‘sıçankulağı’ (KMİB 8a/5)

| ← A. ‘azān+al+fa’r+al+basutānī.

ezānu’l-fārī (أَذَانُ الْفَارِي) ‘sıçankulağı, boncuk otu, myosotis’ (KMİB 8a/14)

| ← A. ‘azān+al+fārī.

ez-cüz (أَزْجُزُ) ‘parçadan’ (MNHS 7b/1) | ← F.+A. *ez+cuz*.

eẓdād (أَصْدَادٌ) ‘zıtlar’ (KMT 48b/10) | ← A. ‘azdād.

ezraḳ (ازرق) ‘mavi’ (H 80b/8, MŞ 162a/10, KS 38b/11, T 32a/4) | ← A. ‘azraḳ.
muḳl-ı ezraḳ (H 80b/8)

F

faḥr (فَخْر) ‘iftihar kaynağı’ (İ 1b/14) | ← A. *faḥr*.

faḥr-i zamāne (İ 1b/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

fā’il (فَاعِل) ‘yapan’ (KMT 15a/4) | ← A. *fā’il*.

sebeb-i fā’il (KMT 15a/4)

fā’ile (فَاعِلُهُ) ‘aklı kullanmayı sağlayan kuvvet’ (KMT 19b/3) | ← A. *fā’ila*.

kuvvet-i fa’ile (KMT 19b/8)

fāḳih (فَاقِه) ‘fıkıh alimi’ (T 21b/14) | ← A. *faḳīh*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

fāḳiḥe (فَاقِيَه) ‘yemiş’ (MŞ 9a/4, MNHS 113a/2, T 12b/5), *fāḳih* (KS 37a/4)

| ← A. *fāḳiha*.

maṭbūḥ-ı fāḳiḥe (MŞ 9a/4), *maṭbūḥ-ı fāḳiḥe* (T 12b/5), *mā’u’l-fāḳiḥe* (MŞ 59a/8)

faḳīr (فَقِير) ‘fakir’ (Y 2b/3) | ← A. *faḳīr*.

faḳīr-i za’īf (Y 115b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Mi’rac-nāme* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

fulān (فُلَان) ‘belirtilmesi gerekli görülmeyen isimlerin önüne getirilerek onları belirsiz şekilde niteler’ (K 18b/3) | ← A. *fulān*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

fālic (فَالِج) ‘vücudun yarısını duyarsız hâle getiren inme, felç’ (TM 29b/D,

EM 34a/13, MŞ 16a/7, KMT 7b/1, S 25b/11, KMİB 50a/1, Y 15a/10, MNHS 26a/5), *fāfic* (H 24b/11) | ← A. *fālic*.

fālic renci (TM 40a/D), *fālic getir-* (MŞ 143a/15), *fālic ol-* (MŞ 118b/15)

fāni (فَانٍ) ‘fani’ (KS 25a/15), فَانِي (MNHS 8b/6) | ← A. *fānī*.

fānī kıl- (KS 25a/15), *fānī eyle-* (MNHS 8b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

fāriğ (فَارِغ) ‘vazgeçme’ (H 1b/9, MŞ 59a/2, KS 3b/15, Y 25a/3, MNHS 149a/12),

fāriğat (KS 18b/16) | ← A. *fāriğ*.

fāriğ ol- (H 1b/9), *fāriğ kıl-* (KS 3b/15)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

fāris (فَارِس) ‘fars’ (MŞ 94b/6) | ← A. *fāris*.

fulūniyā-yı fāris (MŞ 94b/6)

farīza (فَرِيضَة) ‘islam dininin kula farz kıldığı mükellefiyet’ (MNHS 3a/8)

| ← A. *farīza*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

farq (فَرْق) ‘iki şeyin birbirinden ayrılmasını sağlayan değişik taraf’ (TM 3a/15,

H 104b/2, MŞ 127b/4, KMT 20a/1, Y 3a/13, MNHS 7b/8), *ferg* (H 6a/2) | ← A. *farq*.

farq eyle- (H 104b/2), *farq ét-* (KMT 20a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

fārūk, bk. *tiryāk-ı fārūk*.

fāru’l-mā (فَارُ الْمَاءِ) ‘su üstünde biten ve kökü olmayan bitki’ (MŞ 95a/14)

| ← A. *fār +al+ mā*’.

farz, bk. mu ‘tedilun bi’l-farz

faşd (فَاشِدْ) ‘kan alma, hacamat’ (EM 56a/11, MŞ 12a/1, KMT 7a/5, Y 3a/10,

MNHS 137a/11, T 67a/2) | ← A. *faşd*.

faşd ét- (MŞ 141a/7), *faşd eyle-* (MNHS 137a/11)

fāsīd (فَاسِدْ) ‘bozulma, bozulmuş, kötü’ (TM 34a/7, H 53b/2, EM 34a/4, MŞ 2b/10,

KS 5a/7, K 3a/12, KMT 128b/7, S 63a/9, KMİB 129a/7, MNHS 40b/6, T 3a/11), *fāsīd* (78b/13) | ← A. *fāsīd*.

fāsīd ol- (TM 34a/7), *fāsīd balğam* (EM 34a/4), *fāsīd fikirler* (MŞ 2b/10)

ta ‘ām-ı fāsīd (KS 5b/15), *fāsīd eyle-* (KMİB 129a/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

fāsīdlik (فَاسِدْلِيْکْ) ‘bozulmuş’ (T 19b/16¹⁸¹) | ← A.+T. *fāsīd+lik*.

faşīh (فَاشِيْهْ) ‘güzel, ahenkli, açık ve anlaşılır şekilde düzgün ve yanlışsız söylenen

söz’ (İ 3b/2, MŞ 58b/11) | ← A. *faşīh*.

faşīh-zubān ol- (MŞ 58b/11-12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve

Kıyasü’l-Enbiyā’da geçmiştir.

faşl (فَاشِلْ) ‘bölüm’ (TM 1b/14, İ 2a/9, KMT 5a/3, Y 30a/1, T 9b/6), ‘mevsim’

(MŞ 2a/8, KS 46b/8, K 4b/7, KMT 6b/13, KMİB 130a/5, MNHS 129a/2),

‘zaman’ (S 64a/11, MNHS 40a/9) | ← A. *faşl*.

faşl-ı vebā (S 64a/11), *yay faşlı* (KMİB 130a/5), *faşl-ı imtilā* (Y 58b/11),

faşl-ı ‘ömr (MNHS 129a/2), *faşl-ı rebī* (MNHS 88a/12), *faşl-ı tābistān*

(MNHS 52a/9), *faşl-ı zīmistān* (MNHS 60a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran*

Tercümesi’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Hüsrev ü*

Şīrīn’de geçmiştir.

fātīr (فَاتِيْرْ) ‘durgun’ (KS 6b/10, T 15b/9) | ← A. *fātīr*.

faṭīr (فَطِيْرْ) ‘mayasız ekmek’ (S 5b/11) | ← A. *faṭīr*.

¹⁸¹ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

fetak (فَتَقْ) ‘kasık yarığı’ (EM 54a/7) **fatḳ** (KMT 9a/8¹⁸², Y 197a/5) | ← A. **fatḳ**.
fatḳ yéri (Y 197a/5)

fāvāniyā (فَاوَانِيَا) ‘şakayık kökü’ (H 17a/11), **favāniyā** (MŞ 160b/11) | ← A. **fāvāniyā**.

fā’yide (فَايِدِه) ‘yarar’ (TM 2a/12), **fāyide** (TM 4b/3, H 21b/11, İ 6a/2, MŞ 5b/13, KS 2b/3, K 1b/6, KMT 3a/1, KMİB 1b/12, Y 100a/3, MNHS 108a/6, T 21a/1) | ← A. **fā’ida**.

fā’yide ol- (TM 2a/12), **fāyide ét-** (H 21b/11), **fāyide kıl-** (MŞ 82a/2-3), **fāyide gör-** (MŞ 82a/10), **fāyide vër-** (MŞ 25b/3), **fāyide al-** (KMT 3a/1), **fāyide belür-** (MNHS 108a/6-7), **fāyide bul-** (MNHS 196b/8), **fāyide eyle-** (MNHS 35a/6), **fāyide hāşıl ol-** (MNHS 166b/5), **fāyide zāhir ol-** (MNHS 58b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

fāyidelü (فَايِدِه لُو) ‘yararlı’ (TM 47b/D, H 7a/13, MŞ 44b/8, KMT 2a/7) | ← A.+T. **fā’ida+lü**.

fāyide-mend (فَايِدَة مَنْد) ‘faydalı’ (MŞ 25b/7) | ← A.+F. **fā’ida+mend**.

fażalāt (فَضَالَات) ‘kazurat’ (MŞ 5a/9, S 68b/9, MNHS 14a/13, T 7a/11) | ← A. **fażalāt**.

fażalāt hāşıl ol- (MNHS 14a/13)

fāzil (فَاذِل) ‘faziletli’ (MNHS 204a/2) | ← A. **fāzil**.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şirîn*’de geçmiştir.

fāziliyye (فَاذِيلِيَّه) ‘fazlalık’ (KMİB 30b/4) | ← A. **fāziliyya**.
ruṭūbet-i fāziliyye (KMİB 30b/04)

fāzilet (فَاذِيلَت) ‘erdem’ (Y 20a/4, MNHS 52b/8) | ← A. **fāzilat** + < **fāzilah**.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

fāzil (فَاذِل) ‘iyilik, lutuf’ (İ 4a/6, MŞ 157a/14, K 3b/4, Y 2b/7, MNHS 2b/9), ‘fazla,

¹⁸² Ali Haydar Bayat, *fitḳ* şeklinde okumuştur.

ziyade' (KS 48a/18) | ← A. *faẓl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

faẓla (فَضْلَه) 'artık, ziyade' (EM 25a/6¹⁸³, MŞ 6b/12, Y 24b/4, MNHS 17b/2, T 7b/11) | ← A. *faẓla*.

feh̄m (فَهْم) 'anlama, idrak' (TM 47b/D, EM 16a/2, MŞ 16a/1, K 5a/3, KMT 19a/6, S 18a/7, KMİB 59a/14, Y 20a/12, MNHS 15a/6) | ← A. *fahm*.

feh̄m eksükligi (TM 47b/D), *feh̄mi tīz ét-* (EM 16a/2), *feh̄m artur-* (MŞ 16a/1), *feh̄m ét-* (KMT 19a/6-7), *feh̄m bāṭıl ol-* (Y 20a/12), *feh̄m eyle-* (MNHS 15a/6)
Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

felāfil (فَلَّافِل) 'biberler' (EM 58a/15) | ← A. *falāfil*.

felāfil ma'cūnı (فَلَّافِل مَعْجُون) 'fülful-i ebyaḍ ve dār-ı fülfulden yapıp meydana getirilen macun' (EM 58a/15) | ← A. *falāfil+ma'cūn*.

felāḥī (فَلَّاحِي) 'hastalıklarda son derece kötü olan bir idrar rengi' (TM 29b/D) | ← A. *falāḥī*

felāsife (فَلَّاسِفَه) 'macun ismi' (MŞ 117a/11, KMT 119a/4, Y 124a/6, MNHS 17a/6, T 62b/7) | ← A. *falāsifa*.

felāsife ma'cūnı (KMT 119a/4), *ma'cūn-ı felāsife* (MŞ 117a/11)

felc (فَلَج) 'inme, nüzul' (KMİB 15b/7) | ← A. *falc*.

felek (فَلَك) 'gök katlarından her biri' (TM 5b/2) | ← A. *falak*.
ay *feleki* (TM 5b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

felekī (فَلَكِي) 'felekle ilgili' (MNHS 174b/7) | ← A. *falakī*.

fem (فَم) 'ağız' (S 69a/6, Y 34b/5, T 85b/2) | ← A. *famm*.

fem-i ma'de (S 69a/6), *fem ma'idesi* (Y 34b/5), *el-femi* ve *'l-lisān* (T 85b/2)

¹⁸³ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *faẓlaraḳ* olarak okumuştur.

fenā (فَنَا) ‘kötü’ (MNHS 8b/13) | ← A. *fanā*’.

fenā ét- (MNHS 8b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

ferah (فَرَح) ‘sevinç, sevinme’ (MŞ 6a/15, KS 6b/17, K 20a/11, KMT 18b/6,

KMİB 3a/15, MNHS 188a/4, T 9a/3), *ferah* (Y 18b/8) | ← A. *farah*.

ferah eyle- (MŞ 6a/15), *ferāh ét-* (KS 6b/17), *ferah vēr-* (Y 87b/5), *ferah kesb ét-* (MNHS 188a/4), *ferah kıl-* (MŞ 170a/1), *ferah ol-* (MŞ 120b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ferahlandur- (فَرَحْلَنْدُر) ‘ferah duruma getirmek’ (EM 7b/3, K 21b/12)

| ← A.+T. *farah+landur-*.

gönli ferāhlandur- (EM 7b/3)

ferahlık (فَرَحْلِك) ‘ferah olma’ (K 20b/7) | ← A.+T. *farah+lık*.

ferahlık vēr- (K 20b/7)

ferārīc (فَرَارِيج) ‘tavuklar’ (MŞ 9a/3), *ferārec* (MNHS 16b/11), *ferāric* (T 10a/16)

| ← A. *farārīc*.

ferārec eti (MNHS 16b/11)

ferc (فَرَج) ‘dişilerde üreme organının dış kısmı’ (TM 14b/15, H 103b/4, EM 25a/9,

İ 3b/3, MŞ 8a/9, KMT 44a/1, S 27b/11, KMİB 78b/4, MNHS 18a/1, T 11b/1)

| ← A. *farç*.

‘avratuñ ferci (EM 25a/9), *fercün içi* (KMT 44a/1), *ferc kapısı* (MŞ 109a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

ferden (فَرْدَا) ‘fert olarak’ (EM 46a/4) | ← A. *fardan*.

ferfiyūn (فَرْفِيُون) ‘sütlegeñ otu’ (MŞ 35a/8) | ← A. ← Gr. *firfiyūn*.

ferrūc (فَرُوح) ‘tavuk pilici’ (MŞ 7a/14, KMT 75a/11), *furūc* (S 33b/5¹⁸⁴),

ferūc (MNHS 16a/11, T 45a/2) | ← A. *farrūc*.

ferrūc eti (KMT 75a/11), *ferrūc şurvāsı* (KMT 78a/13), *ferrūc meslūkası* (MŞ 31b/1)

fers (فَرش) ‘zemin’ (KMT 102a/9) | ← A. *farş*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da karşımıza çıkmıştır.

fesād (فَسَاد) ‘bozulma, bozukluk’ (TM 8a/8, H 51b/3, EM 12a/6, MŞ 20a/8,

KS 36b/10, KMT 2b/1, S 3b/5, KMİB 21a/11, MNHS 16a/13, T 5b/14) | ← A. *fasād*.

fesād kopar- (TM 8a/8), *fesāda var-* (TM 35a/11), *fesāda vēr-* (TM 50b/12), *fesāda git-* (EM 20a/3), *fesād-ı şekl* (KMT 50b/5), *vaz’-ı fesād* (KMT 51b/3), *fesād-ı ma’de* (MŞ 60b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu’inü’l-Mürîd* ve *Nehcü’l-Ferâdis*’te geçmiştir.

fesh (فَسَخ) ‘azanın mefasılını birinden ayırıp çıkarmak’ (TM 22b/D) | ← A. *fash*.

fitil (فِطِيل) ‘fitil’ (H 41b/B, EM 22b/8, İ 5a/14, MŞ 162a/5, KS 28a/15, K 8b/6,

KMT 115a/3, KMİB 28b/4, T 38a/2), *fitil* (H 39b/10, Y 146b/13), *fetil* (MNHS 124b/4) | ← A. *fatîl*.

şāf-ı fetîle-i müshil (MŞ 162a/5), *fetîleye bulaşdur-* (KMT 115a/3), *fetil eyle-* (KMİB 28b/4), *fitil çek-* (Y 146b/13)

feṭrāsāliyūn (فَطْرَاسَالِيُون) ‘kerefs-i cebelî tohumu’ (MNHS 7b/4¹⁸⁵)

| ← A. *fuṭrāsāliyūn*.

fettāḥ (فَتَّاح) ‘gözün karasının üzerinde büyük nokta şeklinde beliren bir hastalık’

(MNHS 157a/4) | ← A. *fattāḥ*.

fevākih (فَوَاكِه) ‘meyveler’ (EM 44b/6, S 32b/5) | ← A. *fawākih*.

maṭbūḥ-ı fevākih (EM 44b/6), *fevākih-i raṭbe* (S 32b/5)

¹⁸⁴ Ferhat Kurban, kelimenin anlamına ‘dişilerde tenasül aleti’ olarak anlam vermiştir.

¹⁸⁵ M. Ünal ŞAHİN kelimeyi *feṭera* biçiminde okuyup ‘koruk mantar’ anlamı vermiştir.

fevāyid (فَوَايِدْ) ‘faydalar’ (MNHS 2a/8) | ← A. *fawā'id*.

fevķ (فَوْق) ‘üst’ (MNHS 194a/4) | ← A. *fawķ*.

fezā (فَضَا) ‘boşluk’ (MŞ 80b/5, Y 49a/4) | ← A. *fazā*.

ķarın fezāsı (MŞ 80b/5)

fistuk (فِسْتَق) ‘çamgillerden, çam fıstığı, Antep fıstığı ve yer fıstığı yemişerini veren ağaçların ortak adı’ (H 27a/5, EM 65a/11, MŞ 7b/3, KS 45b/16, K 14b/13¹⁸⁶, KMİB 121a/13, MNHS 51b/13, T 24a/2), *fistūk* (H 25a/9), *fustuk* (KS 17a/18), *fışduk* (Y 256b/9), *fıştūğ* (Y 165a/6), *fıştuğ* (Y 22a/4), *fıştuk* (Y 249b/5) | ← A. *fustuk* ← F. *pistek*.

fustūk kabı (KS 29b/7), *dühnü'l-fistuk* (KMİB 121a/13), *acı fistuk* (MŞ 148a/6), *fistuk içi* (MŞ 167b/1), *fistuk yağı* (MŞ 81a/15)

fiżza (فِزْزَا) ‘gümüş’ (KS 51a/15, MNHS 81a/10) | ← A. *fiđda*.

iklīmiyā'l-fiżza (KS 51a/15)

fiķāh (فِكَاح) ‘yeni açmış çiçek’ (MNHS 45b/3) | ← A. *fiķāh*.

fiķāh-ı adķır (MNHS 45b/3)

fikr (فِكْر) ‘düşünce’ (TM 14b/3, EM 49b/7, İ 2b/14, MŞ 2b/10, K 3a/10,

KMİB 147b/5, Y 134a/10, MNHS 17a/5, T 3a/11) | ← A. *fikr*.

fikr-i harr (TM 14b/3), *fikr eyledici kuvvet* (TM 19b/1), *yaramaz fikrler* (EM 49b/7), *fikr eyle-* (EM 49b/7), *fikr et-* (K 3a/10), *fāsid fikirler eyle-* (MŞ 2b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıssaşü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

fikircenglik (فِكْرَجَنْكَلِك) ‘fikircenglik’ (TM 27a/5) | ← A.+F.+T.*fikr+ceng+lik*.

fi'l (فِعْل) ‘amel, olup gerçekleşmiş iş, yapılp gerçekleşmiş hareket’ (TM 6a/1,

H 2a/3, EM 54b/14, MŞ 85a/12, KMT 18b/3, Y 117a/1, MNHS 106a/8) | ← A. *fi'l*.

fi'l eyle- (MŞ 6a/4), *issilik fi'li* (TM 54a/D), *mülākātu bāridin bi'l-fi'l* (KMT 50a/5), *mülākātu murattubın bi'l-fi'li* (KMT 50b/2), *mülākātu ħarāretin bi'l-*

¹⁸⁶ Muhammet Yelten, kelimenin kökenini belirtmemiştir.

fi 'li (KMT 50a/1), *mülākātu yābisin bi 'l-ḳuvveti* (KMT 50a/11), *mülākātu yābisin bi 'l fi 'li* (KMT 50a/11), *fi 'l-i demevi* (MNHS 106a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü 'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Mukaddimetü 'l-Edeb*, *Mu 'inü 'l-Mürīd*, *Ḳıssaşü 'l -Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

fīl (فيل) 'fil, elephas' (H 113b/2, MŞ 151b/3, KMİB 75a/8, Y 205b/3)

| ← A. *fīl* ← F. *pīl*.

fīl ayağı gibi (H 113b/2), *fīl sünjügi* (KMİB 75a/8), *dā 'ü 'l-fīl* (MŞ 151b/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü 'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Mi 'rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Ḳıssaşü 'l -Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

fī 'l-cümle (فى الجملة) 'sonuçta' (H 25a/9, EM 26b/13, MŞ 18b/2, KS 35b/4,

KMİB 9a/15, Y 15a/10, MNHS 3a/1, T 5a/9) | ← A. *fī ' + al + cumla*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Ḳıssaşü 'l -Enbiyā*'da geçmiştir.

fī 'l-ḥāl (فى الحال) 'o anda' (EM 41a/1, MŞ 54b/1, İ 3b/5, KS 28a/16, KMİB 5a/15,

Y 12b/10, MNHS 7a/7, T 90a/10) | ← A. *fī ' + al + ḥāl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Ḳıssaşü 'l -Enbiyā*'da geçmiştir.

fī 'l-vasaṭ (فى الوسط) 'ortasında' (Y 64b/9) | ← A. *fī ' + al + wasaṭ*.

fīnī (فنى) 'çok' (KS 33b/18) | ← A. *fana '.*

fīnī ol- (KS 33b/18)

fīrāsīyūn (فِرَاسِيُونُ) 'yaban pırasası' (MŞ 67b/1), *ferāsīyūn* (MNHS 42b/11, Y 155a/5)

| ← A. *farāsīyūn*.

ḥarfu 'l-fā ' -yī ferāsīyūn (MNHS 83a/6)

fū (فُو) 'yaban sümbülü' (MŞ 169a/9) | ← A. *fuw*.

fucul (فُجُلُ) 'turp' (KMİB 121b/10) | ← A. *fucul*.

dūhnü bezru 'l-fucul (KMİB 121b/10)

fuḥş (فُحْشُ) 'haddini aşan, saçma' (MŞ 26b/13) | ← A. *fuḥş*.

fuḥş sözler (MŞ 26b/13)

fuḳahā (فُقَهَاءُ) 'fıkıh alimleri' (EM 21a/4) | ← A. *fuḳahā '.*

fuḳahā mezhebi (EM 21a/4)

fulān (فُلَان) ‘filan’ (TM 58b/8) | ← A. *fulān*.

fulān ot (TM 58b/8), *fulān renc* (TM 58b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

fulful (فُلْفُل) ‘biber’ (H 27a/8, EM 28a/7, İ 5b/2, MŞ 39a/9, KS 19a/4, K 22a/1,

KMT 49b/13, S 81a/7, KMİB 17b/11, Y 41b/5, MNHS 42b/13, T 31b/15) | ←

A. *fulful*.

aķ fulful (MŞ 44b/7), *ķara fulful* (MŞ 102b/9), *fulful ma’cūnı* (KS 19a/4),

dār-ı fulful (KS 19a/4), *fulful-i esved* (S 81a/7-8), *fulful-ı ebyāz* (Y 118a/8),

fulful-ı sepīd (Y 107b/10)

fulūniyā-yı fārsī (فُلُونِيَايِ فَارْسِي) ‘iç ağrısına iyi gelen bir terkip’ (MŞ 76b/3)

| ← A. *fulūniyā+fārsī*.

fulūs-ı hıyārşenber (فُلُوسِ خِيَارْشَنْبَر) ‘hıyarşembe özü’ (MŞ 78a/12, Y 73a/5)

| ← A. *fulūs+ hıyārşenber*.

furun (فُرُون) ‘fırın’ (H 65b/9¹⁸⁷, MŞ 15a/10, EM 4a/13, KMİB 21b/9), *furun*

(KMT 100b/3, 118a/8) | ← A. *furn*.

furūna koy- (H 65b/9), *furūnda biş-* (EM 4a/13)

furşat (فُرْصَت) ‘bir şeyin yapılması için uygun düşen’ (Y 61a/6) | ← A. *furşat+ <*

furşah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

fūryāz (فُورْيَاذ) ‘poyraz’ (MŞ 3b/12) | ← A. ← Gre. *boreas*.

fusķ (فُسْكَ) ‘ahlaksızlık’ (İ 2b/17) | ← A. *fisk*.

fuşūl (فُصُول) ‘mevsimler’ (KS 13a/17) | ← A. *fuşūl*.

kitāb-ı fuşūl (KS 13a/17)

fustuķī (فُسْتُكِي) ‘sarıya çalan açık yeşil’ (TM 29b/D), *fistuķī* (KMT 60a/4)

| ← A. *fustuķī*.

fustuķī rengi (TM 29b/D)

¹⁸⁷ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Grekçe yazmıştır.

fūtanc (فُوتَنْج) ‘bahçe nanesi, *mentha piperita*’ (EM 54a/8, KMİB 71a/8), *fevtenc* (KS 19a/11) | ← A. *fūtanc*.
ma‘cūn-ı fūtanc (EM 54a/8), *fevtenc-i cebelī* (KS 19a/11), *fevtenc-i nehrī* (KS 27b/3), *fūtanc şuyı* (KMİB 71a/8)
fuvāk (فُواق) ‘hıçkırık’ (EM 50b/1, MŞ 38a/14, KMT 8b/4) | ← A. *fuwāk*.
fuvāk-ı nemū (فُواق نَمُوغ) ‘beyne ulaşan kötü bir hıçkırık türü’ (MŞ 38a/11)
| ← A. *fuwāk+namū*.
fuzūl (فُضُول) ‘fazlalıklar’ (MŞ 168b/13, KS 12a/14, KMT 61b/9), *fuzul* (T 8b/12)
| ← A. *fuzūl*.

G

ġaddār (غدار) ‘zalim, merhametsiz’ (Y 249a/5) | ← A. *ġaddār*.
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.
ġādiye (غادييه) ‘gıdalandırıcı ve besleyici’ (TM 18b/1, Y 19b/6), *ġāziye* (KMT 17b/11)
| ← A. *ġāziya*.
ġādiye kuvveti (TM 18b/1)
ġāfil (غافل) ‘gaflet içinde olma’ (MŞ 148a/11, KS 26b/18, K 12a/4, Y 238b/9,
MNHS 51b/2, T 114a/4) | ← A. *ġāfil*.
ġāfil ol- (MŞ 148a/11), *ġāfil ét-* (Y 238b/9)
Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.
ġāfis (غافِس) ‘koyunotu, *agrimonia eupatorium*’ (EM 52b/12, H 80b/11¹⁸⁸,
MŞ 78a/11¹⁸⁹, KS 18b/13, KMT 106b/4, S 44a/1¹⁹⁰) | ← A. *ġāfis*.

¹⁸⁸ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *ġāfit* biçiminde okumuştur.

¹⁸⁹ Zafer Önler, kelimeyi *ġāfit* olarak okumuştur.

¹⁹⁰ Ferhat Kurban, kelimeyi *ġāfit* olarak okumuştur.

ḥabbu 'l-ġāfiṣ (EM 52b/12), *'uṣāretü 'l-ġāfiṣ* (KMT 106b/4), *ġāfiṣ*¹⁹¹ *ḥabbı* (KMT 146b/1), *ġāfiṣün*¹⁹² *şıfatı* (KMT 146b/2), *ḥabb-ı ġāfiṣ* (KMT 146b/2), *ḥabb-ı ġāfiṣ* (KMT 146b/2)

ġaflet (غفلت) 'gafillik' (Y 3b/10) | ← A. *ġaflat* + < *ġaflah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu 'inü 'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn* 'de geçmiştir.

ġafūr (غُفُور) 'çok mağfiret eden' (EM 1b/2) | ← A. *ġafūr*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* 'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu 'inü 'l-Mürīd* 'te geçmiştir.

ġalaṭ (غلط) 'yanlış' (Y 119a/8) | ← A. *ġalaṭ*.

ġalaṭ-ı 'ām (Y 86a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü 'l-Hakayık* 'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü 'l-Edeb* 'te geçmiştir.

ġalebe (غَلَبَهُ) 'bastırma' (H 55a/B, MŞ 2b/2, KS 15b/20, K 10a/5, KMT 44b/8,

KMİB 24a/13, Y 17a/12, MNHS 40a/2, T 88b/16) | ← A. *ġalaba*.

kan ġalebesi (H 55a/B), *ġalebe-i berd* (MŞ 174b/4), *ġalebe ét-* (Y 17a/12), *ġalebe-yi balġam* (Y 106b/9), *bürüdet ġalebesi* (MŞ 31b/15), *şafrā ġalebesi* (MŞ 178a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Kısasü 'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü 'l-Edeb* 'te geçmiştir.

ġālī (غَالِي) 'karınca yürüyüşüne benzeyen damar hareketi' (TM 28b/D) | ← A. *ġālī*.

ġālib (غَالِبٌ) 'güçlü, baskın' (TM 3b/10, H 6a/8, EM 14b/7, MŞ 5a/3, KS 2a/18,

KMT 14a/10, KMİB 23a/12, Y 58b/3, MNHS 51a/9, T 2b/13) | ← A. *ġālib*.

ġālib ol- (TM 3b/10), *ġālib gel-* (TM 23a/9), *ġālib eyle-* (KS 14a/13), *'ināyet-i ġālib* (KS 26b/16), *ekşer-i ġālib* (MŞ 156b/3)

¹⁹¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *ġāfit* biçiminde okumuştur.

¹⁹² Ali Haydar Bayat, kelimeyi *ġāfit* biçiminde okumuştur.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

ğālibā (غَالِبَا) 'görünüşe göre' (MŞ 58b/9, KMT 58a/2, MNHS 181b/5, T 48b/4)

| ← A. *ğāliban* → *ğālibā*.

ğālib-luḳ (غَالِب لُق) 'üstünlük' (TM 29b/D¹⁹³, H 6a/B, T 3b/16), غَالِبْلُق (MŞ 3a/9¹⁹⁴)

| ← A.+T. *ğālib+luḳ*.

kan ġāliblġı (H 6a/B), *şafra ġāliblġı* (H 6a/B), *balġam ġāliblġı* (H 6a/B),
sevdā ġāliblġı (H 6a/B)

ğālibraḳ (غَالِب رُق) 'daha güçlü' (KS 15b/5), غَالِبْرُق (MNHS 127b/2)

| ← A.+T. *ğālib+raḳ*.

ğālibraḳ ol- (KS 15b/5)

ğāliye (غَالِيَه) 'kokulu terkip, misk ve amber karışımından yapılan koku, *galia moschata*' (H 17a/10, MŞ 56a/13, KMT 119b/6, Y 201a/9, MNHS 58b/12)

| ← A. *ğāliya*.

ğāliye-i müşk (H 17a/10), *ğāliya yaġı* (KMT 119b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ğalîz (غَالِيز) 'yoğun, kesif' (TM 31b/D, H 9b/1, EM 14b/14, MŞ 1b/11, KS 2a/19,

KMT 13b/5, S 5b/1, KMİB 4a/6, Y 10a/13, MNHS 7b/6, T 2a/3) | ← A. *ğalîz*.

ğalîz otlar (TM 42a/8), *ğalîz cevherlü* (TM 52b/D), *ğalîz kan* (EM 14b/14),
ğalîz ol- (H 9b/1), *beyâz-ı ġalîz* (MŞ 43b/3), *balġam-ı ġalîz* (KS 2a/19), *def'-i ġizā-yı ġalîz* (KS 10a/11), *nabz-ı ġalîz* (KMT 57b/2), *ğalîz yel* (KMİB 4a/6),
āhlāṭ-ğalîz (Y 41a/11), *ğalîz hılṭlar* (Y 255b/11), *ğalîz māddeley* (Y 98a/4),
ğalîz ruṭūbet (Y 41a/10), *ğalîz şu* (Y 42a/2), *ğalîz şarāb* (Y 21a/8), *ğalîz ṭa'ām* (Y 10a/13), *ğalîz eyle-* (MNHS 8a/3), *mādde-yi ġalîz* (MNHS 74b/1)

ğalîzat (غَالِيزَات) 'yoğunluk' (MŞ 85b/10) | ← A. *ğalîzat* + < *ğalîzah*.

ğalîz-luḳ (غَالِيزْلُق) 'yoğunluk' (TM 53a/3, MŞ 19b/1¹⁹⁵), غَالِيزْلُق (MNHS 76a/11¹⁹⁶,

¹⁹³ Kelimeye gelen ek ġ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

¹⁹⁴ Kelimeye gelen ek ġ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

T 20b/15) | ← A.+T. *ğalîz+lîk*.

ğalîzrak (غَلِيظْرَاق) ‘yoğun olarak’ (MŞ 3b/1, KS 9b/16, T 4a/12), غَلِيظْ رَاقْ (MNHS 16b/12) | ← A.+T. *ğalîz+rak*.

ğam (غَم) ‘kaygı, tasa, keder’ (KMİB 92b/12, Y 49b/13, MNHS 2a/4) | ← A. *ğamm*.
ğam getir- (KMİB 92b/12), *ğam yê-* (MNHS 188b/10)
elime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nâme*’de geçmiştir.

ğamām (غَمَام) ‘sıvılardaki bulanıklık, buluta benzetilen idrarın hâllerinden biri’ (TM 31a/5, KMT 63b/5), ‘bulut’ (MNHS 157a/6) | ← A. *ğamām*.

ğanî (غَنِي) ‘zengin’ (KMİB 21b/3) | ← A. *ğaniyy*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinden *Mu’inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

ğanîmet (غَنِيْمَت) ‘ganimet’ (Y 131a/8) | ← A. *ğanîmat+* < *ğanîmah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nâme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ğār (غَار) ‘defne, *laurus nobilis*’ (H 94a/4, MŞ 163b/14, KS 47a/15, KMT 132b/11, T 34a/12) | ← A. *ğār*.

ğabbü’l-ğār ma’cūnı (H 94a/4), *ğabbü’l-ğār* (KMT 132b/11), *dühnü’l-ğār* (KMİB 119b/6)

ğarāyib (غَرَايِب) ‘şaşılabak tuhaf şeyler’ (H 1b/4, İ 1b/1, K 2a/1, KMT 3a/6)

| ← A. *ğarā’ib*.

ğarāyib-i mebdā (İ 1b/1)

ğaraž (غَرَاژ) ‘maksat’ (EM 55b/3, KS 14a/3, Y 2a/13, MNHS 14a/2) | ← A. *ğaraž*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*’te geçmiştir.

ğarîb (غَرِيب) ‘zavallı’ (TM 2a/15), ‘acayip, şaşırtıcı’ (TM 23b/2, EM 13b/9, MŞ 136b/4, K 3b/6, KMT 21a/2, Y 52b/12, MNHS 9a/4) | ← A. *ğarîb*.

¹⁹⁵ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi burada kullanılmıştır.

¹⁹⁶ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi burada kullanılmıştır.

ğarīb issilik (TM 23b/2), *ğarīb ol-* (134b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

ğarībe (غَرِيبَه) 'acayip, şaşırtıcı' (S 20b/11) ← A. *ğarība*.

ruṭūbet-i ğarībe (S 20b/11)

ğārīkūn (غَارِيقُون) 'katran köpüğü' (H 7b/7, EM 27b/6, MŞ 9b/10, KS 20b/1, KMT 74b/12, S 62b/4, KMİB 101a/7, Y 75b/3, MNHS 42b/11, T 13a/13) | ← A. *ğārīkūn*.

ğarīzī (غَرِيزِي) 'yaratılıştan var olan' (KMT 17a/8, Y 24a/4) | ← A. *ğarīzī*.

ğarīzī kuvvet (KMT 17a/8)

ğarīziyye (غَرِيزِيَه) 'yaratılıştan var olan, tabi' (MŞ 136a/15, KS 29b/19,

KMT 150a/12, KMİB 42a/14, Y 5a/4) | ← A. *ğarīziyya*.

ḥarāret-i ğarīziyye (MŞ 136a/15)

ğarḳ (غَرَق) '(suya) batırma' (H 62a/B, EM 44b/5, MNHS 2a/5) ← A. *ğarāḳ* → *ğarḳ*.

ğarḳ eyle- (EM 44b/5), *ğarḳ ol-* (H 62a/B)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

ğaşb (غَصَب) 'bir şeyi zulmen alma' (MNHS 2b/8) | ← A. *ğaşb*.

ğaşb ét- (MNHS 2b/8)

ğassāl (غَسَّال) 'yıkayıcı' (MNHS 6b/13) | ← A. *ğassāl*.

ğāsūlī rūmī (غَاسُولِ رُومِي) 'yabani iğde ağacı, *hippophae rhamnoides*' (KMİB 3b/9)

| ← A. *ğāsūl+rūmī*.

ğāşiy (غَاشِي) 'kendinden geçme, baygınlık' (EM 50a/1, KMT 8b/2, KMİB 18a/5,

Y 21a/3, T 8a/12), *ğāşy* (EM 13b/9) | ← A. *ğāşy*.

ğāşy ol- (KMİB 18a/5), *ğāşī éyle-* (Y 49a/11)

ğavr (غَوْر) 'dip' (MŞ 108a/9, KMT 58a/7, MNHS 122b/8, T 92a/12) | ← A. *ğawr*.

ğavr ét- (MNHS 122b/8), *ğavr eyle-* (T 92a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

ğavvāş (غَوَاص) 'dalgıç' (Y 1b/7) | ← A. *ğawwāş*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ğayb (غيب) 'farkedilmeyen' (KMT 77b/2) | ← A. *ğayb*.

ğaybı bil- (KMT 77b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ğāyet (غاية) 'son derece' (TM 13b/2, H 67b/12, EM 8a/15, İ 2a/11, MŞ 4b/13, KS 2b/14, K 4a/4, KMT 34a/6, KMİB 2a/12, Y 15a/7, MNHS 7a/8, T 14a/7) | ← A. *ğāyat+* < *ğāyah*.

ğāyetine deg- (TM 23a/8), *ğāyetine er-* (TM 48a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmektedir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ğāyī (غايي) 'amaç' (KMT 15a/5) | ← A. *ğāyī*.

sebeb-i ğāyī (KMT 15a/5)

ğāyib (غائب) 'kaybolma' (KMT 19a/2, T 105b/5) | ← A. *ğā'ib*.

ğā'ib ol- (KMT 19a/2-3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ğāyīṭ (غاييط) 'insan dışkısı' (KMT 115a/1) | ← A. *ğā'īṭ*.

ğāyir, **bk.** *vedec-i ğāyir*.

ğāyire, **bk.** *evdāc-ı ğāyire*.

ğayr (غير) 'başkası' (TM 37b/5, H 121a/10, KS 6b/8, KMT 16a/5, MNHS 141a/12) | ← A. *ğayr*.

ğayr-ı re'īs (KMT 16a/5), *ğayr-ı mer'us* (KMT 16a/9), *ğayr-ı müteharrik tamarlar* (KMT 16b/13), *ğayr-ı hālişe* (KMT 144b/2), *ğayr-ı intizām* (KMT 56b/13), *ğayr-ı muntazım* (KMT 57a/6), *ğayr-ı muntazımu'l-hulf* (KMT

57a/1), *ğayr-ı tabî'î* (KMT 14a/13), *ğayr-ı muharriḳ* (MNHS 81a/11), *ğayr-ı muvāfiḳ* (MNHS 141b/7), *ğıbb-ı ğayr-ı ḥālîṣ* (MŞ 120a/2-3)

ğayr-ı muntazımu 'l-ḥulf (غَيْرُ مُنْتَظَمِ الْخُلْفِ) ‘muntazımın zıddınca olan nabız hareketi’ (KMT 57a/1) | ← A. *ğayr+muntazım+al+ḥulf*.

ğayr-ı ḥālîṣ (غَيْرُ خَالِصٍ) ‘on saatten fazla süren ve altı ay boyunca devam edebilen sıtma türü’ (MŞ 121b/1) | ← A. *ğayr+ḥālîṣ*.

ğayrı (غَيْرِ) ‘başka’ (MŞ 45a/15, KS 5a/13, K 17b/9, KMT 11a/7, KMİB 31b/5, Y 4b/9), غَيْرِي (MNHS 3a/7, T 65a/8) | ← A.+T. *ğayr +ı*.
ğayrı mürekkeb (KS 25a/8)

ğayrıtabî'î (غَيْرِ طَبِيعِي) ‘tabii hâlinde olmayan’ (KMT 13a/13) | ← A. *ğayr + tabî'î*.
şafra-yı ğayr-ı tabî'î (KMT 14b/13), *sevdâ-yı ğayr-ı tabî'î* (KMT 14b/13)

ğazab (غَضَبٍ) ‘aşırı hiddet’ (MŞ 34b/1, KS 6b/9, KMT 18b/6, S 15b/2, KMİB 63b/12, Y 52b/2, MNHS 16b/1) | ← A. *ğazab*.

ğazaba gel- (MŞ 34b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdis* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de karşımıza çıkmıştır.

ğazāl (غَزَالٍ) ‘geyik yürüyüşüne benzeyen damar hareketi’ (TM 28b/D) | ← A. *ğazāl*.

ğazālî (غَزَالِي) ‘geyik yürüyüşüne benzeyen damar hareketi’ (TM 28b/D, KMT 57b/6) | ← A. *ğazālî*.

ğazrūf (غَضْرُوفٍ) ‘yumuşak kemik’ (MNHS 141b/13) | ← A. *ğazrūf*.

ğib (غِب) ‘günaşırı tutan sıtma nöbeti’ (TM 23b/14, H 124b/B, KS 1b/13, KMT 144b/1, Y 64a/13, T 63b/9), *ğıbb* (MŞ 14a/14), *ğab* (KMİB 51b/4) | ← A. *ğıbb*.

ğib ısıtması (H 124b/B), *ğıbb-ı dāyir* (MŞ 119b/15), *ğıbb-ı ḥālîṣ* (EM 56a/14), *ğıbb ol-* (MŞ 14a/14), *ğıbb-ı ğayr-ı ḥālîṣ* (KS 1b/15), *ğıbb-ı nāyib* (KS 25a/10), *ğıbb-ı mükerrer* (KS 25a/11), *şatra 'l-ğib* (T 63b/9)

ğıbb-ı dāyir (غِبِّ دَائِرٍ) ‘damarlardan dışarda olan safra müteaffin olursa ve bir gün tutup bir gün tutmazsa olur’ (MŞ 119b/15) | ← A. *ğıbb+dā'ir*.

ğıbb-ı ğayr-ı ḥālîṣ (غِبِّ غَيْرِ خَالِصٍ) ‘safranın rakik olup balgam ile karışmayan sıtma

türü' (MŞ 120a/2-3) | ← A. *gibb+ğayr+hāliş*.

ğibb-ı hāliş (غِبِّ خَالِصٌ) 'safradan kaynaklı ve damarların dışında olan 12 saat süren bir sıtma türü' (EM 56a/14, MŞ 122b/14) | ← A. *gibb+hāliş*.

ğibb ısıtması (غِبِّ اسْتِمَاسَى) 'gün aşırı tuttan sıtma türü' (H 124b/B), *ğibb sıtması* (EM 23a/6) | ← A.+T. *gibb+sıtma*.

ğibb-ı lāzım (غِبِّ لَازِمٌ) 'damarlar içinde olan, safranın damar içinde müteaffin olduğu, hummanın nöbeti olmayıp bedenden hararetin gitmediği sıtma türü' (MŞ 119b/14) | ← A. *gibb+lāzim*.

ğidā (غِدَا) 'canlıların yaşaması, beslenip gelişmesi için gerekli her türlü yiyecek ve içecek, besin' (TM 8a/4, H 6b/5, EM 53b/2, MŞ 1b/9, KS 4b/9, K 15a/2, Y 8b/3, MNHS 16a/9, T 7a/4), *ğizā* (KS 10a/11, KMT 13a/6) | ← A. *ğidā*.
ğidā ol- (TM 8b/D), *ğidā vēr-* (TM 12b/D), *ğidā verici kuvvet* (TM 22a/5), *ğidā eyle-* (TM 12b/D) *ekşi ğidā* (H 81b/7), *yeyni ve tîz siñer ğidā* (75b/5), *sovuk ğidā* (H 71a/B), *issi ğidā* (H 24b/5), *ķabz eyleyici ğidā* (H 92a/4), *ter kılıcı ğidālar* (H 23b/4), *laţîf ğidālar* (H 23a/5), *balğam bitürücü ğidālar* (H 27a/5), *bişici ğidā* (H 81a/7), *ğalîz ğidā* (H 29b/5), *sidük arturucu ğidā* (H 115b/6), *cimā' ğidāları* (H 100b/B), *ğidālar fesādı* (EM 53b/11), *muraţţıb ğidālar* (MŞ 127b/1), *yaramaz ğidālar* (MŞ 127b/4), *ğidā fazlası* (MŞ 132a/9), *def'-i ğizā-yı ğalîz* (KS 10a/11), *ğizā-yı laţîf* (KS 10a/11), *ğizā-yı muţlak* (KMT 46b/8), *ıssı ğizālar* (KMT 15a/11), *ķalîlü'l-ğizā* (KMT 47b/5), *keşîrû'l-ğizā* (KMT 47b/5), *ğidā-yı devāyî* (Y 8b/4), *efdal-i ğidā* (MNHS 16a/9), *ğidā-yı maħmūde* (MNHS 14b/13), *ğidā-yı vāhid* (MNHS 15a/8), *ğidā yê-* (MNHS 58a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de karşımıza çıkar.

ğidālan- (غِدَالَن) 'gıdalanma' (MNHS 19b/9) | ← A.+T. *ğidā'+lan-*.

ğidālık (غِدَالِيق) 'besleme özelliği' (H 80a/4), *ğidāluğ* (KMİB 30b/5) | ← A. + T. *ğidā'+lık*.

ğilāf (غِلَاف) 'kılıf, kın, zarf' (Y 90a/3, MNHS 30a/7) | ← A. *ğilāf*.

ğilaz (غِلَظْ) ‘çok yemek yiyip yattıktan sonra beliren bir hastalık’ (MNHS 91a/8¹⁹⁷)
| ← A. *gilaz*.

ğillü gışş (غِلِّ غِشْ) ‘gizli kin ve düşmanlık’ (S 85a/4) | ← A. *gill*+*gişş*.

ğilzet (غِلْظَتْ) ‘galiz olma, galizlik’ (KS 18a/17) | ← A. *gilzat*+ < *gilzah*.

ğış (غِشْ) ‘hile, aldatma’ (KMİB 75a/12) | ← A. *gişş*.

ğışā (غِشَا) ‘zar’ (KMT 26a/1, MNHS 26b/1) | ← A. *gişā*’.

ğışā-yı şalib (KMT 39b/6), *ğışā-yı meşīmī* (MNHS 30b/5), *şulb-ı ğışā*
(MNHS 32a/13), *ğışā-yı rakīk* (MNHS 28b/5)

ğışāwī (غِشَاوِي) ‘zar gibi, zarımsı’ (MNHS 78a/10) | ← A. *gişāwī*.

ğışāwī göz (MNHS 78a/10)

ğiyās (غِيَاثْ) ‘yardım’ (S 2a/8) | ← A. *giyās*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

ğizālandur- (غِزَالْنُدُرْ) ‘besin verme’ (KS 5a/14) | ← A. + T. *ğizā*+*landur-*.

ğizāyī (غِزَايِي) ‘gıdaya ait’ (KMT 46b/13) | ← A. *gidā*’ī.

devā-yı ğizāyī (KMT 46b/13)

gil-i ermenī (كِل اَرْمَنِي) ‘kilermeni’ (TM 56a/6¹⁹⁸, H 57b/6, MŞ 13b/6, KMT 84a/11,
MNHS 55a/3) | ← F.+A. *gil*+’*armanī*.

gil-i kıbrısī (كِل قِبْرِسِي) ‘Kıbrıs’a ait kil’ (MŞ 162a/14) | ← F.+A. *gil*+*kıbrısī*.

gil-i mahtūm (كِل مَخْتُوم) ‘Limni adasında bulunan kırmızımsı, kahverengimsi kil,
terra sigillata’ (TM 54b/D, EM 41b/13, KMT 94a/1, MNHS 175b/3) | ←
F.+A. *gil*+*mahtūm*.

gil-i yehūdī (كِل يَهُودِي) ‘yahudi kili’ (TM 56a/5) | ← F.+A. *gil*+*yahūdī*.

ğubār (غُبَارْ) ‘toz’ (MNHS 86a/9, Y 14b/10) | ← A. *ğubār*.

ğubār ol- (MNHS 86a/9), *ğubār ét-* (MNHS 163a/12), *ğubār haṭ* (MNHS
203b/5)

ğudde (غَدَّة) ‘beze’ (TM 13a/2, MNHS 91b/12) | ← A. *ğudda*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

¹⁹⁷ M.Ünal Şahin, kelimeye ‘göz kapağının şişmesiyle görülen hastalık’ demiştir.

¹⁹⁸ Yazmada *gil* eksiktir.

ğuded (غُدَدٌ) ‘bezeler’ (MNHS 30b/9) | ← A. *ğudad*.

ğusl (غُسْلٌ) ‘yıkanma’ (MŞ109b/3, Y 105b/8, MNHS 52a/10) | ← A. *ğusl*.

cenābet ğusli (MŞ 129a/13-14), *ğusl kıl-* (109b/3), *ğusul ét-* (Y 105b/8), *ğusl eyle-* (MNHS 52a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürîd*, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi‘rac-nâme* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te karşımıza çıkmıştır.

ğuşşa (غُشَّاهُ) ‘gussa’ (MŞ 6a/15, KS 1b/8, K 3a/9, S 64b/11, KMİB 33a/15, Y 49a/3, T 9b/6) | ← A. *ğuşşa*.

ğuşşa artur- (T 9b/6)

ğuşşalan- (غُشَّاهُ لَنْ) ‘gussalanma’ (MŞ 5a/9, K 5a/4, T 7a/12) | ← A.+T. *ğuşşa+lan-*.

ğuşşalandur- (غُشَّاهُ لَنْدُرْ) ‘gussalandırma’ (MŞ 5b/15) | ← A. + T. *ğuşşa+landur-*.

ğuşşalu (غُشَّاهُ لَوْ) ‘gussalı’ (H 21a/2, MŞ 33b/9, KS 23b/9, T 8a/13)

| ← A. + T. *ğuşşa+lu*.

ğuşşalu ol- (MŞ 33b/9), *ğuşşalu eyle-* (T 8a/13)

ğuşşavî (غُشَّاهُ وَى) ‘gussayla ilgili’ (TM 6a/D) | ← A. *ğuşşawî*.

gül-i haţmî (كُلْ خَطْمِي) ‘ebegümecigillerden, bahçelerde çok yetişen, yaz sonunda bol ve değişik renklerde çiçekler açan, tohumlarla üretilen, balgam söktürücü, boğaz ve bademcik iltihaplarını giderici hassalara sahip, bir veya çok yıllık dayanıklı bitki, *althaea rosea*’ (H 104a/5) | ← A.+F. *gul+haţmî*.

H

hā (هَاء) ‘Arap alfabesinin altıncı harfi’ (KMİB 73a/12) | ← A. *hā*’.

harfu’l-hā (KMİB 73a/12)

habā’et-i nefis (خَبَاءَتْ نَفْسٌ) ‘nefsin kötü durumu’ (MŞ 165b/3)

| ← A. **habā’at+nafs*.

habb (حَبِّ) ‘kolayca yutulabilmesi için ufak yuvarlaklar hâline getirilmiş ilaç’

(H 7b/9, EM 45a/8, İ 5b/7, MŞ 9b/10, KS 19a/3, K 2b/13, KMT 75b/2, S 76b/3, KMİB 48a/13, Y 76a/2, MNHS 42b/2), ‘tane, tahıl tanesi’ (EM 66a/9, KMİB 73b/9) | ← A. *ḥabb*.

ḥabb eyle- (H 7b/9), *ḥabb-ı kōkīyā* (EM 45a/8), *ḥabb-ı iştamīḥīkūn* (EM 45a/8), *ḥabb-ı luḡāziye* (EM 45b/12), *ḥabb-ı şibyār* (EM 44a/8), *ḥabbü’l-buṭm* (EM 66a/9), *ḥab nüṣḥası* (H 111a/B), *ḥabb-ı belesān* (H 25b/12), *ḥabb-ı mintūn* (H 23a/8), *ḥabb-ı maḥleb* (H 98a/8), *ḥabbü’l-ḡār* (H 94a/10), *ḥabbü’l-ḡār ma‘cūnı* (H 94a/4), *ayāric ḥabbı* (H 17a/7), *ayāric-i fayḡarā ḥabbı* (H 13b/12), *efīṭmūn ḥabbı* (H 7b/6), *kōkāyā ḥabbı* (H 40b/4), *kōkīyā ḥabbı* (H 13b/11), *sıḡala ḥabbı* (H 61a/3), *suḡala ḥabbı* (H 61a/B), *sūrincān ḥabbı* (H 112a/B), *türbūd ḥabbı* (H 24b/7), *yemek ḥabbı* (H 53b/B), *benefşe ḥabbı* (H 8b/7), *ḥabb ét-* (MŞ 9b/10), *ḥabbu’l-ḡāfīs* (EM 52b/12), *ḥabb-ı iştamīḥīkūn* (EM 45a/8), *ḥabb-ı kūkīyā* (EM 45a/8), *ḥabb-ı rummān* (MŞ 12b/8), *ḥabb-ı aştamḥīkūn* (MŞ 39a/4), *ḥabbü’r-rummān* (KS 5a/15¹⁹⁹), *kāsni ḥabbı* (KS 19a/3), *ḥabbü’l-ayāric* (KS 38a/4), *ḥabb-ı ayāric* (KS 47b/13), *ḥablar eyle-* (K 2b/13), *ḥabb-ı ifīṭmūn* (KMT 79a/4), *ḥabb-ı iştamḥīkūn* (KMT 78b/9), *ḥabb-ı kōkāyā* (KMT 75b/3), *ḥabb-ı sekbīnec* (KMT 120b/11), *ḥabb-ı sūrincān* (KMT 124b/2), *ḥabb-ı şebyār* (KMT 98b/12), *ḥabb-ı şeytarac* (KMT 124b/2), *ḥabbü’l-bān* (KMT 136a/3), *ḥabbü’l-ḡār* (KMT 132b/11), *ḥabbü’l-muntun* (KMT 130a/4-5), *ḥabbü’l-mülūk* (KMT 108b/8), *ḥabbü’n-nīl* (MŞ 90b/5), *muḡl ḥabbı* (KMT 114a/7), *ḥabbü’l-bāb* (S 57b/3), *ḥabb-ı cālinūs* (S 76b/8), *ḥabbü’l-ḡar’* (S 78a/10), *ḥabb-ı zeheb* (S 76a/8), *ḥabbü’l-belesān* (KMİB 32a/11), *ḥabbu’s-sumne* (KMİB 73b/12), *ḥabb-ı āfāviye* (Y 174b/5), *ḥabb-ı aştamḥīkūn* (Y 79a/7), *ḥabb-ı efāviye* (Y 80b/11), *ḥabb-ı kōkāya* (Y 227a/6), *ḥabb-ı lāciverd* (Y 78b/12), *ḥabb-ı laṭīf* (Y 79b/1), *ḥabb-ı mintede* (Y 203a/12), *ḥabb-ı muḡl* (Y 179b/10), *ḥabb-ı münitēn* (Y 77b/9), *ḥabb-ı şabr* (Y 79a/4), *ḥabb-ı sikencübīn* (Y 174b/1), *ḥabb-ı sūrincān* (Y 77a/13), *ḥabb-ı şaytarac* (Y 203a/12), *ḥabb-ı şebyār* (Y 141b/7), *ḥabb-ı şibyār* (Y 78b/8), *ḥabbu’s-şabr* (MNHS 42b/2), *ḥabbu toḡmı’l-ḡanzal* (T 71b/3), *ḥabbu zeheb* (T 81a/3), *ḥabbu’n-naşīr* (T 34a/15), *ḥabbü’l-misk* (T 90a/4), *ḥabbü’r-rumān* (T 17a/4), *şıfat-ı ḥab* (Y 165b/4), *şıfat-ı ḥabbu’s-su‘āl*

¹⁹⁹ Anıl Çelik, terkibi *ḥabbü’l-rummān* şeklinde okumuştur.

(T 82b/8), *habbu 'l-misk* (T 90a/4), *habb-ı eftīmūn* (MŞ 138a/9), *habb-ı muḳl* (MŞ 106b/4), *habb-ı su 'āl* (MŞ 167a/14), *habb-ı şaḥm-ı hanṭal* (MŞ 127a/6), *habb-ı yāre* (MŞ 53b/11), *habbū 'ş-şabr* (MŞ 116a/14), *habb-ı serḥas* (MŞ 90b/4), *habbū 'l-ās* (MŞ 175a/7), *habbū 'r-reşād* (EM 51b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir.

habb-ı ayāric (حَبِّ أَيْارِج) 'eklem ağrılarına iyi gelen içinde eski zeytin yağı, biber, ferfiyūn, günlük, defne yağı, bal mumu bulunan bir terkip' (MŞ 117b/15) | ← A. *habb*+*'iyāric*.

habbe (حَبَّة) 'küçük tane' (TM 45a/1, EM 22b/6, MŞ 85b/9, KMT 108b/11, Y 117a/5, MNHS 175a/7) | ← A. *habba*.

habbetü 'l-ḥaḍrā (MŞ 85b/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mu'inü 'l-Mürīd*'de geçmiştir.

habbetü 'l-ḥaḍrā (حَبَّةُ الْخَضْرَاءِ) 'menengiç meyvesi, *pistacia terebinthus*' (EM 35a/1, MŞ 85b/9, KMİB 131a/12, MNHS 51b/13) | ← A. *habba*+*al-ḥaḍrā*.

habbetü 'l-ḥaḍrānuḡ yağı (MŞ 112b/7), *habbetü 'l-ḥaḍrānuḡ şamğı* (MŞ 129b/14), *habbetü 'l-ḥaḍrā yemişi* (MŞ 148b/15)

habb-ı iştamīḥfikūn (حَبِّ إِصْطَمِیْهْفُكُونُ) 'çok uyumaya karşı yapılan ilaçta kullanılan iştamīḥfikūn hapı' (EM 45a/8) | ← A. *habb*+**iştamīḥfikūn*.

habb-ı kūḳiyā (حَبِّ قُوقِيَا) 'çok uyumaya karşı yapılan ilaçta kullanılan kūḳiyā hapı' (EM 45a/8) | ← A. *habb*+**kūḳiyā*.

habb-ı lūḡāz (حَبِّ لُوعَاذُ) 'felç olan kişinin hastalığın kuvveti miktarınca beynini ve başını arıtmakta kullanılan hap' (EM 45b/12) | ← A. *habb*+**lūḡāz*.

habbetü 'l-muḳrine (حَبَّةُ الْمُقْرِنَةِ) 'mār-ı bāsūr' (EM 16b/13)
| ← A. *habba*+*al*+*muḳrina*.

habbū 'l-ās (حَبُّ الْأَسْنِ) 'mersin ağacı tanesi' (MŞ 175a/7) | ← A. *habb*+*al*+*ās*.

habbū 'l-buṭm (حَبُّ الْبُطْمِ) 'sakız ağacının tanesi' (EM 66a/9) | ←
A. *habb*+*al*+*buṭm*.

habbū 'l-ḳar (حَبُّ الْقَرَعِ) 'askarit adı verilen bağırsak solucanı' (EM 39a/9, 7

MŞ 174a/1²⁰⁰, S 78a/10) ← A. *ḥabb+al+kar*‘.

ḥabbü ’l-ğāfīs (حَبُّ الْغَائِثِ) ‘koyunotu tanesi’ (EM 52b/12) | ← A. *ḥabb+al+ğāfīs*.

ḥabbü ’l-mülūk (حَبُّ الْمُلُوكِ) ‘müshil hapı, kroton hapı, dend’ (KMT 108b/8)

| ← A. *ḥabb+al+mulūk*.

ḥabbü ’n-nīl (حَبُّ النَّيْلِ) ‘çivit tohumu’ (KMİB 73b/9) | ← A.+F. *ḥabb+al+nīl*.

ḥabbü ’r-reṣād (حَبُّ الرَّشَادِ) ‘bahçeteresi tanesi, *lepidium sativum hortense*’

(EM 51b/4) | ← A. *ḥabb+al+reṣād*.

ḥabbü selāṭīn (حَبُّ سَلَاطِينَ) ‘habbel miluk, *croton tiglium*’ (KMİB 111b/8-9)

| ← A. *ḥabb+salāṭīn*.

ḥabb-ı şibyār (حَبِّ شَيْبَارِ) ‘sarısabır hapı, baş ağrısına karşı kullanılan haplardan biri’

(EM 44a/8) | ← A. *ḥabb+şabyār*.

haber (حَبْرٌ) ‘bildirme’ (TM 32a/1, Y 3b/3), *haber* (H 3a/4, EM 13b/5, MŞ 100a/6, MNHS 3b/3, T 111a/10) | ← A. *ḥabar*.

haber vēr- (TM 32a/11), *haberi ol-* (MŞ 100a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü ’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Mi ’rac-nāme*, *Nehcü ’l-Ferādīs*, *Kıyasü ’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu ’inü ’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ḥaberci (حَبْرَجِي) ‘haber getiren ve götüren’ (TM 32a/10) | ← A.+ T. *ḥabar+ci*.

ḥabeş (حَبَش) ‘Habeşistan halkından olan’ (TM 21a/7) | ← A. *ḥabaş*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü ’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ḥabīb (حَبِيب) ‘mahbub’ (K 1b/8) | ← A. *ḥabīb*.

ḥabībü ’l- ’arīfīn (K 1b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü ’l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü ’l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme*, *Mi ’rac-nāme* ve *Mu ’inü ’l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

²⁰⁰ Zafer Önler, kelimeyi *ḥabbü ’l-fāza* ‘ biçiminde okumuştur.

ḥabīs (حَبِيسٌ) ‘kötü’ (KMT 113b/5) | ← A. *ḥabīs*.

ḥabīs yaralar (KMT 116a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde karşımıza çıkmıştır.

ḥābis (حَابِسٌ) ‘hapsedici, tutan’ (KS 44a/16, S 8a/11, MNHS 10b/12) | ← A. *ḥābis*.

ṭabāṣīr-i ḥābis (KS 44a/16), *el-ḥābisu’d-dem* (MNHS 10b/12)

ḥabīse (حَبِيسَةٌ) ‘kötülük’ (KMT 51a/13) | ← A. *ḥabīsa*.

ḥablū’z-zirā (حبل الزراع) ‘El sırtındaki venöz ağın iç yan tarafından başlayıp ön kolun dış yan tarafında seyrettikten sonra dirsek seviyesinde vena cephalica ile birleşen ven, *vena cephalica accessoria*’ (TM 46a/D, KMT 32a/13²⁰¹) | ← A. *ḥabl+al+zirā*’.

ḥabs (حَبْسٌ) ‘tutma, zabtetme’ (MŞ 86a/4, KS 29b/11, KMT 68a/6, Y 97a/5, MNHS 80a/3) | ← A. *ḥabs*.

ḥabs ét- (MŞ 86a/4), *ḥabs-i bevl* (Y 249a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde karşımıza çıkmıştır.

ḥacāmat (حَجَامَتٌ) ‘vücudun herhangi bir yerinde hafifçe çizik atarak üzerine

kapatılan boynuz veya bardak ile kan alma şeklinde uygulanan bir halk hekimliği tedavi usulü’ (TM 4a/15, H 18b/8, EM 23a/10, İ 2a/11, MŞ 8b/10, KS 43b/6, K 16b/4, KMT 7a/5, S 25a/11, Y 39a/9, MNHS 40a/6, T 12a/9), *hicāmat* (KMT 72b/11) | ← A. *ḥacamat* ← *ḥacāmat*+ < *hicāmah*.

ḥacāmat kıl- (TM 4a/15), *ḥacāmat et-* (TM 47a/6), *ḥacāmat eyle-* (TM 47a/3), *depe ḥacāmatı* (TM 47b/2), *ḥacāmat ét-* (EM 23a/10), *ḥacāmat şışesi* (H 77b/5), *hicāmat étdür-* (KMT 72b/11), *ḥacāmat āleti* (MŞ 148b/3-4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkmıştır.

ḥaccet (حَجَّتٌ) ‘delil’ (T 95a/2) | ← A. *ḥuccat*+ < *ḥuccah*.

²⁰¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *ḥablū’z-zirā* biçiminde okuyup ‘kolun üst damarları’ şeklinde anlam vermiştir.

ḥaccet koy- (T 95a/2)

ḥacer (حَجَر) ‘taş’ (MŞ 147a/12, T 14a/6) | ← A. *ḥacar*.

ḥacer-i ermenī (MŞ 147a/12), *ḥacer-i a ‘rābī* (KMİB 75a/8), *ḥacer-i baḥrī* (KMİB 76b/7), *ḥaceru’l-baḳar* (KMİB 76a/14), *ḥacer-i billūr* (KMİB 75b/11), *ḥacer-i bülſen* (KMİB 76a/10), *ḥaceru’d-dīk* (KMİB 76a/5), *ḥacer-i efriḳī* (KMİB 74b/12), *ḥacer-i ferāmī* (KMİB 75a/5), *ḥacer-i ḡāḡāṯis* (KMİB 75a/9-10), *ḥacer-i ḥabeṣī* (KMİB 74b/5), *ḥaceru’l-ḥayye* (KMİB 75b/6), *ḥacer-i ḥezfī* (KMİB 75a/15), *ḥaceru’l-hindī* (KMİB 75b/8), *ḥacer-i ‘irāḳī* (KMİB 76a/3), *ḥaceru’l-ḥūt* (KMİB 76b/5), *ḥaceru’l-iſfenc* (KMİB 75a/13), *ḥaceru’l-ḳamer* (KMİB 74b/9), *ḥaceru’l-kelb* (KMİB 74b/15), *ḥaceru’l-kerkī* (KMİB 75b/12), *ḥacer-i lājiverd* (MŞ 167a/1), *ḥaceru’l-meṣāne* (KMİB 76a/12), *ḥaceru’n-nār* (MŞ 110a/10), *ḥacer-i ḳıbtī* (KMİB 74a/14-15), *ḥacer-i munaḳī* (حجر مُنَقِي) (KMİB 75b/10), *ḥaceru’r-raḥā* (KMİB 76b/9), *ḥaceru’l-yehūd* (EM 42b/15)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

ḥacer-i a ‘rābī (حجر اعرابي) ‘Arap taşı, lapis arabicus’ (KMİB 75a/8)

| ← A. *ḥacar*+’a ‘rābī.

ḥacer-i baḥrī (حجر بحري) ‘denizdeki taşı’ (KMİB 76b/7) | ← A. *ḥacar*+*baḥrī*.

ḥaceru’l-baḳar (حجر البقر) ‘sığırın ud taşı’ (KMİB 76a/14) | ← A. *ḥacar*+*al*+*baḳar*.

ḥacer-i billūr (حجر البلور) ‘necef taşı’ (KMİB 75b/11) | ← A. *ḥacar*+*billūr*.

ḥacer-i bülſen (حجر بُولْسُن) ‘natruna benzer bir taşı’ (KMİB 76a/10)

| ← A. *ḥacar*+*bülſan*.

ḥaceru’d-dīk (حجر الديك) ‘horozun karnında bulunan ve tıpta kullanılan bir taşı’

(KMİB 76a/5) | ← A. *ḥacar*+’*al*+*dīk*.

ḥacer-i efriḳī (حَجَر أَفْرِيقِي) ‘boyacılar taşı’ (KMİB 74b/12) | ← A. *ḥacar*+’*afriḳī*.

ḥacer-i ermenī (حجر ارمني) ‘ermenî taşı, lapis armeniacus’ (TM 56a/5, H 17a/9, MŞ 10a/11, KMT 79a/5, KMİB 76b/10, MNHS 46b/4, T 14a/6) | ← A. *ḥacar*+’*armanī*.

ḥacer-i ferāmī (حجر فرامي) ‘karaca bir taştır, Trakya’ya özgüdür, lapis thracius’

(KMİB 75a/5) | ← A. *ḥacar*+*farāmī* ← *ḥacer-i ṣarāḳī*.

ḥacer-i ḡāḡāḡīs (حَجَرُ غَاغَايِسْ) ‘cehennem deresi taşı’ (KMİB 75a/9-10)

| ← A. ḥacar+ḡāḡāḡīs.

ḥacer-i ḥabeṣī (حَجَرُ حَبَشِي) ‘zebercetin bir çeşidi’ (KMİB 74b/5)

| ← A. ḥacar+ḥabaṣī.

ḥaceru’l-ḥayye (حَجَرُ الْحَيَّةِ) ‘yılan taşı’ (KMİB 75b/6) | ← A. ḥacar+al+ḥayya.

ḥacer-i ḥezfī (حَجَرُ حَزْفِي) ‘balçık gibi yarık yarık olup Mısır’da hırızma yerine kullanılan taş’ (KMİB 75a/15) | ← A. ḥacar+ḥazfī.

ḥaceru’l-hindī (حَجَرُ الْهِنْدِي) ‘siyahımsı kırmızı renkte olan ve kanı durdurmaya yarayan taş’ (KMİB 75b/8) | ← A. ḥacar+al+hindī.

ḥacer-i ‘irākī (حَجَرُ عِرَاقِي) ‘siyah, sert bir taştır, Dicle’de bulunur, tıpta kullanılır’ (KMİB 76a/3) | ← A. ḥacar+‘irākī.

ḥaceru’l-ḥūt (حَجَرُ الْحَوْتِ) ‘balıkların kafasından çıkan taş’ (KMİB 76b/5) | ← A. ḥacar+al+ḥūt.

ḥaceru’l-isfenc (حَجَرُ لِاسْفَنْج) ‘sünger taşı’ (KMİB 75a/13) | ← A.+F. ḥacar+al+‘usfunc.

ḥaceru’l-ḡamer (حَجَرُ الْقَمَرِ) ‘ay köpüğü denen şeffaf taş’ (KMİB 74b/9) | ← A. ḥacar+al+ḡamar.

ḥaceru’l-kelb (حَجَرُ الْكَلْبِ) ‘it taşı’ (KMİB 74b/15) | ← A. ḥacar+al+kalb.

ḥaceru’l-kerkī (حَجَرُ الْكَرْكِي) ‘Hindistan denizinin kenarında çok olan beyaz bir taş’ (KMİB 75b/12) | ← A. ḥacar+al+karak.

ḥacer-i lājiverd (حَجَرُ لَآزَوَرْد) ‘laciverd taşı, lapis lazuli’ (MŞ 167a/1) | ← A.+F. ḥacar+lācaward.

ḥaceru’l-meṣāne (حَجَرُ الْمَثَانَةِ) ‘mesane taşı’ (KMİB 76a/12) | ← A. ḥacar+al+maṣāna.

ḥaceru’n-nār (حَجَرُ النَّارِ) ‘çakmak taşı, lapis pyrites’ (MŞ 110a/10, KMİB 76a/7) | ← A. ḥacar+al+nār.

ḥacer-i ḡibfī (حَجَرُ قِبْطِي) ‘çingene taşı, Mısır taşı, yahudi taşının bir çeşidi’ (KMİB 74a/14-15) | ← A. ḥacar+ḡibfī.

ḥacer-i munakī (حجر مُنَاقِي) ‘Mısır’da Kahire’nin güneyinde Munak’a ait taş, lapis memphites’ (KMİB 75b/10) | ← A. ḥacar+munaķī.

ḥaceru’r-raḥá (حجر الرحي) ‘değirmen taşı’ (KMİB 76b/9) | ← A. ḥacar+al+raḥā.

ḥacerü’l-yehūd (حَجَرُ الْيَهُودِ) ‘yahudi taşı, lapis judaicus’ (EM 42b/15, MŞ 102a/1, Y 31b/7), ḥacer-i yehūd (TM 56a/5, KMİB 74b/6) | ← A. ḥacar+al+yahūd.

ḥācet (حاجت) ‘abdest ihtiyacı’ (TM 7b/6), ‘lüzum’ (H 29a/7, EM 40b/2, İ 2a/10, MŞ 6b/1, KS 3b/5, K 24b/10, KMT 85a/8, KMİB 3b/12, MNHS 40a/9, T 9a/4) | ← A. ḥācat+ < ḥācah.

ḥācetine var- (TM 7b/6), *ḥācete var-* (TM 15b/11), *ḥācet ol-* (TM 37b/11), *ḥācet vakti* (H 40b/12), *każā-yı ḥācet ét-* (KS 37b/4), *ḥācet miqdārı* (K 24b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nāme*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Cevāhirü’l-Esdāf*’da geçmiştir.

ḥacel (حجل) ‘keklik’ (KMİB 76b/15) | ← A. ḥacal.

ḥācetli (حَاجَتْلِي) ‘lüzumlu’ (T 83b/6) | ← A.+T. ḥācat+li.

ḥacil (حَجَل) ‘küçük düşüp utanmış’ (S 87a/10) | ← A. ḥacīl.

ḥacil ol- (S 87a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

ḥāciz (حَاجِز) ‘iki şeyi ayıran, bölen’ (MNHS 65a/9) | ← A. ḥāciz.

ḥadaķ (حَدَق) ‘patlıcan’ (KMİB 77b/11) | ← A. ḥadaķ.

ḥād (حَاد) ‘keskin’ (MNHS 108b/8) | ← A. ḥādd.

aḥmer-i ḥād (MNHS 108b/8)

ḥādd (حَاد) ‘buharını yirmi günden az olan hastalığa denir’ (MŞ 14b/1) | ← A. ḥādd.

ḥādd-i müzmin (حَادٌ مُزْمِنٌ) ‘buharının yirmi günden fazla olduğu hastalıktır’ (MŞ 14b/2) | ← A. ḥādd+muzmin.

ḥadd (حدّ) ‘derece, mertebe’ (TM 23b/11, H 28a/1, KMT 5a/2), ‘sınır’ (TM 25b/4, EM 30a/5, MŞ 11b/12, KS 6a/11, K 4b/10, KMİB 59a/8, MNHS 31b/1, T 17b/15)

| ← A. ḥadd.

ḥadde er- (TM 23b/11), *ḥadden geç-* (H 28a/1), *ḥadde eriş-* (MNHS 22b/10), *ḥadd-i cerāḥat* (MNHS 124b/5), *ḥadden tecāvüz ét-* (MŞ 49a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nāme*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ḥādde (خَادَّة) ‘keskin’ (MŞ 40a/12), ‘çok çabuk ilerleyen’ (KS 11b/12, T 14b/7)

| ← A. ḥādde.

emrāz-ı ḥadde (KS 11b/12), *şudā’-ı ḥādde* (T 42b/5), *ḥukne-i ḥādde* (MŞ 40a/12)

ḥadebe (خَدْبَة) ‘arka çıkıp göğüs ve karın içeri girmek vechiyle kambur olmak’

(KMT 9a/12) | ← A. ḥadaba.

ḥadeḳa (خَدَقَة) ‘gözbebeği’ (MNHS 170a/12) | ← A. ḥadaḳa.

ḥadeş (خَدَشَ) ‘abdesti gerektiren hâl’ (S 34a/3) | ← A. ḥadaş.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

ḥadīd (حَدِيد) ‘demir’ (S 57a/11, KMİB 77a/8, Y 171b/3, MNHS 81a/10)

| ← A. ḥadīd.

ḥubşu’l-ḥadīd (S 57a/11)

ḥādim (خَادِم) ‘yardımcı organlar’ (TM 15a/1), ‘hizmet eden’ (KMT 17a/6,

MNHS 61b/6) | ← A. ḥādim.

ḥādim eyle- (MNHS 61b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ḥādime (خَادِمَة) ‘hizmet eden’ (KMT 17b/8) | ← A. ḥādima.

kuṣvā-yı ḥādime (KMT 18a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

ḥādīs (حَادِثٌ) 'ortaya çıkan' (MŞ 151a/14, KS 1b/6, KMT 11b/8, MNHS 78a/12, T 21b/9) | ← A. *ḥādīs*.

ḥādīs ol- (MŞ 151a/14), *ḥādīs eyle-* (MŞ 24b/6)

ḥādīs (حَدِيثٌ) 'hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı kendisi tarafından tasvip edilen hareketleri' (MŞ 21b/5) | ← A. *ḥādīs*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*, *Kıyasü 'l-Enbiyā*, *Mu'inü 'l-Mürīd* ve *Mi'rac-nāme*'de geçmiştir.

ḥads (حَدَسٌ) 'zan, tahmin' (KS 7b/18) | ← A. *ḥads*.

ḥafaḳān (حَفَاقَانٌ) 'yürek oynaması, çarpıntısı' (EM 48b/15, MŞ 5b/15, KS 43b/15, KMT 8a/12, KMİB 3b/4, Y 4a/4, MNHS 85a/7, T 23a/8) | ← A. *ḥafaḳān*.

ḥafaḳān eyle- (MŞ 5b/15), *ḥafaḳānı gider-* (KMİB 3b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

ḥafīf (خَفِيفٌ) 'kolay yapılabilen' (KMİB 17b/10, Y 10a/1, MNHS 114a/3), 'tartıda ağırlığı az gelen' (MŞ 5a/5, T 7a/5), 'etkisi az' (MŞ 122a/13), 'az' (MŞ 86b/12), 'sindirilmesi kolay' (MŞ 114b/4) | ← A. *ḥafīf*.

ḥafīf eyle- (MŞ 5a/5), *ḥafīf ét-* (MŞ 122a/13), *ḥafīf ol-* (MŞ 86b/12), *ḥafīf yemekler* (MŞ 114b/4)

ḥāfıza (حَافِظُهُ) 'idrak edilen, algılanan, öğrenilen şeyleri zihinde tutma ve hatırlama hassası' (KMT 18b/12) | ← A. *ḥāfıza*.

ḥafr (حَفَرَ) 'kazma' (MNHS 162a/5) | ← A. *ḥafr*.

ḥaḳ (حَقٌّ) 'Allah' (MŞ 1b/6, Y 2a/1, MNHS 1b/6, T 1b/7), 'gerçek' (MŞ 96b/13, K 18b/9, KMT 102a/1, T 57a/6) | ← A. *ḥaḳḳ*.

ḥaḳ ta 'ālā (MŞ 1b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü 'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*, *Kıyasü 'l-Enbiyā*, *Mu'inü 'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran*

Tercümesi, Hüsrev ü Şîrîn, Muhabbet-nâme ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ḥaḳāret (حَقَّارَت) ‘küçük düşürme’ (KMT 2b/11) | ← A. *ḥaḳārat*+ < *ḥaḳārah*.

ḥaḳāret ol- (KMT 2b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

ḥaḳīḳat (حَقِيقَت) ‘gerçekten’ (TM 6b/1), ‘gerçek’ (TM 7a/D, KMT 11b/9, Y 130b/6, MNHS 25b/7, T 11b/9) | ← A. *ḥaḳīḳat*+ < *ḥaḳīḳah*.

mu 'tedilun bi 'l-ḥaḳīḳa (KMT 11b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs, Kısasü'l-Enbiyā, Mu'inü'l-Mürīd, Satır Arası Kuran Tercümesi, Muhabbet-nâme* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

ḥaḳīḳī, bk. *i 'tidāl-i ḥaḳīḳī*.

ḥakīm (حَكِيم) ‘son bulması tasavvur edilemeyen daimi ve ezeli en yüksek ilme sahip olan, künhünü kendisinden başkasının tam manasıyla bilemeyeceği bir ilimle bilen, gerçek hikmet sahibi’ (EM 1b/4) | ← A. *ḥakīm*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs, Kısasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ḥaḳīr (حَقِير) ‘değersiz, itibarsız’ (S 2a/3) | ← A. *ḥaḳīr*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

ḥāl (حَال) ‘durum’ (TM 5a/14, H 70a/3, MŞ 3a/7, KS 2b/3, K 16b/2, KMT 14b/4, KMİB 17b/11, Y 59b/8, MNHS 12b/7, T 3b/15) | ← A. *ḥāl*.

ḥāl gel- (H 70a/3), *ḥāl-i cedīd* (MNHS 13a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs, Kısasü'l-Enbiyā, Mu'inü'l-Mürīd, Satır Arası Kuran Tercümesi, Muhabbet-nâme, Mukaddimetü'l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ḥalad (خَلَدَ) ‘köstebek’ (KMİB 99b/10) | ← A. *ḥuld*.

ḥalāş (خَلَّاصٌ) ‘kurtuluş’ (EM 55b/3, MŞ 66a/4, KS 10a/2, K 3b/11, KMT 142a/11, Y 106b/7, MNHS 19b/13, T 83b/5) | ← A. *ḥalāş*.

ḥalāş bul- (MŞ 66a/4), *ḥalāş ol-* (MNHS 19b/13), *ḥalāş ét-* (T 83b/5-6), *ḥalāş olun-* (MŞ 116b/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ḥalāvet (خَلَاوَتْ) ‘tatlılık’ (KMT 153b/13, S 66a/2) | ← A. *ḥalāwat+* < *ḥalāwah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ḥalāyık (خَلَايِقٌ) ‘yaratılmış olanlar’ (İ 1b/4, MŞ 1b/7, T 1b/10) | ← A. *ḥalā’ik*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Mi’rac-nāme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nāme* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

ḥalbūb (خَلْبُوبٌ) ‘sultan otu, ağca otu, yer fesliğeni, mercurialis annua’ (KMİB 83b/6) | ← A. *ḥalbūb*.

ḥalel (خَلَّلَ) ‘bozukluk’ (KS 13a/2), *ḥalel* (K 15a/13) | ← A. *ḥalal*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ḥalemetān (خَلْمَتَانُ) ‘iki meme başı’ (MNHS 27b/8) | ← A. *ḥalamatān*.

ḥālet (خَالَتْ) ‘hâl, nitelik’ (KMT 11a/2, Y 201a/1, MNHS 45a/4) | ← A. *ḥālat+* < *ḥālah*.

ḥalet-i mutavassıta (KMT 11a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

ḥalezūn (خَلَزُونُ) ‘yılankavi şekil, helezon, helis’ (MNHS 79b/10) | ← A. *ḥalazūn* ← Yun.

ḥalezūnī (خَلْزُونِي) ‘yılankavi’ (MNHS 86a/4²⁰²) | ← A. *ḥalazūnī*.

ḥalfā (خَلْفَا) ‘halfa otu, düğün otu, s. *tenacissima*’ (KMİB 82b/14) | ← A. *ḥalfā*.

ḥālī (خَالِي) ‘boş’ (TM 35a/12, H 112a/2, EM 13a/14, MŞ 11a/7, KS 14a/1, KMT 56a/8, Y 51b/6, MNHS 30b/10), *ḥālī* (H 70b/3, Y 24b/11, T 15a/9) | ← A. *ḥālī*.

ḥālī ol- (TM 35a/12), *ḥālī düş-* (H 70b/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'rac-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

ḥālibeyn (حَالِبَيْن) ‘böbrek borusu’ (TM 16b/2)²⁰³ | ← A. *ḥālibayn*.

ḥalīfe (خَلِيفَة) ‘halife’ (Y 124b/12) | ← A. *ḥalīfa*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

ḥālīk (خَالِق) ‘yaratıcı, yaratan’ (EM P1b/2, Y 1b/10, MNHS 1b/1) | ← A. *ḥālīk*.

ḥālīk-ı ḥalk (EM P1b/2), *ḥālīk-i bī-niyāz* (MNHS 1b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

ḥalīm (حَلِيم) ‘yumuşak’ (TM 54b/D) | ← A. *ḥalīm*.

ḥalīm eyle- (TM 54b/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

ḥālīş (خَالِص) ‘saf’ (H 119b/B, MŞ 179b/8, KS 1b/15, Y 14a/12, MNHS 106b/13, T 33b/13), ‘12 saat süren bir tür sıtma’ (EM 56a/14) | ← A. *ḥālīş*.

²⁰² M. Ünal ŞAHİN kelimeyi dizine هَلْزُونِي biçiminde yazmıştır.

²⁰³ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *cālibeyn* olarak okuyup böbrek anlamı vermiştir.

ğıbb-ı *hāliş* (EM 56a/14), *hāliş ol-* (KS 1b/15), *ğıbb-ı gayr-ı hāliş* (MŞ 120a/2-3), *ğıbb-ı hāliş* (MŞ 122b/14), *misk-i hāliş* (MŞ 175b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

hālişe (خَالِصَه) ‘safradan kaynaklanan ve damarların dışında olan sıtma’ (EM 56a/13, (KMT 144b/2) | ← A. *hālisa*.

hāliyyā (حَالِيَا) ‘şimdi’ (H 39a/5) | ← A. *hāliyyā*’.

halk (خَلْق) ‘boğaz’ (T 85b/3) | ← A. *halk*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

halk (خَلْق) ‘insanlar, yaratılmış olanlar’ (EM P1b/2, İ 3a/15, MŞ 147a/1, K 11b/13, KMİB 2a/1, Y 20a/6, Y 196a/12, T 80a/7) | ← A. *halk*.

hālik-ı halk (EM 1b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

halka (حَلَقَه) ‘ortası boş yuvarlak’ (H 112b/7, MŞ 113a/14, MNHS 98b/11), *halka* (EM 22b/8, KMİB 128a/7) | ← A. *halaqa*.

halka geçür- (KMİB 128a/7), *halka ét-* (MŞ 113a/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

halkacuk (خَلْفُجُوقْ) ‘halkacık’ (KMİB 13b/12) | ← A.+T. *halka+cuk*.

halkacuk eyle- (KMİB 13b/12)

hall (حَلْ) ‘çözülme’ (TM 33a/3, H 38a/11, Y 22b/5, MNHS 11a/13), ‘erime, eritme’ (TM 18a/8, EM 3b/11, MŞ 39a/2, KS 35a/10, K 23a/2, KMT 97b/4, KMİB 2b/6), *hall* (T 60a/2) | ← A. *hall*.

hall eyle- (TM 33a/3), *hall ol-* (EM 3b/11), *hall ét-* (MŞ 39a/2), *hall olun-* (K 23a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

hall (خَلَّ) 'sirke' (KMİB 98a/14) | ← A. *hall*.

hall-i unşul (خَلَّ عُنْصُلُ) 'ada soğanı sirkesi' (MŞ 90b/3)²⁰⁴ | ← A. *hall*+ 'unşul.

hallāk (خَالَق) 'yaratma gücü sınırsız olan' (KMT 3a/2²⁰⁵) | ← A. *hallāk*.

hallāku'l-berā (KMT 3a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

hällü (حَالُّو) 'hâle sahip' (KS 34a/17) | ← A. + T. *hāl+lü*.

halṭ (خَلَطَ) 'mezcetme' (S 84b/5, Y 161b/6) | ← A. *halṭ*.

halṭ ol- (S 84b/5), *halṭ et-* (Y 161b/6)

halvā (حَلْوَا) 'un veya unlu maddelerle şeker ve yağdan yapılan, muhtelif şekil ve çeşitleri olan tatlı' (H 77b/9, Y 10b/1, MNHS 16b/13, MŞ 6b/14, KS 45b/16, KMT 86a/4, T 5a/3) | ← A. *halwā*.

bādāmlu halvā (H 77b/9), *pālūde halvā* (H 81a/8), *şekker-i halvā* (H 20a/5), *ṭatlu bādām yağlu halvā* (H 28a/5), *halvā ēyle-* (Y 158a/9), *halvā vēr-* (Y 135b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

halvet (خَلْوَتْ) 'içinde kimsenin bulunmadığı تنها ve kapalı yer' (EM 59a/7,

MŞ 33b/9, KS 6a/12, K 3b/12, S 22b/9, T 42b/13) | ← A. *halwat*+ < *halwah*.

halvete koy- (K 3b/12), *halvet sev-* (MŞ 33b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

hamel (حَمَلٌ) 'koç burcu (21 Mart-20 Nisan)' (KMİB 147a/15) | ← A. *hamal*.

hamel burcu (KMİB 147a/15)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

²⁰⁴ Zafer Önler kelimeyi *hall-i unşul* olarak okuyup anlamına 'soğan ezmesi' demiştir.

²⁰⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeye dizinde yer vermemiştir.

ḥamāmā (حَمَامَا) ‘kakule’ (EM 52a/13, MŞ 165a/8, KS 19a/6, KMİB 84b/1)

| ← A. ḥamāmā.

ḥamd (حَمْد) ‘kulun Allah’ın yüceliğini, sonsuz lutuf ve ihsanı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi’ (İ 1b/1, MŞ 1b/1, MNHS 1b/3, T 1b/1) | ← ḥamd.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Mi’rac-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

ḥamden (حَمْدًا) ‘hamd olarak’ (EM P1b/1) | ← A. ḥamdan.

ḥāmız (حَامِزٌ) ‘ekşi’ (MŞ 9a/3, KMT 14a/4, Y 73b/3, T 36b/7) | ← A. ḥāmiz.

neḳū’-ı ḥāmız (MŞ 9a/3), *balğam-ı ḥāmız* (KMT 14a/4), *ḥāmızı’r-rāyiḥa* (KMT 61a/4), *ḳısr-ı rummānı’l-ḥāmız* (MNHS 83b/13), *nuḳū’-ı ḥāmız* (T 36b/7), *şarāb-ı rummān-ı ḥāmız* (T 64b/12)

ḥamīd (حَمِيدٌ) ‘kulları tarafından ebediyete kadar övülen, kemal sıfatları zikredilerek kendisine hamdedilen’ (EM P1b/1) | ← A. ḥamīd.

Harezmi Türkçesinden *Kıyasü’l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ḥāmīle (حَامِلَةٌ) ‘gebe’ (H 104b/5, MŞ 159a/3, Y 201b/6, MNHS 19a/2) | ← A. ḥāmīla.

ḥāmīle ol- (H 104b/5), *ḥāmīle ‘avrat* (MŞ 159a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ḥāmīle-lık (حَامِلَةٌ لِق) ‘hamile olma durumu’ (TM 46b/4) | ← A.+T. ḥāmīla+lık.

ḥamle (حَمْلَةٌ) ‘hücum etme’ (MŞ 175a/9) | ← A. ḥamla.

bir ḥamle ḳatlan- (MŞ 175a/9), *ḥamle ét-* (MŞ 146b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ḥamīr (خَمِير) ‘hamur’ (TM 58b/3, H 17a/12, EM 16b/10, MŞ 13a/2, KS 35a/12, KMT 62a/12, KMİB 55a/14, Y 110b/4, MNHS 111a/4, T 17b/3) | ←

A. *ḥamīr*.

ḥamīr eyle- (TM 58b/3), *ḥamīr olin-* (KS 44b/9), *ḥamīr-i benefşe* (KMT 92a/5), *ḥamīra kat-* (KMİB 55a/14), *arı ḥamīr ur-* (MNHS 111a/4), *buğday ḥamīri* (MŞ 171a/10), *arpa ḥamīri* (MŞ 98a/6-7), *ḥamīr ét-* (MŞ 128a/11), *ḥamīr ol-* (MŞ 76a/10), *kuru ḥamīr* (MŞ 141b/10), *merhem-i ḥamīr* (MŞ 171a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

ḥamīrle- (خَمِيرْلَ) 'hamurla-' (KS 49a/10) | ← A. + T. *ḥamīr+le-*.

ḥamīrlü (خَمِيرْلُو) 'hamurlu' (H 81a/7, MŞ 7a/8, KS 36a/3, T 10a/7)

| ← A.+T. *ḥamīr+lü*.

ḥamīrlü etmek (H 81a/7-8), *ḥamīrlü erişte* (T 10a/7)

ḥamīrlen- (خَمِيرْلَنْ) 'hamur durumuna gelme' (EM 4a/12) | ← A.+T. *ḥamīr+len-*.

ḥamīrsüz (خَمِيرْسُزْ) 'hamursuz' (MŞ 15a/11, KMİB 17b/10), *ḥamīrsüz* (T 20b/2)

| ← A.+T. *ḥamīr+süz*.

ḥamīrsüz etmek (MŞ 15a/11)

ḥamīrsüzirak (خَمِيرْسُزْرَقْ) 'hamuru daha az' (EM 51b/6) | ← A.+T.

ḥamīr+süzirak.

ḥammāl (حَمَّالْ) 'yük taşıyan kimse' (H 113a/2, EM 23a/12, MŞ 15b/2, MNHS 23b/5, KMT 127a/11²⁰⁶) | ← A. *ḥammāl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ḥammām (حَمَّام) 'yıkılacak yer' (TM 32b/6, H 10a/5, EM 56a/5, İ 4b/15, MŞ 4b/14, KS 2b/11, K 3b/13, KMT 65b/2, Y 16a/2, MNHS 33b/8, T 6b/13), *ḥammām* (S 57b/7, KMİB 11a/8) | ← A. *ḥammām*.

ḥammāma koy- (KS 2b/11), *ḥammāma gir-* (Y 12a/2), *ḥammāma koy-* (Y 232a/7), *ḥammāmda çok otur-* (Y 136b/5), *ḥammāmda kuş-* (Y 31b/13), *ḥammāmdan çık-* (Y 53a/9), *muraṭṭıb ḥammām* (MŞ 127a/15)

²⁰⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *cemāl* biçiminde okuyup 'yüz güzelliği' anlamını vermiştir.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ḥamr (خَمْر) ‘şarap, alkol’ (MŞ 141a/13, KMT 10b/3, S 79b/10, KMİB 19b/14, T 42a/4) | ← A. *ḥamr*.

ḥamr iç- (MŞ 141a/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ḥams (خَمْس) ‘üç gün gelmeyip dördüncü gün gelen sıtma türü’ (TM 24b/8) | ← A. *ḥams*.

ḥamse (خَمْسَة) ‘beş’ (MNHS 22a/4) | ← A. *ḥamsa*.

ḥavāss-ı ḥamse (MNHS 22a/4-5)

ḥamsin (خَمْسِينَ) ‘elli’ (Y 256b/10) | ← A. *ḥamsīn*.

ḥamūl (حَمُول) ‘çok tahammüllü’ (Y 199b/12) | ← A. *ḥamūl*.

ḥamūzet (خَمُوضَت) ‘ekşilik’ (S 34a/5) | ← A. *ḥumūzat* + < *ḥumūzah*.

ḥanāzīr (خَنَازِير) ‘sıraca, boyun lenf bezleri yangısı’ (H 118a/B, EM 14b/13, MŞ 19b/2, KS 2a/18, KMT 10a/3, KMİB 4a/4, MNHS 115a/4), *ḥanāzir* (Y 218b/5), *ḥanāzīr* (T 76b/13) | ← A. *ḥanāzīr*.

ḥanāzīr başı (EM 14b/13), *ḥanāzīr renci* (MŞ 28b/15)

ḥancer (حَنَجْر) ‘kamadan küçük ucu eğri ve sivri, iki yanı keskin bıçak’ (TM 48b/D) | ← A. *ḥancar*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de karşımıza çıkmıştır.

ḥancere (خَنَجْرَة) ‘gırtlak’ (TM 13a/D, Y 31a/7), *ḥancere* (EM 61b/15), *ḥançere* (MŞ 64b/6) | ← A. *ḥancara*.

ḥanceresin arıd- (EM 61b/15)

ḥandeḳūḳ (خَنْدَقُوق) ‘serpik, gazal yoncası, *lotus corniculatus*’ (EM 65a/12²⁰⁷)

²⁰⁷ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *ḥandaḳōḳ* olarak okuyup soru işareti koymuş ve kelimenin anlamına ‘bir tür bitki’ demişlerdir.

| ← A. *handakūk*.

handīkūn (حَنْدِيقُونُ) ‘mide üşütmesi, sindirim sıkıntıları ve soğuktan kaynaklanan karaciğer zafiyeti için kullanılan bir terkip’ (MŞ 151a/13) | ← A. *handīkūn* ← Yun.

hanṭal (حَنْطَل) ‘salkımağacının oğlu’ (H 110b/10, EM 47a/11²⁰⁸, Y 77a/8)

| ← A. *hanṭal*.

hanṭal kabı (H 110b/10), *hanṭal*²⁰⁹ *otunun köki* (H 51b/8)

hanzal (حَنْظَل) ‘ebucehil karpuzu veya acı hıyar denen bitki’ (H 51b/8, MŞ 39a/5, KS 26a/17, S 77b/2, MNHS 164b/12, T 71b/3, KMİB 123b/2) | ← A. *hanzal*.

şahm-ı hanzal (H 6b/8), *yaş hanzal* (MNHS 164b/12), *habbu tohmı’l-hanzal* (T 71b/3), *tohm-ı hanzal* (MŞ 38a/5), *habb-ı şahm-ı hanzal* (MŞ 127a/6), *dühhnü’l-hanzal* (KMİB 123b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

harāb (حَرَابُ) ‘kötü duruma sokma’ (EM 12a/3, MŞ 18b/5, K 4b/4, KMT 66a/10, Y 91b/4, MNHS 23b/7), ‘viran’ (KMİB 62a/4), *harāb* (T 24b/6) ← A. *harāb*.

harāb ét- (EM 12a/3), *harāb ol-* (K 4b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

harām (حَرَامُ) ‘kutsal, mukaddes’ (KMİB 24b/15, Y 17b/5) | ← A. *harām*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

²⁰⁸ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *hanzal* olarak okuyup ebucehil karpuzu demişlerdir.

²⁰⁹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *hanzal* olarak okumuştur.

ḥarāmī (حَرَامِي) ‘haydut’ (KMİB 148a/4) | ← A. *ḥarāmī*.

ḥarāret (حَارَات) ‘vücut ısısı, ateş’ (TM 21a/14, H 86b/7, EM 13b/1, MŞ 2b/14, KS 3a/8), ‘sıcaklık’ (İ 4a/8, K 5b/13, KMT 11b/2, S 2b/8, KMİB 5a/5, Y 23a/6, MNHS 26b/10, T 3b/7), ‘susuzluk’ (K 19a/2) | ← A. *ḥarārat*+ < *ḥarārah*.

ḥarāret-i ġarīziyye (EM 13b/1), *ḥarāret git-* (KS 3a/13), *ḥarāret-i südde* (KS 4a/13), *ḥarāret-i ġarīz* (KS 9a/4), *ḥarāret-i tīzlik* (KS 20a/14), *mu’tedil-i ḥarāret* (KMT 15a/5-6), *ifrāt-i ḥarāret* (KMT 15a/10), *taḫṣīr-i ḥarāret* (KMT 15b/3), *ḥarāret-i ġarīzī* (KMT 42a/13), *mülākātu ḥarāretin bil’l-kuvveti* (KMT 49b/13), *mülākātu ḥarāretin bi’l-fi’li* (KMT 50a/1), *inṭifā-yı ḥarāret* (S 3b/1), *ḥarāret-i aṣlī* (Y 23b/12), *ḥarāret-i ġarīb* (Y 52b/12), *ḥarāret-i ṭabī’i* (Y 33a/7), *ḥarāret-i füzūnī* (MNHS 26b/10-11), *ḥarāret ṣikeste ol-* (MNHS 27a/3), *ḥarāret zāyil ol-* (MNHS 117a/7), *ḥarāret azlığı* (T 3b/7), *ḥarāret-i duḥānī* (EM 62a/10), *ḥarāreti getür-* (MŞ 174b/6), *ḥarāreti sākin ol-* (MŞ 156a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

ḥarāret-i duḥānī (حَارَات دُخَانِي) ‘bedendeki harekete bağlı olarak ortaya çıkan buhar’ (EM 62a/10) | ← A. *ḥarārat*+*duḥānī*.

ḥarāret-i ġarīz (حَارَات غَرِيْزِي) ‘vücudun doğal ısısı’ (KS 9a/4, S 3a/9) | ← A. *ḥarārat*+*ġarīz*.

ḥarāret-i ġarīziyye (حَارَات غَرِيْزِيَّة) ‘vücudun ya da nesnenin kendi doğal ısısı’ (EM 13b/1, MŞ 136a/15) | ← A. *ḥarārat*+*ġarīziyya*.

ḥarāretlū (حَارَاتْلُو) ‘sıcak’ (KS 6b/19, KMİB 36b/9) | ← A.+T. *ḥarārat*+*lū*.

ḥarāṭīn (حَرَاتِيْن) ‘yer solucanı ve yer bağırsağı denilen uzun kurtçuk’ (MŞ 47b/2, KMİB 94a/8) | ← A. *ḥarāṭīn*.

ḥaraza (حَرَازَة) ‘sığırın öd kesesinden ve şirdeninden çıkarılan ve halk hekimliğinde sarılık tedavisinde kullanılan taş’ (MŞ 37a/13) | ← A. *ḥaraza*.

ḥarbak (حَرْبَق) ‘çöplene denenen bitki’ (TM 45a/10, H 116a/9, MŞ 171b/10, KS 18b/10, KMİB 32a/3, Y 41b/12), *ḥarbak* (EM 15b/3) | ← A. *ḥarbak*.

aķ harbak (TM 56a/D), *ķara harbak* (TM 56a/D), *harbak-ı hindī* (EM 15b/3), *harbak-ı ebyāz* (MŞ 171b/10), *harbak-ı ebyāz* (KMİB 93a/12), *harbak-ı esved* (KMİB 93b/6), *harbak-ı sepīd* (MNHS 85a/1)

harbak-ı ebyāz (حَرْبَقُ أَبْيَضٌ) ‘ak çöpleme, *veratrum viride*’ (MŞ 171b/10, KMİB 93a/12) | ← A. *harbak*+*abyāz*.

harbak-ı hindī (حَرْبَقُ هِنْدِي) ‘harbak-ı hindī’ (EM 15b/3) | ← A. *harbak*+*hindī*.

harc (حَرْج) ‘sarfetme’ (EM 63a/9, Y 1b/9, MNHS 93a/1), ‘bir şeyin yapılmasında kullanılan öteberi’ (T 74a/7) | ← A. *harc*.

harc ét- (EM 63a/9), *harc ol-* (MNHS 93a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs, Mukaddimetü'l-Edeb, Satır Arası Kuran Tercümesi, Hüsrev ü Şīrīn ve Kısasü'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

hardal (خردل) ‘turpgillerden familyasından, sarı veya beyaz çiçekli, sert ve yakıcı tohumu hekimlikte kullanılan otsu bitki, *sinapis*’ (TM 54a/D, H 6b/10, EM 14b/10, MŞ 20a/4, KS 48a/19, K 5b/2, KMT 50a/10, KMİB 23a/1, Y 41b/4, MNHS 41b/1, T 25b/2) | ← A. *hardal*.

hardal şuyı (H 9b/9), *kızıl hardal* (KS 48a/19), *hardal dānesi* (KMİB 23a/1), *dühnü'l-hardal* (KMİB 122a/4), *yaban hardal* (MŞ 125a/8-9), *hardal tohumı* (MŞ 112a/14)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

harekāt-ı nefsanī (حَرَكَاتُ نَفْسَانِي) ‘vücudun öfkelenmek ve sevinmek gibi olan hareketleri’ (TM 4a/7, Y 6a/8) | ← A. *harakāt*+*naḫsānī*.

hareket (حَرَكَتٌ) ‘kımıldama, kımıldanma’ (TM 4a/5, H 5a/1, İ 5a/4, MŞ 2a/9, KS 5b/18, KMT 16b/2, KMİB 70b/11, Y 23b/11, MNHS 7b/4, T 3a/15) | ← A. *harakat*+ < *harakah*.

hareket eyle- (TM 4a/5), *hareket et-* (TM 14a/14), *neḫsānī hareket* (TM 39b/5), *ṭamar hareketi* (TM 28b/1), *hareketde ol-* (H 21a/3), *hareketden kal-* (H 25b/1), *harekete gel-* (MŞ 2a/9), *hareket ét-* (KS 5b/18), *his ve hareket kuvveti* (KMT 16b/2), *hareket étdür-* (KMT 67a/11), *hareket ét-* (KMİB 70b/11), *harekete getir-* (MNHS 7b/4), *hareket vēr-* (MNHS 183a/6),

hareket-i inbisāt (MNHS 28a/6), *hareket-i inkıbāz* (MNHS 31a/11), *hareket-i şiryān* (MNHS 6a/6), *hareket eylet-* (MŞ 8a/10-11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da karşımıza çıkmıştır.

harekāt (حركات) 'hareketler' (TM 4a/7, İ 1b/2) ← A. *harakāt*.

harekāt-ı nefsanī (TM 4a/7)

harekāt-ı cismānī (حَرَكَاتِ جِسْمَانِي) 'yorulmak, uykusuz olmak gibi beden hareketleri' (EM 63a/14) | ← A. *harakāt+cismānī*.

harekāt-ı nefsanī (حَرَكَاتِ نَفْسَانِي) 'vücudun sevinmek, ağlamak, öfke, üzüntü, sıkıntı, kahramanlık gibi bütün hareketleri' (TM 4a/7) | ← A. *harakāt+nafsanī*.

hareketlū (حَرَكَتْلُو) 'hareketli' (KMT 20a/12) | ← A.+T. *harakat+lū*.

hareketlū tamarlar (KMT 20a/12)

hareketsüz (حَرَكَتْ سُوزُ) 'hareketsiz' (KMT 5b/3) | ← A.+T. *harakat+süz*.

hareketsüz tamarlar (KMT 5b/3)

haremeyn (حَرَمَيْن) 'kabe ve ravza-i mutahhara ile bunların bulunduğu mekke ve medine şehirleri' (KMT 2a/4) | ← A. *haramayn*.

imām-ı haremeyn (KMT 2a/4)

harf (حرف) 'dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri' (TM 19a/13, İ 1b/3, KMİB 33b/1, Y 126b/11, MNHS 82b/6) | ← A. *harf*.

harfū 's- s̄ā' (KMİB 64a/1), *harfu 'l-bā-yı bābūnec* (KMİB 33b/1), *harfu 'l-mā* (Y 126b/11), *harfu 'l-ayn* (MNHS 82b/6), *harfu 'l-bā-yı büssed* (MNHS 76b/13), *harfu elif* (MNHS 75b/12), *harfu 'l-cīm-i cāvşīr* (MNHS 77b/12), *harfu 'd-dāl* (MNHS 78a/7), *harfu 'l-fā-yı ferāsiyūn* (MNHS 83a/6), *harfu 'l-hā-yı helīlec* (MNHS 78b/6), *harfu 'l-hā-yı haşhāş* (MNHS 84b/9), *harfu 'l-hā-yı hāşā* (MNHS 79b/3), *harf-i kāf* (MNHS 17a/9), *harfu 'l-lām-i lāciverd* (MNHS 80b/8), *harfu 'l-mīm-i māmīrān* (MNHS 81a/5), *harfu 'l-nūn-ı nişāsta* (MNHS 81b/9), *harfu 's-sīn* (MNHS 82a/6), *harfu 's-şād-ı şabr* (MNHS 83a/12), *harfu 's-şīn* (MNHS 84a/5), *harfu 't-tā-yı tūtiyā* (MNHS 84b/5), *harfu 'l-vāv-ı vec* (MNHS 78b/12), *harfu 'l-yā-yı yebrūh* (MNHS 80a/7),

ḥarfu 'z-zād-ı zab (MNHS 85a/9), *ḥarfu 'z-zāl-ı zeheb* (MNHS 85a/6), *ḥarfu 'z-zā-yı ziblū 'l-verd* (MNHS 79a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ḥāric (خارج) 'dış' (MŞ 41b/12, KS 48a/11, KMT 12a/7, MNHS 17b/7, T 44a/15)

| ← A. *ḥāric*.

ḥāric olun- (KS 48a/11), *ḥāric ol-* (KMT 12a/7), *ḥāric eyle-* (MNHS 17b/7)

ḥāricī (خارجی) 'dıştan' (S 4a/7) | ← A. *ḥāricī*.

müfsid-i ḥāricī (S 4a/7)

ḥarīf (خريف) 'sonbahar' (KMT 66b/9) | ← A. *ḥarīf*.

ḥarīr (حرير) 'ipek' (EM 44a/4, MŞ 10a/14, KS 15a/14, K 7a/5, KMT 122a/11,

S 69b/1, KMİB 3a/15, MNHS 86a/13, T 14a/10) | ← A. *ḥarīr*.

ḥarīrden geçür- (EM 44a/4), *ḥarīr şarābı* (MŞ 75b/13), *şarāb-ı ḥarīr* (MŞ 10a/14), *ḥarīr-i ḥām* (MŞ 180a/2), *ḥarīrden ele-* (MŞ 167b/15)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ḥarīre (حريره) 'un ve süt ile yahut çerviş yağıyla pişirilen bulamaç aşısı' (H 10b/10, MŞ 70b/2, KS 4a/4, KMT 92b/7, MNHS 189b/5, T 49a/1) | ← A.

ḥarīra.

nişeste ḥarīresi (H 10b/10)

ḥarīş (خریش) 'hırslı' (KS 24a/3, K 15a/11) | ← A. *ḥarīş*.

ḥarīş ol- (KS 24a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ḥark (خرق) 'yakma, ihrak' (MNHS 201b/9) | ← A. *ḥark*.

ḥarmel (خرمل) 'üzerlik tohumu' (EM 5b/5, KMİB 77b/15) | ← A. *ḥarmal*.

ħarmeḷe (حَرْمَلَة) ‘harmala’ (KMİB 78b/4) | ← A. *ħarmalah*.

ħārr (حَارٌّ) ‘sıcak, hararetli’ (MŞ 2a/2, KS 7b/10, KMT 11a/9, KMİB 2b/3, MNHS 82b/10, T 2a/6) | ← A. *ħārr*.

ħārr-ı yābis (KMT 11a/9), *ħārr-ı raḡb* (KMT 11a/9), *maraż-ı ħārr* (KMT 49b/9)

ħarr (حَرّ) ‘hararetli’ (TM 14b/3) | ← A. *ħarr*.
fikr-i ħarr (TM 14b/3)

ħārre (حَارَّة) ‘hararetli’ (MŞ 33a/6, KS 24b/1) | ← A. *ħārre*.
şudā -ı ħārre (MŞ 33a/6), *aḫlāṭ-ı ħārre* (KS 24b/1)

ħarrīf (حَرِيف) ‘ekşi’ (KMT 64a/4) | ← A. *ħirrif*.

ħaraşef (حَرَشَف) ‘enginar’ (S 38b/2) | ← A. *ħarşaf*.

ħāş (خاص) ‘özgü’ (TM 41a/5, İ 6a/7, KS 25a/5, KMT 29a/6, Y 87a/8, T 113b/8), ‘saf’ (MŞ 175b/9) *ħāş* (Y 253b/3) | ← A. *ħāşş*.

ħāş ol- (MŞ 175b/9), *terkīb-i ħāş* (KS 25a/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ħaşaf (حَصَف) ‘uyuz olma’ (KS 41b/17) | ← A. *ħaşaf*.

ħaşālubān (حَصَالِبَان) ‘kuşdili, biberiye’ (K 13a/3) | ← A. *ħaşālubān*.

ħasāset (حَسَاسَت) ‘hasislik’ (KMT 2b/8) | ← A. *ħasāsat* + < *ħasāsah*.

ħaşbe (حَصْبَة) ‘kızamık’ (TM 26b/9, EM 55a/2, MŞ 30a/2, KS 41b/9, KMT 9b/13, S 66b/4, KMİB 81a/3, Y 3b/13, T 68b/16) | ← A. *ħaşba*.

ħaseb (حَسَب) ‘sayma, addetme’ (MNHS 6a/11), *ħasib* (S 68a/8) | ← A. *ħasab*.

ħaseb-i ef‘āl (MNHS 6a/11), *ħaseb-i zāt* (MNHS 6a/11), *be-ħasibü’l-mizāc* (S 68a/8)

ħasebince (حَسِبْنَجَه) ‘sayısınca’ (EM 56b/13) | ← A.+T. *ħasab* + *ince*.

ħased (حَسَد) ‘çekememe’ (KMT 2b/7, MNHS 6a/7) | ← A. *ħasad*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

hasek (حَسَك) 'demir dikenî' (MŞ 65b/5, KMİB 80a/15, Y 100b/8, T 60b/1)

| ← A. *hasak*.

şarāb-ı hasek (T 60b/1)

hasenü'l-keymūs (حَسَنُ الْكَيْمُوسِ) 'tendürüst kanın doğduğu kısım' (KMT 47b/8)

| ← A. *hasan+al+kaymūs*.

hāşıl (حَاصِل) 'olan' (TM 26a/7, H 13a/12, EM 20b/10, İ 5a/12, MŞ 1b/12, KS 1b/3, K 2a/2, KMT 10a/10, KMİB 12a/8, Y 11b/10, MNHS 203b/12, T 2a/4), 'netice' (KMİB 48a/13) | ← A. *hāşıl*.

hāşıl ol- (TM 26a/7), *hāşıl ét-* (EM 20b/10), *hāşıl eyle-* (MŞ 16a/11), *hāşıl kııl-* (KMT 18a/7), *hāşıl-ı kelām* (KMİB 48a/13), *hāşıla getür-* (MŞ 142b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) karşımıza çıkmıştır.

hāşılı (حَاصِلِي) 'sonuç olarak' (K 16a/1) | ← A.+T. *hāşıl+ı*.

hāşıla (حَاصِلَه) 'sonuç, netice' (EM 25a/8) | ← A. *hāşıla*.

hāşıla getür- (EM 25a/8)

haşîr (حَصِير) 'hasır' (MŞ 140b/1) | ← A. *haşîr*.

haşî (حَصِي) 'hadım edilmiş' (S 37b/6) | ← A. *haşî*.

hasîs (حَسِيس) 'kıymetsiz, adi' (MNHS 117b/5) | ← A. *hasîs*.

hayvân-ı hasîs (MNHS 117b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

hāşîyyet (حَاصِيَّة) 'hassa' (TM 55a/D, H 3a/7), 'fayda' (EM 27b/9, KMİB 20b/11),

hāşıyyet (MŞ 6a/10, K 2b/1, KMT 104b/12, Y 136b/6, MNHS 61b/12, T 29a/1), *hāşayyet* (EM 27b/9), *hāşıyet* (İ 3b/3) | ← A. *hāşşıyyat* + < *hāşşıyyah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

haşlet (خَصْلَت) 'özellik' (EM 64b/15²¹⁰, Y 20a/7) | ← A. *haşlat*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

haşm (خَصْم) 'düşman' (KMİB 128b/10, Y 61a/4) | ← A. *haşm*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

haşr (خَصْر) 'sınırlı ve dar bir yer içine alma' (MNHS 11b/4) | ← A. *haşr*.

haşr eyle- (MNHS 11b/4)

hasret (حَسْرَت) 'özlem' (H 59a/3) | ← A. *hasrat* + < *hasrah*.

hasret ehli (H 59a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

hass (خَس) 'marul' (KMİB 94b/9) | ← A. *hass*.

hāşşa (حَاصَّة) 'bir şeye veya bir kimseye mahsus olan, keyfiyet' (TM 31a/2), *hāşşa* (H 4b/7, EM 15a/9, MŞ 14b/12, KMT 2b/11²¹¹, MNHS 12a/11), *hāşşā* (H 13a/5, Y 8a/7), 'özellikle' (EM 15a/9) | ← A. *hāşşa*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitikler (1477'ye kadar olan)'de geçmiştir.

hāsse (حَاسَّة) 'duyu' (MNHS 27b/9) | ← A. *hāssa*.

hassās (حَسَّاس) 'dış dünyadan gelen etkileri en ince noktasına kadar duyabilen'

(KMT 41a/5, MNHS 61b/2) | ← A. *hassās*.

hassās siğir (KMT 41a/5)

²¹⁰ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *halet* olarak okumuşlardır.

²¹¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *hāşşeten* şeklinde okumuştur.

ḥassü'l-ḥimār (حَسُّ الْحِمَار) ‘sığırdili, venbel otu, *anchusa linctoria*’ (EM 38b/7)

| ← A. ḥass+al+ḥimār.

ḥasvu (حَسْو) ‘tedricile içilen çorba’ (KS 33a/3) | ← A. ḥasw.

ḥāṣā (حَاشَا) ‘yaban kekiği, *thymus serpyllum*’ (TM 54a/D, KS 20b/15²¹²) | ← A. ḥāṣā.

ḥāṣā (حَاشَا) ‘asla, hiçbir şekilde’ (MNHS 3b/5) | ← A. ḥāṣā.

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ḥaṣerāt (حَسْرَات) ‘böcekler’ (KMİB 17a/9) | ← A. ḥaṣarāt.

ḥaṣīṣ (حَشِيش) ‘hint keneviri, *cannabis indica*’ (KS 20b/19) | ← A. ḥaṣīṣ.

ḥāṣīye (حَاشِيَّة) ‘bir eserin içindekileri açıklamak üzere yazılan kitap’ (KMT 3a/8) | ← A. ḥāṣīya.

ḥaṣḥāṣ (حَشْحَاش) ‘gelincikgillerden anayurdu Anadolu olan, tohum kapsüllerinden afyon, tohumlarından yağ elde edilen bir yıllık kültür ve sanayi bitkisi, *papaver somniferum*’ (TM 49b/6, H 14a/11, EM 15a/1, İ 6a/3, MŞ 19b/9, KS 7a/8, K 2b/5, KMT 91a/8, S 54a/8, KMİB 21a/4, Y 46b/8, MNHS 37a/3, T 21a/11) | ← A. ḥaṣḥāṣ.

ḥaṣḥāṣ ol- (H 14a/11), *ḥaṣḥāṣ kabı* (H 21a/11), *ḥaṣḥāṣ şarābı* (H 57b/4), *ḥaṣḥāṣ toḥmı* (H 44a/12), *ḥaṣḥāṣ suyu* (H 89a/11), *şeker-i ḥaṣḥāṣ* (H 61a/11), *yaş ḥaṣḥāṣ* (H 10b/8), *ḥaṣḥāṣ südi* (KMT 91a/8), *ḥaṣḥāṣ yağı* (KMT 78a/2), *aḳ ḥaṣḥāṣ* (S 54a/8), *ḥaṣḥāṣ-ı maḳrūn* (KMİB 95b/8), *deñiz ḥaṣḥāṣı* (KMİB 95b/9), *ḥaṣḥāṣ-ı zebedī* (KMİB 95b/15), *dühnü ḥaṣḥāṣu’l-esved* (KMİB 123a/13), *ḥaṣḥāṣ-ı sāde* (Y 89b/9), *ḥaṣḥāṣ cirmi* (MŞ 77a/9)

ḥaṣīṣetü’z-zücāc (حَشِيشَةُ الرَّجَاج) ‘yapışgan otu, sırca otu, *parietaria cretica*’

(KMİB 80b/7) | ← A. ḥaṣīṣet+al+zücāc.

ḥaṣīṣetü’d-dāḥıs (حَشِيشَةُ الدَّاحِيس) ‘kurlugan otu, dolama otu, *paronychia serpyllifolia*’ (KMİB 80b/14) | ← A. ḥaṣīṣet+al+dāḥıs.

ḥaṭ (حَطُّ) ‘çizgi’ (KS 41b/11, K 3b/7, KMT 87b/9, MNHS 174a/12), ‘yazı’

(MNHS 203b/5) | ← A. ḥaṭṭ.

²¹² Anıl Çelik, kelimenin kökenini belirtmemiştir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Qıssaşu'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

ḥaṭā (خطا) 'doğru olmayan şey' (TM 48a/10, H 2b/5²¹³, MŞ 121b/1, KS 24b/8, K 25b/5, KMT 51b/2, KMİB 64a/2, Y 20a/12, MNHS 88a/3, T 65a/9) | ← A. *ḥaṭā*.

ḥaṭā kıl- (TM 48a/10), *ḥaṭā düş-* (H 2b/5), *ḥaṭā ét-* (KS 24b/8), *ḥaṭā-yı 'azīm* (MNHS 88a/3), *ḥaṭā eyle-* (T 65a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Qıssaşu'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

ḥaṭālu (خطالو) 'hatalı' (T 102b/15) | ← A.+T. *ḥaṭā* +lu.

ḥaṭar (خطر) 'tehlike' (H 106b/6, EM 6b/6, MŞ 112b/9, KS 25a/1, Y 59a/13, MNHS 35b/1) | ← A. *ḥaṭar*.

ḥaṭar ol- (MNHS 35b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*'te geçmiştir.

ḥaṭar-nāk (خطرناك) 'tehlikeli, korkulu' (MNHS 160b/3) | ← A. *ḥaṭar*+nāk.

ḥaṭar-nāk ol- (MNHS 160b/3)

ḥaṭarlu (خطرلو) 'tehlikeli' (MŞ 132b/12, KS 25a/2) | ← A.+T. *ḥaṭar*+lu.

ḥaṭarlu sıtma (KS 25a/2)

ḥaṭāṭīf (خطاطيف) 'kırlangıçlar' (MNHS 85a/8-9) | ← A. *ḥaṭāṭīf*.

zerku'l-ḥaṭāṭīf (MNHS 85a/8-9)

ḥātem (خاتم) 'son, sonuncu' (EM 1b/5) | ← A. *ḥātam*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

ḥāṭır (خاطر) 'zihin, hafıza' (TM 45a/14, MŞ 7b/9, KS 3a/1, K 1b/12, Y 51b/7, T 8a/15) | ← A. *ḥāṭır*.

²¹³ Yazmada *ḥaṭā* biçiminde yazılmıştır.

hātırı tiz eyle- (TM 45a/14), *hātırda dur-* (K 1b/12), *hātırı dile-* (MŞ 72b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıssaşu’l-Enbiyā*, *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ḥatm (ختم) ‘bitirme’ (KMT 39a/10, MNHS 54a/1) | ← A. *ḥatm*.

ḥatm ét- (KMT 39a/10-11), *ḥatm ol-* (MNHS 54a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıssaşu’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

ḥatmī (حطمی) ‘iki çeneklilerin ebegümecigiller familyasından, pembe beyaz çiçekli, bataklıklarda, sulak çayırlarda yetişen, çiçeği yumuşatıcı, kurutulmuş kökünün kaynatılmış suyu tenkiye ve gargara olarak kullanılan otsu bitki, *althaca officinalis*’ (TM 53b/D), *ḥatmī* (EM 15a/4, H 8b/11, MŞ 8a/14, KS 23a/10, KMT 91a/3, S 46b/10, KMİB 29b/8, Y 25b/9, T 12b/7), *ḥıṭmī* (KS 3a/8, K 17a/6), *ḥatm* (MNHS 37a/3) | ← A. *ḥatmī/ḥıṭmī*.

ḥatmī lu‘ābı (H 95b/5), *ḥatmī suyu* (H 93b/5), *ḥatmī toḥmı* (H 28a/11), *aḳ ḥatmī* (H 44a/11), *ḥıṭmī yağı* (KS 3a/8), *ḥatmī yaprağı* (KMT 91a/3), *ḥatmī ağacı uvağı* (MŞ 73a/4), *ḥatmī ağacı* (MŞ 73b/3), *ḥatmī yakusu* (MŞ 73b/6), *ḳabı şoyulmuş ḥatmī* (MŞ 11b/2)

ḥattā (حَتَّى) ‘bile, dahi, üstelik, bundan başka, hem de’ (MŞ 7b/8, KS 5a/11, K 3a/10, KMİB 18b/9, Y 231b/12) | ← A. *ḥattā*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

havā (هوا) ‘hava’ (TM 4a/2, H 92b/3, EM 48a/10, MŞ 2a/14, KS 8b/15, K 10b/8, KMT 45b/12, KMİB 17b/8, Y 3a/3, MNHS 89a/10, T 2b/9) | ← A. *hawā*’.

havālar aḥvāli (TM 4a/2), *havā buḥārları* (TM 34a/5), *havā ‘afin ol-* (MŞ 132b/5), *yaramaz havā* (KMİB 17b/8), *issi havā* (MNHS 89a/10), *şovuk havā* (MNHS 25a/6), *yābis havā* (MNHS 59a/2), *yavuz havā* (MŞ 132b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mi‘rac-nāme*’de geçmiştir.

ḥavādiş (خَوَادِش) ‘hadiseler’ (MNHS 94b/8) | ← A. *ḥawādiş*.

ḥavāle (حوَالَة) ‘bir işin yapılmasını birine devretmek’ (MNHS 149a/7) | ← A. *ḥawāla*.

ḥavāle ét- (MNHS 149a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

ḥavāle (حوَالَة) ‘küçük çocuklarda, gebe kadınlarda çırpınmalı bir kriz şeklinde görülen hastalık’ (T 111a/6) | ← A. *ḥawāla*.

ḥavānīkī (حوَانِيكِي) ‘iltihaplı boğaz ağrısı’ (KMT 8a/4) | ← A. *ḥawānīkī*.

ḥavāss (حَوَاس) ‘duyular’ (MŞ 2b/5, KMT 53a/7, Y 70a/6, MNHS 22a/4, T 2b/11)

| ← A. *ḥawāss*.

ḥavāss-ı ḥamse (MNHS 22a/4-5), *ḥavāss-ı maḥall-i maḥsūsāt* (MNHS 26b/11), *ḥavāss-ı mükedder* (T 7a/10), *mübelled-i hevās* (MŞ 40b/8)

ḥavāş (حَوَاص) ‘bazı şeyler üzerinde manevi etki yapmak ve bazı hastalıkları iyileştirmek için belli şartlarda, belli miktarlarda okunan veya yazılan dualar’ (K 18b/9) | ← A. *ḥavāş*.

ḥavāyic (حَوَایِج) ‘ihtiyaçlar’ (S 62a/3, T 26b/10) | ← A. *ḥawā’ic*.

mecmū’-ı ḥavāyic (S 62a/3)

ḥavf (حَوْف) ‘korkmak’ (KMT 18b/6, MNHS 181b/5) | ← A. *ḥawf*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ḥavḥ (حَوْح) ‘şeftali’ (KMİB 103b/1) | ← A. *ḥavḥ*.

dühnü lübbü’l-ḥavḥ (KMİB 120b/8)

ḥāvī (حَاوِي) ‘içine alan’ (S 2a/7) | ← A. *ḥāvī*.

ḥavlān (خَوْلَان) ‘topalak, *rhamnus infectorius*’ (KMİB 2b/7, MNHS 210a/5)

| ← A. *ḥawlān*.

ḥavlān-ı hindī (KMİB 2b/7)

ḥavz (حَوْض) ‘havuz’ (H 115b/12²¹⁴, MŞ 173b/9, KS 6a/12) | ← A. ḥawz.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mi'rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ḥayak, bk. *māddetü'l-ḥayak*.

ḥayāl (خيال) ‘aslı olmadığı hâlde zihinde kurulan şey’ (TM 26b/5, H 37b/2,

KMT 18b/12, KMİB 59a/13, MNHS 36a/2), ‘düşünce’ (TM 19a/15), ‘bir çeşit yaprak’ (S 84a/11) | ← A. ḥayāl.

ḥayāl gibi gözik- (TM 26b/5), *ḥayāl kuvveti* (TM 19a/15), *ḥayāl görin-* (H 37b/2), *varaḳı'l-ḥayāl* (S 84a/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Muhabbet-nāme*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ḥayālāt (خيالات) ‘hayaller’ (K 3a/11, MNHS 47a/13) | ← A. ḥayālāt.

ḥayāt (حَيَات) ‘hayat’ (KMT 16b/1, MNHS 5a/8), *ḥayat* (KS 33b/18) | ← A. ḥayāt+ < ḥayāh.

kuvvet-i ḥayāt (KMT 16b/1), *ḥayāt-baḥş* (MNHS 5a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Muhabbet-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ḥāyil (حَايِل) ‘engel’ (MNHS 64b/3) | ← A. ḥā'il.

ḥāyil ol- (MNHS 64b/3)

ḥayr (خير) ‘her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hâl ve iş’

(TM 2a/9, K 2a/3, Y 1b/11, MNHS 24b/8) | ← A. ḥayr.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Ḳıssaşu'l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'rac-nāme*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ḥayr buvā (خَيْر بُوَا) ‘küçük kakule, amomum globosum’ (KMT 96a/10, Y 92a/4²¹⁵)

| ← A. ḥayr+bawwā'.

²¹⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi Farsça olarak göstermiştir.

²¹⁵ Paki Küçükler, *ḥayr-ı bevā* olarak okumuştur.

ḥayr buvā (KMT 96a/10)

ḥayrlu (خیرلو) ‘faydalı’ (K 8a/11) | ← A.+T. *ḥayr+lu*.

ḥayrān (حیران) ‘şaşkın’ (H 15b/2) | ← A. *ḥayrān*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Qıssaşu’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ḥayrsuz (خیرسن) ‘faydasız’ (TM 25a/D) | ← A. + T. *ḥayr+suz*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ḥāyız (حایزن) ‘aybaşılı kadın’ (MŞ 6b/9, Y 48b/7) | ← A. *ḥā’iz*.

ḥāyız ‘avrat’ (MŞ 6b/9)

ḥayız (حیض) ‘adet hâli, aybaşı’ (TM 47b/D, H 101b/B, EM 12a/5, İ 3a/10, MŞ 7b/11, KS 39b/7, KMT 120b/4, S 2b/9, KMİB 3a/11, Y 4a/9, MNHS 19a/1, T 10b/11) | ← A. *ḥayz*.

ḥayız bağlan- (TM 47b/D), *ḥayız kanı* (TM 40b/4), *ḥayz gör-* (EM 63b/1), *ḥayzi sür-* (EM 12a/5), *ḥayzi aç-* (EM 17b/6), *ḥayız indürici sufûf* (H 101b/B), *ḥayız indürici şerbet* (H 101b/B), *ḥayzi açuk ol-* (H 102a/B), *idrār-ı ḥayz* (MŞ 20b/14), *ḥayzın akıt-* (KS 39b/7), *ḥayzları kesil-* (KMİB 6b/3), *ḥayzdan arın-* (MŞ 109b/3), *ḥayz boşandurucu nesneler* (MŞ 8a/2), *ḥayz yolın aç-* (MŞ 24a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

ḥayşiyet (حیثیت) ‘itibar’ (KS 30b/18) | ← A. *ḥayşiyat+ < ḥayşiyah*.

ḥayvān (حیوان) ‘organik katı maddelerle beslenen, bu besinlerini ağız yardımı ile yutan ve sindiren, sindirim artıklarını boşaltım yoluyla vücudundan atan, sindirim sırasında gerekli maddeleri kan yoluyla vücudunun bütün organlarına dağıtan ve hareket edebilen canlı’ (TM 5b/4, MŞ 17a/8, KS 42b/6, KMİB 3b/14, Y 4b/13, MNHS 117b/5, T 21b/4) | ← A. *ḥayvān*.

sağ ve yigit ḥayvān (TM 55b/7), *ḥayvānlar soğ-* (KS 42b/6), *yaban ḥayvānının eti* (KMT 149a/2-3), *āzānū’l-ḥayvān* (KMİB 8b/6), *ḥayvān-ı*

hasīs (MNHS 117b/5), *hayvān kanı* (MNHS 97b/11), *hayvānuñ içi* (MŞ 17a/8-9), *ağulu hayvānlar* (MŞ 148b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme* ve *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçer.

hayvānāt (حَيَوَانَاتٌ) 'hayvanlar' (İ 1b/2, KMİB 2a/12) | ← A. *haywānāt*.

hayvānī (حيواني) 'canlıya ait' (TM 12a/1, MŞ 175b/4, KS 30a/17, KMT 17b/6²¹⁶, Y 4b/11, MNHS 12a/3) | ← A. *hayvānī*.

hayvānī cān (TM 12a/1), *hayvānī kuvvet* (TM 14a/14), *bā-zehr-i hayvānī* (MŞ 175b/4), *kuvvet-i hayvānī* (KS 30a/17), *kuvā-yı hayvānī* (KMT 18b/1), *kuvvet-i hayvāniyye* (KMT 56a/3)

hayyāt, bk. *dühhü'l-hayyāt*.

hayyu'l-ālem (حَيُّ الْعَالَمِ) 'damkoruğu, kulak otu, sempervivum tectorum'

(EM 5a/1, MŞ 115b/4, KMİB 4b/11), *hayy-i ālem* (KS 27b/6) | ← A. *hayy+al+ālam*.

hayy-i ālem suyu (MŞ 146a/6)

hayza (هَيْضَة) 'aşırı kusma, karın buruntusu' (H 76b/1, EM 38a/8²¹⁷, MŞ 72a/15, KMT 8b/5²¹⁸, T 53a/11²¹⁹) | ← A. *hayza*.

hayza renci (H 76b/1), *hayza ét-* (MŞ 75a/14)

hazā (هَذَا) 'bu' (TM 1b/1²²⁰) | ← A. *hazā*.

hazāz (خَزَان) 'kepek gibi başta olan ve konak denen cilt hastalığı' (H 9b/B²²¹, KS 42a/5) | ← A. *hazāz*.

hazāz renci (H 9b/B)

hazer (حَذَرُ) 'sakınma' (KS 9a/8, MNHS 146b/13) | ← A. *hazar*.

hazer olun- (KS 9a/8), *hazer ét-* (MNHS 146b/13)

²¹⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeye dizinde yer vermemiştir.

²¹⁷ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeye 'göbek sancısı' anlamını vermişlerdir.

²¹⁸ Ali Haydar Bayat, kelimeyi 'aybaşı' anlamındaki *hayz* ile karıştırmıştır.

²¹⁹ Onur Yıldırım kelimenin anlamına 'bir tür sancı' demiştir.

²²⁰ Bu kelime, *Tuhfe-i Mübārizî*'nin Paris Nüshasında bulunup diğer nüshada yoktur.

²²¹ Yazmada kelime h ile yazılması gerekirken ħ ile yazılmıştır.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de karşımıza çıkmıştır.

ḥazf (حَزْف) 'toprak kap kakak' (MNHS 85a/5) | ← A. *ḥazaf*.

ḥazf-ı muḥriḳ (MNHS 85a/5)

ḥāzıḳ (حَازِق) 'usta, maharetli' (KMT 2b/12, Y 29b/13, T 33a/3) | ← A. *ḥāzıḳ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*'te karşımıza çıkmıştır.

hāzim (هَاضِم) 'sindiren, sindirici' (MNHS 6b/13) | ← A. *hāzim*.

ḥāzır (حَاضِر) 'belli bir işi yapacak veya belli bir işe yarayacak duruma getirilmiş olan şey' (EM 51a/2, MŞ 20a/5, KS 2b/17, KMİB 111a/11, Y 35a/3, MNHS 4b/9, T 39a/12) | ← A. *ḥāzır*.

ḥāzır bulın- (EM 51a/2), *ḥāzır ol-* (KS 2b/17), *ḥāzır vakt* (KS 3b/4), *vakt-i ḥāzır* (KS 7a/3), *ḥāzır eyle-* (KMİB 111a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ḥāzır-la- (حَاضِرْلَا) 'hazırlamak' (T 112a/12) | ← A.+T. *ḥāzır+la*.

hāzibā (هَازِبَى) 'bir balık çeşidi' (KS 14a/8²²²) | ← A. *hāzabī*.

hāzime (هَاضِمَه) 'sindirim' (TM 18b/10, KMT 18a/13, Y 12b/13) | ← A. *hāzima*.

hāzime kuvveti (TM 18b/10)

ḥazīne (خَزِينَه) 'altın, gümüş, mücevher gibi değerli maden ve mal yığını' (TM 2b/7, H 1b/6, İ 1b/11, MNHS 4b/6) | ← A. *ḥazīna*.

ḥıfz-ı ḥazīne (MNHS 30a/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-*

²²² Yazamada *hāzeti* biçimindedir.

Enbiyā, Satır Arası Kuran Tercümesi, Altın Ordu sahasına ait yarlık ve bitikler ile *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

haẓm (هَضْم) 'sindirir' (EM 2a/4, MŞ 1b/11, KS 11a/11, K 22a/8, KMT 41b/5, S 6a/5, KMİB 5a/9, Y 29a/11, MNHS 8a/5, T 2a/2) | ← A. *haẓm*.
haẓm-ı ʔa ʔām (EM 26b/6), *haẓm ol-* (MŞ 1b/11), *haẓm eyle-* (K 22a/8), *haẓm ʔt-* (K 22b/8), *haẓm ʔtdür-* (K 21b/12), *haẓm ʔıl-* (KMT 158a/11), *baʔı ʔı-l-haẓm* (S 6a/5), *serı ʔı-l-haẓm* (S 5a/4), *haẓm-ı evvel* (Y 40a/6), *tağayyür-i haẓm* (MNHS 8a/5), *müfsid-i haẓm* (MNHS 17a/4), *sü ʔı-l-haẓm* (MŞ 176a/12), *ıfsād-ı haẓm* (MŞ 75a/9), *haẓm nokşānlığı* (MŞ 80b/6)

ḥaẓret (حضرت) 'bir büyük zattan bahsedilirken kullanılır' (TM 2a/7, İ 1b/14, MŞ 1b/2, K 1b/9, KMİB 1b/6, MNHS 45b/13, T 1b/2) | ← A. *ḥaẓrat* + < *ḥaẓrah*.
ḥaẓret-i resül (MNHS 45b/13), *ḥaẓret-i risālet* (MNHS 15b/8-9)
Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Mu ʔinü ʔ-l-Mürīd*'de karşılaşırız.

ḥazz (حَظٌّ) 'zevk' (EM 62a/13), *ḥaz* (KMT 3a/1) | ← A. *ḥazz*.
ḥaz al- (KMT 3a/1), *ḥazz ḥāşıl ʔt-* (EM 62a/13)

ḥekīm (حكيم) 'mesleği hastalıkları teşhis ve tedavi etmek olan kimse' (TM 12b/7, H 86a/3, İ 1b/10, MŞ 1b/5, K 14b/5, KMT 4b/9, KMİB 1b/12, Y 33b/4, MNHS 4a/11, T 86b/1) | ← A. *ḥakīm*.
dānā ḥekīm (MNHS 4a/11), *üstād ḥekīm* (MŞ 1b/5)

helāk (هَلَكَ) 'mahvetme, yok etme' (TM 30a/3, H 2b/11, EM 50b/15²²³, İ 1b/11, MŞ 13b/4, KS 11a/1, KMT 42a/9, KMİB 10a/15, Y 19b/12, MNHS 26b/8, T 89a/12) | ← A. *halāk*.
helāk eyle- (TM 30a/3), *helāk ol-* (MŞ 13b/4), *helāk ʔt-* (MNHS 26b/8)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü ʔ-l-Enbiyā, Mu ʔinü ʔ-l-Mürīd, Nehcü ʔ-l-Ferādīs, Satır Arası Kuran Tercümesi, Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mukaddimetü ʔ-l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

helāklik (هَلَكَالِك) 'ölme' (H 5b/3, MŞ 3b/6, T 4b/2) | ← A. + T. *halāk+lik*.

²²³ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *helāklik* şeklinde okumuştur.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Nehcü'l-Ferâdis*'te geçmiştir.

ḥelāl (حَلَال) 'dinin yasaklamadığı' (EM 21a/4, MŞ 184a/6) | ← A. ḥalāl.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Nehcü'l-Ferâdis*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de karşımıza çıkmıştır.

helîme (هَلِيمَه) 'fasulye, pirinç, buğday gibi tahılların kaynatılması sonunda çıkan nişastanın çökmesiyle oluşan koyu ve yapışkan sıvı' (H 96b/5, EM 53b/14) | ← A. halîma.

arpa helîmesi (H 96b/5), *buğday helîmesi* (EM 53b/14)

helyûn (هَلْيُون) 'kuşkonmaz, *asparagus officinalis*' (H 93b/7, EM 38b/10, MŞ 20b/11, KMT 118a/10, S 29a/8, Y 243b/1, T 60b/7) | ← A. hilyawn.
şarâb-ı helyûn (T 60b/7), *helyûn tohumu* (MŞ 20b/11)

herîse (هَرِيسَه) 'keşkek' (MŞ 4b/7²²⁴, K 14b/11, S 6a/2, MNHS 51a/2) | ← A. harîsa.

heş (هَش) 'gevrek' (TM 53b/D) | ← A. haşş.

hetk (هَتَك) 'yırtma, yarma, bozma' (TM 22b/D) | ← A. hatk.

hevālu (هَوَالُو) 'havalı' (KS 4b/12) | ← A. + T. hawā'+lu.

heves (هَوَس) 'arzu, istek' (EM 61b/14) | ← A. hawas.

cimā' hevesi (EM 61b/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mi'rac-nāme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

heveslü (هَوَسْلُو) 'arzulu, meraklı' (TM 2b/2) ←| A.+T. hawas+lü.

hey'et (هَيْئَت) 'şekil, suret' (KMT 27a/12), هَيْئَات (MNHS 69a/10) | ← A. hay'at+ < hay'ah.

hey'etile çık- (KMT 27a/12)

²²⁴ Zafer Önler, kelimeye Farsça kökenli demiştir.

hezeyān (هزيان) ‘sayıklama’ (H 5a/1, KMİB 95a/2, T 42a/12), *hedeyān* (Y 20b/1), *hedyān* (MŞ 33a/14) | ← A. *hazayān*.

hezeyān söyle- (KMİB 95a/2-3)

hezīmet (هزيمت) ‘bozgun, yenilgi’ (MNHS 6a/2) | ← A. *hazīmat*+ < *hazīmah*.

hezīmet eyle- (MNHS 6a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Nehcü'l-Ferādīs*, Hüsrev-i Şirin ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

hıdā (حدا) ‘çaylak kuşu’ (KMİB 77b/5) | ← A. *hidā*.

hıfz (حفظ) ‘hafıza, ezberleme’ (EM 34b/1, İ 2a/6, KMİB 50a/1), ‘koruma’ (İ 1b/15, MŞ 1b/4, KMT 19a/3, S 1b/6, Y 116a/12, MNHS 30a/1, T 1b/5) | ← A. *hıfz*.

hıfz-ı şıhhat (MŞ 1b/4), *hıfz ét-* (KMT 19a/3), *hıfz-ı hazīne* (MNHS 30a/1), *hıfz eyle-* (T 1b/5)

hıkd (حقد) ‘gizli düşmanlık’ (KMT 2b/7) | ← A. *hıkd*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*’da geçer.

hılāf (خلاف) ‘söğüt, salix’ (KMT 74a/7, KMİB 99b/7) | ← A. *hılāf*.

hılāf suyu (KMT 74a/7), *hılāf yaprağı* (KMT 74a/2), *hılāf ağacı* (KMT 108a/13)

hılāl (خلال) ‘diş temizlenmesine yarayan ağaç pasesi’ (MŞ 58b/15, KMİB 2a/3,

T 47b/2), ‘aralıklar’ (KS 14a/1) | ← A. *hılāl*.

hılāl tohumu (KMİB 2a/3)

hıl̄t (خلط) ‘eski tıpta, insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan

sağlığının bunların dengesine bağlı bulunduğu kabul edilen, ahlat-ı erbaa denen dört unsurdan (kan, balgam, safra ve sevda) her biri’ (TM 6b/5, H 24b/2, MŞ 1b/12, K 16b/1, KMT 13a/11, S 9b/9, KMİB 5b/13, MNHS 7b/2, T 2a/4), ‘bir karışımındaki maddelerden her biri’ (EM 11b/6, KS 1b/12) | ← A. *hıl̄t*.

hıl̄t yıyı- (TM 25b/D), *hıl̄t eyle-* (TM 54a/D), *hām hıl̄t* (H 24b/2), *soyuk hıl̄t* (H 46a/2), *dört hıl̄t* (H 2a/5), *ekşi hıl̄tlar* (EM 11b/6), *hıl̄t-ı balgāmī* (MŞ 90a/6), *müteğayyir hıl̄tlar* (KS 8a/11), *hıl̄t-ı sevdāī* (KS 8a/14), *hıl̄t-ı muhālīf* (KS

8b/6), *hıl̄t-ı şafrāvī* (KS 15b/5), *hıl̄t-ı sevdāvī* (KS 17a/11), *hıl̄t-ı borak* (K 16b/1), *hıl̄t küflenmek* (KMT 50a/3), *hıl̄t-ı ekkāl* (KMT 51b/8), yiyici *hıl̄t* (KMT 51b/8), *hıl̄t-ı lezic* (KMT 51a/10), *hıl̄t-ı mavdāvī* (KMT 77a/3), *şavuk hıl̄t* (KMT 77a/5), *azmış hıl̄t* (KMİB 5b/13), *yaramaz hıl̄t* (KMİB 6a/3)

hıl̄tī (خَلْطِي) ‘ahlat-ı erbaaya ait’ (TM 9a/14) | ← A. *hıl̄tī*.

hıl̄tlu (حَلْطَلُو) ‘hıl̄tlı’ (KMİB 65a/6) | ← A.+T. *hıl̄t+lu*.

hıl̄tlu ma ‘de (KMİB 65a/6-7)

hıl̄tūt (حَلْطُوت) ‘çadırışağı otu’ (MŞ 39a/2, KMT 87b/6, KMİB 82b/10), *hıl̄tūt* (MNHS 74a/13) | ← A. *hıl̄tūt*.

hımmaş, bk. *dühnü’l-hımmaş*.

hıms (خَمْس) ‘beş günlük süre, üç gün gelmeyip dördüncü gün gelen sıtma türü’ (TM 24b/8) | ← A. *hıms*.

hınnā (حَنَّا) ‘kına’ (EM 14b/6, MŞ 10b/5, S 58a/3, KMİB 114b/2, Y 254a/3, T 72b/1) | ← A. *hınnā’*.

hınnā çiçeği (MŞ 10b/5), *hınnā yağı* (MŞ 157a/), *hınnā-yı mekkī* (S 58a/3), *dühnü’l-hınnā* (KMİB 114b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

hınşır (خَنْصِر) ‘serçe parmak’ (EM 52b/6) | ← A. *hınşır*.

hınşır barmağ (EM 52b/6-7)

hınzır (خَنْزِير) ‘domuz’ (KMİB 16a/13, T 113b/11) | ← A. *hınzır*.

hınzır yağı (T 113b/11)

hırā (حَرَا) ‘adi su teresi, *lepidium sativum*’ (KMİB 80a/5) | ← A. *harrā’*.

hırātu uhrā (حَرَاةُ أُخْرَى) ‘yaban kerfesi’ (KMİB 80a/9) | ← A. **hırātu uhrā*.

hırāfī (خِرَاطِي) ‘idrarı cam kapta incelerken normal olmayan idrar durumlarından biri’ (KMT 62a/9) | ← A. *hırāfī*.

hırka (خِرْقَة) ‘hırka’ (MŞ 131b/4) | ← A. *hırka*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

hırş (حِرْص) ‘önüne geçilmez derecede kuvvetli istek’ (KMT 2b/4, Y 18b/9)

| ← A. *hırş*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

hısrım (حِصْرِم) 'koruk' (MŞ 8b/12, T 12a/12) | ← A. *hısrım*.

şarāb-ı hısrım (MŞ 8b/12)

hızāb (حِضَاب) 'boya' (S 57a/11) | ← A. *hızāb*.

hızāb-ı āḥar (S 57a/11)

hicāb (حِجَاب) 'organlar arasındaki ince zar' (TM 47a/D, EM 48b/11, KMT 26b/13, MNHS 28a/8) | ← A. *hicāb*.

hicāb ağrısı (TM 47a/D), *hicāb-ı şadrî* (KMT 41a/4), *hicāb eyle-* (MNHS 28a/8), *hicāb ét-* (MNHS 66b/3), *hicāb ol-* (MNHS 28a/3), *hicāb-ı kıraniyye* (MNHS 176b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

hicret (هِجْرَت) 'miladi 622 tarihinde Hz.Muhammed'in mekke'den medine'ye göçü' (EM 1b/11) | ← A. *hicrat*+ < *hicrah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

hiddet (حِدَّت) 'keskinlik, tizlik' (MŞ 50b/14, MNHS 125a/9, T 19a/14) | ← A. *hiddat*+ < *hiddah*.

hiddetlü (حِدَّتْلُو) 'hiddetli' (KS 9b/7) | ← A. + T. *hiddat*+*lü*.

hiddetlü ol- (KS 9b/7)

hidmet (حِدْمَت) 'iş görme' (KS 8a/17) | ← A. *hidmat*+ < *hidmah*.

hidmet ét- (KS 8a/17)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

hidmet-kār (حِدْمَتْكَار) 'hizmet eden' (KMT 16a/6) | ← A.+F. *hidmat*+*kār*.

ḥiffet (خِفْتُ) ‘hafiflik’ (MŞ 6a/14, S 21b/7, MNHS 182a/11, T 9a/1) | ← A. *ḥiffat+* < *ḥiffah*.

ḥiffet bulın- (S 21b/7), *ḥiffet ḥāşıl ol-* (MNHS 182a/11)

ḥikāyet (حكايت) ‘hikaye’ (TM 2a/11, MŞ 138a/10, Y 23b/9, MNHS 16b/2) | ← A. *ḥikāyat+* < *ḥikāyah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

ḥikket (حكة) ‘uyuz’ (KS 50a/14, MNHS 108b/12), *ḥekke* (T 92b/1) | ← A. *ḥikkat*.

ḥikmet (حُكْمَت) ‘Allah’ın kulun kalbine eşyanın hakikati hakkında koyduğu, akılla elde edilemeyen kalbi ilim, eşyanın hakikatini olduğu gibi bilme; Tanrı ile kainat, insanla alem arasındaki bağları, alemle ilgili gerçekleri kavrama ilmi, ledün ilmi’ (EM 1b/4, K 5a/13, KMİB 139b/15, Y 146a/11, MNHS 17a/6) | ← A. *ḥikmat+* < *ḥikmah*.

ḥikmet-i bārīye (Y 2a/13), *ehl-i ḥikmet* (MNHS 17a/6), *ḥikmet-i ilāhī* (MNHS 24a/2), *luṭf-ı ḥikmet* (MNHS 17a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*, *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*’nde karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ḥilāf (خلاف) ‘ters’ (TM 39b/3, KS 26b/14, KMT 47b/10, Y 4b/8, MNHS 5b/7) | ← A. *ḥilāf*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ḥilāfınca (خلافينجه) ‘tersine, zıttına’ (EM 20b/1) | ← A.+T. *ḥilāf+ınca*.

ḥīle (حيلة) ‘bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan tertip’ (İ 1b/12, MŞ 147b/1, KS 7a/7, MNHS 70b/6) | ← A. *ḥīla*.

ḥīleler et- (KS 7a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*, *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Nehcü'l-Ferādis*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

hilkat (خَلْقَتْ) 'yaratılış' (KMT 69b/13) | ← A. *hilkat*+ < *hilkah*.
marāzu 'l-hilkat (KMT 44b/12)

himār (حمار) 'eşek' (K 6b/9, MNHS 78a/11) | ← A. *himār*.
himār-ı vahşî (K 6b/9), *demü 'l-himār* (MNHS 78a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

himl (جمل) 'yük' (MNHS 66a/3) | ← A. *himl*.

himmet (هَمَّت) 'büyüğün küçüğe yardımı' (TM 2b/1, KMT 2a/10, MNHS 2a/6) | ←
A. *himmat*+ < *himmah*.
himmet eyle- (MNHS 2a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*, *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

hindî (هندي) 'Hindistan'a ait, Hindistan'dan gelen' (H 41b/7, MŞ 169a/9, KS 18b/18, KMİB 2b/7, Y 101a/13, MNHS 79b/4) | ← A. *hindî*.
sünbül-i hindî (H 41b/7), *şeytarac-ı hindî* (H 110b/10), *sādec-i hindî* (MŞ 169a/9), *türbüd-i hindî* (MŞ 88a/14), *hindî helîle* (KS 18b/18), *tabāşîr-i hindî* (KMT 99b/10), *havlân-ı hindî* (KMİB 2b/7), *hūzâz-ı hindî* (MNHS 79b/4), *helîlec-i hindî* (T 56b/5), *milh-i hindî* (T 73a/10), *şarāb-ı aşl-ı hindî* (T 106a/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

hindubā (هَنْدُبَا) 'kumluk veya kumsal yerlerde kendiliğinden yetişen, yaprakları salata gibi yenen, bir cinsinin kök tozu kahveye karıştırılan, kökü ve yaprakları hekimlikte kullanılan bitki, güneyik, *chicorium*' (EM 30b/14, T 12a/12), *hindubā* (MŞ 7b/2) | ← A. *hindibā*'.

şarāb-ı kısr-ı aşl-ı hindübā (MŞ 7b/2), *hindubā-yı berrī* (MŞ 178b/15), *şarāb-ı hindubā* (T 12a/12)

hindubā-yı berrī (هَنْدُبَايِ بَرِّي) ‘yabanî hindiba’ (MŞ 178b/15) | ← A. *hindibā*’+*barrī*.

hīrabā (حِرَابَا) ‘kaya keleri’ (KMİB 79b/12) | ← A. *hīrbā*’.

hīrva (حِرْوَا) ‘genegerçek otu’ (KMİB 92b/15, MNHS 48b/6) | ← A. *hīrwa*’.

hīrva ‘yağı’ (MNHS 48b/6), *dūhnü’l-hīrva*’ (KMİB 120a/3)

hīsāb (حِسَاب) ‘hesap’ (TM 53b/2, MŞ 119a/8, Y 15a/13, MNHS 20b/7) | ← A. *hīsāb*.

hīsāb ét- (MŞ 119a/8), *nücüm hīsābı* (MNHS 20b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi* ve *Atabetü’l-Hakayık*’ta karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

hiss (حِس) ‘dış dünyaya ait etkileri beş duyu yoluyla idrak etme’ (TM 19b/2, EM 27b/1, MŞ 38a/10, KMT 16b/2, KMİB 19a/10, Y 34b/1, MNHS 22a/5) | ← A. *hiss*.

hiss-i müşterek (TM 19b/2), *hiss-i müşterek kuvveti* (TM 19b/2), *hissi tiz eyle-* (EM 27b/1), *hisden kal-* (EM 45a/11), *his ve hareket kuvveti* (KMT 16b/2), *hiss-i evvel* (MNHS 22a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

hīṭāb (حِطَاب) ‘söz söyleme’ (MNHS 3b/11) | ← A. *hīṭāb*.

hīṭāb eyle- (MNHS 3b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

hoḳḳa (حَقَّة) ‘cam, maden veya topraktan yapılmış genellikle kapaklı küçük kap’ (MŞ 34b/9, MNHS 164a/5) | ← A. *hoḳḳa*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ḥorṭūm (حُرْطُوم) ‘bazı hayvanlarda boru gibi uzamış olan ağız ve burun kısmı’
(KMİB 68b/3) | ← A. *ḥurṭūm*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ḥōṣ-ṭa ‘m (حُوشْ طَعْم) ‘tadı güzel’ (MŞ 182b/13) | ← A.+F. *ḥōṣ* + *ṭa ‘m*.

ḥubārā (حُبَارَا) ‘toy denilen kuş’ (KMİB 74a/2) | ← A. *ḥubārā*.

ḥubāza (حُبَارَا) ‘ebegümeci, *malva sylvestris*’ (EM 2a/1²²⁵, MŞ 140a/14)
| ← A. *ḥubāza*.

ḥubṣ (حُبْص) ‘katışıklık’ (S 57a/11) | ← A. *ḥubṣ*.
ḥubṣu ‘l-ḥadīd (S 57a/11)

ḥubūb (حُبُوب) ‘habbeler, tahıl taneleri’ (S 5a/5) | ← A. *ḥubūb*.

ḥubūbāt (حُبُوبَات) ‘buğday, arpa, mısır vb. taneli bitkiler’ (MŞ 151b/7)
| ← A. *ḥubūbāt*.

ḥubz (حُبْز) ‘ekmek’ (EM 4b/7) | ← A. *ḥubz*.

ḥubzu ‘ṣ-ṣa ‘īr (EM 4b/11), *ḥubz-ı t̄ābīk* (EM 4b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü ‘l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ḥubzu ‘ṣ-ṣa ‘īr (حُبْزُ الشَّعِير) ‘arpa ekmeği’ (EM 4b/11) | ← A. *ḥubz+al+ṣa ‘īr*.

ḥubz-ı t̄ābīk (حُبْز طَابِق) ‘bazlama’ (EM 4b/7) | ← A. *ḥubz+t̄ābīk*.

ḥudūs (حُدُوث) ‘meydana gelme’ (KS 12b/4, KMT 11a/13) | ← A. *ḥudūs*.
ḥudūs-ı keyfiyyāt (KMT 11a/13)

ḥuffāṣ (حُفَّاش) ‘yarasa kuşu’ (KMİB 97b/15, MNHS 78a/12) | ← A. *ḥuffāṣ*.
demü ‘l-ḥuffāṣ (MNHS 78a/12)

ḥuḳne (حُقْنَه) ‘içinden sıvı geçirerek yıkama’ (TM 4a/4, H 110b/B, EM 45b/15,
MŞ 5b/9, KS 5b/18, KMT 79b/12, S 40a/4, KMİB 2b/12, Y 27b/2, MNHS
54b/7, T 37a/14) | ← A. *ḥuḳna*.
ḥuḳne eyle- (TM 4b/1), *yumuşak ḥuḳne* (TM 47b/4), *ḥuḳne ét-* (H 22b/6),
ḥuḳne nüṣḥası (H 93a/B), *t̄iz ḥuḳne* (H 36b/10), *ḥuḳne-i ḥādde* (MŞ 40a/12),
ḥuḳne-yi leyyine (KS 5b/18), *ḥuḳne-yi nerm* (Y 132a/11), *ḥuḳne-yi t̄iz* (Y
133b/2), *ḥuḳne-yi mutavassıt* (T 37a/14), *ḥuḳne-yi mādde* (T 57a/14)

²²⁵ Mustafa Canpolat, *ḥubāzī* biçiminde okumuştur.

ḥuḳne-yi leyyine (حُقْنَةُ لَيْيَنَه) ‘yumuşak lavman’ (EM 45b/15, KS 5b/18)

| ← A. *ḥuḳna+layyina*.

ḥulām (هُلَام) ‘derisiyle pişmiş buzağı biryanı’ (MŞ 86a/6) | ← A. *ḥulām*.

ḥulāşa (خُلَاصَه) ‘Hekim Bereket’in yazdığı tıp kitabı, özet’ (H 1b/14)

| ← A. *ḥulāşa*.

ḥulbe (حُلْبَه) ‘beşparmak otu, çemen otu, *trigonella fænumgræcum*’ (MŞ 58a/4, KMİB

115b/8, MNHS 79b/8), *ḥalbe* (KS 34b/5), *ḥulye* (KMİB 81b/13) | ← A.

ḥulba.

dühnü’l-ḥulbe (KMİB 115b/8)

ḥulf, bk. *ğayr-ı muntazımu’l-ḥulf*.

ḥulḳ (حُلُق) ‘yaratılış, tabiat’ (TM 2a/10, MNHS 5a/7) | ← A. *ḥulḳ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu’inü’l-Mürîd*’de karşımıza çıkmıştır.

ḥulḳlu (حُلُقْلُو) ‘yaratılışlı’ (TM 34a/11) | ← A. + T. *ḥulḳ+lu*.

ḥulḳlu ol- (TM 34a/11)

ḥulḳūm (حُلُقُوم) ‘boğaz’ (KMT 26b/12) | ← A. *ḥulḳūm*.

ḥulv (حُلُو) ‘tatlı’ (MŞ 31a/6, KMT 13b/13, S 73b/11, T 49b/3), *ḥılv* (KMİB

120a/14) | ← A. *ḥulw*.

nuḳū’-ı ḥulv (MŞ 31a/6), *balğam-ı ḥulv* (KMT 13b/13), *ḥulvü’r-rāyiha* (KMT

61a/3), *dühnü’l-levzü’l-ḥılv* (KMİB 120a/14), *devā’ü’l-miskü’l-ḥulv* (MNHS

49a/1), *şarāb-ı rummān-ı ḥulv* (T 49b/3)

ḥumār (خُمَار) ‘içkiden sonra gelen baş ağrısı ve sersemlik’ (H 10b/3, EM 63b/9²²⁶,

MŞ 40b/14, KMT 156b/6, KMİB 40a/4, Y 20a/10, MNHS 59a/4), *ḥumār*

(KMİB 15b/11, Y 21a/12) | ← A. *ḥumār*.

ḥumār ol- (MNHS 59a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mi’rac-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

ḥumārılık (خُمَارِلِق) ‘sersemlik’ (MŞ 181b/8, MNHS 33b/1) | ← A.+T. *ḥumār+lık*.

²²⁶ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *ḥammār* olarak okumuştur.

ḥummā (حُمَا/حمى) ‘ateş, humma’ (H 124a/1, EM 12a/2, MŞ 13b/13, KS 1b/18,

KMT 49b/4, S 23b/6, MNHS 37a/8, T 63b/1) | ← A. *ḥummā*.

ḥummā-yı muḥriḳa (EM 56a/10), *ḥummā-yı yevmī* (EM 55b/14), *ḥummā-yı ‘afinī* (MŞ 119b/9), *ḥummā-yı sevdāviyye* (MŞ 117b/2), *ḥummā-yı balḡamī* (MŞ 117b/2), *ḥummā-yı şafrāwī* (MŞ 117b/3), *ḥummā ol-* (MŞ 133b/11²²⁷), *ḥummā-yı muvāzīb* (KS 1b/18), *ḥummā-yı muṭbiḳa* (KS 3b/1), *ḥummā-yı dāyire* (KMT 145a/8), *ḥummā-yı dīḳ* (KMT 142b/8), *ḥummā-yı mürekkebe* (KMT 146b/7), *ḥummā-yı ḥılṭ* (KMT 142b/10), *ḥummā-yı yevmiyye* (S 23b/6), *ḥummā-yı ḡıbb* (Y 64b/2), *ḥummā-yı rub* (Y 214a/4), *ḥummā-yı yevm* (Y 65b/12), *ḥummā-yı yevm-i seherī* (MNHS 151a/6), *ḥummā-yı demevī* (T 63b/1), *ḥummā-yı muṭabaḳa* (T 69a/14), *ḥummā-yı müfrede* (T 63b/6-7), *ḥummā-yı mürekkebe* (T 63b/8), *ḥummā-yı şafrāwī* (T 42b/5)

ḥummā-yı ‘afinī (حُمَايْ عَفْنِي) ‘ateşli hastalık, mutlak humma, ḥummā-yı ḥābīse’ (MŞ 119b/9) | ← A. *ḥummā*+‘afinī.

ḥummā-yı dāyire (حُمَا دَايِرَة) ‘balgamdan olan hummanın maddesi damarlardan dışarda olursa ona denir’ (KMT 145a/8) | ← A. *ḥummā*+dā’ira.

ḥummā-yı muḥriḳa (حُمَايْ مُحْرِقَة) ‘damar içinde olan safra sıtması, hyperpyrexia fever’ (EM 56a/10) | ← A. *ḥummā*+muḥriḳa.

ḥummā-yı yevmī (حُمَايْ يَوْمِي) ‘zamanı kısa olan humma, bir gün ve bir gece süren ateş’ (EM 55b/14) | ← A. *ḥummā*+yawmī.

ḥummān (حُمَان) ‘mürver’ (KMİB 101a/9) | ← A. *ḥummān*.

ḥummayāt (حُمَيَّات) ‘hummalar’ (MŞ 119b/7, KMT 10a/4) | ← A. *ḥummayāt*.

ḥummāz (حُمَاض) ‘ekşi yonca, kuzukulağı, rumex’ (H 69a/4, EM 9b/2, MŞ 8b/11, S 51b/8, Y 83a/6, T 69b/11), *ḥummāz* (Y 83a/13) | ← A. *ḥummāz*.
ḥummāz toḥmī (H 91b/7), *şarāb-ı ḥummāz* (H 69a/4)

ḥummāzī (حُمَاضِي) ‘ekşi yoncaya ait, kuzukulağı, rumex’ (MŞ 92b/2) | ← A. *ḥummāzī*.

ḳurş-ı teḃāşīr-i ḥummāzī (MŞ 92b/2)

ḥumre (حُمْرَة) ‘yılancık’ (EM 2a/5, KS 2a/11, Y 223a/2) | ← A. *ḥumra*.

²²⁷ Zafer Önler, kelimeyi *ḥummāyī* biçiminde okumuştur.

humre renci (EM 2a/5)

hums (خُمْس) ‘beşte bir’ (S 64b/5) | ← A. *hums*.

hunāk (خَنَاق) ‘bademcik iltihabı, boğak, anjin’ (TM 46a/D²²⁸, EM 47a/12, MŞ 19b/2, KMİB 12a/15, Y 20a/13, MNHS 203a/2, T 90b/14) | ← A. *hunnaḳ*.

huneyn bin isḥaḳ (حَنِين بن اسحق) ‘Abbasi döneminde (750-1258), 810-873 tarihleri arasında yaşamış bir mütercim ve hekimdir’ (TM 57a/3) | ← A. *hunayn+bin+isḥaḳ*.

hunūt (خُنُوط) ‘kafurun karışımı’ (KMİB 16b/7) | ← A. *hanūt*.

hurāc (حَرَّاج) ‘çıban, apse’ (TM 30a/4), *hurāc* (H 120a/B, Y 70b/10, MNHS 137b/11²²⁹) | ← A. *hurāc*.

hurḫ (حُرْف) ‘bahçe teresi, *lepidium sativum*, üzerlik tohumu taneleri’ (EM 51a/9, MNHS 79b/12²³⁰) | ← A. *hurḫ*.

hurḫe (حُرْفَه) ‘semiz otu, *p.oleracea*’ (EM 67a/7) | ← A. *hurḫa*.

hurḫat-ı bevl (حُرْقَت بَوْل) ‘idrarda yanma, üretrit’ (MŞ 103b/10) | ← A. *hurḫat+bawl*.

hurūc (حُرُوج) ‘dışarı çıkma’ (EM 63a/10) | ← A. *hurūc*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

hurūḫ (حُرُوف) ‘harfler’ (EM 1b/10) | ← A. *hurūḫ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

hurūḳ (حُرُوق) ‘kav’ (S 37b/10) | ← A. *hurūḳ*.

huṣūṣā (حُصُوصًا) ‘bilhassa, özellikle’ (MŞ 6a/2, KS 3b/18, K 12a/13, S 11b/11, Y 7a/7, MNHS 1b/4, T 8b/1), *huṣūṣā* (KMİB 6b/12) | ← A. *huṣūṣan* → *huṣūṣā*.

huṣye (حُصْيَه) ‘erkeklik bezi, haya’ (EM 61a/13, S 30a/3) | ← A. *huṣya*.

²²⁸ Yazmada *h*’lı şekilde yazılmıştır.

²²⁹ M. Ünal Şahin kelimeyi *hurḫāc* biçiminde okumuştur.

²³⁰ M. Ünal Şahin *hurḫ* şeklinde yazmıştır.

huşyetü 'd-dīk (خَصِيَّةُ الدِّيكِ) ‘horoz hayası’ (KMİB 96b/3) | ← A. *huşyā+al+dīk*.

huşyetü 'l-kelb (خُصْيِيَةُ الْكَلْبِ) ‘tilki taşacağı, it kasarı, sahleb otu, orchis hircina’
(KMİB 96a/3) | ← A. *huşyā+al+kalb*.

huşyetü 's-sa 'leb (خُصْيِيَةُ السَّالْبِ) ‘tilki taşacağı, sahleb otu, orchis hircina’ (MŞ 104a/5, K 22a/4, S 71b/3, KMİB 96a/13, T 33b/8), *huşai 's-sa 'leb*
(KMT 118b/3) | ← A. *huşyā+al+sa 'lab*.

huşūnet (خُشُونَت) ‘sertlik’ (MŞ 65a/3, KS 44a/6, K 6a/6, KMT 51a/7, S 38b/8, MNHS 38b/13) | ← A. *huşūnat*.

huşūnet-i halk (خُشُونَتِ حَلَقِ) ‘boğaz sertliği’ (MŞ 65a/3-4) | ← A. *huşūnat+halk*.

huṭṭāf (خُطَّاف) ‘kırlangıç kuşu’ (KMİB 97b/1) | ← A. *huṭṭāf*.

huṣāz (حُصْز) ‘şeytan ipliği, teke dikenini’ (H 28b/10, MŞ 35a/1, S 57b/7, KMİB 81a/13, Y 230a/4, MNHS 79b/4), *huṣuz* (KS 37a/17), *ḥaṣaṣ* (KMT 130b/4) | ← A. *huṣāz / huṣuz*.

huṣāz-ı hindī (MNHS 79b/4), *huṣāz-ı mekkī* (MNHS 75a/12)

huṣāz-ı mekkī (حُصْز مَكِّي) ‘mekke’ye ait şeytan ipliği/ teke dikenini’ (H 23a/9)
| ← A. *huṣāz/huṣuz+makkī*.
huṣāz-ı mekkī (H 28b/10)

huṣūr (حُصُور) ‘iç rahatlığı’ (Y 131a/5) | ← A. *huṣūr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Mu'inü 'l-Mürīd*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Kazan sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

hüdhüd (هُدْهُد) ‘çavuş kuşu, ibibik’ (İ 3a/6, MŞ 44a/6, Y 145a/1, MNHS 97b/13)
| ← A. *hudhud*.

hüdhüd ödi (MNHS 97b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü 'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

hükemā (حُكْمَا) ‘ilim adamları’ (MŞ 21b/6, K 25b/5, Y 139b/3, T 106a/5)
| ← A. *hukamā*’.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü 'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

hüküm (حُكْم) ‘bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar’

(TM 58a/1, MŞ 32a/4, Y 21b/7, MNHS 108b/9, T 21b/10), ‘tesir’ (TM 48b/2), ‘hakimiyet’ (KMİB 147a/10) | ← A. *hukm*.

hukm et- (KMİB 147a/10), *hukm-i müşāhede* (MNHS 108b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*, *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık* ve *Kuran Tercümesi*’nde karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

hürmetlü (حُرْمَتْلُو) ‘büyükçe, iri’ (KMİB 15a/1) | ← A.+T. *hurmat+lü*.

hürmetlü görün- (KMİB 15a/1)

hüsn (حُسْن) ‘güzellik’ (KMT 20b/3) | ← A. *husn*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

hütām (حُتَام) ‘son, nihayet’ (T 49a/6) | ← A. *hitām*.

hüzün (حُزْن) ‘üzüntü, keder’ (K 15b/2, KMT 18b/6, MNHS 16b/1) | ← A. *huzn*.

I

ibṭī (إِبْطَى) ‘koltuk altıyla ilgili’ (TM 46a/D) | ← A. ‘*ibṭī*’.

ırk (عِرْق) ‘kök’ (MŞ 175b/5, Y 248b/6, T 31b/11) | ← A. ‘*ırk*’.

ırk-ı gāvzubān (MŞ 175b/5), *ırk-ı cimcim* (Y 248b/6), *ırk-ı sūs* (T 31b/11)

ırk-ı medenī (عِرْق مَدَنِي) ‘medine kurdu olarak bilinen bir hastalık, *filaria*

medinensis’ (KS 42a/10, Y 231a/12) | ← A. ‘*ırk+madanī*’.

ırku’n-nesā (عِرْق النسا) ‘siyatik’ (TM 47b/D, H 110b/B, EM 18a/6, MŞ

102b/14, KMT 9a/11, KMİB 9a/8, Y 4a/10, T 61b/9)²³¹, *ırk-ı nisā* (S 45a/4), *araḳi’n-nisā* (Y 46b/2) | ← A. ‘*ırk+’al+nasā*’.

ırku’n-nisā renci (EM 18a/6)

²³¹ Yazmalarda ‘*ırku’n-nisā*’ biçiminde geçmiştir.

ısfanāh (اسفناخ) ‘ıspanak, *spinacia oleracea*’ (TM 42b/12, EM 46a/8, MŞ 127b/9, KS 6a/5²³², K 17a/9), *ısfināh* (MNHS 49b/11) | ← A. ‘ısfanāh.

ıskıl (اسقيل) ‘adasoğanı, *scilla maritima*’ (MŞ 67a/13²³³) | ← A. ‘ıskıl.

lu ‘*ūk-ı ıskıl*’ (MŞ 67a/13)

ıslāh (اصلاح) ‘iyileştirme’ (EM 12a/3, MŞ 15a/15, KMT 64a/9, S 9a/4, KMİB 40a/7, MNHS 12a/5, T 7a/2) | ← A. ‘ıslāh.

ıslāha getir- (EM 13a/1), *ıslāh ét-* (KMT 64a/9), *ıslāh eyle-* (KMİB 40a/7)

ışılāh (اصطلاح) ‘terim’ (KMT 12a/1, Y 6b/8) | ← A. ‘ışılāh.

ışk (عشق) ‘bir kimse veya bir şeye karşı duyulan çok kuvvetli sevgi ve bağlılık’ (H 21b/B²³⁴, EM 61b/13, KMİB 71a/10, Y 47b/9) | ← A. ‘ışk.

‘ışk renci (H 21b/B)

Kelime ilk olarak *Divan-ı Hikmet*’te geçer. Harem Türkçesi eserlerinden *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Muhabbet-nāme*’de geçmektedir.

ıtlāk (اطلاق) ‘bırakma, salıverme’ (EM 18a/14, MŞ 28b/1, KMT 152a/4, T 24a/12) | ← A. ‘ıtlāk.

ıtlāk ét- (EM 18a/14), *ıtlāk eyle-* (T 24a/12)

ıtrifil (اطريفيل) ‘su yoncası, *menyanthes trifoliata*’ (H 96a/10, T 88a/11), *ıtrifil* (EM 23a/14, MŞ 22a/1, KS 48a/3, KMT 79a/6, S 57a/1²³⁵, MNHS 96b/11), *ıtrafil* (Y 133a/8) | ← A. ‘ıtrifil.

ıtrifil ma ‘cūnı (EM 23a/14), *ıtrifil-ı sağır* (EM 13a/10), *kiçi ıtrifili* (H 29b/9), *ıtrifil-i kebîr* (KS 48a/3), *ıtrifil-i diger* (Y 251b/1), *ıtrifil-i mähân* (Y 241a/2), *ıtrifil-i miyāne* (Y 251a/9), *ıtrifil-i şāhtere* (Y 223b/7)

ıtrifil-ı sağır (اطريفيل صغیر) ‘akciğerin ziyanı durumunda fayda sağlayan’

(EM 13a/10) | ← A. ‘ıtrifil+sağır.

ıtrilāl (اطريلال) ‘kuzgun ayağı, *carum ammioides*’ (KMİB 2a/3), *ıtrilāl*

²³² Anıl Çelik, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

²³³ Zafer Önler, kelimeyi *eskıl* olarak okuyup kelimenin kökenini Grekçe olarak vermiştir.

²³⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi ‘aşk’ olarak okumuştur.

²³⁵ Ferhat Kurban, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

(Y 242a/13) | ← A. *ātrilāl*.

ıtrıyye (اُطْرِيَّه) ‘erişte aş’ (KMİB 17b/9) | ← A. ‘*ıtrıyya*.

ızırāb (اِضْطِرَاب) ‘maddi veya manevi acı’ (KMT 143b/13, Y 62a/1) | ← A. ‘*ızırāb*.

ızırāb it- (Y 111b/4), *ızırāb ol-* (Y 61b/13)

İ

i ‘āde (اِعَادَه) ‘tekrar eski durumuna gelme’ (KS 6b/8) | ← A. ‘*i ‘āda*.

i ‘āde olın- (KS 6b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

‘ibād (عِبَاد) ‘kullar’ (EM P1b/2, S 2a/8) | ← A. ‘*ibād*.

aḥḳar-ı ‘ibād (EM 1b/7), *rāzıḳ-ı ‘ibād* (EM P1b/2), ‘*ibādu’llāhi* (S 2a/8)

ibāḥat (اِبْأَحَتْ) ‘mubah kılma’ (EM 21a/4) | ← A. ‘*ibāḥa/ ‘ibāḥat+ < ‘ibāḥah*.

‘ibāret (عِبَارَت) ‘-den oluşmuş’ (TM 1b/13, MNHS 87b/9), ‘*ibaret* (Y 6b/7)

| ← A. ‘*ibārat*.

‘ibāret (عِبَارَت) ‘söz dizisi’ (T 1b/9) | ← A. ‘*ibārat+ < ‘ibārah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü’l-Hakayık*’ta karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

iblis (اِبْلِيس) ‘şeytan’ (KMİB 17b/13) | ← A. ‘*iblis* ← İbr.

iblis dırnağı (KMİB 17b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

ibni ‘irs (اِبْنِ عِرْس) ‘gelincik, *mustela vulgaris*’ (KMİB 3b/14) | ← A. ‘*ibn+ ‘irs*.

ibniyālūs layğūriyā (اِبْنِيَالُوس لَيْغُورِيَا) ‘soğuğu gizli sıcaklığı aşkar olan sıtma türü’

(KS 2a/1), *ibkiyālūs* (KS 25b/14) | ← A. *‘*ibniyālūs+layğūriyā*.

ibṭāl (اِبْطَال) ‘hükümsüz bırakma, bozma’ (Y 2a/2) | ← A. ‘*ibṭāl*.

ibṭāl it- (Y 2a/2)

ibtidā (اِبْتِدَاء) ‘başlangıç’ (MŞ 92a/1, KS 19b/6, KMT 20a/2, KMİB 77a/2, Y 148b/2, MNHS 79b/12) | ← A. ‘ibtidā’.

ibtidā’ ét- (KS 19b/6), *vaktü’l-ibtidā* (KMT 45b/3), *ibtidā-yı āb* (MNHS 79b/12)

icābet (اِجَابَت) ‘kabul etme’ (MŞ 178b/13, KS 23a/11, Y 10a/5, MNHS 39b/7)

| ← A. ‘icābat+ < ‘icābah.

icābet ét- (KS 23a/11), *icābet ol-* (Y 47a/1), *icābet eyle-* (MNHS 39b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Muhabbet-nāme*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

icāzet (اِجَازَت) ‘izin, müsaade’ (EM 58b/13) | ← A. ‘icāzat+ < ‘icāzah.

icāzet buyur- (EM 58b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

iccāş (اِجْعَاش) ‘erik’ (EM 5a/14, MŞ 9b/5, KMİB 6b/9), *iccāş* (T 39b/9) | ← A. ‘iccāş.

şarāb-ı iccāş (MŞ 9b/5)

ictihād (اِجْتِهَاد) ‘gücü yettiği kadar çalışma’ (KMT 2a/10²³⁶) | ← A. ‘ictihād.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

ictimā (اِجْتِمَاع) ‘toplanma’ (MNHS 10b/11) | ← A. ‘ictimā’.

ictināb (اِجْتِنَاب) ‘kaçınma, sakınma’ (S 10b/11, MNHS 14a/13) | ← A. ‘ictināb.

ictināb ét- (S 10b/11), *ictināb eyle-* (MNHS 14a/13)

idhāl (اِدْخَال) ‘dâhil etme’ (MNHS 16b/6, Y 10b/11) | ← A. ‘idhāl.

idhāl-i ‘ale’t-ṭa‘ām (Y 10b/11), *idhāl-i ṭa‘ām* (Y 10b/12), *idhāl ol-* (MNHS 16b/6)

idrāk (اِدْرَاك) ‘anlama yeteneği’ (K 3a/7, KMT 19b/1, MNHS 27a/7) | ← A. ‘idrāk.

²³⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘fikir’ anlamını vermiştir.

idrāk ét- (MNHS 27a/7), *idrāk olun-* (MNHS 29b/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

idmān (إِمْئَانٌ) 'alışkanlık' (S 35b/2, MNHS 15b/13²³⁷) | ← A. 'idmān.

idrār (إِذْرَارٌ) 'akıtmak' (EM 57b/9), 'sidik' (MŞ 13b/6, Y 21a/8, MNHS 203a/7, T 18b/15) | ← A. 'idrār.

idrār-ı bevl (EM 57b/9), *idrār-ı hayz* (MŞ 20b/14), *idrār ét-* (KMT 151b/12), *idrār-ı zenhüş-ı 'amelî* (Y 40b/2), *idrār edici* (MNHS 203a/7)

idrār-ı bevl (إِذْرَارٌ بَوْلٌ) 'idrar akıtma' (EM 57b/9) | ← A. 'idrār+bawl.

idrār-ı bevl eyle- (EM 57b/9)

iflāc (إِفْلَاحٌ) 'felç' (EM 28a/3) | ← A. 'iflāc.

iflācı gider- (EM 28a/3)

ifnā (إِفْنَاءٌ) 'yok etme' (S 3b/1) | ← A. 'ifnā'.

ifnā-yı ruṭūbet (S 3b/1)

ifrāt (إِفْرَاطٌ) 'aşırı' (EM 20b/10, MŞ 22a/13, KMT 15a/10, S 19b/5, KMİB 11b/15, Y 33a/2, MNHS 36a/7) | ← A. 'ifrāt.

ifrātı t-tamṣ (EM 20b/10), *ifrāt-ı harāret* (KMT 15a/10), *ifrāt-ı nuṣc* (KMT 15a/12), *ifrāt it-* (Y 40b/5), *ifrāt ol-* (Y 33a/2)

ifrātı t-tamṣ (إِفْرَاطُ الطَّمْثِ) 'regl akıntısının haddinden fazla olması durumu'

(EM 20b/10) | ← A. 'ifrāt+al+ṭamṣ.

ifsād (إِفْسَادٌ) 'bozma, bozukluk' (MŞ 50b/7, K 26a/3) | ← A. 'ifsād.

ifsād ét- (MŞ 50b/7), *ifsād-ı haẓm* (MŞ 75a/9)

iḥdāṣ (إِحْدَاصٌ) 'yapan' (MNHS 14b/1) | ← A. 'iḥdāṣ.

mūcib-i iḥdāṣ-ı maraẓ (MNHS 14b/1)

iḥlīl (إِحْلِيلٌ) 'erkek tenasül aletinin deliği' (EM 63b/8, MŞ 99b/8, KMT 17a/3,

S 31a/3, T 60b/2) | ← A. 'iḥlīl.

erüñ iḥlīli (EM 63b/8)

²³⁷ M. Ünal Şahin kelimeye 'jimnastik yapmak' anlamını vermiştir.

ihmāl (إِهْمَالٌ) ‘önem vermeyip kendi hâline bırakma’ (KMT 133a/13) | ← A. ’ihmāl.

ihmāl ét- (KMT 133a/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ihsān (إِحْسَانٌ) ‘bağışlama’ (T 40a/5) | ← A. ’ihsān.

ihsān eyle- (T 40a/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ihsās (إِحْسَاسٌ) ‘hissetme, duyma’ (EM 64a/3, MŞ 31a/12) | ← A. ’ihsās.

kuvvat-i ihsās (EM 64a/3), *ihsās eyle-* (MŞ 31a/12)

ihtibās (إِحْتِبَاسٌ) ‘tutulma, tutukluk’ (KMT 48b/4, T 60b/5) | ← A. ’ihtibās.

ihtibāsu’l-bevl (T 60b/5)

ihtikān (إِحْتِكَانٌ) ‘şırınga ile göden (kalın bağırsak) bağırsağına su verme, tenkiye yapma’ (EM 51b/14, MŞ 162a/5, KMT 7a/6, Y 130a/5) | ← A. ’ihtikān.

ihtikān ét- (EM 51b/14), *ihtikān kıl-* (MŞ 162a/5), *ihtikān edin-* (KMT 114b/1), *ihtikān etdür-* (KMT 106a/7)

ihtilāf (إِخْتِلَافٌ) ‘uyuşmazlık’ (TM 57a/D, MŞ 165b/8²³⁸, KMT 46a/6, MNHS 20a/2) | ← A. ’ihtilāf.

ma’cün-ı ihtilāf (MŞ 165b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ihtilām (إِخْتِلَامٌ) ‘uykuda cenabet olma’ (EM 36a/1, MŞ 105b/1, KMİB 30a/5, Y 36a/3) | ← A. ’ihtilām.

ihtilām ol- (EM 36a/1), *géc ihtilām eyle-* (KMİB 30a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ihtilāt-ı ‘aql (إِخْتِلَاطٌ عَقْلٌ) ‘akıl karışıklığı, akli melekelerle hâle gelmek, mantıksız olmak’ (MŞ 32b/15) | ← A. ’ihtilāt+ ‘aql.

²³⁸ Zafer Önler, kelimeyi *ihtilāv* biçiminde okumuştur.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

iḥtimā (اِخْتِمَا) 'perhiz etme' (KS 45b/6) | ← A. 'iḥtimā'.

iḥtimā ét- (KS 45b/6)

iḥtimāl (اِخْتِمَال) 'mümkün olma' (MŞ 59a/12, MNHS 72b/5) | ← A. 'iḥtimāl'.

iḥtimāl eyle- (MNHS 72b/5), *iḥtimāl ét-* (MNHS 16b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da karşımıza çıkmıştır.

iḥtināḳ-ı rahm (اِخْتِنَاق رَحْم) 'isteri' (Y 127a/2) | ← A. 'iḥtināḳ+rahm'.

iḥtirāḳ (اِخْتِرَاق) 'tutuşup yanma' (MŞ 126a/6, KMT 62b/7, MNHS 110b/8)

| ← A. *iḥtirāḳ*.

iḥtirāḳ-ı balğam (MŞ 126a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nâme*'de karşımıza çıkmıştır.

iḥtirāz (اِخْتِرَاز) 'sakınma' (EM 58b/14, MŞ 105b/15, K 16a/12, S 6a/11, MNHS 129a/12, T 10a/1) | ← A. 'iḥtirāz'.

iḥtirāz eyle- (EM 58b/14), *iḥtirāz ét-* (MŞ 105b/15), *iḥtirāz étdür-* (MNHS 129a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

iḥtişār (اِخْتِشَار) 'anlama zarar vermeden açıklama ve ayrıntıları çıkararak maksadı daha kısa ifade etme' (MŞ 126b/5, KMT 4b/10²³⁹, Y 29b/7) | ← A.

'iḥtişār'.

iḥtişār ét- (Y 170b/8)

iḥtiyāc (اِخْتِیَاج) 'gerekli olma' (MŞ 117b/4, KS 26b/5, K 17b/10, KMT 55b/3, Y 1b/9, MNHS 15b/8, T 63a/1) | ← A. 'iḥtiyāc'.

iḥtiyāc ol- (MŞ 117b/4), *iḥtiyāc olun-* (KS 26b/5), *iḥtiyāc olun-* (MNHS 15b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

²³⁹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *iḥtizār* biçiminde okumuştur.

iḥtiyār (اختيار) ‘seçme, tercih etme’ (TM 27a/14, EM 62b/11, KMT 38b/12, Y 26a/10) | ← A. ‘iḥtiyār.

iḥtiyār eyle- (EM 62b/11), *iḥtiyār et-* (TM 35a/11), *iḥtiyār kıl-* (TM 42b/8), *iḥtiyār ol-* (TM 27b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Nehcü’l-Ferādis*’te karşımıza çıkmıştır.

iḥtiyārsuz (اِخْتِيَارُ سُزْ) ‘elinde olmadan’ (MNHS 150b/8) | ← A.+T. ‘iḥtiyār+suz.

iḥtiyāt (احتياط) ‘tedbirli ve ölçülü davranma’ (TM 45a/11, KS 9a/8, KMİB 69b/12, Y 37a/3, MNHS 31b/13), *iḥtiyāt* (T 88a/15) | ← A. ‘iḥtiyāt.

iḥtiyāt eyle- (TM 45a/11), *iḥtiyāt olun-* (KS 9a/8), *iḥtiyāt èt-* (Y 86b/11), *iḥtiyāt-ı erzānī* (MNHS 31b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*’te karşımıza çıkmıştır.

iḥtiyātsuz (اِخْتِيَاْتُ سُزْ) ‘tedbirsiz’ (KMT 110b/2) | ← A.+T. ‘iḥtiyāt+suz.

iḥtiyātsuz komak (KMT 110b/2)

iḥvān (اخوان) ‘arkadaşlar, kardeşler’ (K 1b/8, MNHS 2b/7) | ← A. ‘iḥwān.

iḥvānı’l-vefā (K 1b/8)

iklīl (اكليل) ‘çiçeklerin taç kısmı’ (TM 54a/D) | ← A. ‘iklīl.

iklīlū’l-melik (اكليل الملك) ‘kokulu sarı yonca, muflun, koçboynuzu, meliotus

officinalis’ (TM 60a/CII5, H 44a/11, EM 40b/7, MŞ 16a/15, KMT 108b/4, KMİB 20b/4), *ikli’l-melik* (KS 16b/15), *ekli’l-melik* (Y 166b/10), *eklīl-i melik* (MNHS 55b/1), *iklīl-i melik* (MNHS 43b/2), *eklīlī’l-melik* (T 37b/10) | ← A. ‘iklīl+al+malak.

iklīlī’s-sevdā (اكليل السودا) ‘annulus albidus’ (MNHS 157a/10)

| ← A. ‘iklīl+al+sawdā’.

iklīm (اقليم) ‘eski coğrafya bilgilerine göre ekvatorдан kuzey kutbuna kadar olan

yeryüzünün ayrıldığı yedi bölgeden her biri’ (TM 6b/2, KMT 12b/1, MNHS 68a/11) | ← A. ‘iklīm ← Yun. klima.

ayruk iklīm (KMT 12b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

iklīmiyā (اِقْلِيْمِيَا) 'altın ve gümüşün dibe çöken çökeltisi' (MŞ 171b/7, KS 51a/15)

| ← A. 'iklīmiyā.

iklīmiyā'l-fizza (KS 51a/15), *gümiş iklīmiyāsı* (MŞ 171b/7)

'ikr (عَكْر) 'kök' (MNHS 83a/2) | ← A. 'ikr.

'ikrū'z-zeyt (MNHS 83a/2)

iktifā (اِكْتِفَا) 'yetinme' (Y 214a/11) | ← A. 'iktifā'.

iktifā ét- (Y 214a/11)

iktizā (اِكْتِزَا) 'lüzum, gerek' (TM 42a/4, MNHS 28a/12) | ← A. 'iktizā'.

ay iktizāsı (TM 42a/4), *iktizā eyle-* (MNHS 28a/12-13)

ilā (اِلْيَا) '-e değin' (MNHS 194a/4, Y 1b/3) | ← A. 'ilā.

ile 'ş-şufret (MNHS 194a/4), *ile* 's-sevād (MNHS 194a/5), *ile* 'l-beyāz (MNHS 194a/5), *ile* 'l-ḥumret (MNHS 194a/6)

'ilāc (عِلَاج) 'bir hastalığı iyileştirmek amacıyla türlü yollardan kullanılan doğal veya sentetik madde, em' (TM 8a/8, H 70b/12, EM 49a/8, KK 9a/3, MŞ 1b/5, KS 1b/2, K 1b/11, KMT 6b/8, KMİB 21a/13, Y 3b/7, MNHS 125b/4, T 17a/9) | ← A. 'ilāc.

tarīk-i 'ilāc (MŞ 1b/7), *'ilāc-ı tablī* (MŞ 81b/4), *'ilāc-ı laḥmī* (MŞ 81b/7), *'ilāc-ı ābzen* (Y 25b/7), *'ilāc-ı evvel* (Y 26a/2), *'ilāc-ı ḥiṣm* (Y 52a/2), *'ilāc-ı inkişār* (Y 145b/3), *'ilāc-ı istiskā-yı zaḳī* (Y 189a/6), *'ilāc-ı meybīh* (Y 159a/2), *'ilāc-ı kāmīl* (MNHS 125b/4), *'ilāc-ı şavāb* (MNHS 169b/13), *ḳānūn-ı 'ilāc* (MNHS 6a/4-5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

ilāh (اِلَه) 'Allah' (K 1b/1) | ← A. 'ilāh.

ilāh-i ḳādir-i bī-zevāl (K 1b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da karşımıza çıkmıştır.

ilāhī (إلهي) 'ey benim Allah'ım' (TM 2a/10, Y 78a/8, MNHS 24a/2) | ← A. 'ilāhī.

hikmet-i ilāhī (MNHS 24a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi'rac-nāme*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde karşımıza çıkmıştır.

īl (عَلَّ) 'hastalıklar' (MŞ 41a/13, KS 43a/18) | ← A. 'ilal.

īl-i sevdāvī (MŞ 41a/13)

ileyh (إليه) 'ona' (KS 21b/19)²⁴⁰ | ← A. 'ilayh.

muhtāc-ı ileyh (KS 21b/19)

ilhāh (الحاح) 'üstüne düşme' (Y 130a/9) | ← A. 'ilhāh.

ilhāh ét- (Y 130a/9)

ilhām (إلهام) 'ilahi düşünce' (MNHS 3b/3) | ← A. 'ilhām.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

īl-i enbāt (عَلَّكَ أَنْبَأْتُ) 'yeşil çeşelmük sakızı' (KS 50a/8) | ← A. 'īl+ 'anbāt.

illā (لَا) '+dan başka' (TM 14a/2), 'mutlaka, ille' (TM 28b/D, H 69a/2, EM 27b/14, MŞ 20a/15, KS 3b/9, Y 2a/7, MNHS 5b/7, T 10a/8), *allā* (KS 34b/7), 'ancak, sadece' (K 15a/12, KMİB 2a/4) | ← A. 'illā.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

illet (عَلَّتْ) 'hastalık' (H 2b/11, EM 49b/13, MŞ 18a/10, KS 16b/10, K 3b/6,

KMT 7a/8, Y 56b/7, MNHS 5b/13, T 81a/9) | ← A. 'illat+ < 'illah.

²⁴⁰ Anıl Çelik kelimeyi *ālīye* olarak okuyup 'yüksek, yüce' anlamlarını vermiştir.

'illet ol- (EM 49b/13), *mādde-i 'illet* (MŞ 54b/8), *māye-i 'illet* (MŞ 52b/1), *başda olan 'illetler* (KMT 7a/8), *'illet-i terakkī* (KMT 136b/10), *'illet-i deynānīş* (Y 40b/6), *'illet-i rīşte* (Y 231a/6), *'illet-i şar'* (Y 68a/4), *def'-i māye-i 'illet* (MNHS 5b/13), *taḥaccür 'ileti* (MNHS 90b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da çıkmıştır.

'**illetlü** (عَلَّوْ) 'hastalıklı' (MŞ 91a/10, KS 47a/9, MNHS 44a/2) | ← A.+T. 'illat+lü.

'**ilm** (علم) 'bilme, bilim' (TM 1b/9, EM 1b/3, MŞ 1b/3, K 6b/11, KMT 2a/3, Y 50a/1, MNHS 2b/10, T 1b/4) ← A. 'ilm.

'*ilim bil-* (TM 2b/1), '*ilm-i tıb* (K 6b/11), '*şerīf 'imler* (KMT 2a/3), '*tıb 'ilmi* (KMT 2a/4), '*ten 'ilmi* (KMT 2a/7), '*dīn 'ilmi* (KMT 2a/7), '*ulu 'ilm* (KMT 2a/9), '*ilm-i şerīf* (Y 1b/11), '*ilm ehli* (MNHS 2b/10), '*menāşib-ı 'ilm* (MNHS 2b/7-8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mi'rac-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Muhabbet-nāme*'de karşımıza çıkmıştır.

'**ilmī** (عِلْمِي) 'ilme ait' (MŞ 1b/12, Y 3a/12) | ← A. 'ilmī.

'**iltihāb** (الْتِهَاب) 'vücudun, herhangi bir dokusunda mikroplara veya başka zararlılara karşı şişkinlik, kızarıklık, ısı artışı, ağrı ile şekillenen ve ileri safhasında irin toplanması da görülen, hayati özellik taşıyan koruyucu reaksiyonu' (MNHS 110b/11) | ← A. 'iltihāb.

'**iltişāk** (الْتِصَاق) 'iki organın birbirine yapışması' (MNHS 90b/10) | ← A. 'iltişāk.

'**imām-ı ḥarameyn** (إِمَامَ حَرَمَيْنِ) 'hz. Muhammed' (KMT 2a/4²⁴¹)

| ← A. 'imām+ḥaramayn.

imām kelimesi ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

'**īmān** (إِيمَان) 'güçlü inanç' (K 1b/4) | ← A. 'īmān.

²⁴¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi dizine eklememiştir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mi'rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

'imāret (عمارت) 'bir yeri bayındır ve mamur etme' (TM 1b/6) | ← A. 'imārat+ < 'imārah.

'imāret kıl- (TM 1b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

īmīn (ایمین) 'emniyet ve güven içinde olan' (TM 57a/4) | ← A. 'amīn.

īmīn ol- (TM 57a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kısasü'l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

imkān (امكان) 'olabilecek durumda bulunma' (KMT 13b/11) | ← A. 'imkān.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kısasü'l-Enbiyā* ve *Muhabbet-nāme*'de karşımıza çıkmıştır.

imsāk (امساك) 'perhiz' (KMT 20a/5) | ← A. 'imsāk.

imtidād (امتداد) 'uzama, uzanma' (MNHS 194a/3) | ← A. 'imtidād.

kābil-i imtidād (MNHS 7a/10)

imtiḥān (امتحان) 'tecrübe etme' (MNHS 184a/4) | ← A. 'imtiḥān.

imtiḥān ét- (MNHS 184a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

imtilā (امتلاء) 'tıka basa yemekten gelen mide dolgunluğu, hazımsızlık' (EM 16a/5, MŞ 98a/3, KS 30a/13, KMT 49b/4, Y 3a/13, MNHS 52a/4) | ← A. 'imtilā'.

imtilā-yı bi-hasebi 'l-kuvvā (Y 58b/11)

imtilā (إمْتِلَاي) ‘hazımsızlığa ait’ (MŞ 91a/5) | ← A. ‘*imtilā*’.

teşennü-i imtilā (MŞ 91a/5)

imtinā (إمْتِنَا) ‘bir nesneden feragat edip geri durmak’ (KS 14a/12) | ← A.

‘*imtinā*’.

imtinā ‘ét- (KS 14a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*’te geçmiştir.

imtişāl (إمْتِشَال) ‘uyma’ (KMİB 1b/4) | ← A. ‘*imtişāl*’.

imtişāl ‘ét- (KMİB 1b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*’te geçmiştir.

imtizāc (إمْتِزَاج) ‘uygunluk, uyuşma’ (İ 1b/2) | ← A. ‘*imtizāc*’.

ināyet (عِنَايَة) ‘lutuf, ihsan’ (MŞ 157a/14, KS 14a/19, KMT 78a/1²⁴², Y 121b/4)

| ← A. ‘*ināyat*+ < ‘*ināyah*’.

‘*ināyet* olın- (KS 19b/15), ‘*ināyet-i gālib* (KS 26b/16), ‘*ināyet* ‘ét- (KMT 78a/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Kıyasü 'l-Enbiyā*, *Mi 'rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, Kırım sahasına ait yarlık ve bitikler (1477’ye kadar olan) ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde karşımıza çıkmıştır.

inbisāt (إِنْبِسَاط) ‘yayılma, genişleme’ (KMT 18b/2, MNHS 28a/6) | ← A. ‘*inbisāt*’.

hareket-i inbisāt (MNHS 28a/6)

ineb (عَنْب) ‘üzüm’ (MŞ 180b/10, S 46b/10, KMİB 115a/7, T 19a/13) | ← A.

‘*inab*’.

şarāb-ı ineb (MŞ 180b/10), *dühnü* ‘uşaru’-l- ‘*ineb* (KMİB 115a/7), *hummar-ı ineb* (T 19a/13)

inebiyye (عَنْبِيَّه) ‘gözün yaş üzümüne benzeyen tabakası’ (TM 16a/12, MNHS

62a/4) | ← A. ‘*inabiyya*’.

nev ‘-i ‘*inebiyye* (MNHS 174a/13)

²⁴² Ali Haydar Bayat, kelimeyi ‘*inā* şeklinde okuyup ‘başa dökmek’ anlamı vermiştir.

'inebü' s-sa 'leb (عَنْبُ الثَّعْلَبِ) 'it üzümü, köpek memesi, tilki üzümü, köpek üzümü, *solanum nigrum*' (EM 2a/12, MŞ 116a/12, S 39b/10, KMİB 14b/3, Y 83b/4, MNHS 34a/13), **'ineb-i sa 'leb** (KS 35a/14) | ← A. **'inab+al+sa 'lab**.
'inebü' s- sa 'leb şuyı (KMİB 14b/3)

infeha (انْفَحَا) 'peynir mayası, kursak mayası' (KMİB 29a/15²⁴³) | ← A. **'infaha**.

inhilāl (انْحِلَالٌ) 'dağılma, çözülme' (MNHS 201b/8) | ← A. **'inhilāl**.

inhilālū 'l-ferd (MNHS 201b/8)

inhidār (انْحِدَارٌ) 'bir uzvun derisinin darbe sebebiyle şişmesi' (S 8b/1) | ← A. **'inhidār**.

inhirāk (انْحِرَاقٌ) 'yanmak' (MNHS 157b/11²⁴⁴) | ← A. **'inhirāk**.

inhiṭāṭ (انْحِطَاطٌ) 'kuvvetten düşme' (KMT 125a/6, MNHS 34b/11), **inhiṭāṭ** (Y 128a/12) | ← A. **inhiṭāṭ**.

inhiṭāṭ vaḳtinde (KMT 125a/6), **vaḳtū 'l-inhiṭāṭ** (KMT 45b/7), **inhiṭāṭda ol-** (MNHS 34b/11)

inhizām (انْهِيْضَامٌ) 'sindirim' (S 33b/10) | ← A. **'inhizām**.

in 'ikād (انْهِيْضَادٌ) 'akdetme' (S 2b/7) | ← A. **'in 'ikād**.

inkār (انْكَارٌ) 'kabul ve tasdik etmeme' (K 18b/9) | ← A. **'inkār**.

inkār èt- (K 18b/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü 'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

inḳibāz (انْقِبَاضٌ) 'kasılma' (KMT 18b/3, MNHS 31a/11) | ← A. **'inḳibāz**.

hareket-i inḳibāz (MNHS 31a/11)

inḳilābu 's-sa 'r (انْقِلَابُ الشَّعْرِ) 'kıl dönmesi' (MNHS 100a/10)

| ← A. **'inḳilāb+al+sa 'r**.

ins (اِنْسٌ) 'insan' (KMİB 147a/10) | ← A. **'ins**.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şirîn* ve *Mu'inü 'l-Mürîd*'de karşımıza çıkmıştır.

²⁴³Yasemin Yıldız, *enfeha* biçiminde okumuştur.

²⁴⁴M. Ünal Şahin kelimeye 'yırılma, yırtık olma' anlamını vermiştir.

inşāf (انصاف) ‘merhametli davranma’ (Y 249a/8) | ← A. ‘inşāf.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*, *Nehcü’l-Ferâdîs* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da karşımıza çıkmıştır.

insân (إنسان) ‘iki ayaklı, iki elleri, akıllı ve konuşma yeteneği olan memeli canlı’

(İ 1b/9, KMT 11a/7, Y 4b/9, MNHS 2a/9, T 85a/2) | ← A. ‘insân.

eşhâs-ı insân (KMT 12b/5), *nev’-i insân* (KMT 12a/12), *nağş-ı şûret-i insân* (MNHS 19a/6), *li-veca’i’l-insân* (T 85a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nâme*’de geçmiştir.

insâniyyet (إنسانيّة) ‘insana yakışır, insanlık’ (MNHS 15a/10) | ← A. ‘insâniyyat.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

in-şāa’ llāh (انشاءالله) ‘Allah isterse’ (TM 5a/1, H 98b/12, MŞ 19a/11, K 9a/5,

KMT 5a/10, Y 57a/5, MNHS 191a/12), *in-şāa’ llāhu* (MŞ 1b/6), *إِنْ شَاءَ اللَّهُ* (T 83a/3, İ 2a/3) | ← A. ‘in+şā+allāhu.

in-şā’ allāhu ta’ālā (TM 5a/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Kırım sahasına ait yarlık ve bitikler (1477’ye kadar olan) ile Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

intifā (إنتفاع) ‘faydalanma, yararlanma’ (KMT 2a/8) | ← A. *intifā* ‘.

intifā ‘ az ol- (KMT 2a/8)

inṭifā (إنطفأ) ‘söndürme’ (S 3b/1) | ← A. ‘inṭifā ‘.

inṭifā-yı harāret (S 3b/1)

intifāh (إنتفاخ) ‘bir organın şişip kabarması’ (MNHS 113b/8) | ← A. ‘intifāh.

‘umūmu’l-intifāh (MNHS 114a/12)

intihā (إنتهى) ‘sona erme’ (MŞ 63a/1, KMT 20b/4, Y 62b/11, MNHS 12a/1)

| ← A. ‘intihā ‘.

vaktü’l-intihā (KMT 45b/5)

intikāl (انتقال) ‘bir yerden başka yere geçme’ (KS 14a/7, Y 60a/9, MNHS 15b/5)

| ← A. ‘intikāl.

intikāl ét- (KS 14a/7)

intiṣā 'u 'l-hedeb (اِنْتِشَاءُ الْهَدَب) 'kirpik dökülmesi' (MNHS 91b/9)

| ← A. 'intiṣā' + al + hadab.

intiṣār (اِنْتِشَار) 'şişin yayılması, dağılması' (H 34b/B, Y 145b/2, MNHS 61a/1)

| ← A. 'intiṣār.

intiṣāru 'l-kurūh (اِنْتِشَارُ الْفُرُوح) 'yaraların yayılması' (MNHS 201b/7)

| ← A. 'intiṣār + al + kurūh.

intiṣārlık (اِنْتِشَارْلِق) 'şişin yayılması, dağılması' (TM 47a/D²⁴⁵) | ← A.

'intiṣār + lık.

intizām (اِنْتِظَام) 'düzgünlük, düzen, tertip' (KMT 56b/13²⁴⁶) | ← A. 'intizām.

ğayr-ı intizām (KMT 56b/13)

inzāl (اِنْزَال) 'boşalma' (KMT 119b/13, S 28a/9, KMİB 70b/9, Y 120b/6)

| ← A. 'inzāl.

sür 'atu 'l-inzāl (KMT 119b/13), inzāl ol- (S 28a/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

inzār (اِنْزَار) 'korkutma, sakındırma' (Y 65b/1) | ← A. 'inzār.

inzār ét- (Y 65b/1)

irādet (اِرَادَت) 'irade' (KMT 38b/8) | ← A. 'irādat + < 'irāda.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Mu 'inü 'l-Mürīd*'de geçmiştir.

irādetsüz (اِرَادَتْسُز) 'iradesiz' (MŞ 57a/5) | ← A.+T. 'irādat+süz.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu 'inü 'l-Mürīd*'de geçmiştir.

irādī (اِرَادِي) 'bilinçli olarak' (KMT 36a/3) | ← A. 'irādī.

irādī hareketler (KMT 36a/3)

iṣābe (عَصَاب) 'sargı bezi, bağ' (KS 29b/18, MNHS 122b/11) | ← A. 'iṣāba.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

isfīdāc (اِسْفِيدَاچ) 'üstübeç' (H 47b/8, EM 32b/2, MŞ 26b/7²⁴⁷, KMİB 3b/7,

²⁴⁵ Binnur E. Doğuer, kelimeyi *intiṣār*lık olarak okuyup aksırma durumu olarak anlam vermiştir.

²⁴⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *intitām* biçiminde okumuştur.

²⁴⁷ Zafer Önler, kelimenin kökenine Farsça yazmıştır.

MNHS 175a/5), *isfitāc* (EM 36b/12), *isbīdāc* (KMT 120b/7), *isfidāc* (Y 144a/11) | ← A. 'isfidāc.

isfidāc aşu (H 94b/5), *isfidāc merhemi* (H 7b/12), *isbīdāc merhemi* (KMT 120b/7), *isfidāc-ı erziz* (MNHS 175a/5), *isfidāc-ı r-raşāş* (MNHS 132b/4)

islīh (إسْلِيح) 'yabani rezeda, reseda asolaich' (KMİB 12b/6) | ← A. 'islīh.

ishāl (إسْهَال) 'sürgün' (TM 31a/9, H 5b/2, EM 15b/1, MŞ 6a/7, KS 5a/14, K 16a/5, KMT 7a/6, S 21a/11, KMİB 3b/13, Y 27b/1, MNHS 154a/10, T 8b/9) | ← A. 'ishāl.

ishāl edici (TM 55a/D), *ishāl-i kadīm* (EM 51a/8), *ishāl eyle-* (TM 53a/12), *ishāl ol-* (TM 40b/2), *katı ishāl* (H 89b/2), *şaru ishāl* (H 92a/3), *şafra ishālī* (H 89a/B), *ishāl-i demevī* (MŞ 162a/2), *ishāl ét-* (K 16a/5), *ishālī kabz ét-* (K 20b/8), *ishālī zāyil eyle-* (K 20a/12), *ishāl-i balgamī* (Y 68a/1), *ishāl-i kebedī* (Y 171b/12), *ishāl-i mütevātir* (Y 171a/6), *ishāl-i şafra* (Y 67b/11), *ishāl-i şafra vī* (Y 67b/10), *ishāl-i sahc* (Y 171b/4), *ishāl-i sevdāvī* (Y 173a/5), *ishāl étdür-* (MNHS 154a/10), *ishāl-i şafra eyle-* (MNHS 11b/2), *ishāl-i demevī* (MŞ 71a/1)

ishāl-i kadīm (إِسْهَال قَدِيم) 'müzmin ishal' (EM 51a/8) | ← A. 'ishāl+kadīm.

ishāl (إِسْقِيل) 'adasoğanı, scilla maritima, urgınca scilla' (KMT 95a/6²⁴⁸) | ← A. 'ishāl.

ism (إِسْم) 'ad' (MŞ 119a/12, KMT 17b/1) | ← A. 'ism.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

ismīd (إِسْمِيد) 'antimon, sürme taşı' (KMT 115a/9), *ismīd* (KMİB 6a/11,

MNHS 76a/3) | ← A. 'ismīd.

dögölmiş ismīd (KMT 115a/9)

isrāf (إِسْرَاف) 'boşuna sarfetme' (EM 62a/3, Y 35a/1) | ← A. 'isrāf.

isrāf ét- (EM 62a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

işne 'aşerī' (إِثْنَيْ عَشْرِي) 'on iki parmak bağırsağı' (TM 15b/8), *işnā* 'aşerī

(KMT 41b/9) | ← A. 'işnā+ 'aşar.

²⁴⁸ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *isfil* olarak okumuştur.

me ‘ā-yı iṣnā ‘aṣerī (KMT 30a/2)

isti ‘dād (اِسْتِغْدَادٌ) ‘yatkınlık’ (MNHS 117b/5) | ← A. ‘isti ‘dād.

isti ‘dād ol- (MNHS 117b/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs, Hüsrev ü Şīrīn*, Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

istidlāl (اِسْتِذْلَالٌ) ‘bir delile dayanarak bir husus hakkında hükme varma’ (KS 16a/3) | ← A. ‘istidlāl.

istidlāl olun- (KS 16a/3)

istifrāğ (اِسْتِفْرَاغٌ) ‘kusma’ (TM 4a/4, H 13b/B, EM 50a/3, MŞ 13b/1, KS 5a/12,

KMT 48b/4, Y 26a/7, MNHS 17b/8, T 7b/11), *istifrā* (KMİB 36b/5) | ← A. ‘istifrāğ.

istifrāğ eyle- (TM 44b/7), *istifrāğ ét-* (TM 44b/8), *istifrāğ-ı beden* (KS 11a/22), *istifrāğ étdür-* (KMT 79b/7), *istifrā ét-* (KMİB 36b/5), *istifrāğ-ı küllī* (Y 32b/11), *istifrāğ-ı tabī’ī* (Y 47b/8)

istifrāğī (اِسْتِفْرَاغِيٌّ) ‘kumaya ait’ (MŞ 57a/1) | ← A. ‘istifrāğī.

istiḥāza (اِسْتِحَاْزَةٌ) ‘kadının müstehaza olması’ (H 102a/1) | ← A. *istiḥāza*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

istiḥmām (اِسْتِحْمَامٌ) ‘hamama girme’ (MŞ 127b/8, KS 6b/8, KMT 6b/11,

MNHS 52b/12) | ← A. ‘istiḥmām.

mülāzemet-i istiḥmām ét- (MŞ 127b/8), *tedbīr-i istiḥmām* (KS 6b/8), *istiḥmām ét-* (KMT 50b/3), *istiḥmām étdür-* (MNHS 52b/12)

istiḥrāc (اِسْتِحْرَاجٌ) ‘çıkarma’ (İ 1b/4, KMT 68b/12, Y 1b/8) | ← A. ‘istiḥrāc.

istiḥrāc olun- (KMT 68b/12), *istiḥrāc kıl-* (Y 1b/8), *istiḥrāc-ı belādīr* (Y 125b/3), *istiḥrāc ét-* (İ 1b/4)

istiḫāmet (اِسْتِخَامَةٌ) ‘yön’ (EM 59a/1, KMT 44a/13) | ← A. ‘istiḫāmat+ < ‘istiḫāmah.

istiḫāmet-i şihhat (EM 59a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

isti ‘māl (اِسْتِعْمَالٌ) ‘kullanma’ (TM 59b/C, H 37a/12, İ 6a/1, MŞ 8b/9, KS 7b/11,

K 20a/10, KMT 10a/6, KMİB 2a/5, Y 2a/4, MNHS 15a/5, T 12a/6) | ← A. ‘isti ‘māl.

isti'māl èt- (TM 59b/C), *isti'māl ol-* (KMT 10a/6), *isti'māl olun-* (KMİB 2a/5), *isti'māl eyle-* (MNHS 15a/5)

istincā (اِسْتِنَجَا) 'abdestten sonra temizlenme' (MŞ 11b/4, K 17a/7, KMİB 24a/6,

T 15b/5) | ← A. 'istincā'.

istincā èt- (MŞ 11b/4), *istincā eyle-* (T 15b/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

istinşāk (اِسْتِنْشَاك) 'kuvvetle koklama' (EM 47a/4, KMT 110a/9) | ← A. 'istinşāk'.

istinşāk èt- (EM 47a/4)

istirhā (اِسْتِرْحَا) 'gevşeme' (EM 62b/9, S 69a/4, MNHS 202a/7), *istirhā* (MŞ 58a/5) | ← A. 'istirhā'.

istirhā ol- (MŞ 58a/5), *istirhā-yı müfred* (MNHS 202a/7)

istirhāyī (اِسْتِرْحَايِي) 'yüzün ve gözün eğrilmesi şeklinde görülen felç' (H 23a/B)

| ← A. 'istirhāyī'.

istiskā (اِسْتِسْقَا) 'vücudun çeşitli yerlerinde su toplanması' (TM 25a/D, H 85a/1,

EM 16b/1, MŞ 8b/3, KS 45b/4, KMT 8b/10, S 13b/4, KMİB 2b/14, Y 15a/6, T 11b/14) | ← A. 'istiskā'.

istiskā-yı tablī (H 87a/1), *istiskā-yı zıkkī* (H 86b/1), *istiskā ol-* (MŞ 8b/2), *istiskā-yı lahmī* (KMT 94b/11), *istiskā ol-* (KMİB 2b/14)

istiskālu (اِسْتِسْقَالُو) 'istiskalı' (MŞ 80a/14) | ← A.+T. 'istiskā'+lu.

istivā (اِسْتِوَا) 'müsavi olma' (KMT 56b/7) | ← A. 'istivā'.

istizhār (اِسْتِظْهَار) 'yardım isteme' (MNHS 162b/3) | ← A. 'istizhār'.

sebīl-i istizhār (MNHS 162b/3)

istūhūdūs (اِسْطُوخُوْدُوْس) 'lavanta, *lavandula stæchas*' (H 91a/10²⁴⁹) *ustūhudūs*

(EM 44a/1), *ustūhudūs* (S 72b/8), *ustūhudūs* (T 27b/4) | ← A. 'istūhūdūs'.

işāret (اِشَارَت) 'gönüle gelen belirti' (TM 2b/2, H 1b/13), 'el, yüz hareketleriyle

gösterme' (K 1b/12), 'bir şey üzerine dikkati çekme' (KMİB 1b/6) | ← A. 'işārat+ < 'işārah'.

işāret èt- (K 1b/12), *işāret olun-* (KMİB 1b/6)

²⁴⁹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *ustūhūdūs* olarak okumuştur.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

işhîş (الشحيص) 'sakız diken, beyaz kurtluca, *atractylis gummiifera*' (KMİB 16a/9) | ← A. 'aşhîş.

iştah (الشته) 'yemek yeme isteği' (T 52b/6) | ← A. 'iştah.

iştihā (اشتها) 'yeme isteği, iştah' (TM 18a/4, H 6a/6, EM 9a/9, KS 2a/5, K 2a/12, KMT 66a/3, KMİB 15b/12, Y 80b/12, MNHS 16b/12, T 2b/5), *iştehā* (MŞ 2a/11), 'istek' (EM 9a/9) | ← A. 'iştihā'.

iştihā getir- (TM 18a/4), *iştihā za'ifliği* (TM 39a/8), *yalancı iştihā* (H 6a/11), *ta'ām iştihā* (H 80b/3), *iştihā eksük ol-* (H 6a/6), *cimā' iştihā* (EM 9a/9), *iştihā* az ol- (K 15b/4), *iştihā kavī ét-* (K 20b/13), *iştihāyı aç-* (KMİB 15b/12), *iştihā-yı şādık* (Y 10b/9), *iştihā ol-* (MNHS 16b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

iştihāsuz (اشتهاسوز) 'iştahsız' (MŞ 4a/1), *اشتهاسوز* (T 5b/4) | ← A.+T. 'iştihā'+suz.

iştihāşuzluk (اشتهاضلق) 'iştahsızlık' (H 6a/5, EM 63a/11) | ← A.+T. 'iştihā'+şuzluk.

iştihāşuzluk ol- (H 6a/5)

i'tibār (اعتبار) 'dikkate alma' (MŞ 14a/3, KS 9a/13, K 3a/11, KMT 12a/5)

| ← A. 'i'tibār.

i'tibār eyle- (MŞ 14a/3), *i'tibār ét-* (K 3a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

i'tidāl (اعتدال) 'tam gerektiği kadar olma' (EM 66b/2, MŞ 2a/8, KMT 11b/11, S 3a/7, KMİB 100a/13, Y 5a/6, MNHS 18b/7, T 3b/2) | ← A. 'i'tidāl.

i'tidāle gel- (EM 66b/2), *i'tidāl-i haqīkī* (KMT 11b/13), *i'tidāle eriş-* (S 3a/7)

i 'tidāl-i ḥaḳīkī (اعْتِدَالِ حَقِيقِي) ‘gerçek ortalama’ (KMT 11b/13) | ← A. *'i 'tidāl+ḥaḳīkī*.

i 'tikād (اعْتِقَادٌ) ‘inanç’ (MNHS 17a/8, Y 11a/10) | ← A. *'i 'tikād*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

i 'timād (اعْتِمَادٌ) ‘güven’ (MNHS 27b/2, Y 34a/4, T 61b/4) | ← A. *'i 'timād*.

i 'timād ét- (Y 34a/4), *i 'timād eyle-* (MNHS 27b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ittifāk (اتِّفَاقٌ) ‘anlaşmaya varma’ (TM 2a/4, MŞ 148a/2, KS 11b/14, K 8a/8,

KMT 87b/9, Y 10b/12) | ← A. *'ittifāk*.

ittifāk düş- (TM 2a/4), *ittifāk ét-* (K 8a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*’te geçmiştir.

ittisā (اتِّسَاعٌ) ‘genişleme, bollaşma’ (KMT 50b/9, MNHS 170a/12) | ← A. *'ittisā*.

ittisā -i mecārī (KMT 50b/9-10)

ittişāl (اتِّصَالٌ) ‘bitişik’ (KS 42a/19, KMT 21b/4) | ← A. *'ittişāl*.

teferruku'l-ittişāl (KS 42a/19)

'ivaż (عَوَضٌ) ‘bedel, karşılık’ (MNHS 37a/3, Y 24a/2) | ← A. *'ivaż*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ivez (اَوْزٌ) ‘kaz’ (KMİB 30b/4) | ← A. *'iwazz*.

'iyān (عِيَانٌ) ‘açık’ (K 8b/7²⁵⁰) | ← A. *'iyān*.

'iyān göz (K 8b/7-8)

²⁵⁰ Muhammet Yelten, kelimeyi *'ayān* olarak okumuştur.

īzā (إِذَا) ‘eziyet verme’ (T 29a/14) | ← A. *īzā*’.

īzā ét- (T 29a/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir.

Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

izāfet (إِضَافَة) ‘ilave etme’ (H 66b/11, Y 77b/9) | ← A. ‘izāfat+ < ‘izāfah.

izāfet eyle- (H 66b/11), *izāfet it-* (Y 104a/5)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

izāhad (إِضَاحَة) ‘açıklamalar’ (Y 125a/10) | ← A. *izāhāt*.

izām (عِظَام) ‘kemikler’ (KMT 22b/6) | ← A. ‘izām.

izām-ı sumsumānī (KMT 22b/6)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

izem (عِظَم) ‘ululuk’ (KS 42a/6) | ← A. ‘izām.

izem-i re’s (KS 42a/6)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

izn (إِذْن) ‘müsaade’ (Y 241b/11) | ← A. ‘izn.

izzet (عِزَة) ‘kıymet, itibar’ (KMT 2a/12²⁵¹, Y 2a/3, MNHS 4a/12) | ← A.

izzat+ < ‘izzah.

izzet bul- (KMT 2a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

K

kābız (قَابِضٌ) ‘peklik veren’ (EM 20b/3, MŞ 67a/9, KS 3a/17, KMT 111b/10, S

8a/3, KMİB 49a/2, MNHS 83b/13, T 50a/12) | ← A. *kābız*.

kābız ol- (MNHS 159b/8), *kābız nesneler* (T 50a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

²⁵¹ Ali Haydar Bayat, dizindeki yerini belirtmemiştir.

ḳabẓ (قَبْض) ‘büyük abdest yapmakta çekilen güçlük, tabii olarak ve gerektiği kadar dışarı çıkamama, peklik, inkıbaz’ (TM 37a/D, H 80a/5, EM 13a/1, İ 5b/5, MŞ 4a/7, K 20b/8, KMT 101b/3, KMİB 5b/9, Y 16b/4, T 5b/13), ‘tutma’ (TM 19a/1, KS 7a/19, MNHS 9a/11) | ← A. ḳabẓ.
ḳabīẓ et- (TM 57a/D), ḳabīẓ ol- (TM 40b/2), ḳabīẓ eyleyici (H 80a/5), ḳabẓ edici (KS 7a/19), ḳabẓ ét- (K 20b/8), ḳabẓ eyle- (KMİB 5b/9)

ḳābīẓa (قَابِیْضَة) ‘oynak kemikleri birbirine yaklaştıran veya uzaklaştıran kaslara verilen isim’ (KS 15a/8) | ← A. ḳābīẓa.
ḳuvvet-i ḳābīẓa (KS 15a/8)

ḳābīẓlık (قَابِیْضْلِق) ‘kabızlık’ (MNHS 9a/9²⁵²) | ← A.+T. ḳābīẓ+lık.

ḳabīḥ (قَبِيْح) ‘çirkin’ (KMT 117a/13) | ← A. ḳabīḥ.
ḳabīḥ ol- (KMT 117a/13)

ḳābil (قَابِل) ‘mümkün’ (MŞ 7b/1, KMT 94b/9, Y 47a/2, MNHS 183b/3, T 71a/4) | ← A. ḳābil.
ḳābil ol- (MŞ 7b/1), ḳābil-i ‘ilāc (KMT 94b/9), ḳābil-i imtidād (MNHS 7a/10)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

ḳabīle (قَبِيْلَة) ‘boy’ (MNHS 104b/1) | ← A. ḳabīla.
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs, Kısasü’l-Enbiyā ve Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ḳabiliyet (قَبِيْلِيْة) ‘istidat’ (Y 251b/13) | ← A. ḳābiliyyat+ < ḳābiliyyah.

ḳabl (قَبْل) ‘önce, evvel’ (S 76a/7) | ← A. ḳabl.
ḳable ‘t-ḫa ‘ām (S 76a/7)

ḳabr (قَبْر) ‘mezar’ (KMT 127a/6, Y 131b/8) | ← A. ḳabr.
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ḳabūl (قَبُول) ‘alma’ (TM 5b/D), ‘razı olma, benimsemek’ (TM 8a/11, H 115a/11, EM 44b/6, İ 2a/3, MŞ 37b/7, KS 10b/14, KMT 14b/7, KMİB 7b/5, Y 14b/3, MNHS 117b/4) | ← A. ḳabūl.

²⁵² Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

ķabũl ķıl- (TM 5b/D), *ķabũl  t-* (TM 5b/D), *ķabũl eyle-* (TM 20a/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu'in 'l-M r d*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Nehcü'l-Fer d s*, *Kısasü'l-Enbiy *, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev   Ş r n*, *Mi'rac-n me* ve *Muhabbet-n me*'de geçmiştir.

k bul  (کابلی) 'biring, kabuli, embelia ribes' (H 77b/10²⁵³, K 13a/8), *k bil * (MŞ 10a/8²⁵⁴, KS 18b/2, KMT 78b/13, S 53b/1, KM B 39b/9, Y 47a/9, MNHS 42a/12, T 33a/13) |   A. *k bul *.

k bul  hel le (H 77b/10), *k bil  hel le* (KS 18b/2), *k bil  ķabı* (T 33a/13)

k b s (کابوس) 'uykuda basan sıkıntılı ağırlık, karabasan' (H 18b/B, MŞ 41a/1, Y 3b/12) |   A. *k b s*.

ķab za (قَبْضَة) 'avuç, tutam' (EM 51b/15, MŞ 9a/12, Y 46a/3, T 12b/14) |   A. *ķab za*.

ķab za-yı la  f (Y 45b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Nehcü'l-Fer d s* ve *Kısaş 'l-Enbiy *'de geçmiştir.

ķadar (قَدَر) 'bir şeyin, kıyaslandığı diğeri bir şey ölçüsünde, derecesinde veya büyüklüğünde olduğ n  anlatır' (MŞ 3b/7, K 1b/6, KM B 95b/5, Y 12a/13), *ğadar* (KS 32b/6) |   A. *ķadar*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'in 'l-M r d*, *Nehcü'l-Fer d s*, *Kısasü'l-Enbiy *, *Hüsrev   Ş r n* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ķade  (قَدَح) 'bardak' (EM 29a/8, KK 5b/02, MŞ 124b/10, KM B 76a/1, Y 184a/6) |   A. *ķada *.

ķade   t- (KM B 76a/1), *ķade  i -* (EM 29a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Fer d s*, *Kısasü'l-Enbiy *, *Hüsrev   Ş r n* ve *Muhabbet-n me*'de geçmiştir.

k d  (کادی) 'pandanus odoratissimus, hurma ağıacına benzer bir ağı '

²⁵³ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *k bil * olarak okumuştur.

²⁵⁴ Zafer önler, *k bul * olarak okumuştur.

(KMİB 122b/13, MNHS 8b/11) | ← A. *kādī*.

dühhü'l-kādī (KMİB 122b/13)

ḳadīm (قَدِيم) ‘eski’ (EM 25a/10, KMİB 32b/6, Y 115b/5, MNHS 180a/2)

| ← A. *ḳadīm*.

tıbb-ı ḳadīm (EM 25a/10), *ḳadīm hekimler* (EM 27b/12), *kelām-ı ḳadīm* (MNHS 3a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ḳadīmī (قَدِيمِي) ‘eskiye ait’ (KS 10a/3) | ← A. *ḳadīmī*.

Kelime ilk olarak Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ḳādir (قَادِر) ‘muktedir’ (TM 35b/3), *ḳādir* (KS 14b/18, K 1b/1, MNHS 21a/7)

| ← A. *ḳādir*.

ḳādir ol- (KS 14b/18), *ilāh-i ḳādir-i bī-zevāl* (K 1b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mi'rac-nāme* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

ḳafā (قَفَا) ‘baş, ense’ (H 34a/12, İ 2b/16, K 3b/8) | ← A. *ḳafā*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ḳāfī (كَافِي) ‘yeten’ (KMT 85b/10) | ← A. *ḳāfī*.

ḳāfūr (كَافُور) ‘Hindistan ve Çin’de yetişen kafur ağacının (*laurus camphora*)

zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırılı madde’ (TM 25b/D, H 12a/11, EM 42b/11, MŞ 10b/5, KS 2b/5, KMT 95b/9, KMİB 49a/1, Y 22a/11, MNHS 52b/9, T 5a/12) | ← A. *ḳāfūr*.

ḳāfūr yıyısı (TM 52a/3), *ḳāfūr erügi* (H 48a/8), *ḳāfūr ḳurşı* (H 69a/5), *ḳāfūr nüshası* (H 69a/B), *ḳāfūr ḳurşacukları* (KMT 136b/11), *ḳāfūr ḳurşaları* (KMT 95b/6), *ḳāfūr suyu* (KMİB 49a/1), *ḳāfūr-ı merhem* (Y 182b/13), *ḳāfūr-ı reyahī* (Y 145a/5), *ḳāfūr ḳoḥusu* (MNHS 52b/9), *ḳāfūr-ı ḳaysūm* (MNHS 164a/11), *ḳāfūr-ı riyāḥī* (MNHS 153b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

kāfūrī (كَافُورِي) ‘kâfura ait’ (MŞ 71b/3) | ← A. *kāfūrī*.

tebāşīr-i kāfūrī (MŞ 71b/3)

kāfūrlu (كَافُورْلُو) ‘kâfurlu’ (MŞ 13a/6, T 17b/10) | ← A.+T.*kāfūr*+lu.

kāhellen- (كَاهَلْ لَنْ) ‘güçsüzleşme’ (KMT 96a/2) | ← A.+T.*kāhil*+len-.

kaḥf (كَحْف) ‘kafatası’ (MNHS 26a/11) | ← A. *kih̄f*.

kaḥf-ı dimāğ (MNHS 26a/11)

kāhīl (كَاهِيل) ‘tembel’ (TM 52b/D), *kāhil* (S 6b/5, Y 27a/10), *kāhel* (Y 57b/12, MNHS 5a/9) | ← A. *kāhil*.

kāhīl eyle- (TM 52b/D), *kāhil ol-* (S 6b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

kāhillik (كَاهِلْ لِكْ) ‘tembellik’ (TM 27a/8), *kahellik* (KMT 53a/13²⁵⁵)

| ← A.+T.*kāhil*+lik.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

kaḥr (كَهْر) ‘mahv ve helak etme’ (TM 49b/12) | ← A. *kaḥr*.

kaḥr eyle- (TM 49b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

kā’ide (كَاعِدَه) ‘kural’ (TM 1b/12, MŞ 92b/14, KS 10a/10, T 27a/16), *kā’ide*

(TM 1b/14), *kāyide* (İ 4b/15, TM 58a/D), ‘dayanak’ (MNHS 23b/2) | ← A. *kā’ida*.

kā’ide-yi dimāğ (MNHS 23b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

²⁵⁵ Ali Haydar Bayat, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

ḳā'il (قَائِل) 'razı olmuş' (KMT 2b/2²⁵⁶) | ← A. ḳā'il.

aşdaḳu 'l-ḳā'ilīn (KMT 2b/2)

ḳāḳanc (كَاكَنْج) 'fener çiçeği, gelin otu, kakenc, *physalls alkekengi*' (H 99a/B²⁵⁷),

ḳāḳunec (MŞ 79a/15), ḳāḳanic (KS 35a/14) | ← ḳāḳanc.

ḳāḳūle (قَاقُولَه) 'zencefilgillerden, hindistan, endonezya, seylan gibi sıcak iklimlerde

yetişen ıtırılı otsu bitki' (H 20a/11, MNHS 205b/13, T 89b/6), ḳāḳule (MŞ

88a/14, KMT 96a/6, S 70b/9, Y 80a/4) | ← A. ḳāḳula / ḳāḳūla ← ḳāḳulla.

ḳāḳula-yı kibār (Y 80a/8), ḳāḳula-yı şıḡār (Y 80a/4)

ḳal (قَالَ) 'kökünden söküp atma' (EM 50b/9, MŞ 151b/8, S 31b/11) | ← A.

ḳal.

ḳal' eyle- (EM 50b/9), ḳal' ét- (MŞ 151b/8)

ḳalā (قَالَى) 'saf olmayan kalya taşı' (MŞ 148a/4) | ← A. ḳilā/ḳily.

ḳal'a (قَالَه) 'kale' (EM 1b/10, Y 230b/3) | ← A. ḳal'a.

gerede ḳal'ası (EM 1b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şirīn*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ḳalak (قَالَق) 'şiddetli kas seğirmesi' (EM 62a/6²⁵⁸) | ← A. ḳalak.

ḳalak vārid ol- (EM 62a/6)

ḳalb (قَلْب) 'yürek' (EM 49a/1, MŞ 82b/2, KS 30b/6, K 8a/6²⁵⁹, KMT 46a/1,

KMİB 3a/14, Y 99a/12, MNHS 32a/1) | ← A. ḳalb.

ḳalb ḥastalığı (KS 30b/6), *tervīh-i ḳalb* (KMT 45b/13-46a/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

ḳāleb (قَالَب) 'kalıp' (TM 12b/2²⁶⁰) | ← A. ḳālab.

ademīnün ḳālebi (TM 12b/2)

ḳalem (قَلَم) 'yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde alet' (MŞ 70a/14,

²⁵⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeye dizinde yer vermemiştir.

²⁵⁷ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *ḳāḳūnec* olarak okumuştur.

²⁵⁸ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimenin anlamına 'moral çöküntü içine girmek, bunalıma girmek' demiştir.

²⁵⁹ Muhammet Yelten, kelimenin kökenine herhangi bir şey yazmamıştır.

²⁶⁰ Binnur E. Doğuer, kelimeyi kalp olarak okumuştur.

Y 5a/9, T 76a/4) | ← A. *ķalam* ← Yun. *kalamos*.

ķalemī jengār (T 76a/4), *ķalemī iṣfīdāc* (T 76a/11), *ehl-i ķalem* (MŞ 119b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

ķal 'ī (قَلْعِي) 'kalay' (MNHS 120b/11) | ← A. *ķal* 'ī.

ķālīl (قَلِيل) 'az' (KMT 47b/5) | ← A. *ķālīl*.

ķālīlū 'l-ğīzā (KMT 47b/5), *ķālīlū* 'r-rāyiha (KMT 61a/2)

ķalkāndīs (قَلْقَنْدِيس) 'demir sülfat, yeşil zac' (EM 18a/1) | ← A. *ķalkīdīs* ← Gr.

ķālye (قَالِيَه) 'kızartma' (H 16b/4), *ķalye* (EM 54a/15, MŞ 4a/15, K 12b/3,

KMT 116b/3, KMİB 70b/8, Y 6b/2, MNHS 44b/11, T 26b/5), *ķalyā* (KS 20a/19) | ← A. *ķaliyya*.

ērkek şişek ķālyesi (H 6b/5), *keklik ķālyesi* (H 71b/4), *kendene ķālyesi* (H 67b/11), *ķuzı ķālyesi* (H 24b/6), *ķuzı eti ķālyesi* (H 118a/5), *mirī ķālyesi* (H 37b/4), *serçe ķālyesi* (H 72a/9), *şişek eti ķālyesi* (H 11a/6), *ķabaķ ķālyesi* (MŞ 4a/15), *ķalyā kimlūn* (KS 20a/19), *havīc ķālyesi* (K 12b/3), *ēt ķālyesi* (KMT 116b/3), *ķalye ét-* (KMİB 70b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

ķāmaḥ (كَاْمَح) 'katık' (H 75a/5) | ← A. *ķāmaḥ* ← F.

ķamķām (قَمَقَام) 'saça ve sakala düşüp yapışan kırkayak' (MNHS 91b/8)

| ← A. *ķamķām*.

ķāmil (كَامِل) 'ilim, fazilet ve hüner sahibi' (TM 2b/5), 'tam, bütün' (MŞ 177a/2,

MNHS 125b/4) ← A. *ķāmil*.

cevāriş-i anīsōn-ı ķāmil (MŞ 177a/2), *'ilāc-ı ķāmil* (MNHS 125b/4), *ķāmil ol-* (MNHS 15a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

kāmīle (كَامِلَه) ‘tam, bütün’ (S 1b/8) ← A. *kāmila*.

zēvāt-ı kāmīle (S 1b/8)

kāmīlū ‘ş-şinā’a (كَامِلُ الصِّنَاعِ) ‘Ali bin Abbas el-Mecusî’nin *Kāmīlū’s-Sinā’atū’t-*

Tıbbiye adlı eseri’ (KS 1b/2) | ← A. *kāmīl+al+şinā’a*.

ḳamle (قَمْلَه) ‘göze yapışan ve hastalığa sebep olan kehle’ (MNHS 91b/8)

| ← A. *ḳamla*.

ḳamletü ‘n-nesr (قَمْلَةُ النَّسْرِ) ‘kerkes biti denen böcek’ (KS 42b/14)

| ← A. *ḳamlat+al+nasr*.

ḳanā’at (قَنَاعَت) ‘yetinme, kafi bulma’ (H 86b/4, KMT 133b/9, Y 13a/2)

| ← A. *ḳanā’at+ < ḳanā’ah*.

ḳanā’at et- (H 86b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ḳanābir (قَنَابِير) ‘*lepidium draba*, diğnik’ (H 115a/11) | ← A. *ḳunābarā*.

ḳanābir otınuḡ yaprağı (H 115a/11)

ḳanbīl (قَنْبِيل) ‘kumlarda yetişen kırmızımsı meyveleri olan bir otun ismi’

(EM 30a/15, MŞ 79a/15, KS 37b/15, Y 90a/3, T 60a/3) | ← A. *ḳinbīl*.

ḳanbīl-i t̡āyfi (Y 145b/1)

ḳand (قَنْد) ‘şeker kamışından çıkan bal’ (MŞ 175a/7, MNHS 206b/12) | ← A. *ḳand*.

ḳand sükkeri (MŞ 175a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

ḳānī, bk. *aḥmer-i ḳānī*.

ḳānişatü ‘l-ḥubārā (قَانِصَةُ الْخُبَارِي) ‘toy kuşu, otis tarda’ (MNHS 83b/11)

| ← A. *ḳānişa+al+ḥubārā*.

ḳānūn (قانون) ‘İbni Sina’nın tıp kitabı’ (TM 1b/10), ‘tabii olayları birbirine bağlayan zarurî ilişki ve bu ilişkiyi ifade eden değişmez kural’ (TM 8b/D, H 120a/5, Y 18a/8, MNHS 6a/4) | ← A. ḳānūn.

ḳānūn kitābı (TM 1b/10), *ḳānūn-ı ilāc* (MNHS 6a/4-5)

ḳar (قَرع) ‘kabak’ (KMİB 118a/14) | ← A. ḳar.

dühnü’l-ḳar (KMİB 118a/14)

ḳa’r (قَرع) ‘dip’ (S 7b/7, Y 51a/6, MNHS 87b/9) | ← A. ḳa’r.

ḳa’r-ı ma’de (S 7b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

ḳaranful (قَرْنُفُل) ‘karanfil, *caryophyllus aromaticus*’ (H 7b/8, EM 9b/5, İ 5a/11,

MŞ 182a/1, KS 46b/3, KMT 80a/7, KMİB 9a/12, Y 12b/2, MNHS 83b/7),

ḳaranfil (T 33b/15) | ← A. ḳaranful.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

ḳarār (قَرَار) ‘bir yerde veya bir hâlde durma’ (TM 16b/D, H 21b/8, MŞ 4a/6,

KMT 45b/6, MNHS 169a/10, T 5b/9), *ḳarar* (Y 50a/7) | ← A. ḳarār.

ḳarār tut- (TM 8b/4), *ḳarāra dur-* (TM 14a/3), *ḳarār dut-* (TM 16b/D),

ḳarārına gel- (TM 41a/D), *ḳarārına er-* (TM 56a/D), *ḳarārında ol-* (TM

17b/13), *ḳarārda dur-* (KMT 45b/6), *ḳarār eyle-* (MNHS 169a/10), *ḳarār et-*

(MNHS 27a/8), *ḳarār kıl-* (MNHS 59b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi’rac-nâme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Mu’inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

ḳardamānā (قَرْدَمَانَا) ‘karaman kimyonu, *carum carui*’ (Y 155a/11),

ḳardmāne (MNHS 48b/7) | ← A. ḳardamānā.

ḳarḫa (قَرَحْه) ‘yara, ülser’ (EM 31b/13, KK 1b/08, MŞ 16b/13, KS 42a/17,

MNHS 75b/3, T 75a/11), *ḳarḫā* (Y 25b/74) | ← A. ḳarḫa.

ḳarḫatü’r-riye (EM 48b/5), *ḳarḫa-ı mürekkebe* (KS 42a/18)

ḳarḫatü’r-riye (قَرَحْهُ الرِّيّه) ‘verem’ (EM 48b/5) | ← A. ḳarḫa+al+riya.

ķarīb (قَرِيبٌ) ‘yakın’ (MNHS 151b/13, S 36b/10, T 75a/12) | ← A. ķarīb.

sebeb-i ķarīb (MNHS 151b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

ķarn (قَرْنٌ) ‘boynuz’ (MNHS 83b/10) | ← A. ķarn.

ķarn-ı muħriķ (MNHS 83b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ķarniyye (قَرْنِيَّةٌ) ‘gözün ön tarafındaki şeffaf tabaka, saydam tabaka, kornea’

(TM 16a/12, KMT 40a/6), *ķaraniyye* (MNHS 176b/7) | ← A. ķarniyya.

hicāb-ı ķaraniyye (MNHS 176b/7)

ķārūre (قَارُورَةٌ) ‘sidik şişesi, ördek’ (TM 31a/4, EM 53a/12, MŞ 3a/10, KS 16a/11,

KMT 6a/11, S 50b/8²⁶¹, MNHS 6a/6, T 4a/2), ‘gözün iris tabakası’ (H 6a/1, Y 60a/2) | ← A. ķārūra.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ķaşab (قَصَبٌ) ‘kamuş’ (MŞ 102b/11) | ← A. ķaşab.

ķaşabu’z-zerīre (قَصَبُ الزَّرِيرَةِ) ‘egir otu, azak egiri, andropogon calamus-aromaticus’

(MŞ 169a/7, Y 124a/2), *ķaşab-ı zerīre* (KS 21a/11), *ķaşabu zerīre* (MNHS 46b/7) | ← ķaşab+al+zarīra.

ķaşd (قَصْدٌ) ‘niyet, istek’ (KS 25b/6, MNHS 2b/1, T 16a/2) | ← A. ķaşd.

ķaşd eyle- (MNHS 2b/1), *ķaşd ét-* (MNHS 71b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

ķāşır (قَاصِرٌ) ‘aciz’ (EM 61b/7, KMT 2a/10²⁶²) | ← A. ķāşır.

ķāşır ķal- (EM 61b/7)

ķaşīr, bk. *nabz-ı ķaşīr*.

²⁶¹ Ferhat Kurban, kelimenin anlamına ‘gözün siyahı’ demiştir.

²⁶² Ali Haydar Bayat, kelimenin buradaki anlamına ‘kısa’ demiştir.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

ḳassām (قَسَّام) 'bölen, taksim eden' (MNHS 24b/4) | ← A. *ḳassām*.

ḳaşṣār (قَصَّار) 'çırpıcı' (KMİB 74a/15) | ← A. *ḳaşṣār*.

kāṣam (كاشم) 'dağ havucu, yaban kerevizi' (H 82a/10²⁶³) | ← A. *kāṣam*.

ḳāṣir (قَاشِر) 'soymak' (MNHS 7a/4) | ← A. *ḳāṣir*.

ḳaṣr (قَصْر) 'soyma' (TM 52b/D, T 80b/8) | ← A. *ḳaṣr*.

ḳaṣr ur- (TM 52b/D), *ḳaṣr-ı rummān* (T 80b/8)

ḳaṭ (قَطع) 'kesme' (H 101a/6, MŞ 4b/1, KS 20b/10, K 21b/11, S 19b/3, KMİB 5a/4, Y 49a/6, MNHS 84a/9, T 6a/9) | ← A. *ḳaṭ*.

ḳaṭ 'ét- (H 101a/6), *ḳaṭ -ı bāh ḳıl-* (MŞ 105b/1), *ḳaṭ 'eyle-* (K 21b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*'te geçmiştir.

ḳaṭā (قَطَا) 'bağırtlak denilen kuş' (MŞ 83a/15) | ← A. *ḳaṭā*.

lahmu 'l-ḳaṭā (MŞ 83a/15)

ḳaṭaf (قَطَف) 'koyun sarmaşığı, kara pazı' (KS 4b/9) | ← A. *ḳaṭaf*.

ḳaṭan (قَطَن) 'omurganın bele ayrıldığı yer' (TM 11a/D) | ← A. *ḳaṭan*.

ḳatārlamak (قَتَارْلَمَق) 'arka arkaya dizmek' (TM 31a/9) | ← A.+T. *ḳaṭar+lamak*.

ḳaṭāt (قَطَات) 'uca kemiği, pöç, pöçlerin aralığı' (KMT 25a/2) | ← A. *ḳaṭāt+ < ḳaṭāh*.

ḳaṭāyif (قَطَايِف) 'kadayıf' (H 102a/9, EM 4b/3, MŞ 69a/8, KMİB 138b/9)

| ← A. *ḳaṭā'if*.

ḳāṭi (قَاطِع) 'kesen' (MNHS 7a/5) | ← A. *ḳāṭi*.

ḳāṭi 'u 'l-leben (MNHS 7a/5), *ḳāṭi 'u 'l-menī* (MNHS 11a/5)

ḳātil (قَاتِل) 'öldürücü' (H 5a/10, MŞ 188a/5, MNHS 7a/3) | ← A. *ḳātil*.

zehr-i ḳātil (MŞ 188a/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır.

ḳaṭrān (قَطْرَان) 'katran' (EM 29b/7, MŞ 56a/13, KS 49a/1, K 16b/5, KMT 86b/10,

KMİB 138a/15, Y 55b/4, MNHS 83b/4, T 32b/15) | ← A. *ḳaṭrān*.

²⁶³Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *kāṣum* olarak okuyup 'horozgözü otu' olarak anlamlandırmıştır.

kaṭrān köpügi (EM 27b/6), *ardıc kaṭrānı* (H 68a/4), *çam kaṭrānı* (H 68a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

kaṭre (قطره) 'damla' (TM 8a/5, H 40b/12, EM 63a/6, KK 8a/3, MŞ 48b/1, Y 112a/5,

MNHS 138b/6, T 42b/1) ← A. *kaṭra*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

kaṭtāl (قَتْلٌ) 'çok öldürücü' (EM 20a/6, MŞ 17b/12, KMİB 4a/1, Y 99a/1,

MNHS 9b/7) | ← A. *kaṭtāl*.

kaṭtāl edviyeler (KMİB 4a/1)

kaṭā'id (قَوَاعِدٌ) 'kurallar, kaideler' (KMT 2a/9) | ← A. *kaṭā'id*.

kaṭārīr (قَوَارِيرٌ) 'şişeler' (MNHS 78b/3) | ← A. *kaṭārīr*.

duḥānu'l-kaṭārīr (MNHS 78b/3)

kāvī (كَاوِي) 'yakan, yakıcı' (MNHS 7a/1) | ← A. *kāvī*.

kaṭvī (قَوِي) 'güçlü' (TM 34a/11, H 6a/1, EM 25a/12, İ 2b/3, MŞ 2b/10, KS 3b/6, K 12b/11, KMT 17a/9, S 4a/8, KMİB 3a/1, Y 6b/5, MNHS 71b/8, T 2b/12)

| ← A. *kaṭvī*.

kaṭvī ol- (TM 34a/11), *kaṭvī eyle-* (TM 37a/D), *kaṭvī sirkengübīn* (H 118a/12), *kızıl kaṭvī süci* (H 10a/5-6), *kaṭvī ét-* (EM 25a/12), *nabz-ı kaṭvī* (KMT 55a/4), *kaṭvī edici* (MNHS 71b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*, *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

kaṭīrak (قَوِيرَقٌ) 'daha güçlü' (TM 29a/4, MŞ 17b/3, MNHS 72b/3)

| ← A.+T. *kaṭvī+rak*.

kaṭl (قَوْلٌ) 'söz' (EM 10b/9, KS 9b/7, S 36b/1, MNHS 5b/2) | ← A. *kaṭl*.

kaṭl-i cimā (EM 10b/9) *kaṭl-i maṭla* (KS 9b/7), *ṣādīku'l-kaṭl* (MNHS 5a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*, *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

ḳavlī (قولى) 'söze ait' (K 21b/3) | ← A. *ḳawlī*.

ḳavlī ol- (K 21b/3)

ḳavm (قوم) 'aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluğu, halk'

(TM 34a/9, EM 2a/2, KMT 2b/4, KMİB 12a/7, MNHS 104b/1) | ← A. *ḳawm*.

ṣām ḳavmi (EM 2a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ḳāyim (قايم) 'dik, doğru' (H 109a/8, EM 32a/9), 'devam eden, var olan' (İ 2a/1, MŞ 38b/4, KMT 38b/13) | ← A. *ḳā'im*.

ḳāyim ol- (H 109a/8), *ḳāyim ét-* (EM 32a/9), *ḳāyim kılucı* (H 109a/B)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ḳāyim-maḳām (قايم مقام) 'birinin yerine geçen' (KMT 154a/6) | ← A. *ḳā'im+maḳām*.

ḳāyināt (كائنات) 'alem, evren' (KMT 12a/8) | ← A. *ḳā'ināt*.

ḳaysūm (قيصوم) 'ayvadana bitkisi' (H 9a/12, MNHS 43b/3), *ḳaysūm* (MŞ 52b/5,

KS 26b/2), *ḳabṣūm* (KMİB 112b/14) | ← A. *ḳaysūm*.

dühnü'l-ḳabṣūm (KMİB 112b/14)

ḳazā (قضا) 'zarara ve can kaybına sebep olan hadise' (MŞ 157a/12, KS 37b/4)

| ← A. *ḳazā*.

ḳazā-yı ḥācet ét- (KS 37b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mi'rac-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ḳāzī (كاذي) 'vidalı çam, *pandanus odoratissimus*' (MŞ 50b/10) | ← A. *ḳāzī*.

şarāb-ı kâzî (MŞ 50b/10)

kađīb (قَضِيبٌ) ‘penis’ (MŞ 106a/12, KMT 43b/11) | ← A. *kažīb*.

kāzibe (كَاذِبَةٌ) ‘yalancı’ (S 43b/9) | ← A. *kāziba*.

aṭş-ı kâzibe (S 43b/9)

kaẓr (قَنَر) ‘ayrılmak’ (TM 22b/D) | ← A. *kaẓr*.

kebāb (كَبَاب) ‘kebab’ (H 24b/6, EM 23a/9, MŞ 7a/9, K 12b/4, KMİB 47a/9, Y 6b/2, T 10a/8) | ← A. *kabāb*.

keklik kebābı (H 24b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu’inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

kebābe (كَبَابَةٌ) ‘kuyruklu biber’ (H 48a/10, EM 31a/4, MŞ 56a/9, K 13b/7²⁶⁴, KMT 96a/5, S 30b/3, Y 81a/1) | ← A. *kabāba*.

kebere (كَبِيرَةٌ) ‘kebere bitkisi’ (H 87b/5, EM 31a/9, MŞ 72a/10, K 17b/11, KMT 89a/5, S 34a/10, KMİB 24b/15, Y 10b/2, MNHS 43a/10, T 26a/3) | ← A. *kabar* ← F.

kebere kuruşu (H 87b/10), *kebere dibiniñ kabı* (H 87b/10), *kebere köki* (H 15a/8), *kebere kökinüñ kabı* (H 95a/7), *kebere sirkesi* (H 87b/6), *yaş kebere* (H 97b/4), *kebere-i sirke* (H 88a/5), *kebere turşusu* (MŞ 72a/10), *kebere tohumu* (KMT 108a/4-5)

kebid (كَبِيدٌ) ‘karaciğer’ (KMT 29b/6), *kebed* (Y 43a/4) | ← A. *kabd*.

muḳa ‘ir-i kebid (KMT 29b/7), *nefs-i kebid* (KMT 30b/8)

kebîr (كَبِيرٌ) ‘büyük’ (KS 21b/2, T 105a/1), *kebir* (Y 122a/13) | ← A. *kabîr*.

tiryāk-ı kebîr (KS 21b/2), *ıtırîl-i kebîr* (KS 48a/3), *zurûr-ı kebîr* (T 105a/1)

kefāret (كَفَارَتٌ) ‘çare’ (TM 56a/D, H 14a/7, EM 2b/7, Y 138b/4), *kefāret* (MŞ 154b/15) | ← A. *kaffārat* + < *kaffārah*.

kefāret ol- (56a/D), *kefāret eyle-* (Y 138b/4)

²⁶⁴ Muhammet Yelten, dizinde kelimeyi *kebābe* şeklinde yazmıştır.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

kefāretlen- (كفارتلن) 'çare olma' (TM 55b/8) | ← A.+T. *kafārat+lan-*.

kefn (كفن) 'kefin' (Y 131b/8) | ← A. *kafan*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

kehf (كهف) 'mağara' (Y 137b/10) | ← A. *kahf*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

keḥḥāl (كَحَّال) 'göz hekimi' (MNHS 32b/8) | ← A. *kaḥḥāl*.

kelā (كَلَا) 'ot' (İ 4b/11) | ← A. *kalā*'.

kelām (كَلَام) 'söz, ifade' (KS 25a/5, KMT 39a/10, KMİB 48a/13, Y 18a/5, MNHS 3a/12) | ← A. *kalām*.

ḥāşıl-ı kelām (KMİB 48a/13), *kelām-ı qadīm* (MNHS 3a/12), *kelām-ı küllī* (MNHS 108b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi'rac-nāme* ve *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

kelb (كلب) 'köpek' (K 3b/8, T 73a/8) | ← A. *kalb*.

'uḡvu'l-kelb (T 73a/8)

kelbeteynsüz (كَلْبَتَيْنَسُزْ) 'kerpetensiz' (MŞ 54a/14) | ← A.+T. *kalbatayn+süz*.

kelef (كَلَفْ) 'sevadla humret arasında bir levndir ki susam gibi tane tane yüzde belirir, Türkçe çıgıt denen bir deri hastalığı' (EM 36b/5, KS 42a/8) | ← A. *kalaḡ*.

kelimāt (كَلِمَات) 'kelimeler' (MNHS 2a/5) | ← A. *kalimāt*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

kelīmu'llah (كَلِيمُ اللّٰه) 'hz. Musa' (Y 1b/13) | ← A. *kalīm+ 'allah*.

kelime (كَلِمَة) 'bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz' (MŞ 124b/1)

| ← A. kalima.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

kemâl (کمال) 'olgunluk' (KMT 20b/7, Y 2b/7, MNHS 110b/7) | ← A. kamâl.

kemâline eriş- (KMT 20b/7), *kemâl-i şûret* (MNHS 110b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Muhabbet-nâme*'de geçmiştir.

kemâliyye (کمالیه) 'Şirvanlı Mahmud'un yazdığı tıp eserinin adı' (K 2a/3)

| ← A. kamâliyya.

kemmiyet (کمیّت) 'nicelik' (MNHS 196b/10) | ← A. kammiyyat+ < kammiyyah.

kemmiyât (کمیّات) 'nicelikler' (KS 4b/2) | ← A. kammiyyât.

kemmûn (کمون) 'kimyon, cuminum cyminum' (TM 54a/D, H 103a/7²⁶⁵, MŞ 175b/15, KMT 85b/6, S 72a/8, Y 169b/13, MNHS 80a/13), *kimnûn* (H 9a/4, EM 33b/13, İ 5b/1, MŞ 5b/11, KMİB 9a/4), *kimlûn* (KS 5b/16), *kimyûn* (T 55b/15) | ← A. kammûn.

belâd-ı kimnûn (EM 11a/3), *cevâriş-i kemmûn* (MŞ 175b/15), *kimlûn cevârişi* (KS 5b/16), *kemmûn-ı kirmânî* (KMT 97b/5-6)

kerâmet (کرامت) 'bir ermişin, allah'ın kendisine yakın kullarına lutfettiği olağanüstü şeyler yapma gücü ile ortaya koyduğu, akıl sınırlarını aşan tabiat üstü iş' (H 1b/4, Y 236b/9) | ← A. karâmat+ < karâmah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Mi'rac-nâme*'de geçmiştir.

kerdiye (کَرْدِيَه) 'hurma' (MŞ 25b/9) | ← A. kirdiyyat.

kerefs (کرفس) 'kereviz, apium graveolens' (TM 55a/D, H 53b/9, EM 12b/2, KK 2b/07, MŞ 7a/10, KS 6a/3, K 4b/13, KMT 75a/2), *kerefes* (KMİB 125b/1, Y 107b/8, T 11a/5), *kerefüs* (MNHS 41a/7) | ← A. karafs.

²⁶⁵ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *kimmûn* biçiminde okumuştur.

kerefs sıkındusu (H 126a/11), *kerefs tohumu* (H 82a/8), *kerefs köki* (KMT 75a/2), *kerefs suyu* (KMT 146a/13), *kerefüs tohumu* (MNHS 41a/7), *kerefüs dibi kabı* (MNHS 46b/6)

keret (كَرَتْ) ‘defa, kez’ (MŞ 108b/4, KS 6a/19, Y 143a/11, MNHS 155a/10), *kerre* (MŞ 39b/4, KMİB 56a/14, T 114a/5) | ← A. *karrat*+ < *karrah*.

kerevyā (كَرَوِيَا) ‘Karaman kimyonu’ (H 82a/10, EM 11a/4, MŞ 70b/10, KS 17b/11), *kerāviyā* (EM 31b/3), *kerāviye* (MŞ 128b/5), *kerāvyā* (Y 12a/10), *kereviyā* (MNHS 44b/10) | ← A. *karawyā*.

kerkes (كَرْكَسْ) ‘akbaba’ (MNHS 171b/13) | ← A. *karkas*.

kerkes ödi (MNHS 171b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

kerih (كَرِيَهْ) ‘pis kokan’ (MŞ 100b/5, T 60a/11) | ← A. *karih*.
kerih ol- (MŞ 100b/5)

kerihlik (كَرْهِلِيْكَ) ‘tikindiricilik’ (EM 12b/11) | ← A.+T. *karih*+*lik*.

kerneb (كَرْنَبْ) ‘lahana, top lahana, iri başlı lahana, göbek lahana, *brassica oleracea*’ (EM 33b/11) | ← A. *karnab*.

kerrāt (كَرَّاتْ) ‘çok kereler’ (EM 22b/2) | ← A. *karrāt*.

kesād (كَسَادْ) ‘kıtlık, yokluk’ (MNHS 2b/10) | ← A. *kasād*.
kesād ol- (MNHS 2b/10)

keşāfet (كَشَافَتْ) ‘pis olma durumu’ (MNHS 10b/11) | ← A. *kaşāfat*+ < *kaşāfah*.

kesb (كَسَبْ) ‘edinme, kazanma’ (EM 64b/7, İ 1b/2, KS 30b/10, KMT 65b/1, S 86b/10, MNHS 18b/7) | ← A. *kasb*.
kesb eyle- (EM 64b/7), *kesb etdür-* (İ 1b/2), *kesb et-* (KS 30b/10), *kesb olun-* (MNHS 18b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

keşif (كَشَيْفْ) ‘galiz olan şey’ (KMT 14b/9, S 2b/11, MNHS 6b/11) | ← A. *kaşif*.

kesr (كَسْرْ) ‘kıрма, kırılma’ (TM 22b/D, MŞ 178a/2, KS 2b/12) | ← A. *kasr*.

kesr ét- (MŞ 178a/2)

keşîr (كشِير) ‘çok’ (EM 64b/4, KS 11a/2, KMT 47b/5) | ← A. *kaşîr*.

keşîrû 'l-ğîdā (EM 64b/4), *keşîrû 't-taḥalḥul* (KS 11a/2), *keşîrû 'l-ğîzā* (KMT 47b/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu 'inü 'l-Mürîd*’de ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

keşîrā (كشِيرَا) ‘kitre, *astragalus tragacantha*’ (H 39b/9, EM 31b/6, KS 28a/7, KMT 79a/9, S 62a/6, MNHS 38b/12), *keşîra* (MŞ 21a/2, KMİB 6a/2), *keşîrā* (Y 77a/4), *keşîre* (T 32a/4) | ← A. *kaşîrā*’.

keşîrāt (كشِيرَات) ‘çoklar’ (T 77b/7) | ← A. *kaşîrāt*.

keşîre (كشِيرِه) ‘çok’ (KS 6b/1) | ← A. *kaşîra*.

keşîrû 'l-ğîdā (كشِيرُ الْغِدَا) ‘besin değeri çok olan’ (EM 64b/4) | ← A. *kaşîr+al+ğîdā*’.

keşret (كَشْرَتْ) ‘çokluk, bolluk’ (MNHS 119a/1, S 7a/10) | ← A. *kaşrat+ < kaşrah*.
keşret-i ḥarekāt (S 7a/10)

keşf (كَشَف) ‘bir şeyi bulup ortaya çıkarma’ (MNHS 1b/6) | ← A. *kaşf*.
keşf edici (MNHS 1b/6)

keşer (كَشَر) ‘salkımından ayrılmış üzüm’ (H 55a/6) | ← A. *kaşar*.
keşer suyu (H 55a/6)

keşūs (كَشُوس) ‘bağ sarmaşığı’ (H 83b/4, MŞ 85b/8²⁶⁶) *küşūs* (KMT 108a/5²⁶⁷)
| ← A. *kaşūs*.

keşūs toḥmı (H 86a/7), *keşūs müzevveresi* (H 88a/5)

keşṭ (كَشَط) ‘bir şeyi açıp izale etme’ (MNHS 141a/13) | ← A. *kaşṭ*.
keşṭ ét- (MNHS 141a/13)

kettān (كَتَان) ‘keten’ (H 97a/11, KK 2a/02, MŞ 7a/3, KS 2b/9, KMT 74a/3, S 32a/5, KMİB 8b/1, Y 8a/1, MNHS 123b/10) | ← A. *kattān*.
kettān bezi (H 97a/11), *kettān toḥmı* (H 28a/11), *kettān toḥmı sıkındusu* (H 61a/5), *kettān toḥmı suyu* (H 30b/12), *kettān toḥmı unı* (H 67a/10), *toḥm-ı kettān* (H 102b/8), *kettān bēzi* (KS 2b/9), *kettān toḥmunuḡ yağı* (KMT

²⁶⁶ Zafer Önler, kelimeyi *keşūs* biçiminde okumuştur.

²⁶⁷ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *küşūs* biçiminde okumuştur.

140a/1), *kettān çiçeği* (KMİB 8b/1), *bezr-i kettān* (KMİB 41a/2), *şovuk kettān bezi* (MNHS 123b/10), *yumşak kettān bezi* (MNHS 139b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

keyfiyāt (كَيْفِيَّاتٌ) 'durumlar' (EM 64a/1, KS 4b/1, KMT 11a/13) | ← A. *kayfiyyāt*.

ḥudūs-ı keyfiyyāt (KMT 11a/13), *keyfiyyāt-ı mütezādde* (KMT 11b/10)

keyfiyyet (كَيْفِيَّةٌ) 'nitelik' (KMT 11a/13, S 40a/11, Y 5b/6, MNHS 87a/7)

| ← A. *kayfiyyat*+ < *kayfiyyah*.

keyfiyyet-i tabḥ (S 40a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

keymūs (كَيْمُوسٌ) 'ciğerde münhezim olan gıdaya denir' (EM 36a/15, KMT 47b/11, S 5a/4, MNHS 165a/8) | ← A. *kaymūs*.

ḥasenü'l-keymūs (KMT 47b/8), *ceyyidü'l-keymūs* (S 5a/4), *keymūs-mālih* (MNHS 165a/8)

keylūs (كَيْلُوسٌ) 'şiluz, sütsü, bağırsak sindirimiyle oluşup lenf damarlarıyla emilen sütümsü sıvı' (TM 12b/D²⁶⁸, MŞ 1b/12, KMT 14b/4, MNHS 30b/1) | ← A. *kaylūs* ← Yun.

keyyis-i müfferiṭ (كَيْيْسٌ مُفَرِّطٌ) 'katı katı ovalamak' (S 15b/8) | ← A. *kayyis*+*mufarriṭ*.

kible (كِبْلَه) 'güney, kâbe istikameti' (TM 33b/D, Y 7a/8) | ← A. *kibla*.

baḥr-ı kible (TM 33b/D), *kible yeli* (TM 33b/D), *kible tağı* (TM 33b/D)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

kibel (كِبَل) 'taraf, yön, yan' (H 103a/B, KS 38b/6) | ← A. *kibal*.

kıbrısī (قَبْرِيسِي) 'kıbrıs'a ait' (MŞ 162a/14, KS 21a/10) | ← A. *kubrusī*.

gil-i kıbrısī (MŞ 162a/14), *lāzen-i kıbrısī* (KS 21a/10), *ḥīn-i kıbrısī* (KS 37a/19)

kıbtī (قِبْطِي) 'eski Mısır halkından' (KMİB 36b/1) | ← A. *kıbtī*.

²⁶⁸ B.Erdağı kelimeyi *kīylūs* olarak okumuştur.

bākālā-yı kıbī (KMİB 36b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

kıdemī (قَدَمِي) 'varlığının hiçbir tarz ve şekilde başlangıcı olmama' (MNHS 1b/1)

| ← A. *kıdamī*.

killet (قَلَّتْ) 'azlık' (MNHS 197a/3) | ← A. *killat+* < *killah*.

kīlūkāl (قِيلَ وَ قَالِ) 'dedikodu' (S 87b/11) | ← A. *kīl+wa+kāl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

kınā (قَنَا) 'kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen ve saç, tırnak ve elleri turuncu bir renge boyamakta kullanılan toz' (TM 29a/9, KS 49a/6, KMİB 24a/15, Y 216a/6), *kına* (H 10a/12, MŞ 82b/10) | ← A. *hinnā*.

kınā dürtin- (TM 29a/9), *kınā yak-* (Y 216a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

kınye, bk. *sū-i kınye*.

kırfe (قِرْفَه) 'çeşitli aromatik ağaç kabuklarının ismi' (KMT 118a/12, Y 80b/5)

| ← A. *kırfa*.

kıṣā'ü'l-himār (قِصَّاءُ الْحِمَارِ) 'eşekhiyari, *ecballium elaterium*' (EM 6a/2, MŞ 113b/6),

kıṣṣā'ü'l-himār (KMİB 123a/1) | ← A. *kıṣā'+al+himār*.

dühnü kıṣṣā'ü'l-himār (KMİB 123a/1)

kıṣım (قِسْم) 'kısım' (H 22b/6, EM 56a/2, MŞ 117b/3, KMT 11b/9, MNHS 18a/2, T 46b/2) | ← A. *kısm*.

kısmet (قِسْمَت) 'nasip' (MNHS 5b/12) | ← A. *kısmat+* < *kısmah*.

kısmet ét- (MNHS 5b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

kıṣṣa (قِصَّة) 'kısa hikaye' (Y 124b/10, T 95b/11) | ← A. *kıṣṣa*.

kıṣṣa-yı hūn (T 95b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ķışr (قشر) 'kabuk' (MŞ 7b/2, MNHS 83b/13, T 10b/2) | ← A. *ķışr*.

şarāb-ı ķışr-ı aşl-ı hindūbā (MŞ 7b/2), *ķışr-ı rummānı'l-ḥāmiz* (MNHS 83b/13)

ķivām (قوام) 'koyuluk' (TM 7a/D, H 74b/9, MŞ 3a/15, KS 50a/9, K 10a/3, KMT 6b/3, S 40b/8, KMİB 6a/5, Y 60a/10, MNHS 3a/11, T 27b/3) | ← A. *ķiwām*.

ķivāmı ol- (KS 50a/9), *ķivāma az gel-* (K 10a/3), *ķivāma gel-* (K 19a/12), *ķivāma getür-* (K 14a/1), *ķivāmın katı eyle-* (K 14a/1), *bevlüñ ķivāmı* (KMT 6b/3), *ķivāmın tut-* (S 40b/8)

ķivāmsuz (قوامسن) 'koyuluğu olmayan' (TM 31b/D) | ← A.+T. *ķiwām+suz*.

ķivāmsuz ol- (TM 31b/D)

ķiyādu'l-müluk (قِيَادُ الْمُلُوكِ) 'kraliçe arı sütü, poleni(?)²⁶⁹' (KMT 125a/3) | ← A.

**ķiyād+al+muluk*.

ķiyām (قيام) 'ayağa kalkma' (KMT 117a/11) | ← A. *ķiyām*.

ķiyāma gel- (KMT 117a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

ķiyāmet (قِيَامَتْ) 'kıyamet' (MNHS 4a/10) | ← A. *ķiyāmat+ < ķiyāmah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mi'rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

ķiyās (قياس) 'mukabele' (TM 1b/2, MŞ 132b/1, KS 12a/17, K 21b/2, KMT 12a/5,

Y 64b/7, MNHS 72b/1, T 1b/1) | ← A. *ķiyās*.

ķiyās er- (TM 1b/2), *ķiyās ét-* (TM 6b/14), *ķiyās eyle-* (TM 59a/2)

²⁶⁹ Kelimenin anlamı Ali Haydar Bayat'ın verdiği şekilde aktarılmıştır.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

kıymet (قِيمَت) 'değer' (MNHS 2a/2, Y 22b/3) | ← A. *kiymat*+ < *kiymah*.

kıymet tut- (MNHS 2a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

kıymetlü (قِيمَتْلُو) 'değerli' (TM 2b/7) ← A. +T. *kiymat*+*lü*.

kibâr (كِبَار) 'büyük' (MŞ 176a/13, Y 80a/8) | ← A. *kibâr*.

kâkule-i kibâr (MŞ 176a/13)

kiber (كِبَر) 'büyüklük' (MNHS 194a/7) | ← A. *kibar*.

kibr (كِبْر) 'büyüklük taslama' (KMT 2b/6) | ← A. *kibr*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

kibrît (كِبْرِيت) 'kükürt' (MŞ 127a/9, KS 49a/1, KMİB 7a/11) | ← A. *kibrît*.

kîfâl (كَيْفَال) 'koldan kan alınan damar, koldaki baş damar' (TM 46a/D, H 12b/4,

EM 47a/1, MŞ 12a/13²⁷⁰, KMT 71b/5, MNHS 69b/10²⁷¹), *kîfâl* (Y 36a/8) | ←

A. *kîfâl* ← Süryanice .

kîfâl tamarı (EM 47a/1)

kifāyet (كَيْفَايَت) 'bir nesneyi bir kimseye yetiştirme' (KS 49a/16, KMT 134b/13,

KMİB 33a/11, Y 10a/6, MNHS 95b/2) | ← A. *kifāyat*+ < *kifāyah*.

kifāyet et- (KS 49a/16), *kifāyet ol-* (MNHS 95b/2), *kifāyet eyle-* (MNHS 110a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*,

²⁷⁰ Zafer Önler, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

²⁷¹ M. Ünal Şahin, kelimeyi *kıyfâl* olarak okumuştur.

Mukaddimetü'l-Edeb, Hüsrev ü Şîrîn ve Satır Arası Kuran Tercümesi'nde geçmiştir.

kimād (کمد) 'sıcak bez ile yapılan kuru yakı' (TM 60a/C) | ← A. *kimād*.

kirām (کرام) 'cömert, iyi kalpli kimseler' (KMİB 1b/8) | ← A. *kirām*.

kirāmu'n-nās (KMİB 1b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da ve *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

kirās (کراس) 'kiraz, *prunus avium*' | ← A. ← Yun. *kerasi*.

ķīrāṭ (قيراط) 'yarım, buçuk' (EM 20a/9, MŞ 182a/3²⁷², KMİB 29b/10²⁷³,

MNHS 206a/3, T 108b/14), *ķīrūt* (EM 36b/6) | ← A. *ķīrāṭ*.

kiremūd (کرمد) 'çatıları örtmekte kullanılan, yan yana dizilerek suyu aşağıya geçirmeden dışarı akıtacak biçimde yapılmış, kızıl toprağın renginde, pişmiş balçık levha' (İ 6a/6) | ← Yun. *keramida*.

ķīrūtū (قيرطو) 'gül yağı, ikililü'l-melik, zaferan, kafur ve beyaz bal mumundan tertip edilen merhem' (KS 23b/14²⁷⁴) | ← A. *ķayrūtīyy*.

kitāb (کتاب) 'herhangi bir konuda yazılmış eser' (TM 1b/1²⁷⁵, H 1b/10, EM 16b/10, İ 1b/11, MŞ 1b/4, KS 2b/3, K 1b/7, KMT 2b/12, KMİB 1b/2, Y 2b/12, MNHS 2a/6, T 1b/8) | ← A. *kitāb*.

kitāb eyle- (TM 1b/10), *kitāb-ı hūlāşa* (H 1b/B), *kitāb et-* (K 1b/7), *kitāb-ı münteḥab* (KMT 5a/12), *kitāb-ı müfredāt-ı ibn-i bayṭār* (KS 1b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs, Kıyasü'l-Enbiyā, Mu'inü'l-Mürīd, Mi'rac-nāme, Muhabbet-nāme, Mukaddimetü'l-Edeb, Hüsrev ü Şîrîn ve Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

kitābet (کتابت) 'yazı yazma' (Y 186a/6) | ← A. *kitābat* + < *kitābah*.

²⁷² Zafer Önler, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

²⁷³ Yasemin Yıldız, kelimenin kökenine Grekçe demiştir.

²⁷⁴ Anıl Çelik, kelimenin kökenini Grekçe olarak göstermiştir.

²⁷⁵ Kelime, *Tuhfe-i Mübārizi*'nin Paris nüshasında geçmektedir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Muhabbet-nâme*'de geçmiştir.

kitf (كَيْتَف) 'salkım, derilmiş meyve' (KS 25a/17) | ← A. *kitf*.

kubbe (قُبَّة) 'yarım küre şeklinde olan bina' (Y 49a/4) | ← A. *kubba*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

kudret (قُدْرَت) 'kuvvet, güç' (MNHS 19a/5, Y 18a/9) | ← A. *kudrat* + < *kudrah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'rac-nâme*, *Muhabbet-nâme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

kuhl (كُحْل) 'göz damlası' (KMT 86b/6, S 16b/5, KMİB 3b/7, MNHS 159b/4, Y 253a/11) | ← A. *kuhl*.

kuhl-ı rûşenâyî (KMT 86b/6), *kuhl-ı bâselikûn* (KMT 86b/6), *kuhl-ı ısfahânî* (S 16b/5), *kuhl-ı ağber* (MNHS 159b/4), *şîfat-ı kuhl* (MNHS 207a/9), *şîfat-ı kuhl-ı benefsecî* (MNHS 205b/10), *şîfat-ı kuhl-ı d-dem'a* (MNHS 206b/13), *şîfat-ı kuhl-ı ebû sindî* (MNHS 205b/6), *şîfat-ı kuhl-ı mücerreb* (MNHS 130b/10), *şîfat-ı kuhl-ı s-sumâk* (MNHS 207b/2), *şîfat-ı kuhl-ı z-za'ferânî* (MNHS 206a/4)

kulâ (قُلَاغ) 'pamukçuk, aft' (MŞ 60b/10, T 46b/12) | ← A. *kulâ*.

kulân (قُلَان) 'kullar' (İ 1b/14) | ← A.+F. *kul* + *ân*.

kulkâs (قُلْقَاس) 'gulgas, kulka, *arum colocasia*' (EM 33b/9, MŞ 24b/15, T 24b/9) | ← A. *kulkâs*.

kulûb (قُلُوب) 'kalpler' (K 1b/3) | ← A. *kulûb*.

kûlunc (قُولُنْج) 'şiddetli ağrı, kasılmalı ağrı' (TM 15b/15, H 92b/1, İ 2b/12,

KMT 8b/7, S 22a/5, KMİB 5a/9, MNHS 37b/7, T 57b/8), *kulunc* (EM 14b/9, MŞ 15a/15), *kûlinc* (MŞ 87a/5) | ← A. *kulanc* ← Yun.

müredded kûlunc (TM 37a/D), *kûlunc renci* (TM 17b/12), *kuluncı aç-* (EM 14b/9), *kûlunc açıl-* (H 92b/5), *hâya kûluncı* (H 108b/B)

kulunclu (قُلُنْجُلُو) 'kulunç ağrısı çeken kimse' (EM 3b/13, MŞ 16b/7)

| ← A.+T. *kulanc+lu*.

ḳulzümī (قُلْزُمِي) ‘deniz gibi’ (KMİB 17b/15) | ← A. *ḳulzumī*.

ḳumḥ (قُمَحْ) ‘buğday’ (KMİB 124a/1) | ← A. *ḳamḥ*.

ḳummel (قُمَّلْ) ‘bit’ (KS 41b/16) | ← A. *ḳummāl*.

ḳundül (قُنْدُولْ) ‘şimşek ağacı, kandil ağacı’ (KMİB 118b/10) | ← A. *ḳundül*.

dühnü nuvāru ’l-ḳundül (KMİB 118b/10)

kundus (كُنْدُسْ) ‘kunduz, voynik otu, *gypsophila repens*’ (EM 45b/8, MŞ 127a/9,

KS 48b/2, KMT 80a/6), *kundūs* (H 46b/9) | ← A. *kundus*.

ḳurān (قُرْآن) ‘Allah tarafından Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber’e yirmi üç senede vahyedilen mukaddes kitap’ (K 9b/2, MNHS 4a/8) | ← A. *ḳurān*.

ḳurān-ı mecīd (MNHS 4a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü ’l-Ferādīs*, *Kısasü ’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü ’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ḳurbet (قُرْبَتْ) ‘yakınlık’ (MNHS 3a/1) | ← A. *ḳurbat+* < *ḳurbah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü ’l-Enbiyā*, *Mi’rac-nāme* ve *Nehcü ’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

ḳurdumānā (قُردمانا) ‘kerevya’ (H 80b/10, MŞ 39a/12) | ← *ḳurdumānā*.

ḳurş (قُرْصْ) ‘yuvarlak ve yassı biçiminde hap’ (TM 57a/1, H 61a/B, KK 2a/04,

MŞ 169a/7, KS 5a/18, KMİB 6a/1, Y 166a/3, MNHS 164a/13, T 38a/12) | ← A. *ḳurş*.

ḳurş eyle- (TM 57a/1), *kāfūr ḳurşı* (TM 57a/D), *enderūhūrūn ḳurşı* (TM 57b/2), *ef’ī ilan ḳurşı* (TM 57b/2), *şovuk ḳurş* (H 61a/B), *gül ḳurşı nüshası* (H 125b/B), *kākunec ḳurşı* (H 99a/B), *kan ḳurşı* (H 95b/B), *kehrubā ḳurşı* (H 102a/B), *muḳl ḳurşı nüshası* (H 80b/B), *müşk ḳurşı* (H 69b/B), *zernīḥ ḳurşı* (H 106b/9), *kebere ḳurşı* (H 87b/10), *benefşe ḳurşı* (H 30a/9), *uşul şarābı ḳurşı* (H 85a/6), *ḳurş-ı ṭebāşīr-i ḥummāzī* (MŞ 92b/2), *kāfūr ḳurşacukları* (KMT 136b/11), *kāfūr ḳurşaları* (KMT 95b/6), *ṭabāşīr ḳurşacukları* (KMT 99b/10-11), *şovuducu ve yaş eyleyici ḳurş* (KMİB 6a/1), *ḳurş-ı ’ūd* (Y 166a/3), *ḳurş-ı benefşe* (Y 142b/8), *ḳurş-ı gül* (Y 166b/7), *ḳurş-ı kāfūr* (Y 132b/3), *ḳurş-ı*

kākunec (Y 90a/10), *kurş-ı kehrübā* (Y 171b/9), *kurş-ı tabāşīr* (Y 132b/8),
kurşī ʿt-tīn (Y 156a/10), *kurşlar ʿet-* (MNHS 164a/13), *kurş-ı tabāşīr-i kāfūrī*
(T 38a/12), *kurş-ı zernīh* (T 85b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

kurūh (قُرُوح) ‘yaralar’ (MŞ 151a/12, KS 41b/14, Y 114a/7, MNHS 94b/4)

| ← A. *kurūh*.

kurūh-ı bāṭın (MŞ 151a/12), *cüdere-yi kurūh* (KS 41b/14), *kurūh-ı em ʿāyī* (Y 114a/7), *kurūh-ı meşāne* (Y 90a/10), *kurūhu ʿl-ernebiyye* (MNHS 94b/4),
kurūhu ʿr-reddiyye (MNHS 118b/7)

kurṭūm (قُرْطُوم) ‘usfur tohumu, carthamus tinctorius’ (KMİB 121b/13), *kurṭum*

(T 60a/4) | ← A. *kurṭum*.

dühnü ʿl-kurṭūm (KMİB 121b/12-13), *kurṭum-ı hindī* (T 60a/4)

kuṣṭ (قُسْط) ‘topalak denilen ot, *costus arabicus*’ (TM 54a/D, H 117b/5, EM 66a/9,

MŞ 169a/3, KS 47a/14, KMT 104b/9, S 34b/10, KMİB 32a/10, Y 43a/8,
MNHS 44a/10, T 60b/16), *kuṣṭ* (KMT 102a/5) | ← A. *kuṣṭ*.

datlu kuṣṭ (H 117b/5), *tatlu kuṣṭ* (H 116b/10), *kuṣṭ-ı bahrī* (MŞ 175a/6), *kuṣṭ*
yağı (KMT 102a/5), *dühnü ʿl-kuṣṭ* (KMİB 124b/3), *kuṣṭ-ı talh* (Y 225b/11)

kuşūr (قُشُور) ‘kabuklar’ (KS 48a/6) | ← A. *kuşūr*.

kuşūru ʿl-selīha (KS 48a/6)

kuṭrub (قُطْرُب) ‘malihulya hastalığının bir çeşididir’ (H 21a/B) | ← A. *kuṭrub*.

kuwā (قُوَا) ‘kuvvetler’ (MŞ 175a/14, KMT 5a/9, S 18b/9, KMİB 9a/15, Y 49a/9)

| ← A. *kuwā*.

mebādī-i kuwā (KMT 16a/11), *kuwā-yı tabīʿī* (KMT 17b/7), *kuwā-yı ḥādime*
(KMT 18a/12), *kuwā-yı nefsanī* (KMT 18b/7), *kuwā-yı a ʿzā-yı re ʿyis* (KMT 17a/4)

kuvebā (قُوبَا) ‘deriyi kavlatan uyuz’ (KS 41b/19) | ← A. *kuwabā*.

kuvvat (قُوْت) ‘güç’ (TM 2a/10, H 3b/1, EM 13b/1, İ 5b/15, MŞ 2a/10, KS 3b/5,

K 2a/12, KMT 11b/4, KMİB 8a/5, Y 27b/8, MNHS 70b/2, T 2b/3) | ← A.
kuwwat + < *kuwwah*.

kuvvet bağla- (TM 20a/D), *anlayıcı ve bilici kuvvet* (TM 19a/10), *böyüdüci ve uzadıcı kuvvet* (TM 22a/4), *çekici kuvvet* (TM 20b/1), *dutıcı kuvvet* (TM 37b/8), *gıdā verici kuvvet* (TM 22a/5), *şızırıcı kuvvet* (TM 50a/14), *kuvvet vēr-* (EM 13b/1), *kuvvet dut-* (EM 62b/4), *kaбіz eyleyici kuvvet* (TM 50a/14), *sürücü kuvvet* (TM 37b/6), *toğurducı kuvvet* (TM 22a/5), *fikri ileğici kuvvet* (TM 19b/5), *ağdurıcı kuvvet* (TM 19b/7), *depredici kuvvet* (TM 19b/13), *nefsānī kuvvet* (TM 19a/9), *hayvānī kuvvet* (TM 14a/14), *müvellid kuvvet* (TM 18b/9), *cāzibe kuvveti* (TM 18b/10), *hāzime kuvveti* (TM 18b/11), *dāfi'a kuvveti* (TM 18b/12), *māsike kuvveti* (TM 18b/11), *ten kuvveti* (TM 49b/5), *hayāl kuvveti* (TM 19a/15), *vehm onđurıcı kuvvet* (TM 19a/15), *hiss-i müşterek kuvvet* (TM 19b/2), *mütehayyile kuvveti* (TM 19b/5), *gādiye kuvveti* (TM 18b/1), *tabi'at kuvveti* (TM 18a/10), *nāmiye kuvveti* (TM 18b/8), *kullukçı kuvvetleri* (TM 18b/9), *kuvvet-i zevk* (TM 20a/D), *kuvvet-i şemm* (TM 20a/D), *kuvvet-i lems* (TM 20a/D), *kuvvet-i hayāl* (TM 20a/D), *kuvvet-i vehm* (TM 20a/D), *kuvvet-i zikr* (TM 20a/D), *kuvvet-i muḥarrike* (TM 20a/D), *kuvvet art-* (TM 2a/11), *kuvvet şuyı* (H 90a/6), *od kuvveti* (H 84b/3), *kuvvet-i kābiza* (KS 15a/8), *kuvvet-i hayvānī* (KS 30a/17), *kuvvet ol-* (K 15a/8), *kuvvet-i hayāt* (KMT 16b/1), *his ve hareket kuvveti* (KMT 16b/2), *garīzī kuvvet* (KMT 17a/8), *nevāle kuvveti* (KMT 19b/8), *kuvvet-i fa'ile* (KMT 19b/8), *kuvvet-i bā'ise* (KMT 19b/8), *kuvvet-i cāzibe* (KMT 20a/4), *kuvvet-i dāfi'a* (KMT 20a/7), *kuvvet-i māsike* (KMT 20a/4), *kuvvet-i hayvāniyye* (KMT 56a/3), *kuvvet-i muşavvire* (KMT 50b/5), *kuvvet-i muğayyire* (KMT 50b/6), *kuvvet-i sāmi'a* (KMT 40b/8), *mülākātu harāretin bi'l-kuvveti* (KMT 49b/13), *mülākātu bāridin bi'l-fi'l* (KMT 50a/5), *mülākātu bürüdetin bi'l-kuvveti* (KMT 50a/4), *mülākātu raḥbın bi'l-kuvveti* (KMT 50b/1), *mülākātu harāretin bi'l-fi'li* (KMT 50a/1), *mülākātu yābisin bi'l-kuvveti* (KMT 50a/10), *mülākātu yābisin bi'l fi'li* (KMT 50a/11), *kuvvet-i mā'yide* (S 2b/4), *kuvvet-i cimā'* (Y 4a/9), *kuvvet bul-* (MNHS 70b/2), *kuvvet eyle-* (MNHS 65b/3), *kuvvet eriş-* (MNHS 180b/6), *kuvvet ét-* (MNHS 90a/7), *kuvvet edici* (MNHS 152a/13), *kuvvet tut-* (MNHS 6a/2), *kuvvet vērıcı* (MNHS 76b/3), *kuvvet-i bāşıra* (MNHS 75a/11), *kuvvet-i fā'il* (MNHS 7b/9), *kuvvet-i gādiye* (MNHS 72b/6), *kuvvet-i garīz* (MNHS 9b/12), *kuvvet-i ḥāfiẓa* (MNHS

29a/10), *kuvvat-i maḥall-i muḥayyele* (MNHS 26b/12), *kuvvat-i meyl* (MNHS 18a/10), *kuvvat-i münfa* 'il (MNHS 7b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir.

kuvvat-i ihsās (قُوَّتِ اِخْسَاسٍ) 'duyu organlarıyla kavranabilen kuvvet, his kuvveti'

(EM 64a/3) | ← A. *kuwwat* + 'ihsās.

kuvvetlen- (قُوَّتَنَ) 'kuvvetlenme' (MŞ 76b/7, KS 37a/11, MNHS 188a/4)

| ← A.+T. *kuwwat* + *lan-*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* 'de geçmiştir.

kuvvatlendür- (قُوَّتَلْنَدُرَ) 'kuvvetlenmesini sağlama' (TM 42a/12, H 23a/B, EM 15b/15,

MŞ 27a/13, K 2a/11, KMT 159b/7, KMİB 15b/12), قُوَّتَلْنَدُورَ (MNHS 39b/11) |

← A.+T. *kuwwat* + *lendür-*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir.

kuvvatlendürici (قُوَّتَلْنَدُرْجِي) 'kuvvetlendirici' (EM 49a/14)

| ← A.+T. *kuwwat* + *lendürici*.

kuvvatlü (قُوَّتْلُو) 'güçlü' (TM 34a/9, H 2b/2, EM 12b/4, MŞ 8b/10, K 22a/8,

KMİB 48a/13, MNHS 18b/10, T 15a/2) | ← A.+T. *kuwwat* + *lü*.

kuvvatlü ol- (TM 34a/9), *kuvvatlü eyle-* (TM 39a/4), *kuvvatlü et-* (K 22a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* 'de geçmiştir.

kuvvetsüz (قُوَّتْسُز) 'kuvveti olmayan' (K 5a/12) | ← A.+T. *kuwwat* + *suz*.

kuvvetsüzlük (قُوَّتْ سِزْلُقْ) 'güçsüzlük' (H 25a/2) | ← A.+T. *kuwwat* + *süzlük*.

kubbād (كُبَّاد) 'turunc ağ., *citrus aurantium*' (EM 35b/2) | ← A. *kabbād*.

kurūn (قُرُونْ) 'sigilin bir türü' (MŞ 137a/15) | ← A. *kurūn*.

kurṭum (قُرْطُم) 'aspir tohumu, *carthamus tinctorius*' (MŞ 90b/5, KS 38a/4)

| ← A. *kurṭum*.

kurṭum-ı hindī (MŞ 90b/5), *lübābu'l-kurṭum* (KS 38a/4)

kuzbara (كُزْبَرَه) 'kişniş otu, *cornium sativum*' (EM 65b/1) | ← A. *kuzbarah*.

kūdūret (كدورت) ‘bulanıklık’ (K 24b/13, MNHS 182a/5) | ← A. *kudūrat*+ < *kudūrah*.
kūdūretin al- (K 24b/13)

kūhūliyye (كُهُولِيَّة) ‘olgunluk çağındaki olan, 30-50 yaş arası’ (KMT 20b/10)
| ← A. *kuhūliyya*.
sinnū’l-kūhūliyye (KMT 20b/10)

küll (كُلٌّ) ‘bir şeyin tamamı’ (KS 23b/13, KMT 17b/1, KMİB 148a/2) | ← A. *kull*.
Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezm Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

küllī (كُلِّي) ‘bütün, hep’ (TM 23b/10, H 40a/5, K 9b/1, KMT 6b/8, Y 32b/11, MNHS 108b/10) | ← A. *kullī*.
vech-i küllī (KMT 6b/8), *kelām-ı küllī* (MNHS 108b/10)
Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

külliyāt (كُلِّيَّات) ‘bir müellifin yazmış olduğu eserlerin bütünü’ (KMT 3a/5)
| ← A. *kulliyāt*.

külliyen (كُلِّيًّا) ‘bütünüyle, tamamen’ (Y 157a/7) | ← A. *kulliyān*.

kūmne (كُمْنَه) ‘göze arız olan dumanlık’ (MNHS 91a/11) | ← A. *kumna*.

kūrāṣī (كُرَائِي) ‘açık yeşil’ (TM 29b/D), *kūrāṣī* (KMT 13b/6) | ← A. *kurāṣī*.

kürsī (كُرْسِي) ‘üzerine oturulacak şey’ (MŞ 8a/11, MNHS 187a/4) | ← A. *kursī*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi’rac-nāme*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

L

lābud (لَا بُدَّ) ‘mutlaka’ (MNHS 75b/11) | ← A. *lā+budd*.

lā-cerem (لَا جَرَمَ) ‘şüphesiz, besbelli’ (S 4a/6) | ← A. *lā+caram*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

lafz (لَفْظ) 'söz' (MNHS 139b/11) | ← A. *lafz*.

lafz-ı 'arabî (MNHS 139b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

laḥm (لَحْم) 'et' (MŞ 12b/15, MNHS 125a/3, T 17a/16) | ← A. *laḥm*.

mā'ü'l-laḥm (MŞ 12b/15), *laḥmu'l-kaṭā* (MŞ 83a/15), *laḥm-i ṭabî'i* (MNHS 125a/3), *laḥm-i zāyid* (MNHS 84b/8)

laḥmî (لَحْمِي) 'gövdenin şişmesi şeklinde görülen istiska türü' (TM 40a/D, H 85a/B, EM 52b/3, MŞ 80b/4, KMT 62a/10, KMİB 144b/3, Y 188b/11) | ← A. *laḥmî*.

laḥmî istiskā (TM 40a/D), *'ilāc-ı laḥmî* (MŞ 81b/7), *'alāmet-i laḥmî* (Y 188b/11)

laḥmiyye (لَحْمِيَّة) 'et' (MNHS 110b/7) | ← A. *laḥmiyya*.

laḥza (لَحْظَة) 'an' (KMT 110a/2, Y 28a/2, MNHS 122b/2) | ← A. *laḥza*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

lakin (لَكِنْ) 'ama, ancak, fakat' (KS 3a/18, K 18b/6, KMT 11b/12, MNHS 137a/10, T 8a/10) | ← A. *lākin*.

laḳlaḳ (لَقْلَقَ) 'leylek' (İ 5a/15) | ← A. *laḳlaḳ*.

laḳve (لَقْوَة) 'yüzün ve ağzın eğrildiği felç şekli' (TM 40a/D, H 23a/B, EM 4a/6, MŞ 16a/7, KMT 7b/3, S 76b/10, KMİB 53a/4, Y 42b/5), *laḳvā* (H 23b/1, MNHS 25b/12, T 81a/7) | ← A. *laḳwa*.

laḳve renci (TM 40a/D), *teşennüci laḳvā* (H 23b/1)

laḳvelü (لَقْوَة لَوْ) 'felçli kimse' (EM 14a/13) | ← A.+T. *laḳwa+lü*.

la'l (لَعْل) 'parlak kırmızı renkli kıymetli taş' (TM 59a/10, MŞ 175b/2, Y 22b/2, MNHS 205a/11) | ← A. *la'l* ← F. *lāl*.

la'l-i rummānī (MNHS 205a/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

lāme elif (لَامَ اَلِف) 'lam ile elifin bir arada yazılmış şekli' (MNHS 22b/3)

| ← A. *lām* + 'alif.

lāmī (لَامِي) 'dil kemiği' (TM 10a/7²⁷⁶) ← A. *lāmī*.

lā-naẓīr (لَا نَظِير) 'eşsiz, benzersiz' (Y 81a/11) | ← A. *lā* + *naẓīr*.

la'net (لَعْنَت) 'Allah'ın rahmetinden mahrum olma' (Y 249a/6) | ← A. *la'nat* + < *la'nah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

laşka (لَشَقَا) 'yaşlılığı çok olan sıtma, sıtmanın süresi uzundur gündüzden geceye kadar tutar ve süresi yirmi gündür' (TM 24a/1) | ← A. *laşka*.

laṭīf (لَطِيف) 'hoş, yumuşak, yoğun olmayan' (TM 7b/D, H 14a/7, EM 3a/10, MŞ 4a/1, KS 3a/10, K 23b/13, KMT 14b/8, S 2a/5, KMİB 5a/4, Y 8b/8, MNHS 76b/12, T 5a/6) ← A. *laṭīf*.

laṭīf kan (TM 7b/D), *laṭīf otlar* (TM 42a/8), *laṭīf cevherlü* (TM 52b/D), *laṭīf eyle-* (TM 38b/9), *laṭīf kıl-* (TM 54a/D), *laṭīf gızā* (KS 3a/10), *laṭīf ol-* (K 23b/13), *laṭīf-i celīle* (S 2a/5), *laṭīf et-* (KMİB 5a/4), *edviye-yi laṭīf* (MNHS 11b/9), *laṭīf ét-* (MNHS 76b/12), *laṭīf edici* (MNHS 81a/9), *laṭīf ta'ām* (MNHS 71b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Muhabbet-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

laṭīfe (لَطِيفَةٌ) 'güzel ve nükteli söz' (MNHS 16b/2) | ← A. *laṭīfa*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

laṭīfirek (لَطِيفِرَك) 'daha yumuşak' (KS 12b/5), *laṭīfraḳ* (MNHS 82a/4)

²⁷⁶ Binnur Erdağı Doğuer kelimenin anlamına 'Arap alfabesindeki lam harfi şeklinde olan' anlamını vermiştir.

| ← A. + T. *laṭīf*+*rek*.

laṭīfliḳ (لطيفلى) ‘hoşluk’ (TM 51b/7, EM 30b/9²⁷⁷) | ← A.+T. *laṭīf*+*lik*.

lāyık (لايق) ‘uygun’ (TM 42b/8, EM 57b/4, KS 3b/14, Y 42b/13, MNHS 96b/8)

| ← A. *lā’ik*.

lāyık ol- (MNHS 96b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

lāzīm (لازيم) ‘gerekli’ (TM 53b/2, H 65b/2²⁷⁸), *lāzım* (EM 53b/2, MŞ 38b/1, KMT 54a/5, MNHS 150b/10), *lāzım* (Y 213b/10), ‘devamlı’ (MNHS 33b/3) | ← A. *lāzim*.

lāzīm ol- (H 65b/2), *lāzım ol-* (KMT 54a/5), *lāzım baş ağırları* (MNHS 33b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

lāzime, bk. *rīb* ‘-ı *lāzime*.

lāzūk (لازوق) ‘yara üzerine yapıştırılıp yara iyileşmeyinceye kadar kopmayan deva’ (Y 38b/4) | ← A. *lāzūk*.

lebān (لبان) ‘göğüs’ (Y 124b/9) | ← A. *labān*.

leben (لبن) ‘süt’ (MNHS 7a/5) | ← A. *laban*.

kāṭi’u’l-leben (MNHS 7a/5), *müdirrū’l-leben* (MNHS 10b/7)

lebenī (لبنى) ‘sütle ilgili’ (TM 29b/D) | ← A. *labanī*.

lebeniyāt (لبنيات) ‘sütle ilgili şeyler’ (MNHS 197b/3) | ← A. *labanī*+*āt*.

leblāb (لبلاب) ‘sarmaşık’ (H 117a/10²⁷⁹, KS 12b/9, KMT 108a/8²⁸⁰) | ← A. *lablāb*.

leblāb suyu (KS 12b/9), *mā’ü’l-leblāb* (KS 15a/10), *leblābūñ suyu* (KMT 123a/12)

²⁷⁷ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

²⁷⁸ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin anlamına ‘bir sıtma türü’ yazmıştır.

²⁷⁹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

²⁸⁰ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *lāblāb* biçiminde okuyup ‘çadır çiçeği’ anlamını vermiştir.

lehāt (لَهَات) ‘boğazdaki küçük dil denen et parçası’ (KMT 8a/4) | ← A. *lahāt*.
veremü ’l-lehāt (KMT 8a/4)

lefāyif (لَفَائِف) ‘sarmaşık sargı gibi olan bağırsak’ (TM 15b/12) ← A. *lafā’if*.

lems (لَمَس) ‘elle dokunma’ (TM 20a/D, KMT 18b/11) | ← A. *lams*.

leṭāfet (لَطَافَت) ‘hoşluk, güzellik’ (KMİB 33b/1, Y 210a/5, MNHS 93a/1)
| ← A. *laṭāfat*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

leṭāyif (لَطَائِف) ‘latifeler’ (H 1b/3, K 2a/1) | ← A. *latā’if*.

levn (لَوْن) ‘renk’ (EM 48b/6, K 13b/12, KMT 6b/2, S 65b/4, KMİB 8b/3,
MNHS 61b/12) | ← A. *lawn*.

bevlün levnləri (KMT 6b/2), *ḥastanun levni* (EM 48b/6)

levnlü (لَوْنُلُو) ‘renkli’ (MNHS 68a/8) | ← A.+T. *lawn+lü*.

levz (لَوَز) ‘badem’ (KS 45b/16, S 29a/9, KMİB 120a/8) | ← A. *lawz*.

dühnü ’l-levzü ’l-mürr (KMİB 120a/8), *dühnü ’l-levzü ’l-ḥılv* (KMİB 120a/14)

leyyin (لَيِّن) ‘yumuşak’ (EM 57a/6, MŞ 122b/15, KS 5b/18, MNHS 108b/8, T 49a/7)
| ← A. *layyin*.

ḥuḳne-i leyyine (KK 6b/03), *leyyin ol-* (EM 57a/6), *nabẓ-ı leyyin* (KMT 55b/5), *aḥmer-i leyyin* (MNHS 108b/8), *ḥuḳne-yi leyyine-yi mutavassıta* (T 49a/7)

lezīc (لَزِيْج) ‘tutkal gibi olan şey’ (MŞ 90a/10), *lezic* (EM 28a/9, KMT 15b/4,
MNHS 7a/9) | ← A. *lazic*.

lezīc balğam (MŞ 90a/10), *lezic ğıdā* (KMT 15b/4), *ḥılṭ-ı lezic* (KMT 51a/10)

lezc (لَزَج) ‘bir şeyin yelmeşik olup uzaması’ (MNHS 6b/11, S 13b/8) | ← A. *lasc*.

lezzīz (لَزِيْز) ‘lezzetli’ (KMİB 44b/6) | ← A. *laẓẓīz*.

lezzīz ol- (KMİB 44b/6)

lezzet (لَزَزَت) ‘zevk’ (TM 39b/9, MŞ 104b/1, K 9b/10, KMT 49a/2, KMİB 83a/15,
Y 20a/9, T 15b/15) | ← A. *laẓẓat+ < laẓẓah*.

lezzet bul- (TM 51b/15), *lezzet vèr-* (EM 31a/8), *lezzeti az ol-* (K 9b/10),
lezzet al- (KMİB 83a/15)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

lezzetlü (لذتلو) 'tadı güzel olan' (H 73b/4, MŞ 74b/7, MNHS 16b/2)
| ← A. + T. *laẓzat+lü*.

lezzetsüz (لذتسر) 'lezzeti olmayan' (TM 7a/6) | ← A.+T. *laẓzat+süz*.
lezzetsüz balğam (TM 7a/6)

libās (لباس) 'elbise' (KMT 38a/13) | ← A. *libās*.

lif (ليف) 'tel' (TM 11b/7), 'lif' (KS 50b/17) ← A. *lif*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

lifî (ليفى) 'lif gibi' (MNHS 23b/11) | ← A. *lifî*.

lihām (لحم) 'lehim' (TM 14a/9, KMT 21b/7, MNHS 66b/10) | ← A. *lihām*.
lihām gibi ol- (TM 14a/9)

lihîmlen- (لحيمنن) 'lehimle birleştirilmek' (KMT 22b/2) | ← A.+T. *lahîm+len*.

liḥyetü 't-teys (لحية التيس) 'teke sakalı, sarı ıskorçına, sarı uskurçına, *tragopogon pratensis*' (H 113b/7, EM 12b/14, MŞ 141b/3, KS 5a/19, KMT 128a/8, Y 108a/6, MNHS 75a/5) | ← A. *liḥya+al+tays*.
eḫşure-i liḥyetü 't-teys (MŞ 141b/3), 'uşāre-i liḥyetü 't-teys (KS 5a/19),
liḥyetü 't-teys şuyı (MNHS 75a/5)

lisān (لسان) 'dil' (T 85b/2) | ← A. *lisān*.
el-femi ve 'l-lisān (T 85b/2)

lisānü 'l- 'aṣāfîr (لسان العصافير) 'kuş dili ağacı' (H 74a/11, EM 66a/1, MŞ 105b/4, Y 120a/3) | ← A. *lisān+al+ 'aṣāfîr*.

lisānü 'l-ḥamel (لسان الحمل) 'kuzu dili otu, sinir otu' (H 62b/4, MŞ 13a/15, Y 100a/8, MNHS 80b/13, T 18a/8), *lisān-ı ḥamel* (KS 37b/1, KMİB 143b/7) | ← A. *lisān+al+ḥamal*.
lisānü 'l-ḥamel şuyı (H 62b/4), *lisānü 'l-ḥamel toḫmı* (H 90b/8), *şarāb-ı lisānü 'l-ḥamel* (T 18a/8)

lisānū 's-*sevr* (لِسَانُ السَّوْرِ) 'sığır otu, zembil çiçeği, hudan, balık otu, *borago officinalis*'
(EM 49b/2, MŞ 10a/14, KS 46b/11, S 52b/3, Y 84a/10, T 13b/5) | ← A.
lisān+al+ṣawr.

ṣarāb-ı lisānū 's-*sevr* (MŞ 10a/14)

loḳma (لَقْمَه) 'bir defada ağza götürülen yiyecek parçası' (H 54b/B, MŞ 63a/14,
Y 11b/12, MNHS 39b/4) | ← A. *luḳma*.

loḳma dur- (H 54b/B), *loḳma yud-* (MŞ 63a/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

lu 'āb (لُعَاب) 'bitkilerden sızan yapışkan sıvı, zamk' (H 98b/10, EM 3a/7, KK 2a/08,
MŞ 5b/8, KS 13b/7, KMT 83b/11, S 21b/9, KMİB 40b/9, Y 42a/1, MNHS
168b/1, T 36a/3) | ← A. *lu 'āb*.

kettān toḥmı lu 'ābı (H 98b/10), *būy lu 'ābı* (H 98b/10), *ḥaṭmī lu 'ābı* (H
95b/5), *bezr-i ḫaṭūnā lu 'ābı* (H 38b/12), *ḥayva çekürdeginün lu 'ābı* (KMT
83b/11), *būy lu 'ābı* (MNHS 168b/1)

lu 'ābī (لُعَابِي) 'suya konduğunda suyu koyu ve salya gibi yapışkan yapan bir ot'
(TM 53b/D) | ← A. *lu 'ābī*.

lūbyā (لُوبِيَا) 'börüce, böyürce, böyrüce, *dolichos lubia*' (H 101b/6²⁸¹) | ← A. *lūbyā*.

lūf (لُوف) 'yılanyastığı, filkulağı' (EM 7b/7, MNHS 80b/12) | ← A. *lūf*.

luffāḥ (لُفَّاح) 'patlıcana benzeyen bitki, şemame' (MŞ 154a/10, Y 166a/6,
MNHS 75b/6), *liḫāḥ* (KS 43a/4), *luffāḥ* (KMT 76b/3) | ← A. *luffāḥ*.
luffāḥ dibi (MŞ 154a/10)

lukk (لُكْ) 'lek bitkisinin suflü veya usaresi' (H 80a/10, MŞ 168a/13, KS 21a/16,
T 38b/11) | ← A. *lukk*.

luk ḫurşı (KS 21a/16)

lu 'ūḳ (لُعُوقْ) 'yalanarak yenen şey' (EM 48b/4, MŞ 11a/2, KS 29a/8, KMİB 41a/8, Y
154a/13, T 15a/2) | ← A. *la 'ūḳ*.

lu 'ūḳ-ı ıskıl (MŞ 67a/13), *erük lu 'ūḳ* (KS 29a/8), *lu 'ūḳ-ı 'unşul* (T 49a/16)

²⁸¹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *lōbyā* olarak okuyup kökenine Farsça demiştir.

luḥf (لُف) ‘incelik’ (MNHS 17a/10) | ← A. *luḥf*.

luḥf-ı hikmet (MNHS 17a/10),

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve

Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

luzūcet (لُزُوجَت) ‘akmazlık, ağdalık’ (MŞ 74b/15, KMT 51a/4, S 33b/9)

| ← A. *luzūcat* + < *luzūcah*.

lūbābu’l-ḳurṭum (لُبَابُ الْقُرْطُم) ‘asfur tohumu’ (KS 38a/4) | ← A. *lubāb* + *al* + *ḳurṭum*.

lūbān (لُبَان) ‘kündür’ (S 63a/11, Y 125a/9) | ← A. *lubān*.

lūbb (لُب) ‘çekirdek, öz’ (EM 63a/7, MŞ 57b/3, KMİB 120b/8) | ← *lubb*.

dūhnü lūbbü’l-ḥavḥ (KMİB 120b/8), *dūhnü lūbbü’l-mıṣmıṣ* (KMİB 120b/9)

lūbābü’n-Nūḥab (لُبَابُ النُّحَاب) ‘Hekim Bereket’in yazdığı Tuḥfe-i Mübārîzî adlı kitabın Arapça adı’ (TM 2a/3) | ← A. *lubāb* + *al* + *nuḥab*.

lūknet (لُكْنَت) ‘kelamı anlaşılabilen ve kelamı edada acz olan’ (MŞ 162b/6, K 2b/8)

| ← A. *luknat* + < *luknah*.

lū’lū (لُولُ) ‘inci’ (MNHS 81a/2) | ← A. *lu’lu*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

M

mā (مَاء) ‘su’ (MŞ 12b/15, KS 5b/1, K 16a/5, KMT 15b/1, KMİB 3b/12, Y 53b/10,

MNHS 37b/8, T 29a/4), *mā* (MNHS 176b/8) | ← A. *mā*.

mā’ü’l-laḥm (MŞ 12b/15), *mā’ü’l-ruḥmān* (MŞ 13b/2, K 16a/5²⁸²), *mā’ü’l-’asel* (MŞ 39a/2), *mā’ü’l-ṣa’ir* (MŞ 78a/2), *mā’-yü’l-aṣā’ir-rā’i* (KS 5b/1), *mā’ü’l-cūbn* (MŞ 88a/6), *mā’ü’l-uṣūl* (MŞ 81b/5), *mā’ü’l-leblāb* (KS 15a/10), (K 16a/5), *acı mā’ü’l-uṣūl* (KMT 127a/4), *mā’ü’l-ḳarāṭin* (KMİB 3b/12), *mā’ü’l-fevāki* (Y 151b/1)

ma (مَع) ‘ile’ (KS 12b/10, KMT 2b/2, MNHS 2b/1) | ← A. *ma*.

²⁸² Muhammet Yelten, kelimeyi *mā’ü’l-demānīn* biçiminde okumuştur.

ma ‘-*hazā* (KMT 2b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ma ‘*ādin* (مَعَادِن) ‘madenler’ (İ 1b/3) | ← A. *ma* ‘*ādin*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

ma ‘*ānī* (مَعَانِي) ‘manalar, anlamlar’ (KMT 19a/5) | ← A. *ma* ‘*ānī*.

cüz ‘-i *ma* ‘*ānī* (KMT 19a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

mābiẓ (مَابِض) ‘dizin iç yüzü, bacak dibindeki damar’ (TM 46a/D) | ← A. *ma* ‘*biẓ*.

ma ‘*cūn* (مَعْجُون) ‘hamur kıvamındaki ilaç’ (TM 55b/2, H 20a/9, EM 46a/2, İ 4a/10,

MŞ 7b/15, K 2b/2, KMT 87b/4, S 56a/3, KMİB 7b/3, Y 82a/6, MNHS 202a/12) | ← A. *ma* ‘*cūn*.

müferriḥ *ma* ‘*cūnlar* *eyle-* (TM 50a/7), *ma* ‘*cūn* *eyle-* (TM 58b/5), *ma* ‘*cūn-ı belādır* (EM 46a/2), *demür poḥı* *ma* ‘*cūnı* (H 72a/B), *efīmūn* *ma* ‘*cūnı* (H 20b/8), *ḥabbü’l-gār* *ma* ‘*cūnı* (H 94a/4), *necāḥ* *ma* ‘*cūnı* (H 9b/8), *senceriyā* *ma* ‘*cūnı* (H 96a/10), *sencerinā* *ma* ‘*cūnı* (H 98a/B), *sīsāliyūs* *ma* ‘*cūnı* (H 16b/10), *issiliklū ṭlā* *ma* ‘*cūnı* (H 87b/B), *issiliksüz ṭlā* *ma* ‘*cūnı* (H 87b/B), *yarpuz* *ma* ‘*cūnı* (H 82a/B), *yaş egir* *ma* ‘*cūnı* (H 27a/7), *ma* ‘*cūn-ı necāḥ* (H 17a/8), *ma* ‘*cūn-ı misk* (MŞ 8a/5), *ma* ‘*cūn-ı sīsālyūn* (MŞ 39a/5), *ma* ‘*cūn-ı usḳuf* (MŞ 88a/8), *felāsefe* *ma* ‘*cūnı* (KMT 119a/4), *ma* ‘*cūn-ı belādur* (KMT 81a/11), *ma* ‘*cūn-ı deḥmersā* (KMT 120b/12), *müsrīdītūs* *ma* ‘*cūnı* (KMT 119a/2), *ma* ‘*cūn-ı felāsefe* (S 56a/3), *ma* ‘*cūn-ı müferriḥ-i muḳavvī* (S 83b/7), *ma* ‘*cūnu’l-necāḥ* (S 72b/4), *ma* ‘*cūn* *ḳat-* (KMİB 7b/3), *ma* ‘*cūn-ı aḳreb* (Y 126b/1), *ma* ‘*cūn-ı arastūnaḥıs* (Y 126b/11), *ma* ‘*cūn-ı bād-ı mührē* (Y 175a/12), *ma* ‘*cūn-ı belādur-ı kebir* (Y 122a/13), *ma* ‘*cūn-ı emrūniya* (Y 183a/5), *ma* ‘*cūn-ı fayḳarā* (Y 250a/8), *ma* ‘*cūn-ı firūzenūş* (Y 127a/9), *ma* ‘*cūn-ı ḥıyārşember* (Y 173b/12), *ma* ‘*cūn-ı ḳafī* (Y 90b/6), *ma* ‘*cūn-ı ḳayser* (Y 249b/9), *ma* ‘*cūn-ı kemmūn* (Y 169b/13), *ma* ‘*cūn-ı ḳūfī* (Y 154b/5), *ma* ‘*cūn-ı ḳūhī* (Y 127b/2), *ma* ‘*cūn-ı levzī* (Y 256a/9), *ma* ‘*cūn-ı lubān* (Y

135b/12), *ma‘cūn-ı lūzī* (Y 79b/3), *ma‘cūn-ı masike’l-bevl* (Y 192b/7), *ma‘cūn-ı mücerreb* (Y 256a/12), *ma‘cūn-ı nūşdāru* (Y 243b/3), *ma‘cūn-ı haceru’l-yehūd* (Y 126a/10), *ma‘cūn-ı sisālīyūs* (Y 137a/13), *ma‘cūn-ı şāhī* (Y 256b/5), *ma‘cūn-ı terbelās* (Y 175a/7), *ma‘cūn-ı uskuf* (Y 80a/4), *ma‘cūn-ı zaynemūr* (Y 250a/4), *ma‘cūn-ı zirāvend-i müdahrec* (Y 157a/7), *ma‘cūn-ı züfā* (Y 90b/12), *ma‘cūni’r-rāḥat* (Y 174b/13), *ma‘cūnū’l-libüb* (Y 249b/4), *ıtırıfıl ma‘cūnı* (MNHS 202a/12), *ma‘cūn-ı müşk* (T 51b/13), *ma‘cūn-ı benefsec* (T 40a/9), *ma‘cūn-ı berş* (T 114a/14), *ma‘cūn-ı felāsife* (T 33b/3), *ma‘cūn-ı ḥasen* (T 86b/1), *ma‘cūnu’l-bāh* (T 86a/12), *felāfıl ma‘cūnı* (EM 58a/15)

ma‘cūn-ı belādır (مَعْجُون بَلَادِر) ‘damarların çekilmesiyle meydana gelen teşennüc illetine karşı kullanılan macun’ (EM 46a/2) | ← A.+F.*ma‘cūn+belādır*.

ma‘cūn-ı felāsife (مَعْجُون فَلَاسِفَه) ‘bahak hastalığına iyi gelen, eklem ağrılarına iyi gelen bir macun türü’ (MŞ 117a/11) | ← A. *ma‘cūn+falāsifa*.

ma‘cūnāt (مَعْجُونَات) ‘macunlar’ (MŞ 162b/4) | ← A. *ma‘cūnāt*.

mādām (مَادَام) ‘...diği için; değil mi ki...’ (TM 4b/13, EM 42b/12, MŞ 6a/1, KS 13a/2, K 15a/13, KMT 146a/8, KMİB 147b/12, MNHS 4a/10, T 8a/14), *mādam* (Y 115a/8) | ← A. *mā+dāma* → *mādām*.
mādām kim (TM 4b/13), *mādām ki* (EM 42b/12)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mādde (مَادَّة) ‘madde’ (TM 9b/1, H 18a/1, EM 44a/3, MŞ 3a/1, KS 9a/13, KMT 44b/6, KMİB 6a/7, Y 58a/2, MNHS 74b/1, T 3b/3) | ← A. *mādda*.
galīz māddele (TM 61a/2), *mādde-i sevdāviyye* (EM 44a/3), *mādde-i illet* (MŞ 54b/8), *māddetü’l-ḥayaḳ* (MŞ 162b/4), *reḥāvet-i mādde* (KMT 51b/4-5), *māddetü’l-ḥayvan* (Y 124a/10), *mādde-yi galīz* (MNHS 74b/1)

mādde-i sevdāviyye (مَادَّة سَوْدَاوِيَّه) ‘siyah hiltın baskın olduğu maddeler’ (EM 44a/3)
| ← A. *mādda+sawdāwiyya*.

māddetü’l-ḥayaḳ (مَادَّة الْحَيَق) ‘ma‘cūn-ı felāsife’ (MŞ 162b/4)
| ← A. *mādda+al+ḥayaḳ*.

māddī (مَادِّي) ‘maddeye ait’ (KMT 15a/4, Y 3a/12) | ← A. *māddī*.

sebeb-i māddī (KMT 15a/4)

ma‘de (مَعْدِه) ‘insanlarda ve hayvanlarda karın boşluğunun üst kısmında bulunan ve yenilen yiyecekleri sindirmeye yarayan torba şeklindeki iç organ’ (TM 7b/D, H 37a/3, EM 2a/4, İ 4a/13, MŞ 1b/11, K 19a/3, KMT 5b/9, KMİB 5a/5, Y 12b/9, MNHS 182a/6, T 3a/9), *ma‘ide* (İ 2b/3, MŞ 6a/8), *ma‘ide* (KS 4b/3) | ← A. *mi‘da*.

ğālib ma‘de (TM 7b/D), *ma‘de ağzı* (TM 8a/5), *ma‘de dibi* (TM 48b/D), *ma‘de boğazı* (TM 48b/D), *ma‘deye ulaş-* (TM 12b/D), *ma‘de renci* (H 71b/1), *ma‘de yeli* (EM 3a/4), *ma‘de döğünü* (TM 48b/D), *ma‘de boğazı* (TM 48b/D), *ma‘de yakusu* (TM 44a/9), *ma‘ide azmak* (KS 4b/3), *za‘f-ı ma‘de* (KMT 8b/1), *ma‘ide ağzı* (KMT 26b/13), *ma‘idenün çukuru* (KMT 41a/11), *fem-i ma‘de* (S 69a/6), *ma‘deyi kızdur-* (KMİB 5b/4), *ma‘eden in-* (KMİB 8b/9), *ma‘de alevlendiği* (KMİB 12a/15), *ma‘deyi za‘ıflığı* (KMİB 129a/9), *ma‘de buḥārı* (MNHS 182a/6), *ma‘de ağrısı* (MNHS 48a/13), *muşālih-i ma‘de* (MNHS 191a/4)

ma‘delü (مَعْدَلُ) ‘mideli’ (MŞ 22a/5) | ← A. + T. *mi‘da+lü*.

şovuk ma‘delü (MŞ 22a/5)

ma‘den (مَعْدِن) ‘kendine has parlaklığa sahip, dövülüp haddelenebilen, asitler ve bazılarla birleşebilen demir, altın, bakır gibi elementlerin ortak adı’ (TM 5b/4, MŞ 136b/1, KMİB 55b/7, Y 7a/10), *ma‘din* (MŞ 81a/10), ‘menfaat sağlanan şey’ (KS 19b/16), ‘cevher’ (MNHS 27a/2) | ← A. *ma‘din*.

ma‘den şuları (TM 37a/4), *şab ma‘deni* (TM 37a/D), *bakır ma‘deni* (TM 37a/D), *nişādur ma‘deni* (TM 37a/D), *demür ma‘deni* (TM 37a/D), *kibrīt ma‘deni* (MŞ 136b/1), *gümiş ma‘deni* (KMİB 55b/6-7), *ma‘den-i ḥarāret* (MNHS 27a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

ma‘denī (مَعْدَنِي) ‘madensel’ (KMİB 139b/14, Y 116b/9, MNHS 73b/5)

| ← A. *ma‘danī*.

ma‘denūs (مَعْدَنُوس) ‘maydanozgillerden, parçalı küçük yeşil yapraklı, lezzet vermesi

için çeşitli yemeklere katılan, 30-100 santim boyunda güzel kokulu otsu bitki’
(İ 4a/8) | ← A. ← Yun. *makedonysi*.

ma ‘dilet (مَعْدِلَتْ) ‘adalet eyleme’ (S 2a/6) | ← A. *ma ‘dilat*.

mafaş (مَفَاشْ) ‘göbek burulması şeklinde görülen ağrı’ (MŞ 92a/9) | ← A. *mafaş*.

maşşal (مَفْصَلْ) ‘eklem’ (MŞ 106a/14, KMT 21b/6, KMİB 7b/11), *mufaşal* (T 26a/10)
| ← A. *maşşal*.

mağūra (مَغَارْ) ‘in, kehf’ (KMİB 59b/8) | ← A. *mağār*.

mağrib (مَغْرِبْ) ‘batı’ (TM 33b/D, KMİB 74a/12, Y 110b/13) | ← A. *mağrib*.

mağrib yeli (TM 33b/D), *baħr-ı mağrib* (TM 33b/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*
ve *Mi‘rac-nāme*’de geçmiştir.

mağribī (مَغْرِبِيْ) ‘magrib’e ait’ (MŞ 179a/10) | ← A. *mağribī*.

hıyārşenber-i mağribī (MŞ 179a/10)

mağaş (مَغْصَنْ) ‘bağırsaklarda sancı’ (EM 50a/9, KMT 8b/3) | ← A. *mağş*.

mağsül (مَغْسُولْ) ‘yıkılmış’ (MNHS 105b/13) | ← A. *mağsül*.

mağsül ét- (MNHS 105b/13), *mağsül ol-* (MNHS 102a/13)

mağşüş (مَغْشُوشْ) ‘saf ve halis olmayan, karışık’ (EM 6b/15) | ← A. *mağşüş*.

mağşüş ét- (EM 6b/15)

maħall (مَحَلْ) ‘yer’ (İ 2a/3, MNHS 26b/11, Y 5a/9) | ← A. *maħall*.

ħavāss-ı maħall-i maħsūsāt (MNHS 26b/11), *maħall-i idrāk-ı maħsūsāt*
(MNHS 29b/19)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürīd* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

maħallī (مَحَلِّيْ) ‘bir yere ait’ (KMT 19a/1) | ← A. *maħallī*.

maħbūb (مَحْبُوبْ) ‘sevilen’ (KMİB 15a/6) | ← A. *maħbūb*.

maħbūb ol- (KMİB 15a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

maḥbūs (مَحْبُوس) ‘hapsedilmiş’ (KS 3b/13) | ← A. *maḥbūs*.

maḥbūs ol- (KS 3b/13)

maḥdūm (مَحْدُوم) ‘kendisine hizmet edilen kimse’ (İ 1b/12) | ← A. *maḥdūm*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

maḥdūme (مَحْدُومَة) ‘tabii kuvvetlerin bir kısmını oluşturan bölüm’ (KMT 17b/8)

| ← A. *maḥdūma*.

maḥfūz (مَحْفُوظ) ‘korunmuş’ (MNHS 15b/11) | ← A. *maḥfūz*.

maḥfūz ol- (MNHS 15b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

māhī-zehrec (مَاهِيَزَهْرَج) ‘sığırkuyruğu, balık zehri otu, *verbascum thapsus*’ (S 73a/2)

| ← A. *māhīzahrac*.

maḥlaş (مَحْلَاص) ‘halas olunacak’ (MŞ 169a/7) | ← A. *maḥlaş*.

maḥlaş-ı ekber (MŞ 169a/7)

maḥleb (مَحْلَب) ‘idris ağacı’ (H 98a/8) | ← A. *maḥlab*.

ḥabb-ı maḥleb (H 98a/8)

maḥlūk (مَحْلُوق) ‘yaratılmış şey’ (K 9b/4) | ← A. *maḥlūk*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*, *Nehcü’l-Ferādis* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

maḥlūkāt (مَحْلُوقَات) ‘yaratılmış şeyler’ (MNHS 17a/8) | ← A. *maḥlūkāt*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

maḥlūt (مَحْلُوط) ‘karıştırılmış, karışık’ (MNHS 201a/3) | ← A. *maḥlūt*.

maḥlūt ol- (MNHS 201a/3)

Maḥmūd (مَحْمُود) ‘mahmud bey’ (İ 1b/13) | ← A. *maḥmūd*.

maḥmūde (مَحْمُودَة) ‘iki çeneklilerin çit sarmaşığigiller familyasından, soluk sarı

çiçekli, sivri yapraklı, ince ve tüysüz gövdeli, tırmanıcı ve sürünücü, çok yıllık bitki, bingöz otu, sakmunya, *conyulyulus*’ (TM 53b/D, H 7a/6, EM

36b/3, MŞ 9a/11, KMT 78a/6, S 30b/6, KMİB 93b/9, Y 30b/2, MNHS 14b/13, T 12b/12, T 23b/3) | ← A. *maḥmūda*.

maḥmūde-yi ḥālīş (Y 77b/6), *ğıdā-yı maḥmūde* (MNHS 14b/13)

maḥmūm (مَحْمُومٌ) ‘sıtma tutan kişi’ (MŞ 19b/13) | ← A. *maḥmūm*.

maḥmūr (مَحْمُورٌ) ‘içkiden sersemlemiş’ (KMT 152b/13, Y 17a/9, T 42a/4)

| ← A. *maḥmūr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

maḥmūrlıq (مخمورلىق) ‘mahmur olma durumu’ (H 10b/B) | ← A.+T. *maḥmūr+lıq*.

maḥrūr (مَحْرُورٌ) ‘sıcak tabiatlı karakter’ (KMT 119a/10, S 7a/11, MNHS 49b/7,

T 15b/10) | ← A. *maḥrūr*.

maḥrūr-ı mizāc (MNHS 49b/7), *maḥrūru’l-mizāc* (T 15b/10)

maḥrūt (مَحْرُوتٌ) ‘engüdan’ (EM 60b/3) | ← A. *maḥrūt*.

maḥşūl (مَحْصُولٌ) ‘ürün’ (Y 64a/3) | ← A. *maḥşūl*.

maḥşūş (مَحْصُوصٌ) ‘has, özgü’ (TM 20a/D, Y 210a/12), *maḥşūş* (H 1b/6, KS 41b/4,

KMT 12b/13, Y 4a/8, MNHS 26a/7) | ← A. *maḥşūş*.

dermān-ı maḥşūş (H 1b/6), *maḥşūş ol-* (KS 41b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

maḥsūse (مَحْسُوسَةٌ) ‘varlığı beş duyu ile anlaşılan, duyulan, hissedilen’ (KMT 18b/13)

| ← A. *maḥsūsa*.

şuver-i maḥsūse (KMT 18b/13)

maḥsūsāt (مَحْسُوسَاتٌ) ‘beş duyu ile hissedilenler’ (MŞ 14a/6, KMT 19a/10, MNHS

29b/5, T 18b/16) | ← A. *maḥsūsāt*.

cümle-yi maḥsūsāt (MNHS 29b/5), *havāss-ı maḥall-i maḥsūsāt* (MNHS

26b/11), *şüret-i maḥsūsāt* (MNHS 29b/11-12)

maḥv (مَحْوٌ) ‘yok etme, ortadan kaldırma’ (EM 13b/13, KMİB 20a/7, MNHS 8b/10)

| ← A. *maḥw*.

maḥv ét- (EM 13b/13), *maḥv ol-* (KMİB 20a/7)

maḥz (مَحْضٌ) ‘saf’ (S 11a/1), ‘bir şeyin ta kendisi, aslı’ (MNHS 128a/10)

| ← A. *maḥz*.

sebeb-i maḥz (MNHS 128a/10)

mā'i-i fātir (مَاءِ فَاتِر) 'ılık su, ılıca' (EM 13a/15) | ← A. *mā'i+fātir*.

ma'īšet (مَعِيشَت) 'yaşamak için gerekli olan şeyler' (KS 7b/2) | ← A. *ma'īšet+ < ma'īšah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

māk (مَاق) 'gözpınarı' (MNHS 125b/4) | ← A. *māk*.

maḳ'ad (مَقْعَد) 'kış, geri' (TM 46a/D, H 105b/C, EM 16a/6, MŞ 16a/15, K 2a/13, KMT 9a/5, S 78b/9, KMİB 4a/9, Y 4a/5, MNHS 38b/11, T 59b/15) | ← A. *maḳ'ad*.

maḳ'ad ağrısı (TM 46a/D), *maḳ'ad çık-* (H 107b/B), *maḳ'ad gici-* (H 107b/2), *maḳ'ad başları* (EM 16a/6), *verem-i maḳ'ad* (MŞ 16a/15), *maḳ'adı giciş-* (K 2a/13)

maḳālāt (مَقَالَات) 'makaleler' (KMT 4b/11, Y 3a/1), *maḳālāt* (MNHS 2b/3) | ← A. *maḳālāt*.

maḳāle (مَقَالَة) 'bölüm' (EM 43b/1, KS 1b/2, Y 3a/1, MNHS 6a/13) | ← A. *maḳāla*.
maḳāle-yi şāniye (KS 38b/9), *maḳāle-yi evvel* (Y 3a/1)

maḳām (مَقَام) 'mekan, mahal' (TM 33b/D, H 75b/8, MNHS 81b/13) | ← A. *maḳām*.
maḳām dut- (TM 6b/3), *tūtiyā maḳāmu* (MNHS 81b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'rac-nāme* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

maḳbere (مَقْبَرَة) 'mezar' (KMİB 130b/9, Y 185a/6) | ← A. *maḳbara*.

maḳbūl (مَقْبُول) 'muteber, geçerli' (KMİB 1b/8) | ← A. *maḳbūl*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

maḳbūz (مَقْبُوض) 'alındı' (MŞ 87b/5) | ← A. *maḳbūd*.

maḳdūr (مَقْدُور) 'elden gelen şey' (KMİB 1b/8) | ← A. *maḳdūr*.

māḳīn (مَاقِين) 'gözün iç ve dış köşeleri' (MNHS 105a/4) | ← A. *māḳīn*.

maḳlūb (مَقْلُوب) 'tersine çevrilmiş' (MNHS 19b/11) | ← A. *maḳlūb*.

maḳlūb ol- (MNHS 19b/11)

ma 'ḳūl (معقول) 'akla uygun' (TM 19b/5) | ← A. *ma 'ḳūl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

maḳşūd (مقصود) 'kastedilmiş' (TM 1b/15, EM 40b/2, KS 38a/15, Y 33b/12, MNHS 32b/7) | ← A. *maḳşūd*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mi'rac-nāme* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

mālīḥūlyā (مالخوليا) 'belirtileri hayata karşı bağlılığın azalması ve her şeye kayıtsızlık, insanlardan kaçma, derin bir keder vb. hâller olan ruh hastalığı, melankoli' (H 19b/B, KMT 7a/11, S 19a/8), *mālḥuyā* (TM 40a/D), *mālḥūlyā* (EM 25a/11, MŞ 24b/3, KMİB 5a/8, Y 3b/9, MNHS 46b/13), *mālīḥulyā* (T 42b/12) | ← A. *mālīḥūlyā* ← Yun. *melangholia*.
mālīḥūlyā renci (H 19b/B)

mālīḥ (مالح) 'tuzlu' (KMT 14a/2, MNHS 112a/13) | ← A. *mālīḥ*.
balgām-ı mālīḥ (KMT 14a/2)

ma 'lūl (معلول) 'hasta, sakat, illetli' (MŞ 52a/3) | ← A. *ma 'lūl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

ma 'lūm (معلوم) 'bilinmiş' (TM 43a/11, MŞ 106b/2, K 21b/2, KMT 47a/7, Y 18a/13, MNHS 15a/11, T 47b/6) | ← A. *ma 'lūm*.

ma 'lūm ol- (TM 43a/11), *ma 'lūm ét-* (MNHS 15a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan), Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ma 'mūl (معتول) 'yapılmış' (EM 55a/4) | ← A. *ma 'mūl*.
ma 'mūl ét- (EM 55a/4)

ma 'nā (معني) 'anlam' (TM 16a/7, KMİB 11b/5, MNHS 4a/7), 'hakikat' (TM 5a/7, H 1b/3) | ← A. *ma 'nā*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nâme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

māni (مانع) 'engel' (H 34a/7, MŞ 108b/10, MNHS 186b/10), *ma* 'ni' (Y 8b/3)

| ← A. *māni* '.

māni 'ol- (MŞ 108b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs* ve *Mu'inū'l-Mürīd*'de geçmiştir.

māniya (مانيه) 'çalgınlık, mani' (H 21b/12) | ← A. *māniyā*.

māniya renci (H 21b/12)

manşūr (مَنْصُور) 'yardım edilmiş' (MŞ 160a/6, MNHS 5b/8) | ← A. *manşūr*.

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

mantar (مَنْتَر) 'pek çok çeşidi olan, bazıları zehirli, yapraksız, çiçeksiz bir bitki'

(EM 27b/6) | ← A. ← Yun *manitāri*.

maraz (مَرَض) 'hastalık, illet' (MŞ 1b/4, KS 10a/5, K 1b/11, KMT 6a/4, S 9b/11,

Y 2a/3, MNHS 13b/4, T 1b/13) | ← A. *maraz*.

maraz-ı ālī (KS 42a/18), *ıssı marazlar* (KMT 159a/13), *maraz-ı bārid* (KMT 50a/3), *maraz-ı raṭb* (KMT 50a/13), *maraz-ı yābis* (KMT 50a/10), *marazu* 'l-'aded (KMT 44b/13), *marazu* 'l-ev' iye (KMT 45a/5), *marazu* 'l-ḥilḳat (KMT 44b/12), *marazu* 'l-mecārī (KMT 45a/3), *marazu* 'l-miḳdār (KMT 44b/12), *marazu* 'ş-şekl (KMT 45a/1), *marazu* 't-terkīb (KMT 44b/3), *marazu* 'l-vaz' (KMT 44b/13), *maraz-ı müzmin* (Y 61b/7), *envā* 'ı maraz (MNHS 22a/2), *maraz-ı mizācī* (MNHS 13b/4), *mūcib-i iḥdāş-ı maraz* (MNHS 14b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

marazlu (مَرَضْلُو) 'hastalıklı' (MŞ 8b/8, MNHS 41b/13) | ← A.+T. *maraz+lu*.

ma'rifet (مَعْرِفَت) 'hüner, maharet' (Y 2b/11, MNHS 15a/10, T 77a/13)

| ← A. *ma'rifat* + < *ma'rifah*.

ma'rifet-i ḡidā (Y 8b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*, *Kısasū'l-Enbiyā* ve *Mu'inū'l-Mürīd*'de geçmiştir.

marīz (مَرِيضٌ) ‘hasta’ (EM 45a/14, KMT 6b/7) | ← A. *marīz*.

ma ‘rūf (مَعْرُوفٌ) ‘bilinen’ (EM 6b/7, MŞ 36b/4, KS 51a/6, MNHS 111b/10)

| ← A. *ma ‘rūf*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Ḳıṣāṣü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

mārūl (مَارُولٌ) ‘birleşikgillerden, salatası yapılan, çiğ olarak yenebilen, yeşil ve bol yapraklı bitki, *lactuca*’ | ← A. ← Yun. *marūli*.

marşūş (مَرْصُوصٌ) ‘kalaylanmış nesne’ (MŞ 113b/6) | ← A. *marşūş*.

ma ‘şare (مَعْصَرَه) ‘sinus sagittalis superior, sinus transversus ve sinus rectus’un birleşim yeri’ (MNHS 27b/3) | ← A. *ma ‘şara*.

māsārīkā (ماساريقا) ‘laktealler, ince bağırsakların lenfetik damarları’ (TM 12a/6, H 20b/1), *māsārīka* (KMT 14b/6) | ← A. *māsārīkā* ← Gre. *māsārīkā* *ṭamarı* (H 20b/1)

māsik (ماسيك) ‘tutma’ (MŞ 100a/9, S 8a/3) | ← A. *māsik*.

māsike (ماسكه) ‘tutucu, tutan’ (TM 18b/11, KMT 18a/13) | ← A. *māsika*.
ḳuvvet-i māsike (KMT 20a/4)

māsikū’l-bevl (ماسيك البول) ‘idrari tutan’ (MNHS 7a/6) | ← A. *māsik+al+bawl*.

maşkab (مَشْكَابٌ) ‘delik delecek alet’ (MNHS 124a/8) | ← A. *mişkab*.

maşkaṭ (مَسْكَطٌ) ‘bir şeyin düştüğü yer’ (MNHS 22a/9) | ← A. *maşkaṭ*.

maşlahat (مصلحت) ‘fayda sağlayan şey’ (H 8b/6, KS 11a/5, Y 17b/8, MNHS 87a/8)
| ← A. *maşlahat+ < maşlahah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Ḳıṣāṣü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

maşnū ‘āt (مَصْنُوعَاتٌ) ‘sanatla yapılmış’ (S 1b/7) | ← A. *maşnū ‘āt*.

maşrū (مَصْرُوعٌ) ‘saralı’ (EM 32b/4, MŞ 39a/1, KMİB 62b/11, Y 137a/10)
| ← A. *maşrū*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

maştakī (مَصْطَكِي) ‘sakız ağacı, fındık ağacı vb. kabuğundan elde edilen sakız, bir nevi

reçine' (TM 53b/D, H 6b/9, EM 50b/8, İ 5b/3, MŞ 12a/5, KS 21a/1, K 13b/9, KMT 96a/4, S 45a/10, KMİB 119b/13, Y 10a/6, MNHS 42a/12, T 31a/3), *maşdakī* (H 20a/11), *mezdakī* (T 74a/10) | ← A. *maştakā* ← Yun. *mastikha*. *sünbül-i maşdakī* (H 20a/11), *dühnü 'ş-şecerü 'l-maştakī* (KMİB 119b/12-13), *dühnü 'l-maştakī* (KMİB 119b/14)

māşerā (مَاشَرَا) 'kan fesadından meydana gelen şiş' (MŞ 58a/15, T 48a/6)
| ← A. *māşarā*.

maşraba (مَشْرِبَة) 'çanak' (MŞ 179a/11) | ← A. *mişraba*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mi'rac-nāme*'de geçmiştir.

maşrık (مَشْرِق) 'doğu' (TM 33b/D, MŞ 3b/13, KMİB 147a/10) | ← A. *maşrık*.
maşrık yeli (TM 33b/D), *baħr-ı maşrık* (TM 33b/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Ḳīşaşü 'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü 'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'rac-nāme*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

ma 'şūk (مَعشُوق) 'aşık olunmuş, aşk olunmuş' (H 21b/7) | ← A. *ma 'şūk*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Ḳīşaşü 'l-Enbiyā*, *Mu 'inü 'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

maṭbūḥ (مَطْبُوح) 'pişirilmiş ilaç, kaynatılmış veya haşlanmış ilaç' (TM 44b/15, H 110a/7, EM 44b/6, MŞ 9a/3, KS 14b/15, KMT 78a/5, KMİB 28b/1, Y 30b/12, MNHS 184b/6, T 15a/3) | ← A. *maṭbūḥ*.

maṭbūḥ-ı fevākih (EM 44b/6), *eftīmūn maṭbūḥı* (H 117b/4), *maṭbūḥ-ı fākihe* (MŞ 9a/3), *maṭbūḥ-ı eftīmūn* (MŞ 10a/6), *maṭbūḥ-ı helīle* (MŞ 152a/9), *maṭbūḥa kat-* (KMİB 28b/1), *maṭbūḥ-ı kaṇṭariyūn* (MNHS 184b/6),

maṭla (مَطْلَع) 'doğak, doğma yeri' (KS 9b/7) | ← A. *maṭla* ' .
ḳavl-i maṭla ' (KS 9b/7)

maṭlūb (مَطْلُوب) 'istenilen, aranan' (EM 40a/14, Y 29b/7, MNHS 3a/5)
| ← A. *maṭlūb*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu 'inü 'l-Mürīd*'de geçmiştir.

mā'ū'l- 'asel (مَاءُ الْعَسَلِ) 'bal suyu' (MŞ 39a/2) | ← A. mā' + al + 'asal.

mā'u'l-uşūl (مَاءُ الْأُصُولِ) 'köklerin suyu' (EM 52a/7) | ← A. mā' + al + uşūl.

māvī (مَآوِي) 'yeşil ile mor arasındaki renk' (MNHS 112a/10) | ← A. mā' ī.

mā'yide (مَائِدَة) 'yemek, yeme' (S 2b/4) | ← A. mā' ida.

kuvvet-i mā'yide (S 2b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde 'sofa' anlamıyla *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

māyil (مَائِل) 'meyilli' (EM 18a/11, MŞ 3b/7, KS 10a/11, KMİB 5b/6, Y 58b/1, MNHS 18b/9, T 4b/4) | ← A. mā' il.

māyil ol- (MNHS 18b/9), *māyil eyle-* (T 4b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

mā-yeteḥallel (مَائِتَحَلَّل) 'parçalara ayırma' (KMT 18a/3) | ← A. mā-yataḥallal.

bedel-i mā-yeteḥallel (KMT 18a/3)

maymūn (مَيْمُون) 'maymun' (KMİB 70a/6) | ← A. maymūn ← Yun. mîmon ← mîmō.

maymūn derisi (KMİB 70a/6), *maymūn kanı* (KMİB 111a/5)

maẓarrat (مَضَرَّات) 'zarar' (EM 1b/9, MŞ 4a/12, KS 11b/12, KMT 19b/5, S 9a/4,

Y 19b/1, MNHS 140a/13, T 6a/5) | ← A. maẓarrat.

tecennüb-i maẓarrat (KMT 19b/5), *maẓarrat ét-* (MNHS 140a/13), *maẓarrat ériş-* (MNHS 89a/3), *maẓarrat érişdür-* (MNHS 25a/6), *maẓarrat ḥāşıl ol-* (MNHS 94a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*'te geçmiştir.

maẓmaẓa (مَضْمَضَة) 'gargara' (EM 14b/1, MŞ 18a/6, KMT 90b/2, KMİB 2b/8,

Y 149b/7, T 34b/14) | ← A. maẓmaẓa.

maẓmaẓa ét- (EM 14b/1), *maẓmaẓa étdür-* (KMT 90b/2-3), *maẓmaẓa eyle-* (T 34b/14)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

me'ā (مَعَا) 'bağırsak' (KMT 30b/2) | ← A. ma'ā.

me 'ā-yı diḳāḳ (KMT 30b/2), *me 'ā-yı iṣnā 'aṣerī* (KMT 30a/2), *me 'ā-yı ḳolon* (KMT 30b/5), *me 'ā-yı müstaḳīm* (KMT 35a/11), *me 'ā-yı ṣāyime* (KMT 30b/4)

me 'ā-yı diḳāḳ (مَعَاءٍ دِقَاقٌ) 'ince bağırsağın çevresindeki damarların yolları'
(KMT 30b/2) | ← A. *ma 'ā+diḳāḳ*.

me 'ā-yı iṣnā 'aṣerī (مَعَاءٍ اِثْنَا عَشْرِي) 'on iki parmak bağırsağı' (KMT 30a/2) | ← A. *ma 'ā+ iṣnā+ 'aṣerī*.

me 'ā-yı müstaḳīm (مَعَاءٍ مُسْتَقِيمٌ) 'düz bağırsak, kör bağırsak, göden bağırsağı, rectum' (KMT 35a/11)
| ← A. *ma 'ā+mustaḳīm*.

me 'ā-yı ṣāyīm (مَعَاءٍ صَايِمٌ) 'ince bağırsağın orta kısmı' (KMT 30b/4)
| ← A. *ma 'ā+ṣā'im*.

mebādī (مَبَادِي) 'ilkeler' (KMT 16a/11) | ← A. *mabādī*.
mebādī-i ḳuvā (KMT 16a/11)

mebda (مَبْدَأٌ) 'yaratma, başlangıç yeri veya zamanı' (İ 1b/1) | ← A. *mabda* 'garāyib-i mebda' (İ 1b/1)

mebde (مَبْدَءٌ) 'başlangıç' (KMT 16b/1), *mebde* (MNHS 27a/11) | ← A. *mabda* '.

me 'biḏ (مَابِضٌ) 'dizin iç yüzü' (H 113a/11) | ← A. *ma 'biḏ*.
me 'biḏ ṭamarı (H 113a/11-12)

mebrūd (مَبْرُودٌ) 'soğuk, soğumuş' (KMT 118b/1, T 15b/11) | ← A. *mabrūd*.
mebrūd kişiler (KMT 118b/1), *mebrūdu 'l-mizāc* (T 15b/11)

mebzağ (مَبْضَغٌ) 'neşter, bisturi' (MNHS 123a/10) | ← A. *mibza* '.

mecāl (مَجَالٌ) 'güç, kuvvet' (KMT 134b/7, Y 200a/9) | ← A. *macāl*.
mecālī kal- (KMT 134b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

mecārī (مَجَارِي) 'mecralar, kanallar' (KMT 50b/10, S 7a/8), *mecār* (MNHS 9a/2)
| ← A. *macārī*.

ittisā ‘-i *mecārī* (KMT 50b/9-10), *marāzu* ‘l-*mecārī* (KMT 45a/3), *zīk-i mecārī* (KMT 50b/12)

mechūl (مجهول) ‘bilinmeyen’ (Y 131a/12) | ← A. *machūl*.

mecīd (مَجِيدٌ) ‘yüceliğine ve büyüklüğüne erişilemeyen, en güzel huyların menbaı olan ve her işin en iyisini, en güzelini yaptığı için övülüp sevilen, şan ve şeref sahibi, yüce’ (EM P1b/1, MNHS 4a/8) ← A. *macīd*.

ḳurān-ı mecīd (MNHS 4a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

meclis (مجلس) ‘kez’ (H 91a/3), ‘oturacak yer’ (MŞ 73b/6), *meclīs* (Y 81a/8) | ← A. *maclis*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Muhabbet-nāme*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

mecma ‘n-*nūr* (مَجْمَعُ النُّورِ) ‘iki göz sinirinin junksiyonu’ (MNHS 63b/6) | ← A. *macma* ‘+al+nūr.

mecmū ‘(مَجْمُوع) ‘bütün’ (EM 17b/9, İ 5a/11, MŞ 17a/13, K 4b/13, KMT 111b/12²⁸³, KMİB 8b/6, Y 166a/6, MNHS 2a/1, T 74a/1) | ← A. *macmū* ‘.

mecmū ‘-ı *beden* (EM 17b/9)

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

mecnūn (مَجْنُون) ‘deli’ (KMİB 16a/10, Y 20a/5) | ← A. *macnūn*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

mecrā (مَجْرَا) ‘vücuttaki sıvıların aktığı yollardan her biri, kanal’ (EM 63b/12, KMT 51a/3), مَجْرَي (MNHS 32b/3) | ← A. *macrā*.

mecrā dutıl- (KMT 51a/3)

mecrūḥ (مَجْرُوحٌ) ‘yaralanmış’ (Y 38b/6, MNHS 109a/1) | ← A. *macrūḥ*.

²⁸³ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *mecmū* ‘a biçiminde okuyup ‘mecnua’ anlamı vermiştir.

mecrūh ét- (MNHS 109a/1), *mecrūh ol-* (MNHS 118b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

meczūm (مَجْذُومٌ) 'cüzamlı' (MŞ 6b/10, T 9b/4) | ← A. *maczūm*.

meczūm ol- (T 9b/4)

meded (مدد) 'yardım' (TM 57a/D, MŞ 38b/4, Y 17b/2, MNHS 73a/6) | ← A. *madad*.

meded eriş- (MNHS 73a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Nehcü'l-Ferādis* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

medh (مَذْح) 'övme, sena' (MŞ 1b/2, K 17b/9, KMT 87b/13, Y 119a/2, T 1b/2)

| ← A. *madh*.

medh-i bî-ğāyet (MŞ 1b/2), *medh ét-* (K 17b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nāme*, *Nehcü'l-Ferādis* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

medîd (مدید) 'çok süren' (Y 48a/10) | ← A. *madîd*.

medkūk (مَدْقُوكٌ) 'ateşli sıtma' (KMT 44b/10) | ← A. *madkūk*.

mefācā (مَفَاجَاءٌ) 'ani' (EM 20b/13, Y 20a/3) | ← A. *mafācā*.

mefāşıl (مَفَاشِلٌ) 'oynak yerler, eklemeler' (EM 3b/3, MŞ 16b/12, KMT 9a/12, S 44b/7, KMİB 4a/4, Y 4a/10), *mefāzıl* (KMİB 11b/11) | ← A. *mafāşıl*.

mefāşıl ağrısı (EM 3b/3) *cem'-i mefāşıl* (EM 3b/8), *veca'-ı mefāşıl* (MŞ 16b/12), *evcā'-ı mafāşıl* (MŞ 184b/2), *vec'i'l-mefāşıl* (KMT 9a/12), *veca'u'l-mefāzıl* (KMİB 11b/11)

mefhūm (مَفْهُومٌ) 'anlam, kavram' (MNHS 202a/5, Y 57a/4, T 87a/8) | ← A. *mafhūm*.

mefhūm-ı tedbîr (T 87a/8)

meflūc (مَفْلُوجٌ) 'felce uğramış' (H 24b/11, EM 28a/2, KMT 80b/10, S 80b/7,

KMİB 64a/10, Y 42b/5, T 81a/6) | ← A. *maflūc*.

meflūc ol- (H 24b/11)

mehmā emken (مَهْمَا مَكْنٌ) 'mümkün olduğu kadar' (KS 6b/16, K 10b/9, S 73b/8)

|← A. *mah-mā+amkan*.

me'ḥūz (مَحْزُودٌ) 'alınmış' (KMT 69b/12) | ← A. *ma'ḥūz*.

mekān (مَكَانٌ) 'yer' (KMT 63b/2, MNHS 21a/4) | ← A. *makān*.

mekān dut- (MNHS 21a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*, *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

mekārih (مَكَارِيهٌ) 'hoşa gitmeyen şeyler' (S 1b/6) | ← A. *makārih*.

me'kel (مَأْكَلٌ) 'yiyecek' (KMT 46b/6) | ← A. *ma'kal*.

mekke (مَكَّة) 'mekke şehri' (TM 51b/14, MŞ 51b/14, KMİB 7b/1, Y 114b/8)

| ← A. *makka*.

mekke ayruğı (TM 51b/14)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mi'rac-nâme*'de geçmiştir.

mekkî (مَكِّي) 'mekke şehrine ait' (H 28b/10, S 58a/3, Y 98a/9, MNHS 207a/13)

| ← A. *makki*.

ḥuza-ı mekkî (H 28b/10), *ḥinnā-yı mekkî* (S 58a/3), *idḥir-i mekkî* (S 80a/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

mekrūh (مَكْرُوهٌ) 'tikinti veren' (MŞ 126b/1) | ← A. *makrūh*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

me'kūlāt (مَأْكُولَاتٌ) 'yiyecekler' (S 4b/7) | ← A. *ma'kūlāt*.

mekşūf (مَكْشُوفٌ) 'açık, aşıkâr' (MNHS 2a/12) | ← A. *makşūf*.

mekşūf ayıblar (MNHS 2a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

melālet (مَلَأَتْ) 'bıkma, usanma' (KS 6b/15, Y 99a/10, MNHS 2b/4) | ← A. *malālat* +
< *malālah*.

melāse (مَلَأَسَهُ) 'düz ve kaygan olan şey' (KMT 51a/9) | ← A. *malāsa*.

melce (مَلَجَأٌ) 'iltica edecek yer' (İ 1b/13, S 2a/8) | ← A. *malca*.

melīh (مَلِيحٌ) 'güzel' (S 80a/3) | ← A. *malīh*.

melik (ملك) ‘hükümdar’ (TM 2a/4, EM 58b/13, MNHS 3b/7) | ← A. *malik/malik*.

melikü’l-ümerā (TM 2a/4), *melik-i te ‘ālā celle celāluhu* (MNHS 3b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi*, *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

melmūs (ملموس) ‘keçe, dokunmuş’ (KMT 52a/2) | ← A. *malmūs*.

melül (ملول) ‘usanmış, bıkmış’ (H 116a/10, KS 31b/16, Y 23b/9, T 8a/15), ‘üzgün’

(K 5a/5, MNHS 135b/9, T 54b/14) | ← A. *malül*.

melül ol- (116a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

memālik (ممالك) ‘memleketler’ (KMT 2b/11) | ← A. *mamālik*.

memālik-i rūm (KMT 2b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

memdūh (ممدوح) ‘methedilmiş’ (EM 60b/10, MNHS 175a/9) | ← A. *mamdūh*.

memleket (مملكة) ‘ülke’ (K 6b/12, KMT 4a/10, Y 103a/8, MNHS 4a/13)

| ← A. *mamlakat+ < mamlakah*.

ehl-i memleket (KMT 4a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

memzūc (ممزوج) ‘karışmış’ (EM 13b/4, KMT 110a/1, Y 17a/6, MNHS 58a/10)

| ← A. *mamzūc*.

memzūc ét- (EM 13b/4)

men (منع) ‘yasaklama, engelleme’ (TM 35a/15, EM 2a/9, MŞ 13a/9, KS 9b/3,

K 7b/11, KMT 151a/13, KMİB 3a/15, Y 104b/5, MNHS 73a/1, T 7b/12) | ←

A. *man* ‘.

men ‘eyle- (TM 35a/15), *men* ‘ét- (EM 2a/9), *men* ‘édici (KS 9b/3), *men* ‘kıl- (KMT 151a/13), *men* ‘ol- (KMT 86b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

menâfi (مَنَافِع) 'yararlar' (EM 36a/8, İ 1b/9, S 1b/6, Y 36b/13) | ← A. *manâfi* '.

menâşib (مَنَاصِب) 'makamlar' (MNHS 2b/7) | ← A. *manâşib*.

menâşib-ı 'ilm (MNHS 2b/7-8)

menba (مَنْبَع) 'kaynak' (K 1b/8, KMT 42b/1, MNHS 17b/12) | ← A. *manba* '.

menba 'u 'ş-şidk (K 1b/8), *menba '-ı meşâne* (MNHS 17b/12-13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

mendîl (مَنْدِيل) 'pamuk, keten veya ipekten dört köşeli küçük dokuma' (H 91a/4)

| ← A. *mindîl* ← Yun. *manteli*.

menevî (مَنْوِي) 'meni ile ilgili' (TM 29b/D) | ← A. *manawî*.

menfa 'at (مَنْفَعَت) 'fayda, yarar' (TM 7b/4, EM 36a/8, İ 4a/14, MŞ 20a/15, KS 12a/15, K 2b/2, KMT 19b/4, Y 5a/8, MNHS 12b/3, T 34a/2) | ← A. *manfa 'at+ < manfa 'ah*.

menfa 'at eyle- (KS 12a/15), *zann-ı menfa 'at* (KMT 19b/4-5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

menfa 'atlu (مَنْفَعَتْلُو) 'faydalı' (EM 11b/8, MŞ 27a/15, KS 11a/18, K 18a/12)

| ← A.+T. *manfa 'at+lu*.

menfa 'atlurağ (مَنْفَعَت لُورَقْ) 'daha faydalı' (MNHS 87a/4)

| ← A.+T. *manfa 'at+lu+rağ*

menfez (مَنْفَذ) 'delik, gedik' (MŞ 38a/8, MNHS 141a/12) | ← A. *manfağ*.

menfez et- (MNHS 141a/1213)

menhûl (مَنْحُول) 'elenmiş' (S 63b/5) | ← A. *manhûl*.

menî (مَنْي) 'neslin devamını sağlayan erkeklik tohumu' (TM 13b/1, EM 12b/1,

MŞ 6a/13, K 14b/6, KMT 17a/2, KMİB 8b/9, Y 47b/10, MNHS 18b/11, T 21b/3) | ← A. *manî*.

menī suyu (TM 29b/D), *menī kablari* (EM 24a/10), *meniye kırıd-* (EM 12b/1), *meniye artur-* (EM 14b/11) *seyelān-ı menī* (MŞ 105b/3), *menī art-* (K 14b/6), *ev 'iye-i menī* (EM 63b/12), *'avrat menīsi* (MNHS 18b/10-11), *ḳāṭı 'u 'l-menī* (MNHS 11a/5), *müvellidü 'l-menī* (MNHS 11a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu 'inü 'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü 'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

mensüb (منسوب) 'bağlantılı, ilişkili' (K 2a/4, KMT 2b/10-11) | ← A. *mansüb*.

'avretlere mensüb' illetler (KMT 9a/10), *mensüb ol-* (K 2a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

menşūr (منشور) 'şebboy, matthiola incana' (H 102b/9, EM 49b/2, T 11b/1²⁸⁴)

| ← A. *manşūr*.

şaru menşūr yağı (H 102b/9)

menzil (منزل) 'ev' (KS 24a/6), *menzīl* (Y 54a/13) | ← A. *manzil*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü 'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu 'inü 'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de karşımıza çıkmıştır.

merābız (مرأبض) 'ince bağırsakların bulunduğu batının parçası' (TM 12a/6)

| ← A. *marābız*.

merākī (مراقى) 'merak, kuruntu, şüphe içinde bulunan kimse' (H 20b/B)

| ← A. *marākī*.

merār (مرار) 'buğa diken, timur diken, c. *calctropa*' (KMİB 42b/10) | ← A. *murrār*.

merāret (مرارت) 'acıklık' (MNHS 87b/2, Y 145b/4) | ← A. *marārat*+ < *marārah*.

merārīn (مرارين) 'safralar, ödler' (MŞ 86a/1) | ← A. *marārīn*.

ishāl-i merārīn (MŞ 86a/1)

merātīb (مراتب) 'mertebeler, dereceler' (KS 9b/10, KMT 59b/10) | ← A. *marātīb*.

mercān (مرجان) 'mercan' (TM 59a/9, EM 36a/7, MŞ 64a/6, KMİB 3b/3, Y 150b/11, MNHS 76b/13) | ← A. *marcān* ← İbr.

mercān köki (TM 59a/9), *bīh-i mercān* (KMİB 3b/3)

²⁸⁴ Onur Yıldırım kelimenin anlamına 'saçılmış, dağılmış' demiştir.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

mergûb (مرغوب) 'istenilen' (K 14a/6, MNHS 2a/2) | ← A. *margûb*.

mergûb ol- (MNHS 2a/2)

merhem (مرهم) 'içinde gerekli etkili maddeler bulunan, yumuşak veya koyu kıvamda, yağlı veya yağsız deri üzerine sürülerek kullanılan ilaçların ortak adı' (TM 59a/1, H 39b/B, EM 17b/15, İ 2b/11, MŞ 141a/5, KS 37b/10, KMT 115a/10, KMİB 4b/4, Y 56a/7, MNHS 115b/13, T 78a/2), *melhem* (KS 40b/13, T 87b/1) | ← *marham*.

merhem ol- (TM 59a/1), *yeşil merhem nüşası* (H 40a/B), *bâselikûn merhemi* (H 106b/6), *kirec merhemi* (H 123b/B), *aķ merhem* (H 40a/5), *ķara merhem* (H 106a/8), *dāhiliyûn merhemi* (H 118b/11), *işfidâc merhemi* (H 7b/12), *jengâr merhemi* (H 40a/4), *mürr merhemi* (H 118a/9), *merhem gibi ol-* (EM 17b/15) *merhem vur-* (MŞ 141a/5), *merhem-i dāhiliyûn* (MŞ 106b/8), *merhem-i nāfi'* (KS 37b/10), *dāhîlûn merhemi* (KS 38b/11), *melhem-i dāhîlûn* (KS 41a/18), *merhem-i dāhîlûn* (KMT 141b/7), *merhem-i rusl* (KMT 141b/6), *merhemine ķat-* (KMİB 4b/4), *merhem dürt-* (Y 56a/7), *merhem düz-* (Y 252b/8), *merhem ét-* (Y 222b/3), *merhemi ķarışdur-* (Y 253a/2), *merhem-i işfidâc* (Y 231b/6), *merhem-i zincifrî* (Y 197b/5), *merhem-i jengâr* (Y 235b/9), *merhem-i mışrî* (MNHS 115b/13), *merhem-i esved* (T 76a/15), *merhem-i esfelyûn* (T 78a/2-3), *merhem-i başlikûn* (T 75b/5), *merhem-i cālînûs* (T 79a/4), *merhem-i dîrbâz* (T 75b/2), *merhem-i hevâriķûn* (T 105a/2-3), *merhem-i işķāķu'l-ķāmî* (T 77b/12), *merhem-i ķāfûr* (T 76a/8), *merhem-i ķîrûmî* (T 79a/1), *merhem-i muķul* (T 74b/7), *merhem-i mübârek* (T 75a/11), *merhem-i surķ* (T 74b/2-3), *merhem-i zencâr* (T 92a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

merî (مرّی) 'yemek borusu, gırtlak' (KMT 40b/13) | ← A. *marî*.

mer'î (مرعی) 'hükmetme' (MNHS 14a/12) | ← A. *mar'î*.

mer'î eyle- (MNHS 14a/12)

mermer (مرمر) 'marmara taşı' (EM 41a/2, İ 6a/1) | ← A. *marmar* ← Yun. *marmaro*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

merre (مَرَّة) 'defa, kere, kez' (MNHS 192a/13) | ← A. *marra*.

merre-yi vāhıde (MNHS 192a/13)

merrīh (مَرِيح) 'dünyadan sonra güneşe en yakın gezegen, mars' (TM 33b/2²⁸⁵),

merrīh (KMİB 147a/15) | ← A. *marrīh* ← *mirrīh*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

mertebe (مَرْتَبَة) 'derece, kademe' (TM 21b/14, KMT 59b/5, Y 207a/1, MNHS 2b/11,

T 33a/7) | ← A. *martaba*.

a lā mertebe (MNHS 2b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mi'rac-nāme*'de geçmiştir.

merṭūb (مَرْطُوب) 'yaş tabiatlı karakter' (KS 7a/2, KMT 149a/4²⁸⁶, S 4b/10, Y 12a/9,

MNHS 104a/3) | ← A. *marṭūb*.

merṭūb mizāclu (S 4b/10)

mer'ūf (مَرْعُوف) 'burnu kanayan kimse' (T 80a/14) | ← A. *mar'ūf*.

mer'ūs (مَرْؤُس) 'baş, ana' (KMT 16a/9) | ← A. *mar'ūs*.

gayr-ı mer'us (KMT 16a/9)

mer'ūse (مَرْؤُسَة) 'baş, ana' (KMT 17a/4) | ← A. *mar'ūsa*.

a 'zā-yı mer'ūse (KMT 17a/4)

merv (مَرْو) 'koca yarpuzu' (KMT 139b/10) | ← A. *marw*.

bezr-i merv (KMT 139b/10)

merzencūş (مَرْزَنْجُوش) 'mercanköşk, keklikotu' (EM 44a/9, KMİB 112b/2,

MNHS 43a/12) | ← A. *marcancūş* ← *merzengūş*.

dühhü'l-merzencūş (KMİB 112b/2), *merzencūş şuyı* (MNHS 48a/2),

merzencūş yağı (MNHS 40b/12)

meşābe (مَشَابَهَة) 'derece, değer' (MNHS 189a/12) | ← A. *maşāba*.

²⁸⁵ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *merīh* biçiminde okumuştur.

²⁸⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *maşṭūb* olarak okumuş ve 'damarlardan taşmış kan' anlamı vermiştir.

mesāfet (مَسَافَة) ‘uzaklık, ara’ (MNHS 68b/11) | ← A. *masāfat*+ < *masāfah*.

meşālih (مَصَالِح) ‘işler’ (MNHS 30a/4) | ← A. *maşālih*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mesām (مَسَام) ‘deri üzerinde bulunan çok sayıda küçük delikler, gözenekler’

(TM 25b/D, KMT 134b/6, S 23b/3, KMİB 30a/9, Y 24a/1, T 8a/8) | ← A. *masāmm*.

tekāşüf-i mesām (KMT 50a/2), *mesāmları aç-* (KMİB 30a/9)

mesāme (مَسَامَة) ‘gözenek’ (MNHS 7b/6) | ← A. *masāma*.

mesāmīr (مَسَامِير) ‘mıh başı, siğilli ur’ (KS 41b/18) | ← A. *masāmīr*.

meşāne (مِثَالَة) ‘sidik torbası’ (H 97a/B, EM 3a/7, MŞ 102b/9, KMT 9a/4, Y 90a/10, MNHS 17b/13) | ← A. *maşāna*.

meşāneye dürt- (MŞ 102b/9), *menba ‘-ı meşāne* (MNHS 17b/12-13)

meşelā (مِثَالَة) ‘örnek olarak’ (TM 6a/3, H 54b/1, EM 64b/5, MŞ 8b/7, KMT 47b/10, Y 11a/4, MNHS 11b/2, T 12a/4) | ← A. *maşalā* ← *masalan*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*’te geçmiştir.

mes’ele (مَسْئَلَة) ‘bir ilim ve fende ilmi bir metotla çözümlenmesi gereken husus’

(TM 19b/5) | ← A. *mas’ala*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Nehcü'l-Ferādīs*’te geçmiştir.

meselī (مَسْلِي) ‘su yolu gibi olan damar hareketi’ (TM 28b/D²⁸⁷) | ← A. *masalī*.

mesken (مَسْكَن) ‘oturulan yer, ev’ (Y 3a/4) | ← A. *maskan*.

mesken-i beyābān (Y 7a/11), *mesken-i deryāyī* (Y 7a/12), *mesken-i kūhī* (Y 7a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

meskūn (مَسْكُون) ‘içinde veya üzerinde insan oturan’ (TM 2a/9) | ← A. *maskūn*.

rub ‘-ı meskūn (TM 2a/9)

meskūt (مَسْكُوت) ‘sekte hastalığı olan, felçli’ (EM 45b/4) | ← A. *maskūt*.

²⁸⁷ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *misellī* olarak okumuştur.

meşlūc (مَشْلُوحٌ) ‘kar’ (KMT 44b/9) | ← A. *maşlūc*.

meslūka (مَسْلُوكَةٌ) ‘haşlanmış et’ (MŞ 4b/5, T 6a/14) | ← A. *maslūka*.

ferrūc meslūkası (MŞ 31b/1)

mestūr (مَسْتُورٌ) ‘örtülü, kapalı’ (MNHS 2a/12) | ← A. *mastūr*.

mestūr ol- (MNHS 2a/12)

meşak (مَشَقٌ) ‘bu sevdâ gibi sıvık olan ve hamlığın belirtisi olan bir bevl çeşididir’

(TM 29b/D) | ← A. *maşak*.

meşāyih (مَشَايِخٌ) ‘şeyhler’ (K 3b/12²⁸⁸) | ← A. *maşāyih*.

sulṭānū’l-meşāyih (K 3b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

meşgūl (مَشْغُولٌ) ‘bir iş yapmakta olan’ (TM 37b/14, H 21b/10, MŞ 14a/7, KS 3b/2, K

26a/5, KMT 120a/5, Y 1b/5, MNHS 12a/9, T 18b/16) | ← A. *maşgūl*.

meşgūl ol- (TM 37b/14), *meşgūl eyle-* (H 21b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kısasū’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

meşhūr (مَشْهُورٌ) ‘herkesçe bilinen’ (TM 7b/D, EM 16b/1, İ 2a/11, MŞ 147a/10,

KMİB 7b/12, Y 2b/3, MNHS 4a/9) | ← A. *maşhūr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kısasū’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

meşīme (مَشِيْمَةٌ) ‘döl eşi’ (MNHS 19b/13) | ← A. *maşīma*.

meşīmī (مَشِيْمِي) ‘koryon’ (MNHS 30b/5) | ← A. *maşīmī*.

ğışā-yı meşīmī (MNHS 30b/5)

²⁸⁸ Muhammet Yelten, kelimeyi *meşāyih* biçiminde okumuştur.

meşîmiyye (مَشْمِيَّة) ‘gözün arkasındaki üç tabakasından biri olup eten gibi olan tabakası’ (TM 16a/10), *meşîmiyye* (KMT 40b/3, MNHS 62a/10) | ← A. *maşîmiyya*.

meşkūr (مَشْكُور) ‘beğenilmiş’ (KMT 48a/9) | ← A. *maşkūr*.

meşrübāt (مَشْرُوبَات) ‘içecekler’ (MŞ 151b/7) | ← A. *maşrübāt*.

mevād (مَوَاد) ‘maddeler’ (KS 7a/19, S 74a/4), *mevādd* (MNHS 80b/11) | ← A. *mawādd*.

mevādd-ı reddiye (MNHS 80b/11)

mevāni (مَوَانِي) ‘engeller, maniler’ (MNHS 186b/11) | ← A. *mawāni*.

mevāzi (مَوَاضِع) ‘yerler’ (EM 54b/1, KS 39a/15) | ← A. *mawāzi*.

mevc (مَوْج) ‘dalga’ (KMT 58a/1) | ← A. *mawc*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

mevcī (مَوْجِي) ‘dalga gibi olan nabız hareketi’ (TM 28b/D, KMT 57b/9) | ← A. *mawcī*.

mevcūdāt (مَوْجُودَات) ‘yaratılan şeylerin tamamı’ (MŞ 1b/1, S 1b/5, T 1b/1) | ← A. *mawcūdāt*.

eşref-i mevcūdāt (S 1b/5), *mevcūdāt-ı ‘adem* (T 1b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

mevcūd (مَوْجُود) ‘var olan, bulunan’ (KMT 11b/12, Y 53a/3, MNHS 130a/7) | ← A. *mawcūd*.

mevcūd ol- (MNHS 130a/7), *mevcūd-ı kādīm* (MNHS 1b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

mevīzec (مَوْيَزَج) ‘bit otu, *delphinium staphisagria*’ (EM 27a/10, K 4a/11²⁸⁹, S 58a/8, Y 42b/1, MNHS 118a/4, T 47b/2²⁹⁰) | ← A. *mawīzac* ← *mevīzek*.

mevşūf (مَوْصُوف) ‘bir nitelikle nitelendirilmiş’ (EM 58b/11) | ← A. *mawşūf*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

²⁸⁹ Muhammet Yelten, ‘dağ üzümü’ anlamını vermiştir.

²⁹⁰ Onur Yıldırım, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

mevt (موت) ‘ölüm’ (S 3b/9, Y 131b/8) | ← A. *mawt*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

mevtü’ d-dem ve l-ḥaḏra (مَوْتُ الدَّمِّ وَالْحَضْرَة) ‘göz kapağına bir nesnenin

dokunmasından dolayı meydana gelen yara’ (MNHS 91b/7) | ← A. *mawt+al+dam+wa+al+ḥaḏra*.

mevz (مَوْز) ‘muz, *musa sapientum*’ (MŞ 90a/7, KS 31a/15, S 37a/4)

| ← A. *mawz* ← Hintçe.

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mevḏa (مَوْضَع) ‘yer’ (MŞ 105b/10) | ← A. *mawḏa* ‘.

mevḏi (مَوْضِع) ‘yer’ (EM 53b/10, KS 5b/14, KMT 43a/8, MNHS 8b/12)

| ← A. *mawḏi* ‘.

mevḏi ‘-i *ḳarın* (KS 5b/14)

mevḏū (مَوْضُوع) ‘konu’ (KMT 12a/2) | ← A. *mawḏū* ‘.

mevḏūn (مَوْزُون) ‘vezinli’ (S 17b/1) | ← A. *mawḏūn*.

mey’a (مَيْعَة) ‘günlük’ (KMT 135a/5²⁹¹) | ← A. *may’a*.

meyl (مَيْل) ‘temayül’ (TM 52a/4, H 104b/5, EM 17b/11, MŞ 68b/7, KS 8b/10,

KMT 60a/11, Y 18b/9, MNHS 49b/3) | ← A. *mayl*.

meyl ét- (TM 52a/4), *meyl eyle-* (TM 44b/2), *meyil ḳıl-* (TM 33b/D), *meyl ol-* (TM 36a/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

meymūn (مَيْمُون) ‘uğurlu, bereketli’ (KMT 4a/10) | ← A. *maymūn*.

meymūn eyle- (KMT 4a/10)

mezāk (مَزَاك) ‘tatma’ (H 16b/2) | ← A. *mazāk*.

²⁹¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *mā’a* ‘ biçiminde okumuştur.

mezc (مَزَج) ‘bir nesneyi bir nesne ile karıştırmak’ (KMT 18a/9) | ← A. *mazc*.

mezc ét- (KMT 18a/9)

mezheb (مَذْهَب) ‘benimsenen yol’ (TM 12b/7, EM 21a/4, MŞ 184a/6) ← A. *mazhab*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs* ve *Muhabbet-nâme*’de geçmiştir.

mezķūr (مَذْكُور) ‘sözü edilen’ (MŞ 80b/14, KS 2b/9, KMT 13b/7, KMİB 20b/6,

Y 2b/4, MNHS 19b/4, T 74a/12) | ← A. *mazķūr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs* ve Kazan sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

mezķūrāt (مَذْكُورَات) ‘sözü edilenler’ (KS 5a/14, S 4a/2) | ← A. *mazķūrāt*.

mezķūm (مَذْمُوم) ‘kötü’ (KS 31a/15) | ← A. *mazķūm*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde ait *Kısasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

mıķnāķīs (مِقْنَطِيس) ‘demiri, çeliği ve bazı metalleri kendine çeken, orta yerinden

asıldığı zaman hep kuzey güney istikametini gösteren demir çubuk’ (TM 55a/D, MNHS 142b/13), *mıķnāķīs* (KMİB 77a/14) *mıķnāķıs* (Y 82b/3) | ← A. *mıķnāķīs* ← Yun. *litos magnètēs*.

mıķnāķīs taşı (MNHS 142b/13)

mıķleb (مِخْلَب) ‘idris ağacı’ (MŞ 100a/10) | ← A. *maķlab*.

mıķr-ı nār (مِصْر نَار) ‘Mısır narı’ (H 102a/10) | ← A.+F. *mıķr+nār*.

mıķr-ı nār çiķegi (H 102a/10)

mıķır (مِصْر) ‘Mısır’ (KMİB 28b/8, Y 115b/8, MNHS 208a/2) | ← A. *mıķr*.

mıķr keķķālları (MNHS 208a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kısasü’l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nâme* ve *Mi’rac-nâme*’de geçmiştir.

mıķrî (مِصْرِي) ‘mısır’a ait’ (MŞ 49a/8, Y 149a/2, MNHS 115b/13, T 77a/11),

mısrî (KMİB 69b/3) | ← A. *mıķrî*.

merhem-i mıķrî (MNHS 115b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kısasü’l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

mişmiş (مِشْمِش) ‘kayısı, zerdali’ (S 39a/5, KMİB 120b/9) | ← A. *mişmiş*.

dühnü lübbü ’l-mişmiş (KMİB 120b/9)

mī’a-i sāyile (مِيعَاء سَائِلَه) ‘sıvı ayıfındığı’ (MŞ 169a/4, KS 46b/1, Y 108a/2),

may’a-yı sāyile (KMT 125a/4, KMİB 17b/2) | ← A. *may’a+sā’ila*.

mī’a-i yābise (مِيعَه يَابِسَه) ‘liquidambar orientale’ (S 79b/1) | ← A. *may’a+yābisa*.

miṭṭāhiyye (مِطْطَاحِيَه) ‘gözden yaş gelmesini sağlayan ilaçlar’ (MNHS 109a/7)

| ← A. *miṭṭāhiyya*.

miḳdār (مِقْدَار) ‘bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp

çoğalabilme durumu’ (H 89b/9, EM 10b/12, MŞ 12b/5, KS 3b/5, K 24b/10,

KMT 2a/11, KMİB 10b/14, Y 15a/13, MNHS 197a/1, T 27b/16) | ← A.

miḳdār.

marāzu ’l-miḳdār (KMT 44b/12), *miḳdār-ı ṭabī’i* (MNHS 197a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü ’l-Ferādīs*, *Kıyasü ’l-Enbiyā* ve

Mu’inü ’l-Mürīd’de geçmiştir.

miḳrāz (مِقْرَاض) ‘kesecek alet, makas’ (KMİB 3b/3) | ← A. *miḳrāz*.

mīl (مِيل) ‘cirahat yoklayacak alet’ (H 30a/12, MŞ 42b/5, KMİB 102b/9,

MNHS 88b/7, T 87a/9) | ← A. *mīl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

mīl (مِيل) ‘bir fersahın üç bahşta bir bahşı, dört bin adım’ (H 16b/6) | ← A. *mīl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü ’l-Ferādīs* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de

geçmiştir.

milḥ (مِلْح) ‘tuz’ (MŞ 12b/1, S 57a/5, MNHS 81b/5, T 75a/8) | ← A. *milḥ*.

milḥ-i enderāniy (MŞ 12b/1), *milḥ-i hindī* (S 57a/5)

minhāc (مِنْهَاج) ‘açık ve geniş yol’ (S 76a/11) | ← A. *minhāc*.

minhācu ’d-dükkān (S 76a/11)

minḳāş (مِنْكَاش) ‘cımbız, kıskaç’ (MNHS 112a/6) | ← A. *minḳāş/minḳāşa*.

minşārī (مِنْشَارِي) ‘testere gibi olan damar hareketi’ (TM 28b/D, KMT 58a/10)

| ← A. *minşārī*.

mirre (مِرَّة) ‘safra, öd ve onun esası’ (KMT 13b/3) | ← A. *mirra*.

mirre-i şafrā (KMT 13b/3), *mirre-i muḥḥī* (KMT 13b/4), *mirre-i sevdā* (KMT 43a/10)

mirvaḥa (مِرْوَحَه) ‘yelpaze’ (KS 4b/6) | ← A. *mirwaḥa*.

miṣāl (مِثَال) ‘benzer, gibi’ (TM 12a/10, KS 25a/9, Y 62a/4, MNHS 13b/10)

| ← A. *miṣāl*.

miṣāl-i dīger (MNHS 13b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

miṣāllü (مِثَالُ) ‘benzer’ (KS 49b/14) | ← A.+T. *miṣāl+lü*.

misellī (مِصْلِي) ‘çuvaldız gibi olan damar hareketi’ (TM 28b/D) | ← A. *misallī*.

misen (مِيسَن) ‘bileği taşı’ (MNHS 81b/9) | ← A. *misann*.

misk (مِسْك) ‘asya dağlarında yaşayan bir ceylan cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde’ (H 70b/8, MŞ 94a/13, KS 5b/8, K 23b/12, S 16b/8, KMİB 57b/12, Y 80b/5, MNHS 49a/1, T 90a/4) | ← A. *misk* ← F. *muşg* ← Sansk. *muşka*. *devā’ü’l-misk* (H 70b/8), *misk-i ḥālīş* (Y 105a/3), *devā’ü’l-miskü’l-mür* (MNHS 49a/1), *devā’ü’l-miskü’l-ḥulv* (MNHS 49a/1), *ḥabbu’l-misk* (T 90a/4)

miskilü (مِسْكِلُ) ‘miskli’ (KS 33b/3) | ← A.+T. *misk+lü*.

miṣkāl (مِصْكَال) ‘yaklaşık 1,3 veya 1,5 dirhem yahut 20 veya 24 kırat ağırlık ölçüsü birimi’ (H 8a/8, EM 38b/9, İ 4a/15, MŞ 10a/8, KS 16a/5, K 13a/6, KMT 78b/12, KMİB 2a/13, Y 29a/1, MNHS 38a/11, T 14a/2) | ← A. *miṣkāl*. Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

miṣillü (مِصْلُ) ‘gibi, benzer’ (KS 26b/13) | ← A.+T. *miṣl+lü*.

mişl (مِشْل) ‘örnek’ (Y 123b/10, T 78b/2) | ← A. *mişl*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

mismār (مِصْمَار) ‘çivi, mih’ (MNHS 174b/6) | ← A. *mismār*.

mismāriye (مِسْمَارِيَّة) ‘başı çiviye benzer sigil’ (MŞ 137a/13) | ← A. *mismāriyya*.

misvāk (مِسْوَاك) ‘sıcak memleketlerde yetişen dikensiz, ince dallı küçük bir ağaç ve bu arak ağacından kesilip diş ovmada kullanılan çubuk, *salvadora persica*’ (H 54a/6, MŞ 58b/15, KMİB 9b/8), *misvāk* (Y 152a/4) | ← A. *miswāk*.

misvāk ağacı (KMİB 9b/8-9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

misvākla- (مِسْوَاكْلَا) ‘dişi temizleme’ (KMİB 19a/9) | ← A.+T. *miswāk+la-*.

mizāc (مِزَاج) ‘kan, safra, sevda, balgamdan birinin nispetindeki, yaratılıştan gelen fazlalık sebebiyle ortaya çıkıp o insanı benzerlerinden farklı duruma getirdiğine inanılan hâl’ (TM 3a/4, H 69a/3, EM 2a/3, MŞ 3a/4, KS 6b/2, KMT 5a/6, MNHS 9b/10, T 15b/11), ‘yaratılış, tabiat’ (İ 1b/4, K 2a/2, KMİB 2a/5, Y 52b/7) | ← A. *mizāc*.

evvel mizāc (TM 48b/3), *ikinci mizāc* (TM 48b/3), *issi mizāc* (TM 40b/7), *yaluñuz şovuk mizāc* (TM 6a/D), *ķuru mizāc* (TM 6a/D), *yaluñuz yaş mizāc* (TM 6a/D), *ķarışmış mizāc* (TM 6a/D), *issi ve ķuru mizāc* (TM 6a/D), *şovuk ve ķuru mizāc* (TM 6a/D), *issi ve yaş mizāc* (TM 6a/D), *mu’teḍil mizāc* (TM 6a/D), *şovuk mizāc* (TM 6a/D), *yaş mizāc* (TM 6a/D), *yel mizācı* (TM 6b/6), *şovuk ve yaş mizāc* (TM 6a/D), *ādem mizācı* (TM 50b/13), *sıgırcuķ ķuşı mizācı* (TM 50b/13), *canāver mizācı* (TM 50b/12), *mizāc azğunluğı* (KMT 44b/3), *mizāc-ı ṭabī’ī* (KMT 70a/3), *be-ķesabü’l-mizāc* (S 68a/8), *demevīyyü’l-mizāc* (S 4a/3), *mizāc-ı fāsid* (MNHS 9b/10), *mizāc-ı ġarīb* (MNHS 69a/12), *mizāc-ı sāde* (MNHS 69a/8), *şahīḥü’l-mizāc ol-* (MNHS 5a/3), *mebrūdu’l-mizāc* (T 15b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

mizācī (مِزَاجِي) ‘mizaca ait’ (MNHS 13b/4) | ← A. *mizācī*.

marāż-ı mizācī (MNHS 13b/4)

mizāclu (مِزَاجْلُو) ‘mizacın bulunması’ (TM 36a/D, H 101a/B, MŞ 16a/7, KS 19a/19, S 4b/10, KMİB 5a/6, MNHS 50a/1) | ← A.+T. *mizāc+lu*.

kan mizāclu (TM 36a/D), *şafrā mizāclu* (TM 36a/D), *balğam mizāclu* (TM 36a/D), *sevdā mizāclu* (TM 36a/D), *issi ve kuru mizāclu* (TM 40b/9), *issi ve yaş mizāclu* (TM 40b/10), *mu 'tedil mizāclu* (TM 50b/14), *sovuğ mizāclu* (TM 51a/6), *issi mizāclu* (H 101a/B), *merṭūb mizāclu* (S 4b/10)

mu 'addil (مُعَدِّل) 'ölçülü ve uygun duruma getirme' (MNHS 130a/2) | ← A. *mu 'addil*.

mu 'affin (مُعَفِّن) 'kokmuş, kokuşmuş' (MNHS 7a/1) | ← A. *mu 'affin*.

mu 'ahḥar (مُوَحَّر) 'geri, arka' (KMT 19b/2²⁹²) | ← A. *mu 'ahḥar*.

mu 'ahḥar-ı dimāğ (KMT 19b/2)

mu 'ahḥir (مُوَحَّر) 'bir şeyin arkası' (KMT 39b/11) | ← A. *mu 'ahḥir*.

mu 'ahḥir-ı dimāğ (KMT 19b/2)

mu 'aḳreb (مُعَقَّرَب) 'eğilmiş' (MŞ 180a/3) | ← A. *mu 'aḳrab*.

zerūnec-i mu 'aḳreb (MŞ 180a/3)

mu 'ālece (مُعَالَجَه) 'tedavi etme' (TM 58b/10, EM 58b/10, MŞ 8b/4, KS 12b/6, K

1b/4, KMT 68a/13, S 49a/5, MNHS 3b/5, T 12a/4), *mu 'ālīce* (H 21b/11) |

← A. *mu 'ālaca*.

mu 'ālece kıl- (MŞ 8b/7), *mu 'ālece ét-* (K 1b/4)

mu 'ālecāt (مُعَالَجَات) 'tedaviler' (KMT 3a/6, T 11b/15) | ← A. *mu 'ālacāt*.

mu 'ālic (مُعَالِج) 'ilaçla tedavi eden kimse' (MNHS 136b/11) | ← A. *mu 'ālic*.

mu 'ālic keḥḥāllar (MNHS 136b/11)

mu 'allaḳ (مُعَلَّق) 'şişenin ortasında asılı duran çökmeyen sidik' (TM 31a/5,

MNHS 23b/9) | ← A. *mu 'allaḳ*.

mu 'ārīz (مُعَارِض) 'karşı çıkan' (S 4a/7) | ← A. *mu 'ārīz*.

mu 'arrā (مُعَرَّي) 'soyunmuş' (MNHS 9a/9) | ← A. *mu 'arrā*.

mu 'aşfer (مُعَصْفَر) 'yalancisafranla boyanmış' (İ 5a/17, MNHS 163b/4)

| ← A. *mu 'aşfar*.

mu 'aṭṭal (مُعْطَل) 'atıl' (MŞ 40a/10, KMT 79b/3)

| ← A. *mu 'aṭṭal*.

mu 'aṭṭal ol- (MŞ 40a/10), *mu 'aṭṭal kıl-* (KMT 79b/3)

²⁹² Ali Haydar Bayat, kelimeyi *muvaḥḥir* şeklinde okumuştur.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

mu 'āvedet (مُعَاوَدَتٌ) 'dönüş, avdet' (MNHS 95b/4) | ← A. mu 'āwadat+ < mu 'āwadah.

mu 'āvedet ét- (MNHS 95b/4), mu 'āvedet eyle- (MNHS 179a/7)

mu 'āvenet (مُعَاوَنَتٌ) 'yardım' (KS 15a/9, MNHS 93b/1) | ← A. mu 'āwanat+ < mu 'āwanah.

mu 'āvenet ét- (KS 15a/9)

Kelime ilk olarak Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

mu 'ayyen (مُعَيَّنٌ) 'belli' (KMT 12b/4, S 33a/4, MNHS 14b/10) | ← A. mu 'ayyan.

şıf-ı mu 'ayyen (KMT 12b/4), emrāz-ı mu 'ayyen (S 33a/4), mu 'ayyen eyle- (MNHS 14b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*, *Mu'inū'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

mu 'aẓẓam (مُعْظَمٌ) 'yüce, ulu' (KMİB 15a/6) | ← A. mu 'aẓẓam.

mu 'aẓẓam ol- (KMİB 15a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

mucāma 'at (مُجَامَعَتٌ) 'cinsel birleşme' (KMT 67a/10) | ← A. mucāma 'at+ < mucāma 'ah.

mucāma 'at ét- (KMT 67a/10-11)

mūcebince (مُوجِبِّنَجَه) 'gereğince' (KS 16a/3, KMT 11b/8) | ← A.+T. mūcab+ince.

mū'cez (مُوجِزٌ) 'kısa ve özlü bir biçimde söylenmiş söz veya yazılmış yazı' (S 39b/2) | ← A. mū'caz.

mūcib (مُوجِبٌ) 'sebeplenen' (S 7b/8, MNHS 14b/1) | ← A. mūcib.

mūcib-i iḥdāṣ-ı maraḥ (MNHS 14b/1)

mu 'cize (مُعْجِزَةٌ) 'mucize' (EM 13b/7, T 75a/12) | ← A. mu 'ciza.

muḍḡa (مُضْغَةٌ) 'bir çiğnem et' (MNHS 19a/13) | ← A. muḍḡa.

muḍḡa ol- (MNHS 19a/13)

mufrıṭ (مُفْرِطٌ) 'bir şeyin sınırını aşmış' (MŞ 165b/9) | ← A. mufrıṭ.

zahîr-i mufrıf (MŞ 165b/9)

muğarrî (مُعَرِّي) ‘yapışkan ve kuru olmak sıfatıyla vücutta kanalların ağızlarına yapışıp akıntıları akışından men eden ilaç’ (MNHS 9a/2) | ← A. *muğarrî*.

muğayyire (مُغَيِّرَة) ‘tohum suyuna ulaşmasıyla organların oluşup belirdiği kuvvet’ (TM 20a/D, KMT 50b/6, Y 40a/7) | ← A. *muğayyira*.
kuvvet-i muğayyire (KMT 50b/6)

muğaddî (مُعَدِّي) ‘besleyici’ (EM 65a/9) | ← A. *muğaddî*.

muğlāb (مُغْلَاب) ‘on beş tane unnab, üç dirhem kabı soyulmuş hatmi ve on beş dirhem şekerin kaynatılarak elde edildiği bir ilaç’ (MŞ 11b/1, Y 77b/8, T 81a/14) | ← A. **muğlāb*.

terkîb-i muğlāb (MŞ 180a/1), *şıfat-ı muğlāb* (T 81a/14)

muğlî (مُغْلِي) ‘yoğun, bol’ (S 21a/10, T 15b/3²⁹³) | ← A. *muğlî*.

muḥabbat (مُحَبَّبَت) ‘perişan, bozuk’ (MŞ 5b/2, T 19b/13), *maḥabbat* (KMT 18b/6²⁹⁴) | ← A. *muḥabbat*.
muḥabbat ol- (MŞ 5b/2)

muḥabbet (مُحَبِّت) ‘sevgi’ (K 2a/1, KMİB 31a/11) | ← A. *maḥabbat*+ < *maḥabbah*.
muḥabbet et- (KMİB 31a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcû’l-Ferâdîs*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Muḥabbet-nâme* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

muḥabbetlî (مُحَبِّتْلِي) ‘muḥabbetli’ (KMİB 75b/14) | ← A.+T.*muḥabbat*+*lî*.

muḥaddir (مُحَدِّر) ‘uyuşturucu’ (EM 7a/2, KMT 118a/7, MNHS 9b/2) | ← A. *muḥaddir*.
muḥaddir nesneler (KMT 118a/7)

muḥāfāza (مُحَافَظَة) ‘koruma’ (T 86b/9) | ← A. *muḥāfāza*.
muḥāfāzayı artur- (T 86b/9)

muḥaffefāt (مُحَفِّفَات) ‘hafifletilmişler’ (S 32a/8) | ← A. *muḥaffefāt*.
cemî’-i muḥaffefāt (S 32a/8)

²⁹³ Onur Yıldırım, kelimenin anlamına ‘kaynamış, ot, çiçek’ vermiştir.

²⁹⁴ Ali Haydar Bayat, kelimeyi okumamıştır.

muḥaffif (مُخَفِّف) ‘hafifleten’ (MŞ 117a/15) | ← A. *muḥaffif*.

muḥakḳak (مُحَقِّق) ‘kesinlikle’ (KS 37b/17) | ← A. *muḥakḳak*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

muḥāl (مُحَال) ‘imkânsız’ (S 14a/5, MNHS 179a/6) | ← A. *muḥāl*.

muḥāl-i ‘aql (MNHS 179a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Muhabbet-nāme*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

muḥālefet (مُخَالَفَت) ‘karşı çıkma’ (MŞ 34a/4, KMT 19a/12, MNHS 63b/12, T 43a/12) | ← A. *muḥālafat*+ < *muḥālafah*.

muḥālefet et- (MŞ 34a/4), *muḥālefet eyle-* (T 43a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

muḥālīf (مُخَالَف) ‘uygun olmayan’ (TM 20a/D, H 6a/10, MŞ 8b/7, KS 7b/9, KMT 36b/13, Y 11b/2, MNHS 70a/12, T 66a/3), *muḥālef* (KMİB 29a/3) | ← A. *muḥālīf*.

muḥālīf bol- (TM 20a/D), *hıl-ı muḥālīf* (KS 8b/6), *muḥālīf ol-* (KMT 36b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

muḥālīfe (مُخَالَفَة) ‘uygun olmayan’ (T 12a/4) | ← A. *muḥālīfa*.

muḥālīfe-yi mu‘ālece (T 12a/4)

muḥakkik (مُحَكِّك) ‘keskinliği ve ısıtıcı keyfiyeti ile yakıcı ve batıcı hıltları uzvu yaralamadan gözeneklere çeken ilaç’ (MNHS 7a/1) | ← A. *muḥakkik*.

muḥakḳik (مُحَقِّق) ‘tahkik eden kimse’ (MNHS 178b/12) | ← A. *muḥakḳik*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

muḥallā (مُحَلَّى) ‘süslenmiş, donatılmış’ (S 85a/8) | ← A. *muḥallā*.

muḥallil (مُحَلِّل) ‘iltihapları, şiş ve yumruları dağıtmaya yarayan ilaç’ (MŞ 17a/10,

KS 41a/13, KMT 160a/8, Y 203b/4, MNHS 71a/12, T 22a/13) | ← A. *muḥallil*.

edviye-yi muḥallil (MNHS 71a/11-12)

muḥallilāt (مُحَلِّلَات) ‘iltihapları, şiş ve yumruları dağıtmaya yarayan ilaçlar’
(EM 55b/12²⁹⁵) | ← A. *muḥallilāt*.

Muḥammed (مُحَمَّد) ‘son peygamber’ (TM 1b/7, H 1b/8, İ 2a/3, MŞ 1b/2, KMT 2a/5, KMİB 1b/3), ‘terkip adı’ (İ 5b/5) | ← *muḥammad*.

Muḥammed Muştafā (TM 1b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Mi’rac-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Muhabbet-nāme* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

muḥammir (مُحَمِّر) ‘tesir ettiği organı aşırı ısıtarak oradaki kanı dışarı çeken ilaç’
(MNHS 7a/1) | ← A. *muḥammir*.

Muḥammed-i Zekerīyyā (مُحَمَّد زَكْرِيَّا) ‘ebu bekir muhammed bin zekeriyya er-razi
854-925 yılları arasında yaşamış Fars simyacı, kimyager, hekim ve filozof’
(H 2b/1) | ← A. *muḥammad + zakariyyā*.

muḥardal (مُحَرِّدَل) ‘hardallı’ (MŞ 184a/11) | ← A. *muḥardal*.

muḥarrā (مُحَرَّرَا) ‘hararetili’ (İ 5a/2, MNHS 152b/7) | ← A. **muḥarrā*.
muḥarrā ol- (MNHS 152b/7)

muḥarrem (مُحَرَّم) ‘haram edilmiş şey’ (MŞ 126b/1) | ← A. *muḥarram*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

muḥarrik (مُحَرِّك) ‘hareket ettiren’ (MŞ 166a/7, KMT 41a/5, T 34b/7), *muḥarriḳ*
(MNHS 81a/11) | ← A. *muḥarrik*.

muḥarrik siḡir (KMT 41a/5), *ḡayr-ı muḥarriḳ* (MNHS 81a/11)

muḥarriḳ (مُحَرِّق) ‘yakan’ (MNHS 18b/5) | ← A. *muḥarriḳ*.
muḥarriḳ ol- (MNHS 18b/5)

muḥarrike (مُحَرِّكَة) ‘harekete geçiren’ (TM 20a/D, KMT 18b/8²⁹⁶) | ← A. *muḥarrika*.

²⁹⁵ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler klimeyi *muḥallidāt* olarak okumuşlardır.

kuvvat-i muḥarrike (TM 20a/D)

muḥaṣṣal (مُحَصَّل) ‘elde edilen, sonuç olarak ortaya çıkarılan’ (T 103b/11)

| ← A. *muḥaṣṣal*.

muḥaṣṣin (مُحَصِّن) ‘ısıtıcı karakteri ile bedende uzvun parçaları arasında yükseklik ve alçaklık farkları meydana getiren ilaç’ (MNHS 6b/13) | ← A. *muḥaṣṣin*.

muḥāṭ (مُخَاط) ‘sümük ve sümüğü andıran balgam vb. yapışkan sıvı’ (Y 41a/9)

| ← A. *muḥāṭ*.

muḥāṭara (مُخَاطَرَة) ‘tehlike’ (TM 47a/D, H 2b/3, MŞ 6b/11, KS 23b/7, KMT 71b/11, S 25a/11, MNHS 133a/4, T 9b/5) | ← A. *muḥāṭara*.

muḥāṭī (مُخَاطِي) ‘burundan akan sümük gibi’ (TM 29b/D, KMT 62a/11)

| ← A. *muḥāṭī*.

muḥerrā (مُحَرَّرًا) ‘iyice pişmiş’ (MŞ 16b/8), *muḥarrā* (K 21a/10) | ← A. *muḥarrā*.
muḥarrā ol- (MŞ 16b/8)

muḥḥī (مُحِّي) ‘yumurta sarısı gibi’ (KMT 13b/4) | ← A. *muḥḥī*.

mirre-i muḥḥī (KMT 13b/4)

muḥibb (مُحِبِّ) ‘dost’ (İ 2a/11) | ← A. *muḥibb*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

muḥīṭ (مُحِيط) ‘çepeçevre kuşatan’ (KMT 45b/13) | ← A. *muḥīṭ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

muḥkem (مُحْكَم) ‘sağlam, kuvvetli’ (TM 11b/15, EM 32a/9, MŞ 16b/5, KS 3a/14,

K 10a/7, KMT 38b/5, KMİB 3a/6, MNHS 24a/1, T 83a/16), *muḥkem* (Y 37b/11) | ← A. *muḥkam*.

muḥkem ol- (TM 11b/15), *muḥkem dut-* (TM 14a/6), *muḥkem kıl-* (TM 1b/4),

muḥkem ét- (EM 32a/9), *muḥkem eyle-* (KMİB 3a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

²⁹⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *muḥrika* biçiminde okuyup ‘yakıcı’ anlamı vermiştir.

muḥriḳ (مُحْرِق) ‘yakan, yakıcı’ (MNHS 85a/5, T 75a/8) | ← A. *muḥriḳ*.

ḥazf-ı muḥriḳ (MNHS 85a/5), *ḳarn-ı muḥriḳ* (MNHS 83b/10), *muḥriḳ ol-* (MNHS 158b/4), ‘*aḳīḳ-i muḥriḳ*’ (MNHS 207a/13), *raşāş-ı muḥriḳ* (MNHS 209b/12)

muḥriḳa (مُحْرِقَة) ‘yakıcı, yakan’ (TM 23b/15, H 125a/1, MŞ 120a/1, S 31b/11,

Y 20b/1, T 65a/3), *muḥriḳā* (EM 15b/5) | ← *muḥriḳa*.

ḥummā-yı muḥriḳa (MŞ 120a/1), *muḥriḳa ol-* (T 65a/3), *muḥriḳā sıtmalar* (EM 15b/5)

muḥtāc (مُحْتَاج) ‘ihtiyaç duyma’ (TM 4b/8, H 39b/3, EM 11b/13, MŞ 12a/6,

KS 7b/13, K 25b/11, KMT 16a/13, Y 47b/7, MNHS 17a/13, T 16a/13) | ← A. *muḥtāc*.

muḥtāc ol- (TM 4b/8), *muḥtāc kıl-* (KS 19b/2), *muḥtāc-ı aliyye* (KS 21b/19), *muḥtāc eyle-* (MNHS 17a/13), *muḥtāc olun-* (MNHS 4b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

muḥtaḳin (مُحْتَقِن) ‘vücutta sıvı toplanması’ (MŞ 155a/13) | ← A. *muḥtaḳin*.

muḥtaḳin ol- (MŞ 155a/13)

muḥtār (مُخْتَار) ‘beğenilmiş, seçilmiş’ (KMİB 148a/8) | ← A. *muḥtār*.

muḥtār ol- (KMİB 148a/8)

muḥtaşar (مُحْتَصِر) ‘kısa’ (TM 1b/13), *muḥtaşar* (EM 13a/12, H 1b/12, İ 1b/9,

MŞ 1b/4, KMT 11a/4, S 2a/3, Y 33a/5, MNHS 2b/1, T 1b/7) | ← A. *muḥtaşar*.

muḥtaşar kıl- (EM 13a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

muḥtebes (مُحْتَبَس) ‘hapsedilmiş’ (KS 5b/12) | ← A. *muḥtabas*.

muḥtebes ol- (KS 5b/12)

muḥtebis (مُحْتَبِس) ‘hapsedilmiş’ (MNHS 111a/10) | ← A. *muḥtabis*.

muḥtelif (مُخْتَلِف) ‘çeşitli’ (TM 57a/D, MŞ 27a/5, KS 11a/6, KMT 30a/1, Y 24b/2,

MNHS 7b/10, T 3b/15) | ← A. *muḥtalif*.

renc-i muhtelif (TM 57a/D), muhtelif ol- (TM 57a/D), nabz-ı muhtelif (KMT 56b/11), elvān-ı muhtelif (MNHS 2a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

muhteliflik (مُخْتَلِفْلِق) 'çeşitlilik' (TM 27b/9²⁹⁷) | ← A.+T.muhtelif+lik.

muhteliṭ (مُخْتَلِطٌ) 'karışık' (EM 32b/7), muhteliṭ (T 7b/7) | ← A. muhtaliṭ.

muhteliṭ et- (EM 32b/7), muhteliṭ ol- (T 7b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*'te geçmiştir.

muhterem (مُخْتَرَمٌ) 'saygı gösterilen' (İ 3b/8) | ← A. muhtaram.

muhterik (مُخْتَرِقٌ) 'yanıcı' (MNHS 111b/11) | ← A. muhtariḳ.

muhterik ol- (MNHS 111b/11)

muhteriḳa (مُخْتَرِقه) 'yanıcı' (S 67b/8) | ← A. muhtariḳa.

sevdā-yı muhteriḳa (S 67b/8)

muhtevī (مُخْتَوِي) 'kendinde toplayan' (S 2a/5) | ← A. muhtawī.

mu ṭn (مُعِينٌ) 'yardım eden' (EM 64a/6, MŞ 64b/14, KMT 4a/8, S 10a/3)

| ← A. mu ṭn.

mu ṭn ol- (MŞ 64b/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir.

muḳābele (مُقَابَلَه) 'karşılaştırma, karşılıklı olma' (EM 58b/11²⁹⁸) | ← A. muḳābala.

muḳābil (مُقَابِلٌ) 'bir şeyin karşılığı olan' (H 120a/5) | ← A. muḳābil.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

muḳaddem (مُقَدَّم) 'önde olan' (KMT 19a/1) | ← A. muḳaddam.

muḳaddem-i dimāğ (KMT 19a/1)

muḳadder (مُقَدَّرٌ) 'takdir edilmiş' (S 3b/10) | ← A. muḳaddar.

muḳaddes, bk. beytü'l-muḳaddes.

²⁹⁷ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

²⁹⁸ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi muḳābile biçiminde okumuştur.

muḳaddime (مُقَدِّمَة) ‘giriş, başlangıç’ (MŞ 130b/4, Y 70a/7, MNHS 181a/11, T 72a/4)

| ← A. muḳaddima.

muḳaddime-yi baraş (Y 70b/12), *muḳaddime-yi bevāsir* (Y 71a/5),
muḳaddime-yi cüzām (Y 70b/9), *muḳaddime-yi dübeyle-yi azīm* (Y 70b/11),
muḳaddime-yi fālic (Y 140b/11), *muḳaddime-yi istiskā* (Y 71a/2),
muḳaddime-yi şar (Y 69b/13), *muḳaddime-yi sekte* (Y 140b/11), *muḳaddime-*
yi yaraḳān (Y 71a/1), *muḳaddime-yi āb* (MNHS 181b/11)

muḳa ‘ir-i kebd (مُقَعَّر كَبْد) ‘bağırın aylak çukur yeri’ (KMT 29b/7)

| ← A. muḳa ‘ir+kabad.

muḳārin (مُقَارِن) ‘bitişik, yakın’ (KMİB 147b/1) | ← A. muḳārin.

muḳārin ol- (KMİB 147b/1)

muḳarreb (مُقَرَّب) ‘yakın’ (KMİB 147b/8) | ← A. muḳarrab.

muḳarreb ol- (KMİB 147b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kısasū’l-Enbiyā* ve *Mu’inū’l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

muḳarrer (مُقَرَّر) ‘kararlaştırılmış’ (MNHS 93a/8) | ← A. muḳarrar.

muḳarrer ol- (MNHS 93a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasū’l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) karşımıza çıkmıştır.

muḳarriḥ (مُقَرِّح) ‘vezikül oluşması, kabarma’ (MNHS 7a/1) | ← A. muḳarriḥ.

muḳaşşir (مُقَصِّير) ‘yetersiz, noksan’ (EM 63b/11) | ← A. muḳaşşir.

cimā’dan muḳaşşir ol- (EM 63b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inū’l-Mürīd*’de geçmiştir.

muḳaşşer (مُقَشَّر) ‘kabuğu soyulmuş’ (MŞ 133a/6, KMİB 27b/9, Y 80a/3,

MNHS 105a/7, T 106b/10), *muḳaşşir* (S 84a/9) | ← A. muḳaşşar.

muḳaşşer ‘ades (MŞ 133a/6-7), *emlec-i muḳaşşir* (MŞ 175a/15), *bādem-i muḳaşşir* (S 84a/9), *muḳaşşer ét-* (KMİB 27b/9), *muḳaşşer ol-* (MNHS 105a/7), *muḳaşşer bādām yağı* (T 106b/10)

muḳaṭṭı (مُقَطَّع) ‘kesilmiş’ (S 5b/5), ‘ısıtır gibi bedeni acıtan bir ilaç adı’

(MNHS 7b/2²⁹⁹) | ← A. *muḳaṭṭi* ‘.

muḳāwemet (مُقَاوَمَتٌ) ‘karşı koyma’ (MŞ 150b/8) | ← A. *muḳāwamat*+ <
muḳāwamah.

muḳāwemet *et*- (MŞ 150b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

muḳavvā (مُقَوَّا) ‘sağlamlaştırılmış, güçlendirilmiş’ (KS 4a/15, Y 78b/2)

| ← A. *muḳawwā*.

muḳavvā ol- (KS 4a/15)

muḳavvī (مُقَوِّي) ‘güç kuvvet veren’ (MŞ 74a/6, KS 50a/16, S 83b/7, MNHS 7a/3)

| ← A. *muḳawwī*.

muḳavvī-i ma ‘de (MŞ 74a/6), *muḳavvī ol*- (KS 50a/16), *ma* ‘cün-ı müferriḥ-i
muḳavvī (S 83b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

muḳavviyāt (مُقَوِّيَاتٌ) ‘kuvvetlendiriciler’ (S 28b/4) | ← A. *muḳawwī+āt*.

muḳayyed (مُقَيَّد) ‘bağlı, kayıtlı’ (Y 1b/13) | ← A. *muḳayyad*.

muḳayyi (مُقَيِّي) ‘kusturucu’ (MNHS 7a/4) | ← A. *muḳayyi* ‘.

muḳḳabiz (مُقَقِّضٌ) ‘kabız yapan bir ilaç adı’ (MNHS 9a/6) | ← A. *muḳḳabiz*.

muḳl (مُقْل) ‘mukl, mekke belesen ağacı, *balsamodendron africanum*’ (H 6b/8,

EM 20a/11, MŞ 162a/10, KS 38b/11, K 17a/6, KMT 114a/7, S 31a/1, Y
46a/6, MNHS 42b/3, T 74b/7) | ← A. *muḳl*.

muḳl kuruşu (H 80b/5), *muḳl-ı ezrak* (H 80b/8), *muḳl ḥabbı* (KMT 114a/7),
muḳl-ı yehūdī (S 31a/1), *merhem-i muḳul* (T 74b/7)

muḳl-ı ezrak (مُقْل ازرَق) ‘guggul ağacı, *muḳl-ı yehūd*, *commiphora mukul*’ (H 80b/8,
MŞ 162a/10) | ← A. *muḳl+’azrak*.

muḳteżā (مُقْتَضَا) ‘gereken’ (KS 11a/3, S 3b/10) | ← A. *muḳtażā*.

muḳteżī (مُقْتَضِي) ‘gerekli olan’ (MNHS 1b/2) | ← A. *muḳtażī*.

mullaṭif (مُلَطِّفٌ) ‘hıltın kıvamını rakik eyleyen bir ilaç’ (MNHS 6b/12)

| ← A. *mullaṭif*.

²⁹⁹ M.Ünal Şahin kelimeyi *muḳaṭṭa* ‘ olarak okumuştur.

muna‘na ‘(مُنْعَن) ‘naneli’ (EM 51a/7, MŞ 72b/6, T 28a/15) | ← A. *muna‘na* ‘.

mun‘aḳid ‘(مُنْعِد) ‘yoğun olma’ (MŞ 176b/7) | ← A. *mun‘aḳid*.

mun‘aḳid ol- (MŞ 176b/7)

munaḳḳī ‘(مُنَقَّى) ‘temizlenmiş’ (MŞ 177a/3) | ← A. *munaḳḳī*.

anīsōn-ı munaḳḳī (MŞ 177a/3)

mūnis ‘(مُونِس) ‘cana yakın’ (Y 131a/5) | ← A. *mūnis*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū‘l-Ferādīs*’te geçmiştir.

munḳalib ‘(مُنْقَلِب) ‘dönüşmüş’ (S 66a/2, MNHS 91a/1) | ← A. *munḳalib*.

munḳalib ol- (MNHS 91a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

munḳatī ‘(مُنْقَطَع) ‘kesilmiş’ (MNHS 200b/9) | ← A. *munḳatī* ‘.

munḳatī ol- (MNHS 134a/5)

munṣab ‘(مُنْصَب) ‘karışan’ (EM 54b/2, MNHS 118b/10) | ← A. *munṣab*.

munṣab ol- (MNHS 118b/10)

munṣarīf ‘(مُنْصَرَف) ‘ayrılan, terkeden’ (KMT 48b/10) | ← A. *munṣarīf*.

munṣarīf ol- (KMT 48b/10)

munṣī ‘(مُنْشَى) ‘inşa eden’ (S 1b/3) | ← A. *munṣī*.

muntazīm ‘(مُنْتَظِم) ‘düzenli’ (MŞ 14b/9, KS 11a/13, KMT 57a/1, T 19b/8³⁰⁰)

| ← A. *muntazīm*.

muntazīm ol- (MŞ 14b/9), *ğayr-ı muntazīm* (KMT 57a/6), *ğayr-ı*

muntazīmu‘l-ḥulf (KMT 57a/1)

munṣam ‘(مُنْصَم) ‘bir şeye sonradan katılan, ek’ (MNHS 17a/5) | ← A. *munṣamm*.

munṣam ol- (MNHS 17a/5)

munṣic ‘(مُنْصِج) ‘hazmettiren, pişirici’ (EM 27a/12, MŞ 10b/10, Y 74a/6,

MNHS 6b/13, T 14b/6) | ← A. *munṣic-munḍic*.

munṣic vēr- (T 14b/6)

munṣicāt ‘(مُنْصِجَات) ‘hazmettirenler’ (MŞ 135b/9) | ← A. *munṣicāt-munḍicāt*.

murabba ‘(مُرَبَّع) ‘dört köşe’ (MŞ 119a/9, KMİB 68b/15, Y 7b/12³⁰¹, MNHS 21b/4)

³⁰⁰ Onur Yıldırım, kelimeyi *muntazām* olarak okumuştur.

| ← A. *murabba*‘.

murabbā (مرى) ‘bal gibi koyu akışkan’ (K 2b/2, KMİB 5a/10) | ← A. *murabbā*.

murād (مراد) ‘maksat’ (TM 44a/15, İ 5a/12, K 2b/4, KMT 27a/2, Y 131a/1, MNHS 14a/8) | ← A. *murād*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Muhabbet-nāme*, *Cevāhirü’l-Esdāf* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

murakkık (مُرَقَّق) ‘inceltici’ (MNHS 78b/13) | ← A. *murakkık*.

muraṭṭab (مُرَطَّب) ‘rutubetli’ (MŞ 34a/11, Y 116b/13) | ← A. *muraṭṭab*.

muraṭṭib (مُرَطَّب) ‘taze’ (MŞ 9b/5, KMT 66b/12, T 64a/14), ‘yaş ve nemli duruma getiren’ (MNHS 133b/2³⁰²) | ← A. *muraṭṭib*.

mülākātu muraṭṭibın bi’l-fi’li (KMT 50b/2), *muraṭṭib edviye* (MNHS 70a/13), *muraṭṭib gıdalar* (MNHS 16a/1), *muraṭṭib marazlar* (MNHS 201a/6), *muraṭṭib yağlar* (MNHS 115a/10), *muraṭṭib ol-* (MNHS 200b/6), *muraṭṭib şerbetler* (T 64a/14)

muraṭṭibāt (مُرَطِّبَات) ‘tazelik ve taravet verenler’ (T 72a/9) | ← A. *muraṭṭib+āt*.

murṭib (مُرَطَّب) ‘taze’ (T 13a/8) | ← A. *murṭib*.

müberrede-yi murṭib şerbetler (T 13a/8)

muşafāt (مُصَفَّات) ‘kalbur kemiği’ (MNHS 32b/2) | ← A. *mişfāt*+ < *mişfāh*.

musahḥin (مُسَحِّن) ‘sıcak’ (KMT 66b/5³⁰³) | ← A. *musahḥin*.

muşallib (مُصَلِّب) ‘sağlamlaştırıcı’ (MNHS 7a/2) | ← A. *muşallib*.

muşannif (مُصَنِّف) ‘müellif’ (KS 2b/2, K 11a/2, T 79a/14, KMİB 1b/7)

| ← A. *muşannif*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

³⁰¹ Paki Küçüker, kelime anlamını ‘kaynatılıp kıvama getirildikten sonra dondurulmuş’ vermiştir.

³⁰² Onur Yıldırım kelimeye ‘tertib edenler’ anlamını vermiştir.

³⁰³ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *musahḥan* biçiminde okumuştur.

muşavvere (مُصَوِّرَه) ‘bir şekle, bir biçime konulmuş’ (TM 20a/D) | ← A. *muşawwara*.

murri (مُرِّي) ‘ekmekle lezzetlendirilen ve sindirimi kolaylaştıran acı katık’ (H 19a/11) | ← A. *murri*.

murūr (مُرُور) ‘olay zamanı’ (MŞ 157a/1) | ← A. *murūr*.

murūr-ı eyyām (MŞ 157a/1)

muşaffā (مُصَفَّى) ‘arıtılmış’ (KS 12b/16, KMT 142a/4, S 84b/1, Y 110a/6), مُصَفَّى (KS 9b/13) | ← A. *muşaffā*.

muşaffā ol- (KS 12b/16), ‘asel-i muşaffā (S 84b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

muşaffi (مُصَفَّى) ‘arıtan, temizleyen’ (Y 120a/9) | ← A. *muşaffi*.

musāfir (مُسَافِر) ‘yolcu’ (KMİB 51a/10) | ← A. *musāfir*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te karşımıza çıkmıştır.

muşāhib (مُصَاحِب) ‘eşlik edici’ (MNHS 73b/3) | ← A. *muşāhib*.

muşāhib ol- (MNHS 73b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da karşımıza çıkmıştır.

muşāhibe (مُصَاحِبَه) ‘birbiriyle karşılıklı konuşan’ (MNHS 135a/7) | ← A. *muşāhibe*.

edviye-yi muşāhibe (MNHS 135a/7)

musakkiṭ (مُسَكِّط) ‘düşüren’ (MNHS 7a/5) | ← A. *musakkiṭ*.

muşālih (مُصَالِح) ‘barışan, dost’ (MNHS 191a/4) | ← A. *muşālih*.

muşālih-i ma‘de (MNHS 191a/4)

musallaṭ (مُسَلِّط) ‘rahatsız edecek şekilde bir kimsenin başına dert olmak’

(MNHS 16a/1) | ← A. *musallaṭ*.

musallaṭ ol- (MNHS 16a/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

muşavvire (مُصَوِّرَه) ‘şekillendirme’ (KMT 18a/10) | ← A. *muşawwira*.

kuvvat-i muşavvire (KMT 50b/5³⁰⁴)

muşaykal (مُصَيِّقَل) ‘cilalanmış, parlatılmış’ (KMİB 48b/5) | ← A. *muşaykal*.

muşlih (مُصْلِح) ‘iyileştiren’ (EM 32a/6, KMİB 15b/4, Y 125a/8) | ← A. *muşlih*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*’da geçmiştir.

Muştafa (مُصْطَفَا) ‘hz. Muhammed’ (TM 1b/7, İ 1b/7) | ← A. *muştafa*.

Muhammed Muştafa (TM 1b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

muta'allık (مُتَعَلِّق) ‘ilgili’ (K 2a/6) | ← A. *muta'allık*.

muta'allık ol- (K 2a/6)

mutāba'at (مُتَابَعَات) ‘tabi olma’ (MNHS 151a/5) | ← A. *mutāba'at* < *mutāba'ah*.

mutāba'at et- (MNHS 151a/5), *mutāba'at eyle-* (MNHS 11a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*’ta geçmiştir.

muṭaccen (مُطَجِّن) ‘tavada kavrulmuş’ (KMT 75b/12) | ← A. *muṭaccan*.

mu'tād (مُتَّاد) ‘alışkanlık hâline gelmiş’ (MNHS 15b/10) | ← A. *mu'tād*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*’te geçmiştir.

muṭaffī (مُطَفِّئ) ‘ateşi söndürme’ (KMT 66b/8) | ← A. *muṭaffī*.

mutaşarrıf (مُتَصَرِّف) ‘bir mal yahut mülkün sahibi’ (MNHS 15a/5) | ← A. *mutaşarrıf*.

mutaşarrıf ol- (MNHS 15a/5)

mutaşarrıfe (مُتَصَرِّفَةٌ) ‘zihni melekeler’ (KMT 18b/12) | ← A. *mutaşarrıfa*.

mutavassıt (مُتَوَسِّط) ‘orta’ (EM 62b/6, MŞ 33a/7, KMT 19a/10, MNHS 16a/9,

T 37a/14³⁰⁵) | ← A. *mutawassıt*.

ḥuḳne-i mutavassıt (MŞ 33a/7), *mutavassıt ol-* (EM 62b/6)

mutavassıta (مُتَوَسِّطَةٌ) ‘orta’ (KMT 11a/2, Y 45a/11) | ← A. *mutavassıta*.

ḥalet-i mutavassıta (KMT 11a/2)

muṭavvel (مُطَوَّل) ‘çok uzun’ (EM 25b/1, MNHS 2b/4) | ← A. *mutawwal*.

³⁰⁴ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *muşavık* şeklinde okumuştur.

³⁰⁵ Onur Yıldırım kelimeyi *mütevessıt* olarak okuyup ‘yastığa dayanan’ anlamını vermiştir.

muṭavvel eyle- (MNHS 2b/4), *muṭavvel ol-* (EM 25b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*'te geçmiştir.

muṭayyeb (مُطَيَّب) 'güzel kokular sürünmüş' (KS 5b/8) | ← A. *muṭayyab*.

muṭayyeb ol- (KS 5b/8)

muṭbik (مُطْبِق) 'müfarik ve münfek olmayan humma' (KS 9b/18, Y 69b/2)

| ← A. *muṭbik*.

muṭbik sıtma (KS 21b/15)

muṭbika (مُطْبِقَةٌ) 'iyileşmeyen hastalık, süresi 14 gün olan ve kandan kaynaklanan bir sıtma türü' (TM 24a/D, EM 56a/6, MŞ 133b/15, KS 3b/1, S 41a/9, T 69a/14), *muṭbikā* (Y 207a/8) | ← A. *muṭbika*.

ḥummā-yı muṭbika (MŞ 133b/15)

mu teber (مُعْتَبَر) 'makbul' (MŞ 114b/13, KMT 2b/12, Y 3b/6, MNHS 24b/2)

| ← A. *mu tabar*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

mu tedil (مُعْتَدِل) 'hâllilik' (TM 6a/D, H 10a/5, EM 3a/14, MŞ 3b/1, KS 2b/11, K 19b/1, KMT 11b/9, KMİB 8b/7, Y 6a/2, MNHS 8a/2, T 4a/11) | ← A. *mu tadil*.

mu tedil ol- (TM 6a/D), *mu tedilü'l-kıvām* (EM 20b/6), *mu tedil mizāc* (TM 6a/D), *mu tedil issilik* (TM 54a/D), *mu tedil mizāclu kişi* (TM 50b/14), *mu tedil tağ* (TM 33b/D), *mu tedil eyle-* (TM 32a/14), *mu tedil kıl-* (TM 32a/5), *mu tedil-rağ* (TM 6b/1), *mu tedilun bi'l-ḥaḳīka* (KMT 11b/9), *mu tedilun bi'l-farz* (KMT 12a/1), *mu tedil-i nev'ī* (KMT 12a/6), *mu tedil-i şınfī* (KMT 12a/12), *mu tedil-i şaḥṣī* (KMT 12b/8), *mu tedil-i ḥarāret* (KMT 15a/5-6), *devā-yı mu tedil* (KMT 46b/12), *nabẓ-ı mu tedil* (KMT 55a/5), *mu tedil et-* (MNHS 8a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

mu tedilun bi'l-farz (مُعْتَدِلٌ بِالْفَرْضِ) 'itidal-i hakikiyyenin dışında olan mizaç türü' (KMT 12a/1) | ← A. *mu tadilun+bi+al+farz*.

mu tedilun bi'l-ḥaḳīka (مُعْتَدِلٌ بِالْحَقِيقَةِ) 'birbirine zıt niteliklerin miktarları karışarak

eşit olur ve birisinin bu itidalden dışarıda kaldığı mizaç' (KMT 11b/9) | ← A.
mu 'tadilun+bi+al+ḥaḳīka.

mu 'tedilū 'l-kivām (مُعْتَدِلُ الْقَوَامِ) 'kivamı yerinde, orta' (EM 20b/6)

| ← A. *mutadil+al+kiwām.*

mu 'tedillik (مَعْتَدِلُ لِك) 'orta hâllice' (TM 6b/15, EM 40b/7) | ← A. + T.
mu 'tadil+lik.

mu 'tedilrek (مُعْتَدِلْرَك) 'orta hâllice' (MNHS 75a/4) | ← A.+T.*mu 'tadil+rek.*

mu 'teḳid (مُعْتَقِد) 'inanana' (EM 61b/9) | ← A. *mu 'taḳid.*

mu 'temed (مُعْتَمَد) 'inanılır, güvenilir' (MNHS 4a/11) | ← A. *mu 'tamad.*

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādis* ve *Kısasü 'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

mu 'ḫī 'l-aṭā (مُعْطَى الْعَطَا) 'bağışlayan' (KMT 3a/2-3) | ← A. *mu 'ḫī+al+ 'aṭā.*

muṭī (مُطِيع) 'itaat eden' (KMT 19b/8) | ← A. *muṭī.*

muṭī ' kıl- (KMT 19b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādis*, *Kısasü 'l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

muṭlaḳ (مُطْلَق) 'kesin' (TM 5a/9, MNHS 12a/10), 'sidik kabının dibine çöken sidik' (TM 31a/4), 'saf, katışık veya karışık olmayan' (MŞ 40b/2, KMT 46b/9) | ← A. *muṭlaḳ.*

devā-yı muṭlaḳ (KMT 46b/9), *gıṣā-yı muṭlaḳ* (KMT 46b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu 'inü 'l-Mürīd*, *Kısasü 'l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

muṭlaḳā (مُطْلَقًا) 'kesinlikle' (KS 7b/11) | ← A. *muṭlaḳā.*

muṭṭali (مُطَّلَع) 'bilen, öğrenen' (İ 1b/5, MNHS 2a/5) | ← A. *muṭṭali.*

muṭṭali ' eyle- (MNHS 2a/5), *muṭṭali ' ol-* (MNHS 3a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādis* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

muttaṣıl (مُتَّصِل) 'aralıksız' (MŞ 5a/10, KMT 11a/1, Y 58a/8, MNHS 8b/1, T 7a/13)

| ← A. *muttaşıl*.

muttaşıl ol- (MŞ 5a/10)

muwāfaḳat (مُؤَافَقَتٌ) ‘uyma, uygunluk’ (KMT 19a/12, MNHS 128b/7)

| ← A. *muwāfaḳat*+ < *muwāfaḳah*.

muwāfaḳat etdür- (MNHS 128b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

muwāfiḳ (مُؤَافِقٌ) ‘uygun’ (TM 40b/8, H 10a/4, EM 3b/1, İ 2a/3, MŞ 8a/3, KS 3b/5,

KMT 37b/3, Y 10a/1, MNHS 141b/7, T 11a/6) | ← A. *muwāfiḳ*.

muwāfiḳ bol- (TM 20a/D), *muwāfiḳ ğidālar* (TM 40b/8), *muwāfiḳ düş-* (TM 51b/14), *muwāfiḳ gel-* (TM 34b/10), *muwāfiḳ ol-* (TM 44a/7), *ğayr-ı muwāfiḳ* (MNHS 141b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

muwāfiḳıraḳ (مُؤَافِقَرَقٌ) ‘daha uygun’ (EM 19b/8, MNHS 45a/2) | ← A.+T.

muwāfiḳ+ıraḳ.

muwāzīb (مُؤَافِزِيبٌ) ‘devam eden’ (KS 1b/18) | ← A. *muwāzīb*.

ḥummā-yı muwāzīb (KS 1b/18), *muwāzīb ol-* (KS 8a/14), *muwāzīb sıtma* (KS 25a/10)

muz (مز) ‘ekşi’ (H 19a/6³⁰⁶) | ← A. *muzz*.

muḏā’af (مُضَاعَفٌ) ‘iki kat, kat kat’ (KMT 26a/8) | ← A. *muḏā’af*.

muḏādde (مُضَادَّةٌ) ‘muhalefet etme’ (S 3b/8) | ← A. *muḏādde*.

muḏaffer (مُطَفِّرٌ) ‘galip’ (MNHS 5b/9) | ← A. *muḏaffer*.

muḏaffer ol- (MNHS 5b/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

muḏayyīḳ (مُضَيِّقٌ) ‘daraltan, büzen ilaç’ (MNHS 9a/7³⁰⁷) | ← A. *muḏayyīḳ*.

³⁰⁶ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin anlamını ‘muz’ olarak vermiştir.

muḏır (مُضِرُّ) ‘zararlı’ (MŞ 20a/9³⁰⁷, KS 10a/12, KMT 65b/13, Y 129b/2, MNHS 15a/6) | ← A. muḏirr.

mū’zī (مُؤْذِي) ‘inciten’ (KMT 98b/2) | ← A. mū’zī.

muḏ’if (مُضْعِف) ‘zayıflatma, güçsüzleştirme’ (MŞ 37a/15, K 26a/4) | ← A. muḏ’if.

muḏlim (مُظْلِم) ‘korkunç’ (MŞ 40b/14) | ← A. muḏlim.
muḏlim-i ḥavās (MŞ 40b/14)

muḏtar (مُضْطَرُّ) ‘mecbur’ (KS 27a/8) | ← A. muḏtarr.
muḏtar ol- (KS 27a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

muḏtarib (مُضْطَرِب) ‘acı çeken’ (MŞ 38a/13, Y 63a/9) | ← A. muḏtarib.
muḏtarib ol- (MŞ 38a/13)

mübālağa (مُبَالَغَة) ‘abartma’ (KMT 4b/10, KMİB 8a/3) | ← A. mubālağa.
mübālağa kıl- (KMT 4b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mübārek (مُبَارَك) ‘hayırlı’ (EM 58b/11, MŞ 160a/1, K 1b/10, KMT 4a/10, Y 100b/13, MNHS 2a/2, T 75a/11) | ← A. mubārak.
mübārek-kademlik (EM 58b/11), mübārek eyle- (KMT 4a/10), merhem-i mübārek (T 75a/11), dühnü’l-mübārek (T 79a/15)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Mi’rac-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

mübāriz (مُبَارَز) ‘eski savaşlarda meydana çıkarak hasmıyla teke tek dövüşen’ (İ 1b/13) | ← A. mubāriz.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

³⁰⁷ M.Ünal Şahin kelimeyi *muḏabbık* olarak okumuştur.

³⁰⁸ Yazmada *maḏır* şeklinde harekelenmiştir.

mübārizī (مبارزي) ‘kişi ismi’ (TM 1b/1) ← A. *mubāriz*+ī.

tuhfetü’l-mübārizī (TM 1b/1)

mübārizü’ d-devle ve’ d-dīn (مبارز الدولة والدين) ‘şahıs ismi’ (TM 2a/4-5)

| ← A. *mubāriz* +al+ *dawla*+wa+al+*dīn*.

mübāşeret (مُبَاشَرَتٌ) ‘cima eylemek’ (EM 59a/5³⁰⁹, Y 244b/1) | ← A. *mubāşarat*+ < *mubāşarah*.

mübāşeret ét- (EM 59a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mübdi (مُبْدِع) ‘yok iken var eden (Allah)’ (S 1b/3) | ← A. *mubdi* ‘.

mübeddil (مُبْدِل) ‘değiştiren’ (Y 140a/13) | ← A. *mubaddil*.

mübeddili’l-mizāc (Y 140a/13)

müberredāt (مُبَرِّدَاتٌ) ‘soğutucular’ (T 73b/1) | ← A. *mubarrad*+āt.

müberrede (مُبَرِّدَه) ‘soğuk’ (T 13a/8) | ← A. *mubarrada*.

müberrede-yi murṭıb şerbetler (T 13a/8)

müberrid (مُبَرِّدٌ) ‘soğutucu’ (EM 20a/7, MŞ 9b/5, S 41a/9) | ← A. *mubarrid*.

müberridāt (مُبَرِّدَات) ‘soğutucular’ (MŞ 147b/2) | ← A. *mubarridāt*.

mübtedī (مُبْتَدِی) ‘yeni bir şey ortaya çıkaran’ (Y 85a/4, T 33a/9) | ← A. *mubtadi* ‘.

mübtelā (مُبْتَلَا) ‘bir hastalığa tutulmuş’ (EM 46b/3, S 18b/7, KMİB 61a/3)

| ← A. *mubtalā*.

mübtelā ol- (EM 46b/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık ve Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

mücāma’at (مُجَامَعَاتٌ) ‘cinsî münasebet’ (EM 54a/12), *mücāmi’at* (T 8a/13)

| ← A. *mucāma’ā-mucāma’at*+ < *mucāma’ah*.

mücāma’atuñ za’fı (EM 54a/12), *mücāma’at eyle-* (EM 59a/9)

mücāveret (مُجَاوَرَت) ‘komşuluk’ (Y 210b/6) | ← A. *mucāwarat*+ < *mucāwarah*.

³⁰⁹ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeye ‘bir iş yapma’ anlamı vermişlerdir.

müceffif (مُجَفِّف) ‘kurutucu özelliğiyle vücutta rutubetli unsurları çözüp kurutan ilaç’ (MNHS 78a/6) | ← A. *mucaffif*.

mücellā (مُجَلَّل) ‘cilalanmış’ (MNHS 6b/13) | ← A. *mucallā*.

mücerreb (مُجَرَّب) ‘denenmiş’ (TM 47b/D, EM 16a/14, İ 5a/15, MŞ 54b/14, KS 48a/4, K 5b/6, KMT 86a/6, S 17a/1, KMİB 2b/15, Y 105b/5, MNHS 44b/7, T 75a/8) | ← A. *mucarrab*.
şahîh-i mücerreb (S 17a/1)

mücerrebāt (مُجَرَّبَات) ‘denenmiş şeyler’ (K 13b/5, KMT 3a/7) | ← A. *mucarrabāt*.

mücerred (مُجَرَّد) ‘yalnız’ (S 6b/6, MNHS 124b/1) | ← A. *mucarrad*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürîd, Nehcü’l-Ferâdîs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

mücevvef (مُجَوِّف) ‘içi boş’ (MŞ 164b/5, KMT 22a/4, KMİB 7a/13, Y 75b/6, MNHS 25b/5) | ← A. *mucawwaf*.
aķ türbūd-i hindi-yi mücevvef (MŞ 164b/5), *mücevvef ol-* (KMİB 7a/13), ‘aşab-ı mücevvef’ (MNHS 25b/5)

müctemi (مُجْتَمِع) ‘toplanmış’ (MNHS 96a/1) | ← A. *muctami*.
müctemi ol- (MNHS 96a/1)

müdaḥrec (مُذَخَّرَج) ‘dairese, yuvarlak’ (MŞ 39a/12, KS 46b/3), *müdaḥrec* (S 75b/11, Y 114b/12) | ← A. *mudaḥrac*.
zirāvend-i müdaḥrec (MŞ 39a/12)

müdüam (مُدَام) ‘devamlı’ (TM 24a/D, MNHS 153a/3) | ← A. *mudām*.
müdüam ol- (TM 24a/D)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs, Kısasü’l-Enbiyā* ve *Mu‘inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

müdüavemet (مُدَاوَمَت) ‘devam’ (MŞ 151a/11, KS 24b/11, K 14a/12, KMİB 142b/11, Y 116b/7, MNHS 15a/7) | ← A. *mudāwamat*+ < *mudāwamah*.
müdüavemet ét- (MŞ 151a/11), *müdüavemet olın-* (KS 24b/11), *müdüavemet ol-* (K 14a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*’te geçmiştir.

müdüavat (مُدَاوَات) ‘hastayı tedavi etme, bakıp ilaç verme’ (KS 38b/15)

| ← A. *mudāwat*+ < *mudāwah*.

mūdāvat-ı müşil (KS 38b/15)

müddet (مدت) ‘süre’ (TM 24a/D, H 48b/8, Y 33b/12, MNHS 20a/1), *müdded*

(KS 7a/9) | ← A. *muddat*+ < *muddah*.

müddet-i revā (KS 17b/1), *müddet-i medīd* (Y 48a/10), *müddet-i zamān-ı*

şūret-i ferzend (MNHS 20a/1), *müddet-i tezāyüd* (MNHS 134b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve

Mu'inü'l-Mürīd'de geçmiştir.

müdebber (مُدَبِّر) ‘işlem görmüş’ (MNHS 61a/11) | ← A. *mudabbar*.

müdebber ét- (MNHS 61a/11)

müdebbir (مُدَبِّر) ‘idare eden’ (KMT 19b/7, Y 99b/7) | ← A. *mudabbir*.

müdebbir-i a'zam (KMT 19b/7-8)

müdevver (مُدَوَّر) ‘yuvarlak’ (MŞ 158b/1, K 22a/3, S 71b/2, MNHS 174b/5, T 33b/6)

| ← A. *mudawwar*.

şekl-i müdevver (MŞ 158b/1), *müdevver ét-* (MNHS 174b/5), *zerāvend-i*

müdevver (T 33b/6)

müdirr (مُدِرِّر) ‘idrar söktürücü ilaç, müdrir’ (MNHS 10a/12) | ← A. *mudirr*.

müdirrü'l-‘araḳ (MNHS 10a/12), *müdirrü'l-bevl* (MNHS 10a/10), *müdirrü'd-*

demmm (MNHS 10a/11), *müdirrü'l-leben* (MNHS 10b/7)

müdrīke (مُدْرِكَة) ‘anlayıcı ve bilici kuvvet’ (TM 19a/9, KMT 18b/8) | ← A. *mudrika*.

müfācāt (مُفَاجَات) ‘aniden olma’ (TM 40a/D) | ← A. *mufāca'at*+ < *mufāca'ah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir.

müfeccic (مُفَجِّج) ‘soğutucu karakteri ile doğal vücut sıcaklığını ve gıdaların vücutta

işlev görececek olan sıcaklığını iptal ederek hazmı engelleyen ilaç’ (MNHS

7a/3) | ← A. *mufaccic*.

müfekkire (مُفَكِّرَة) ‘düşünme gücü’ (MNHS 26b/13) | ← A. *mufakkira*.

müferriḥ (مُفَرِّح) ‘ferahlatıcı’ (TM 50a/7, H 20a/10, EM 25b/14, MŞ 175a/1,

KMT 117b/4, S 83b/7, KMİB 5a/11, Y 103b/8, T 33b/4) | ← A. *mufarriḥ*.

müferriḥ ma ‘cūnlar eyle- (TM 50a/7), ma ‘cūn-ı müferriḥ-i muḳavvī (S 83b/7),
müferriḥ-i mu ‘tedil (Y 160a/6), *müferriḥ-i* serd (Y 158b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

müferriḥāt (مُفَرِّحَات) ‘ferahlatıcılar’ (MŞ 8a/6³¹⁰, Y 119b/13, T 10b/7)

| ← A. *mufarriḥāt*.

müferriḥāt-ı yāḳūtī (MŞ 8a/6)

müferriḥ (مُفَرِّط) ‘bırakma’ (KMT 50a/7, S 15b/8) | ← A. *mufarriḥ*.

tekāsüf-i müferriḥ (KMT 50a/7), *keyyis-i müferriḥ* (S 15b/8)

müfettit (مُفَتِّت) ‘ısıtıcı ve ayrıştırıcı karakteri ile taşlaşmış hıltı parçalayıp küçük parçalara ayıran ilaç’ (MNHS 7a/5) | ← A. *mufattit*.

müfettitü l-ḥazā (MNHS 7a/5)

müfettiḥ (مُفَتِّح) ‘iştah açan ilaç, içecek’ (MŞ 10b/10, MNHS 6b/12) | ← A. *mufattiḥ*.

müfettiḥe (مُفَتِّحَه) ‘iştah açan ilaç, içecek’ (KMT 50b/11) | ← A. *mufattiḥa*.

edviye-i müfettiḥe (KMT 50b/11)

müfīd (مُفِيد) ‘yararlı’ (H 23b/9, EM 2a/4, MŞ 15b/6, KMT 2b/13, S 2a/4, Y 74b/4, MNHS 122b/2, T 81a/2) | ← A. *mufīd*.

müfīd ol- (H 23b/9), *müfīd düş-* (MNHS 122b/2)

müfred (مُفْرَد) ‘basit’ (KS 38a/5, KMT 20a/2, MNHS 120a/6, T 33a/4)

| ← A. *mufrad*.

edviyye-i müfred (T 33a/3-4)

müfredāt (مُفْرَدَات) ‘bütünü bilinen bir şeyin maddeleri, tafsilatı’ (MŞ 131b/1,

KMT 3a/7, KS 1b/2, MNHS 143a/5) | ← A. *müfradāt*.

kitāb-ı müfredāt-ı ibn-i bayṭār (KMİB 1b/2)

müfrede (مُفْرَدَه) ‘tek, yalnız’ (MŞ 120a/8, KMT 17a/11) | ← A. *mufrada*.

ḥummā-yı müfrede (MŞ 120a/8), *a ‘zā-yı müfrede* (KMT 17a/11)

müfsid (مُفْسِد) ‘bozguncu’ (S 4a/7, MNHS 17a/4) | ← A. *mufsid*.

müfsid-i ḥāricī (S 4a/7), *müfsid-i ḥazm* (MNHS 17a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

³¹⁰ Zafer Önler, kelimeyi *müferricāt* olarak okumuştur.

müherrā (مُهَرَّرَا) ‘pişmiş’ (EM 3b/3, Y 12b/3), *müherrā* (KMİB 32b/3)

| ← A. *muharrā*’.

müherrā ol- (EM 3b/3)

müheyyā (مُهَيَّيَا) ‘hazır’ (S 19b/7, MNHS 86a/13) | ← A. *muhayyā*’.

müheyyā ét- (S 19b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mühim (مُهِيْم) ‘önemli’ (Y 50b/2) | ← A. *muhimm*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

mühlet (مُهْلَت) ‘bir işin yapılması için verilen süre’ (H 70b/12, Y 33b/12)

| ← A. *muhlat*+ < *muhlah*.

mühlet vèr- (H 70b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mühlik (مُهْلِك) ‘öldürücü’ (MŞ 39b/14) | ← A. *muhlik*.

mükedder (مُكَدَّر) ‘kederli’ (MŞ 2b/1³¹¹, MNHS 195b/3) | ← A. *mukaddar*.

mükedder ol- (MNHS 195b/3)

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

mükelles (مُكَلَّلَس) ‘yakarak toz hâline getirmek’ (MNHS 163a/8) | ← A. *mukallas*.

mükerrem (مُكْرَم) ‘saygı değer’ (K 23b/11) | ← A. *mukarram*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

mükerrer (مُكَرَّر) ‘tekrar edilmiş’ (MŞ 5b/7, KS 12b/10, Y 86b/13, T 7b/14)

| ← A. *mukarrar*.

şarāb-ı benefsec-i mükerrer (MŞ 8b/1), *ğıbb-ı mükerrer* (KS 25a/11)

mükeşşif (مُكَشِّف) ‘bir şeyi yoğunlaştıran’ (MNHS 7a/1) | ← A. *mukaşşif*.

³¹¹ Zafer Önler, kelimeyi Farsça olarak göstermiştir.

mükeyyif (مُكَيِّف) ‘keyif verici’ (T 82b/4³¹²) | ← A. *mukayyif*.

ḥabb-ı mükeyyif (T 82b/4)

mülahḥame (مُلَحِّمِه) ‘gözün ete benzeyen ileri tabakası’ (TM 16a/13)

| ← A. *mulaḥḥama*.

mülākāt (مُلَاقَات) ‘görüşme’ (K 1b/9, KMT 49b/13, MNHS 28a/13) | ← A. *mulākāt*.

mülākātu ḥarāretin bi’l-ḳuvveti (KMT 49b/13), *mülākātu bürūdetin bi’l-ḳuvveti* (KMT 50a/4), *mülākātu muraṭṭıbın bi’l-fi’li* (KMT 50b/2), *mülākātu raṭbın bi’l-ḳuvveti* (KMT 50b/1), *mülākātu yābisin bi’l fi’li* (KMT 50a/11), *mülākāt ol-* (MNHS 28a/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

mülāṭafat (مُلَاطَفَات) ‘şakalaşmalar’ (KMT 140b/11), *mülāṭafa* (MNHS 95a/10)

| ← A. *mulāṭafat*+ < *mulāṭafah*.

mülāṭafat ét- (KMT 140b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

mülāṭṭif (مُلَاطِف) ‘yumuşatıcı, sertlik giderici ilaç’ (KMT 156b/7, S 5b/6, MNHS 77b/11) | ← A. *mulāṭṭif*.

mülāṭṭif ekşiler (S 5b/6)

mülāyim (مُلَايِم) ‘uygun’ (K 25b/9, KMT 69a/2) | ← A. *mulāyim*.

mülāyim ol- (KMT 69a/2)

mülāzemet (مُلَازِمَت) ‘kalıcı’ (H 21b/6, MŞ 127b/8, KS 41a/9, K 18a/5, KMT 93b/13, Y 84b/1), ‘bir işle meşgul olmak’ (MNHS 135b/9) | ← A. *mulāzamat*+ < *mulāzamah*.

mülāzemet ét- (H 21b/6), *mülāzemet-i istiḥmām* (MŞ 127b/8), *mülāzemet olun-* (KS 47b/2), *mülāzemet étdür-* (KMT 131b/7), *mülāzemet kııl-* (KMT 66b/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

mülāzım (مُلَازِم) ‘bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren’

(TM 21a/1, KMT 30a/4, Y 53a/6, MNHS 137a/7), *mülāzīm* (H 54a/7) | ← A. *mulāzım*.

³¹² Onur Yıldırım, kelimeyi *makeyf* olarak okumuştur.

mülāzīm ol- (H 54a/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

müleḥḥim (مُلَحِّم) 'yara iyileşmesini hızlandıran' (MNHS 7a/3) | ← A. *mulaḥḥim*.

mülemma (مُلَمَع) 'alaca' (S 51b/5) | ← A. *mulamma* '.

mülemma 'ol- (S 51b/5)

müleyyin (مُلَيِّن) 'kabızlığı önleyen' (MŞ 34a/3, KMT 72a/1, S 8a/4³¹³, Y 53b/11, MNHS 7b/4) | ← A. *mulayyin*.

müleyyin ta 'āmlar (S 8a/4)

mülḥim (مُلَحِّم) 'yaranın ağzını kaynaştırmaya yarayan bir ilaç' (MNHS 9b/13) | ← A. *mulḥim*.

mültaḥim (مُلْتَحِّم) 'birleştirici' (MNHS 62a/11) | ← A. *multaḥim*.

mültaḥim ol- (MNHS 62a/11)

mültaḥime (مُلْتَحِّمَه) 'gözün, göz kapaklarının iç yüzeyi ile skleranın bir kısmını örten ince zarı' (KMT 40a/4, MNHS 62b/2) | ← A. *multaḥima*.

ṭabaḳa-yı mültaḥime (KMT 82b/7)

mülūkī (مُلُوكِي) 'hükümdarlara ait' (S 53b/1) | ← A. *mulūk+ī*.

cevāriş-i mülūkī (S 53b/1)

mümās (مُمَاس) 'temas eden' (MNHS 26b/5) | ← A. *mumāss*.

mümeddid (مُمَدِّد) 'uzama, genişleme' (KMT 51b/9) | ← A. *mumaddid*.

rīḥ-i mümeddid (KMT 51b/9)

mümellis (مُمَلِّس) 'huşunetli, düz olmayan pürüzlü uzvu ısıtıcı özelliğiyle düzleştiren ilaç' (MNHS 7a/2) | ← A. *mumallis*.

mümkin (مُمَكِّن) 'muhtemel' (TM 17a/8, H 43a/3), *mümkin* (H 80a/3, MŞ 12b/12, KS 17b/16, KMT 11a/4, Y 14b/4, MNHS 18b/5, T 17a/11) | ← A. *mumkin*.
mümkin ol- (KS 17b/16)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

mümriže (مُمْرِضَه) 'hasta etme' (KMT 6a/6) | ← A. *mumriža*.

³¹³ Ferhat Kurban *müleyyen* biçiminde okumuştur.

esbāb-ı mümrize (KMT 6a/6)

mümtedd (مُمْتَدِّد) ‘uzamak, sürmek’ (MNHS 151b/9) | ← A. *mumtadd*.

mümtedd ol- (MNHS 151b/9)

mümtelī (مُمْتَلِي) ‘dolu’ (MŞ 91a/2, KMT 56a/7, Y 20b/8, MNHS 151b/9)

| ← A. *mumtalī*.

mümtelī ol- (MŞ 91a/2)

mümteni (مُمْتَنِي) ‘mümkün olmayan’ (MNHS 1b/2) | ← A. *mumtani*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

mümtazic (مُمْتَزِج) ‘kaynaşmış’ (KMT 11b/3, MNHS 114a/6) | ← A. *mumtazic*.

mümtazic ol- (KMT 11b/3)

münāferet (مُنَافَرَت) ‘birbirinden nefret etme’ (MNHS 15a/7) | ← A. *munāfarat* + < *munāfarah*.

münāfi (مُنَافِع) ‘zıt’ (Y 120b/11) | ← A. *munāfi*.

mün ‘aḳid (مُنْعَقِد) ‘bağlı’ (KMT 63a/5, S 63a/9, MNHS 110b/7) | ← A. *mun ‘aḳid*.

mün ‘aḳid ol- (KMT 63a/5)

münakḳī (مُنَاقِي) ‘leke, kabuk vb.nden temizlenmiş, arındırılmış’ (MNHS 7a/4) | ← A. *munakḳī/munakḳā*.

mün ‘akis (مُنْعَكِس) ‘yansımış, tepkime’ (KS 35b/19) | ← A. *mun ‘akis*.

mün ‘akis ol- (KS 35b/19)

münāsebet (مُنَاسِبَت) ‘sebepe’ (K 1b/10) | ← A. *munāsebat*.

münāsīb (مُنَاسِيب) ‘uygun’ (TM 33a/9, MŞ 10b/14), *münāsib* (EM 40a/13, KS 6b/16,

K 12a/3, KMT 65b/5, Y 5a/9, MNHS 108b/8, T 14b/13) | ← A. *munāsib*.

münāsīb ol- (TM 33a/9), *münāsib gıdālar* (T 14b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

münāza ‘at (مُنَازَعَة) ‘çekişme’ (Y 35a/11) | ← A. *munāza ‘a*.

münbasīṭ (مُنْبَسِط) ‘yayılmış, genişlemiş’ (MNHS 167b/13) | ← A. *munbasīṭ*.

münbasīṭ ol- (MNHS 167b/13)

münbitü ‘l-laḥm (مُنْبِثُ اللَّحْم) ‘et oluşturuca ilaḥ’ (MNHS 10a/3)

| ← A. *munbit+al+lahm*.

müncemid (مُنْجِمِدٌ) ‘donmuş, donuk’ (KMT 133a/8, MNHS 9a/10) | ← A. *muncamid*.

müncemid ol- (KMT 133a/8), *müncemid eyle-* (MNHS 9a/10)

mündefi (مُنْدَفِعٌ) ‘uzaklaşma’ (MŞ 14b/6) | ← A. *mundafi*.

mündefi ol- (MŞ 14b/6)

müneffih (مُنْفَحٌ) ‘kullanıldığında rutubet edici özelliğiyle gaza yol açan ilaç’

(MNHS 8a/10) | ← A. *munaffih*.

müneffis (مُنْفِثٌ) ‘göğüsten hıltları çıkarıcı’ (MNHS 7a/5) | ← A. *munaffis*.

müneşşif (مُنْشِفٌ) ‘su vb. nesneyi kendine çeken’ (MNHS 184b/1) | ← A. *munaşşif*.

münfa’il (مُنْفَعِلٌ) ‘etkilenmiş’ (KMT 52a/2³¹⁴, MNHS 26b/12) | ← A. *munfa’il*.

münfa’il ol- (MNHS 26b/12)

münhafız (مُنْحَفِظٌ) ‘alçak’ (KMT 54b/12, T 3b/6) | ← A. *munhafız*.

nabz-ı münhafız (KMT 54b/12), *münhafız ol-* (T 3b/6)

münhal (مُنْحَلٌ) ‘çözülmüş’ (S 3a/9) | ← A. *munhal*.

münhal ol- (S 3a/9)

münkasım (مُنْقَسِمٌ) ‘kısımlara ayrılmış’ (EM 56a/2) | ← A. *munkasim*.

müntehab (مُنْتَحَبٌ) ‘seçme, Mārdānī’nin tıp eserinin adı’ (KMT 3a/9) | ← A.

muntaḥab.

müntaḥab-ı şifā (مُنْتَحَبٌ شِفَا) ‘Hacı Paşa’nın kitabının ismi’ (MŞ 1b/6)

| ← A. *muntaḥab+şifā*.

müntehā (مُنْتَهَا) ‘son, nihayet’ (KS 14b/6, S 1b/1, MNHS 188b/12) | ← A. *muntahā*.

müntahā ol- (MNHS 188b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

müntin (مُنْتِنٌ) ‘pis kokan, kokmuş’ (KMT 61a/5) | ← A. *mntin*.

müntinü r-rāyiḥa (KMT 61a/5)

³¹⁴ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘gücenmiş’ anlamını vermiştir.

mürā'āt (مُرَاعَات) 'saygı ile koruyup gözetme' (MNHS 191a/4) | ← A. *murā'āt* + < *murā'āh*.

mürā'āt ét- (MNHS 191a/4)

mürebba (مُرَبَّأ) 'terbiyelenmiş, işlem görmüş' (EM 47b/7, MŞ 76a/12, KS 4b/11, KMİB 11b/9, MNHS 121b/2, T 17a/5), مُرَبِّي (MŞ 12b/9) | ← A. *murabbā*.
benefşe-i mürebba (EM 47b/7), *benefşe mürebba'sı* (KMİB 11b/12), *zencebîl-i mürebba* (T 17a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

müredded (مُرَدَّد) 'tekrarlanan' (TM 37a/D) | ← A. *muraddad*.

müredded kûlunc (TM 37a/D)

mürekkebe (مُرَكَّب) 'birleşik' (EM 64a/15, MŞ 116b/6, KS 2a/1, K 9b/4, KMT 5b/7, Y 61b/8, MNHS 61b/9, T 33a/8), *mürekkib* (KS 26a/16) | ← A. *murakkab*.
mürekkebe eyle- (EM 64a/15), *mürekkebe sıtma* (KS 2a/1), *mürekkebe ol-* (KS 8a/15), *nabzu mürekkebe-i envâ'ları* (KMT 6b/1), *mürekkebe edviyeler* (KMT 119a/1), *mürekkebe ét-* (MNHS 61b/9), *mürekkebe endâmlar* (MNHS 12a/12)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

mürekkebe (مُرَكَّبَة) 'birleşik' (KS 42a/18, KMT 146b/7) | ← A. *murakkaba*.

karha-ı mürekkebe (KS 42a/18), *a'zâ-yı mürekkebe* (KMT 5b/7), *humma-yı mürekkebe* (KMT 146b/7)

mürekkebat (مُرَكَّبَات) 'birleşikler' (EM 65a/2, MŞ 87b/2, KMT 3a/6, MNHS 89b/13) | ← A. *murakkabât*.

mürevvaḳ (مُرَوَّق) 'süzülmüş' (MNHS 90a/4) | ← A. *murawwaḳ*.

mürevvaḳ bal (MNHS 90a/4), *mürevvaḳ ol-* (MNHS 58a/10)

mürî (مُرِي) 'maruf bir devanın mayası' (KS 23a/11) | ← A. *murriyy*.

mürr (مُر) 'mür, *commiphora myrrha*' (H 31a/12, EM 34b/7, MŞ 162a/10, KS 46b/1, K 13a/3³¹⁵, KMT 102b/2, KMİB 10b/6, Y 115a/2, T 81b/14), *mür* (S 58b/6, MNHS 49a/1), 'acı' (KMİB 120a/8) | ← A. *murr*.
mür dânesi (H 63b/12), *mür merhemi* (H 118a/9), *mür toḥmı suyu* (H 43a/11), *mürr-i şâfî* (MŞ 165b/10), *şâf-ı mür* (KS 49a/5), *mürr kat-* (KMİB 10b/6),

³¹⁵ Muhammet Yelten, kelimeyi *mürverâsın* şeklinde okumuştur.

devā`ü`l-miskü`l-mür* (MNHS 49a/1), *mürr-i mekkī* (T 81b/14), *dühnü`l-levzü`l-mürr (KMİB 120a/8)

mürsel (مُرْسَل) ‘peygamber’ (EM 1b/6) | ← A. *mursal*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü`l-Ferādis*, *Kıyasü`l-Enbiyā*, *Mu`inü`l-Mürīd* ve Altın Orda Sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

mürtefi (مُرْتَفِع) ‘yükselmiş, yüksek’ (KMT 77a/7) | ← A. *murtafi*.

mürtefi`ol- (KMT 77a/7)

mürte`iş (مُرْتَعِش) ‘parmaklara titreye titreye dokunan nabız’ (KMT 59a/7)

| ← A. *murta`iş*.

mürür (مُرُور) ‘geçip gitme’ (S 14a/8, T 67b/2) | ← A. *murūr*.

mürür-ı eyyām (T 67b/2)

mürved (مُرُود) ‘mil, sürme çekilen alet’ (MNHS 141a/10) | ← A. *mirwad*.

mürved ucı (MNHS 141a/10)

müsā`ade (مُسَاعَدَة) ‘uygun, elverişli olma’ (KS 17b/5, MNHS 54a/5)

| ← A. *musā`āda*.

müsā`ade et- (KS 17b/5)

müsāfir (مُسَافِر) ‘yolcu’ (KS 10a/3, Y 54a/6) | ← A. *musāfir*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu`inü`l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

**müsā`id** (مُسَاعِد) ‘uygun’ (Y 140a/5) | ← A. *musā`id*.

müsāwī (مُسَاوِي) ‘eşit’ (KMT 56b/5) | ← A. *musāwī*.

müseddes (مُسَدَّس) ‘altıgen’ (MNHS 21b/4) | ← A. *musaddas*.

müseddid (مُسَدِّد) ‘vücut kanallarında tıkanıklığa yol açan’ (MNHS 7a/2)

| ← A. *musaddid*.

müsehhil (مُسَهِّل) ‘kolaylaştırıcı’ (KMT 68a/5, MNHS 7a/4) | ← A. *musahhil*.

müsekkin (مُسَكِّن) ‘sakinleştirici, ağrı kesici ilaç’ (MNHS 6b/12) | ← A. *musakkin*.

müşelles (مُتَلَسِّ) ‘üçte biri kalıncaya kadar kaynatılarak elde edilen ilaç’ (EM 21a/5, MŞ 169a/10), ‘üçlü’ (KMT 39b/7, Y 105b/2), ‘üçgen’ (MNHS 21b/4) | ← A. *muşallaş*.

müşelles ét- (EM 21a/5), *müşelles-i ebī yūşufiyye* (EM 61a/3), *müşelles-i şer ‘ī* (MŞ 180b/13), *müşelles şarāb* (MNHS 44a/11)

müşellese-yi ebī yūşufiyye (مُتَلَسِّهٖ أَبِي يُوسُفِيَّهٖ) ‘üç çömlek sirkeye bir çömlek su katıp üçte biri kalıncaya kadar kaynatılarak yapılan ilaç’ (EM 61a/3) | ← A. *muşallaşa+ ‘abī+yūşufiyya*.

müşellesrek (مُتَلَسِّرَك) ‘üçgene benzer’ (MNHS 23a/11) | ← A.+T. *muşallas+rek*.

müşelli (مُسَلِّي) ‘noksandan başlayıp ziyadenin bir haddine kadar giden ve dönen nabız türü’ (KMT 59a/2) | ← A. *musallī*.

müsevvīd (مُسَوِّد) ‘müsvedde olan’ (EM 1b/7) | ← A. *musawwid*.
müsevvīd-i beyāz (EM 1b/7)

müşhil (مُسْهِل) ‘bağırsakların çalışmasını sağlayan, kabızlığı giderici, dışkının kolayca dışarıya atılmasına yarayan ilaç’ (TM 45b/2, EM 15b/4, MŞ 6b/6, KS 8a/17, K 15a/6, KMT 72a/1, S 40a/4, KMİB 67a/3, Y 26b/12, MNHS 105a/9, T 4b/15) | ← A. *mushil*.

müşhil vēr- (MŞ 10b/8), *şāf-ı fetīle-i müşhil* (MŞ 162a/5), *müşhil-i sefercelī* (MŞ 88a/9), *nuḳū ‘-ı müşhil* (MŞ 180a/9), *müşhil-i āḫir* (KS 20b/4), *devā-yı müşhil* (KS 46b/7), *müşhil şarāblar* (S 40a/4), *müşhil otlar* (KMİB 67a/3), *müşhil-i aḳşemse ‘d-din* (Y 249a/11), *şıfat-ı müşhil-i dīger* (MNHS 105a/9), *müşhil içmek* (T 4b/15)

müşhilāt (مُسْهِلَات) ‘müshiller’ (MŞ 114b/4) | ← A. *mushilāt*.

müsülmān (مُسْلِمَان) ‘islam dininden olan kimse’ (KMT 3a/1), *müslimān* (Y 106a/7) | ← A.+F. *muslim+ān*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu ‘inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi ‘rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

müstagnī (مُسْتَعْنِي) ‘kayıtsız’ (MŞ 119b/6), ‘ihtiyaç ve eksiklik duymayan’

(MNHS 30a/9) | ← A. *mustağnī*.

müstaḥīl (مُسْتَحِيلٌ) ‘imkansız’ (MŞ 17a/12³¹⁶, KMT 13a/6³¹⁷, T 21b/1³¹⁸)

| ← A. *mustaḥīl*.

müstaḥīl ol- (MŞ 17a/12)

müstaḥşaf (مُسْتَحْصَفٌ) ‘sağlam’ (KS 11a/3) | ← A. *mustaḥşif*.

müstaḥşaf ol- (KS 11a/3)

müstaḥırr (مُسْتَحَرٌّ) ‘düzenli bir şekilde devam eden’ (KMT 34b/9) | ← A. *mustaḥırr*.

müstaḥırr ol- (KMT 34b/9)

müstaḥīm (مُسْتَحِيمٌ) ‘düz, doğru’ (MNHS 15b/2), ‘doğruluktan şaşmayan’ (K 1b/5),

‘kalın bağırsağın son bölümü, düz bağırsak, rektum’ (TM 16a/1³¹⁹, KMT

35a/11³²⁰) ← A. *mustaḥīm*.

şırāt-ı müstaḥīm (K 1b/5), *me ‘ā-yı müstaḥīm* (KMT 35a/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

müsta‘mel (مُسْتَعْمَلٌ) ‘kullanılmış’ (EM 27b/7, KMT 3a/7, Y 77a/10, T 30a/7)

| ← A. *musta‘mal*.

müsta‘mel ol- (T 30a/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*’te geçmiştir.

müstefīd (مُسْتَفِيدٌ) ‘yararlanan’ (MŞ 1b/7), *müstefid* (T 1b/10) | ← A. *mustafīd*.

müstefīd ol- (MŞ 1b/7)

müsteḥaḳ (مُسْتَحَقٌّ) ‘hak etmiş’ (İ 1b/4, MNHS 94b/10) | ← A. *mustaḥaḳḳ*.

müsteḥıḳ (مُسْتَحِقٌّ) ‘hak etmiş’ (KMT 15a/2) | ← A. *mustaḥıḳ*.

müstehil (مُسْتَهْلٌ) ‘açık, görünür’ (S 48b/9) | ← A. *mustahill*.

müstehil ol- (S 48b/9)

müstesḳī (مُسْتَسْقَى) ‘karnında su toplanan, istiska hastalığına yakalanan’ (S 24b/4,

T 54b/15) | ← A. *mustasḳī*.

³¹⁶ Zafer Önler, kelimeyi *müstaḥiyil* olarak okumuştur.

³¹⁷ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘geri gelmek’ anlamını vermiştir.

³¹⁸ Onur Yıldırım kelimeyi *müstaḥiyil* biçiminde okuyup ‘dönüşmek’ anlamı vermiştir.

³¹⁹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir ve anlamını ‘doğru, düz’ olarak vermiştir.

³²⁰ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *musteḥarīm* biçiminde okumuştur.

müstesķī ol- (S 24b/4)

müstevlī (مُسْتَوْلِي) ‘salgın’ (EM 62a/10, Y 59a/8), ‘yayılan’ (KMT 2b/9, MNHS 4a/13) | ← A. *mustawlī*.

müstevlī ol- (EM 62a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

müstevlī (مُسْتَوِي) ‘düz’ (KMT 41b/12, T 3b/13) | ← A. *mustawlī*.

müstevlī ol- (T 3b/13)

müşābehet (مُشَابَهَةٌ) ‘benzemek’ (KMT 18a/2, Y 242b/1, MNHS 201b/3)

| ← A. *muşābahat*.

müşābehetü’l-eczā (MNHS 201b/3)

müşāhede (مُشَاهَدَةٌ) ‘teşhis’ (MNHS 108b/9, Y 68b/1) | ← A. *muşāhada*.

hük-m-i müşāhede (MNHS 108b/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

müşākīl (مُشَاكِلٌ) ‘şekilce bir başkasına benzeyen’ (KS 35b/8, KMT 147b/3)

| ← A. *muşākīl*.

müşāreket (مُشَارَكَةٌ) ‘ortaklık’ (MŞ 143a/13, KMT 70b/4, Y 68b/7, MNHS 39a/11)

| ← A. *muşāarakat*+ < *muşāarakah*.

müşārik (مُشَارِكٌ) ‘ortaklık eden’ (KMT 17b/1) | ← A. *muşārik*.

müşāşī (مُشَاشِي) ‘süngersi’ (MNHS 32b/1) | ← A. *müşāşī*.

müşebbeh (مُشَبَّهٌ) ‘benzetilen’ (KS 30b/11) | ← A. *muşabbah*.

müşebbek (مُشَبَّكٌ) ‘ağ şeklinde örgülü’ (MNHS 62a/9) | ← A. *muşabbak*.

müşeccer (مُشَجَّرٌ) ‘ağaca benzeyen’ (Y 66a/6) | ← A. *muşaccar*.

müşerref (مُشَرَّفٌ) ‘şereflenmiş’ (TM 2a/6, K 2a/4, T 3b/5) | ← A. *muşarraḥ*.

müşerref ol- (TM 2a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve Kırım sahasına ait yarıklık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

müşevveş (مُشَوَّشٌ) ‘karışık’ (MNHS 54a/3) | ← A. *muşawwaş*.

müşevveş ol- (MNHS 54a/3)

müşkil (مُشْكِل) ‘zor’ (EM 45b/4, İ 3a/9, MŞ 33b/11, KMT 95a/1, Y 51b/12,

MNHS 35a/2, T 43a/1) | ← A. *muşkil*.

müşkil ol- (EM 45b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

müşkilât (مُشْكِلَات) ‘müşküller’ (MNHS 3a/2) | ← A. *muşkil+ât*.

müşkillik (مُشْكِلِيك) ‘zorluk’ (MNHS 128a/9) | ← A.+T. *muşkil+lik*.

müştağil (مُشْتَغِل) ‘meşgul olan’ (MNHS 27a/1³²¹) | ← A. *muştağil*.

müştağil ol- (MNHS 27a/1)

müştāk (مُشْتَاك) ‘şiddetle arzu eden’ (EM 62a/12) | ← A. *muştāk*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

müştaḳ (مُشْتَق) ‘türemiş’ (Y 251a/6) | ← A. *muştaḳ*.

müştehā (مُشْتَهَى) ‘İştah kabartan’ (EM 35b/7) | ← A. *muştahā*.

müştemil (مُشْتَمِل) ‘ihtiva eden’ (EM 43a/15, KMT 4b/9, S 2a/5, Y 15b/11,

MNHS 17a/1) | ← A. *muştemil*.

müştemil ol- (MNHS 17a/1)

müşterek (مُشْتَرَك) ‘ortak’ (TM 19b/2, H 104a/B, KMT 22b/10, Y 57a/8,

MNHS 32a/4) | ← A. *muştarak*.

hiss-i müşterek (TM 19b/2), *hiss-i müşterek kuvvet* (TM 19b/2), *müşterek ol-* (MNHS 32a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

müşterî (مُشْتَرَى) ‘jüpiter, erendiz’ (MNHS 20b/10) | ← A. *muştarî*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

müşāla ‘a (مُطَالَعَة) ‘tetkik’ (TM 2a/12, MŞ 137a/2, Y 2b/9, MNHS 3a/2), *müşālî* ‘a

(EM 13a/12, S 4b/5) | ← A. *muşāla* ‘a.

müşāla ‘a *kıl-* (TM 48a/15), *müşāla* ‘a *eyle-* (MNHS 3a/2)

³²¹ M. Ünal Şahin, kelimeye ‘yanan tutuşan’ anlamı vermiştir.

müte'affin (مُتَعَفِّن) 'kokuşmuş, çürümüş' (MŞ 7a/2, Y 14b/13, MNHS 151a/6, T 4b/13) | ← A. *muta'affin*.

müte'affin ol- (MŞ 7a/2)

müte'allik (مُتَعَلِّق) 'ilgili, alakalı' (EM 61a/12, MŞ 102b/15, KS 41b/3, KMT 62a/2, MNHS 170a/5) | ← A. *muta'allik*.

müte'allik ol- (KS 41b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

müte'ayyin (مُتَعَيِّن) 'meydanda olan' (S 14b/2) | ← A. *muta'ayyin*.

müte'azzir (مُتَعَزِّر) 'yapılması güç olan' (MNHS 101a/9) | ← A. *muta'azzir*.

müte'azzir ol- (MNHS 101a/9)

müte'eddī (مُتَأَدِّي) 'hazır' (KMT 18b/13³²²) | ← A. *muta'eddī*.

müte'eddī ol- (KMT 18b/13)

mütefāriḳ (مُتَفَارِق) 'ayırarak' (MNHS 8b/1) | ← A. *mutafāriḳ*.

mütefāriḳ eyle- (MNHS 8b/1)

mütefāvit (مُتَفَاوِث) 'farklı' (KMT 146a/4, Y 57b/1, MNHS 41b/11) | ← A. *mutafāwit*.

mütefāvit ol- (KMT 146a/4), *nabẓ-ı mütefāvit* (KMT 55b/12)

müteferriḳ (مُتَفَرِّق) 'dağılmış' (KMT 27b/4) | ← A. *mutafarriḳ*.

müteferriḳ ol- (KMT 27b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

müteğayyir (مُتَغَيِّر) 'değişen' (MŞ 156a/1, KS 1b/11, K 9b/8, KMT 46b/10,

KMİB 62b/11, Y 58b/6, MNHS 8a/5, T 4b/13) | ← A. *mutağayyir*.

müteğayyir ol- (MŞ 156a/1), *müteğayyir hılṭlar* (KS 8a/11), *müteğayyir ét-* (KS 17a/2), *müteğayyir kıl-* (KS 36a/2), *müteğayyir eyle-* (MNHS 8a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

müteğazzī (مُتَغَزِّي) 'gıdalanan' (KMT 43a/5) | ← A. *mutağazzī*.

müteğazzī ol- (KMT 43a/5)

müteḥaccar (مُتَحَجِّر) 'taşlaşmış' (T 67b/2) | ← A. *mutaḥaccar*.

müteḥaccar ol- (T 67b/2)

³²² Ali Haydar Bayat, kelimeyi *müteādī* biçiminde okuyup 'düşman' anlamı vermiştir.

müteḥaccir (مُتَحَجِّر) ‘taşlaşmış’ (MŞ 157a/1) | ← A. *mutaḥaccir*.

müteḥaccir ol- (MŞ 157a/1)

müteḥalḥil (مُتَحَلِّل) ‘aralıkları seyrek seyrek olan, gevşek’ (KS 11a/2, MNHS 2b/6)

| ← A. *mutaḥalḥil*.

müteḥalḥil ol- (KS 11a/2)

müteḥayyile (مُتَخِيل) ‘hayal kurma’ (TM 19b/5) | ← A. *mutaḥayyila*.

müteḥayyile kuvveti (TM 19b/5)

müteḥarrik (مُتَحَرِّك) ‘hareketli, oynar’ (KMT 5b/4, MNHS 25b/2) | ← A. *mutaḥarrik*.

müteḥarrik tamar (KMT 5b/4), *ğayr-ı müteḥarrik tamarlar* (KMT 16b/13),

müteḥarrik ol- (KMT 36a/9³²³)

müteḥayyir (مُتَحَيِّر) ‘şaşmış’ (KS 29b/11, S 1b/2, MNHS 136b/11)

| ← A. *mutaḥayyir*.

mutaḥayyir ol- (KS 29b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs, Kısasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

müteḥaddim (مُتَعَدِّم) ‘önde bulunan’ (KMT 4b/9, MNHS 179b/11³²⁴)

| ← A. *mutaḥaddim*.

müteḥārib (مُتَقَارِب) ‘birbirine yaklaşan’ (MNHS 8b/2) | ← A. *mutaḥārib*.

müteḥarriḥ (مُتَقَرِّح) ‘yaralı, çıbanlı’ (MNHS 118b/7) | ← A. *mutaḥarriḥ*.

müteḥarriḥ ol- (MNHS 118b/7)

müteḥāṣif (مُتَكَائِف) ‘kesif duruma gelmiş’ (MNHS 135b/10) | ← A. *mutaḥāṣif*.

müteḥāṣif ét- (MNHS 135b/10), *müteḥāṣif ol-* (MNHS 197b/10)

müteḥebbīr (مُتَكَبِّر) ‘büyüklük taslayan’ (MNHS 5a/9) | ← A. *mutaḥebbīr*.

müteḥebbīr ol- (MNHS 5a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs, Kısasü’l-Enbiyā, Mi’rac-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

müteḥeddir (مُتَكَدِّر) ‘kederli’ (KMT 77a/9³²⁵) | ← A. *mutaḥeddir*.

³²³ Ali Haydar Bayat, kelimeyi, *muḥarrik* olarak okumuştur.

³²⁴ M. Ünal Şahin kelimeyi *muḥaddim* olarak okumuştur.

mütekeddir ol- (KMT 77a/9)

mütekerric (مُتَكَرِّجٌ) ‘küflü, paslanmış’ (MNHS 177a/8) | ← A. *mutakarric*.

mütekerric ol- (MNHS 177a/8)

mütekeyyif (مُتَكَيِّفٌ) ‘niteliğe sahip’ (KMT 44b/7) | ← A. *mutakayyif*.

mütemekkin (مُتَمَكِّنٌ) ‘yerleşmiş, yerleşik’ (KMT 66a/8, MNHS 27a/8)

| ← A. *mutamakkin*.

mütemekkin ol- (MNHS 27a/8)

mütemeyyiz (مُتَمَيِّزٌ) ‘seçilen, seçkin’ (KMT 62a/2) | ← A. *mutamayyiz*.

mütemeyyiz ol- (KMT 62a/2)

müteneffir (مُتَنَفِّرٌ) ‘iğrenen, tiksinen’ (MŞ 11a/14, T 15b/1) | ← A. *mutanaffir*.

müteneffir ol- (MŞ 11a/14)

müterādif (مُتَرَادِفٌ) ‘birbirine tabi olan’ (KMT 57b/13) | ← A. *mutarādif*.

müterekkib (مُتَرَكِّبٌ) ‘birleşmiş’ (MNHS 126b/6) | ← A. *mutarakkib*.

müterekkib ol- (MNHS 126b/6)

müteşā'id (مُتَصَاعِدٌ) ‘yükselici, çıkıcı’ (MNHS 41a/9) | ← A. *mutaşā'id*.

müteşā'id ol- (MNHS 41a/9)

mütesāwī (مُتَسَاوِيٌ) ‘eşit’ (KMT 11b/11) | ← A. *mutasāwī*.

mütesāwī ol- (KMT 11b/11)

müteşābih (مُتَشَابِهٌ) ‘birbirine benzeyen’ (KMT 11b/7) | ← A. *mutaşābih*.

müteşābihe (مُتَشَابِهَةٌ) ‘birbirine benzeyen’ (KMT 17a/11) | ← A. *mutaşābiha*.

müteşebbih (مُتَشَبِّهٌ) ‘benzeyen’ (KMT 46b/11) | ← A. *mutaşabbih*.

müteşebbih ol- (KMT 46b/11)

müteşennic (مُتَشَنَّجٌ) ‘buruşmuş’ (MŞ 138b/10, MNHS 172b/11) | ← A. *mutaşannic*.

müteşennic ol- (MŞ 138b/10)

mütevakkı (مُتَوَقِّعٌ) ‘uman’ (KMT 58b/13) | ← A. *mutawaqqı*.

mütevakkı ol- (KMT 58b/13)

mütevālīyan (مُتَوَالِيَانِ) ‘aralıksız olarak, durmadan’ (EM 1b/1) | ← A. *mutawālīyan*.

³²⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *mükedder* olarak okumuştur.

mütevâtır (مُتَوَاتِرٌ) ‘ağızdan ağıza yayılan, peş peşe olucu’ (MŞ 14b/11, KMT 58a/8, KMİB 145b/11, Y 22a/6, MNHS 14b/7, T 19b/12) | ← A. *mutawâtir*.

mütevâtır ol- (MŞ 14b/11), *nabż-ı mütevâtır* (KMT 55b/12)

mütevâtiren (مُتَوَاتِرًا) ‘ağızdan ağıza yayılarak’ (EM 1b/2) | ← A. *mutawâtiran*.

müteveccih (مُتَوَجِّهٌ) ‘yönelmiş’ (MŞ 14a/7, KMT 61b/8, MNHS 42a/1, T 18b/16)

| ← A. *mutavaccih*.

müteveccih ol- (MŞ 14a/7)

mütevellî (مُتَوَلَّى) ‘bir işi üzerine alan’ (T 43b/9) | ← A. *mutawallî*.

mütevellî ol- (T 43b/9)

mütevellid (مُتَوَلَّدٌ) ‘hasıl olmuş’ (MŞ 34a/14, KMT 13b/8, Y 11b/10, MNHS 16a/10)

| ← A. *mutawallid*.

mütevellid ol- (KMT 13b/8)

müteẓādde (مُتَضَادَّةٌ) ‘birbirine zıt olan’ (KMT 11b/1) | ← A. *mutazādde*.

keyfiyyât-ı müteẓādde (KMT 11b/10)

müttefaḫun- ‘aleyh’ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ) ‘üzerinde fikir birliği olan’ (MNHS 179b/12)

| ← A. *muttafaḫun* + ‘alayh.

müttesi (مُتَّسِعٌ) ‘genişleyen, geniş’ (MNHS 118b/8) | ← A. *muttasi*.

müttesi ol- (MNHS 118b/8)

müvellid (مَوْلَدٌ) ‘meydana getiren’ (TM 18b/9, MŞ 90a/10, MNHS 11a/2)

| ← A. *muwallid*.

müvellid kuvvet (TM 18b/9), *müvellid-i balğam* (MŞ 90a/10), *müvellidü’l-menî* (MNHS 11a/2)

müvellide (مَوْلَدَةٌ) ‘meydana getiren’ (TM 18a/13, KMT 18a/6) | ← A. *muwallida*.

müyesser (مَيْسَرٌ) ‘kolaylıkla olan’ (KS 7b/18, KMT 3a/4, MNHS 3a/5, T 33a/7)

| ← A. *muyassar*.

müyesser ol- (KS 7b/18), *müyesser kıl-* (KMT 3a/4), *müyesser eyle-* (MNHS 3a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

müzāḫamet (مُزَاخَمَةٌ) ‘birbirini sıkıştırma, hücum etme’ (MNHS 170b/5)

| ← A. *muzāḥamat*+ < *muzāḥamah*.

müzāḥamet ét- (MNHS 170b/5)

müzeffere (مُزَفَّرَةٌ) ‘et ile yağdan yapılan yemek’ (MŞ 28a/14) | ← A. *muzaffara*.

müzehheb (مُذَهَّبٌ) ‘altın suyuna batırılmış’ (S 16b/3) | ← A. *muzahhab*.

müzehheb nesneler (S 16b/3)

müzekkire (مُذَكِّرَةٌ) ‘hatırlatma’ (MNHS 26b/13) | ← A. *muzakkira*.

müzevvere (مُزَوَّرَةٌ) ‘etibba hastalar için yapılan edviyeli çorba’ (H 10b/8, EM 44a/2, MŞ 7a/13, KS 4a/5, KMT 89b/1, MNHS 113a/4, T 10a/15) | ← A. *muzawwara*.

kadun tuzluğu müzevveresi (H 85b/6), *māş müzevveresi* (H 8b/5), *zīrvā müzevveresi* (H 87b/5), *daṭlu erik müzevveresi* (H 14a/6), *keşūş müzevveresi* (H 88a/5), *sarımsak müzevveresi* (H 83b/8), *tatlu kabak müzevveresi* (H 21a/5), *kabak müzevveresi* (H 102b/6), *noḥūd müzevveresi* (EM 44a/1-2), *etsüz müzevvere* (MŞ 7a/13), *mercimek müzevveresi* (KMT 89b/1), *enār müzevveresi* (MNHS 113a/4), *qara erik müzevveresi* (MNHS 35a/8), *temr-i hindī müzevveresi* (MNHS 35a/8)

müzevver (مُزَوَّرٌ) ‘etibba hastalar için yapılan edviyeli çorba’ (KS 5a/3,

KMT 93a/7³²⁶) | ← A. *muzawwar*.

müzevver şōrbā (KS 5a/3), *koruk müzevveresi* (KMT 95b/13), *ısfānāḥ müzevveresi* (KMT 93a/7), *nārdān müzevveresi* (KMT 73a/10)

müzmin (مُزْمِنٌ) ‘süregelen, kronik’ (EM 17b/1, MŞ 14a/2, KMT 84b/9, S 15b/4,

Y 61b/7, MNHS 33b/3), ‘hastalığın süresinin 40 günü geçme durumu’ (MŞ 14a/2) | ← A. *muzmin*.

müzmin sıtma (EM 17b/1), *ḥādd-i müzmin* (MŞ 14a/2), *müzmin ol-* (KMT 84b/9), *müzmin emraz* (S 15b/4-5)

N

nābīye (نَابِيَّة) ‘her gün tutan ve süresi 40 gün olup damarın dışında olan balgam sıtması’ (TM 24a/D) | ← A. **nābīya*.

³²⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *müzevvi* biçiminde okumuştur.

nabk (نَبْك) ‘sidr ağacının meyvesi’ (MŞ 50b/15), **nabaḳ** (KS 33b/17) | ← A. *nabiḳ*.
ḳurı nabaḳ (KS 33b/17)

nabz (نَبْض) ‘kalbin dakikadaki atış sayısı’ (EM 57a/4, MŞ 2b/12, KS 4a/6,
KMT 6a/13, S 49b/11, Y 34b/2, MNHS 13b/3, T 3a/13) | ← A. *nabz*.
nabzuḡ besāyiḡleri (KMT 6a/13), *nabzuḡ mürekkeb-i envā’ları* (KMT 6b/1),
nabz-ı baṭī (KMT 55a/11), *nabz-ı ‘aẓīm* (KMT 57a/12), *nabz-ı ‘arīz* (KMT
54b/3), *nabz-ı daḳīḳ* (KMT 57b/3), *nabz-ı ḡalīz* (KMT 57b/2), *nabz-ı ḳaṣīr*
(KMT 54a/12), *nabz-ı ḳavī* (KMT 55a/4), *nabz-ı leyyin* (KMT 55b/5), *nabz-ı*
mu‘tedil (KMT 55a/5), *nabz-ı muḡtelif* (KMT 56b/11), *nabz-ı münḡafīz*
(KMT 54b/12), *nabz-ı müteḡāvit* (KMT 55b/12), *nabz-ı mütevātır* (KMT
55b/12), *nabz-ı ṣaḡīr* (KMT 57a/13), *nabz-ı ṣalīb* (KMT 55b/5), *nabz-ı serī*
(KMT 55a/10), *nabz-ı ṣāhiḳ* (KMT 54b/10), *nabz-ı ṭavīl* (KMT 54a/10), *nabz-*
ı ḡayyīḳ (KMT 54b/6³²⁷), *nabz-ı ḡa‘īf* (KMT 55a/5)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

nabz-ı ‘arīz (نَبْضٌ عَرِيزٌ) ‘enli, parmakların enlerinden yana mutedil olup fazla
yayılması ile ortaya çıkan nabız türü’ (KMT 54b/3, T 3b/2³²⁸)
| ← A. *nabz* + ‘arīz.

nabz-ı daḳīḳ (نَبْضٌ دَقِيقٌ) ‘alçak ve dar olan nabız, ince nabız’ (KMT 57b/3)
| ← *nabz* + *daḳīḳ*.

nabz-ı ḳaṣīr (نَبْضٌ قَصِيرٌ) ‘kısa nabız, normalden kısa olan nabızdır, bürudete delalet
eder’ (KMT 54a/12) | ← A. *nabz* + *ḳaṣīr*.

nabz-ı ḳavī (نَبْضٌ قَوِيٌّ) ‘parmakların başına kuvvet ile dokunduḡu nabız’ (KMT 55a/4)
| ← A. *nabz* + *ḳawī*.

nādir (نَادِرٌ) ‘seyrek, ender’ (MŞ 135a/12, KMT 78b/6, Y 64a/7, T 65b/14)
| ← A. *nādir*.
nādir ol- (MŞ 135a/12)

nafaḳ (نَفَق) ‘bitkinlik, taab’ (TM 46a/D) | ← A. *nafaḳ*.

nāfiẓ ısıtma (نَافِضٌ إِسْثَمَةٌ) ‘titremesi olan humma, sıtma’ (EM 27b/11)

³²⁷ Ali Haydar Bayat *nabz-ı ḡa‘īf* biçiminde okumuştur.

³²⁸ Onur Yıldırım kelimeyi ‘arīz olarak okuyup ‘vaka’ anlamını vermiştir.

| ← A.+T. *nāfiḍ*+*sıtma*.

nāfiḍ buhrān (MŞ 13b/11)

nāfi (نافع) ‘faydalı’ (H 12a/13, EM 12a/2, İ 5b/14, MŞ 16a/14, KS 37b/10, K 14a/13,

Y 45a/11, MNHS 158b/10, T 75b/14) | ← A. *nāfi* ‘.

nāfi ‘ol- (H 12a/13), *merhem-i nāfi* ‘ (KS 37b/10), *devā-yı nāfi* ‘ (KS 49b/10),

nāfi ‘*düş-* (MNHS 158b/10)

nāfi rak (نَافِعْرَقْ) ‘daha faydalı’ (EM 31a/10) | ← A.+T. *nāfi* ‘+*rak*.

naḥīf (نَحِيف) ‘zayıf’ (KMT 3a/3, MNHS 2a/4) | ← A. *naḥīf*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

naḥl (نَخْل) ‘hurma ağacı’ (MŞ 108a/8) | ← A. *naḥl*.

merhem-i naḥl (MŞ 108a/8)

nāḥiye (نَاحِيَة) ‘çevre, yan’ (KMT 46a/3), *nāḥiyyet* (KMT 46a/10) | ← A. *nāḥiya*.

naḥs (نَحْس) ‘uğursuzluk’ (MNHS 20b/6) | ← A. *naḥs*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

nākış (نَاقِص) ‘eksik’ (EM 13a/3, MŞ 14a/6, KS 27a/6, Y 19a/3, MNHS 10b/3,

T 19a/8) | ← A. *nākış*.

nākış ol- (EM 13a/3), *nākış eyle-* (MNHS 10b/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

nākışlık (نَاقِصْلِق) ‘eksiklik’ (MNHS 94b/7³²⁹) | ← A.+T. *nākış*+*lık*.

naḳī (نَقِي) ‘taze meyvenin suyu’ (MŞ 133a/2) | ← A. *naḳī* ‘.

şumāk-ı naḳī ‘ (MŞ 133a/2)

naḳş (نَقْش) ‘kumaş üzerine renkli iplikler, sırma veya simle el veya makinede yapılan işleme’ (MŞ 119a/15), ‘resim, tasvir’ (MNHS 19a/6) | ← A. *naḳş*.

naḳş ét- (MŞ 119a/15), *naḳş-ı şūret-i insān* (MNHS 19a/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

³²⁹ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

naķışlu (نَقِشْلُو) ‘üzerinde resim veya motif yapılmış olan’ (H 14b/12)

| ← A.+T. *naķş+lu*.

nāķih (نَاقِه) ‘hastalıktan henüz ifakat bulmuş kişi’ (MŞ 7a/11, T 10a/12)

| ← A. *nāķih*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

naķl (نَقْل) ‘başkasına ait bir sözü aktarma’ (EM 17a/5), ‘aktarma’ (KS 10a/11,

MNHS 15b/12) | ← A. *naķl*.

naķl olun- (KS 10a/11), *naķl ét-* (MNHS 15b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

naķş (نَقْش) ‘eksiklik’ (KS 33b/3) | ← A. *naķş*.

naķş ét- (KS 33b/3)

na’l (نَعْل) ‘nal’ (KMT 100a/13) | ← A. *na’l*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

nāmiye (نَامِيه) ‘büyüme, gelişme’ (TM 18b/8, KMT 17b/12) | ← A. *nāmiya*.

nāmiye kuvveti (TM 18b/8)

nā-muvāfık (نَافِق) ‘uygun olmayan’ (MNHS 104b/13) | ← F.+A. *nā+muwāfık*.

nā-mümkin (نَافِق) ‘mümkün olmayan’ (MNHS 145a/5) | ← F.+A. *nā+mumkin*.

na’ nā (نَعْنَا) ‘ballıbabagillerden beyaz, pembe ve morumsu çiçekli, sapsız ve tüylü yapraklı, ıtırılı, hazmı kolaylaştırıcı, spazm kesici, uyarıcı hassaları sebebiyle eczacılık ve itriyatçılıkta kullanılan otsu bitki, *mentha sativa*’ (TM 45b/9, H 73b/11, KS 20a/17, MNHS 43b/2), *na’ nā*’ (EM 38a/4, MŞ 7b/14, K 14b/12, KMİB 8a/15, T 10b/16), *na’ na*’ (KMT 96a/9, Y 10a/10) | ← A. *na’ na*’.

şu na’ nāsı (TM 45b/9), *ķuru na’ na*’ (KMT 96a/9), *yaban na’ nāsı* (MNHS 43b/2)

nārcıl (نَارْجِيل) ‘hindistan cevizi’ (KMİB 120b/11) | ← A. *nāracıl*.

dühnü’ n-nārcıl (KMİB 120b/11)

nār-ı fārisī (نَارْ فَارْسِي) ‘yılancık’ (KS 41b/10) | ← A. *nār+fārsī*.

nārenc (نارنج) ‘turunç’ (TM 29b/D³³⁰, H 6a/4³³¹), *nārinc* (EM 37a/9, MŞ 4b/2, K 24a/9³³², KMT 59b/8, Y 86a/10, T 23b/4) | ← A. *nāranc* ← Far. *nāreng*.
nārinc kabı (KMT 59b/8)

nārencī (نارنجی) ‘turuncu’ (TM 29b/D³³³, H 6a/4), *nārincī* (KMT 59b/7)
| ← A. *nārancī*.

nārī (ناری) ‘ateş gibi’ (TM 29b/D) | ← A. *nārī*.

nās (نَاسٌ) ‘insanlar’ (KMT 2a/12, KMİB 1b/8) | ← A. *nās*.
kirāmu’ n-nās (KMİB 1b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis* ve *Cevāhirü’l-Esdāf*’da geçmiştir.

nā-şavāb (نَاصَوَابٌ) ‘doğru olmayan’ (MNHS 109b/2) | ← F.+A. *nā+şawāb*.

nāşır (نَاصِرٌ) ‘yardım eden kimse’ (S 2a/8) | ← A. *nāşır*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

naşīb (نَاصِيبٌ) ‘nasip’ (KMT 3a/4, Y 33a/11, MNHS 64a/6) | ← A. *naşīb*.
naşīb ol- (KMT 3a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

nāşih (نَاصِحٌ) ‘nasihat eden’ (MNHS 5a/1) | ← A. *nāşih*.

naşīhat (نَاصِيحَتٌ) ‘öğüt’ (EM 59a/14) | ← A. *naşīhat* + < *naşīhah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

nāsūr (نَاسُورٌ) ‘fistül’ (EM 17b/15, MŞ 175a/2, KMT 113b/1), *nāşūr* (H 106b/B, KMİB 18a/8, MNHS 123a/12), *nāşır* (KMİB 8a/10, T 76b/13) | ← A. *nāsūr*.
ötelü nāşūr (H 106b/4), *nāşūr eti* (MNHS 123a/12), *nāşūr renci* (H 106b/B)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

³³⁰ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

³³¹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

³³² Muhammet Yelten, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

³³³ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

nāşif (نَاشِفٌ) ‘içine çeken, emen’ (MNHS 129b/13) | ← A. *nāşif*.

nā-tabīʿ (نَاطِبِيعِي) ‘alışılmamış olan’ (MŞ 134b/10, Y 33b/8, MNHS 12b/9)
| ← A.+F. *nā+tabīʿ*.

naṭūl (نَطُول) ‘kaynatılarak kullanılan ve ovulan ilaç’ (TM 60a/C11, H 93b/10³³⁴,
EM 2a/6, Y 128b/4), *nuṭūl* (KS 36a/5, MNHS 40a/12) | ← A. *naṭūl*.
naṭūl eyle- (H 93b/10), *nuṭūl ét-* (KS 36a/5)

naṭrūn (نَطْرُونُ) ‘tabii sodyum karbonat’ (EM 31b/4, MŞ 45a/2, KS 38a/11,
KMİB 7a/11, MNHS 82a/2, T 72b/3), *naṭrun* (Y 162a/11) | ← A. *naṭrūn*.

nāyib (نَايِبٌ) ‘nöbetle gelen’ (KS 25a/10) | ← A. *nāʿib*.

ğıbb-ı nāyib (KS 25a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde ‘vekil’ anlamına gelecek şekilde
Nehcüʿl-Ferādīs ve *Kısasüʿl-Enbiyā*’da geçmiştir.

naẓar (نَظَر) ‘bakma’ (TM 29b/2, H 1b/10, EM 45b/4, MŞ 43a/7, KS 5a/6, K 6b/9,
KMT 17b/1, KMİB 1b/12, Y 189a/8, MNHS 2a/3), ‘tecrübe’ (EM 24b/3) | ←
A. *naẓar*.

naẓar eyle- (TM 42a/3), *naẓar kııl-* (TM 29b/2), *naẓar ét-* (MŞ 43a/7), *naẓar
olin-* (KS 5a/6), *naẓar ol-* (KS 30a/15), *naẓar et-* (KMİB 1b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcüʿl-Ferādīs*, *Kısasüʿl-Enbiyā*, *Muʿinüʿl-Mürīd*,
Hüsrev ü Şîrîn, *Miʿrac-nāme* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

naẓc (نَظَج) ‘olgunlaşma, pişkinlik’ (S 2b/10) | ← A. *naẓc*.

naẓc ét- (S 2b/10)

nāzil (نَازِل) ‘aşağı inen, bastıran’ (H 64a/1), *nāzil* (MŞ 157a/13, MNHS 78a/5)
| ← A. *nāzil*.

nāzil ol- (MŞ 157a/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcüʿl-Ferādīs* ve *Kısasüʿl-
Enbiyā*’da karşımıza çıkmıştır.

nāzile (نَازِلَه) ‘bela’ (TM 40b/12), ‘nezle’ (H 64b/3, EM 46a/4, MŞ 2a/14, K 3b/5,
Y 23a/9) | ← A. *nāzila*.

³³⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *nuṭūl* olarak okumuştur.

nāzileler in- (TM 40b/12)

naẓīr (نَظِير) ‘benzer’ (MŞ 43a/9, KMT 115b/12, Y 123b/9) | ← A. *naẓīr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*, *Nehcū’l-Ferādīs* ve *Kıyasū’l-Enbiyā*’da karşımıza çıkmıştır.

naẓm (نَظْم) ‘vezili, kafiyeli söz dizisi’ (Y 155b/13, MNHS 99a/10³³⁵) | ← A. *naẓm*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

nebāt (نبات) ‘bitki’ (TM 55b/3, H 65b/10, EM 37b/3³³⁶, İ 4a/6, MŞ 9b/7,

KMİB 42b/10, Y 97a/2, MNHS 207a/7, T 13a/10) | ← A. *nabāt*.

nebāt şekeri (H 65b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasū’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

nebātāt (نباتات) ‘bitkiler’ (İ 1b/2) | ← A. *nabātāt*.

nebātī (نباتی) ‘bitkiye ait’ (Y 116b/9) | ← A. *nabātī*.

necāt (نَجَات) ‘kurtuluş’ (MNHS 2a/11) | ← A. *nacāt*+ < *nacāh*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kıyasū’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) karşımıza çıkmıştır.

nebī (نبی) ‘haber getiren’ (K 5a/2) | ← A. *nabī*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasū’l-Enbiyā*’da ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

nebīz (نَبِيذ) ‘küpe basılmakla hasıl olan üzüm ve hurma sırası’ (MŞ 183a/10)

| ← A. *nabīz*.

nebī (نبی) ‘saman rengindeki sidik’ (TM 29b/D) | ← A. *nabī*.

necāh (نَجَاح) ‘kurtuluşa erme’ (H 9b/8, MŞ 127a/4, K 21b/4, S 72b/4, Y 75a/9,

T 71a/16) | ← A. *nacāh*.

³³⁵ M.Ünal Şahin kelimenin anlamına ‘dizme, tertip etme’ demiştir.

³³⁶ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimenin kökenine Farsça demiştir.

necāḥ ma‘cūnı (H 9b/8), *ma‘cūn-ı necāḥ* (MŞ 127a/4), *ma‘cūnu’l-necāḥ* (S 72b/4)

neces (نَجَس) ‘pislik’ (Y 153b/3) | ← A. *nacas*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

necīl (نَجِيل) ‘ayrık otu’ (MŞ 99a/6, Y 100b/13, T 60b/4) | ← A. *nacīl*.

şarāb-ı necīl (MŞ 99a/6)

necis (نَجِس) ‘pis, murdar’ (MŞ 90b/1, KMİB 104a/15, T 56a/14), *necīs* (Y 175b/10)

| ← A. *nacis*.

necisi çıkar- (KMİB 104a/15)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs* ve *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

necrān (نَجْرَان) ‘Yemen’de bir yer adı’ (KS 4a/9) | ← A. *nacrān*.

necrān çoğanı (KS 4a/9)

nef‘ (نَفْع) ‘fayda’ (KS 2b/14³³⁷, S 14a/1, MNHS 82b/11) | ← A. *naḥ*‘.

nef’ ol- (KS 2b/14)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

nefes (نَفَس) ‘akciğerlere hava alıp verme ve bu yolla alınıp verilen hava, soluk’

(TM 32b/11, H 5b/5, EM 17a/9, MŞ 8a/13, KS 28a/11, K 7b/8, KMT 93a/3, KMİB 5b/4, Y 5a/4, MNHS 184a/1, T 11b/6) | ← A. *naḥas*.

nefes al- (TM 15a/9), *nefes çek-* (TM 38b/1), *nefes dut-* (TM 41a/D), *nefes tarlan-* (TM 47a/D), *nefes tarlığı* (TM 35a/2), *nefes yiyımağı* (TM 26b/10), *nefes yolu* (TM 15a/6), *nefes yeri* (H 40a/2), *nefes vēr-* (MNHS 184a/1), *nefes ur-* (MNHS 188a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mu‘inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

neḥṣi’ d-dem (نَفَثِ الدَّم) ‘kan tükürme, ağızdan kan gelmesi’ (EM 49b/12), *neḥṣ-i dem* (KMT 8a/13) | ← A. *naḥas+al+dam*.

neḥḥ (نَهَّح) ‘gazlı’ (MŞ 113a/2, KMT 117b/13), *neḥḥ* (KMİB 17a/11,

³³⁷ Anıl Çelik, kelimeyi *nāḥi* ‘ şeklinde okumuştur.

MNHS 53b/1) | ← A. *naḫḫāḫ*.

neḫḫāḫ ol- (KMT 117b/13)

neḫḫ (نَخَخ) ‘gaz, gaz şişkinliği’ (EM 65a/8), ‘yellenme’ (MŞ 19b/15, KS 6a/2,

KMT 117b/10, KMİB 19a/12, MNHS 84b/10) | ← A. *naḫḫ*.

neḫḫ ét- (KMT 117b/10), *neḫḫi gider-* (KMİB 19a/12)

neḫḫis (نَخَس) ‘bedene ait yeme, içme vb. ihtiyaçların bütünü’ (TM 52a/3, KS 6b/10,

KMT 2b/5), ‘kendisi’ (TM 48b/6, H 85b/2, K 8a/12, KMT 30b/8, S 15b/1),

neḫḫis (Y 3b/6), *neḫḫis* (EM 62a/12) | ← A. *naḫḫis*.

ṣevḫ-i neḫḫis (EM 62a/12), *neḫḫis-i ‘üzv* (KMT 13a/1-2), *neḫḫis-i kebid* (KMT 30b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

neḫḫis (نَخِيس) ‘çok güzel’ (KMT 2a/11) | ← A. *naḫḫis*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

neḫḫret (نَخْرَتْ) ‘tiksinme’ (KMİB 12a/3) | ← A. *naḫḫrat+* < *naḫḫrah*.

neḫḫret tūt- (KMİB 12a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

neḫḫsānī (نَخْسَانِي) ‘neḫḫe ait’ (TM 20b/9, H 21b/B, KMT 17b/6, S 18b/9, Y 4b/11,

MNHS 41a/12) | ← A. *naḫḫsānī*.

neḫḫsānī cān (TM 20b/9), *ḫarekāt-ı neḫḫsānī* (TM 4a/7), *neḫḫsānī ḫareket* (TM 39b/5), *neḫḫsānī kuvvet* (TM 19a/9), *kuḫvā-yı neḫḫsānī* (KMT 18b/7), *aḫdās-ı neḫḫsāniyye* (KMT 48b/11-12), *neḫḫsānī ḫareketler* (MNHS 41a/12-13)

neḫḫy (نَهَى) ‘yasak’ (MŞ 35b/4) | ← A. *naḫḫy*.

neḫḫy ét- (MŞ 35b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

nehri (نَهْرِي) ‘nehre ait, nehirle ilgili’ (KS 27b/3, KMİB 146a/11³³⁸) | ← A. *nahrī*.

fevtenc-i nehrī (KS 27b/3), *sereṭān-ı nehrī* (KMİB 146a/11)

neḳū (نَقُو) ‘geceden suya bırakılmış devalı gelen nesne’ (MŞ 9a/3³³⁹), *nuḳū* ‘

(MŞ 180a/8) | ← A. *naḳū* ‘.

neḳū ‘-ı ḥāmız (MŞ 9a/3), *nuḳū* ‘-ı müshil (MŞ 180a/9)

nemaṭ (نَمَط) ‘yol, yöntem’ (EM 59a/14) | ← A. *namaṭ*.

nemmām (نَمَام) ‘yabani kekik, *thymus serpyllum*’ (MŞ 155b/4³⁴⁰, KS 48b/11)

| ← A. *nammām*.

neml (نَمْل) ‘karınca’ (MNHS 174a/8) | ← A. *naml*.

re’sū’n-neml (MNHS 174a/8)

nemle (نَمْلَه) ‘vücuttaki karıncalanma’ (H 120b/B, EM 41b/8, MŞ 131b/10, KS 2a/13,

Y 223a/2, MNHS 91b/1) | ← A. *namla*.

nemlī (نَمْلِي) ‘karınca yürüyüşüne benzer, zayıf ve hızlı nabız için kullanılır’

(KMT 58a/7³⁴¹) | ← A. *namlī*.

nesīm (نَسِيم) ‘hafif hafif esen hoş ve latif rüzgar’ (Y 6b/11) | ← A. *nasīm*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

nevāle (نَوَالَه) ‘azık’ (KMT 19b/8³⁴²) | ← A. *nawāla*.

nevāle kuvveti (KMT 19b/8)

nesā (نَسَا) ‘kalça kemiğine doğru uzanan atardamar’ (TM 46a/D, H 110b/1³⁴³)

| ← A. *nasā*.

nesā ṭamar (TM 46a/D)

neṣāyih (نَصَايِح) ‘nasihatlar’ (EM 58b/9) | ← A. *naṣā’ih*.

nesl (نَسْل) ‘bir kimsenin zürriyeti’ (MNHS 17b/8) | ← A. *nasl*.

nesli kesil- (MNHS 17b/8)

³³⁸ Yasemin Yıldız, kelimeyi *bahrī* olarak okumuştur.

³³⁹ Zafer Önler, kelimeyi *nuḳu* ‘olarak okumuştur.

³⁴⁰ Zafer Önler, kelimenin anlamını ‘rutubetli’ olarak vermiştir.

³⁴¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *gallī* biçiminde okumuştur.

³⁴² Ali Haydar Bayat, kelimeye dizinde yer vermemiştir.

³⁴³ Yazmada نَسَا biçiminde yazılmıştır.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

neşf (نَشَف) 'soğurma, massetme' (MŞ 28a/2, KMT 94b/7, Y 116a/13, MNHS 134a/7,

T 26b/6) | ← A. *naşf*.

neşf eyle- (MŞ 28a/2), *neşf ét-* (KMT 94b/7)

neşr (نَشَرَ) 'yaymak, dağıtmak' (TM 41a/D³⁴⁴) | ← A. *naşr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

neşv (نَشَو) 'büyüme' (KMT 18a/5) | ← A. *naşw*.

neşvünümü (نَشَوْنُمُو) 'gelişme, büyüme' (MNHS 17b/2) | ← A. *naşw+namā*.

ne 'ūzubi'llāh (نَعُوذُ بِاللَّهِ) 'Allah'a sığındık' (T 66b/15) | ← A. *na 'ūzu+bi+allāh*.

nevāsīr (نَوَاسِير) 'fistüller, çıbanlar' (MŞ 105b/14) | ← A. *nawāsīr*.

nevbet (نَوْبَت) 'nöbet' (H 126b/12, EM 12a/2, MŞ 8b/4, KS 1b/18, K 8b/11,

KMT 144b/1, MNHS 59b/10, T 11b/15) | ← A. *nawbat+ < nawbah*.

nevbet vakti (MŞ 8b/4), *nevbet günü* (H 126b/12), *nevbetile dut-* (EM 12a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir.

nevbetlū (نَوْبَتْلُو) 'nöbetli' (KS 11a/6) | ← A.+T. *nawbat+lū*.

nev (نَوَع) 'tür' (EM 50b/7, İ 5a/5, MŞ 152a/6, KS 24a/11, KMT 12a/7, KMİB 2a/6,

Y 8b/7, MNHS 118a/7, T 42b/5) | ← A. *naw* '.

nev'-i āḥar (KS 24a/11), *beḳā-yı nev'* (KMT 16a/11), *nev'-i insān* (KMT 12a/12), *nev'-i dīger* (MNHS 118a/7), *nev'-i evvel* (MNHS 104b/11), *nev'-i 'inebiyye* (MNHS 174a/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Muhabbet-nāme* ve Kazan sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

nev'ī (نَوَعِي) 'türlü' (TM 6a/D) | ← A. *naw'ī*.

mu'tedil-i nev'ī (KMT 12a/6)

³⁴⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *neşvê* olarak okuyup *büyüme* anlamını vermiştir.

nevm (نَوْم) ‘uyku’ (KMT 48a/10) | ← A. *nawm*.

nezle (نزله) ‘vücudun herhangi bir yerinden gelen akıntı’ (TM 48b/D, KMT 123a/2, KMİB 12a/6, T 2b/8) | ← A. *nazla*.

nezlelü (نَزْلَلُو) ‘nezleli’ (MNHS 208a/6), نَزْلَهُ لُو (T 21a/6) | ← A.+T. *nazla+lü*.
nezlelü göz ağrıları (MNHS 208a/6)

nıkrıs (نَقْرَس) ‘vücutta ürik asitin artması sonucunda daha ziyade el, ayak parmaklarında ve eklemlerde ortaya çıkan, ağrılı şişliklerle seyreden bir metabolizma hastalığı’ (TM 46a/D, H 111b/1, EM 16a/14, MŞ 16b/12, KMT 9a/11, S 44b/7, T 61b/8), *nıkrıs* (H 111b/B, KMİB 4a/3, Y 14a/4) | ← A. *nıkrıs*.
soğuk nıkrıs (H 115a/7), *nıkrıse ur-* (KMİB 4a/3)

nısf (نصف) ‘yarı’ (H 34b/11, KMİB 25a/14, Y 253b/4, MNHS 62a/11) | ← A. *nısf*.

nidā (نِدَا) ‘seslenme’ (Y 2a/1) | ← A. *nidā*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*, *Kısasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

nifās (نِفَاس) ‘doğumdan sonra rahimden gelen kan’ (KMİB 10b/6, Y 57b/5) | ← A. *nifās*.

nifāsdan olan (KMİB 10b/6)

Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

nihāyet (نِهَآيَت) ‘son’ (KS 10a/13, Y 128a/10, MNHS 31a/4, T 1b/2) | ← A. *nihāyat* + < *nihāyah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

niḳāb (نِقَاب) ‘özellikle kulak ve saç dahil olmak üzere yüzü örten bazen boyun ve göğüs kısmının da bu parça ile kaplı olduğu geleneksel örtü türü’ (KMT 40b/3) | ← A. *niḳāb*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

nîl (نِيل) 'çivit' (KMİB 73b/9, MŞ 90b/5, T 60a/4) | ← A. nîl.

ḥabbü'n-nîl (MŞ 90b/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

nî'met (نِعْمَت) 'ihşan' (TM 4b/14, H 1b/5, EM 1b/3) | ← A. nî'mat+ < nî'mah.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

nisbet (نِسْبَت) 'ölçü, derece' (KMT 57a/6, Y 5a/3, MNHS 61b/12) | ← A. nisbat+ < nisbah.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

nisyân (نِسْيَان) 'unutma' (EM 14a/10, MŞ 35b/1, KMİB 60a/3, Y 122b/10, MNHS 26a/4) | ← A. nisyân.

nisyânı gider- (EM 14a/10), *nisyân getir-* (KMİB 60a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

nisyen mensiyyen (نِسْيَانٌ مِّنْسِيَّيْن) 'tamamen unutulmuş' (KMT 2b/10)

| ← A. nasyan+mansiyyan.

nişât (نِشَاط) 'sevinç, neşe' (K 20b/6, S 25b/8, Y 18b/8) | ← A. naşât.

nizâm (نِزَام) 'düzen' (Y 39a/5, MNHS 5b/10) | ← A. nizâm.

nizâm vèr- (MNHS 5b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir.

noķşân (نُقْصَان) 'eksiklik' (EM 59a/10, KMT 21a/1, Y 62b/11, MNHS 141a/4)

| ← A. nuķşân.

noķşân-ı 'aded (KMT 51b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Muhabbet-nâme*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

noķşān-ı ‘aded (نُقْصَانِ عَدَدٍ)’ ‘gövdedeki uzvun eksikliği’ (KMT 51b/1)

| ← A. *nuķşān* + ‘adad.

noķşānlık (نُقْصَانَلِیْکٍ) ‘eksiklik’ (MŞ 80b/6, MNHS 151a/9) | ← A.+T.*nuķşān*+*lık*.

hażm noķşānlığı (MŞ 80b/6)

noķta (نُقْطَه) ‘benek’ (H 38a/B, KS 50a/6, MNHS 137b/5) | ← A. *nuķta*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

noķtaçuk (نُقْطَه چُقْ) ‘benekçik’ (KMİB 23a/14) | ← A.+T.*nuķta*+*cuk*.

nuķā (نُخَاغ) ‘ilik’ (KMT 25b/2, MNHS 32a/8) | ← A. *nuķā*.

nuķās (نُخَاس) ‘bakır’ (MŞ 45a/10, MNHS 81a/10) | ← A. *nuķās*.

nuķās-ı muķriķ (MŞ 45a/10)

nuķūl (نُحُول) ‘ilerleyici zayıflama’ (TM 23b/7) | ← A. *nuķūl*.

nuķūset (نُحُوسَت) ‘uğursuzluk’ (MNHS 20b/12) | ← A. *nuķūsat* + < *nuķūсах*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

nuķl (نُقْل) ‘meze’ (TM 55a/D, H 62b/9, EM 50a/1, KMT 119b/1, Y 22a/1)

| ← A. *nuķl*.

nuķl eyle- (H 62b/9), *nuķl ét-* (H 63b/12), *nuķl edin-* (EM 50a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

nuķra (نُقْرَه) ‘eritilmiş altın veya gümüş topağı’ (MŞ 175b/3) | ← A. *nuķra*.

nuķū (نُقُوع) ‘bir nesneyi suda ıslatmak’ (MNHS 36a/7, T 36b/3) | ← A. *nuķū*.

nuķū ‘-ı şabr (MNHS 36a/7), *nuķū* ‘-ı helîle (MNHS 129a/9), *nuķū* ‘-ı hulv (T

36b/3), *nuķū* ‘-ı hāmız (T 36b/7), *nuķū* ‘-ı müshil (T 36b/12)

numuv (نُمُو) ‘bir nesnenin bereketlenip artması’ (KMT 20b/2) | ← A. *numuww*.

numuv art- (KMT 20b/2)

nūn (نُون) ‘nun harfi’ (MNHS 17a/9) | ← A. *nūn*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*’te çıkmıştır.

nūr (نُور) ‘görme’ (TM 11a/D), ‘gözle görülen aydınlık’ (EM 16a/3, MŞ 18b/14,

K 3a/8, KMT 88a/4, KMİB 20a/11, Y 219b/2, MNHS 65b/10, T 81a/5) | ←

A. *nūr*.

nūr siğiri (TM 11a/D), *nūr vèr-* (EM 16a/3) *gözlerinin nūri* (K 3a/8), *nūrın artur-* (KMİB 20a/11), *nūr-ı başār* (MNHS 65b/10), *nūr-ı bāşıra* (MNHS 65b/1), *nūr-ı celādiyye* (MNHS 176a/7), *nūr-ı dimāğ* (MNHS 176a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

nūrānī (نورانی) 'nurlu' (K 3a/2) | ← A. *nūrānī*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

nūrlandur- (نُورْلَنْدُر) 'aydınlık verme' (MŞ 44a/12, KMİB 10a/13, Y 50b/11, T 86b/13) | ← A.+T. *nūr+landur-*.

nūrlu (نورلو) 'aydınlık, parlak, ışıklı' (K 3a/2, KMT 40a/13, KMİB 47b/7) | ← A.+T. *nūr+lu*.

nūrlu ol- (K 3a/2), *nūrlu eyle-* (KMİB 47b/7)

nūrsuz (نورسز) 'ışsız' (K 5a/10) | ← A. + T. *nūr+suz*.

nūrsuzluğ (نورسزلق) 'cansızlık' (K 15b/3) | ← A. + T. *nūr+suzluğ*.

nuṭṭe (نُطْفَة) 'meni, bel' (MNHS 18b/13) | ← A. *nuṭṭa*.

āb-ı nuṭṭe (MNHS 18b/13), *nuṭṭe şuyı* (MNHS 19a/8), *nuṭṭe eyle-* (MNHS 17b/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

nutū (نُتُو) 'çikinti, yumru' (MNHS 161b/2) | ← A. *nutuww*.

nutū illeti (MNHS 161b/2)

nu'ūz (نُعُوظْ) 'ereksiyon' (EM 64a/7) | ← A. *nu'ūz*.

nuvār (نُوار) 'çiçek' (KMİB 118b/10) | ← A. *nuwwār*.

dühnü nuvāru'l-kundūl (KMİB 118b/10)

nuṣc (نُصْج) 'pişip yumuşama' (MŞ 127b/6, KMT 15a/7, Y 3b/1, MNHS 13b/12,

T 4a/13) | ← A. *nuṣc*.

nużc ol- (MŞ 127b/6), *nużc-ı fāzıl* (KMT 15a/7), *ifrāt-ı nużc* (KMT 15a/12),
taķşır-i nużc (KMT 15b/5), *nużc-ı nākış* (Y 60a/7), *nużc-ı tām* (Y 60a/10),
nużc bul- (MNHS 13b/12), *nużc ét-* (MNHS 77b/10)

nużc-ı fāzıl (نُضَج فَاضِلٌ) ‘olması gerektiği gibi pişmek’ (KMT 15a/7)
| ← A. *nużc+fāzıl*.

nücūm (نُجُوم) ‘yıldızlar’ (MNHS 20b/7) | ← A. *nucūm*.

nücūm hisābı (MNHS 20b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

nüfūs (نُفُوس) ‘ruhlar, canlar’ (S 1b/8) | ← A. *nufūs*.

nüfūs-ı zākiye (S 1b/8)

nüfūz (نُفُوز) ‘içine geçme’ (EM 5a/5, MŞ 19a/3, KMT 20a/6) | ← A. *nufūz*.

nüfūz ét- (MŞ 19a/3)

nükte (نُكْتَة) ‘zarif ve düşündürücü söz’ (Y 2b/6) | ← A. *nukta*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

nüşha (نُسخه) ‘bir yazıdan çıkarılan suret’ (TM 2a/15, İ 1b/12), ‘reçete’ (H 31a/11,
KMT 124b/3³⁴⁵, Y 77a/9, MNHS 154b/8), ‘muska’ (MŞ 106b/15, T 33a/7) |
← A. *nüşha*.

nüşha-yı cālīnūs (Y 77a/9), *nüşha-yı cumhūr* (Y 135a/12), *nüşha-yı diger* (Y
119b/4), *nüşha-yı ġarīb* (Y 119a/5), *nüşha-yı aḡar* (MNHS 154b/8)

nüzūl (نُزُول) ‘inme’ (MNHS 17a/3) | ← A. *nuzūl*.

nüzūl ét- (MNHS 17a/3)

O

‘Osmān (عُثْمَان) ‘osman bey’ (KMT 3a/9) | ← A. *‘uṣmān*.

³⁴⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘yazılı bir şeyden çıkarılan suret’ anlamını vermiştir.

Ö

‘ömr (عمر) ‘yaşama veya varolma süresi’ (TM 22a/5, MŞ 19a/14, KMT 21a/1³⁴⁶, KMİB 8b/10, MNHS 129a/2) | ← A. ‘umr.

faşl-ı ‘ömr (MNHS 129a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Muhabbet-nāme* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

‘özr (عذر) ‘kusur, eksiklik’ (KMİB 1b/8, MNHS 95a/11) | ← A. ‘uzr.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mi’rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

R

rā (راء) ‘Arap alfabesinin onuncu harfi’ (KMİB 128b/10) | ← A. *rā*’.

ḥarfü’r-rā (KMİB 128b/10-11)

rābi (رابع) ‘dördüncü’ (İ 4a/6) | ← A. *rābi*’.

Rabb (رب) ‘Allah’ (MŞ 152a/2) | ← A. *rabb*.

rabbe’l-‘ālemīn (MŞ 152a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

rād (راد) ‘dönme, döndürme’ (T 25a/12) | ← A. *rādd*.

rād-ı bevl (T 25a/12)

raḍiyallāhu ‘anhu (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ‘Allah ondan razı olsun’ (MNHS 4a/6)

³⁴⁶ Ali Haydar Bayat, kelimeyi dizine almamıştır.

| ← A. *raḍiya*+*allāh*+ '*anhu*.

rādi (رَادِي) 'repulsif' (MŞ 135b/7, MNHS 7a/2) | ← A. *rādi*.

rağbet (رَغْبَت) 'itibar etme' (EM 2a/2, K 4b/6, S 9a/9, MNHS 2b/11) | ← A. *rağbat*+
< *rağbah*.

rağbet ét- (EM 2a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

rağbetlü (رَغْبَتْلُو) 'rağbet edilen' (TM 2b/1, H 1b/10) | ← A. + T. *rağbat*+*lū*.

rāḥat (رَاحَت) 'ıztırabı olmayan, ferah' (H 50b/3, İ 4a/14, MŞ 7a/1, KS 2b/17, KMT 66b/8, Y 49a/8, MNHS 129b/8, T 9b/11) | ← A. *rāḥat*+ < *rāḥah*.

rāḥat ol- (H 50b/3), *rāḥat ét-* (MNHS 129b/8), *rāḥat-ı ten* (İ 4a/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

rāḥatlık (رَاحَتْلِق) 'rahat olma durumu' (TM 44b/2) | ← A.+T. *rāḥat*+*lık*.

rāḥatlık bul- (TM 44b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

raḥim (رَحِم) 'döl yatağı' (TM 20a/D, H 103a/B, İ 2b/3, MŞ 110a/3, KMT 33a/2,

KMİB 5a/1, Y 36b/11, MNHS 17b/11, T 77b/14) | ← A. *raḥm*.

raḥim ağrısı (TM 46a/D), *ana raḥmi* (TM 20a/D), *raḥim bevāsiri* (H 104a/B), *raḥim şişi* (H 102b/B), *raḥm çıkdığı* (KMİB 13a/6), *raḥm ağzı* (KMİB 27b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

raḥmet (رَحْمَت) 'Allah'ın yaptıklarına olan merhameti' (Y 1b/10) | ← A. *raḥmat*+ < *raḥmah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mi'rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, Altın orda

sahasına ait yarlık ve bitiklerle Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

raḥmetu 'llāhi (رحمة الله) 'Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun' (H 2b/1, K 13b/5,

MNHS 179a/13) | ← A. *raḥmat+allāh*.

raḥmetu 'llāhi 'aleyh (MNHS 179a/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

raḳīḳ (رَقِيقٌ) 'hafifletilmiş, inceltilmiş' (MŞ 3b/3, KMT 13b/3, S 51a/8, Y 21a/7,

MNHS 28b/5, T 4a/14) | ← A. *raḳīḳ*.

raḳīḳ kıl- (KMT 15b/2), *raḳīḳ şarāb* (KMT 133b/12), *raḳīḳ ol-* (S 51a/8),

gıṣā-yı raḳīḳ (MNHS 28b/5), *raḳīḳ eyle-* (MNHS 7a/12)

raḳīḳlik (رَقِيقَلِک) 'incelik' (MNHS 160a/2³⁴⁷) | ← A.+T. *raḳīḳ+lik*.

ra 'l ibl (رَعْل اِبْل) 'deve otu' (KMİB 131a/12) | ← A. *ra 'l ibl*.

raşāş (رصاص) 'kalay rengindeki sidik' (TM 29b/D), 'kalay' (S 57a/11,

KMİB 131a/7, MNHS 132b/4), *ruşāş* (KMT 53a/2) | ← A. *raşāş*.

raşāş-ı bürād (S 57a/11), *işfidāci'r-raşāş* (MNHS 132b/4), *raşāş-ı muḥriḳ* (MNHS 209b/12)

raşāşī (رصاصی) 'kurşunî' (Y 181b/11) | ← A. *raşāşī*.

rāsen (رَاسَن) 'induz, anduz, kanes, rasen, *ınula helenium*' (MŞ 12b/9³⁴⁸, KMT 112b/5,

Y 166a/4, KMİB 128b/11, Y 166a/4, T 17a/5), *rāsin* (K 13a/3)³⁴⁹ | ← A. *rāsan*.

şarāb-ı rāsen (MŞ 12b/9), *aḳrāş-ı rāsen* (Y 166a/4)

rāsib (رَاسِب) 'dibe çöken tortu' (KMT 62a/5) | ← A. *rāsib*.

ra 'şe (رَعشه) 'titreme' (TM 47b/D, H 25a/B, EM 3a/3, MŞ 16a/3, KMT 7b/2,

KMİB 67a/9, Y 20a/13, MNHS 26a/6) | ← A. *ra 'şa*.

ra 'şe renci (TM 47b/D)

raṭb (رَطْب) 'yaş, ıslak' (MŞ 2a/2, KS 6b/13, KMT 11a/9, S 22b/10, T 2a/7)

³⁴⁷ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

³⁴⁸ Zafer Önler, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

³⁴⁹ Muhammet Yelten, kelimeyi *mürverāsin* şeklinde okumuştur.

| ← A. *raṭb*.

bārid-i raṭb (KS 6b/13), *ḥārr-ı raṭb* (KMT 11a/9), *bārid-raṭb* (KMT 67b/6),
maraz-ı raṭb (KMT 50a/13), *mülākātu raṭbın bi'l-kuvveti* (KMT 50b/1)

raṭbe (رَطْبُهُ) ‘taze’ (KMT 120a/4, S 32b/5) | ← A. *raṭba*.

fevākih-i raṭbe (S 32b/5)

raṭl (رَطْل) ‘dört yüz seksen dirheme denek gelen ölçü’ (MŞ 162a/3³⁵⁰,

KMİB 113b/4), *rıtl* (KS 18b/6, K 2b/3), *rıtl* (Y 103a/1, T 77a/4) | ← A. *raṭl*.

rıtl-ı Bağdād (Y 103a/1)

rāyī (رَائِي) ‘yoğurt gibi olan sidik’ (TM 29b/D) | ← A. *rāyī*.

rāyiḥa (رَائِيحَه) ‘koku’ (MŞ 100b/5, K 7b/3, KMT 6b/3, S 79b/10, KMİB 13a/14,

Y 99b/1, MNHS 27b/8, T 4a/10) | ← A. *rā’iḥa*.

bevlün rāyiḥası (KMT 6b/3), *ḥāmızu’r-rāyiḥa* (KMT 61a/4), *ḥulvü’r-rāyiḥa*

(KMT 61a/3), *ḳalīlū’r-rāyiḥa* (KMT 61a/2), *müntinū’r-rāyiḥa* (KMT 61a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

rāyiḥalu (رَائِيحَلُو) ‘kokulu’ (MNHS 15a/2) | ← A.+T. *rā’iḥa+lu*.

raẓ (رَض) ‘yaralanma, berelenme’ (TM 22b/D) | ← A. *raẓẓ*.

rāẓī (رَاضِي) ‘kendine sunulana kabul eden’ (K 15b/1, MNHS 104b/1) | ← A. *rāẓī*.

rāẓī ét- (K 15b/1), *rāẓī ol-* (MNHS 15a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran*

Tercümesi ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

rāzık (رَازِق) ‘rızik veren (Allah)’ (EM P1b/2) | ← A. *rāzık*.

rāzık-ı ‘ibād (EM P1b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de

geçmiştir.

rebī (رَبِيْع) ‘bahar mevsimi’ (KMT 66b/4, MNHS 88a/12, T 2b/1) | ← A. *rabī*’.

faşl-ı rebī’ (MNHS 88a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

rebv (رَبْو) ‘nefes darlığı’ (TM 47a/D, EM 34a/7, MŞ 27b/3³⁵¹, KMT 8a/11), *ribv*

³⁵⁰ Zafer Önler, kelimeyi *rıtl* olarak okuyup litre anlamı vermiştir.

(MŞ 183a/14, KMİB 10b/3) | ← A. *rabw*.

rebv renci (EM 34a/7), *ribv zaḥmeti* (KMİB 10b/3)

recā (رَجَا) ‘ümit’ (H 104b/2) | ← A. *racā*’.

recā renclü (H 104b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

rec‘at (رَجَعْتُ) ‘dönmek’ (MNHS 193a/11) | ← A. *rac‘at+ < rac‘ah*.

rec‘at ét- (MNHS 193a/11-12)

red (رَدَّ) ‘kabul etmeme’ (KS 4a/16, KMİB 29a/5) | ← A. *radd*.

red ét- (KS 4a/16)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu‘inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

red‘ (رَدَّعَ) ‘uzaklaştırmak, men’ (MNHS 77b/10³⁵²) | ← A. *rad‘*.

red‘ ét- (MNHS 77b/10)

reddiye (رَدِّيَّة) ‘kabul etmeme’ (MNHS 80b/11³⁵³) | ← A. *raddiyya*.

mevādd-ı reddiye (MNHS 80b/11)

redī (رَدِي) ‘azgın, vahim’ (KS 35b/18, S 23b/3) | ← A. *radī*.

redī ol- (KS 35b/18)

re‘fet (رَفَعْتُ) ‘merhamet etme’ (KMT 2b/5³⁵⁴, S 1b/5) | ← A. *ra‘fat+ < ra‘fah*.

reḡāyib (رَغَائِبُ) ‘raḡbet edilen şeyler, hediyeler’ (İ 1b/1) | ← A. *raḡā‘ib*.

rehān (رَهَانُ) ‘tutu’ (MŞ 63b/14) | ← A. *rihān*.

burūd-ı rehān (MŞ 63b/14)

reḡāvet (رَخَاوَتْ) ‘ağırlık, gevşeklik’ (KMT 51b/4) | ← A. *raḡāwat+ < raḡāwah*.

reḡāvet-i mādde (KMT 51b/4-5)

remādī (رَمَادِي) ‘kül renginde olan’ (KMT 62a/12³⁵⁵) | ← A. *ramādī*.

³⁵¹ Zafer Önler, kelimeyi *rubū* olarak okumuştur.

³⁵² M. Ünal Şahin kelimenin anlamına ‘reddetmek, geri vermek’ anlamını vermiştir.

³⁵³ M. Ünal Şahin kelimeye ‘kötü, pis’ anlamlarını vermiştir.

³⁵⁴ Ali Haydar Bayat, kelimeyi dizine eklememiştir.

³⁵⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘idrarı incelerken cam tüpte bekletilmesi sırasında tortu kısımlarının çökmesinin anormal hallerinden biri’ anlamını vermiştir.

remed (رَمَد) ‘göz iltihabı, göz ağrısı’ (KMT 7b/7, Y 142b/5, MNHS 127a/12, T 44a/3) | ← A. *ramad*.

remed-i yābis (MNHS 135a/4), *remed-i balğamī* (MNHS 127a/12), *remed-i sevdāvī* (MNHS 127a/10)

reml, bk. *baqlatü’r-reml*.

remlī (رَمْلِي) ‘kum gibi’ (KMT 62a/12) | ← A. *ramlī*.

re’īs (رِئِيس) ‘baş’ (TM 14b/1, H 69a/1, KMT 16a/5), *re’is* (Y 119a/1) | ← A. *ra’īs*.

re’īs endām (TM 14b/1), *ğayr-ı re’īs* (KMT 16a/5), *re’īs’ uzvlar* (KMT 16b/3), *kuva-yı a’zā-yı re’īs* (KMT 17a/4)

re’īse (رِئِيسَة) ‘baş’ (EM 62b/9, MŞ 12b/14), *re’ise* (Y 62a/3), *re’yise*

(MNHS 24b/1³⁵⁶), *reyīse* (T 66a/12) | ← A. *ra’īsa*.

a’zā-yı re’īse (EM 62b/9)

re’s (رَأْس) ‘baş’ (KS 42a/6, MNHS 174a/8) | ← A. *ra’s*.

‘izem-i re’s (KS 42a/6), *re’sü’n-neml* (MNHS 174a/8), *re’sü’z-zübāb* (MNHS 174b/1)

resm (رسم) ‘tarz, şekil’ (H 21b/9, EM 50b/1, MŞ 5a/14, KS 3b/3, K 10b/3,

KMT 38b/7, Y 86a/8, MNHS 4b/6, T 7b/3) | ← A. *rasm*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

resūl (رَسُول) ‘peygamber’ (TM 50b/4, MŞ 21b/4, MNHS 3a/9) | ← A. *rasūl*.

tağrı resūli (TM 50b/4), *hazret-i resūl* (MNHS 45b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*, *Atabetü’l-Hakayık* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, Altın orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

resūllık (رَسُولِيك) ‘peygamberlik’ (MNHS 1b/5³⁵⁷) | ← A.+T. *rasūl+lık*.

resūlu’llāh (رَسُولُ اللَّهِ) ‘Allah’ın elçisi’ (KMİB 1b/3) | ← A. *rasūl+allāh*.

³⁵⁶ M.Ünal Şahin kelimeyi *re’siye* şeklinde okumuştur.

³⁵⁷ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mi'rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

reşād (رَشَادُ) 'adi su teresi, *lepidium sativum*' (MŞ 25b/5, S 37b/10) | ← A. *raşād*.

revāk (رَوَاقُ) 'saf şarap' (MŞ 100b/3, KMT 15a/2, S 40b/8, T 76a/1³⁵⁸) | ← A. *rawāk*.

revnaķ (رَوْنَقُ) 'göz alıcı güzellik' (KS 30b/8, Y 58b/1) | ← A. *rawnaķ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

reyhān (رِيحَانُ) 'fesleğen, reyhan, *ocymum basilicum*' (H 90b/6, EM 38b/4, MŞ 11b/9, KS 29a/18, KMT 10a/13³⁵⁹, KMİB 112b/12, Y 28b/7, MNHS 59a/1, T 13b/6) | ← A. *rayhān*.

reyhān-ı selemān (KS 29a/18), *şarāb-ı reyhān* (KS 46b/18), *reyhān tohmı* (H 90b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

reyhānī (رِيحَانِي) 'reyhan gibi' (TM 34b/12, H 41b/9, EM 20b/6, MŞ 59a/3, KS 3a/13, Y 21a/2) | ← A. *rayhānī*.

şarāb-ı reyhānī (TM 34b/12), *reyhānī süci* (H 41b/9), *reyhānī ol-* (EM 20b/6), *benefşe-yi reyhānī* (KS 24b/3)

rezālet (رِذَالَتُ) 'rezillik' (KMT 2b/8) | ← A. *razālat*+ < *razālah*.

rib (رِب) 'dört günde bir tutan sıtma' (TM 24a/4, EM 3a/2, H 126b/1, MŞ 188a/4, KS 1b/16, KMT 145b/13, S 80b/11, KMİB 15b/11, Y 68a/4), *rub* (KMİB 51b/4) | ← A. *rib*.

rib ısıtması (TM 24a/4), *rib -ı lāzım* (TM 24a/3), *rib sıtması* (EM 33b/1), *rib -ı lāzime* (KMT 145b/13³⁶⁰), *rib -ı dāyire* (KMT 145b/13³⁶¹)

rib -ı dāyir (رِبْع دَائِر) 'damarlardan dışardaki sevda müteaffin olursa ve iki gün durup bir gün tutarsa olur' (MŞ 120a/7) | ← A. *rib +dā'ir*.

³⁵⁸ Onur Yıldırım kelimeye 'petek' anlamını vermiştir.

³⁵⁹ Ali Haydar Bayat, kelimeye 'aromatik bitkiler' anlamını vermiştir.

³⁶⁰ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *dīb* şeklinde okumuştur.

³⁶¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *dīb* şeklinde okumuştur.

rib ‘-ı *lāzime* (رُبْع لَازِمَه) ‘sevdadan olan ve damarların içinde olan humma türü’
(KMT 145b/13³⁶²) | ← A. *rib* ‘+*lāzima*.

rifk (رِفْق) ‘huyda ve hareketlerde yumuşaklık’ (KMT 65a/5, S 71a/3) | ← A. *rifk*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

ri’āyet (رِعَايَت) ‘uyma’ (EM 57a/14, KMT 68b/2, Y 18b/2) | ← A. *ri’āyat* + < *ri’āyah*.
ri’āyet èt- (EM 57a/14)

ribāṭ (رِبَاط) ‘organlar arasındaki bağ’ (TM 16b/5, MNHS 62b/1) | ← A. *ribāṭ*.
ribāṭ *siṇiri* (TM 11b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde ‘konak, han’ anlamında *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

rībās (رِبَاس) ‘ışgın’ (EM 51a/6, MŞ 8b/12, KS 29a/18, S 39b/7³⁶³, T 5a/2)
| ← A. *rībās*.
şarāb-ı *rībās* (T 5a/2), *rībās* *şuyı* (EM 51a/6)

riclū’l-ğurāb (رِجْلُ الْغُرَاب) ‘kuzgun ayağı, hilal otu’ (KMİB 130b/1), *reclū’l-ğurāb*
(Y 242b/1) | ← A. *ricl*+*al*+*ğurāb*.

ridāyet (رِدَايَت) ‘hastalık veya yarada azgınlık’ (S 12b/11) | ← A. *radā’at* + < *radā’ah*.

rifāde (رِفَادَة) ‘yarayı bağlamaya yarayan bez’ (MNHS 169b/5) | ← A. *rifāda*.

rif’at (رِفْعَت) ‘yücelik, yükseklik’ (KMT 2a/12, S 2a/6) | ← A. *rif’at* + < *rif’ah*.
rif’at *bul*- (KMT 2a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

rīḥ (رِيح) ‘vücutta duyulan sızı, ağrı’ (KMT 51b/9, MNHS 126b/10, T 93b/5³⁶⁴)
| ← A. *rīḥ*.
rīḥ-i *mümeddid* (KMT 51b/9)

riḳāb (رِقَاب) ‘kullar’ (S 2a/7) | ← A. *riḳāb*.

risāle (رِسَالَة) ‘küçük kitap’ (EM 13a/13, H 1b/9, Y 2b/2, T 74a/1) | ← A. *risāla*.
risāle-i *mübārizī* (H 1b/9)

³⁶² Ali Haydar Bayat, kelimeyi *dīb*’ şeklinde okumuştur.

³⁶³ Ferhat Kurban, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

³⁶⁴ Onur Yıldırım, kelimeyi *riyāḥ* olarak okumuştur.

risālet (رسالة) ‘peygamberlik’ (MNHS 15b/9) | ← A. *risālat*+ < *risālah*.

hazret-i risālet (MNHS 15b/8-9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

rivāyet (روایت) ‘senediyle nakledilen söz, nakletme’ (KMİB 130a/5, Y 2a/8), ‘nakledilen haber veya söz’ (MNHS 3b/13) | ← A. *riwāyat*+ < *riwāyah*.

rivāyet-i aḥar (MNHS 3b/13), *rivāyet eyle-* (MNHS 5a/7), *rivāyet ét-* (MNHS 117b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

riyāḥ (رياح) ‘mide ve bağırsaktaki gaz’ (MŞ 113a/5, KMT 46a/4, S 23b/4)

| ← A. *riyāḥ*.

müvellid-i riyāḥ (MŞ 113a/5), *riyāḥ-ı erba’a* (KMT 46a/4)

riyāzet (رياضت) ‘perhiz’ (TM 30b/5, H 19a/9, MŞ 10b/13, Y 3a/8, MNHS 14a/12,

T 14b/13), ‘hareket’ (EM 62b/2, KMT 6b/10, S 15a/4) | ← A. *riyāzat*+ < *riyāzah*.

riyāzet issileri (TM 30b/5), *riyāzet eyle-* (TM 38b/6), *riyāzet ét-* (MŞ 81b/7), *evkāt-ı riyāzat* (MNHS 14a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

ru’āf (رُغاف) ‘burun kanaması’ (EM 40b/11, KK 7b/03, MŞ 13b/5, KMT 122b/3,

Y 62b/7, T 18b/13) | ← A. *ru’āf*.

rub (رُب) ‘koyultulmuş meyve suyu’ (EM 56a/4, MŞ 22b/4, KS 32a/8, KMT 99a/12, S 46a/5, KMİB 81a/10), *ribb* (MNHS 105a/9) | ← A. *rubb*.

şovuk rublar (EM 56a/4), *rubb-ı sefercel* (MŞ 165b/13), *rubbu’l-sūsen* (KS 32a/8), *rubbu’l-ās* (KS 32b/3), *rubb-ı hısrım* (KMT 138a/6), *rubb-ı rummān* (KMT 98a/4), *rubbu’l-sūsen* (KMT 105b/7), *rubb-ı sūs* (S 46a/5), *ribb-i sūs* (MNHS 105a/9), *ribb-i sūsen* (MNHS 158b/8)

rub (رُبْع) ‘çeyrek’ (MŞ 166a/3, KS 22b/9, KMT 79a/11, S 44a/5, KMİB 2a/6,

MNHS 209a/11, T 34b/3) | ← A. *rub*‘.

rub*‘-ı *meskūn (ربع مسكون) ‘eski coğrafyacılarla göre dünyanın, üzerinde hayat bulunan oturulmaya elverişli karalarla kaplı kısmı’(TM 2a/9) | ← A. *rub*‘ + *maskūn*.

rubbu*‘s-*sūs (ربُّ السُّوس) ‘ispanya meyanı’ (Y 107b/5, T 81b/14) | ← A. *rub*b+al+sūs.

rubūbiyet (رُبُوبِيَّة) ‘rab olma durumu’ (S 1b/7) | ← A. *rubūbiyyat*+ < *rubūbiyyah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

rūfūdān (روفودان) ‘kabuğu ile birlikte sıcak suda az pişirilmiş yumurta’ (TM 35b/2, H 6b/6), *rūfīzūn* (EM 48b/2), *rūfādan* (H 31b/6), *rūfīzūn* (MŞ 2a/3), *rafadan* (K 14b/11), *rufdan* (KMT 118b/6), *rūfadan* (S 46b/6), *rūfđan* (KMİB 15a/2), *rufidun* (Y 158a/7) | ← A. *rufadān* ← Yun. *rophiton*.
rūfūdān yumurda (TM 35b/2)

rūh (روح) ‘can’ (TM 18b/15, EM 45a/13, KMT 42b/3, KMİB 3a/14, Y 4b/12, MNHS 5a/9), ‘duygu, his’ (MŞ 2a/15, MNHS 67a/3, T 2b/10) | ← A. *rūh*.
rūh-ı hayvānī (TM 18b/15), *rūh-ı nefsānī* (EM 45a/13), *rūh-ı bāşir* (KMT 25b/6), *ta‘dīl-i rūh* (KMT 46a/1), *rūh ol-* (MNHS 5a/9), *rūh-ı bāşıra* (MNHS 67a/3), *rūh-ı ḥassās* (MNHS 29a/5), *rūh-ı muḥarrik* (MNHS 29a/8)
Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mu‘inü’l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

rūh-ı bāşir (روح بَاصِر) ‘gözün nuru’ (KMT 25b/6) | ← A. *rūh*+*bāşir*.

rūh-ı hayvānī (روح حَيَوَانِي) ‘insanın fizyolojik yapısı’ (TM 18b/15, EM 45a/13)
| ← A. *rūh*+*haywānī*.

rūh-ı nefsānī (روح نَفْسَانِي) ‘insanın psikolojik yapısı’ (EM 45a/13)
| ← A. *rūh*+*naḥsānī*.

rūh-efzāy (روح أَفْزَائِي) ‘ruha canlılık veren’ (MNHS 5a/8) | ← A.+F.*rūh*+*efzā*.

ruḥam (رُحْم) ‘kartal’ (KMİB 130b/11), *raḥme* (MNHS 172a/2) | ← A. *raḥam*.
raḥme ödi (MNHS 172a/2)

rūḥānīyet (روحانیت) ‘ruhanilik’ (K 8a/6³⁶⁵) | ← A. *rūḥāniyyat*+ < *rūḥāniyyah*.

ruḥṣat (رُحْصَتْ) ‘izin’ (KMT 67a/2, Y 129b/3) | ← A. *ruḥṣat*+ < *ruḥṣah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezm Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

rūm (رُومْ) ‘Anadolu’ (MŞ 82a/13, KS 50b/1, KMT 2b/11, KMİB 59b/10, Y 115b/5)

| ← A. *rūm*.

rūm dili (TM 24a/D), *memālik-i rūm* (KMT 2b/11), *rūm deñizi* (KMİB 59b/10)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kısasū’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nāme* ve *Altın Orda* sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

rūmca (رومجه) ‘yunanca’ (TM 24a/D, MŞ 95b/15, Y 115b/4) | ← A.+T. *rūm+ca*.

rūmī (رومی) ‘anadoluya ait’ (H 74a/6, KMİB 115a/15, Y 108b/5) | ← A. *rūmī*.

sünbül-i rūmī yağı (H 74a/6), *efsentîn-i rūmī* (KS 18b/4), *encüdān-ı rūmī* (KS 46b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kısasū’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

rummān (رُمانْ) ‘nar’ (EM 51a/7, MŞ 12b/8, KS 5a/15, S 54a/7, T 64b/12)

| ← A. *rummān*.

rummān-ı muna’na (EM 51a/7), *ḥabb-ı rummān* (MŞ 12b/8), *mā’ü’l-rummān* (MŞ 13b/2), *bezr-i rummān-ı berrī* (MŞ 176a/7), *ḥabbü’r-rummān* (KS 5a/15³⁶⁶), *rubb-ı rummān* (KMT 98a/4), *kısr-ı rummānı’l-ḥāmiz* (MNHS 83b/13), *şarāb-ı rummān-ı ḥāmiz* (T 64b/12), *kaşr-ı rummān* (T 80b/8), *şarāb-ı rummān* (T 67a/6)

rummānī (رُمانی) ‘nar çiçeği ve rengi’ (MŞ 7b/3, Y 83b/2, MNHS 205a/11)

| ← A. *rummānī*.

şarāb-ı sikencübîn-i rummānī (7b/3), *la’l-i rummānī* (MNHS 205a/11)

rummāneyn (رُمانینْ) ‘iki nar’ (MŞ 127b/10) | ← A. *rummānayn*.

³⁶⁵ Muhammet Yelten, kelimeyi *rūḥāniyāt* biçiminde okumuştur.

³⁶⁶ Anıl Çelik kelimeyi, *ḥabbü’l-rummān* şeklinde okunmuştur.

şarāb-ı rummāneyn (MŞ 127b/10)

rusğ (رُسْغ) ‘bilek’ (KMT 25a/8) | ← A. *rusğ*.

rusul (رُسُل) ‘peygamberler’ (MŞ 108a/8, T 91b/14) | ← A. *rusul*.

merhem-i rusul (MŞ 108a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

ruṭab (رُطَب) ‘taze hurma’ (KMİB 131a/7) | ← A. *ruṭab*.

ruteylān (رُتَيْلَان) ‘böy denilen zehirli örümcek, tarantula’ (MŞ 150b/9), *ruteylā* (KS 42b/13) | ← A. *rutaylā*.

ruṭūbet (رُطُوبَت) ‘eski tıbbi göre tabiatla bulunan dört rükün ve esastan biri, yaş’

(EM 61a/14, MŞ 3a/1, KS 39b/17, K 9b/7, KMT 11b/2, KMİB 2b/10, Y 41a/10, MNHS 8a/10, T 3b/3) | ← A. *ruṭūbat* + < *ruṭūbah*.

ruṭūbet-i beyziyye (KMT 40a/9), *ruṭūbet-i celīdiyye* (KMT 40a/13), *ruṭūbet-i züccācī* (KMT 40b/2), *ruṭūbetin gider-* (KMİB 2b/10), *aķan ruṭūbet* (KMİB 10a/2), *ruṭūbetin kes-* (KMİB 28a/15), *ruṭūbet-i fazīliyye* (KMİB 30b/04), *ruṭūbet-i āşli* (Y 41a/8), *ruṭūbet-i ġalīz* (Y 162b/8), *ruṭūbet-i ġarīb* (MNHS 177b/11), *ruṭūbet-i būraķī* (MNHS 102b/13)

rücū (رُجُوع) ‘dönme’ (KS 46a/13) | ← A. *rücū*.

rücū‘ ét- (KS 46a/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mu‘inü’l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

rükün (رُكْن) ‘bir şeyin temel direği’ (TM 5b/D) | ← A. *rukṇ*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

rüsūb (رُسُوب) ‘tortu, çökelti’ (TM 29a/14, MŞ 3b/2, KMT 6b/5, S 51a/10, Y 60a/3, MNHS 6a/6, T 4a/13) | ← A. *rusūb*.

aşılsuz rüsūb (TM 30b/2), *rüsūb-ı ṭabī‘ī* (KMT 63b/7)

S

ṣā (صَاء) ‘Arap alfabesinin dördüncü harfi’ (KMİB 64a/1) | ← A. *ṣā*.

ḥarfü ṣ- ṣā (KMİB 64a/1)

sa 'ādet (سعادت) 'mutluluk' (TM 2b/3, Y 249a/6, MNHS 4a/12) | ← A. sa 'ādat+ < sa 'ādah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Muhabbet-nāme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

sa 'ādetlî (سعادتلو) 'saadetli' (MNHS 2a/7) | ← A.+T.sa 'ādat+lî.

sā 'at (ساعت) 'saat' (TM 24a/D, H 103a/5, İ 2a/5, MŞ 3a/14, KS 1b/18, K 4b/2,

KMİB 2a/8, Y 56a/9, MNHS 35b/2, T 4a/8) | ← A. sā 'at+ < sā 'ah.

sā 'at-ı zamāniyye (KS 5a/2), *şoloğ sa 'āt* (H 70b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*, *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mi'rac-nāme*'de geçmiştir.

sā 'āt (ساعات) 'saatler' (KS 31b/12) | ← A. sā 'āt.

şa 'b (صغب) 'güç olan' (KS 30a/16, Y 64a/3) | ← A. şa 'b.

şa 'b ol- (KS 30a/16)

şabā (صبا) 'tan yeli' (KMT 46a/10) | ← A. şabā.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

şabāḥ (صباح) 'günün başlangıcı' (TM 41a/2, H 9b/11, EM 49b/9, İ 5b/4, MŞ 6a/9,

K 7a/9, KMT 83b/6, KMİB 2b/3, Y 30b/11, MNHS 36b/2, T 10a/4) | ← A.

şabāḥ.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

sābika (سابقه) 'geçmişte olan' (KMT 49a/9) | ← A. sābika.

esbāb-ı sābika (KMT 49a/9)

sābıkıyye, bk. *sebeb-i sābıkıyye*.

şabr (صبر) 'zambakgiller familyasından, tropikal bölgelerde yetişen, küçüklü

büyükölü birçok türü bulunan, özellikle sarı sabır denen çeşidi tıpta kullanılan bitki' (H 6b/8, EM 25a/1, KS 35b/12, KMT 110a/3, Y 38b/10, MNHS 42b/2, T 32a/1) | ← A. *şabr*.

şabr habbı (KMT 75b/2), *şaru şabr* (KMT 83b/5), *şabr-ı mür* (MNHS 44a/8), *şabr-ı uskuṭūrī* (T 32a/1), *habbu 'ş-şabr* (T 62b/1)

şabr (صبر) 'açığa vurmama, tepki vermeme, sabır' (H 78a/10, MŞ 10b/3, KS 11a/7, K 4b/2, KMT 97b/3, Y 16b/13, MNHS 187b/6, T 14a/14) | ← A. *şabr*.

şabr et- (H 78a/10), *şabr eyle-* (H 92b/5), *şabr èt-* (KS 11a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

şabr-ı uskuṭūrī (صَبْرُ أُسْقُوطَرِي) 'Güney Afrikanın güney doğu köşesinde yetişen sarısabırın bir türü' (KS 18b/9), *şabr-ı uskuṭūrī* (MŞ 141a/15), *şabr-ı sukūṭrī* (KMT 75a/5), *şabr-ı uskuṭūrī* (S 63b/5, MNHS 38b/6, T 32a/1) | ← A. *şabr+uskuṭūrā*.

şābūn (صَابُون) 'sabunotu, çöven, *saponaria officinalis*' (EM 24b/12, MŞ 162a/9, MNHS 100a/5, T 38a/7), *şābūn* (KMİB 79a/13) | ← A. *şābūn*.

raḳḳī şābūn (MŞ 162a/9), *şābūn suyu* (MNHS 100a/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

sād (سَاد) 'görmeyi engelleyen göz perdesi, ak su' (MNHS 132b/7) | ← *sādd*.

şad (صَدْع) 'kasta yer alan damarda dikey yırtılma ya da kopma' (MNHS 72a/6)

| ← A. *şad*.

şad èt- (MNHS 72a/6)

şadāḳat (صَدَاقَات) 'vefakarlık gösterme' (KMT 19a/12) | ← A. *şadāḳat+ < şadāḳah*.

şadef (صَدَف) 'sedef' (EM 25b/1, MNHS 83b/1, KMİB 17b/13, Y 179a/7)

| ← A. *şadaf*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

şādīḳ (صَادِق) 'sadakatli kimse' (Y 10b/9), 'doğru, gerçek' (MNHS 5a/2)

| ← A. *şādīḳ*.

şādīku 'l-*ḳavl* (MNHS 5a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir.

şādīk (صاديق) 'düzgün' (TM 35a/8) | ← A. *şādīk*.

şādīk ol- (TM 35a/8)

şādīkâne (صاديقانه) 'sadık olana yakışır tarzda' (TM 34b/13) | ← A.+F. *şādīk+âne*.

şādīkâne ol- (TM 34b/13)

şādir (صادِر) 'ortaya çıkma, meydana gelme' (EM 61b/9, KMT 18a/11, Y 20a/8)

| ← A. *şādir*.

şādir ol- (EM 61b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

şadr (صَدْر) 'göğüs' (S 23b/7) | ← A. *şadr*.

veca '-yı *şadr* (S 23b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şāf (صَاف) 'temiz, halis' (MŞ 184b/14, KS 9b/14, MNHS 2a/5) | ← A. *şāf*.

şāf ét- (MŞ 184b/14), *şāf-ı mür* (KS 49a/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

şafā (صَافَا) 'rahatlık, sakin olma' (K 1b/8, MNHS 129b/8) | ← A. *şafā* '.

şafā bağışla- (MNHS 129b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, ve *Muhabbet-nāme*'de geçmiştir.

sa'fe (سَعْفَه) 'kel, kellik' (EM 54b/7, MŞ 138b/12, KS 42a/4, KMT 9b/5, Y 227b/3,

MNHS 113a/8³⁶⁷, T 72a/10) | ← A. *sa'fa*.

aḳrāş-ı sa'fe (KS 51b/19), *bāb-ı sa'fe* (KS 51b/19)

şaf (صَف) 'sıra' (KMT 100a/10) | ← A. *şaff*.

şaf ét- (KMT 100a/10)

³⁶⁷ M.Ünal Şahin kelimeyi *se'afe* biçiminde okuyup 'konak, kepek' anlamını vermiştir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kısasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mi'rac-nâme*'de geçmiştir.

şāft (صافي) 'temiz, saf' (TM 7a/D, H 5b/11, EM 12a/4, KK 4b/04, MŞ 3b/1, KS 37b/7, K 19a/10, KMT 15a/2, KMİB 65a/11, Y 21a/5, MNHS 59a/6, T 4a/11) | ← A. *şāft*.

şāft ol- (TM 12a/4), *şāft kan* (TM 8b/D), *şāft ét-* (EM 12a/4), *şāft bal* (H 94a/11), *şāft mūm* (H 123b/8), *mürr-i şāft* (MŞ 165b/10), *şāft eyle-* (KMİB 65a/11), *şāft görin-* (MNHS 195a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kısasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

şāftiha (صَفِيحَه) 'enli nesnenin yüzü' (KMT 62b/1) | ← A. *şāftiha*.

şāftık (صَفِيْق) 'sık, yoğun, galiz' (MNHS 28a/2) | ← A. *şāftık*.

şāfil (تَوَلَّى) 'tortu, çökelti' (T 4a/12) | ← A. *şāfil*.

şāftilik (صَافِيْلِيْق) 'saflık, temizlik' (MNHS 64a/9³⁶⁸) | ← A.+T. *şāft+lık*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

şāfin (صَافِن) 'ayağın her bir yanındaki büyük damar' (TM 46a/D, H 16a/8, KMT 33a/12³⁶⁹, Y 36a/10) | ← A. *şāfin*.

şāfin tamar (TM 44a/2)

şāftsiyyā (ثَافِيسِيَّا) 'thapsia asclepium' (KS 48b/12) | ← A. *şāftsiyā* ← Gre.

şāftlık (صَافَلِق) 'temizlik, arılık' (TM 16b/D) | ← A.+T. *şāft+lık*.

şāfrā (صَفْرَا) 'eskiden beden yapısının esasını teşkil ettiği kabul edilen dört unsurdan biri' (TM 6b/6, H 6a/B, EM 11a/13, İ 3b/16, MŞ 2a/1, KS 1b/10, K 15b/12, KMT 13b/1, KMİB 5a/5, Y 34a/12, MNHS 11b/7, T 2a/5) | ← A. *şāfrā*.

³⁶⁸ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

³⁶⁹ Ali Haydar Bayat, kelimenin kökenine Yunanca demiştir.

göyinmiş şafrā (TM 7a/D), *aşıl şafrā* (TM 7b/2), *aşilsuz şafrā* (TM 7b/2), *kızıl şafrā* (TM 7b/D), *gerd şafrā* (TM 7b/D), *şafrā ğalib ol-* (TM 21a/9), *şafrā ısıtması* (TM 24a/D), *şafrā mizāclu* (TM 36a/D), *eyü şafrā* (TM 8b/1), *yavuz şafrā* (TM 8b/2), *şafrā ishāli* (H 89a/B), *hāliš şafrā* (H 124b/B), *şufül-ı şafrā* (H 7b/10), *şafrādan arıd-* (EM 11a/13), *acı şafrā* (KS 12b/5), *şaru şafrā* (KS 36b/15), *sevdāvi şafrā* (KS 39a/15), *mirre-i şafrā* (KMT 13b/3), *şafrā-yı tabī'ī* (KMT 14b/9), *şafrā-yı ğayr-i tabī'ī* (KMT 14b/13), *acı şafrā* (KMİB 31b/9), *şafrā ğalebesi* (MŞ 178a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şafrālu (صفرالو) 'safralı' (TM 40b/10, H 111b/2) | ← A.+T. *şafrā*' + lu.

şafrālu ol- (TM 40b/10)

şafrāsuz (صفراسز) 'safrasız' (H 109b/3) | ← A.+T. *şafrā*' + suz.

şafrāsuz ol- (H 109b/3)

şafrāwī (صفراوی) 'karaciğerin diğer organlardan fazla çalışmasından dolayı hırçın,

zayıf bir bünye ve mizaca sahip olan kimse' (EM 6b/11, MŞ 7a/3, KS 11b/19, S 4a/4, Y 67b/10, MNHS 35b/10), *şafrāyī* (KS 14a/18, T 2b/4), *şafrāwī* (KMİB 143b/5) | ← A. *şafrāwī*.

şafrāwī kişi (EM 6b/11), *şafrāyī mizāc* (KS 14a/18), *şafrāwī ısıtmalar* (T 2b/4)

şağab (صغاب) 'açlık' (H 68b/3³⁷⁰) | ← A. *şağab*.

şağīr (صغیر) 'küçük' (H 18a/12, MŞ 22a/1, Y 122a/8, MNHS 120b/4) | ← A. *şağīr*.

itrīfīl-i şağīr (H 18a/12), *nabz-ı şağīr* (KMT 57a/13)

şaḥābe (صحابه) 'hz. Muhammed'i sağlığında görmüş, sohbetlerine katılmış,

konusmuş olan kişiler' (TM 1b/7) | ← A. *şaḥāba*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*, *Kısasū 'l-Enbiyā*, *Mu 'inū 'l-Mürīd* ve *Mi 'rac-nāme*'de geçmiştir.

saḥc (سحج) 'bağırsağın mukoza zarının yaralanması, ülser olması' (H 90b/11,

EM 12b/1, Y 171b/4, T 55a/13), *saḥḥac* (MŞ 19a/12) | ← A. *saḥc*.

³⁷⁰ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *şağb* olarak okumuştur.

saḥc renci (H 90b/11), *saḥc ol-* (EM 12b/1), *saḥḥac-ı em'ā* (MŞ 19a/12),
saḥc eyle- (T 55a/13)

saḥk (سَحَق) 'ezmek' (EM 40b/13, MŞ 42b/9, KS 47a/13, KMİB 2a/10, S 16b/10,
Y 94b/12, MNHS 148a/3, T 77b/6) | ← A. *saḥk*.
saḥk ét- (EM 40b/13)

şāhib (صَاحِب) 'malik' (MŞ 57a/2, Y 141a/1, MNHS 193a/3) | ← A. *şāhib*.
şāhib-i lekva (Y 141a/1), *şāhib-i ma'rifet* (Y 2b/11), *şāhib-i illet*
(MNHS 193a/3), *şāhib-i maraḥ* (MNHS 5a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-Hakayık*
ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve
Hüsrev ü Şīrīn'de geçmiştir.

şahīḥ (صَحِيح) 'doğru' (TM 13a/D, MŞ 135a/4, KMT 6b/7, Y 220b/7, T 105b/1),
'sağlıklı' (MNHS 2a/10) | ← A. *şahīḥ*.
şahīḥ ol- (MNHS 2a/10), *şahīḥü'l-mizāc ol-* (MNHS 5a/3)
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran*
Tercümesi'nde karşımıza çıkmıştır.

şahīḥa (صَحِيحَة) 'doğru' (S 2a/4) | ← A. *şahīḥa*.
tedbīr-i ebdāne-i şahīḥa (S 2a/4)

sāhīl (سَاحِل) 'kıyı' (TM 36b/1), *sahil* (Y 107b/8) | ← A. *sāhīl*.
sāhīl yerler (TM 36b/1)

şahrā (صَحْرَا) 'kır, ova' (S 1b/2, KMİB 54a/15, Y 7a/12, MNHS 199b/7)
| ← A. *şahrā*.

şahrā-yı şamediyet (S 1b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de
geçmiştir.

sā'īye (سَاعِيَة) 'uçuk, nemle' (MNHS 112b/11) | ← A. *sā'īya*.
ğayr-ı sā'īye (MNHS 112b/12)

sāḳ (سَاق) 'baldır, incik' (MNHS 40b/2) | ← A. *sāḳ*.

şakabe (شَقَبَة) 'delik' (MNHS 65b/11) | ← A. *şakb*.

sām-ı ebraş (سَامَ أَبْرَاشَ) ‘büyük kertenkele’ (KMİB 143b/14) | ← A. *sāmmu+abraş*.

şameddiyyet (صَمَدِيَّة) ‘Allah’ın samed vasfına sahip olması durumu’ (S 1b/2)

| ← A. *şamadiyyat+ < şamadiyyah*.

şahrā-yı şamediyet (S 1b/2)

sakf (سَفْ) ‘evin tavanı’ (MŞ 3b/12, Y 7b/7, MNHS 31a/13, T 4b/11) | ← A. *sakf*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

sākıṭ (سَاقِط) ‘azalma’ (H 81b/3), ‘düşme’ (MŞ 4a/12, KS 8b/14, K 20b/7, Y 22b/13,

MNHS 5b/8, T 6a/4) | ← A. *sākıṭ*.

sākıṭ ol- (H 81b/3), *sākıṭ ét-* (MŞ 4a/12), *sākıṭ eyle-* (T 6a/4)

şākī (صَاقِي) ‘su dağıtan’ (Y 237b/10) | ← A. *şākī*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

şakīl (ثَقِيلٌ) ‘tartıda ağır gelen, ağır’ (MŞ 2b/13, S 7b/6, KMİB 7b/5, Y 172a/9,

MNHS 34a/2, T 3a/15) | ← A. *şakīl*.

şakīl ol- (MŞ 2b/13), *şakīl eyle-* (MŞ 4a/2)

sakīm (سَقِيمٌ) ‘hasta’ (MNHS 2a/10) | ← A. *sakīm*.

sākīn (سَاكِنٌ) ‘hareketsiz’ (TM 44b/15), *sākīn* ‘hareketsiz, durgun’ (KMT 93a/6,

Y 5b/5, T 20b/13) ‘acıısı dinmiş’ (H 6b/13, EM 16a/10, İ 4b/9, MŞ 16b/1, KS 3a/2, K 19a/3, KMİB 3a/4, MNHS 56a/1) | ← A. *sākīn*.

sākīn otur- (TM 44b/15), *sākīn dut-* (TM 41a/D), *sākīn ét-* (TM 47b/2), *sākīn eyle-* (TM 39a/3), *sākīn ol-* (TM 25a/4), *sākīn edici* (MNHS 56a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

sākīnlik (سَاكِنَلِك) ‘sakin olma durumu’ (TM 25b/D) | ← A.+T. *sākīn+lik*.

saḫmūniyā (سَقْمُونِيَا) ‘mahmude otu’ (TM 59a/13, H 74b/5, EM 36b/3, MŞ 38a/6,

KS 15a/14, S 56b/5, Y 137a/4, MNHS 37b/5, T 31a/15) | ← A. *saḫmūniyā*.

sakṭa (سَقَطَ) ‘düşme’ (MNHS 171a/5) | ← A. *sakṭa*.

şalābet (صَلَابَتٌ) ‘katılık, sertlik’ (EM 15a/11, S 3a/6, MNHS 30a/9) | ← A. *şalābat*+ < *şalābah*.

şalābetin gider- (EM 15a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

şalāh (صَلَاحٌ) ‘iyileşme’ (EM 25a/1, MŞ 80a/8, KS 24a/17, Y 16a/13, MNHS 69a/10, T 54b/7), *şılāh* (S 40a/8) | ← A. *şalāh*.

şalāha gel- (EM 25a/1), *şalāh getir-* (KS 24a/17)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

şalāhiyyet (صَلَاهِيَّةٌ) ‘iyileşme’ (MNHS 5a/4) | ← A. *şalāhiyyat*+ < *şalāhiyyah*.

şalāhiyyete getir- (MNHS 5a/4)

şalavāt (صَلَوَاتٌ) ‘hz. Peygamber’e saygı ifade etmek için okunan “Allah’ım efendimiz Muhammed’e ve onun dölüne döşüne salat ve selam olsun” anlamına gelen dua’ (MŞ 1b/2, İ 1b/7, K 1b/2, KMİB 1b/3, MNHS 1b/3, T 1b/2) | ← A. *şalavāt*.

şalavāt-ı bī-nihāyet (MŞ 1b/2), *şalavāt getir-* (KMİB 1b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Nehcü’l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mi’rac-nāme*’de geçmiştir.

sa’le (سَعْلَةٌ) ‘balgamdan kaynaklanan gözlü ur’ (TM 25a/D³⁷¹), ‘öksürük’ (MNHS 91b/4) | ← A. *sa’la*.

sa’leb (سَعْلَبٌ) ‘tilki’ (KMİB 64a/15) | ← A. *sa’lab*.

şālīl (سَالِيلٌ) ‘siğil, yumru, şiş’ (MNHS 111b/9, KS 41b/18) | ← A. *şālīl*.

şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ‘Allahın selamı onun üzerine olsun’ (TM 50b/4-5, KMT 2a/5, MNHS 3a/9) | ←

A. *şallā+allahu+‘alayhi+wa+sallam*.

şalīb (صَلِيبٌ) ‘sert’ (KMT 39b/6) | ← A. *şalīb*.

ğıṣā-yı şalīb (KMT 39b/6), *nabz-ı şalīb* (KMT 55b/5)

³⁷¹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *sel’a* biçiminde okumuştur.

şālih (صَالِح) ‘uygun, yarar’ (MŞ 16b/10, KS 12a/1, KMT 15a/6, T 11b/12)

| ← A. *şālih*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kıyasū’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

şālīs (ثَالِث) ‘üçüncü’ (İ 3a/6, T 87a/6) | ← A. *şālīs*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inū’l-Mürīd*’de geçmiştir.

salṭanatlu (سَلْطَنَاتْلُو) ‘zengin, gösterişli’ (MNHS 2a/1) | ← A.+T.*salṭanat*+*lu*.

salyār (سَلْيَار) ‘ağızdan akan tükürük’ (EM 45a/4) | ← A. ← Yun. *saliar*.

şamğ (صَمَغ) ‘zambak kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli’ (TM 54b/D,

H 12b/8, EM 12a/3, MŞ 162a/4, KS 21a/6, KMT 86a/11, S 46a/3, KMİB 26b/15, Y 78a/5, MNHS 83b/3, T 35b/16) | ← A. *şamğ*.

şamğ-ı ‘arabī (TM 54b/D), *şamğ-ı ‘arab* (KS 21a/6), *şamğu’l-baṭm* (MNHS 83b/3)

şamğ-ı ‘arabī (صَمَغ عَرَبِي) ‘Arap zambakı, *gummi arabicum*’ (TM 54b/D, EM 12a/3)

| ← A. *şamğ*+*‘arabī*.

şamğī (صَمَغِي) ‘zambak gibi olan’ (TM 6a/D) | ← A. *şamğī*.

sāmi ‘a (سَامِعِه) ‘işitme gücü’ (TM 20a/D, KMT 40b/8) | ← A. *sāmi ‘a*.

kuvvet-i sāmi ‘a (KMT 40b/8)

şāmin (ثَامِن) ‘sekizinci’ (T 81a/2) | ← A. *şāmin*.

el-bābū’ş-şāmin ‘aşere (T 81a/2)

şamur (صَمُر) ‘samurun postundan yapılmış kürk’ (MŞ 81b/5, Y 189a/3)

| ← A. *şammūr*.

şan ‘at (صَنَاعَتْ) ‘formül’ (EM 21a/5), ‘sanat’ (MNHS 3a/6, T 26a/9, MŞ 19a/6,

K 15a/12, Y 94a/2), ‘terkip’ (KMİB 13b/13) | ← A. *şan ‘at*+ < *şan ‘ah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasū’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

ehl-i şan ‘at (MNHS 174a/5)

şanā ‘at (صَنَاعَتْ) ‘sanat, ustalık, maharet’ (KMT 10b/10, MNHS 5a/12)

| ← A. *şinā ‘at*+ < *şinā ‘ah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

şanavber (صَنَوْبَر) ‘fıstık ve köknar içi olarak meyve veren çam ağacı’ (MŞ 143a/9, S 38a/11, KMİB 65b/1, MNHS 31a/3) | ← A. *şanawbar*.

şanavber yemişi (MŞ 143a/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

şandal (صَنْدَل) ‘sarımtırak renkli, çok dayanıklı, sert ve çok makbul bir odunu olan, çeşitli türlerden çıkan yağlı ve reçineli esanslar lavantacılıkta, sabunculukta kullanılan, Afrika, Endonezya ve özellikle Hindistan’da yetişen ağaç, *santalum album*’ (TM 60a/6, H 12a/12, EM 26a/6, MŞ 10b/5, KS 2b/5, KMT 124a/6, S 51b/9, KMİB 24b/9, Y 83a/13, MNHS 34a/3, T 5a/12) | ← A. *şandal* ← F. *sendel* ← Sanskritçe.

kızıl şandal (EM 26a/6), *ağ şandal* (H 69a/11), *şarāb-ı şandal* (MŞ 11b/12), *şandal-ı surh* (Y 38a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

şandaleyn (صَنْدَلَيْن) ‘iki sandal’ (MŞ 13a/14) | ← A. *şandalayn*.

şarāb-ı şandaleyn (MŞ 13a/14)

şandallu (صَنْدَلْلُو) ‘sandallı’ (KS 2b/10) | ← A. + T. *şandal+lu*.

şandallu şu (KS 2b/10)

şānī (ثَانِي) ‘ikinci’ (İ 2b/2, KS 41b/6, T 106a/4) | ← A. *şānī*.

cüz’-i şānī (KS 41b/6), *el-bābü’ş-şānī ‘aşer* (T 106a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

şāniye (ثَانِيَه) ‘ikinci’ (KS 38b/9) | ← A. *şāniya*.

maḳāle-yi şāniye (KS 38b/9)

şāni (صَانَع) ‘yaratan, Allah’ (H 1b/2) | ← A. *şāni*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

şar (صَرَع) ‘sara, tutarık, epilepsi’ (TM 40a/D, H 16b/1, EM 27b/10, MŞ 39a/7, KMT 7a/12, KMİB 4a/5, Y 23a/11, MNHS 202b/2) | ← A. *şar’a*.

şar’ renci (H 16b/1)

şarf (صَرْف) ‘harcama’ (KMT 138b/9, Y 1b/9) | ← A. *şarf*.

şarf-ét- (KMT 138b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şarîh (صَرِيح) 'açık' (S 49b/11) | ← A. *şarîh*.

şarîh ol- (S 49b/11)

sa 'ter (سَعْتَر) 'kekik cinsinden güzel kokulu bir ot, zater' (H 72a/8, EM 35a/11,

MŞ 18a/15, Y 141a/7, MNHS 43a/10, T 85a/11), *şa 'ter* (H 9a/4) | ← A.

sa 'tar.

sa 'ter şuyı (T 85a/11)

saṭḥ (سَطْح) 'bir şeyin dışta olan yüzü' (MNHS 7b/11) | ← A. *saṭḥ*.

şavāb (صَوَاب) 'doğru' (KS 17b/9, Y 36a/2, MNHS 169b/13) | ← A. *şavāb*.

şavāb ol- (KS 17b/9), *ilāc-ı şavāb* (MNHS 169b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mi'rac-nāme*'de geçmiştir.

şavāblu (صَوَابْلُو) 'faydalı' (MNHS 71b/13) | ← A.+T. *şavāb+lu*.

şavāblurak (صَوَابْلُورَقْ) 'faydalıca' (MNHS 69b/13) | ← A.+T. *şavāb+lurak*.

şavt (صَوْت) 'ses' (KS 6b/17) | ← A. *şawt*.

sa 'y (سَعْي) 'çalışma, çalışıp çabalama' (KS 7a/15, KMT 2a/11, MNHS 5a/10)

| ← A. *sa 'y*.

sa 'y ét- (KS 7a/15), *sa 'y eyle-* (MNHS 5a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

şayf (صَيْف) 'yaz mevsimi' (KMT 66b/6) | ← A. *şayf*.

sāyil (سَائِل) 'akan, akıcı' (MNHS 6b/11) | ← A. *sā'il*.

sāyir (سَائِر) 'başka, diğer' (K 24a/5, Y 20a/4) | ← A. *sā'ir*.

şāyim (صَائِم) 'ince bağırsağın on iki parmak bağırsağı ve kıvrım bağırsak arasında

kalan orta bölümü, boş bağırsak, *jejunum*' (TM 15b/9, H 86a/2, KMT 30b/4)
| ← *ṣā'im*.

ṣāyim bağarsuḳ (TM 43b/2), *me'ā-yı ṣāyim* (KMT 30b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

sāzec (ساذج) '*cinnamomum nitidum*'um yaprakları' (S 16b/8, MNHS 75a/6)

| ← A. *sāzac*.

sāzac-i hindī (S 16b/8)

sebeb (سبب) '*sebepe, uç*' (TM 2b/8, H 1b/2, EM 57b/1, MŞ 1b/5, KS 2b/15, K 1b/7,

KMT 14a/6, Y 1b/10, MNHS 151b/13, T 1b/13) | ← A. *sabab*.

sebeb ol- (K 2a/3), *sebeb-i fā'ili* (KMT 15a/4), *sebeb-i mādī* (KMT 15a/4),
sebeb-i şūrī (KMT 15a/4), *sebeb-i ḡāyī* (KMT 15a/5), *sebeb-i aşliyye* (KMT
49b/4), *sebeb-i sābıkıyye* (KMT 49b/4), *sebeb-i faşd* (Y 34a/7), *sebeb-i qarīb*
(MNHS 151b/13), *sebeb-i maḥz* (MNHS 128a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve
Atabetü'l-Hakayık'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*,
Kıyasü'l-Enbiyā, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır*
Arası Kuran Tercümesi ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye
kadar olan) geçmiştir.

sebeb-i aşliyye (سَبَبِ أَصْلِيَّة) '*gerçek sebep*' (KMT 49b/4³⁷²) | ← A. *sabab*+ '*aşliyya*.

sebeb-i sābıkıyye (سَبَبِ سَابِقِيَّة) '*önceki sebepler*' (KMT 49b/4)

| ← A. *sabab*+*sābıkıyya*.

sebebsüz (سَبَبِ سِز) '*sebebi olmayan*' (TM 27a/5), سببیسوز (H 70b/2)

| ← A.+T. *sabab*+*süz*.

sebel (سبل) '*göze inen, görüşü dumanlı ve bulanık hâle getiren perde, dumanlı ve*
bulanık görme hastalığı, pannus' (TM 46a/D³⁷³, H 32a/1, KMT 7b/10, MNHS
148b/7, T 81a/8), *seble* (Y 145b/11) | ← A. *sabal*.

ṣāhib-i sebel (MNHS 148b/7), *sebel renci* (TM 47b/D), *sebel ağrısı* (TM
47b/D)

sebellü (سَبَلُّو) '*sebel hastalığı olan*' (MNHS 148b/8) | ← A.+T. *sabal*+*lū*.

³⁷² Yazmada *sebeb-i ve aşliyyesi* biçiminde geçer.

³⁷³ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *seyl* olarak okuyup '*şiddetli baş ağrısı*' demiştir.

sebīl (سَبِيلٌ) ‘yol’ (MNHS 162b/3) | ← A. *sabīl*.

sebīl-i istizhār (MNHS 162b/3), *sebīl-i tereşşuh* (MNHS 177a/3)

secde (سُجْدَةٌ) ‘Allah’ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve onu

ululamak maksadıyla toplamda yedi yerin yani alın, iki el ayaları, dizler ve iki ayak kemiklerini yere degecek duruma getirme’ (MŞ 45b/13, KMT 72b/6) |

← A. *sacda*.

secdeye var- (MŞ 45b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

sed (سَدٌّ) ‘engel’ (MNHS 10b/8) | ← A. *sadd*.

sed eyle- (MNHS 10b/8)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

seder (سَدْرٌ) ‘hararetten gözün mütehayyir olması’ (H 22a/10, MŞ 34a/13,

MNHS 47b/1) | ← A. *sadar*.

seder renci (H 22a/10), *seder-devvār* (MNHS 47b/1)

sefer (سَفَرٌ) ‘yolculuk’ (H 21b/8, KS 10a/3, Y 26a/12) | ← A. *safar*.

sefer ét- (H 21b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, İbni Mühennā Lügati, Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

sefercel (سَفَرَجَلٌ) ‘ayva’ (MŞ 7b/12, KMT 98a/2, KMİB 116a/13, Y 94a/4, T 10b/14)

| ← A. *safarcal*.

rubb-ı sefercel (MŞ 165b/13), *dühnü’s-sefercel* (KMİB 116a/13), *şarāb-ı sefercel* (T 10b/14)

sefercelī (سَفَرَجَلِيّ) ‘ayvaya ait’ (MŞ 7b/3, Y 84a/6) | ← A. *safarcalī*.

şarāb-ı sikencübīn-i sefercelī (MŞ 7b/3), *müşhil-i sefercelī* (MŞ 88a/9)

sefūf (سُفُوف) ‘gubar olmuş’ (KS 5a/15, S 81b/4) | ← A. *saḫūf*.

seḫā (سَخَا) ‘el açıklığı, cömertlik’ (İ 2a/1) | ← A. *saḫā*.

seḫāb (سَحَاب) ‘bulut’ (MNHS 162a/10) | ← A. *saḫāb*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

sehl (سَهْل) ‘kolay’ (KMT 22a/6, Y 68a/5, T 42b/16), *sehl* (EM 56b/12, MŞ 33b/11, S 8b/1, MNHS 7a/8) | ← A. *sahl*.

sehl geç- (EM 56b/12), *sehl dut-* (MŞ 33b/11), *sehlü’l-ḥareket* (MNHS 7a/8), *sehl ol-* (MNHS 131b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

sehelce (سَهْلَجَه) ‘kolayca’ (MNHS 7a/11, KMİB 9a/2) | ← A.+T. *sahl+ca*.

seḫer (سَخَر) ‘tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit’ (MŞ 11a/10, KS 20a/8, K 18b/3, KMT 69b/2) | ← A. *saḫar*.

seḫer vakti (KS 20a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

seher (سَهَر) ‘uykusuzluk’ (MŞ 34a/5, T 34b/7), *sehir* (T 43a/14) | ← A. *sahar*.

seherī (سَهْرِي) ‘uykusuzluğa ait’ (MNHS 151a/6) | ← A. *saharī*.

ḥummā-yı yevm-i seherī (MNHS 151a/6)

sehdī (سَهْدِي) ‘başın derisinin delik delik olması şeklinde görülen ve deliğin içinde sarı su olan bir tür kellik hastalığı’ (MŞ 139b/8) | ← A. *sahdī*.

sehmī (سَهْمِي) ‘sağ ve sol paryetal kemikler arasındaki sutura’ (MNHS 22b/5) | ← A. *sahmī*.

sehv (سَهْو) ‘sehiv, unutarak yapılan hata’ (MNHS 3a/3) | ← A. *sahw*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

seḫālet (سَخَالَتْ) ‘ağır olma, ağırlık’ (EM 23a/14) | ← A. *saḫālat*.

seḳālet ol- (EM 23a/14)

seḳanḳūr (سَقَنْوَر) ‘scincus officinalis’ (MŞ 104a/5³⁷⁴, KMT 118b/4, S 29a/5)

| ← A. *saḳanḳūr*.

seḳanḳūr tozı (KMT 119a/6)

sekbīnec (سَكْبِينَج) ‘it gözü, sek bine, *ferula scowitziana*’ (H 37a/6, EM 20a/11, KMT 120b/11, S 31a/1, MNHS 74a/13), *sekbinec* (Y 43a/7) | ← A. *sakbīnac*.

ḥabb-ı sekbīnec (KMT 120b/11)

selīṭa (سَلِيطَة) ‘musallat olan’ (İ 3a/6) | ← A. *salīṭa*.

sekr (سَكْر) ‘sarhoşluk’ (KMİB 29a/14) | ← A. *sakr*.

sekte (سَكْتَة) ‘inme, felç’ (TM 29b/D, H 22a/B, EM 13b/15, MŞ 24b/14,

KMT 7a/13³⁷⁵, S 44a/11, KMİB 18a/5, Y 20a/13, MNHS 25b/12) | ← A. *sakta*.

sekte renci (H 22a/B), *sekte ol-* (KMİB 18a/5)

sel ‘a (سَلْعَة) ‘ur, yağ uru’ (MNHS 104a/1), sel ‘ (T 91b/7) | ← A. *sal ‘a*.

sel ‘ ol- (T 91b/7)

selām (سَلَام) ‘sağlam, dokunulmamış, eksiklikten ve kusurdan uzak olmak’ (TM 1b/6, Y 1b/12) ← A. *salām*.

‘aleyhi ‘s-selām (Y 1b/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

selāmet (سَلَامَت) ‘tehlikeden uzak olma’ (EM 33a/5, MŞ 132b/1, Y 59b/6,

MNHS 50b/13) | ← A. *salāmat+* < *salāmah*.

selāmet geç- (EM 33a/5), *selāmet ol-* (MNHS 50b/13)

³⁷⁴ Zafer Önler, kelimenin kökenine Grekçe demiş ve anlamını ‘timsah’ olarak vermiştir.

³⁷⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘kalp durması’ anlamını vermiştir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

selâfîn (سَلَاطِين) 'sultanlar' (KMT 2a/13) | ← A. *salāfîn*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

selc (سَلَج) 'kar' (KMİB 65a/5) | ← A. *šalc*.

selef (سَلَف) 'önce geçen' (TM 29b/D) | ← A. *salaf*.

selesü'l-bevl (سَلَسُ الْبَوْل) 'idrarını tutamama' (H 98a/1, EM 17b/4, MŞ 102b/4, K 2a/11, KMT 113a/11, KMİB 42a/1, Y 124a/11), *seles-i bevl* (KMT 111b/5), *selesil bevl* (S 56a/5) | ← A. *salas+al+bawl*.

selh (سَلَح) 'yüzme, soyma' (TM 22b/D, MNHS 140b/9) | ← A. *salh*.

selhü'l-ef'î (سَلْحُ الْاَفْعِي) 'yılan kavı' (MNHS 82b/2) | ← A. *salh+af'î*.

selhü'l-hayye (سَلْحُ الْحَيَّة) 'yılanın soyunduğu kavı, eski derisi' (KMİB 2a/9) | ← A. *salh+al+hayya*.

selîha (سَلِيخَه) 'soyulmuş kabuk denilen bir çeşit bitki' (H 81a/10, MŞ 169a/2, KS 19a/6, KMT 104b/9, KMİB 32a/10, Y 85b/3, MNHS 48b/8, T 33b/13), *selîhâ* (S 53a/6) | ← A. *selîha*.
kuşûru'l-selîha (KS 48a/6)

selîm (سَلِيم) 'sağlam olma' (H 2b/4, Y 71a/7) | ← A. *salîm*.

selîm ol- (H 2b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

sellem (سَلَّمَ) 'Allah ona selamet versin' (İ 1b/8, K 5a/3) | ← A. *sallam*.

sem (سَم) 'zehir' (MŞ 148b/12, KS 2b/2, KMT 46b/10, KMİB 11a/3) | ← A. *samm*.

semm-i muṭlaḳ (KMT 46a/10), *sem katıl-* (KMİB 11a/3)

semâ (سَمَاء) 'gökyüzü' (Y 52a/5) | ← A. *samâ*.

semmiye (سَمِّيَّة) 'zehirli olma' (S 14a/11) | ← A. *sammiyya*.

keyfiyyet-i semmiye (S 14a/11)

semmī (سَمِّي) ‘zehirli’ (KMT 46b/9, KS 2b/2) | ← A. *sammī*.

devā-yı semmī (KMT 46b/9)

sem (سَمْع) ‘işıtme’ (KMT 18b/10, S 15a/7, T 79a/2) | ← A. *sam* ‘.

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

semūm (سَمُوم) ‘sam yeli’ (TM 25b/D, Y 54b/7) | ← A. *samūm*.

semūm yeli (TM 25b/D)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

semūm (سَمُوم) ‘zehirler’ (MŞ 150b/10) | ← A. *sumūm*.

semūr (سَمُور) ‘samur’ (KMİB 96b/8), *semmūr* (Y 23a/5) | ← A. *sammūr*.

senā (سَنَا) ‘tekrar tekrar övmek’ (İ 1b/1) | ← A. *senā* ‘.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mi’rac-nāme* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

senderūs (سَنْدَرُوس) ‘santrak, sandalus, sandarus, *callitris quadrivalvis*’ (MŞ 42b/3,

Y 169b/11, MNHS 44a/2) | ← A. *sandarūs*.

senūn (سَنُون) ‘dişleri misvaklayacak şey’ (MŞ 52a/10³⁷⁶), *sünūn* (T 84b/16)

| ← A. *sanūn*.

sereṭān (سَرَطَان) ‘yenirce denen hastalık, kanser, akile’ (TM 25a/D, H 122b/1,

EM 55a/14, MŞ 171a/13, KS 2a/16, KMT 10a/2, S 81a/3³⁷⁷, KMİB 62a/9, Y 218a/4, MNHS 80a/12, T 93a/8) | ← A. *saraṭān*.

sereṭān ol- (T 93a/8)

sereṭān (سَرَطَان) ‘yengeç’ (İ 5a/6, KMİB 147a/2) | ← A. *saraṭān*.

sereṭān-ı nehrī (سَرَطَانِ نَهْرِ) ‘ırmak yengeci’ (KMİB 146a/11)

| ← A. *saraṭān+nahrī*.

sereṭān-ı baḥrī (سَرَطَانِ بَحْرِ) ‘deniz yengeci’ (KMİB 147a/4, MNHS 82a/9),

saraṭān-ı baḥrī (Y 253b/3) | ← A. *saraṭān+baḥrī*.

³⁷⁶ Zafer Önler, kelimeyi *sünūn* şeklinde okumuştur.

³⁷⁷ Ferhat Kurban kelimeyi *serṭān* okuyup yengeç hastalığı demiştir.

serḥadd (سَرْحَدّ) ‘hudut’ (MNHS 22b/7) | ← F.+A.ser+ḥadd.

serḥas (سَرْحَسْ) ‘eğrelti otu, *nephrodium filix-mas*’ (EM 29a/12, MŞ 90b/4, T 60a/3³⁷⁸), *sereḥis* (KMİB 145a/14) | ← A. *sarḥas*.
ḥabb-ı serḥas (MŞ 90b/4)

serḥas-ı rūmī (سَرْحَسْ رُومِی) ‘eğreltiotu’ (EM 39a/7) | ← A. *serḥas+rūmī*.

serī (سَرِیغ) ‘hızlı’ (EM 57a/4, MŞ 75b/3, KMT 55a/10, S 5a/4, MNHS 36a/1, T 3a/16) | ← A. *sarī*.
serī ol- (MŞ 75b/3), *nabz-ı serī* (KMT 55a/10), *serī’u’l-ḥazm* (S 5a/4)

serīd (سَرِید) ‘tirit, ufanmış ekmek’ (MŞ 97a/1) | ← A. *ṣarīd*.

serīd ét- (MŞ 97a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

sermaḳ (سَرْمَق) ‘kara pazı, koyun sarmaşığı’ (KS 4b/9), *sermuḳ* (KMT 110a/2) | ← A. *sarmaḳ*.

serṣām (سَرْسَام) ‘başın içinde ya kandan ya da safradan kaynaklanan; kandan olduğunda belirtisinin yüzün ve gözlerin çok kızıl olup dil üstünün iri, nabzın güçlü, idrarın koyu ve kızıl olması, burundan kan akması ve sözünün karıştırmasıyken; safradan olursa yüz renginin, gözlerin ve dilin sarı, nabzının sık sık atması, idrarının yeşil renkli olması, uyuyamaması aklının bir gelip bir gitmesi şeklinde belirtilen bir hastalıktır³⁷⁹, (EM 28b/6, KMT 7a/10, Y 60a/7, MNHS 173a/3, T 19b/10³⁸⁰) | ← A. *sarsām*.

serṣām illeti (EM 44a/10), *serṣām-ı bārid* (Y 133a/12)

sevāb (سَوَاب) ‘iyi ve güzel davranışlar karşısında Allah tarafından verilen mükafat’ (S 2b/2) | ← A. *ṣawāb*.

sevāb-ı uhrevī (S 2b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

³⁷⁸ Onur Yıldırım kelimenin kökenine Farsça demiştir.

³⁷⁹ Hastalığın tanımında Edviye-yi Müfrede’den yararlanılmıştır.

³⁸⁰ Onur Yıldırım kelimenin kökenine Farsça demiştir.

sevād (سَوَاد) ‘yazı’ (EM 1b/8) | ← A. *sawād*.

sevāda getir- (EM 1b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

sevāhil (سَوَاهِل) ‘sahiller’ (Y 249a/3), *sevāhil* (MNHS 2a/11) | ← A. *sawāhil*.

sevdā (سودا) ‘eskiden beden yapısının esasını teşkil ettiği kabul edilen dört unsurdan biri’ (TM 6a/D, H 6a/B, EM 61b/12, İ 5b/11, MŞ 2a/1, KS 1b/11, K 17a/1, KMT 14a/7, KMİB 11a/6, Y 58a/3, MNHS 46a/6, T 2a/5) | ← A. *sawdā*.

ekşi sevdā (TM 7a/4), *māzulu sevdā* (TM 7a/5), *şıvuk sevdā* (TM 7b/D), *aşıl sevdā* (TM 8a/2), *aşısız sevdā* (TM 8a/2), *koyu sevdā* (TM 8a/9), *acı sevdā* (TM 8b/D), *şör sevdā* (TM 8b/D), *sevdā ısıtması* (TM 24a/D), *sevdā mizāclu* (TM 36a/D), *eyü sevdā* (TM 8b/1), *yavuz sevdā* (TM 8b/2), *sevdā gāliblığı* (H 6a/B), *sevdā ehli* (EM 61b/12), *göyünmüş sevdā* (H 114b/3), *humma-yı sevdāviyye* (MŞ 117b/2), *sevdā olmak* (KS 2a/17), *sevdā toğurucu* (KS 41a/17), *sevdā edici* (KS 46a/7), *sevdā-yı ishāl ét-* (K 17a/1), *sevdā-yı tabī’i* (KMT 14a/12), *göyner sevdā* (KMT 14a/13), *sevdā-yı gayr-i tabī’i* (KMT 14b/13), *mirre-i sevdā* (KMT 43a/10), *kara sevdā* (KMİB 11a/6), *sevdā-yı muhrıka* (Y 101a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şirîn* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

sevdāvi (سَوْدَاوِي) ‘hüzünlü, melankolik’ (EM 8b/9, MŞ 2a/12, KS 17a/11,

KMT 78b/5, Y 58b/3, MNHS 16a/4, T 2b/7), *sevdāvi* (KS 39a/15), *sevdāyi* (KMİB 29a/15) | ← A. *sawdāwī*.

sevdāvi maraz (MŞ 2a/12), *verem-i sevdāvi* (MŞ 157a/5), *‘ilel-i sevdāvi* (MŞ 41a/13), *sevdāvi hılṭ* (KS 26b/4), *sevdāvi şafrā* (KS 39a/15), *hılṭ-ı sevdāvi* (KS 17a/11), *sevdāvi ol-* (KMT 78b/5)

sevīk (سَوِيْق) ‘kavut’ (KMİB 57a/8) | ← A. *sawīk*.

sevīkī (سَوِيْقِي) ‘kavuta benzer’ (KMT 62b/10³⁸¹) | ← A. *sawīkī*.

³⁸¹Ali Haydar Bayat, kelimeyi *sıvayıkī* biçiminde okuyup ‘idrarın incelenmesindeki hallerden biri’ diye anlam vermiştir.

sevret (سورت) ‘şiddet’ (K 14a/3³⁸²) | ← A. sawrat+ < sawrah.

seylān (سيلان) ‘akma, akıntı’ (MŞ 105b/3), *seyelān* (KMT 15b/10, MNHS 66a/1)

| ← A. sayalān.

seylān-ı menī (MŞ 105b/3), *seyelān èt-* (MNHS 66a/1), *seyelān ol-* (MNHS 80b/7)

seyl (ثِيل) ‘ayrık otu’ (KMİB 66a/11) | ← A. sīl.

seyrān (سيران) ‘gezme’ (TM 38b/9) | ← A. sayrān.

seyyāl (سَيَّال) ‘akan, akıcı’ (KMT 13a/6) | ← A. sayyāl.

seyyāre (سَيَّارَه) ‘gezegen’ (MNHS 20b/1) | ← A. sayyāra.

seyyāre-yi mütehayyire (MNHS 20b/1)

seyyid (سيد) ‘ulu, mihter ve ser-gerde kişiye denir’ (K 1b/8, KMT 2a/4)

| ← A. sayyid.

seyyid-i şakaleyn (KMT 2a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

sedāb (سذاب) ‘sedef otu, sazab otu, *ruta graveolens*’ (H 9a/4, EM 43a/11, İ 4a/7,

MŞ 8a/2, KMT 114b/2, S 34a/9, KMİB 115b/14, MNHS 8a/13, T 11a/5),

sedāb (K 13b/3), *sezāb* (Y 43a/10) | ← A. sazāb.

yaş sezāb (KMT 114b/2), *sezāb şuyı* (KMT 85a/6), *sezāb yabrağı* (KMT 97b/7), *sezāb yağı* (KMT 88b/5), *dühnü’s-sezāb* (KMİB 115b/14)

şidk (صدق) ‘doğruluk’ (K 1b/8) | ← A. şidk.

menba’u ş-şidk (K 1b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

şifāk (صَفَاك) ‘kasıkta kıl biten derinin altında olan yufkaca olan deriye denir, zar gibidir’ (MNHS 65a/12) | ← A. şifāk.

şifat (صِفَات) ‘hâl ve vasıf’ (TM 12a/12, EM 45a/4, MŞ 114a/10, KS 18a/16, Y 135b/9,

³⁸² Muhammet Yelten, kelimeyi *sūrat* biçiminde okumuştur.

MNHS 19a/11), ‘formül’ (EM 44b/6, MŞ 39a/8, KMT 99b/12, KMİB 3b/11, T 81b/15) | ← A. *şifat*+ < *şifah*.

şifatu ol- (EM 45a/4), *şifat-ı tılā* (MŞ 91a/12), *şifat-ı süfûf* (MŞ 110a/5), *şifat-ı devā-yı āhīrī* (KS 44a/2), *şifat-ı devā* (KS 47b/15), *şifat-ı akrāş-ı ‘unşul* (Y 110a/13), *şifat-ı akrāş-ı ender* (Y 110b/9), *şifat-ı akrāş-ı rāsen* (Y 166a/5), *şifat-ı aşanasıyā-yı bözörk* (Y 183a/12), *şifat-ı ayāric-ı faykarā* (Y 162b/7), *şifat-ı belādūr-i şagīr* (Y 122b/13), *şifat-ı cevāriş* (Y 161a/2), *şifat-ı cevāriş-i calīnūs* (Y 123a/6), *şifat-ı cüllāb* (Y 92a/3), *şifāt-ı cüllāb-ı sāde* (Y 91b/13), *şifat-ı devā’ü’l-kerkemilde* (Y 121b/10), *şifat-ı devā’ü’l-kerkemişagīr* (Y 122a/8), *şifat-ı devā’ü’l-misk* (Y 159b/13), *şifat-ı devā-yı diger* (Y 170a/2), *şifat-ı devā-yı mücerreb* (Y 145a/4), *şifat-ı devāyī* (Y 181a/3), *şifat-ı edviyye* (Y 141a/13), *şifat-ı envā’ı hūkneler* (Y 44b/2), *şifat-ı fandādīkūn* (Y 162b/3), *şifat-ı ferfiyūn* (Y 199b/2), *şifat-ı fulinyā-yı rūmī* (Y 120b/12), *şifat-ı fulūniyā-yı pārsī* (Y 121b/1), *şifat-ı gevāriş* (Y 171a/7), *şifat-ı gevāriş-i ‘ūd* (Y 163b/5), *şifat-ı ḥandīkūn* (Y 163a/1), *şifat-ı ıtrafīl-i şagīr* (Y 161b/3), *şifat-ı ıtrafīl* (Y 178b/1), *şifat-ı ıtrafīl-i şāhtere* (Y 223b/7), *şifat-ı issi müfferih* (Y 160b/3), *şifat-ı istihrāc-ı belādūr* (Y 125b/3), *şifat-ı kelkelanc* (Y 190a/2), *şifat-ı kemmūn* (Y 162a/2), *şifat-ı kızıl merhem* (Y 227a/2), *şifat-ı kurş-ı af’ī* (Y 111a/7), *şifat-ı kurş-ı bermeki* (Y 223b/11), *şifat-ı kurş-ı gül* (Y 162b/10), *şifat-ı kurş-ı irsā* (Y 185a/1), *şifat-ı zimādı* (Y 128b/4), *şifat-ı zürūr* (Y 235a/7), *şifat-ı şāf-ı kāfūriye* (Y 143b/12), *şifat-ı şāf-ı şumāk* (Y 144a/12), *şifat-ı şerbet-i sebūk* (Y 212a/10), *şifat-ı şifā-yı beryevmā* (Y 143a/6), *şifat-ı terkīb* (Y 165b/7), *şifat-ı terkīb-i iksirin* (Y 235a/11), *şifat-ı tiryāk-ı berşa ‘işā-yı meşhūr-ı müsta ‘mel* (Y 120a/10), *şifat-ı tiryāk-ı erba ‘a* (Y 114a/12), *şifat-ı zerūr-ı sipīd* (Y 144a/8), *şifat-ı yaķu* (Y 144a/2), *şifat-ı yasū’l-bütūn* (Y 145b/11), *şifat-ı zerūr-ı aşgar* (Y 143b/8), *şifat-ı zimad* (Y 182a/3), *şifat-ı saġar* (Y 82b/1), *şifat-ı seczīnā* (Y 200b/11), *şifat-ı sefercelī* (Y 176a/12), *şifat-ı sezāb yaġı* (Y 192a/10), *şifat-ı sikencübīn* (Y 75a/9), *şifat-ı sikencübīn-i rāsenī* (Y 99a/2), *şifat-ı sikencübīn-ı sāde* (Y 84b/7), *şifat-ı sinūn* (Y 151b/12), *şifat-ı süfūf* (Y 165a/3), *şifat-ı sürme* (Y 146a/9), *şifat-ı şāf* (Y 205a/6), *şifat-ı şāf-ı aķmer* (Y 143b/4), *şifat-ı şāf-ı ebyāz* (Y 143a/12), *şifat-ı ḥab* (Y 165b/4), *şifat-ı ḥabb-ı ayāric* (Y 137a/3), *şifat-ı ḥabb-ı ġārīkūn* (Y

157a/12), *şifat-ı habb-ı laṭīf* (Y 31a/3), *şifat-ı habb-ı muḳıl* (Y 179b/12), *şifat-ı habbū'l-mu'ten* (Y 140b/5), *şifat-ı habbū's-şabr* (Y 141b/8), *şifat-ı habbū's-si'āl* (Y 155b/2), *şifat-ı huḳne-yi mutavaşşita* (Y 45a/11), *şifat-ı huḳne-yi nerm* (Y 44b/12), *şifat-ı huḳne-yi ḥādde* (Y 45b/10), *şifat-ı ruḡan-ı 'aḳreb* (Y 195a/5), *şifat-ı maṭbūḥ* (Y 30b/12), *şifat-ı merhem* (Y 252b/4), *şifat-ı merhem-i bāselīkūn* (Y 230a/13), *şifat-ı merhem-i dāḥilyūn* (Y 218b/12), *şifat-ı merhem-i jengār* (Y 235b/10), *şifat-ı meyfahṭe* (Y 89b/4), *şifat-ı müferriḥ* (Y 135a/4), *şifat-ı müferriḥ-i mu'tedil* (Y 160a/6), *şifat-ı müferriḥ-i serd* (Y 158b/4), *şifat-ı nuḳū'-ı helīle* (Y 74a/2), *şifat-ı nuşḍāru* (Y 125b/11), *şifat-ı perverde-yi hısrım* (Y 146a/3), *şifat-ı ma'cūn-ı felāsife* (Y 124a/6), *şifat-ı ma'cūn-ı ḥazāyinī* (Y 193a/7), *şifat-ı ma'cūn-ı ḥıyārşember* (Y 212a/13), *şifat-ı ma'cūn-ı ḳufā* (Y 154b/9), *şifat-ı ma'cūn-ı mübeddili'l-mizāc* (Y 140a/13), *şifat-ı ma'cūn-ı müşhil* (Y 134b/6), *şifat-ı ma'cūn-ı necāḥ* (Y 135a/11), *şifat-ı ma'cūn-ı sencerniyā* (Y 134a/1), *şifat-ı ma'cūn-ı temrī* (Y 176a/7), *şifat-ı ma'cūn-ı erbelās* (Y 175a/8), *şifat-ı ma'cūn-ı zirāvend* (Y 157a/8), *şifat-ı ma'cūn-ı r-rāḥat* (Y 174b/13), *şifat-ı mahān-ı ıtrıfıl* (Y 241a/2), *şifat-ı maşṭakī yaḡı* (Y 161b/11), *şifat-ı ḳurş-ı kakü nec* (Y 191a/4), *şifat-ı ḳurş-ı kehrübā* (Y 191b/3), *şifat-ı ḳurş-ı rivend* (Y 182a/6), *şifat-ı ḳurş-ı ṭabāşır* (Y 132b/9), *şifat-ı ḳurş-ı t-ṭīn* (Y 156a/10), *şifat-ı kühl* (Y 253a/11), *şifat-ı lāzūk* (Y 38b/8), *şifat-ı leyyān* (Y 124b/7), *şifat-ı lu'ūḳ-ı ḡārīkūn* (Y 155a/3), *şifat-ı lu'ūḳ-ı kerneb* (Y 155a/12), *şifat-ı lu'ūḳ toḡmı* (Y 155a/10), *şifat-ı ma'cūn* (Y 145b/6), *şifat-ı ma'cūn-ı enfa'* (Y 119b/12), *şifat-ı ḥabbu mükeyyif-i āfyon* (T 81b/15), *şifat-ı ḥabbu's-su'āl* (T 82b/8), *şifat-ı şufūfa* (T 83a/10), *şifat-ı sūtūn* (T 83b/7), *şifat-ı muḡlāb* (T 81a/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Mi'rac-nāme*'de geçmiştir.

şifāt (صفات) 'sıfatlar' (TM 53a/2, MNHS 19a/11) | ← A. *şifāt*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

şifatla- (صِفَاتُ) 'bir şeyin hâl ve vasfını belirleme' (KS 41b/3) | ← A. + T. *şifat+la-*.

şıfatlu (صِفَاتْلُو) ‘sıfatlı’ (KS 12b/7, MNHS 44b/7) | ← A. + T. *şifat+lu*.

şığar (صَغَر) ‘küçüklük’ (MNHS 194a/6) | ← A. *şığar*.

şığār (صَغَار) ‘küçük olma’ (Y 80a/4) | ← A. *şığar*.

şihhat (صِحَّتْ) ‘sağlık’ (MŞ 1b/4, KS 10b/17, K 6b/10, KMT 6a/4³⁸³, Y 40a/8, MNHS 4a/5, T 1b/7), *şihat* (KMİB 66a/7) | ← A. *şihhat+* < *şihhah*.

hıfz-ı şihhat (MŞ 1b/4), *devām-ı şihhat-ı ayn* (MŞ 43a/8), *şihhatda ol-* (K 6b/10), *şihhat bul-* (K 9a/5), *şihhat-i beden* (MNHS 4a/5), *istikāmet-i şihhat* (EM 59a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*, *Kısasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

şıkl (ثِقْل) ‘ağırlık, yük’ (TM 13a/D, EM 15b/2, MŞ 3b/2, Y 173b/11) | ← A. *şıkl*.

şikli ez- (EM 15b/2), *şıkl ol-* (MŞ 3b/2)

şıklāb (صِقْلَاب) ‘slav’ (TM 21a/6, KS 8b/19) | ← A. *şıklāb*.

şıklāb eli (TM 21a/6)

şiklet (ثِقْلَتْ) ‘ağırlık, yük’ (Y 161a/10, MNHS 47a/9) | ← A. *şiklat+* < *şiklah*.

şinā at (صِنَاعَت) ‘ustalık, maharet’ (TM 2a/11) | ← A. *şinā at+* < *şinā ah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyā*’da karşımıza çıkmıştır.

şinā i (صِنَاع) ‘tabii olmayan’ (KS 24b/13) | ← A. *şinā i*.

şann-ı şinā i (KS 24b/13)

şinf (صِنْف) ‘kategori’ (KMT 12b/4, Y 17b/13) | ← A. *şinf*.

şinf-ı mu ayyen (KMT 12b/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*’te karşımıza çıkmıştır.

şinfī (صِنْفِي) ‘kategoriye ait’ (KMT 12a/12) | ← A. *şinfī*.

mu tedil-i şinfī (KMT 12a/12)

sır (سِر) ‘gizli tutulan şey’ (KMİB 59a/9) | ← A. *sirr*.

şirāṭ (صِرَاط) ‘yol’ (K 1b/5) | ← A. *şirāṭ*.

³⁸³ Ali Haydar Bayat, *şihha* şeklinde okumuştur.

şırāt-ı müstakim (K 1b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

şırf (صرف) 'katışksız' (H 69b/5, EM 29a/6, KMT 60b/2, S 29b/7, Y 6b/13,

MNHS 71b/2, T 62a/5) | ← A. *şırf*.

şırf ol- (EM 29a/6), *şırf süci* (H 19b/3)

şırfrak (صِرْفَرَق) 'sade' (EM 57b/7) | ← A.+T. *şırf+rağ*.

sibistān (سِبِسْتَان) 'sebesten erik, *cordia myxa*' (KMT 73b/4³⁸⁴, MNHS 38a/10)

| ← A. *sabistān*.

siḡl (ثَغْل) 'posa' (EM 23a/13, MŞ 19a/4, KMT 14a/12), *siḡl* (Y 43b/6)

| ← A. *ṣūḡl* / *ṣiḡl*.

ṣiḡlin bırağ- (EM 23a/13)

siḡne (سِغْنَه) 'kılık' (KMT 20a/1³⁸⁵) | ← A. *saḡna*.

siḡr (سِغْر) 'büyü' (K 18b/10, KMİB 75b/14) | ← A. *siḡr*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

sikencübīn (سِكْنَجِيْن) 'balla sirkenin karışımı olan, harareti kesen, safrayı söndüren ekşi şerbet' (H 38a/5, EM 5b/11, MŞ 7b/3, Y 10b/4), *sikencibīn* (MŞ 7a/2), *sikencübīn* (MNHS 36a/8) | ← A. *sikencubīn* ← F. *sirkengebīn*.

sikencübīn-i büzūr (EM 52a/4), *sikencübīn-i 'unşulī* (MŞ 39a/13), *sikencübīn-i 'asel* (Y 32a/12), *sikencübīn-i rūmmānī* (Y 83b/2), *sikencübīn-i sāde* (Y 83a/1), *sikencübīn-i sefercelī* (Y 84a/6), *sikencübīn-i sefrehukī* (Y 161a/12)

sil (سِل) 'verem' (EM 19b/3, KMT 8a/10, KMİB 56b/13, Y 23a/10) | ← A. *sill*.

silāḡ (سِلَاغ) 'silah' (MNHS 5b/4) | ← A. *silāḡ*.

³⁸⁴ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *sebistān* biçiminde okumuştur.

³⁸⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeye 'derinin elastikiyeti' anlamını vermiştir.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

silâhdâr (سِلَاحُ دَار) 'silahları koruyan ve bakımını yapan kişi' (MNHS 5b/5)
| ← A.+F.*silāḥ*+*dār*.

silâḥhâne (سِلَاحُ خَانِه) 'silahların saklandığı yer' (MNHS 4b/7) | ← A.+F.*silāḥ*+*hâne*.

silsile (سِلْسِلَه) 'soy, zincir' (MNHS 4a/9) | ← A. *silsila*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

silḳt (سِلْقَى) 'pancar rengindeki sidik' (TM 29b/D) | ← A. *silḳt*.

simid (سِمِدْ) 'halka şekline getirilen beyaz un hamurunun fırında çıtır hâle getirilinceye kadar pişirilmesiyle elde edilen susamlı veya susamsız yiyecek' (KS 33a/9), *simîd* (KMİB 6a/2) | ← A. *samîd* ← Yun. *simigdalî*.

simsim (سِمْسِم) 'susam' (EM 23b/9, MŞ 8a/2) | ← A. *simsim*.

sinn (سِن) 'yaş, diş' (KMT 20b/2) | ← A. *sinn*.
sinnu'n-nümûd (KMT 20b/2), *sinnu'l-vuḳūf* (KMT 20b/6), *sinnü'l-kühûliyye* (KMT 20b/10), *sinnü'l-şeyḥūḥe* (KMT 20b/13)

sināmekî (سِنَامَكِي) 'sinameke, baklagillerden sıcak bölgelerde yetişen, yaprağı müşhil olarak kullanılan, sarı çiçekli, otsu bitki' (H 116b/4, EM 54b/4³⁸⁶, S 57a/4, Y 2a/12), *sināymekkî* (MŞ 9a/5, T 31b/9), *sināmekkî* (MŞ 180a/9, KMT 135a/9), *senā-yî mekkî* (KS 18b/4) | ← A. *sinā*+*makkî*.

sirācu'l-ḳuṭrāb (سِرَاجُ الْفُطْرَاب) 'hüngürük kökü, adam kökü, insan kökü, abdüs selam otu, kan kurudan, haciler otu, *mandragora officinarum*' (KMİB 147a/8) | ← A. *sirāc*+*al*+*ḳuṭrāb*.

sirāyet (سِرَايَتْ) 'geçme, bulaşma' (MŞ 60b/10, KS 36b/10, MNHS 195b/6)
| ← A. *sirāyat*+ < *sirāyah*.

sirāyet ét- (MŞ 60b/10), *sirāyet eyle-* (MNHS 195b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

şirmūn (ثِرْمُون) 'kaynar su' (EM 13a/14) | ← A. **şirmūn*.

³⁸⁶ Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, kelimeyi Farsça olarak kaydetmişlerdir.

sitte (سِئَة) ‘altı’ (KMT 6a/5, Y 7b/12, T 79a/3) | ← A. *sitta*.

zarūriyyāt-ı sitte (KMT 6a/5), *sitte-yi ‘aşeri* (Y 7b/12), *sitte-yi zarūriyye* (Y 4b/3)

şoḥbet (صُحْبَت) ‘söyleşmek’ (MŞ 109b/4, MNHS 18a/7) | ← A. *şuḥbat*+ < *şuḥbah*.

şoḥbet ét- (MŞ 109b/4), *şoḥbet eyle-* (MNHS 18a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*’de geçmiştir.

şūf (صُوف) ‘yün ve ince tiftik ipliğinden dokunmuş, yıkanıp fırınlanmış sertçe, ince yünlü kumaş’ (EM 21a/14, KMİB 54a/8) | ← A. *sūf*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divanü Lugatı’t-Türk*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

sū’āl (سُؤَال) ‘soru’ (MNHS 118b/10) | ← A. *su’āl*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

su’āl (سُعَال) ‘öksürük’ (T 2b/8) | ← A. *su’āl*.

subūr (سُبُور) ‘sivilceler, şişler’ (MŞ 135a/7) | ← A. *subūr*.

sū’-i mizāc (سُوءِ مِزَاج) ‘kötü mizaç’ (EM 53a/7, KS 8a/10, KMT 45a/13),

sū’u’l-mizāc (KMT 44b/2, Y 59a/1, MNHS 69a/4) | ← A. *sū’+mizāc*.

su’d (سُود) ‘kırk boğum, uzun sad’ (H 41b/7, MŞ 54b/4, KMİB 149a/4, MNHS 45b/2, T 85b/13), *sa’d* (KS 48a/6) | ← A. *su’d*.

şudā (صُدَاغ) ‘baş ağrısı’ (EM 43b/1, MŞ 32a/6, KMT 7a/9, MNHS 70b/9, T 42b/5) | ← A. *şudā*.

şudā’-ı ḥārre (MŞ 33a/6)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

şudūr (صُدُور) ‘göğüsler, kalpler’ (MNHS 30b/3) | ← A. *şudūr*.

şufūf (سُفُوف) ‘toz hâlindeki ilaç’ (H 90a/7, EM 34b/7, MŞ 169a/12, K 13a/2, KMT 126b/12, T 56a/2) | ← A. *şufūf*.

şufûf *êt-* (EM 34b/7), *hayz indirici şufûf* (H 101b/B), *belit şufûfi* (H 98a/B), *efîmûn şufûfi* (H 90b/11), *günlük şufûfi* (H 96a/9), *nârdeng şufûfi* (H 90a/11), *sûrincân şufûfi* (109b/B), *igde şufûfi* (H 90a/8), *terkîb-i şufûf* (MŞ 169a/12), *şifat-ı şufûf* (MŞ 110a/5)

suhûlet (سُهُولَت) ‘kolaylık’ (KS 18b/16) | ← A. *suhûlat*+ < *suhûlah*.

suht (سُحْت) ‘gayrimeşru’ (KMT 2b/1³⁸⁷) | ← A. *suht*.

şukbe (تُقْبَه) ‘delik’ (MNHS 183b/3) | ← A. *şukba*.

şukûf (سُقُوف) ‘sakfın çoğulu’ (İ 5b/14) | ← A. *şukûf*.

sû’u’l-hazm (سُوءُ الْهَضْم) ‘sindirim bozukluğu’ (MŞ 176a/12) | ← A. *sû’+al+ hazm*.

sû’u’l-hey’eti’l-a’zâ’i’l-aliyye (سُوءُ الْهَيْئَةِ الْأَعْضَاءِ الْأَلْيَةِ) ‘birleşik organların sağlıklı olmaması’ (MNHS 13a/2) | ← A. *sû’+al+hay’at+al+’a’zâ’+al+’aliyya*.

sû’u’l-kinye (سُوءُ الْقِنْيَةِ) ‘kaşeksi, ileri derecede zayıflık’ (MŞ 79b/9, S 68b/10), *sû’-i kinye* (MŞ 178a/5) | ← A. *sû’+al+kinya*.

sû’u’l-mizâcu’l-a’zâ’i’l-basîta (سُوءُ الْمِزَاجِ الْأَعْضَاءِ الْبَسِيطَةِ) ‘bütün organların mizacının uygun olmaması’ (MNHS 12b/12-13) | ← A. *sû’+al+mizâc+al+’a’zâ’+al+basîta*.

şukûṭ-ı kuvvet (سُقُوطُ قُوَّةٍ) ‘kuvvetten düşme’ (EM 61b/8) | ← A. *şukûṭ+kuwwat*.

şulb (صُلْب) ‘katı’ (EM 57a/5, MŞ 123b/7, S 50b/6³⁸⁸, Y 219a/5, MNHS 32a/13) | ← A. *şulb*.

şulb ol- (MŞ 123b/7), *şulb-ı gıṣā* (MNHS 32a/13)

şulbe (صَلْبِه) ‘gözün katı olan tabakası’ (TM 16a/9) | ← A. *şulba*.

şulbiyye (صَلْبِيَّة) ‘gözün ardındaki damarla dolu tabakasına verilen isim’ (TM 16b/D, MNHS 62a/12) | ← A. *şulbiyya*.

şulbiyyet (صُلْبِيَّةٌ) ‘katılık, sertlik’ (EM 57a/6) | ← A. *şulbiyyat*+ < *şulbiyyah*.

şulbraḳ (صُلْبَرَقٌ) ‘daha sert’ (MNHS 23b/13) | ← A.+T. *şulb+raḳ*.

sulṭān (سُلْطَانٌ) ‘hükümdar’ (İ 1b/11, K 3b/11, Y 221b/10, MNHS 4b/5) | ← A. *sulṭān*.
sulṭānū’l-meşāyih (K 3b/11)

³⁸⁷ Ali Haydar Bayat, kelimeye ‘menbuş ağacı’ anlamını vermiştir.

³⁸⁸ Ferhat Kurban, kelimeye ‘omurga kemiği’ anlamını vermiştir.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nâme*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitikler (1477'ye kadar olan) ile Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

şūm (ثوم) 'sarımsak' (KMİB 65a/8) | ← A. *šūm*.

sumāk (سماق) 'antep fıstığıgiller familyasından, kuzey ve güney yarı kürenin ılıman bölgelerinde yüz elliye yakın türü bulunan, çoğu zehirli, kabuğu hekimlikte, yaprakları boyacılık ve dericilikte kullanılan ağaç veya ağaççık, *rhus*' (TM 54b/D, MŞ 4b/1, S 46b/3, KMİB 8b/12, MNHS 58b/6), *summāk* (H 48a/6, KS 29b/1, KMT 86a/10), *şumaq* (Y 52b/13) | ← A. *summāk*.

dānesüz summāk (H 48a/11), *summāk şuyı* (KMT 86a/10), *summāk aşı* (KMT 112a/6), *summāk müzevveresi* (KMT 100a/2), *summāk kabı* (MNHS 58b/6)

sumne (سمنه) 'yaban şeh-danesi' (KMİB 73b/12) | ← A. *sumna*.

habbu's-sumne (KMİB 73b/12)

sumsum (سُْمْسُْم) 'kişniş' (KS 51b/12) | ← A. *simsim*.

sumsumānī (سُْمْسُْمَانِي) 'susam çekirdeğimsi kemik' (KMT 22b/6) | ← A. *samsamānī*.

izām-ı sumsumānī (KMT 22b/6)

şunī (صنِي) 'doğal olmayan' (Y 238a/13) | ← A. *şun ī*.

sūre (سوره) 'Kuran-ı Kerim'in 114 bölümünün her biri' (Y 106a/13) | ← A. *sūra*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Mirac-nâme*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

su'ūt (سُعُوط) 'buruna çekme' (EM 47a/8, MNHS 69b/8), *su'ūd* (MŞ 168b/7)

| ← A. *su'ūt*.

su'ūt eyle- (EM 47a/8), *su'ūd ét-* (MŞ 168b/7)

şūret (صُورَت) 'biçim, şekil' (H 1b/3, TM 5a/7, KS 25a/7, KMİB 2a/6, Y 108a/5),

'yüz, çehre' (EM 18b/14, MŞ 146b/14, KMT 58a/5, MNHS 110b/7) | ← A.

şūrat+ < şūrah.

adamuñ şūreti (EM 18b/14), *kemāl-i şūret* (MNHS 110b/7), *nağş-ı şūret-i insān* (MNHS 19a/6), *şūret-i ferzend* (MNHS 6b/6), *şūret-i maḥsūsāt* (MNHS 29b/11-12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*, *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi'rac-nāme*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Cevāhirü'l-Esdāf* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir.

şūrī (صُورِي) 'surete ait, suretle ilgili, formel' (KMT 15a/4) | ← A. *şūrī*.
sebeb-i şūrī (KMT 15a/4)

sūs (سُوس) 'meyan kökü' (MŞ 166b/5, KS 37b/13, KMT 105b/7, S 46a/5, KMİB 147a/1, T 31b/11) | ← A. *sūs*.
'ırk-ı sūs (MŞ 166b/5), *sūs yaprağı* (KS 37b/13), *rubbu's-sūs* (KMT 105b/7)

şuver (صُور) 'suretler, şekiller' (KMT 18b/13) | ← A. *şuwar*.
şuver-i maḥsūse (KMT 18b/13)

sübāt (سُبَات) 'koma' (EM 32b/9, MŞ 16a/3), 'uyku' (KS 29a/4) | ← A. *subāt*.
sübāt tevellüd et- (EM 32b/9)

südde (سُدَّة) 'vücudun bir bölümünde görülen tutukluk, tıkanıklık, emboli' (TM 30a/1, EM 45a/12, İ 5b/15, MŞ 6a/4, KS 16b/8, S 11a/3, KMİB 5b/5, Y 21a/5, MNHS 26b/7, T 8b/3) | ← A. *sudda*.
südde ol- (TM 30a/1), *südde eyle-* (TM 37a/D), *süddeleri aç-* (TM 60b/6), *südde-i tāmme* (EM 45a/12)

südr (سُدْر) 'çogan otu' (EM 13b/14) | ← A. *sudr*.

süfl (سُفْل) 'aşağı' (KMİB 113b/8) | ← A. *süfl*.

süflī (سُفْلِي) 'aşağılık' (S 1b/4) | ← A. *süflī*.
ecsām-ı süflī (S 1b/4)

süfūdī (سُفُودِي) 'kafatasındaki bir kemik adı' (MNHS 22b/6) | ← A. *saffūdī*.

süheyl (سُهِيل) 'güney yarım kürede yer alan büyük ve parlak bir yıldız, *canopus*' (KMİB 71a/8) | ← A. *suhayl*.
süheyl yıldızı (KMİB 71a/8)

sühūnet (سُحُونَت) 'sıcaklık' (S 54a/5) | ← A. *suhūnat* + < *suhūnah*.

sükker (سُكَّر) ‘şeker’ (MŞ 7a/2, S 35b/5, Y 10a/3, MNHS 82a/11)

| ← A. *sukkar* ← F.

sükkerü’l- ‘uşr’ (MNHS 82a/11)

sükün (سُكُون) ‘durma’ (TM 61a/2, KMT 48a/13, Y 23b/11) | ← A. *sukün*.

süküt (سُكُوت) ‘susma’ (Y 3b/10) | ← A. *sukūt*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

sülāfe (سُلَافَه) ‘şarap’ (TM 36b/4) | ← A. *sulāfa*.

sülāk (سُلَاق) ‘dişeti, dil ve gözdeki yara, çıban’ (MNHS 91a/3) | ← A. *sülāk*.

sulāmiyyāt (سُلَامِيَّات) ‘parmak kemikleri’ (KMT 24a/13) | ← A. *sulāmiyyat*.

Süleymānī (سُلَيْمَانِي) ‘süleyman’a ait’ (MŞ 162b/15, KS 18b/19) | ← A. *sulaymānī*.

süleymānī şeker (KS 18b/19)

sulūl (سُلُول) ‘siğil’ (MNHS 91a/12) | ← A. *su’ulūl*.

sülüṣ (سُلُث) ‘üçte bir’ (H 93a/7, MŞ 90b/7, KS 46b/13, S 68b/4, Y 253b/4, T 60a/7)

| ← A. *suluṣ*.

sulṣān (سُلْصَان) ‘üçte bir’ (MŞ 113b/8) | ← A. *suluṣān*.

ṣümün (سُْمُن) ‘sekizde bir’ (MŞ 90b/7, T 60a/7) | ← A. *ṣumun*.

sünnet (سُنَّت) ‘adet’ (K 3a/13) | ← A. *sunnat*+ < *sunnah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

sünnet (سُنَّت) ‘erkeklerde penis başını örten ve koruyan üstderinin bir kısmının veya tamamının kesilip atılması böylece penis başının açıkta kalmasını sağlamaktır, bazı islam toplumlarında kadınlarda da icra edilir, hıtan’ (KMİB 23b/14) | ← A. *sunnat*+ < *sunnah*.

sünnet ol- (KMİB 23b/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

sür‘at (سُرْعَت) ‘hızlılık, hız’ (EM 57a/4, KMT 119b/13, S 70a/10, Y 116a/9)

| ← A. *sur‘at*+ < *sur‘ah*.

sür'atu'l-inzāl (KMT 119b/13), *sür'at-i inzāl* (S 70a/10)

sürūr (سُرُور) 'sevinç' (EM 63a/11, Y 182b/2) | ← A. *surūr*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

Ş

şa'bān (شعبان) 'kameri ayların sekizincisi' (Y 256b/10) | ← A. *şa'bān*.

Kelime ilk olarak Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

şāfi (شافى) 'iyileştirici' (K 12a/13, T 89a/7) | ← A. *şāfi*.

şāfi bul- (K 4a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb*'te karşımıza çıkmıştır.

şāhid (شاهد) 'görme' (MNHS 173a/6) | ← A. *şāhid*.

şāhid ol- (MNHS 173a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

şāhiḳ (شَاهِق) 'yüksek, yüce' (KMT 54b/10) | ← A. *şāhiḳ*.

nabz-ı şāhiḳ (KMT 54b/10)

şahm (شحم) 'iç yağı' (H 6b/8, MŞ 39a/5, KS 26a/17, KMT 79a/10, Y 77a/7,

MNHS 84a/12, T 79a/2), *şahm* (S 45a/1) | ← A. *şahm*.

şahm-ı hanḳal (H 6b/8), *şahm-ı hanḳal* (Y 77a/7), *şahmu'l-ef'ī* (MNHS 84a/12), *şahm-ı mā'un* (T 79a/2), *şahm-ı duccāc* (T 79a/3)

şahm-ı hanḳal (شَحْمُ حَنْطَل) 'Ebū cehl karpuzunun çekirdeklerinden hariç içinde olan eti' (MŞ 39a/5, H 6b/8), *şahm-ı hanḳal* (Y 77a/7) | ← A. *şahm+hanḳal*.

habb-ı şahm-ı hanḳal (MŞ 127a/6)

şahmiye (شَحْمِيَّة) 'iç yağı, yağlı' (KS 41a/14) | ← A. *şahmiyya*.

şahş (شخص) 'kişi' (H 18b/2, KMT 12a/11, Y 18a/2, MNHS 197a/5) | ← *şahş*.

beḳā-yı şahş (KMT 16a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şahşî (شخصى) 'kişiyle ilgili' (TM 6a/D, KMT 12b/8) | ← A. *şahşî*.

mu 'tedil-i şahşî (KMT 12b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şâ'ir (شاعر) 'şiir söyleyen veya şiir yazan kişi' (MNHS 2b/12) | ← A. *şâ'ir*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

şa'îr (شعير) 'arpa' (MŞ 78a/2, T 59a/1) | ← A. *şa'îr*.

mâ'ü ş-şa'îr (MŞ 78a/2)

şa'îre (شعيرة) 'arpacık' (Y 144b/7, MNHS 84a/11) | ← A. *şa'îra*.

şa'îre-yi tahaccür (MNHS 84a/11)

şak (شاق) 'yarık' (T 91b/10) | ← A. *şak*.

şakākūl (شَقَاقُول) 'yabani havuç, *pastinaca sekakul*' (EM 24a/8, MŞ 104a/5,

KMT 118b/3, S 29a/5, Y 43a/9, T 61a/11), *şakākūl* (KMİB 70b/6) | ← A. *şakākūl*.

şakāyık (شَقَايِق) 'gelincik çiçeği' (KS 48b/13) | ← A. *şakā'ik*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şakāyiku'n-nu mān (شَقَايِقُ النُّعْمَانِ) 'gelincik çiçeği, a. *coronaria*' (MŞ 152b/10,

KMİB 73a/3, T 71a/5) | ← A. *şakā'ik+al+nu mān*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

şakīka (شَقِيقَة) 'yarım baş ağrısı, migren' (TM 40a/D, H 12b/1, EM 40b/7, MŞ 36b/5,

KMT 72a/12, S 80b/7, KMİB 93b/14, Y 106b/13, MNHS 33b/5) | ← A. *şakīka*.

şakīka ağrısı (H 12b/B)

şām (شام) 'Mekke ve Medine'nin kuzeyi' (TM 54b/D, KS 30a/6, Y 103a/8, MNHS 164a/4, T 62b/11) | ← A. *şām*.

şām sakızı (TM 54b/D), *ısfahān şām alması* (KS 30a/6), *şām fistuğu* (Y 22a/4), *şām ağacı* (MNHS 164a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nâme* ve *Cevâhirü'l-Esdâf*'ta karşımıza çıkmıştır.

şāmī (شامی) 'şam'a ait' (H 63b/12, KS 34a/5, Y 152a/1, T 84b/14) | ← A. *şāmī*.

şāmī keçi boynuzu (H 63b/12), *şāmī sırça* (H 52a/4), *şāmī tût* (H 48a/6), *şāmī alma* (KS 34a/5), *zücâc-ı şāmī* (84b/14)

şāmil (شامل) 'içine alan' (KS 7b/16, KMT 77b/9) | ← A. *şāmil*.

şān (شان) 'vasıf' (KS 9b/4) | ← A. *şān*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şa'r (شعر) 'kıl' (S 72a/4, MNHS 90b/13) | ← A. *şa'r*.

şa'ru'l-ucûz (S 72a/4), *şa'ru'z-zâ'id* (MNHS 90b/13)

şarāb (شراب) 'üzümnden ve üzüm şirasından üretilen mayalı ve alkollü içki'

(TM 8b/4³⁸⁹, İ 3a/2, KMİB 2b/11, Y 11a/2), 'şurup' (H 76b/B, EM 13a/5, MŞ 5b/7, KS 3a/13, K 21a/7, KMT 10b/4, KMİB 3b/13, T 64b/12) ← A. *şarāb*.

benefşe şarābı (EM 13a/5), *şarāb-ı reyḥānī* (EM 60b/9), *şarāb-ı maḡsûl* (EM 60b/10), *şarāb-ı ḥummāz* (H 69a/4), *alma şarābı* (H 69a/4), *şarāb-ı uşûl* (H 85a/9), *ayva şarābı* (H 91b/9), *bādrenbūya şarābı* (H 70a/5), *erük şarābı* (H 93b/9), *koruk şarābı* (H 123a/6), *nār şarābı* (H 76b/9), *nîlûfer şarābı* (H 28a/4), *sūsen şarābı* (H 58a/10), *zūfā şarābı* (H 66b/B), *encîr şarābı* (H 92b/7), *ḥaşḥāş şarābı* (H 57b/4), *sirkengübîn şarābı* (H 84b/6), *tatlu erük şarābı* (H 12b/10), *temürhindî şarābı* (H 125a/6), *datlu alma şarābı* (H 90b/9), *tût şarābı* (H 55a/6), *şarāb-ı besfāyic* (MŞ 5b/7), *şarāb-ı kışr-ı aşl-ı hindübā* (MŞ 7b/2), *şarāb-ı lîmûn* (MŞ 7b/2), *şarāb-ı verd-i tarî* (MŞ 7b/2), *şarāb-ı tuffāḥ* (MŞ 7b/2), *şarāb-ı nîlûfer* (MŞ 7b/2), *şarāb-ı sikencübîn-i rummān* (MŞ 7b/3), *şarāb-ı sikencübîn-i sefercelî* (MŞ 7b/3), *şarāb-ı benefsec-i mükerrer* (MŞ 8b/1), *şarāb-ı temr-i hindî* (MŞ 8b/11), *şarāb-ı rîbās* (MŞ 8b/12), *şarāb-ı hısrım* (MŞ 8b/12), *şarāb-ı koruk* (MŞ 8b/12), *şarāb-ı unnāb* (MŞ 8b/12), *şarāb-ı ās* (MŞ 8b/13), *şarāb-ı iccāş* (MŞ 9b/5), *şarāb-ı efsentîn* (MŞ 78a/10), *şarāb-ı uşuḥudūs* (MŞ 10a/2), *şarāb-ı ḥarîr*

³⁸⁹ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

(MŞ 10a/14), *şarāb-ı lisānū 's-sevr* (MŞ 10a/14), *şarāb-ı şandal* (MŞ 11b/12), *şarāb-ı rāsen* (MŞ 12b/9), *şarāb-ı encübār* (MŞ 13a/15), *şarāb-ı şandaleyn* (MŞ 13a/14), *şarāb-ı lisānū 'l-hamel* (MŞ 13a/15), *şarāb-ı 'ineb* (MŞ 180b/10), *şarāb-ı rummāneyn* (MŞ 127b/10), *şarāb-ı leymūn* (KS 3b/12), *şarāb-ı reyhān* (KS 46b/18), *armud şarābı* (K 21a/7), *hayva şarābı* (K 20b/6), *benefşe şarābı* (K 19a/13), *gül şarābı* (K 19a/2), *ķara şarāb* (KMT 140b/8-9), *mey-bih şarābı* (KMT 98a/1), *raķıķ şarāb* (KMT 133b/12), *şulu şarāb* (KMT 120a/5), *şarāb-ı zebībī* (KMT 119b/4), *ķatlu şarāb* (KMT 105a/1), *şarāb-ı verd* (KMİB 6b/11), *şarāb-ı benefşe-yi sūkkeri* (Y 207b/5), *şarāb-ı besfāyic-i müdebbir* (Y 102b/2), *şarāb-ı besfāyic-i sāzlec* (Y 102a/10), *şarāb-ı dinār* (Y 97a/2), *şarāb-ı emlec* (Y 101b/9), *şarāb-ı enār* (Y 85b/13), *şarāb-ı encibār* (Y 97a/5), *şarāb-ı encibār-ı sāde* (Y 98a/12), *şarāb-ı encīr* (Y 84a/2), *şarāb-ı fūṭinec* (Y 103a/7), *şarāb-ı gül* (Y 211a/2), *şarāb-ı ḥaşḥāş* (Y 89a/9), *şarāb-ı ḥaşḥāş-ı sāde* (Y 89b/9), *şarāb-ı helīle* (Y 83a/8), *şarāb-ı hindübā* (Y 102a/1), *şarāb-ı ḥummāz* (Y 83a/13), *şarāb-ı hūyī* (Y 102b/9), *şarāb-ı ḥasek* (Y 100b/2), *şarāb-ı ḥummāz* (Y 83a/6), *şarāb-ı 'ırķı's-sūs-i müdebbir* (Y 103a/11), *şarāb-ı 'inebü 's-şaleb* (Y 83b/4), *şarāb-ı ķāküinec* (Y 84a/3), *şarāb-ı līmūn* (Y 83a/6), *şarāb-ı lisānū 'l-hamel* (Y 100a/8), *şarāb-ı mersin* (Y 83b/7), *şarāb-ı meyh* (Y 94a/10), *şarāb-ı miyve* (Y 94b/6), *şarāb-ı mübārek* (Y 104a/7), *şarāb-ı müferriḥ* (Y 103b/8), *şarāb-ı müskīr* (Y 17b/4), *şarāb-ı müşk* (Y 83a/12), *şarāb-ı na 'na* (Y 84a/7), *şarāb-ı nār* (Y 161a/12), *şarāb-ı nilūfer* (Y 193b/13), *şarāb-ı persiyāvuşān* (Y 102a/6), *şarāb-ı sāde* (Y 89b/6), *şarāb-ı şaftī-i ḥoşbūy* (Y 94b/7), *şarāb ét-* (MNHS 55b/10), *eski şarāb* (MNHS 44a/7), *eski üzüüm şarābı* (MNHS 103b/2), *issi şarāb* (MNHS 107a/13), *ķābız şarāb* (MNHS 123a/11), *līmōn şarābı* (MNHS 39b/5), *üzüüm şarābı* (MNHS 41a/7), *şarāb-ı rummān-ı ḥāmız* (T 64b/12), *şarāb-ı sefercel* (T 10b/14), *şarāb-ı verd-i ezrār* (T 12a/14), *şarāb-ı verd-i mükerrer* (T 12a/15), *şarāb-ı ezrār* (MŞ 100a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*, *Kıyasū 'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü 'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şirīn* ve *Mu 'inü 'l-Mürīd*'de karşımıza çıkmıştır.

ša 'rī (شعري) 'kılcal' (TM 7b/4, KMT 62a/11) | ← A. *ša 'rī*.

şart (شَرَطُ) 'koşul' (TM 4a/12, MŞ 2b/14, KMT 72a/1, MNHS 72a/7, T 3a/15)

| ← A. *şart*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Mu'inü'l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde karşımıza çıkmıştır.

şatru'l-gıbb (شَطْرُ الْغَيْبِ) 'safra ile balgamin müteaffin olduğu, bir gün olup bir gün olmayan sıtma türü' (EM 56b/12, MŞ 120a/10, KS 25a/9, KMT 144b/3, Y 211a/7, T 63b/9) | ← A. *şatru+al+ gıbb*.

şatru-ı gıb (KS 25a/9)

şavķ (شَوْق) 'ışık' (KMT 48a/8) | ← A. *şawķ*.

güneş şavķı (KMT 48a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şāzine (شَاذِنَه) 'kan taşı' (MŞ 64a/6) | ← A. *şāzinac*.

şeb (شَب) 'nışadıra benzer buruk bir tadı olan, alkali minarallerin, amonyum, demir, alüminyum, krom gibi metallerin sulfatlarından meydana gelen antiseptik madde' (TM 37a/D, EM 40b/15, MŞ 13b/1, KS 3a/17, KMT 115b/13, S 58a/5, KMİB 139b/2, MNHS 55b/3, T 47a/6) | ← A. *şabb*.

şeb şuyu (TM 37a/D), *şeb ma'deni* (TM 37a/D), *şebb-i yemānī* (S 58a/5), *şeb-i yemenī* (MNHS 55b/3)

şebāb (شِبَاب) 'gençlik' (Y 1b/4) | ← A. *şabāb*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de karşımıza çıkmıştır.

şebekiyye (شَبَكِيَّة) 'retina, gözün en içteki ağimsı tabakası' (TM 16a/10, MNHS 62a/7)

| ← A. *şabakiyya*.

şebis (شَبِثْ) 'dere otu' (KS 35a/14) | ← A. *şibş*.

şec (شَجْ) 'baş yarma' (KMT 2b/8³⁹⁰) | ← A. *şac*.

şecer (شَجَر) 'ağaç' (KMİB 119b/13) | ← A. *şacar*.

³⁹⁰ Ali Haydar Bayat, kelimenin anlamına 'hırs' demiştir.

dühnü 'ş-şecerü 'l-maştakī (KMİB 119b/12-13)

şecer-i enbiyā (شَجَرُ أَنْبِيَا) ‘peygamber ağacı’ (EM 54a/8) | ← A. *şacar+anbiyā*.

şeceretü 'l-gār (شَجَرَةُ الْغَارِ) ‘defne ağacı’ (EM 17a/6, MŞ 66a/5) | ← A. *şacar+al+gār*.

şefakat (شَفَقَتْ) ‘şefkat’ (KMT 2b/5) | ← A. *şafaḳat*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*’te geçmiştir.

şeffāf (شَفَّاف) ‘ışığı içinden geçirdiği için arkasındaki cisimlerin net olarak görülmesine engel olmayan, saydam’ (KS 43a/12, KMİB 74b/10, MNHS 63a/8) | ← A. *şaffāf*.

şefḳat (شَفَقَتْ) ‘şefkat’ (Y 128a/5) | ← A. *şafḳat+ < şafḳah*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Kıyasü 'l-Enbiyā*, *Mi 'rac-nāme*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mu 'inü 'l-Mürīd*’de arşımıza çıkmıştır.

şehādet (شَهَادَت) ‘işaret’ (TM 28a/4, Y 150a/11, MNHS 103b/12) | ← A. *şahādat+ < şahādah*.

şehādet barmağı (TM 28a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Kıyasü 'l-Enbiyā* ve *Mu 'inü 'l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

şehd (شَهْد) ‘bal’ (MNHS 115a/1) | ← A. *şahd*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü 'l-Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mu 'inü 'l-Mürīd* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

şehdī (شَهْدِي) ‘bala ait’ (MNHS 115a/4) | ← A. *şahdī*.

şehlā (شَهْلَا) ‘hafif şaş’ (MNHS 68b/2) | ← A. *şahlā*.

şehlā göz (MNHS 68b/2)

şehr (شهر) ‘ay, kamer’ (TM 45b/14, KS 6b/2) | ← A. *şahr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*’te karşımıza çıkmıştır.

şehvet (شَهْوَت) ‘cinsî şehvet’ (TM 20a/D, H 100b/B, EM 16b/3, İ 2a/17, MŞ 6a/13,

K 9b/10, KMT 117a/12, KMİB 85a/1, Y 70b/1, MNHS 18b/3, T 8b/16),
'şiddetli istek' (KS 5b/8, S 9a/6) | ← A. *şahwat*+ < *şahwah*.

şehvet vēr- (EM 16b/3), *şehvet-i ta'ām* (KS 27a/13), *şehvet-i ṭabī'ī* (S 9a/6),
şehveti ziyāde eyle- (KMİB 85a/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

şehvetsüzlik (شَهْوَتْسُزْلِك) 'cinsel isteksizlik' (MŞ 169b/3) | ← A. + T. *şahwat*+*süzlik*.

şek (شَكْ) 'şek' (MŞ 119b/1, Y 23b/12, MNHS 161a/8) | ← A. *şakk*.

şek dut- (MŞ 119b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

şekeru'l- 'uşr (شَكْرُ الْعُشْرِ) 'tığala' (MŞ 52b/10) | ← A. *sukkar*+*al*+*'uşar*.

şekil (شَكْل) 'dış görünüş, biçim' (TM 14b/9, MŞ 119a/15, KMT 22b/5, Y 229b/7, MNHS 12a/13) | ← A. *şakl*.

fesād-ı şekl (KMT 50b/5), *marazu'ş-şekl* (KMT 45a/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Muhabbet-nāme*'de karşımıza çıkmıştır.

şekūr (شُكُور) 'yapılan iyiliği daha büyük bir iyilikle karşılayan, kulun az taatı karşısında sayısız nimetler, büyük dereceler veren' (EM P1b/2) | ← A. *şakūr*.

şeksüz (شَكْسُوزْ) 'şüphesiz' (KS 24a/10, KMİB 2a/13) | ← A. + T. *şakk*+*süz*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

şelcem (شَلْجَمْ) 'şalgam' (MNHS 204a/4) | ← A. *şalcam*.

eklü'ş-şelcem (MNHS 204a/4)

şell (شَلْ) 'ciltte görülen koyu renk leke' (S 11a/4) | ← A. *şall*.

şem (شَمْعْ) 'bal mumu, mum' (İ 5a/3, MNHS 84a/11) | ← A. *şam*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şemm (شم) 'koku alma' (TM 20a/D, KMT 18b/10) | ← A. *šamm*.

ķuvvet-i šem (TM 20a/D)

šemūm (شَمُوم) 'güzel kokulu' (MNHS 69b/9³⁹¹) | ← A. *šamūm*.

şerr (شَر) 'kötülük' (MŞ 159a/11, Y 106a/4), *şer* (MNHS 24b/8) | ← A. *šarr*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

şer (شَرع) 'islam şeriatı' (H 21b/9) | ← A. *šar*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

şerā (شَرَا) 'kurdeşeni' (H 117a/B, KMT 9b/12, Y 222b/3), شَرَى (EM 32b/3³⁹²),

شَرِي (KS 41b/16) | ← A. *šarā*.

şerāyîn (شَرَايِينَ) 'atar damarlar, şiryanlar' (EM 45a/15, KMT 16b/10), *şerāyîn*

(KS 14b/1, Y 33a/12, MNHS 28b/3) | ← A. *šarāyîn*.

şerāyîn tamarlar (EM 63a/7)

şerāyîṭ (شَرَايِط) 'şartlar, koşullar' (MŞ 41a/10) | ← A. *šarā'îṭ*.

şerbet (شَرِبَت) 'sıvı hâlindeki ilaç' (TM 42a/14, H 12b/11, EM 12b/11, İ 4b/11,

MŞ 1b/9, KS 4a/15, K 2b/1, KMT 75a/8, KMİB 19b/4, Y 43b/13, MNHS 184b/5, T 1b/13) | ← A. *šarbat* + < *šarbah*.

šovuk şerbet (MŞ 8b/8), *şerbet-i na'na'* (Y 165a/3), *şerbet-i sebük* (Y 212a/10), *şerbet-i seferceli* (Y 164b/2), *şerbet-i ayāric-i faykara* (MNHS 184b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de karşımıza çıkmıştır.

³⁹¹ M.Ünal Şahin kelimeyi *šumūm* olarak okumuştur.

³⁹² Mustafa Canpolat ve Zafer Önler kelimeyi *şerey* olarak okumuştur.

şerc, bk. *a'ālī şerc*.

şeref (شَرَف) 'yücelik, ululuk' (KMT 2a/4, MNHS 3a/6) | ← A. *şaraf*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

şerh (شرح) 'açıklama' (TM 2b/14, H 87b/C, EM 1b/9, MŞ 80b/14, KS 25a/6,

Y 57a/3, MNHS 30b/7) | ← A. *şarh*.

şerhin eyle- (TM 6a/D), *şerh ét-* (TM 54a/D), *şerh eyle-* (EM 1b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdīs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

şerha (شَرْحَ) 'dilim, parça' (KS 34a/9), شَرْحَه (MNHS 199a/4) | ← A. *şarha*.

şerha ét- (KS 34a/9)

şerha (شَرْحَه) 'ahu makulesi şikarın eti' (MŞ 17a/14) | ← A. *şarha*.

şer'ī (شَرْعِي) 'şeriate uygun' (MŞ 180b/13) | ← A. *şar'ī*.

müşelles-i şer'ī (MŞ 180b/13)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

şerī'at (شَرِيعَت) 'kural, kanun' (Y 18a/13) | ← A. *şarī'at* + < *şarī'ah*.

şerī'at-ı Muḥammedīye (Y 2b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mi'rac-nāme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

şerīf (شَرِيف) 'şerefli, kutsal, mübarek' (MŞ 157a/11, KS 11b/4, K 2a/4, KMT 2a/3,

Y 1b/11, MNHS 3a/5) | ← A. *şarīf*.

şerīf ilmler (KMT 2a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

şetre (شَتْرَه) 'göz kapaklarının tersine çevrilmesi' (MNHS 90b/11) | ← A. *şatrā*.

şevk (شَوْق) ‘şiddetli arzu, istek’ (EM 62a/11, K 2a/1) | ← A. *şawķ*.

şevk-i nefis (EM 62a/11), *şevk-i cism* (EM 62a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

şevşa (شَوْصَه) ‘kaburgaların içindeki perdede olan şişlikler, verem’ (H 67a/B³⁹³,

EM 48b/10, MŞ 69a/5) | ← A. *şawşat*.

şevşa renci (H 67a/B)

şey (شَى) ‘nesne’ (TM 56a/3) | ← A. *şay*’.

şeyāfîn (شَيَاطِينُ) ‘şeytanlar’ (KMİB 148a/1) | ← A. *şayāfîn*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

şeyh (شَيْخ) ‘koca, pir’ (K 3b/7, MNHS 22b/13) | ← A. *şayh*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürîd*, *Nehcü’-Ferâdis* ve *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

Şeyh Ebū ‘Alī bin Sīnā (شَيْخُ ابُو عَلِيٍّ بْنِ سِينَا) ‘ibn-i sina’ (TM 1b/9)

| ← A. *şayh+abū+‘alī+bin+sīnā*.

şeyhūhe (شَيْخُوْه) ‘ihtiyarlık’ (KMT 20b/13) | ← A. *şayhūha*.

sinnü’l-şeyhūhe (KMT 20b/13)

şeylem (شَيْلَم) ‘karamuk’ (KMİB 124a/7) | ← A. *şaylam*.

dühnü’ş-şeylem (KMİB 124a/7)

şibş (شَيْبْ) ‘dere otu’ (KMİB 113a/2) | ← A. *şibş*.

dühnü’ş-şibş (KMİB 113a/2)

şiddet (شِدَّة) ‘bir güç, hareket veya kuvvetin derecesi’ (KMT 48b/5) | ← A. *şiddat+*
< şiddah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

şifā (شِفَا) ‘onma’ (H 1b/6, EM 20b/10, İ 6a/7, MŞ 141a/6, KS 6b/15, K 2a/1,

KMT 133a/12, KMİB 12a/8, Y 2a/3, MNHS 3b/7, T 73b/3) | ← A. *şifā*’.

³⁹³ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *şūşa* olarak okumuştur.

şifā bul- (H 98b/12), *şifā ol-* (H 41b/6), *şifā vēr-* (H 15b/9), *şifā-yı beryevmā* (Y 143a/6), *şifā hāşıl ét-* (EM 20b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

şih (شِيح) 'yavşan' (MŞ 52b/4, S 31a/2) | ← A. *şih*.

şikāk (شِقَاق) 'makad çevresindeki çatlaklar' (EM 18a/10, H 104a/B³⁹⁴, MŞ 167a/9, Y 179a/10)

şikāk renci (H 104a/B), *şikāk-ı mak'ad* (Y 179a/10)

şimāl (شِمَال) 'kuzey' (TM 33b/D, KS 4b/6, KMT 46a/10, Y 6a/6, MNHS 187a/1)

| ← A. *şimāl*.

şimāl tağı (TM 33b/D), *şimāl yeli* (TM 33b/D), *baħr-ı şimāl* (TM 33b/D), *şimāl yeli* (KS 4b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

şir (شِير) 'şiiir' (MNHS 4b/10) | ← A. *şir*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şirîn*, *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır.

şirā (شِرَا) 'kurdeşen' (H 117a/B³⁹⁵), *şerā* (KMİB 23a/14) | ← A. *şirā*.

şiryān (شِرْيَان) 'atar damar' (TM 11b/9, H 39a/2, Y 33b/1, MNHS 19a/11, T 80b/10)

| ← A. *şiryān*.

şiryān tamarı (TM 10a/D), *depe şiryānı* (TM 47a/D), *kulak şiryānı* (TM 47a/D), *dil şiryānı* (TM 47a/D), *aya şiryānı* (TM 47a/D), *el şiryānı* (TM 47a/D), *bürçek şiryānı* (TM 47a/D), *hareket-i şiryān* (MNHS 6a/6)

şitā (شِتَا) 'kış' (KMT 67a/1) | ← A. *şitā*.

³⁹⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin anlamına 'el ve ayaklarda çatlama biçiminde görülen bir hastalık' demiştir.

³⁹⁵ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *şarā* olarak okumuştur.

şīṭarc (شيطرج) ‘horoscuk, yabancı erukası, circir, *lepidium latifolium*’ (H 112a/9, K 22a/2³⁹⁶), *şeyṭarac* (MŞ 127a/8, KS 49b/2, KMT 126a/10, S 56a/9, Y 77b/13), *şeyṭara* (MŞ 53b/9), *şeyṭarāc* (T 33b/6) | ← A. *şītarac*.

şīṭarc-ı hindī (H 110b/10), *şeyṭarac-ı hindī* (KS 49b/2), *ḥabb-ı şeyṭarac* (KMT 124b/2)

şiyāf (شِيَاْف) ‘fitil, mil, şaf’ (MŞ 96b/8, KMT 86a/7, Y 143a/4, MNHS 159a/9, T 57a/2) | ← A. *şiyāf*.

şiyāf-ı zahīr (MŞ 96b/8), *şiyāf-ı māmīşā* (KS 35a/6), *kızıl şiyāf* (KMT 86a/7), *māmīşā şiyāfi* (KMT 139a/1), *aķ şiyāf* (KMT 84b/1), *şiyāf-ı abār* (KMT 84b/1), *şiyāf-ı aḥmer* (KMT 86b/7), *şiyāf-ı aḥzar* (KMT 86b/6), *şiyāf-ı dīnārcūnī* (KMT 84a/13), *şiyāf-ı māmīşā* (KMT 116a/10), *şiyāf-ı kayşar* (KMT 84b/8), *şiyāf-ı merāreti* (Y 145b/4), *şiyāf-ı ebyaz-ı gündür* (MNHS 159a/9), *şiyāf çek-* (MNHS 94a/12), *şiyāf ét-* (MNHS 36b/5), *şiyāf ol-* (MNHS 88a/8), *şiyāflar eyle-* (MNHS 133b/12), *şiyāf-ı āfyūn* (MNHS 190b/8), *şiyāf-ı ‘anber* (MNHS 210b/6), *şiyāf-ı āḥar* (MNHS 211b/6), *şiyāf-ı aḥmer-i ḥādd* (MNHS 105a/13), *şiyāf-ı aḥmer-i leyyin* (MNHS 71b/4), *şiyāf-ı aşfar-ı rakīk* (MNHS 208b/11), *şifat-ı şiyāf-ı biryūmā* (MNHS 130b/2), *şiyāf-ı dīde* (MNHS 97a/5), *şiyāf-ı dīzec* (MNHS 150a/1), *şiyāf-ı ebyaz* (MNHS 85b/6), *şiyāf-ı esved* (MNHS 111b/7), *şiyāf-ı ḥalūkī* (MNHS 111b/7), *şiyāfu’l-ḥuble* (MNHS 209a/3), *şiyāf-ı ıṣṭaṭṭiyān* (MNHS 209b/2), *şiyāfu’l-kaḥkaṭār* (MNHS 211a/10), *şiyāf-ı māni’* (MNHS 210b/12), *şiyāf-ı mu’aşşer* (MNHS 210a/1), *şiyāf-ı münevvim* (MNHS 211b/10), *şiyāf-ı nāfi’* (MNHS 212a/3), *şiyāfi’r-rīzeh* (MNHS 208b/6), *şiyāf-ı sūnbül* (MNHS 210a/6), *şiyāf-ı tarḥamādīkān* (MNHS 111a/13), *şiyāf-ı vakt* (MNHS 94a/13), *şiyāf-ı za’ferān* (MNHS 173b/3), *şiyāf-ı zīre* (MNHS 120a/7), *şiyāf-ı zahīr* (T 57a/2)

şiyāf-ı aḥzar (شِيَاْف أَخْضَر) ‘gözde kıl bitmesi sonucu sürülen ilaç çeşidi’ (KMT 86b/6) | ← A. *şiyāf+aḥzar*.

şu ‘ā (شُعَاع) ‘ışın’ (Y 7b/7) | ← A. *şu ‘ā*.

şuġl (شُغْل) ‘iş, meşgale’ (MNHS 17b/3) | ← A. *şuġl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

³⁹⁶ Muhammed Yelten, kelimeyi *şīṭāric* biçiminde okumuştur.

şuhūk (شُوق) ‘yüksek, yüce’ (KMT 58a/4) | ← A. *şuhūk*.

şūkrān (شُوكْرَان) ‘baldıran, şukıran, büyük baldıran, lekeli baldıran, *conium maculatum*’ (MŞ 184b/6) | ← A. *şawkarān*.

şu ‘le (شُعْلَه) ‘ışık’ (KMİB 148a/12, MNHS 64b/2) | ← A. *şu ‘la*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Muhabbet-nāme*’de karşımıza çıkmıştır.

şu ‘lelen- (شُعْلَه لَن) ‘ışıklan-’ (KMİB 148a/12, Y 24a/8) | ← A.+T. *şu ‘la+lan-*.

şu ‘lелendür- (شُعْلَه لَنْدُر) ‘ışıklandır-’ (Y 18b/12) | ← A. *şu ‘la+landur-*.

şu ‘lelü (شُعْلُلُو) ‘ışıklı’ (MNHS 203b/9) | ← A.+T. *şu ‘la+lü*.

şūm (شُوم) ‘uğursuz’ (MNHS 5a/12) | ← A. *şūm*.

şūm-ḳadem (MNHS 5a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de karşımıza çıkmıştır.

şu ‘ūn (شُؤْن) ‘şeyler’ (KS 42a/7) | ← A. *şu ‘ūn*.

teferruḳu ‘ş-şu ‘ūni (KS 42a/7)

şübhe (شُبْهَه) ‘kuşku, şek’ (EM 21a/5, MNHS 4a/9, T 105a/4) | ← A. *şubha*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mu‘inü’l-Mürīd*’de karşımıza çıkmıştır.

şübhesüz (شُبْهَسُوْز) ‘şeksiz’ (KS 27b/3) | ← A.+T. *şubha+suz*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkmıştır.

şūkā (شُكَاغ) ‘yabani deve diken, *onopordon acanthium*’ (KS 20b/19) | ← A. *şukā ‘ā*.

şükür (شُكْر) ‘verdiği her türlü nimetten dolayı Allah’a duyulan minneti dile getirme’ (TM 1b/2, H 1b/1, MŞ 1b/1, K 1b/1, KMİB 1b/3, MNHS 1b/1, T 1b/1) | ← A. *şukr*.

şükür ü sipās (H 1b/1), *şükür-i bī-ḳıyās* (MŞ 1b/1), *şükür ét-* (KS 1b/3), *şükür eyle-* (MNHS 1b/2), *şükür-i bī-ḥad* (MNHS 1b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*, *Kuran Tercümesi* ve *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mi'rac-nâme*, *Muhabbet-nâme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerle Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) karşımıza çıkmıştır.

şükürülenmek (شُكْرُ أُنْمَكْ) 'verdiği nimetler için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirme' (EM 1b/2) ← A.+T. *şukr+lenmek*.

şükürân (شُكْرًا) 'nimeti verene karşı teşekkür' (EM P1b/1, Y 19a/11) ← A. *şukrân*.

şurb (شُرْب) 'içme' (Y 11a/1, T 28a/1) | ← A. *şurb*.

şürû (شُرُوع) 'başlama' (KS 2b/3, KMT 66b/5, KMİB 1b/4) | ← A. *şurû*.

şürû 'ét- (KS 2b/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi* 'nde karşımıza çıkmıştır.

T

ta'ab (تَعَبٌ) 'yorgunluk' (S 5b/9) | ← A. *ta'ab*.

ta'accüb (تَعْجُبٌ) 'şaşma, hayret etme' (KMİB 148a/12) | ← A. *ta'accub*.

ta'accüb 'ét- (KMİB 148a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ta'affün (تَعْفُنْ) 'bozulma, çürüme sonucu kokma' (KS 3b/2) | ← A. *ta'affun*.

ta'affün-i ahlâf (KS 3b/2)

ta'ālā (تَعَالَى) 'şanı yüce olsun' (TM 4b/14, İ 2a/3, MŞ 1b/6, K 20b/12, Y 57a/5, MNHS 21a/2) | ← A. *ta'ālā*.

tanrı ta'ālā (TM 4b/14), *hak ta'ālā* (MŞ 1b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mi'rac-nâme*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

ta'alluk (تَعَلُّقٌ) 'ilgisi bulunma' (TM 3a/10, MŞ 29b/6, KMT 19a/11, MNHS 28b/3)

| ← A. *ta* ‘*alluḡ*’.

ta ‘*alluḡ* *dut*- (TM 3a/10), *ta* ‘*alluḡ* *ol*- (MŞ 29b/6)

Kelime ilk olarak Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ta ‘*allül* (تَعْلُل) ‘yalandan bahaneler bularak bir işten kaçma’ (MNHS 149b/13)

| ← A. *ta* ‘*allul*’.

ta ‘*allül* *ët*- (MNHS 149b/13)

ta ‘*ām* (طعام) ‘yemek’ (TM 7b/5, H 6b/B, EM 5b/3, MŞ 2b/6, KS 2a/5, K 20a/3, KMT 41b/13, S 76a/7, KMİB 1b/13, Y 10a/13, MNHS 16b/2, T 3a/3) | ← A. *ta* ‘*ām*.
ta ‘*ām* *eglen*- (TM 15b/10), *ta* ‘*ām* *iştihāsı* (EM 7b/4), *ta* ‘*āmdan kesil*- (EM 62a/6), *ta* ‘*ām* *yè*- (K 20a/3), *ta* ‘*ām-ı fāsīd* (KS 5b/15), *şehvet-i ta* ‘*ām* (KS 27a/13), *ba* ‘*de* ‘*ta* ‘*ām* (S 76a/7), *ḡable* ‘*ta* ‘*ām* (S 76a/7), *ta* ‘*āma ḡat*- (KMİB 1b/13- 14), *ayruk ta* ‘*ām* (KMİB 8b/10), *ta* ‘*ām-ı laṡīf* (Y 25b/10), *laṡīf ta* ‘*ām* (MNHS 71b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū*’l-Ferādīs, *Kısasū*’l-Enbiyā, *Mukaddimetū*’l-Edeb, *Mu*’inū’l-Mürīd ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ta ‘*arruḡ* (تَعْرُض) ‘saldırma’ (KMT 79b/11) | ← A. *ta* ‘*arruḡ*’.

ta ‘*arruḡ* *ët*- (KMT 79b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

tab ‘ (طَبْع) ‘yaratılış’ (Y 140b/12, MNHS 5a/8) | ← A. *tab* ‘.

nāziḡ tab ‘ (MNHS 5a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kısasū*’l-Enbiyā ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

tabaḡ (طَبَق) ‘içine yiyecek konan yayvan kap’ (H 45a/8) | ← A. *tabaḡ*’.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū*’l-Ferādīs, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu*’inū’l-Mürīd, *Kısasū*’l-Enbiyā ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

tabaḡa (طَبَقَة) ‘kat, katman’ (TM 16a/9, EM 50b/1, KMT 40a/3, MNHS 179b/1)

| ← A. *tabaḡa*’.

katı tabaka (TM 16b/D), *şarullık tabakası* (TM 29b/D), *kızillık tabakası* (TM 29b/D), *aklık tabakası* (TM 29b/D), *yaşillık tabakası* (TM 29b/D), *karalık tabakası* (TM 29b/D), *issilik tabakası* (TM 54a/D), *yaş tabakası* (TM 54a/1), *kuruluk tabakası* (TM 54a/2), *sovuklık tabakası* (TM 54a/1), *tabaka-yı mültahime* (KMT 82b/7), *tabaka-yı 'inebiyye* (MNHS 179b/1), *tabaka-yı 'ankebütiyye* (MNHS 179b/1), *tabaka-yı şafîka* (MNHS 64b/7), *tabaka-yı karaniyye* (MNHS 65b/7), *tabaka-yı meşimiyye* (MNHS 64b/6), *tabaka-yı şulbiyye* (MNHS 64b/6-7), *tabaka-yı mültehime* (MNHS 61b/13), *tabaka-yı şebekiyye* (MNHS 62b/12), *tabaka-yı teşennüic* (MNHS 166a/5)

tabakāt (طَبَقَات) ‘tabakalar’ (KS 9b/6, MNHS 63b/4) | ← A. *tabakāt*.

tabāyi (طَبَائِي) ‘tabiatlar’ (KMT 2b/8, S 48a/6) | ← A. *tabā*’i’.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

tabbāh (طَبَّاح) ‘aşçı’ (MNHS 24b/4) | ← A. *tabbāh*.

tabh (طَبَخ) ‘pişirme’ (S 40a/11) | ← A. *tabh*.

keyfiyyet-i tabh (S 40a/11)

tābi (تَابِع) ‘bir şeye uyan’ (MŞ 40b/3, KS 27a/11, MNHS 13a/9) | ← A. *tābi*’.

tābi ‘ol- (KS 27a/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

tabī’at (طَبِيعَات) ‘insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların hepsi’ (TM 2b/15), ‘bir varlığın tabii özelliklerinin bütünü’ (TM 4b/5, MŞ 2a/2), ‘mizaç’ (H 38a/7, EM 36a/8, İ 2a/3, KS 2a/7, K 19a/4, KMT 11a/9, KMİB 7b/12, Y 17a/12, MNHS 5b/3, T 21b/6) | ← A. *tabī’at*+ < *tabī’ah*.

ādem tabī’atı (T 21b/6)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

tabī’atlan- (طَبِيعَاتْلَنْ) ‘tabiatlanma’ (KS 37a/17) | ← A.+T. *tabī’at*+lan.

tabī’atlandur- (طَبِيعَاتْلَنْدُر) ‘tabiatlandırma’ (KS 35b/16) | ← A. + T. *tabī’at*+landur.

tabī’atlu (طَبِيعَاتْلُو) ‘bir varlığın tabii özelliklerinin bütününe sahip olan’ (TM 33b/1,

KS 5b/1) | ← A. + T. *tabī’at*+lu.

tabīb (طَبِيب) ‘tabip’ (TM 5a/2, EM 13b/7, MŞ 114b/12, KS 2b/15, K 1b/3,

KMT 2a/10, KMİB 70b/1, Y 29a/6, MNHS 4b/12, T 1b/7) | ← A. *tabīb*.

tabībū 'l-*kulūb* (K 1b/3), *tabīb-i hāzık* (Y 29b/13), *tabīb-i şādık* (Y 18a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezm Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādis* ve *Kısasü 'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

tabıblık (طِيبْلُق) 'hekimlik' (MNHS 6a/4) | ← A.+T.*tabīb*+*lık*.

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

tabıl (طَبِيخ) 'pişmiş' (MŞ 106b/4) | ← A. *tabıl*.

tabî'î (طَبِيعِي) 'alışılmış olan' (MŞ 134b/10, KS 10b/15, KMT 13a/11) *tabî'î*

(Y 4b/11, MNHS 125a/3) | ← A. *tabî'î*.

sevdā-yı tabî'î (KMT 14a/12), *dem-i tabî'î* (KMT 14a/12), *şafra-yı tabî'î*

(KMT 14b/9), *kuvā-yı tabî'î* (KMT 17b/7), *tenāsüb-i tabî'î* (KMT 18a/4),

ğayr-ı tabî'î (KMT 14a/13), *mizāc-ı tabî'î* (KMT 70a/3), *rüsüb-ı tabî'î* (KMT

63b/7), *laḥm-i tabî'î* (MNHS 125a/3), *miḳdār-ı tabî'î* (MNHS 197a/1)

ta'biye (تَعْيِيَه) 'hazırlamak' (MNHS 27a/13) | ← A.*ta'biye*.

ta'biye ol- (MNHS 27a/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kısasü 'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

tabî'iyye (طَبِيعِيَه) 'normal' (KS 8a/1, KMT 5a/2) | ← A. *tabî'iyya*.

beden-i tabî'iyye (KS 8a/1), *umūr-ı tabî'iyye* (KMT 5a/2), *ef'al-i tabî'iyye*

(KMT 142b/3)

tabl (طَبْل) 'davul' (EM 52b/1, MŞ 81a/5, KMT 105a/6, Y 188b/9), *tāvul* (H 87a/2)

| ← A. *tabl*.

tabl üni (EM 52b/1)

Kelime ilk olarak Harezm Türkçesinde *Kısasü 'l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

tablî (طَبْلِي) 'istiska türlerinden biridir; bu hastalığa yakalananın karnından davul sesi

gibi ses gelir' (H 87a/B, EM 52b/1, MŞ 80b/4, KMT 105a/6, Y 188b/8) | ←

A. *tablî*.

istiskā-yı tablî (H 87a/1), *'ilāc-ı tablî* (MŞ 81b/4)

ta'cıl (تَعْجِيل) 'acele ettirme' (KS 3b/1) | ← A. *ta'cıl*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

tâcir (تاجر) 'tüccar' (Y 139b/8) | ← A. *tâcir*.

ta 'dîl (تعديل) 'düzenleme, normalleştirme, itidale getirme' (EM 37a/15,

KMT 154b/11, MNHS 10b/6), *ta 'dil* (Y 52b/6) | ← A. *ta 'dîl*.

ta 'dîl eyle- (EM 37a/15), *ta 'dîl kıl-* (KMT 154b/11), *ta 'dîl ét-* (KMT 64a/1),

ta 'dîl-i rûh (KMT 46a/1)

tafk (طفق) 'bir yere mülazemet eylemek' (TM 6b/2) | ← A. *tafağ*.

tafk koy- (TM 6b/2)

tafsîl (تَفْصِيل) 'bir nesneyi beyan eyleme' (KMT 18a/8, T 33a/3) | ← A. *tafsîl*.

tafsîl ét- (KMT 18a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

taftîh (تَفْتِيح) 'açma' (Y 103a/13) | ← A. *taftîh*.

tagayyûr (تَغْيِير) 'bozma, değiştirme, başkalaşma' (H 42a/3, KS 3b/2, KMT 13b/1,

KMİB 8b/11, Y 65b/13, MNHS 8a/6, T 4a/5) | ← A. *tagayyur*.

tagayyur ol- (H 42a/3), *tagayyûr ahlât* (KS 3b/2), *teğayyûr-i hażm* (MNHS

8a/5), *tagayyûr-i 'ufûnet* (MNHS 8a/6), *tagayyûrî levnihâ* (MNHS 200a/8),

tagayyûr eyle- (T 4a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

tagayyûrlık (تَغْيِيرْلِق) 'farklılık' (H 42a/5-6³⁹⁷, MNHS 200b/5³⁹⁸)

| ← A. + T. *tagayyur+lık*.

tagyîr (تَغْيِير) 'değiştirme' (MŞ 3a/12, KMT 18a/2, Y 34a/6, MNHS 11b/13)

| ← A. *tagyîr*.

tagyîr eyle- (MŞ 3a/12), *tagyîr ét-* (KMT 18a/2), *tagyîr-i mizâc* (Y 130b/13),

tagyîr ol- (MNHS 11b/13)

³⁹⁷ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

³⁹⁸ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

tağdiye (تَغْذِيَّة) 'besleme, gıdalandırma' (KMT 15a/13) | ← A. *tağdiya*.

tağdiye kuvveti (KMT 16b/3)

taḥaccür (تَحَجُّر) 'taş gibi katılaşma' (MNHS 90b/9) | ← A. *taḥaccur*.

taḥaccür illeti (MNHS 90b/9)

taḥalḥul (تَخْلُل) 'gevşeme, yoğunluğun azalması' (KS 11a/2) | ← A. *taḥalḥul*.

keşirü t-taḥalḥul (KS 11a/2)

taḥammül (تَحْمُل) 'dayanma' (KS 11a/1, Y 93a/6, T 12a/9) | ← A. *taḥammul*.

taḥammül ét- (KS 11a/1), *taḥammül eyle-* (Y 93a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ṭahâret (طَهَارَت) 'temizlik' (H 104a/6, K 17a/3, KMT 102a/13) | ← A. *ṭahârat* + < *ṭahârah*.

ṭahâret eyle- (H 104a/6), *ṭahâret et-* (K 17a/3), *ṭahâret ol-* (KMT 102a/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve *Mi'rac-nâme*'de geçmiştir.

taḥayyül (تَحْيُل) 'hayalde canlandırma' (MŞ 14b/13, KMT 19a/6, T 19b/15)

| ← A. *taḥayyul*.

taḥayyül eyle- (MŞ 14b/13)

taḥfîf (تَخْفِيف) 'hafifletme' (EM 61b/14, S 23b/1, MNHS 152a/10) | ← A. *taḥfîf*.

taḥfîf ét- (EM 61b/14)

taḥıl (تَحْل) 'hububat' (EM 4a/11, Y 229a/8) | ← A. *dahl*.

ṭāhir armudı (طاهر ارمودی) 'armut çeşidi' (H 58b/12) | ← A.+F. *ṭāhir+emrūd*.

taḥiyyāt (تَحِيَّات) 'selamlar' (İ 1b/7) | ← A. *taḥiyyāt*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Mi'rac-nâme*'de geçmiştir.

taḥkîk (تَحْقِيق) 'bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma' (KMT 19b/6, Y 160a/9, MNHS 72b/12) | ← A. *taḥkîk*.

taḥkīk-i sūnbūl-i rūmī (Y 118b/1), *taḥkīk ét-* (MNHS 72b/13), *taḥkīk ol-* (MNHS 140b/1)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mu'inü'l-Mürīd*'de geçmiştir.

taḥleb (طَحْلَبَ) 'su mercimeği, *lemna minor*' (KS 35a/1) | ← A. *tuḥlub*.

taḥleb suyu (KS 35a/1)

taḥlīl (تَحْلِيلَ) 'parçalara ayırma, inceleme' (EM 3b/2, MŞ 5a/9, KS 38a/9, K 4a/3, KMT 15b/10, S 3a/2, KMİB 4a/4, Y 17a/13, MNHS 8b/10, T 2b/10) | ← A. *taḥlīl*.

taḥlīl kıl- (EM 3b/2) *taḥlīl ét-* (MŞ 5a/9), *taḥlīl-i balğam ét-* (MŞ 90a/10), *taḥlīl olun-* (K 4a/3), *taḥlīl ol-* (KMT 15b/10), *taḥlīl eyle-* (MNHS 8b/10), *taḥlīl-pežir ol-* (MNHS 72a/3)

taḥlīt (تَحْلِيطَ) 'karıştırma' (Y 206a/6) | ← A. *taḥlīt*.

taḥliyye (تَحْلِيَّةَ) 'vücutta çıkan iltihaplı sivilceler' (H 121a/B) | ← A. *taḥliyya*.

taḥliyye dermānı (H 121a/B)

taḥrīk (تَحْرِيكَ) 'hareket ettirme' (MŞ 14b/5, KMİB 68b/2, MNHS 7b/12, T 19b/3) | ← A. *taḥrīk*.

taḥrīk ét- (MŞ 14b/5), *taḥrīk eyle-* (MNHS 7b/12)

taḥşīl (تَحْصِيلَ) 'öğrenim' (KMT 2a/11, Y 57a/2) | ← A. *taḥşīl*.

ṭā'ife (طَائِفَه) 'bölük, takım' (KMT 2b/9) | ← A. *ṭā'ifa*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

ṭā'it (طَائِعَتْ) 'emredileni yapan' (MNHS 3a/2) | ← A. *ṭā'it+ < ṭā'ih*.

ṭāḳat (طَاقَتْ) 'bir şeyi yapabilmek için gereken güç' (MŞ 57a/2, KMT 133b/11, MNHS 73b/6) | ← A. *ṭāḳat+ < ṭāḳah*.

ṭāḳat getür- (KMT 133b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

taḳāzā (تَقَاظَا) 'zorlama' (EM 59a/8), *taḳāza* (Y 194a/11) | ← A. *taḳāzā*.

taḳāzā èt- (EM 59a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

taḳḫīṭ (تَخْطِيطُ) 'çizme, çizgi ile sınırlama' (KMT 18a/10) | ← A. *taḳḫīṭ*.

taḳdīm (تَقْدِيمُ) 'sunma' (KMT 64a/6, MNHS 2b/9, Y 64b/7) | ← A. *taḳdīm*.

taḳdīm eyle- (MNHS 2b/9), *taḳdīm èt-* (KMT 64a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

taḳdīr (تَقْدِيرُ) 'ezelde cenab-ı hakkın olmasını dilediği şeyler, her şey hakkında vermiş olduğu ezeli karar' (İ 1b/1), 'bir şeyin önemini anlama' (KMT 71a/6, MŞ 83b/4, MNHS 99a/12) | ← A. *taḳdīr*.

taḳdīr èt- (MNHS 99a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

taḳdīrce (تَقْدِيرُ جِهَ) 'takdire göre' (MNHS 179a/5, T 87a/2) | ← A.+T. *taḳdīr+ce*.

taḳrīr (تَقْرِيرُ) 'anlatma' (KS 10a/4, MNHS 200a/12) | ← A. *taḳrīr*.

taḳrīr èt- (KS 10a/4), *taḳrīr eyle-* (MNHS 200a/12), *taḳrīr olun-* (MNHS 24a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis* ve *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

taḳsīm (تَقْسِيمُ) 'bölmek' (KMT 14b/1) | ← A. *taḳsīm*.

taḳsīm èt- (KMT 14b/1)

taḳşīr (تَقْصِيرُ) 'kusur, eksik' (EM 63b/14, KMT 14a/5, KMİB 1b/8, Y 163a/2)

| ← A. *taḳşīr*.

taḳşīr ḥāşıl ol- (EM 63b/14), *taḳşīr-i ḥarāret* (KMT 15b/3), *taḳşīr-i nużc* (KMT 15b/5), *taḳşīr kıl-* (KMİB 1b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*, *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Muhabbet-nāme*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

taḫṣīrlıḳ (تَحْصِيرْلُقْ) ‘kusurluluk’ (MNHS 8a/13, T 102a/5³⁹⁹) | ← A.+T.taḫṣīr+lıḳ.

taḫṣīrlıḳ eyle- (MNHS 8a/13), taḫṣīrlıḳ ét- (MNHS 190b/3), taḫṣīrlıḳ ol- (MNHS 113b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*’te geçmiştir.

taḫṣīrsuzlıḳ (تَحْصِيرْسُزْلُقْ) ‘hatasız’ (MNHS 12b/3) | ← A.+T.taḫṣīr+suzlıḳ.

taḫṣīrsuzlıḳ ol- (MNHS 12b/3)

taḫṣīr (تَحْصِيرْ) ‘kabuğu soyma’ (KS 42a/1) | ← A. taḫṣīr.

taḫṭī (تَخْطِيعْ) ‘parçalama, ayırma’ (S 34a/5) | ← A. taḫṭī.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

taḫṭīr (تَخْطِيرْ) ‘damla damla akıtma’ (MŞ 103b/2) | ← A. taḫṭīr.

taḫṭīr-i bevl (MŞ 103b/2)

taḫviyet (تَخْوِيَتْ) ‘takviye’ (MŞ 12b/14, T 17a/14), taḫviye (MNHS 52a/7)

| ← A. taḫwiyat.

taḫviyet ét- (MŞ 12b/14), taḫviyet eyle- (T 17a/14)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nāme*’de ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ṭal (طَلْعْ) ‘çiçeklerin üremesini sağlayan sarı toz, çiçek tozu’ (KS 28b/3) | ← A. ṭal.

ṭal ‘suyı (KS 28b/3)

ṭaleb (طَلَبْ) ‘istek’ (EM 62a/12, KS 15a/7, Y 51a/3, MNHS 3a/6) | ← A. ṭalab.

ṭaleb ét- (KS 15a/7), ṭaleb eyle- (MNHS 3a/6), ṭaleb öğren- (MNHS 3a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık* ve *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*’te karşımıza çıkmıştır.

ṭalebe (طَلَبْهْ) ‘öğrenciler’ (MNHS 2b/10) | ← A. ṭalaba.

ṭāli (طَالِعْ) ‘tulu eden’ (MNHS 20b/11) | ← A. ṭāli.

ṭālib (طَالِبْ) ‘isteyen’ (Y 248b/13) | ← A. ṭālib.

³⁹⁹ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

ta 'lîm (تعلیم) 'bir şeyi öğretmek için yapılan düzenli çalışma, alıştırma' (TM 2b/10)
| ← A. ta 'lîm.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da karşımıza çıkmıştır.

talîf (تأليف) 'yumuşatma' (KMT 90b/7, S 34a/5) | ← A. talîf.
talîf ét- (KMT 90b/7)

ta 'm (طعم) 'tat, lezzet' (MŞ 148a/10, KS 5b/14, KMT 13a/13, MNHS 15a/2)
| ← A. ta 'm.

ta 'm-ı şarâb (MNHS 15a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

ta 'ma (طمع) 'aç gözlülük' (KS 30b/9, MNHS 5a/10) | ← A. ta 'ma.
ta 'ma olın- (KS 30b/9), ta 'ma eyle- (MNHS 5a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nâme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

tamâm (تمام) 'tam olarak, eksiksiz' (TM 9a/8, KS 2b/3, K 7b/6), 'bütün' (TM 10a/D, H 1b/14, MŞ 3a/11, KMT 13b/12, S 24a/3, KMİB 145b/12, Y 22b/9, MNHS 183a/4, T 4a/4) | ← A. tamâm.

tamâm eyle- (TM 2b/3), tamâmrağ (TM 4b/14), tamâm ol- (TM 9b/6), tamâmına deg- (TM 48a/5), tamâm bildür- (KS 2b/3), duhûl-ı tamâm (S 24a/3), tamâm ét- (MNHS 183a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mi'rac-nâme*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

tamāmlık (تماملق) ‘tamam olma’ (TM 32a/6, MNHS 114a/1⁴⁰⁰) | ← A.+T. *tamām+lık*.

ṭams (طَمَسَ) ‘adet görme, aybaşı’ (EM 29b/13) | ← A. *ṭams*.

ṭams (طَمَسَ) ‘temizleme’ (MŞ 102b/12) | ← A. *ṭams*.

ṭams ét- (MŞ 102b/12)

ṭanbūr (طَنْبُور) ‘klasik musikinin başlıca çalgılarından biri olan, yay ve mızrapla çalınan, ince uzun saplı perdeli yuvarlak karınlı, telli çalgı’ (KS 6b/17) | ← A. *ṭanbūr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ṭanîn (طَنِينَ) ‘kulak içinin şimesi şeklinde görülen bir hastalık’ (EM 46b/8), *ṭanîn* (MNHS 47a/11) | ← A. *ṭanîn*.

ṭaraf (طَرَفَ) ‘yön, cihet’ (TM 13a/D, H 31b/7, MŞ 111b/1, KS 28a/16, KMT 64a/8, Y 39b/6, MNHS 23a/3) | ← A. *ṭaraf*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Nehcü’l-Ferādīs* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde karşımıza çıkmıştır.

ṭarfā (طَرْفَا) ‘bostani olan ılgın ağacı’ (MŞ 56a/1) | ← A. *ṭarfā*.

ṭarfe (طَرْفَه) ‘gözün açılırken ansızın bir bez ucunun ya da parmağın ya da ağaç ucunun göze dokunması sonucunda oluşan göz rahatsızlığı⁴⁰¹, (KMT 7b/8, MNHS 79a/10) | ← A. *ṭarfa*.

tarḥūn (تَرْحُونُ) ‘tarhun, tarhın, *arum dracunculus*’ (EM 12b/9), *tarḥūn* (MŞ 7b/14, KS 20a/17, KMT 150b/11, MNHS 14b/12, T 11a/1) | ← A. *tarḥūn*.

terkīb-i tarḥūn (MNHS 14b/12)

ṭarī (طَرَى) ‘taze’ (MŞ 7b/2, T 10b/3) | ← A. *ṭarī*.

ṣarāb-ı verd-i ṭarī (MŞ 7b/2)

ṭāridü’r-riyāḥ (طَارِدُ الرِّيحِ) ‘ilaç adı’ (MNHS 6b/13) | ← A. **ṭārid+al+riyāḥ*.

tārīḥ (تَارِيحُ) ‘vakit’ (EM 1b/11) | ← A. *tārīḥ*.

⁴⁰⁰ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

⁴⁰¹ Hastalığın tanımı KMT’den alınmıştır.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

tarîk (طريق) 'usul' (TM 1b/15, MŞ 1b/7, KS 37a/7, KMT 69b/11, KMİB 28b/7,

Y 130b/4, MNHS 6a/8, T 1b/9) | ← A. *tarîk*.

tarîk-i ilâc (MŞ 1b/7), *tarîk-i şevâb* (Y 211b/7), *tarîk-i eṭṭibbâ* (MNHS 6a/8),
tarîk-i edviye (MNHS 6a/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

tarîka (طريقه) 'yol' (MŞ 1b/4, KMT 34a/9, S 8a/6, T 1b/5) | ← A. *tarîka*.

tarîka et- (S 8a/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde karşımıza çıkmıştır.

tārîklen- (تَارِيكْلَن) 'bırakılan' (T 68a/8) | ← A.+T. *tārîk+len*.

tarṭîb (تَرْطِيب) 'nemlendirme' (KS 11b/1, KMT 48a/11) | ← A. *tarṭîb*.

tarṭîb et- (KS 11b/1)

taşaddur (تَصَادُّر) 'baş köşeye geçme' (MNHS 2b/7) | ← A. *taşaddur*.

taşaddur et- (MNHS 2b/7)

taşarruf (تَصَرُّف) 'bir şeye sahip olma ve kullanma' (TM 18a/11, MŞ 124a/11,

KMT 17b/11, MNHS 93a/2, T 33a/4), *taşarruf* (Y 19b/6) | ← A. *taşarruf*.

taşarruf eyle- (TM 18a/11), *taşarruf et-* (TM 18a/14), *taşarruf ol-* (MNHS 93a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*'nde karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Nehcü'l-Ferâdîs* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde karşımıza çıkmıştır.

taşavvur (تَصَوُّر) 'zihinde şekillendirme' (MNHS 136b/12) | ← A. *taşavvur*.

taşavvur et- (MNHS 136b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Nehcü'l-Ferâdîs*'te karşımıza çıkmıştır.

taşavvurāt (تَصَوُّرَات) ‘tasavvurlar’ (MNHS 2a/6) | ← A. *taşawwurāt*.

taşdīk (تَصْدِيق) ‘onaylama’ (MŞ 34a/4, T 43a/12) | ← A. *taşdīk*.

taşdīk ét- (MŞ 34a/4), *taşdīk eyle-* (T 43a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te karşımıza çıkmıştır. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd* ve *Nehcü’l-Ferādīs*’te karşımıza çıkmıştır.

tāsi (تَاسِع) ‘dokuzuncu’ (T 104b/2) | ← A. *tāsi*.

el-bābü’t-tāsi (T 104b/2)

taşdīkāt (تَصْدِيقَات) ‘tasdikler’ (MNHS 2a/6) | ← A. *taşdīkāt*.

taşnīf (تَصْنِيف) ‘kitap yazma’ (H 1b/9, MŞ 1b/4, K 14b/8, T 1b/5), *taşnīf*

‘sınıflandırma’ (Y 125b/12) | ← A. *taşnīf*.

taşnīf ét- (MŞ 1b/4), *taşnīf eyle-* (K 14b/8⁴⁰²)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te karşımıza çıkmıştır.

taşsūc (طَسُوج) ‘danikin dörtte biri’ (MNHS 39a/7) | ← A. *taşsūc*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

taşvīl (تَصْوِيل) ‘su ile bir nesneyi çıkarmak’ (MNHS 85b/13) | ← A. *taşvīl*.

taşvīl ét- (MNHS 85b/13), *taşvīl ol-* (MNHS 150b/5)

taṭvīl (تَطْوِيل) ‘uzatma’ (Y 18a/5) | ← A. *taṭvīl*.

ṭā’ūn (طَاعُونَ) ‘veba’ (TM 24b/15, H 123a/B, EM 33a/2, MŞ 156a/15, KMT 137b/2,

KMİB 5a/14, Y 7a/9, T 66b/10) | ← A. *ṭā’ūn*.

ṭā’ūn çıkar- (EM 33a/2), *eyyām-ı ṭā’ūn* (KMİB 5a/14), *ṭā’ūn dürt-* (Y 230b/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

tavassuṭ (تَوَسُّط) ‘araya girme’ (KMT 55a/9) | ← A. *tavassuṭ*.

ṭavīl (طَوِيل) ‘uzun denen damar hareketi’ (TM 28a/6), ‘uzun’ (MŞ 139a/5,

KMT 54a/10, S 75b/5, KMİB 10b/1, Y 114b/13, MNHS 11a/9, T 34a/13) | ←

A. *ṭavīl*.

⁴⁰² Muhammet Yelten, dizinde kelşmeyi *taşnīfa it-* şeklinde okumuştur.

zirāvend-i ʔavīl (MŞ 139a/5), *nabẓ-ı ʔavīl* (KMT 54a/10), *zerāvend-i ʔavīl* (T 34a/13)

ʔavīle (طَوِيلَه) ‘uzun siğil’ (MNHS 111b/13) | ← A. *ʔawīla*.

ta ‘yīn (تَعْيِينُ) ‘ayırarak belirleme’ (EM 40a/13, İ 1b/3) | ← A. *ta ‘yīn*.

ta ‘yīn eyle- (EM 40a/13), *ta ‘yīn kıl-* (İ 1b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü’l-Ferādis* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

ʔayyib (طَيِّب) ‘iyi, güzel’ (S 75a/10) | ← A. *ʔayyib*.

sünbülü’- ʔayyib (S 75a/10)

ʔayyibe (طَيِّبَه) ‘iyi, güzel’ (KMT 51a/12) | ← A. *ʔayyiba*.

mādde-yi ʔayyibe (KMT 51a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādis*’te geçmiştir.

taẓmīd (تَضْمِيدُ) ‘yakı yapmak’ (EM 49b/15) | ← A. *taẓmīd*.

taẓmīd ét- (EM 49b/15)

tebāreke (تَبَارَكَ) ‘ulu, yüce, mukaddes’ (MNHS 21a/6) | ← A. *tabāraka*.

tebdīl (تَبْدِيلُ) ‘değiştirme’ (MŞ 35b/5, KMT 125a/2, Y 52b/6) | ← A. *tabdīl*.

tebdīl ét- (MŞ 35b/5), *tebdīl eyle-* (KMT 125a/2), *tebdīl-i mizāc* (Y 52b/6)

tebrīd (تَبْرِيدُ) ‘soğutma’ (KMT 65b/3, MNHS 110b/12) | ← A. *tabrīd*.

tebrīd ét- (KMT 76a/11)

tecāvüz (تَجَاوُزُ) ‘hücum etme’ (MŞ 49a/6) | ← A. *tacāwuz*.

tecāvüz ét- (MŞ 49a/6)

tecennüb (تَجَنُّبُ) ‘kaçınma’ (KMT 19b/5) | ← A. *tacannub*.

tecennüb-i maẓarrat (KMT 19b/5)

tecribe (تَجْرِبَه) ‘tecrübe’ (TM 50b/7, İ 1b/10, MŞ 43a/10, K 3b/3, KMT 84a/13,

KMİB 67b/12, Y 100b/9, MNHS 136a/2), *tecrībe* (114a/5) | ← A. *tacriba*.

tecribe kıl- (MŞ 43a/10), *tecribe et-* (K 3b/3), *ehl-i tecribe* (MNHS 136a/2),

tecribe eyle- (MNHS 97b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Mi‘rac-nāme*’de geçmiştir.

tecwîf (تَجْوِيف) ‘oyma, oyuk’ (KMT 19a/1, MNHS 26a/13) | ← A. *tacwîf*.

tedārūk (تَدَارُوكُ) ‘edinme, sağlama’ (KMT 69a/12, Y 28b/4, MNHS 8a/13) | ← A. *tadāruk*.

tedārūk ét- (KMT 69a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te karşımıza çıkmıştır.

tedbîr (تَدْبِير) ‘önlem’ (TM 16b/4, H 1b/12, MŞ 3b/8, KS 1b/13, KMT 6b/7, S 2a/4, Y 34b/7, MNHS 14b/8, T 6b/3) | ← A. *tadbîr*.

tedbîr eyle- (TM 16b/4), *tedbîr kıl-* (TM 32b/1), *tedbîr ét-* (KS 4a/14), *tedbîr-i istiḥmām* (KS 6b/8), *tedbîr olun-* (KS 10a/18), *tedbîr-i gıẓā* (KS 10b/12), *tedbîr ol-* (KS 17a/9), *tedbîr-i ebdāne-i ṣaḥīḥa* (S 2a/4), *tedbîr-i ‘itidāl-i mizāc* (Y 218a/12), *tedbîr-i cimā’* (Y 47b/3), *tedbîr-i idrār* (Y 40b/1), *tedbîr-i idrār-ı ‘arāk* (Y 40b/7), *tedbîr-i ishāl* (Y 40b/1), *tedbîr-i işṭifrāğ* (Y 42b/8), *tedbîr-i lu ‘āb* (Y 42a/1), *tedbîr-i muḥāṭ* (Y 41a/9), *tedbîr-i müshil* (Y 41b/9), *tedbîr-i ḥammām* (Y 49a/3), *tedbîr-i ḥifẓ-ı ṣiḥḥat* (Y 40b/12), *tedbîr-i ḥuḳne* (Y 43b/2), *tedbîr-i şevāb* (Y 33b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu‘inü’l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Muhabbet-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

tedrîc (تَدْرِيجُ) ‘azar azar’ (MŞ 5b/4, KS 14a/5, K 10a/10, KMT 58b/5, Y 9b/13, MNHS 29a/12, T 7b/10) | ← A. *tadrîc*.

te’ekkül (تَأْكُلُ) ‘yeme, yenme’ (MNHS 91b/5) | ← A. *ta’akkul*.

te’emmül (تَأْمُلُ) ‘iyice, etraflıca düşünme’ (MNHS 174a/8) | ← A. *ta’ammul*.

te’emmül ét- (MNHS 174a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mukaddimetü’l-Edeb*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

tefaḥḥuṣ (تَفَحُّصُ) ‘bir nesnenin iç yüzünü cidd ve mübalağa ile araştırmak’ (KS 23a/8) | ← A. *tafaḥḥuṣ*.

tefaḥḥuṣ olun- (KS 23a/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

tefā’ul (تَفَاعُلُ) ‘etkileşim’ (KMT 11b/1) | ← A. *tafā’ul*.

tefāwūt (تَفَاوُت) ‘farklılık’ (MŞ 15b/10, T 21a/15) | ← A. *tafāwut*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

tefekkür (تَفَكُّر) ‘düşünme’ (Y 58b/2) | ← A. *tafakkur*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

teferruḳ (تَفَرُّق) ‘ayrılma’ (KS 42a/19, KMT 45b/1) | ← A. *tafarruk*.

teferruḳu’ş-şu’ūni (KS 42a/7), *teferruḳu’l-ittişāl* (KS 42a/19)

tefettüt (تَفَتُّت) ‘parçalanma’ (TM 23b/10) | ← A. *tafattut*.

tefiḥ (تَفِيْه) ‘tatsız’ (KMT 14a/9⁴⁰³) | ← A. *tafiḥ*.

balğam-ı tefiḥ (KMT 14a/9)

tefrīḥ (تَفْرِیْح) ‘ferahlandırma’ (MŞ 75b/9, T 43a/13) | ← A. *tafriḥ*.

tefrīḥ ét- (MŞ 75b/9)

tefriḳa (تَفْرِیْقَه) ‘ayrılık, anlaşmazlık’ (Y 53b/11) | ← A. *tafriḳa*.

tefsīr (تَفْسِيْر) ‘yorumlama’ (Y 242a/13) | ← A. *tafsīr*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Mukaddimetü’l-Edeb*’te karşımıza çıkmıştır.

teftīḥ (تَفْتِيْح) ‘açma’ (S 23b/3, KMİB 15b/3) | ← A. *taftīḥ*.

teftīḥ ét- (KMİB 15b/3)

teftīṣ (تَفْتِيْش) ‘inceden inceye yapılan araştırma’ (MNHS 122b/8) | ← A. *taftīṣ*.

teftīṣ ét- (MNHS 122b/8)

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

tehāvün (تَهَاوُن) ‘ehemmiyet vermeme’ (KMT 132b/2) | ← A. *tahāwun*.

tehāvün ét- (KMT 132b/2)

teḥaccur (تَهَجُّر) ‘taşlaşma’ (KMT 51b/5) | ← A. *taḥaccur*.

teḥallūf (تَخْلُف) ‘geri kalma’ (Y 138a/10) | ← A. *taḥalluf*.

⁴⁰³ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *taffe* olarak okumuştur.

te'hîr (تَأخِير) 'erteleme' (EM 59a/9, MŞ 4a/3, KS 13b/9, KMT 64a/7⁴⁰⁴, S 4a/11, Y 10b/10, MNHS 129a/7, T 5b/6) | ← A. *ta'hîr*.

te'hîr eyle- (EM 59a/9), *te'hîr ét-* (MŞ 4a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Muhabbet-nâme*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kıyasü'l-Enbiyâ* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

teḥannun (تَحَنُّن) 'merhamet etme' (KMT 2b/5⁴⁰⁵) | ← A. *taḥannun*.

tehyîc (تَهْيِيج) 'heyecanlandırma' (MŞ 105b/2) | ← A. *tahyîc*.

tehyîc-i bâh (MŞ 105b/2)

teḡarrub (تَغَرُّب) 'yaklaşma' (KMT 2a/13) | ← A. *taḡarrub*.

teḡarrub ét- (KMT 2a/13)

tekâşûf (تَكَاشُف) 'bir araya toplanıp sıklaşma, koyulaşma' (KMT 50a/2, MNHS 9a/7)

| ← A. *takâşuf*.

tekâşûf-i mesâm (KMT 50a/2), *tekâşûf-i müferriḡ* (KMT 50a/7), *tekâşûf-i ictimâ' kıl-* (MNHS 9a/7)

tekâsül (تَكَاسُل) 'üşenme, gevşeklik' (MNHS 35a/2) | ← A. *takâsul*.

tekâsül ét- (MNHS 35a/2)

teḡavvus (تَغَوُّص) 'yay gibi eğilip iki kat olmak' (KMİB 120b/2) | ← A. *taḡawvus*.

teḡavvus zaḡmeti (KMİB 120b/2)

tekebbür (تَكَبُّر) 'kibirlenme' (KMT 117b/1) | ← A. *takabbur*.

tekebbür ol- (KMT 117b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Mi'rac-nâme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

tekellüfsüz (تَكَلُّفْسُز) 'zahmetsiz' (S 26a/11) | ← A.+T. *takalluf+süz*.

tekerrüc (تَكْرُّج) 'küflenme, paslanma' (MNHS 177a/13) | ← A. *takarruc*.

tekerrüc ol- (MNHS 177a/13)

teklîs (تَكْلِيس) 'kireç duruma getirme' (MNHS 83b/6) | ← A. *taklîs*.

⁴⁰⁴ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *tāḡîr* biçiminde okumuştur.

⁴⁰⁵ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *taḡattur* biçiminde okuyup hatırlama manasını vermiştir.

teklīs èt- (MNHS 83b/6)

tekmīd (تَكْمِيدُ) ‘bir nesneyi sararak bir uzvu ısıtma’ (MŞ 91a/7, MNHS 137a/8)

| ← A. *takmīd*.

tekmīd eyle- (MNHS 137a/8)

tekrār (تَكَرَّرَ) ‘aynı olay, iş yahut eylemin yeniden bir veya daha çok defa meydana gelişi’ (K 4b/5, KMT 80a/2, KMİB 102b/4, Y 88b/11, MNHS 97b/13, T 79b/10) | ← A. *takrār*.

tekrār èt- (K 4b/5)

te’līf (تَأْلِيفُ) ‘uzlaştırma’ (KMT 25a/3), ‘eser yazma’ (MNHS 2a/6) | ← A. *ta’līf*.

te’līf ol- (KMT 25a/3), *te’līf eyle-* (MNHS 2a/6), *te’līfū’l-aḥmeru’l-’aṣḳālānī* (MNHS 207a/9)

telyīn (تَلْيِينُ) ‘kabızlığı giderme, yumuşatma’ (EM 2a/3, MŞ 12b/7, KMT 155a/2, Y 53b/1, MNHS 41a/11, T 25a/9) | ← A. *talyīn*.

telyīn eyle- (MŞ 12b/7), *telyīn èt-* (KMT 155a/2), *telyīn ol-* (MNHS 41a/11)

temeddūd (تَمَدُّدُ) ‘germe, sündürme, spazm’ (MNHS 47a/9) | ← A. *tamaddud*.

temessūk (تَمَسُّكُ) ‘tutunma’ (MNHS 28b/3) | ← A. *tamassuk*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

temevvūc (تَمَوُّجُ) ‘dalgalanma’ (Y 6b/13) | ← A. *tamawwuc*.

temmet (تَمَّتْ) ‘bitti, tamam oldu’ (Y 256b/10, MNHS 212a/13, T 114b/6,

MŞ 185a/10, K 26a/7) | ← A. *tammat+ < tammah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasū’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

temr (تَمْرُ) ‘hurma’ (KMİB 60a/15, Y 176a/7) | ← A. *tamr*.

temr-i hindī (تَمْرُ هِنْدِي) ‘iki çenekliler sınıfının baklagiller familyasından, boyu 20-25 metreyi bulan, Hindistan ve Tropik Afrika’da yetişen sıcak iklim ağacı, *tamarindus indica*’ (MŞ 8b/11, KMT 143a/7, MNHS 35a/8), *temrū hindī* (S 39b/6), *temür hindī* (T 7b/15) | ← A. *tamr+hindī*.

şarāb-ı temr-i hindī (MŞ 8b/11), *temr-i hindī şarābı* (KMT 143a/7), *temr-i hindī müzevveresi* (MNHS 35a/8)

temkīn (تَمْكِينُ) ‘hastalığın vücudun bir yerine yerleşmesi’ (S 6b/2) | ← A. *tamkīn*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

temūz (تَمُوزُ) ‘yılın haziran ile ağustos arasındaki yedinci ayı’ (KMİB 40a/9), *temuz* (Y 30a/6) | ← A. *tammūz~tamūz* ← Süry. *tamuza*.

temūz ayı (KMİB 40a/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā* ve *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

temzīc (تَمْزِجُ) ‘bir kimseye nesne verme’ (KMT 18a/8) | ← A. *tamzīc*.

temyīz (تَمْيِيزُ) ‘iyiyi kötüden ayırmak’ (KS 24b/13) | ← A. *tamyīz*.

temyīz olun- (KS 24b/13)

tenaḥnuḥ (تَنَحْنُحُ) ‘hafif şekilde öksürme’ (MNHS 189a/5) | ← A. *tanaḥnuḥ*.

tenaḥnuḥ ét- (MNHS 189a/5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd*'de karşımıza çıkmıştır.

tenaḥḥul (تَنَحَّحُلُ) ‘meze olarak yeme’ (Y 21b/11) | ← A. *tanaḥḥul*.

tenāsüb (تَنَاسُبُ) ‘aralarında uygunluk bulunma’ (KMT 18a/4) | ← A. *tanāsüb*.

tenāsüb-i ṭabī'ī (KMT 18a/4)

tenāsül (تَنَاسُلُ) ‘birbirinden doğarak üreme’ (EM 61a/11, MŞ 99a/1, Y 68b/6, MNHS 17b/10) | ← A. *tanāsul*.

tenāvül (تَنَاولُ) ‘yeme içme’ (H 11b/9, MŞ 31b/10, KS 22b/10, KMT 49b/13, Y 10a/1, T 40b/9) | ← A. *tanāwul*.

tenāvül eyle- (H 11b/9), *tenāvül ét-* (MŞ 31b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*'te karşımıza çıkmıştır.

tena'um (تَنَعُّمُ) ‘nimet ve bolluk içinde bulunma’ (S 4b/9), *tena'um* (Y 54a/11) | ← A. *tana'um*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Mi'rac-nāme* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

teneffuḥu'l-cild (تَنَفُّطُ الْجِلْدِ) ‘bedenin derisinin kabarcık olması’ (KS 42a/1⁴⁰⁶) | ← A. *tanaffuḥ+cild*.

⁴⁰⁶ Anıl Çelik, keliminin sözlük anlamına ‘öfkelenme, hiddetlenme’ anlamı vermiştir.

teneffüs (تنفس) ‘nefes alıp verme’ (Y 4b/13) | ← A. *tanaffus*.

tenkıye (تنقیه) ‘su vermek suretiyle kalın bağırsağın içini temizleme’ (MŞ 42b/1, KS 51b/14, KMT 75a/8, S 17a/6, KMİB 11b/8, Y 143a/3, MNHS 71a/1, T 4b/15), *tenkıyye* (Y 77a/13) | ← A. *tankıya*.
tenkıye ét- (MŞ 42b/1), *tenkıye-i beden* (MŞ 127b/6), *tenkıyye-i beden* (Y 242b/8), *tenkıyye-yi dimāğ* (Y 145a/2), *tenkıye eyle-* (T 4b/15)

tennūr (تنور) ‘tandır’ (H 26b/12⁴⁰⁷, EM 4b/5, MŞ 15a/10, KS 28a/18, K 12a/10, KMT 113a/1, S 5a/3, KMİB 42a/11, Y 110b/4, MNHS 51b/12, T 20b/1) | ← A. *tannūr*.

tennūrda biş- (EM 4b/5), *tennūra bişür-* (S 5a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

terahhüm (تَرْحُم) ‘merhamet etme’ (KMT 2b/6) | ← A. *tarahhüm*.

terakķī (ترقي) ‘ilerleme’ (KMT 136b/10, MNHS 3a/6) | ← A. *tarakķī*.

‘illet-i terakķī (KMT 136b/10), *terakķī eyle-* (MNHS 3a/6), *terakķī ét-* (MNHS 181b/11)

Kelime ilk olarak Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

terbiyet (تربيت) ‘terbiye’ (MŞ 44b/3, KS 7a/8), ‘bazı yemeklere lezzet vermesi ve koyulaştırması için piştikten sonra konan yumurta, limon veya sirke, salça, sarımsak vb. ile çeşitli şekillerde hazırlanmış karışım’ (H 26a/B, K 23a/10, T 39a/2) | ← A. *tarbiyat*+ < *tarbiyah*.

terbiyet ét- (MŞ 44b/3), *terbiyet ol-* (KS 7a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

terc (تَرْج) ‘bir nesne ile gizleme’ (İ 5b/10) | ← A. *tarc*.

tercūme (تَرْجُمَه) ‘bir metni bir dilden başka bir dile çevirme’ (KMT 3a/8⁴⁰⁸, KMİB 1b/7) | ← A. *tarcama*.

tercūme kıl- (KMT 3a/8), *tercūme ol-* (KMİB 1b/7)

⁴⁰⁷ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin kökenine Farsça demiştir.

⁴⁰⁸ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *terceme* şeklinde okumuştur.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*'da geçmiştir.

tereşşuh (تَرَشُّحْ) 'sızma, sızıntı yapma' (MŞ 80b/12, MNHS 177a/3) |← A. *taraşşuh*.
sebîl-i teraşşuh (MNHS 177a/3)

terk (تَرْك) 'bırakma' (TM 39a/9, H 92b/4, EM 25a/15, MŞ 5b/4, KS 6b/7,
KMİB 15a/8, Y 19a/3, MNHS 14b/11, T 7b/10) |← A. *tark*.
terk eyle- (TM 39a/9), *terk ét-* (EM 25a/15), *terk étdür-* (KS 6b/7), *terk-i gızā*
ét- (KS 10a/19), *terk ol-* (KS 16a/15), *terk-i fevākih-i buḳūl eyle-* (MNHS
14b/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*, *Nehcü'l-Ferâdis* ve *Mu'inü'l-Mürîd*'de
geçmiştir.

terkîb (تَرْكِب) 'birleşim' (TM 60b/C, İ 5b/4, MŞ 9a/4, K 2b/1, KMT 13b/7,
KMİB 11b/3, Y 10a/1, MNHS 14b/12, T 12b/5) |← A. *tarkîb*.
terkîb kıl- (MŞ 39a/6), *terkîb-i sufûf* (MŞ 169a/12), *terkîb-i muḡlāb* (MŞ
180a/1), *terkîb-i ḥāş* (KS 25a/5), *terkîb ét-* (K 2b/1), *terkîb olun-* (KMT
13b/7), *marāzu't-terkîb* (KMT 44b/3), *terkîb-i cālînūs* (Y 121b/10), *terkîb-i*
edviyye (Y 127a/3), *terkîb-i tarḥūn* (MNHS 14b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran*
Tercümesi'nde geçmiştir.

terkîb-i ma'cūn-ı berşā īsā (تَرْكِبِ مَعْجُونٍ بِرَشَاءِ إِسَى) 'onar dirhem kara biber ve bağ
tohumu, bir miskal sünbül-i hindî, bir miskal ferfiyūn, beşer dirhem efiyūn ve
za'firān, iki dirhem 'ākırḳarḥā, iki dirhem kerefes tohumu ve kefi alınmış bal
katıp altı ay hokka içinde bekletilerek kullanılır özellikle iç ağrısına, kulunca,
midneyi güçlendirmeye, meniyi geç getirmeye ve soğuktan olan ağrılara
faydalıdır' (MŞ 163b/3) |← A. *tarkîb+ma'cūn+barşā īsā*.

tertib (تَرْتِيب) 'düzenleme' (TM 2a/2, H 1b/14, KMT 4b/11, KMİB 21b/1, Y 2b/2),
terṭîb (EM 48a/12, MŞ 5a/15, K 2a/5⁴⁰⁹), *terṭîb* (KS 7a/15, MNHS 9a/5, T
7b/4), *tertib* (KMİB 1b/7) |← A. *tartîb*.
tertib üzerine düz- (TM 2a/2), *terṭîb ét-* (MŞ 5a/15), *tertib olun-* (K 2a/5),
terṭîb eyle- (MNHS 9a/5)

⁴⁰⁹ Muhammet Yelten, kelimeye dizinde yer vermemekle birlikte *terkîb* şeklinde okumuştur.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Mu’inü’l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

tertîbsüz (تَرْتِيبُزْ) ‘düzensiz’ (EM 63b/6) | ← A.+T. *tartîb*+süz.

tertîbsüz dökil- (EM 63b/6)

tervîh (تَرْوِیْحْ) ‘rahata erdirmeye’ (KMT 45b/13) | ← A. *tarwîh*.

tervîh-i kalb (KMT 45b/13-46a/1)

tesbîh (تَسْبِیْحْ) ‘Allah’ı takdis ve tenzih etme’ (Y 245b/3) | ← A. *tasbîh*.

tesbîh it- (Y 245b/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi’rac-nâme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

tesbîh (تَسْبِیْحْ) ‘Çin leylağı, melia azedarach’ (KMİB 10b/15) | ← A. *tasbîh*.

tesbîh ağacı (KMİB 10b/15)

teshîl (تَسْهِيلْ) ‘hacı paşa’nın tıp eserinin ismi’ (T 1b/8) | ← A. *tashîl*.

teshîn (تَسْخِیْنْ) ‘ısıtma’ (KMT 65b/9) | ← A. *tashîn*.

teshîn ét- (KMT 65b/9-10)

te’sîr (تَأْثِیْرْ) ‘etki’ (K 9b/5, MNHS 2a/3) | ← A. *ta’sîr*.

te’sîr eyleyici (MNHS 2a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

teskîn (تَسْكِينْ) ‘yatıştırma’ (MŞ 182a/14, Y 26a/8, MNHS 11b/6, T 23b/5)

| ← A. *taskîn*.

teskîn ét- (MŞ 182a/14), *teskîn eyle*- (MNHS 11b/6), *teskîn ol*- (MNHS 34b/11)

teslîm (تَسْلِيمْ) ‘kabul etme’ (K 25b/13) | ← A. *taslîm*.

teslîm ét- (K 25b/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyâ*, *Mu’inü’l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

teslīman (تَسْلِيمًا) ‘tahiyyat ve selam ile dua’ (İ 1b/8) | ← A. *taslīman*.

tese ‘*ud* (تَسْعِد) ‘arama’ (MŞ 139a/15) | ← A. *tasa* ‘*ud*.

tese ‘*ud* *ét-* (MŞ 139a/15)

teslīmāt (تَسْلِيمَات) ‘Allahın hükmüne itirazsız razı olmaları’ (K 1b/2) | ← A. *taslīmāt*.

tesmiye (تَسْمِيَة) ‘adlandırma’ (MNHS 114a/3) | ← A. *tasmiya*.

tesmiye *ét-* (MNHS 114a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inü’l-Mürīd*’de geçmiştir.

teşbīh (تَشْبِيْه) ‘benzetme’ (KMT 64a/10) | ← A. *taşbīh*.

teşbīh *ét-* (KMT 64a/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

teşennüc (تَشَنُّج) ‘kasılma, spazm’ (H 26b/B, EM 18b/14, MŞ 91a/4, KMT 51b/4,

KMİB 10b/12, Y 22a/6, MNHS 166a/4, T 103b/5) | ← A. *taşannuc*.

kuru teşennüc (H 26b/B), *teşennüci gider-* (EM 18b/14), *teşennüc-i mādde*

(KMT 51b/4), *teşennüc-i huşk* (Y 142a/5), *teşennüc eyle-* (MNHS 166a/4),

teşennüc ol- (MNHS 194b/5), *teşennüc-i imtilā* (MNHS 202a/10), *teşennüc-i*

yābis (MNHS 202a/4)

teşennüci (تَشَنُّجِي) ‘kasılmaya ait’ (H 23b/1) | ← A. *taşannuci*.

teşennüci laqvā (H 23b/1)

teşhīş (تَشْهِيْش) ‘araştırarak bir hastalığın ne olduğunu belirleme, tanı’ (MŞ 1b/7,

MNHS 70b/10, T 1b/8) | ← A. *taşhīş*.

teşhīş-i emrāz (MŞ 1b/7), *teşhīş eyle-* (MNHS 70b/10)

teşkīl (تَشْكِيْل) ‘şekil ve suret verme’ (KMT 18a/10) | ← A. *taşkīl*.

teşmīr (تَشْمِيْر) ‘sıvama, sıvanma’ (MNHS 97a/3) | ← A. *taşmīr*.

teşmīr eyle- (MNHS 97a/3), *teşmīr ét-* (MNHS 99b/9)

teşrīh (تَشْرِیْح) ‘anatomi ilmi’ (KMT 3a/5, MNHS 6b/1, T 96b/7) | ← A. *taşrīh*.

teşrīh ét- (KMT 34b/3)

teşvīş (تَشْوِيْش) ‘karışıklık’ (KMİB 5a/5) | ← A. *taşvīş*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

teşvīşlen- (تشويشلن) ‘karmakarışık hâle gelme’ (Y 134a/12) | ← A.+T. *taşwīş+lan-*.

tevābil (تَوَابِلْ) ‘baharatlar’ (EM 26b/10) | ← A. *tawābil*.

tevābil kat- (EM 26b/10)

tevaḳḳu (تَوَقُّعْ) ‘ümit etme, bekleme’ (KMT 4a/11, Y 62a/12, MNHS 14b/2)

| ← A. *tawaḳḳu* ‘.

tevaḳḳu ‘ét- (KMT 4a/11)

tevaḳḳuf (تَوَقُّفْ) ‘bekleme’ (KS 9a/7, Y 39b/3) | ← A. *tawaḳḳuf*.

tevaḳḳuf olın- (KS 9a/7), *tevaḳḳuf ét-* (Y 39b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

tevālūd (تَوَالُدْ) ‘döl’ (EM 61a/11, MNHS 17b/9) | ← A. *tawālud*.

tevaşşul (تَوَاشُّلْ) ‘bir nesneye hile yoluyla ya da lutuf vesilesiyle vasıl olma’

(KMT 2a/13) | ← A. *tawaşşul*.

tevaşşul ét- (KMT 2a/13)

tevātūr (تَوَاتُرْ) ‘bir haberin ağızdan ağıza geçerek yayılması’ (KMT 127a/13)

| ← A. *tawātur*.

tevāzu (تَوَاضُعْ) ‘alçak gönüllülük’ (MŞ 146b/11) | ← A. *tawādu* ‘.

tevāzu ‘eyle- (MŞ 146b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

tevcīh (تَوَجِّهْ) ‘yönelme’ (MNHS 15b/6) | ← A. *tawcīh*.

tevcīh ol- (MNHS 15b/6)

teveccūh (تَوَجَّهْ) ‘yönelme’ (MŞ 155a/12, MNHS 66a/3) | ← A. *tawaccuh*.

teveccūh ét- (MŞ 155a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

tevekkül (تَوَكَّلْ) ‘Allah’a güvenme’ (Y 1b/13, MNHS 3b/9) | ← A. *tawakkul*.

tevekkül it- (Y 1b/13), *tevekkül eyle-* (MNHS 3b/9)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

tevellūd (تَوَلَّدْ) ‘meydana gelme’ (EM 14b/14, MŞ 16b/15, KMT 16a/2, Y 23a/10,

MNHS 39a/11) | ← A. *tawallud*.

tevellüd ét- (EM 14b/14), *tevellüd eyle-* (EM 19b/7), *tevellüd-i erkân* (KMT 16a/4), *tevellüd ol-* (Y 38a/6)

tevfîk (توفيق) ‘Allah’ın yardımı’ (TM 2a/10) | ← A. *tawfîk*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Mi‘rac-nâme*, *Mu‘inü’l-Mürîd*, *Kısasü’l-Enbiyâ*, *Nehcü’l-Ferâdîs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

tevḥîd (توحيد) ‘Allah’ın birliğine inanma’ (K 1b/4) | ← A. *tawḥîd*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyâ*, *Nehcü’l-Ferâdîs* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

tevlîd (توليد) ‘meydana getirme’ (MŞ 90a/7) | ← A. *tawlîd*.

tevlîd ét- (MŞ 90a/7)

teybîs (تَيْبِيس) ‘kurutmak’ (KMT 148a/11⁴¹⁰) | ← A. *taybîs*.

tezâyyüd (تَزَايُود) ‘artma, çoğalma’ (KMT 45b/4⁴¹¹, MNHS 134b/8) | ← A. *tazâyyud*.

vaḳti t-tezâyyüd (KMT 45b/4), *müddet-i tezâyyüd* (MNHS 134b/8)

tezḳere (تَذْكَرَة) ‘izin’ (MNHS 2a/7) | ← A. *taḳkira*.

teẓrîd (تَزْرِيْد) ‘dolaşma’ (MNHS 30a/11) | ← A. *tazrîd*.

ṭib (طِب) ‘hekimlik’ (TM 1b/9, H 1b/11, EM 25a/10, MŞ 1b/3, K 6b/11, KMT 2a/4,

KMİB 59a/9, Y 6b/8, MNHS 4b/4), *ṭîb* (T 1b/12) | ← A. *ṭibb*.

ṭibb-ı ḳadîm (EM 25a/10), *ṭib* ‘ilmi’ (TM 1b/9), *‘ilm-i ṭib* (K 6b/11), *ṭibb-ı nebî* (K 5a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

ṭifl (طِفْل) ‘bebeklik sonrası ergenlik öncesi olan dönem’ (H 107b/7, MŞ 10b/9,

MNHS 119b/3, T 14b/5) | ← A. *ṭifl*.

ṭifl oĝlan (MNHS 119b/3)

ṭilā (طَلَا) ‘sürülecek veya sürünülecek sıvı veya merhem’ (TM 58b/2, EM 55a/10,

⁴¹⁰ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *teybî* biçiminde okumuştur.

⁴¹¹ Ali Haydar Bayat, kelimeyi *tezâyyîd* biçiminde okumuştur.

KK 1b/06, MŞ 20b/10, KS 37a/15, KMT 68a/12, T 48b/2), طلی (H 10a/9), *ṭīla* (KMİB 27b/2), *ṭīla* (Y 81b/8), طلی (MNHS 136a/13) | ← A. *ṭilā*.

ṭilā eyle- (H 10a/9), *issiliklü ṭilā ma‘cūnı* (H 87b/B), *issiliksüz ṭilā ma‘cūnı* (H 87b/B), *çıban ṭilāsı* (H 119a/12), *ṭilā ét-* (MŞ 20b/10), *şıfat-ı ṭilā* (MŞ 91a/12), *ṭilā-yı āḥir* (KS 49b/4), *ṭīla ét-* (KMİB 27b/2), *ṭilā-yı aḥar* (MNHS 136a/13), *ṭilā ol-* (MNHS 144b/8)

ṭilā- (طَلَا) ‘sürmek’ (MNHS 132a/7⁴¹²) | ← A. *ṭalā-*.

ṭilālan- (طَلَّلَ) ‘merhemlenme’ (KS 47a/18) | ← A. + T. *ṭilā*’ + *lan-*.

ṭılsım (طَلَّسَم) ‘kuvvetli tesir’ (TM 1b/4, H 1b/2), *ṭılısım* (Y 186a/7) | ← A. *ṭılasım* ← Yun. *telesmos*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

ṭırfıl (طَرْفَل) ‘yonca, üçgül’ (EM 26a/15) | ← A. *ṭırfıl*.

ṭīb (طِيب) ‘güzel kokulu’ (MŞ 169a/9, KS 21a/1, KMT 10a/13, MNHS 97a/13⁴¹³) | ← A. *ṭīb*.

sünbül-i ṭīb (MŞ 169a/9)

tibn (تِبْن) ‘saman’ (KMİB 58a/9) | ← A. *tibn*.

tibnī (تِبْنِي) ‘saman gibi’ (KMT 59b/5) | ← A. *tibnī*.

timsāḥ (تِمْسَاح) ‘timsah, crocodilus’ (KMİB 60b/13, MNHS 171b/13), *timsaḥ* (Y 233b/11) | ← A. *timsāḥ*.

timsāḥuḡ derisi (KMİB 60b/13), *timsāḥ boḡı* (MNHS 171b/13)

tīn (تِين) ‘incir’ (KMİB 62b/5) | ← A. *tīn*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ṭīn (طِين) ‘balçık’ (MŞ 162a/4, KS 37a/18, S 52b/7, Y 156a/9, MNHS 80a/2) | ← A. *ṭīn*.

ṭīn-i ermenī (MŞ 162a/4), *ṭīn-i kıbrısī* (KS 37a/19), *ṭīn-i balçık* (KS 37a/19), *ṭīn-i ḡaymūliyā* (KS 37a/19), *ṭīn-i rūmī* (S 52b/7), *tiryāki`ṭ-ṭīn* (S 76a/2),

⁴¹² Nuray Demir Öztürk, “Eski Anadolu Türkçesine Arapçadan Alıntılanmış Bir Fiil Üzerine İnceleme”, *XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara, 2020, 807-811.

⁴¹³ M. Ünal Şahin kelimeyi *ṭīb* olarak okumuş ve bu anlamı vermiştir.

aḳrāṣi 't-*tīn* (Y 156a/9), *tīn-i ḳaymuta* (Y 202a/10), *tīn-i ḳūṭīn-i ḳomalyā* (Y 240a/12), *tīn-i ṣāmūs* (MNHS 73a/9)

tīn-i maḥtūm (طين مختم) 'kırmızı toprak, mühür çamuru, *terra sigillata*' (MŞ 94b/7, KS 40a/18, S 76a/5, Y 115a/13, MNHS 80a/4, T 106a/1), *tīn-i maḥdūm* (KMİB 146b/15) | ← A. *tīn* + *maḥtūm*.

tīnī (تينى) 'başta çıkan ve içinde incir çekirdeği gibi bir şey bulunan sivilce türü' (MŞ 140a/6, MNHS 104b/10⁴¹⁴) | ← A. *tīnī*.

tiryāk (ترياق) 'hayvani, nebati ve madeni maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya, öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bazı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu macun' (TM 37b/1, H 105a/6, EM 12b/15, İ 1b/10, MŞ 8a/5, KS 19a/8, KMT 80a/13, S 69b/8, Y 112b/12, MNHS 9b/11), *tiryāğ* (H 21a/10) | ← A. *tiryāk* ← F. *tiryāk* ← Yun. *tiryāk-ı ef'i* (EM 54b/12), *tiryāk-ı fārūk* (EM 46a/2), *tiryāk-ı kebīr* (EM 58b/1), *tiryāk-ı erba'* (H 105a/6), *tiryāk-ı ekber* (MŞ 39a/5), *tiryāk vēr-* (KS 19a/8), *tiryāk-ı erba'a* (KMT 80a/13), *tiryāk-ı berša' iṣā-yı kebir* (Y 115b/12), *tiryāk-ı fārgīnās* (Y 115b/13), *tiryāk-ı şamaniyye* (Y 114b/13), *tiryāk-ı şence* (Y 246b/5), *tiryāku 't-tīn* (Y 115a/4), *tiryāk-ı bā-zehr* (MNHS 9b/11), *tiryāk-ı fārūk* (T 62b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

tiryāk-ı ef'i (ترياقى افعى) 'bahak hastalığı tedavisi için kullanılan macun' (EM 54b/12) | ← A. *tiryāk*+*af'i*.

tiryāk-ı fārūk (ترياق فاروق) 'kuvvetli bir panzehir' (EM 46a/2, KMİB 117a/15, MŞ 8a/5, Y 29a/3, MNHS 49a/2, T 5a/13) | ← A. *tiryāk*+*fārūk*.

tiryāk-ı kebīr (ترياق كبير) 'özellikle yaşlılar için kullanılması faydalı olan bir macun' (EM 58b/1) | ← A. *tiryāk*+*kabīr*.

töḥmet (تُهْمَت) 'suçlama' (MNHS 187a/12) | ← A. *tuhmat*+ < *tuhmah*.
töḥmet eyle- (MNHS 187a/12)

⁴¹⁴ M.Ünal Şahin kelimeye 'incire ait, incire benzer yarık' anlamını vermiştir.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

tübālu'l-ḥadīd (تُوبَالُ الْحَدِيدِ) 'demir boku, bakır ve demir çekiçlendikçe etrafa sıçrayan hurdeler, tuval' (MNHS 84b/7) | ← F.+A. *tübāl+al+ḥadīd*.

tübālī'n-niḥās (تُوبَالِ النَّحَاسِ) 'bakır ve demir çekiçlendikçe etrafa sıçrayan hurdeler, tuval' (KMİB 62a/15), *tübālu'n-nūḥās* (MNHS 84b/7) | ← F.+A. *tübāl+al+nūḥās*.

tufāf (تُفَاف) 'eşek marulu, *sonchus oleraceus*' (KMİB 60a/11⁴¹⁵) | ← A. *tafāf*.

tuḥfe (تُحْفَة) 'hediye' (TM 2b/5, İ 1b/12, KMT 3a/10, S 2a/10) | ← A. *tuḥfa*.

tuḥfe getir- (KMT 3a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

tuḥfetü'l-mübārizī (تُحْفَةُ الْمُبَارِزِي) 'Hekim Bereket'in yazmış olduğu tıp eserinin adı' (TM 1b/1⁴¹⁶) | ← A. *tuḥfa +al+mübārizī*.

tuḥfe-i mübārizī (TM 2b/5)

tuḥme (تُحْمَة) 'aşırı yemekten kaynaklanan hazımsızlık' (EM 8b/14, MŞ 6a/7⁴¹⁷, K 15a/5, KMT 118a/3, S 9a/1, KMİB 52b/13, Y 117b/6, MNHS 14a/13) | ← A. *tuḥma*.

tuḥme eyle- (EM 8b/14), *tuḥme ol-* (K 15a/5)

tuḥmelik (تُحْمَلِيق) 'hazımsızlık' (EM 55b/11), *tuḥmelik* (MNHS 16b/4)

| ← A.+T. *tuḥma+lik*.

tuhr (طُهْر) 'taharet' (MŞ 109b/13) | ← A. *tuhr*.

tūl (طُول) 'sonu gelmez' (KMT 2b/5), 'uzunluk, boy' (KMT 54a/8, MNHS 128a/13)

| ← A. *tūl*.

tūl-ı emel (KMT 2b/5)

tūlābī (طُولَابِي) 'susuzluğun ve çok işeme şeklinde görülen sebebinin böbrek rahatsızlığı olduğu hastalık' (H 99b/B) | ← A. *tūlābī*.

tu'm (طُعْم) 'tatmak, yemek' (T 27b/9) | ← A. *tu'm*.

⁴¹⁵ Yasemin Yıldız, kelimeyi *tufāk* biçiminde okumuştur.

⁴¹⁶ Tamlama, sadece Paris nüshasında vardır.

⁴¹⁷ Zafer Önler, kelimeyi *toḥme* olarak okuyup kökenine Farsça demiştir.

turāb (تُرَابٌ) ‘toprak’ (KMİB 59b/8, T 75a/9) | ← A. *turāb*.

turāb-ı şaydā (KMİB 59b/8), *turābu’ş-şāride* (KMİB 59b/10), *turābu’z-zībağ* (T 75a/9)

turmus (تُرْمُسٌ) ‘acı bakla, *lupinus thermis*’ (MŞ 85b/9, KS 48b/9, S 37b/3, Y 255a/7), *turmas* (T 60a/6) | ← A. *turmus/tirmis*.

tūṣ (تُوْتُ) ‘dut’ (KMİB 61a/14) | ← A. *tūṣ*.

tūtiyā (تُونِيَا) ‘sahk edilip göze çekilen bir taş’ (H 35a/11, MŞ 45a/2, KS 29b/13, KMİB 6a/12, Y 244b/5, MNHS 206a/10) | ← A. *tūtiyā*’ ← F.

tūtiyā-ı merāz (KK 7a/9), *tūtiyā dürt-* (KS 29b/13), *tūtiyā-yı mağsūl* (Y 144a/11), *tūtiyā-yı aḥmer* (MNHS 206a/10), *tūtiyā-yı cevherī* (MNHS 205a/11), *tūtiyā-yı hindī* (MNHS 87a/10-11), *tūtiyā-yı kirmānī* (MNHS 205b/1), *tūtiyā-yı ma’denī* (MNHS 153b/12), *tūtiyā-yı muşavvel* (MNHS 209b/13), *tūtiyā-yı murabbā* (MNHS 205a/3), *tūtiyā-yı perverde* (MNHS 132b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şîrîn ve Kısasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

tuyūr (تُيُورٌ) ‘kuşlar’ (KMİB 59b/13) | ← A. *tuyūr*.

tüferriku’l-ittişāl (تُفَرِّقُ الْإِتِّصَالَ) ‘kopma, ayrılma, yaralanma gibi sebeplerle dokularda ayrışma’ (MNHS 13a/4), *tefferuğu’l-ittişāl* (KS 42a/19) | ← A. *tafarruk+al+’ittişāl*.

tüffāḥ (تُفَّاحٌ) ‘elma’ (MŞ 7b/2, KMİB 59b/14, T 5a/2) | ← A. *tüffāḥ*.
şarāb-ı tüffāḥ (MŞ 7b/2)

U

‘ucūz (عُجُوزٌ) ‘aciz’ (S 72a/4) | ← A. ‘*ucūz*.
şa’ru’l-’ucūz (S 72a/4)

‘ūd (عُودٌ) ‘öd ağacı’ (TM 45b/4, H 18b/10, EM 27b/2, İ 3b/8, MŞ 5b/11, KMİB 24b/9, Y 83a/11, MNHS 82b/12, T 5a/12) | ← A. ‘*ūd*.

‘ūd *şarābı* (TM 45b/4), ‘ūd-ı *hindī* (EM 21a/10), ‘ūd-ı *cevārīş* (H 37a/12), ‘ūd-ı ‘*anber* (H 70a/10), ‘ūd-ı *hām* (H 53b/10), ‘ūd-ı *belāsān* (Y 78a/9), ‘ūdu ‘*ş-şaleb* (Y 231b/10)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da karşımıza çıkmıştır.

‘ūd (عود) ‘teknesi yarım armudu andıran, dilim adı verilen 17 ila 27 ahşap şeridin birbirine yapıştırılmasından meydana gelen, göğsü ladinden, perdesiz, kısa saplı, beşi çift, biri tek on bir telli, mızraplı çalgı’ (KS 6b/17) | ← A. ‘ūd.

‘ūd-ı *hindī* (عود هندی) ‘Hint öd ağacı’ (EM 21a/10) | ← A. ‘ūd+*hindī*.

‘ūdi ‘*ş-şalīb* (عود الصليب) ‘ayı gülü, şakayık, *pæonla officinalis*’ (MŞ 166b/13), ‘ūdu ‘*ş-şalīb* (Y 91b/7, T 35b/3) | ← A. ‘ūd+*al+şalīb*.

‘ufūnet (عَفُونَت) ‘irin’ (EM 62a/5, MŞ 122b/14, KS 7b/5, KMT 49b/5, S 64a/11, KMİB 9a/14, Y 213a/12, MNHS 13b/2, T 93b/6) | ← A. ‘ufūnat+ < ‘ufūnah. ‘ufūneti *gider-* (S 64a/11), ‘ufūnet *ol-* (MNHS 13b/2), ‘ufūnet-*pezīr* (MNHS 117b/4)

uḥrevī (أُخْرَوِي) ‘ahirete ait’ (S 2b/2) | ← A. ‘uḥrawī. *sevāb-ı uḥrevī* (S 2b/2)

‘uḫāb (عُقَاب) ‘kartal’ (MNHS 186a/2) | ← A. ‘uḫāb. ‘uḫāb *ödi* (MNHS 186a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

‘uḫalā (عُقَالَا) ‘akıllılar’ (S 1b/2) | ← A. ‘uḫalā’.

‘uḫde (عُدّه) ‘düğümçük, beze, gangliyon’ (H 119a/2), عُدَّتْ (MNHS 206b/11) | ← A. ‘ukda.

‘uḫde *renci* (H 119a/2), ‘uḫdetü’*r-rīḥ* (MNHS 206b/11)

ūḫīye (أَوْقِيّه) ‘okka, kıyye, vukıye’ (KS 16a/5, K 25a/8⁴¹⁸) | ← A. ‘ūḫīyya.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

uḫḫuwān (أَفْحَوَان) ‘papatya, *anthemis nobilis*’ (KMİB 7b/12, H 96a/5) | ← A. ‘uḫḫuwān.

⁴¹⁸ Muhammet Yelten, kelimeyi okıya biçiminde okumuştur.

dühnü 'l-*uḫhuvān* (KMİB 111b/15)

ukṣūṣ (أَكْشُوْثٌ) 'cinsaçı, küsküt, *cuscuta epithymum*' (MŞ 123b/2, KS 24a/15)

| ← A. 'ukṣūṣ.

uḫūl (عُقُولٌ) 'akıllar' (İ 1b/5, S 1b/2) | ← A. 'uḫūl.

evhām-ı 'uḫūl (İ 1b/5)

ulemā (عُلَمَاءٌ) 'alimler' (İ 1b/13, MNHS 2b/8) | ← A. 'ulamā'.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi

Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

uliku 'l-*buṭm* (عَلِّكَ الْبُطْمُ) 'sakız terment'i' (MŞ 171a/14) | ← A. 'ilk+al+buṭm.

ulūm (عُلُومٌ) 'ilimler' (MNHS 3a/9) | ← A. 'ulūm.

ulwī (عُلُوِي) 'yüce, yüksek' (S 1b/3) | ← A. 'ulwī.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü'l-Enbiyā*'da ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

umḳ (عُمُقٌ) 'derinlik' (KMT 54a/9, MNHS 157b/10) | ← A. 'umḳ.

umsūḥ (أُمْسُوْحٌ) 'at kuyruğu, *equisetum arvense*' (KMİB 25a/6) | ← A. 'amsūḥ

umūm (عُمُوْمٌ) 'genel olma' (MNHS 114a/12) | ← A. 'umūm.

umūmu 'l-*intifāḥ* (MNHS 114a/12)

umūr (أُمُورٌ) 'işler' (KMT 5a/2) | ← A. 'umūr.

umūr-ı tabī'iyye (KMT 5a/2), *umūr-ı insāniyye* (KMT 49a/13-49b/1), *umūr-ı ḥārice* (KMT 49a/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü'l-Enbiyā* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

unnāb (عُنَابٌ) 'hünnap' (H 11b/5, EM 5a/12, MŞ 4b/1, KS 5b/19, KMİB 59b/6⁴¹⁹,

Y 44b/13, MNHS 38a/10, T 6a/9) | ← A. 'unnāb.

unnāb-ı cürcānī (KK 5a/07), *unnāb suyu* (H 48a/5), *şarāb-ı unnāb* (MŞ 8b/12)

unşul (عُنْصُلٌ) 'adasoğanı, *scilla officinalis*' (MŞ 67a/15, KS 28b/9, S 81a/4,

Y 107a/13, T 28a/9) | ← A. 'unşul.

⁴¹⁹ Yasemin Yıldız kelimeyi 'ğunāb' biçiminde okumuştur.

başal-ı ‘unşul (MŞ 67a/15), ‘unşul sirkesi (KS 28b/9), akrāş-ı ‘unşul (Y 107a/13), ‘unşul-ı müşvī (Y 118a/8)

‘unşulī (عُنْصُلِي) ‘adasoğanı ile ilgili, *scilla officinalis*’ (MŞ 39a/13, KMT 81a/8)

| ← A. ‘unşulī.

sikencübīn-i ‘unşulī (MŞ 39a/13), *sirkengübīn-i ‘unşulī* (KMT 81a/8)

‘unşur (عُنْصُر) ‘öge’ (MNHS 17a/7) | ← A. ‘unşur.

‘urf-ı ‘ām (عُرْفِ عَام) ‘halk örfü’ (MNHS 126a/12-13) | ← A. ‘urf+ ‘āmm.

‘uruf (عُرْف) ‘bilinen’ (KS 25a/9) | ← A. ‘urf.

‘urūḳ (عُرُوق) ‘sarısı, kırmızısı, beyazı bulunan bir ağaç türü’ (KS 51b/13)

| ← A. ‘urūḳ.

‘urūḳ (عُرُوق) ‘damarlar’ (KMT 20a/9, MNHS 83a/5) | ← A. ‘urūḳ.

‘urūḳ-ı ḡayr-ı ževārib (KMT 20a/9-10), ‘urūḳ-ı ževārib (KMT 20a/11-12)

‘urūḳ-ı şufr (عُرُوقِ صُفْر) ‘kırlangıç otu, *zanthorrhiza apiifolia*’ (MŞ 139a/7⁴²⁰, T 75a/9⁴²¹) | ← A. ‘urūḳ+şufr.

‘uşārāt (عُصَارَات) ‘bitki ve hayvan dokularında bulunan ve bunlardan sıkma yoluyla elde edilen besleyici sıvılar’ (KS 30a/7) | ← A. ‘uşārāt.

‘uşāre (عُصَارَه) ‘sıkılmakla akan şire’ (MŞ 162a/4, KS 5a/19, KMT 106b/4, S 44a/1, Y 148b/1, MNHS 131a/11), ‘uşare (KMİB 115a/7), ‘aşāre (MŞ 167b/6, Y 110a/8) | ← A. ‘uşāra.

‘uşāre-i liḡyetü’t-teys (KS 5a/19), ‘uşāretü’l-ḡāfiş (KMT 106b/4), dühnü ‘uşaru’l-ineb (KMİB 115a/7), ‘aşāre-yi āfsentīn (Y 190a/4), ‘aşāre-yi kışsa’ü’l-ḡimār (Y 140b/6), ‘uşāre-yi ḡanṭüryūn (Y 153a/13), ‘uşāre-yi liḡyetü’t-teys (Y 108a/6), ‘uşāre-yi māmīşā (MNHS 131a/11), ‘aşāre-yi āfīt (MŞ 167b/6)

useylem (أُسَيْلَم) ‘serçe parmakla yanındaki parmak arasındaki damar, *vena salvatella*’

(EM 52b/6, MŞ 78a/9), useylīm (H 20b/7) | ← A. ‘usaylim.

useylīm ṭamarı (H 20b/7)

‘uşfūr (عُصْفُور) ‘yalancı safran, *carthamus tinctorius*’ (H 100a/5⁴²²), ‘aşfūr

⁴²⁰ Zafer Önler, kelimeyi ‘urūḳ-ı şufa olarak okumuş.

⁴²¹ Onur Yıldırım kelimeyi ‘urūḳ-ı şufa olarak okuyup ‘zerdeçöp’ anlamını vermiştir.

(EM 27a/10, MŞ 5b/6, S 70b/1, KMİB 64a/14, Y 12a/13, T 6a/12), ‘aşfur’ (KS 18a/2), *asbūr* (TM 29b/D⁴²³, KMİB 121b/13) | ← A. ‘uşfur.

‘uşfūr şuyı (H 117b/6), ‘uşfūr tohmı (H 15a/7), ‘aşfūr tohmı (MŞ 5b/6), ‘aşfūr tohmının südi (MŞ 90a/5), ‘aşfūr tohmının şiresi (MŞ 69a/8), ‘aşfūr tohmı yağı (MŞ 111a/6), ‘aşfur tohmı (KS 18a/2), ‘aşfur nişestesi suyu (KS 48b/17), *lisān-ı ‘aşfūr* (S 54a/7), ‘aşfūr cibresi (KMİB 64a/14)

usḳuf (أُسْقُف) ‘papaz’ (MŞ 88a/8) | ← A. ‘usḳuf.

ma ‘cūn-ı usḳuf (MŞ 88a/8)

uṣūl (أُصُول) ‘kökler’ (H 82b/12, MŞ 9b/10, KS 20b/13⁴²⁴, KMT 104b/11, T 13a/13) | ← A. ‘uṣūl.

uṣūl şarābı (H 82b/12), *şarāb-ı uṣūl* (H 85a/9), *mā ‘ū’l-uṣūl* (MŞ 81b/5), *maṭbūḥ uṣūl* (KS 20b/13)

uṣūlī (أُصُولِي) ‘köke ait’ (MŞ 80a/6) | ← A. ‘uṣūlī.

‘**usr** (عُسْر) ‘güçlük’ (MNHS 72a/2) | ← A. ‘usr.

‘usr ol- (MNHS 72a/2)

‘**usr-ı bevl** (عُسْرِي) ‘idrar zoru’ (EM 9a/4, MŞ 21a/6), *esri ‘l-bevl* (KMT 113a/7),

‘usru ‘l-bevl (Y 40b/2, MNHS 13b/7), *‘asara ‘l-bevl* (T 60b/5), *usru ‘l-bevl* (EM 32a/7) | ← A. ‘usr+bawl.

‘**usr-ı nefes** (عُسْر نَفَس) ‘nefes darlığı’ (KMİB 3b/13) | ← A. ‘usr+nafas.

uṣūl (أُصُول) ‘yöntem’ (MNHS 61a/7) | ← A. ‘uṣūl.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Mu ‘inü ‘l-Mürīd*’de geçmiştir.

‘**uṣ** ‘**uṣ** (عَصَص) ‘kuyruk kemiği’ (TM 10b/D, KMT 25a/4) | ← A. ‘uṣ ‘uṣ.

uṣṭuruk (أُصْطُرُك) ‘kara günlük ağacı, lebni, abher, kara buhur, kara künnük ağacı, *s. officinale*’ (KMİB 17b/2) | ← A. ‘aṣṭurak.

uṣnān (أُصْنَان) ‘çoğan’ (MŞ 82a/13, KMİB 16b/1, T 62b/13) | ← A. ‘uṣnān.

uṣne (أُصْنَه) ‘yosun, ketencik, *muscus arboreus*’ (MŞ 165b/6, KMİB 15b/13)

⁴²² Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi ‘aşfūr olarak okumuştur.

⁴²³ Bu kelime Türkçeleşmiş olduğu için maddebaşı olarak alınmamıştır.

⁴²⁴ Kelimeye dizinde yer verilmemiştir.

| ← A. 'uṣna.

utrunc (اُتْرُنْج) 'ağaçkavunu, *citrus medica*' (KS 22b/1, KMİB 5a/3) | ← A. 'utrunc.
utrunc suyu (KS 22b/1), *dühnü 'l-utrunc* (KMİB 122b/4)

'uṣuv (عُضُو) 'organ' (MŞ 30a/13, KS 7a/18, KMT 12a/3, S 7a/5, KMİB 6a/7,
Y 128b/3, MNHS 61b/2, T 73a/8) | ← A. 'uṣw.
nefs-i 'uṣv (KMT 13a/1-2), *re 'īs 'uṣvlar* (KMT 16b/3), *za 'īf 'uṣvlar* (KMİB
49a/13), *'uṣv-ı şerīf* (MNHS 61b/2), *'uṣvu 'l-kelb* (T 73a/8)

Ü

ümem (أُمَم) 'ümmetler' (S 2a/7) | ← A. 'umam.

ümerā (أُمَرَا) 'emirler' (TM 2a/4, İ 1b/13, KMT 2a/12) ← A. 'umarā'.
melikü 'l-ümerā (TM 2a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir.

ümm-i cāfiye (أُمُّ جَافِيَه) 'beynin onun içinde olduğu perde/zar, *dura mater*'
(KMT 26a/4) | ← A. 'umm+cāfiya.

ümm (أُمُّ) 'anne' (Y 20a/8) | ← A. 'umm.

ümmü 'd-dimāğ (KMT 39b/5), *ümmü 'l-ḥabāyiş* (Y 20a/8), *ümmü 'ş-şıbyān* (Y
137b/13)

ümmi ḡaylān (أُمُّ غَيْلَان) 'mısır dikenini, akasya' (KMİB 25b/8) | ← A. 'umm+ḡaylān.

ümmi kelb (أُمُّ كَلْب) 'domuz dikenini, katır kuyruğu, *anagyris fætida*' (KMİB 25b/10)
| ← A. umm+kalb.

ümmi veca 'u 'l-kebeş (أُمُّ وَجَعُ الْكَبَش) 'koyun baklası' (KMİB 25b/6) | ← A. *ummi
+waca '+al+kabaş

ümmet (أُمَّتٌ) 'bir peygambere iman edenlerin, onun getirdiklerine inanıp tabi
olanların meydana getirdiği topluluk' (İ 1b/8, MŞ 1b/2, T 1b/3) | ← A.
'ummat+ < 'ummah.
ümmet eyle- (İ 1b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve
Divan-ı Hikmet'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Kıyasü 'l-*

Enbiyā, Mu'inü'l-Mürîd, Satır Arası Kuran Tercümesi, Mi'rac-nâme ve Hüsrev ü Şîrîn'de geçmiştir.

ümmü 'ş-şibyān (أُمُّ الصَّبْيَانِ) 'boncuk illeti' (MŞ 40a/4, KMİB 50a/13, Y 137b/13,

T 43b/11) | ← A. 'umm+al+şibyān.

üns (أُنْس) 'alışma, yakınlık' (KMİB 28a/3) | ← A. 'uns.

üns tut- (KMİB 28a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürîd*'de geçmiştir.

ünṣā (أُنْثَى) 'dişi, kadın' (KMT 20a/1) | ← A. 'unṣā.

ünṣeyeyn (أُنْثَيْنِ) 'iki testis' (EM 61b/1), *ünṣeyeyn* (KMT 16b/5) | ← A. 'unṣayān.

üryān (عُرْيَان) 'çıplak' (Y 20a/5) | ← A. 'uryān.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te karşımıza çıkmıştır.

üzñü'l-erneb (أُذْنُ الْأَرْنَبِ) 'köpek dili, tavşan kulağı, *cynoglossum officinale*'

(KMİB 8a/15) | ← A. 'uẓn+al+'arnab.

V

vācib (وَاجِبٌ) 'yapılması gerekli olan' (TM 2b/2, H 124b/6, EM 56b/9, MŞ 48b/13,

KS 5b/11, KMT 64a/1, KMİB 1b/4, MNHS 12b/4, T 33a/8), *vācib* (Y 4b/5) | ← A. *wācib*.

vācib gör- (TM 2b/2), *vācib gel-* (H 124b/6), *vācib ol-* (MNHS 12b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs, Kısasü'l-Enbiyā, Mu'inü'l-Mürîd, Satır Arası Kuran Tercümesi, Hüsrev ü Şîrîn, Mukaddimetü'l-Edeb* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

vāfī (وَافِي) 'yeter' (S 2a/4, Y 1b/2) | ← A. *wāfī*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

vāfir (وَافِر) 'çok, bol' (Y 214b/9) | ← A. *wāfir*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

vāhib (وَهِيبُ) ‘veren, bağışlayan’ (İ 1b/1) | ← A. *wāhib*.

vāhid (وَاحِدٌ) ‘sıfatta bir olan’ (KS 6a/17, MNHS 15a/8) | ← A. *wāhid*.

zamān-ı vāhid (KS 6a/17), *ğūdā-yı vāhid* (MNHS 15a/8)

vāhide (وَاحِدَةٌ) ‘bir’ (MNHS 192a/13) | ← A. *wāhida*.

merre-yi vāhide (MNHS 192a/13)

vāhideten (وَاحِدَةً) ‘tek olarak’ (MNHS 15b/5) | ← A. *wāhidatan*.

vaḥṣi (وَحْشٍ) ‘yabani’ (H 110a/6, KS 47b/11) | ← A. *waḥṣ*.

vaḥṣi kuşlar (H 110a/6), *vaḥṣi ḥayvān* (KS 47b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir.

vaḥṣī (وَحْشِي) ‘yabani’ (K 6b/9, KMİB 28a/3) | ← A. *vaḥṣī*.

vaḥṣī cānavarlar (KMİB 28a/3)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

vaḥṣet (وَحْشَتَةٌ) ‘gussa’ (MŞ 165b/3⁴²⁵, KMİB 58a/8, Y 161a/2) | ← A. *vaḥṣat*.

vaḥṣeti gider- (KMİB 58a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs* ve *Kıyasū’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

vaḥy (وَحْيٍ) ‘bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberlerin kalbine

bildirilmesi ve bu yolla gelen ilahi haber’ (MNHS 3b/7) | ← A. *vaḥy*.

vaḥy eyle- (MNHS 3b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Kıyasū’l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Mukaddimetü’l-Edeb*’te geçmiştir.

vāḳıf (وَاقِفٌ) ‘bilme’ (TM 31b/1, EM 58b/13), ‘durma’ (MŞ 139b/10) | ← A. *wāḳıf*.

vāḳıf ol- (TM 31b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü’l-Hakayık*’ta geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

vaḳıyye (وَقِيَّةٌ) ‘vukıye, okka’ (H 10a/11, EM 23a/7, MŞ 26b/12, KS 20a/11, K 11b/3,

⁴²⁵ Zafer Önler, kelimeyi *vaḥṣaṣa* olarak okumuştur.

S 41a/6, KMİB 13b/14, Y 15a/12, T 78b/2) | ← A. *wuḳiyya*.

vaḳi (واقع) ‘meydana gelme’ (TM 20b/14, H 3a/13, EM 63a/13, MŞ 1b/4,

KS 11b/14, K 5b/11, Y 10b/12, MNHS 2a/9, T 1b/6) | ← A. *wāḳi*.

vaḳi ‘ol- (TM 20b/14)

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

vaḳit (وقت) ‘vakit’ (TM 7a/D, H 8a/2, EM 55b/3, İ 5a/3, MŞ 4a/1, KS 2b/2, K

14a/4, KMT 45b/3, KMİB 3b/12, Y 4b/7, MNHS 4a/13, T 7a/3) | ← A. *waḳt*.

şol vaḳtin (EM 62a/15), *hāzır vaḳt* (KS 3b/4), *vaḳt-i hāzır* (KS 7a/3), *hācet vaḳtı* (K 11b/5), *seher vaḳtı* (K 18b/3), *vaḳtü’l-ibtidā* (KMT 45b/3), *vaḳtü’l-intihā* (KMT 45b/5), *vaḳtü’l-inhiṭāṭ* (KMT 45b/7), *vaḳti’t-tezāyüd* (KMT 45b/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*, *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mi’rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477’ye kadar olan) geçmiştir.

vaḳtā (وَقْتًا) ‘o zaman’ (KS 45a/14) | ← A. *waḳtā*.

vaḳtā vaḳtā (KS 45a/14)

vaḳtehā (وَقْتَهَا) ‘o zaman’ (TM 31b/D, KMT 67a/9) | ← A. *waḳthā*.

vaḳitsüz (وَقْتَسِز) ‘uygun zamanda olmayan’ (TM 35a/12) | ← A. + T. *waḳt+süz*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

va’llāhi (والله) ‘Allah’a and olsun ki Allah hakkı için’ (TM 11a/7, H 2b/15)

| ← A. *wa’llāhi*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Kıyasü’l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

va’llāhu a’lem (والله اعلم) ‘Allah en çok bilendir’ (TM 6b/4, H 55b/12, MŞ 169a/15,

KMİB 126b/7, Y 61a/3, MNHS 32b/9, T 73b/4) | ← A. *wa’llāhu+’a’lam*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

va'llāhu 'ş-şāfī (والله الشافي) 'Allah şifa verendir' (H 29b/12) | ← A. wa'llāhu+al+şāfī.

varaḳ (وَرَق) 'yaprak' (S 84a/11, Y 104a/4) | ← A. waraḳ.

varaḳı l-ḥayāl (S 84a/11)

vārid (وَارِد) 'gelen, ulaşan' (KMT 46b/7, Y 120a/4) | ← A. wārid.

vārid ol- (KMT 46b/7)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

vaşf (وصف) 'nitelik' (TM 2a/8, KS 14a/7), 'niteliklerini sayarak tarif etme'

(KMT 2b/4, Y 108b/2) | ← A. waşf.

vaşf ét- (KS 14a/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Mu'inü'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

vaşflu (وَصْفُو) 'vasflı' (KS 12a/11) | ← A.+T. waşf+lu.

vāşıla (وَاصِلَه) 'ulaşan, erişen' (KMT 49a/9) | ← A. wāşıla.

esbāb-ı vāşıla (KMT 49a/9)

vāşıta (وَاسِطَه) 'aracı' (KMT 18b/4) | ← A. wāşıta.

vāsi (وَاسِع) 'geniş' (MNHS 31a/1) | ← A. wāsi.

vāsi ol- (MNHS 31a/1)

vaşıyyet (وَصِيَة) 'bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey' (K 2b/3,

Y 3b/7) | ← A. waşıyyat.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Mukaddimetü'l-Edeb*'te geçmiştir.

vaṭan (وَطَن) 'yurt' (MNHS 21a/5) | ← A. waṭan.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

vaz (وَضَعَ) 'koyma' (EM 40b/1, İ 1b/10, KS 25a/5, KMT 44b/13, KMİB 147a/12),

'ortaya koyma' (MNHS 7a/9) | ← A. waz.

vaz ét- (KS 25a/5), marāzu'l-vaz (KMT 44b/13), vaz 'ı fesād (KMT 51b/3)

ve (وَ) 'iki kelime, cümle ve öbeği birbirine bağlar, ile' (H 1b/1, İ 1b/1, MŞ 1b/1,

K 1b/2, KMT 2a/3, KMİB 1b/3, Y 100a/2, MNHS 1b/1, T 1b/1) | ← A. wa.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdis*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

vebâ (وباء) 'taun' (TM 34a/8, H 123a/B, EM 33a/4, MŞ 157a/11, S 64a/11, KMİB 81a/9, T 4b/13) | ← A. *wabā* '.

vebâ günleri (H 123a/B), *vebâ ısıtmaları* (EM 33a/4), *du'â-yı vebâ* (MŞ 157a/11), *faşl-ı vebâ* (S 64a/11), *vebâ ısıtması* (KMİB 81a/9)

veca (وجع) 'ağrı, acı' (EM 50a/3, MŞ 16b/12, KMT 9a/12, S 23b/7, KMİB 4a/4, Y 76b/4, T 31a/13) | ← A. *waca* '.

veca '-ı *yürek* (EM 50a/3), *veca* '-ı *mefâşıl* (MŞ 16b/12), *vec* 'i 'l-*mefâşıl* (KMT 9a/12), *veca* '-i *cenb* (S 23b/7), *veca* '-yı *şadr* (S 23b/7), *veca* 'u 'l-*mefâşıl* (KMİB 11b/11), *veca* '-yı *mufâşal* (T 31a/13-14), *li-veca* 'i 'l-*esnân* (T 85a/2⁴²⁶)

vech (وجه) 'biçim, yol, tarz' (TM 2a/1, MŞ 14a/4, KS 8a/11, KMT 6b/8, S 21b/5, KMİB 2a/4, Y 20b/2, MNHS 9b/8) | ← A. *wach*.

ol vecih üzerine (TM 2a/1), *şol vechile* (TM 12a/9), *vechle* (KS 8a/11), *vech-i küllî* (KMT 6b/8)

Kelime ilk olarak Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

veche (وجهه) 'yön' (TM 42b/7) | ← A. *wicha*.

vecne (وجنه) 'elmacık kemiği' (TM 58a/D⁴²⁷) | ← A. *wacna*.

veda (ودع) 'katır boncuğu, ılan başı' (MNHS 79a/1) | ← A. *wada* '.

vedec (ودج) 'boyun toplardamarı' (KMT 32a/1) | ← A. *wadac*.

vedec-i gāyir (KMT 32a/1), *vedec-i zāhir* (KMT 32a/4)

vedec-i gāyir (ودج غایر) 'boyundan beyne giderken iç tarafta kalan damarlar' (KMT 32a/1) | ← A. *wadac*+*gā*'ir.

vedeḡa (ودقه) 'gözde kırmızı benekler' (MNHS 126a/2) | ← A. *wadeḡa*.

vedī'at (ودیعت) 'emanet' (MNHS 3a/1) | ← A. *wadī'at*+ < *wadī'ah*.

⁴²⁶ Onur Yıldırım tamlamayı *veca* 'ü 'l-*insân* şeklinde okumuştur.

⁴²⁷ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin anlamına 'görünüş, görüntü' demiştir.

vefā (وَفَا) ‘kafi gelme’ (KS 38a/14), ‘tarikat ismi’ (K 1b/8⁴²⁸, KMT 146a/7)

| ← A. *wafā*’.

vefā ét- (KS 38a/14), *iḥvānī*’l-*vefā* (K 1b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü*’l-*Hakayık*, *Kutadgu Bilig*, *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü*’l-*Ferādīs*, *Kıyasü*’l-*Enbiyā*, *Muhabbet-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mukaddimetü*’l-*Edeb* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

vefk (وَفَق) ‘bir kimsenin isteğine uygun olarak ayet, dua ve harflerle belli şekilde yazılmış muska’ (MŞ 119a/15) | ← A. *wafk*.

vehm (وَهْم) ‘evham’ (TM 19a/15, H 5a/3, KMT 18b/12) | ← A. *wahm*.

vehm oḡdurıcı kuvvet (TM 19a/15), *kuvvet-i vehm* (TM 20a/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Mu’inü*’l-*Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

veķā (وَفَا) ‘koruma’ (MNHS 28b/2) | ← A. *wiķā*.

veķā-yı dimāğ (MNHS 28b/2)

velakin (وَلَكِنْ) ‘lakin, fakat’ (KMT 39a/6) | ← A. *wa+lakin*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu’inü*’l-*Mürîd*’de geçmiştir.

velī (وَلِي) ‘Allah’ın dostu ve sevgili kulu’ (Y 256a/2) | ← A. *walī*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü*’l-*Ferādīs*, *Kıyasü*’l-*Enbiyā*, *Mu’inü*’l-*Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

velīkin (وَلِيَكِنْ) ‘lakin, ama’ (TM 16a/4, MNHS 4a/2), ‘velikin’ (MŞ 4b/15)

| ← A. +F.*wa+līkin*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Atabetü*’l-*Hakayık*’ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü*’l-*Ferādīs*, *Kıyasü*’l-*Enbiyā*, *Mu’inü*’l-*Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi’rac-nāme*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

⁴²⁸ Muhammet Yelten, kelimeye ‘sözünü yerine getirme, sözünde durma’ gibi anlamlar vermiştir.

verd (وَرْد) ‘gül’ (MŞ 7b/2, S 65a/9, KMİB 6b/11, MNHS 79a/2, T 81a/11)

| ← A. ward.

şarāb-ı verd-i ʔarī (MŞ 7b/2), *şarāb-ı l-verd* (S 65a/9), *şarāb-ı verd* (KMİB 6b/11), *dühnü l-verd* (KMİB 116b/14), *verd-i ebyaz* (MNHS 131a/6), *verd-i aḥmer* (T 81a/11), *şarāb-ı verd-i ezrār* (T 12a/14), *şarāb-ı verd-i mükerrer* (T 12a/15), *verd-i ʔarī* (T 5a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

verdi (وَرْدِي) ‘gül gibi kızıl olan sidik rengi’ (TM 29b/D), ‘gül gibi’ (KMT 59b/13)

| ← A. wardī.

verem (وَرَم) ‘şişlik, ur’ (EM 63b/8, MŞ 16a/15, KS 1b/2, KMT 8a/4, KMİB 2b/12,

Y 83b/5, MNHS 58b/4, T 42a/10) | ← A. waram.

verem ol- (EM 63b/8), *veremi r-riye* (EM 48a/1), *verem-i maḥʾad* (MŞ 16a/15), *verem-i bevāsīr* (MŞ 16a/15), *verem-i sevdāvī* (MŞ 157a/5), *veremü l-lehāt* (KMT 8a/4⁴²⁹)

veremli (وَرَمْلِي) ‘veremli’ (KS 7a/18) | ← A. + T. waram+lū.

veremi r-riye (وَرَمِ الرِيَّة) ‘akciğerde bulunan şişlik’ (EM 48a/1)

| ← A. waram+al+riya.

veremsüz (وَرَمْسُوْز) ‘veremsiz’ (KS 36b/11) | ← A.+T. waram+süz.

vesāyir (وَسَايِر) ‘bunun gibi olanlar, benzerleri’ (KMİB 39a/15) | ← A. wa+sā’ir.

vesmī (وَسْمِي) ‘böbrek yağının eridiğine işaret eden ve yağlı olan sidik’ (TM 29b/D)

| ← A. wasmī.

ve s-selām (وَالسَّلَام) ‘işte o kadar, son söz bu’ (MNHS 24a/12, T 106a/3)

| ← A. wa+al+salām.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Nehcü l-Ferādīs, Kısasü l-Enbiyā* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

vesvās (وَسْوَس) ‘vesvese veren’ (MŞ 168b/6, S 70a/7, Y 20a/11, MNHS 46a/8)

| ← A. waswās.

vesvās-ı fāsīd (MNHS 46a/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir.

⁴²⁹ Ali Haydar Bayat, ‘tonsilitis’ anlamını vermiştir.

vesvese (وَسْوَسه) ‘vehim, kuruntu’ (KMİB 59a/12) | ← A. waswasa.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kısasü’l-Enbiyâ*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

veted (وَتَد) ‘ense kemiği’ (MNHS 23a/13) | ← A. watad.

veter (وَتَر) ‘kasları hareket ettiren kırıış’ (TM 11b/8, KMT 36a/7) | ← A. watar.

veyâ (وَيَا) ‘cümlede bildirilen hususun sayılan birden fazla şey için aynı zamanda söz konusu olduğu durumlarda bunların arasına getirilir’ (H 25a/3, KMT 44b/5, KMİB 98b/2, Y 102a/10, MNHS 25a/11, T 6b/14) | ← A.+F. wa+yâ.
Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyâ* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

veyahūd (وَيَاخُودُ) ‘yahut, veya’ (MŞ 151a/15, Y 29a/7), (MNHS 134b/4, T 98a/3) | ← A. + F. wa+yāhūd.

vezîr (وَزِير) ‘vezir’ (MNHS 24b/4) | ← A. wazîr.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kısasü’l-Enbiyâ*, *Mu’inü’l-Mürîd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

vezn (وَزْن) ‘ölçü’ (EM 40b/1, MŞ 4b/8, KS 18b/9, K 22a/6, KMT 56b/4, S 83b/2, KMİB 17a/2, Y 85a/1, MNHS 36b/1, T 6b/4) | ← A. wazn.
vezn êt- (S 83b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

vi ‘â (وَعَا) ‘damar’ (KMT 53b/13) | ← A. wi ‘â.

vidâc (وَدَاج) ‘boyun toplardamarı’ (TM 46a/D) | ← A. widâc.

vilâdet (وِلَادَت) ‘doğma’ (MŞ 105a/13, MNHS 19b/11) | ← A. walâdat+ < walâdah.
vilâdet vaḳti (MNHS 19b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü’l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

vilâyet (وِلَايَت) ‘ülke, memleket’ (KMİB 21b/3, Y 7a/6, MNHS 2b/8) | ← A. wilâyat+ < wilâyah.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdîs*, *Kısasü’l-Enbiyâ*,

Mukaddimetü'l-Edeb ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

vuḳūf (وُقُوفٌ) 'durma' (KMT 20b/6) | ← A. *wuḳūf*.

sinnu'l-vuḳūf (KMT 20b/6)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

vuşlat (وُصِّلَتْ) 'kavuşma' (MNHS 24b/8) | ← A. *wuşlat* + < *wuşlah*.

wuşlat eyle- (MNHS 24b/8)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kısasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

vücūd (وُجُودٌ) 'yaratma, yaratılma' (MŞ 1b/1, MNHS 17b/8, T 1b/2), 'beden'

(İ 1b/13, K 15b/2), 'var olma' (KMT 11b/12) | ← A. *wucūd*.

vücūda getir- (MŞ 1b/1), *vücūda gel-* (MNHS 17b/8)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.

Harezmi Türkçesinde *Kısasü'l-Enbiyā*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Hüsrev ü Şīrīn*, *Muhabbet-nāme* ve *Nehcū'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

vücūh (وُجُوهٌ) 'birçok bakımdan' (KS 14b/16) | ← A. *wucūh*.

Y

yā (يَا) 'ey' (MŞ 152a/2, MNHS 3b/4) | ← A. *yā*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi*, *Divan-ı Hikmet* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcū'l-Ferādīs*, *Kısasü'l-Enbiyā*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'rac-nāme* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

yābis (يَابِسٌ) 'kuru tabiatlı' (MŞ 2a/4, KS 7b/10, K 15a/3, KMT 11a/9, S 6b/9,

KMİB 2b/3, Y 116b/12, MNHS 77a/10, T 2a/10) | ← A. *yābis*.

hārr-ı yābis (KMT 11a/9), *bārid-i yābis* (KMT 11a/11), *bārid-yābis* (KMT 67b/5), *mülākātu yābisin bi'l-ḳuvveti* (KMT 50a/10), *yābis ḡdā* (S 6b/9)

yāfūḥ (يَافُوحٌ) 'bingıldak, fontanel' (EM 46a/12, KMT 23a/3, MNHS 118b/13)

| ← A. *yāfūḥ*.

yahūdī (يَهُودِي) 'yahuda mensup' (KS 38b/11) | ← A. *yahūdī*.

muḳlu yahūdī (KS 38b/11)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

yaḳaḳa (يَقَطَّة) 'uyanıklık' (KMT 48a/10) | ← A. *yaḳaḳa*.

yaḳīn (يَقِين) 'kesin' (EM 51a/14) | ← A. *yaḳīn*.

yaḳīn ol- (EM 51a/14)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kısasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Mu'inü'l-Mürîd* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

yāḳūt (يَاقُوت) 'en meşhuru kırmızı renklisi olan, pembe, erguvan vb. renklerde sadece elmasın çizebildiği çok değerli taş' (TM 59a/10, KMİB 142a/6, Y 139b/7, MNHS 205a/11) | ← A. *yāḳūt* ← Yun.

yāḳūt rengi (KMİB 142a/6), *yāḳūt-ı rümmānî* (Y 120a/5), *şaru yāḳūt* (MNHS 205a/11)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kısasü'l-Enbiyâ*, *Mi'rac-nāme*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

yāḳūtî (يَاقُوتِي) 'yakuta ait' (MŞ 8a/6, T 11a/10) | ← A. *yāḳūtî*.

müfferriḥāt-ı yāḳūtî (MŞ 8a/6), *cevāriş-i yāḳūtî* (MŞ 175a/14)

ya'nî (يَعْنِي) 'şu anlatılmak isteniyor ki, demek ki' (TM 6b/14, H 7a/B, EM 63a/14, İ 2b/6, MŞ 2a/1, KS 2a/1, K 6b/9, KMT 2a/6, KMİB 4b/9, Y 8b/4, MNHS 3b/9, T 2a/5) | ← A. *ya'nî*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Atabetü'l-Hakayık*'ta geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kısasü'l-Enbiyâ*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mi'rac-nāme*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Muhabbet-nāme* ve *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

yabrūḥ (يَبْرُوح) 'adamotu denen bitki, kan kurutan' (TM 54b/D⁴³⁰, H 94a/11,

KS 43a/4, MNHS 80a/7) | ← A. *yabrūḥ*.

ḥarfū'l-yā-yı yabrūḥ (MNHS 80a/7)

⁴³⁰ Binnur Erdağı Doğuer, kelimenin anlamına 'bir bitki' demiştir.

yebrūḥu ‘ş-**šanem** (يَبْرُوحُ الصَّانَمِ) ‘abdüsselam otu, iki insan suretine benzeyen bir ot’
(KMİB 147a/8⁴³¹) | ← A. *yabrūḥ+al+šanam*.

yemen (يَمَن) ‘yemen’ (KMİB 18a/1) | ← A. *yamān*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Kıyasü’l-Enbiyā*’da geçmiştir.

yemānī (يَمَانِي) ‘yemen’e ait’ (H 93b/8, MŞ 98b/2, S 58a/5, Y 30a/2) | ← A. *yamānī*.

yemānī turb (H 93b/8), *şeb-i yemānī* (MŞ 98b/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*’te geçmiştir.

yenbağı (يَنْبَغِي) ‘münasib’ (S 3a/11) | ← A. *yanbaği*.

yereḳān (يِرْقَان) ‘sarılık hastalığı’ (TM 17b/15, H 84a/1, EM 27b/10, MŞ 16b/7, KMT 8b/12, KMİB 3a/2, Y 71a/1, MNHS 165b/2, T 58b/12) | ← A. *yaraḳān*.

yereḳān renci (TM 26b/8), *ḳara yereḳān* (H 88b/1), *şaru yereḳān* (H 88b/1),
yaraḳān-ı aşgar (Y 4a/4), *yaraḳān-ı esved* (Y 4a/6), *yereḳān-ı aşfer* (T 58b/12)

yereḳānlu (يِرْقَانْلُو) ‘sarılık hastalığına yakalanmış’ (EM 25a/4)

| ← A.+T. *yaraḳān+lu*.

yeşb (يَشَب) ‘yeşim taşı’ (MŞ 175b/2) | ← A. *yaşb*.

yevm (يَوْم) ‘gün’ (MNHS 151a/6, Y 65b/12) | ← A. *yawm*.

yevm-i evvel (Y 67a/3), *ḥummā-yı yevm-i seherī* (MNHS 151a/6)

yevmī (يَوْمِي) ‘günlük’ (H 124a/B, MŞ 119b/8) | ← A. *yawmī*.

ḥummā-yı yevmī (H 124a/B)

yevmiyye (يَوْمِيَّة) ‘günlük’ (S 23b/6) | ← A. *yawmiyya*.

ḥummā-yı yevmiyye (S 23b/6)

yūnān (يُونَان) ‘yunanistan halkından olan’ (TM 25a/D, MNHS 104b/7), *yūnān*

(Y 61a/4) | ← A. *yūnān* ← Grekçe *iones/ iaones*.

yūnān dili (TM 25a/D)

yūnānca (يُونَانِجَه) ‘yunanlılar tarafından konuşulan dil’ (TM 24a/D)

| ← A.+T. *yūnān+ca*.

⁴³¹ Yazmada *yeprūḥ* biçiminde yazılmıştır.

yūnānī (يونانى) ‘yunanistanla ilgili’ (TM 8b/5, MNHS 22b/3) | ← A. *yūnānī*.

yūnānī dili (TM 8b/5)

yübūset (يُبُوسَتْ) ‘kuruluk’ (EM 61b/6, MŞ 3a/2, KS 2b/13, KMT 11b/3, S 4a/3,

KMİB 74a/1, MNHS 9a/5, T 3b/4) | ← A. *yubūsat*+ < *yubūсах*.

Z

zabṭ (ضَبْط) ‘tespit etme’ (EM 61a/12, KS 10a/8), ‘tutma’ (Y 18b/8, MNHS 15a/12)

| ← A. *zabṭ*.

zabṭ ét- (EM 61a/12), *zabṭ eyle-* (MNHS 15a/12)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

zāc (زاج) ‘kara boya’ (TM 54a/D, H 116b/9, EM 17b/15, MŞ 54b/5, KS 21a/6,

S 58a/3, KMİB 46b/9, Y 38b/9, MNHS 147b/13, T 80a/9) | ← A. *zāc* ← F.

zāğ.

yeşil zāc (EM 18a/1), *aķ zāc* (EM 18a/3), *kızıl zāc* (EM 18a/5), *şaru zāc* (EM 17b/15), *zāc-ı kıbrīsī* (H 116b/8), *göyünmiş zāc* (H 31a/11), *zāc-ı şāmī* (S 58a/3), *zāc-ı mışrī* (MNHS 147b/13-148a/1), *zāc-ı başrī* (MNHS 148a/1), *zāc-ı za’ferān* (MNHS 106b/3), *zāc-ı kıbrızī* (T 80a/9)

zācger (زاججر) ‘zacger’ (TM 56a/3) | ← A.+F. *zāc*+*ger*.

zād (زاد) ‘rızık’ (KS 10a/3) | ← A. *zād*.

za’f (ضَفْ) ‘zayıflık’ (EM 51a/13, MŞ 43a/6, KS 12b/18, K 15a/13, KMT 8b/1,

S 70a/9, KMİB 24b/2, Y 34a/10, MNHS 85a/1) | ← A. *za’f*.

za’f hāşıl ol- (EM 51a/13), *za’f ol-* (KS 12b/18), *za’f-ı ma’de* (KMT 8b/1),

za’fu’l-ķalb (S 70a/9)

zafer (ظَفَر) ‘savaşta kazanılan galibiyet’ (İ 2b/13) | ← A. *zafar*.

zafar bul- (İ 2b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü’l-Enbiyā*, *Mukaddimetü’l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

zafera (ظَفَرَه) ‘pterijion, göz konjonktivasının yerel, damarlı kalınlaşması’

(MNHS 74b/10) |← A. *zifra*.

za 'ferān (زعفران) 'safran' (TM 29a/8, H 28b/11⁴³², İ 5b/3, KMT 96b/9, KMİB 114a/7, MNHS 42a/13, T 4a/5), *za'firān* (EM 18b/7, MŞ 16a/14, KS 21a/9, K 4b/12, KMİB 21a/7, Y 77a/5) |← A. *za'farān*.

dühnü 'z-*za'ferān* (KMİB 114a/11), *za'ferān-ı hāliş* (Y 94a/13)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*, *Kısasū 'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü 'l-Edeb*, *Mu'inü 'l-Mürīd* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

za 'ferānī (زعفرانی) 'safran sarısı renk' (H 6a/4⁴³³, KMT 59b/9, MNHS 107a/11) |← A. *za'farānī*.

za 'firānlan- (زَعْفَرَانْلان) 'safranlanma' (MŞ 13a/7, T 17b/11) |← A. + T. *za'farān+lan-za'firānlanmış ol-* (MŞ 13a/7)

za 'firānlu (زَعْفَرَانْلُو) 'safranlı' (MŞ 3a/12⁴³⁴) |← A. + T. *za'farān+lu*.
za'firānlu nesne (MŞ 3a/12)

zāhir (ظاهر) 'görünen' (TM 1b/6, H 20a/3, MŞ 41a/5, KS 4a/5, K 4b/4, KMT 32a/4, KMİB 25a/2, Y 130b/7, MNHS 8b/3, T 64a/5) |← A. *zāhir*.

zāhir 'ālem (TM 1b/6), *zāhir ol-* (TM 5b/5), *vedec-i zāhir* (KMT 32a/4)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezm Türkçesinde *Nehcū 'l-Ferādīs*, *Kısasū 'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü 'l-Edeb*, *Muhabbet-nāme*, *Cevāhirü 'l-Esdāf*, *Mu'inü 'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

zahīr (زَحِير) 'iç sürgünü, dizanteri' (MŞ 162a/10⁴³⁵, KMT 8b/6, Y 44a/10), *zahīr* (EM 51b/2, KMİB 77b/7, T 57a/2) |← A. *zahīr*.

şāf-ı zahīr (MŞ 162a/10), *zahīr-i mufrit* (MŞ 165b/9), *şiyāf-ı zahīr* (KMT 102b/1), *şiyāf-ı zahīr* (T 57a/2)

zahīre (ذخيره) 'gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan hububat' (TM 56a/D,

⁴³² Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *za'firān* olarak okumuştur.

⁴³³ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *za'firānī* olarak okumuştur.

⁴³⁴ Zafer Önler, kelimeyi *za'ferānlu* olarak okumuştur.

⁴³⁵ Yazmada *zahīr* biçiminde yazılmıştır, Zafer Önler *zahīr* biçiminde okumuştur.

MŞ 95b/6) | ← A. *zahīra*.

zahīre et- (TM 56a/D)

zahmet (زحمت) ‘sıkıntı, eziyet’ (H 12a/5, EM 9b/11, İ 2a/5, MŞ 8a/8, KS 1b/6, K 4a/2, KMT 74b/4, KMİB 1b/11, Y 1b/13, MNHS 36b/10, T 11a/13), *zahmet* (H 35b/3) | ← A. *zahmat*+ < *zahmah*.

zahmet et- (H 12a/5), *zahmet gör-* (H 52b/3), *zahmet vèr-* (H 36a/3), *zahmet çek-* (KS 8b/1), *sovuk zahmeti* (KMİB 1b/11), *zahmet git-* (KMİB 2a/3), *zahmeti gider-* (KMİB 3a/14), *ribv zahmeti* (KMİB 10b/3), *teķavvus zahmeti* (KMİB 120b/2), *zahmet ol-* (MNHS 36b/10), *zahmet eyle-* (MNHS 139b/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mi'rac-nāme*, *Hüsrev ü Şirîn* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

zahmetlū (زحمتلو) ‘zahmet veren’ (H 43b/6, KS 45b/6, MNHS 78b/13)

| ← A.+T. *zahmat*+*lū*.

zahmetlū ol- (KS 45b/6)

zahmetlurak (زحمتلوراك) ‘daha eziyetli’ (EM 62b/14) | ← A. + T. *zahmat*+*lurak*.

zahmetlurak ol- (EM 62b/14)

zahmetsüz (زحمتسز) ‘zahmetsiz’ (KMİB 17b/8, MNHS 78b/13), *zahmetsiz* (T 32b/9)

| ← A.+T. *zahmat*+*süz*.

za'if (ضعيف) ‘itibarsız’ (TM 1b/8, İ 1b/12, MŞ 1b/8, KMT 3a/3, T 1b/10), ‘güçsüz, kuvvetsiz’ (TM 17a/12, H 37a/B, EM 51b/8, KS 4a/1, K 5a/7, KMİB 6b/1, Y 27a/9, MNHS 75b/7) | ← A. *za'if*.

za'ifu'l-bāh (EM 64a/3), *za'if ol-* (EM 51b/8), *za'if edici* (TM 57b/D), *za'if eyle-* (TM 33a/3), *za'if ol-* (TM 22a/8), *za'if et-* (K 5a/7), *za'if'üzvlar* (KMİB 49a/13), *za'if et-* (MNHS 75b/7)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādis*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şirîn* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi* geçmiştir.

za'ifu'l-bāh (ضعيف الباه) ‘iktidarsızlık’ (EM 64a/3) | ← A. *za'if*+*al*+*bāh*.

ẓa' ʿiflḥ (ضعيف لق) 'zayıf olma durumu' (TM 21a/15⁴³⁶, KMT 7b/12, T 3b/9,

MNHS 10b/4, H 79a/1, EM 50a/14, MŞ 6a/8, KS 5b/3) | ← A.+T. ẓa' ʿif+lıḳ.
bögrek ẓa' ʿiflḥı (TM 29b/D), iştihā ẓa' ʿiflḥı (TM 27a/9-10), ma'de ẓa' ʿiflḥı
(TM 46b/3), yürek ẓa' ʿiflḥı (TM 47b/D), ẓa' ʿiflḥı ol- (MŞ 6a/8), görmekligün
ẓa' ʿiflḥı (KMT 7b/12), göz ẓa' ʿiflḥı (KMT 152b/12), dāfi'a ẓa' ʿiflḥı (MŞ
99a/9)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

zākiye (زَاكِيَه) 'temiz' (S 1b/8) | ← A. zākiya.

nüfūs-ı zākiye (S 1b/8)

zaḳḳūm (زَفْوْم) 'ağu ağacı, nerium oleander' (KMİB 122a/15) | ← A. zaḳḳūm.

dühnü 'z-zaḳḳūm (KMİB 122a/15), zaḳḳūm yağı (KMİB 122a/15)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mi'rac-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.

zāl (ذَال) 'Arap alfabesinin dokuzuncu harfi' (KMİB 126b/7) | ← A. zāl.

harfi 'z-zāl (KMİB 126b/7)

zamān (زَمَان) 'vakit' (TM 2a/1, H 33b/7, EM 49b/12, MŞ 2b/5, KS 3b/12, K 10b/10, KMT 2a/8, KMİB 6a/6, Y 55b/6, T 3a/1), 'devir, dönem' (EM 13b/5, KMT 3a/9) | ← A. zamān.

sā'at-ı zamāniyye (KS 5a/2), zamān-ı vāhid (KS 6a/17), şimdiki zamān (KMT 2a/8), zamān-ı ḳadīm (MNHS 4a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-Enbiyā*, *Mi'rac-nāme*, *Satır Arası Kuran Tercümesi*, *Mu'inü'l-Mürīd*, *Mukaddimetü'l-Edeb*, *Hüsrev ü Şīrīn* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

zamāne (زَمَانَه) 'zaman' (İ 1b/14) | ← A. zamān.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kutadgu Bilig* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Kıyasü'l-*

⁴³⁶ Kelimeye gelen ek ğ ile gösterilmiş ancak sözlüksel biçimi madde başı alınmıştır.

Enbiyā, Mukaddimetü'l-Edeb, Hüsrev ü Şîrîn, Satır Arası Kuran Tercümesi
ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

zamğ (ضمغ) 'akasya, sütleğen, kitre gibi bazı ağaçların gövdesinde açılan yaradan
sızarak donan ve eriyiği yapıştırıcı olarak kullanılan yapışkan, camsı,
sarımsı, amorf doğal madde' (Y 143a/13, MNHS 97a/8, T 80b/7) | ← A.
zamğ.

zan (ظَن) 'sanı' (KS 24b/13, KMT 19b/4) | ← A. *zann*.

zann-ı şinā'a (KS 24b/13), *zann-ı menfa'at* (KMT 19b/4-5)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn*'de geçmiştir.

zanbağ (زَنْبَق) 'zambakgiller familyasından, pek çok türü bulunan, güzel, iri, beyaz
çiçekli, çok yıllık süs bitkisi, *lilium candidum*' (EM 53a/11, MŞ 85b/6, KS
5b/4, KMİB 48b/8, MNHS 48a/3), *zanbāk* (Y 182b/1) | ← A. *zanbağ*.
zanbağ yağı (KS 5b/4), *dühnü'z-zanbağ* (KMİB 118a/1)

zanbūr (زَنْبُور) 'eşek arısı, sarıca arı' (KS 42b/12) | ← A. *zunbūr*.

zarar (ضَرَر) 'zarar' (EM 1b/9, MŞ 164b/9, KS 2b/6, K 4b/8, KMT 47a/11,
KMİB 6b/14, Y 117b/10, T 94b/5) | ← A. *zarar*.

zarar ol- (KS 23b/6), *zarar-ı 'aẓīm* (KS 29a/2), *zarar et-* (K 4b/8), *zarar*
erişdür- (KMT 47a/11), *zarar gel-* (MNHS 24a/4), *zarar ét-* (MNHS
201b/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs* ve *Kıyasü'l-Enbiyā*'da geçmiştir.

zarebān (ضَرْبَان) 'zonklama, çarpıntı' (MŞ 16a/15), *zarbān* (MNHS 190b/2)
| ← A. *zarabān*.

zarf (ظَرْف) 'muhafaza, kılıf' (Y 182a/13, T 74a/6) | ← A. *zarf*.

zarūret (ضَرُورَت) 'zaruret' (MŞ 5a/1, KS 8b/19, KMT 67a/8, Y 30a/4,
MNHS 73a/10, T 4b/16) | ← A. *zarūrat* + < *zarūrah*.

zarūret düş- (MŞ 5a/1), *zarūret ol-* (MŞ 5a/2)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyā, Mu'inü'l-Mürīd,*
Hüsrev ü Şîrîn ve *Nehcü'l-Ferādīs*'te geçmiştir.

zarūrī (ضَرُورِي) 'olması mecburi' (K 9a/6, KMT 45b/10) | ← A. *zarūrī*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

zarûriyyât (ضُرُورِيَّات) 'kaçınılması imkânsız, zarurî olan şeyler' (KMT 6a/5)

| ← A. *zarûriyyât*.

zarûriyyât-ı sitte (KMT 6a/5)

zât (ذات) 'bir şeyin ta kendisi' (TM 51a/11, MŞ 46b/1, KMT 42b/12, MNHS 6b/10)

| ← A. *zât*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Muhabbet-nâme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

zâtü'l-cenb (ذات الجنب) 'akciğer zarının yangısı' (H 66a/7, EM 47b/13, MŞ 17b/8,

K 19b/1, KMT 8a/10, KMİB 10b/3-4, Y 4a/3), *zâti'l-cenb* (T 50a/16) | ← A.

zât+al+canb.

zâtü'r-riye (ذات الريه) 'akciğer yangısı' (H 59b/1, EM 15a/10, MŞ 69a/14,

KMİB 97a/7), *zâtü'r-ri'e* (KMT 8a/9, Y 68a/6) | ← A. *zât+al+ri'a*.

zâtü's-şadr (ذات الصدر) 'göğüs ağrısı' (MŞ 69a/9) | ← A. *zât+al+şadr*.

zavķī (ذَوَقِي) 'beynin üçüncü çift sinirleri' (KMT 25b/9) | ← A. *zavķī*.

zāyi (ضَايِع) 'boşa gitmiş' (MŞ 21b/1, Y 137b/9, MNHS 123b/12) | ← A. *zāyi*.

zāyi ol- (MŞ 21b/1)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*'nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Kıyasü'l-Enbiyâ*, *Mu'inü'l-Mürîd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Kırım sahasına ait yarlık ve bitiklerde (1477'ye kadar olan) geçmiştir.

zāyid (زَايِد) 'ziyade, fazla' (MNHS 82a/5) | ← A. *zā'id*.

zāyidü'l-leben (MNHS 7a/5)

zāyil (زَايِل) 'ortadan kalkan' (MŞ 6a/15, KS 2b/10, K 10b/10, KMT 10b/11, S 26b/4,

KMİB 40a/4, Y 36b/13, MNHS 14b/3, T 9a/4) | ← A. *zā'il*.

zāyil kıl- (MŞ 6a/15), *zāyil ol-* (KS 2b/10), *zāyil eyle-* (S 26b/4), *zāyil ét-* (MNHS 7b/5)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir.
Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*'te geçmiştir.

zaymurân (ضَيْمُرَان) 'puzine, su nanesi' (EM 26a/8, MŞ 96a/4) | ← A. *zaymurân*.

zayyân (ظَيَّان) 'yabani yasemin, *jasminum fruticans*' (EM 26b/14) | ← A. *zayyân*.

zayyık (ضَيِّق) 'dar' (KMT 54b/6) | ← A. *zayyık*.

nabz-ı zayyık (KMT 54b/6)

zebd (زَبْد) 'tere yağı yedirmek' (KMİB 125b/12) | ← A. *zabd*.

dūdu'z-zebd (KMİB 125b/12)

zebedü'l-baħr (زَبْدُ الْبَحْرِ) 'lületaş, denizköpüğü' (EM 60a/15, MNHS 79a/5, S 58a/3⁴³⁷)

| ← A. *zabad+al+baħr*.

zebedü'l-ķavārīr (زَبْدُ الْكَوَارِيرِ) '?' (MNHS 79b/2) | ← A. **zabad+al+ķavārīr*.

zeberced (زَبْرَجْد) 'açık yeşil renkte olan zümrüd gibi bir taş çeşidi' (KMİB 74b/5, MNHS 181a/4) | ← A. *zabarcad*.

yāşıl zeberced (MNHS 181a/4)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferâdîs*, *Kısasü'l-Enbiyâ* ve *Mi'rac-nāme*'de geçmiştir.

zebībī (زَبِيبِي) 'kuru üzüme ait' (KMT 119b/4) | ← A. *zabībī*.

zefnī (ذَفْنِي) 'defne, *laurus nobilis*' (EM 17a/6) | ← A. **zafnī* ← Yun. *daphni*.

zefidā (ذَفْدِي) 'yabani sedef otu, *ruta montana*' (KMİB 127b/6) | ← A. *zafra*.

zeheb (ذَهَب) 'altın' (S 76a/8, KMİB 128a/3, Y 142b/9, MNHS 81a/10, T 81a/3⁴³⁸)

| ← A. *zahab*.

ħabb-ı zeheb (S 76a/8), *ħabbu zeheb* (T 81a/3)

zehre (زَهْرَة) 'çiçek' (S 45a/6) | ← A. *zahra*.

māye-yi zehre (S 45a/6⁴³⁹)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

zehretü'l-milħ (زَهْرَةُ الْمِلْح) 'tuz çiçeği' (KMİB 140a/11) | ← A. *zahra+al+milħ*.

⁴³⁷ Yazmada *zūbde'l-baħr* şeklinde yazılmıştır.

⁴³⁸ Onur Yıldırım kelimenin anlamına 'gitme, zannetme' demiştir.

⁴³⁹ Ferhat Kurban kelimeyi *mahi zehrec* biçiminde okuyup 'balık otu' anlamını vermiştir.

zeker (ذَكَر) ‘erkeklik organı’ (TM 13a/D, H 2a/19, EM 25a/8, İ 4b/8, MŞ 98b/13, KMT 9a/6, S 26a/11, KMİB 8a/2, Y 4a/8, MNHS 17b/13), ‘erkek’ (KMT 20a/1), *zeker* (Y 180a/13) | ← A. *zakar*.

zeker delügi (H 97a/12), *zeker ur-* (KMİB 8a/2), *âdem zekeri* (MNHS 17b/13)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Kıyasü'l-Enbiyâ*’da geçmiştir.

zelaķu ’l-em ’ā (زَلَقُ الْأَمْعَا) ‘yemeğin sindirilmeden çıkması’ (H 90a/2⁴⁴⁰)

| ← A. *zalaķ+al+’am* ’ā.

zemherîr (زَمْهَرِير) ‘karakış’ (KS 26a/10) | ← A. *zamharîr*.

zemherîr sıtması (KS 26a/10)

zemîme (ذَمِيمَة) ‘kötü hâl’ (KMT 2b/4) | ← A. *zamîma*.

aķlāķ-ı zemîme (KMT 2b/4)

zencâr (زَنْجَار) ‘jengar’ (MNHS 8b/11, T 92a/3) | ← A. *zancâr* ← F. *jengâr*.

zencâr-ı şâfi (MNHS 205a/5), *merhem-i zencâr* (T 92a/3)

zencebîl (زَنْجَبِيل) ‘zencefilgiller familyasından, malezya ve hindistanda yetişen kamış görünüşünde çok yıllık otsu bitki, *zengiber officinale*’ (H 6b/9, EM 19a/3, İ 5b/2, MŞ 10a/3, KS 19a/5, K 4a/10, KMT 87a/13, S 29a/5, KMİB 24a/11, Y 10a/3, MNHS 142a/7, T 13b/9) | ← A. *zancabîl*.

zencebîl perverdesi (H 82a/4), *zencebîl-i mürebbî* (MŞ 12b/9), *zencebîl-i emlec* (MNHS 142a/7)

Kelime ilk olarak *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

zencebîli ’l-kilāb (زَنْجَبِيلُ الْكِلاَب) ‘firenk biberi, köpek zencefili’ (KMİB 139a/7)

| ← A. *zancabîl+al+kilāb*.

zencefr (زَنْجَفَر) ‘kırmızı boya, zincifre’ (KMİB 139b/13) | ← A. *zuncufr*.

zendü ’l-a ’lā (زَنْدُ الْأَعْلَى) ‘kolun üst kemiği, ön kolda bulunan iki kemikten dışta yer alan, *radius*’ (KMT 24a/9) | ← A. *zand+al+’a* ’lā.

zendü ’l-esfel (زَنْدُ الْأَسْفَل) ‘kolun çubuğu, kol ile ön kol arasındaki eklem, *cubitus*’ (KMT 24a/10) | ← A. *zand+al+’asfal*.

⁴⁴⁰ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *zulķü* ’l-*ma’ād* biçiminde okuyup ‘bir mide hastalığı’ anlamını vermiştir.

zenebü 'l- **aḳreb** (ذنب العقرب) 'tartil otu, akrep kuyruğu, *scorpiurus*' (KMİB 128a/1)
| ← A. *zanab+al+aḳrab*.

zenebü 'l-**fa** 'r (ذنب الفار) 'fare kuyruğuna benzeyen damar hareketi' (TM 28b/D,
KMT 58b/4) | ← A. *zanab+al+fa* 'r.

zenebü 'l-**ḥayl** (ذنب الجیل) 'ulama yonca, teke sakalı bitkisi' (KMİB 127b/7⁴⁴¹)
| ← A. *zanab+al+ḥayl*.

zerārīḥ (ذَرَارِيح) 'kuduz böceği' (KS 42b/18, KMT 131a/4) | ← A. *zarārīḥ*.

zerḳ (ذَرَق) 'kuşun dışkısı' (MNHS 85a/8) | ← A. *zarḳ*.
zerḳu 'l-*ḥaṭāṭīf* (MNHS 85a/8-9)

zerneb (زَرْنَب) 'kokulu yaprak, *flacourtia cataphracta*' (S 70b/8, Y 159a/11)
| ← A. *zarnab*.

zerre (زَرَّة) 'çok küçük parçacık' (MŞ 84a/2) | ← A. *zarra*.

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Kuran Tercümesi* ve *Divan-ı Hikmet*'te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü 'l-Ferādīs*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve *Hüsrev ü Şīrīn*'de geçmiştir.

zerūr (ذُرور) 'göz otu' (H 32b/12, MŞ 42b/10, MNHS 102a/11, T 87b/4⁴⁴²), *zerūr*
(Y 143b/8) | ← A. *zarūr*.

zerūr-ı aşfer (MŞ 42b/10), *zerūr-ı kāfūrī* (MŞ 42b/12), *zerūr-ı aşğar* (Y 143b/8), *zerūr-ı aḡber* (MNHS 102a/11-12),

zerūr-ı aşfer (ذُرور أَصْفَر) 'yaşlıktan olan göz ağrısına fayda sağlayan ve eski göz ağrısını gideren içinde on dirhem anzurūt, beş dirhem şāf-ı māmīšā, buçuk dirhem şabr ve za'firān iki dāng afyūn olup bunların yumuşak dökülüp elenmesi ve gerektiğinde göze ekilmesi' (MŞ 42b/10) | ← A. *zarūr+aşfer*.

zerūr-ı kāfūrī (ذُرور كَافُورِي) 'sıcaklıktan kaynaklanan göz ağrısına fayda eder içine katılan otlar ikişer dirhem göyünmüş şedef, deliksiz inci, bir dirhem nişasta, bir deng kāfūru döküp eleyip gerektiğinde kullanılır' (MŞ 42b/12) | ← *zarūr+kāfūrī*.

⁴⁴¹ Yazmada *zenebü* 'l-*cayl* biçiminde yazılmıştır.

⁴⁴² Onur Yıldırım kelimeyi *zerūd* olarak okuyup 'bir grup ilaca verilen genel ad' olarak okumuştur.

zevāl (زَوَالٌ) ‘öğle’ (MŞ 88a/3), ‘yok olma, ortadan kalkma’ (KS 38a/1, MNHS 176a/9) | ← A. *zawāl*.

zevāl *vaḳti* (MŞ 88a/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs*, *Mu’inü’l-Mürīd*, *Muhabbet-nāme* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

ževārib (ضَوَارِبٌ) ‘titreşimli arterler’ (KMT 20a/12) | ← A. *žawārib*.

‘*urūk-ı ğayr-ı ževārib* (KMT 20a/9-10), ‘*urūk-ı ževārib* (KMT 20a/11-12)

zēvāt (ذَوَاتٌ) ‘zatlar’ (S 1b/8) | ← A. *zawāt*.

zēvāt-ı kāmīle (S 1b/8)

zēvc (ذَوُجٌ) ‘iki şeyden meydana gelen takım, çift’ (MNHS 24a/11) | ← A. *zawc*.

zēvġan (ذَوِغَنٌ) ‘organların hepsinin dirlik kabul ettiği kuvvet’ (TM 19a/8)

| ← A. *zawaġān*.

zēvḳ (ذَوِقٌ) ‘tat alma, lezzet’ (TM 20a/D, KMT 18b/10) | ← A. *zawḳ*.

ḳuvvet-i zēvḳ (TM 20a/D)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Divan-ı Hikmet*’te geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

zevraḳ (زَوْرَقٌ) ‘sandal’ (KMT 25a/8) | ← A. *zawraḳ*.

zevraḳī (زَوْرَقِي) ‘sandalımsı kemikler’ (KMT 25a/8) | ← A. *zawraḳī*.

zeyt (زَيْتٌ) ‘zeytin yağı’ (H 108b/11, EM 2a/5, İ 5b/9, MŞ 17a/15, KS 6a/5, K 6a/2, KMT 131a/4, S 36b/4, KMİB 4a/8, Y 12a/10, MNHS 83a/2, T 37b/14) | ← A. *zayt*.

zeyt yağı (EM 2a/5), ‘*ikrū’z-zeyt* (MNHS 83a/2)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferādīs* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

zeytī (زَيْتِي) ‘zeytin yağına benzer sidik’ (TM 29b/D) | ← A. *zaytī*.

zeytūn (زَيْتُونٌ) ‘zeytingillerden, gümüş rengindeki uzunca oval yaprakları kışın dökülmeyen Anadolu kökenli, Akdeniz bölgesinde yetişen meyvelerinden yağ çıkarılan 12-15 metre boyunda bir ağaç ve meyvesi, *olca sativa*’ (TM

29b/D, H 96a/7, MŞ 8a/10, KS 43a/6, K 4b/12, KMT 115a/2, KMİB 3b/10, MNHS 7b/1, T 23b/11), *zeytun* (Y 204b/6) | ← A. *zaytūn*.

zeytūn yağı (H 9a/10), *ḥām zeytūn* (H 97b/4), *zeytūn-ı berrī* (MŞ 37b/3), *delūce zeytūn* (KS 51a/13), *zeytūn būsī* (KMT 115a/2), *zeytūn yaprağı* (KMİB 3b/10), *zeytūnu 'l-berrī* (KMİB 142b/3), *yaban zeytūnı yağı* (KMİB 142b/3-4), *eski zeytūn yağı* (MNHS 7b/1), *zeytūn yaprağı suyu* (MNHS 174b/12)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Satır Arası Kuran Tercümesi* 'nde geçmiştir.

ẓidd (ضدّ) 'ters, karşıt' (EM 57b/5, KS 14a/6, KMT 50b/13, MNHS 69b/1), *ẓid* (Y 14b/11, T 12a/4) | ← A. *ẓidd*.

ẓidd-ı mizāc (MNHS 69b/1)

ẓill (ظِلّ) 'gölge' (MNHS 193a/10) | ← A. *ẓill*.

ẓimād (ضِمَاد) 'sargı, bağ' (TM 58b/4, KS 38b/1, Y 128b/4), *ẓamād* (EM 26a/11, MŞ 39a/7, KS 5a/17, MNHS 34b/2) | ← A. *ẓimād*.

ẓamād ét- (EM 26a/11), *ẓamād eyle-* (MNHS 34b/2), *ẓamād-ı aḥar* (MNHS 136b/3)

ẓimādla- (ضِمَادْلَا) 'bağlama' (KS 38b/1) | ← A.+T. *ẓimād+la-*.

ẓīb (ذِيب) 'kurt' (KMİB 128a/8) | ← A. *ẓi'b*.

ẓībaḳ (زَيْبَق) 'cıva' (MŞ 148a/3, MNHS 79a/13, T 75a/9) | ← A. *turābu'z-ẓībaḳ* (T 75a/9)

zibilī (زِبِلِي) 'gübreye ait' (MŞ 99a/14) | ← A. *zibilī*.

sifir zibilī (MŞ 99a/14)

zift (زِفْت) 'kara sakız' (H 109a/8, EM 16b/13, MŞ 45a/11, KS 40b/16, K 2b/8, KMİB 14a/7, Y 182b/6, MNHS 79a/7, T 74a/3) | ← A. *zift*.

ziftlū (زِفْتُلُو) 'ziftli' (EM 60b/13) | ← A. + T. *zift+lū*.

ẓihn (ذِهْن) 'akıl' (EM 25a/12, MŞ 5b/3, K 5a/3, KMİB 24b/5, T 7b/9) | ← A. *ẓihn*. *ẓihn belīd* (T 40a/6)

ẓīk (ضَيْق) 'sıkıntı, zorluk' (KMT 50b/12), 'dar' (MNHS 170a/8) | ← A. *ẓīk*. *ẓīk-i mecārī* (KMT 50b/12)

zikkī (زَقَقِي) ‘istiska türlerinden biridir şiş yerlerin rengi koyulmuş tulum gibi olan türdür’ (H 85a/2, EM 52b/2, MŞ 80b/5, KMT 105a/7⁴⁴³) | ← A. *zikkī*.

istiskā-yı zikkī (H 86b/1)

zīkr (ذَكَر) ‘anma’ (TM 2b/8, H 35a/5, EM 13a/14, MŞ 162b/5, KS 3a/16, K 1b/11, KMT 59a/10, KMİB 131a/7, Y 17b/9, MNHS 6a/8, T 33a/8) ← A. *zīkr*.

ķuvvet-i zīkr (TM 20a/D), *zīkr eyle-* (EM 13a/14), *zīkr et-* (H 35a/5), *zīkr ol-* (H 54b/3), *zīkri artur-* (MŞ 162b/5), *zīkr ét-* (KS 7b/16), *zīkr olun-* (KMT 59a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesine ait *Atabetü'l-Hakayık*, *Divan-ı Hikmet* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu‘inü'l-Mürīd* ve *Satır Arası Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir.

zincifr (زَنْجِفْر) ‘sarı zencefil’ (MNHS 79a/9) | ← A. *zuncufr*.

zīrā (ذِرَاع) ‘dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü’ (KMİB 2b/1) | ← A. *zīrā*.

zīrā ol- (KMİB 2b/1)

zīrbāc (زِيرْبَاج) ‘kimyonlu et haşlaması’ (EM 47a/4) | ← A. *zīrabāc* ← F. *zīre-bā*.

zīyā (ضِيَاء) ‘ışık’ (MNHS 2a/11) | ← A. *zīyā*.

zīyāde (زِيَادَة) ‘fazla, çok’ (MŞ 9a/11, KS 11a/12, K 6a/1, KMT 18a/4, KMİB 8b/9, Y 25b/7, MNHS 34a/10, T 21b/3), *zīyādet* (KMT 51a/11) | ← A. *zīyāda*.

zīyāde ol- (MŞ 9a/11), *zīyāde kıl-* (MŞ 16a/2), *zīyādet-i ‘aded* (KMT 51a/11), *zīyāde eyle-* (KMİB 8b/9), *zīyāde ét-* (MNHS 34a/10)

Kelime ilk olarak Karahanlı Türkçesinde *Atabetü'l-Hakayık* ve *Kuran Tercümesi*’nde geçmiştir. Harezmi Türkçesinde *Nehcü'l-Ferādīs*, *Mu‘inü'l-Mürīd*, *Satır Arası Kuran Tercümesi* ve Altın Orda sahasına ait yarlık ve bitiklerde geçmiştir.

zīyādet-i ‘aded (زِيَادَتِ عَدَد) ‘gövdede fazla uzvun olması’ (KMT 51a/11)

| ← A. *zīyādat*+ ‘*adad*.

zīyānīṭṣ (ذِيَانِيْطِش) ‘diyabet’ (EM 17b/5) | ← A. ← Yun.

zūfā (زَوْفَا) ‘zufaotu, çördükotu, *hyssopus officinalis*’ (TM 54a/D, H 58a/10,

⁴⁴³ Ali Haydar Bayat, keimeyi *zifī* biçiminde okumuştur.

EM 46a/11, MŞ 180b/4, KS 36a/10, KMT 92a/11, KMİB 11b/14, MNHS 7a/12, T 49a/15), *zūfa* (Y 90a/11) | ← A. *zūfā*.

kuru zūfā (H 58a/10), *zūfā şarābı* (KMİB 11b/14)

zūfr (ظُفْر) ‘tırnak’ (MNHS 80b/2) | ← A. *zūfr*.

zūfra (ظُفْر) ‘tabaka-i mültehamede yâhûd gözü ihâta eden hicâbda hâdis olur bir ziyâdeliktir, ekserî gözün pınarında zuhûr eder, gâh sarı ve gâhî kıvılcık ve gâhça donuk olur ve gâhça mümtedd olup tabaka-i karniyyeye doğru yürüyüp gözün bebeğini örter ve görmeğe zarar eder diye meşrûhtur’ (KMT 7b/9), ظُفْرَه (MNHS 81b/7) | ← A. *zūfra*.

zuhûr (ظُهُور) ‘ortaya çıkma’ (İ 1b/3, MŞ 173a/2, KS 44a/3) | ← A. *zuhûr*.
zuhûra getir- (İ 1b/3)

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Mu ‘inü’l-Mürîd*’de geçmiştir.

zuhre (زُهره) ‘kadife çiçeği, *gnaphalium leontopodium*’ (KMİB 140a/3) | ← A. *zahrah*.

zulmet (ظلمت) ‘karanlık’ (Y 116b/11) | ← A. *zulmat* + < *zulmah*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcü’l-Ferâdis*, *Mu ‘inü’l-Mürîd* ve *Hüsrev ü Şîrîn*’de geçmiştir.

zulümât (ظُلُمَات) ‘karanlıklar, zulmetler’ (MŞ 1b/3, MNHS 2a/10, T 1b/3)
| ← A. *zulümât*.

zuret (زُرَّة) ‘darı, mısır buğdayı’ (KMİB 127b/3) | ← A. *zurât*.

zurr-ı verd (زُرَّوَرْد) ‘gül kurusu’ (MŞ 51b/15), *zerr-i verd* (T 47a/3) | ← A. *zirr+ward*.

zu ‘rūr (زُغُرُور) ‘alıç denilen dağ yemişi’ (KMİB 137b/15) | ← A. *zu ‘rūr*.

zūsenṭāriyā (ذُوسَنْطَارِيَا) ‘dizanteri’ (EM 21b/13) | ← A. ← Yun.

zūbāb (ذُبَاب) ‘sinek’ (KMİB 127a/7, MNHS 174b/1) | ← A. *zūbāb*.
re ‘sū’z-zūbāb (MNHS 174b/1)

zūbl (ذُبُل) ‘deniz veya kara kaplumbağasının kabuğu’ (KMİB 127a/4)
| ← A. *zūbl*.

zūbūl (ذُبُول) ‘sararıp solma, erime’ (TM 23b/8, KS 31b/7) | ← A. *zūbūl*.

‘alāmāt-ı zübül (KS 31b/7)

zücāc (زُجَاجُ) ‘sırça, cam şişe’ (MNHS 211b/3, T 84b/14) | ← A. *zucāc*.

zücāc-ı fir ‘avn (MNHS 211b/3), *zücāc-ı şāmī* (T 84b/14)

zücāciyye (زُجَاجِيَّة) ‘gözün cam gibi olan tabakası’ (TM 16a/14, MNHS 62a/9)

| ← A. *zucāciyya*.

zücācī (زُجَاجِي) ‘sırça gibi’ (KMT 40b/2) | ← A. *zucācī*.

ruḡūbet-i zücācī (KMT 40b/2)

zūḡal (زُحَل) ‘satürn’ (TM 33b/2⁴⁴⁴, MNHS 20b/6) | ← A. *zuḡal*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesine ait *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

zūkām (زُكَامُ) ‘nezle’ (MŞ 6a/7, KMT 7b/4, KMİB 38b/12, Y 4a/3, MNHS 186b/10, T 2b/8) | ← A. *zūkām*.

zūkāmlu (زُكَامْلُو) ‘nezleli’ (MNHS 104a/2) | ← A.+T. *zūkām+lu*.

zū’l-fitre (ذُو الْفِتْرَةِ) ‘oldukça kötü olan ve önlü sonlu hareket eden damar hareketi’ (TM 28b/D, KMT 58b/11) | ← A. *zū+al+fitra*.

zülābiye (زُلَّابِيَّة) ‘zilbiye helvası’ (MŞ 69a/2), *zülbiye* (MŞ 70b/4), *zelābiyye* (KMİB 138b/9) | ← A. *zalābiya*.

zümürūd (زُؤْرُود) ‘zümrüt’ (KMİB 138b/3) | ← A. *zumurrud*.

Kelime ilk olarak Harezmi Türkçesinde *Nehcū’l-Ferādīs*, *Mi’rac-nāme* ve *Hüsrev ü Şīrīn*’de geçmiştir.

zūrriyyet (زُؤْرِيَّة) ‘nesil, soy’ (KMT 4a/9) | ← A. *zurriyyat+ < zurriyyah*.

⁴⁴⁴ Binnur Erdağı Doğuer, kelimeyi *zuḡāl* olarak okumuştur.

SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerindeki Arapça Alıntı Kelimeler isimli doktora tezimde sırasıyla şu gibi tespit ve çıkarımlarda bulunduğumu söyleyebilirim:

İlk olarak tezime aldığım ve incelemede bulunduğum bu on üç eserde (*Tuḥfe-i Mübārizī, Ḥulāṣā, Edviye-i Müfredē, İlyāsiyye, Müntaḥab-ı Şifā, Kāmilü’ş-Şinā’a, Kitābu’l-Müntaḥab-ı Ft’ṭ-Tıbb, Kemāliyye, Tercüme-i Müfredāt-ı İbn-i Bayṭār, Yādigār-ı İbn-i Şerīf, Sulṭāniyye, Miftāhu’n-Nūr ve Ḥazāinü’s-Sürūr, Teshīl*) hem Arapça kelimeler hem de Arapça üzerinden geçtiği düşünülen kelimeler taranmış ve dahil edilmiş bu yapılırken çalışmalarda meydana gelen eksik veya yanlış okumalar ile anlamlandırmalar bu suretle ele alınıp düzeltilme fırsatı sağlanmıştır.

Bu tezin bölümlerinden birini oluşturan ve anlam kategorilerine göre gruplanan kelimelerde sırasıyla şu veriler elde edilmiştir: Araç ve gereçlerle ilgili alınan kelimeler 29, bağlama ve ünlem anlamı taşıyan kelimelerle ilgili alıntılanan sözcükler 47, bitkilerle ilgili alıntılanan kelimeler 400, gündelik hayatla ilgili alıntılanan kelimeler 518, durum, hâl, nitelik, nicelik ile ilgili alıntılanan kelimeler 705, dünya, gökyüzü, yıldız ve doğa olaylarıyla ilgili alıntılanan kelimeler 36, edebiyatla ilgili alıntılanan kelimeler 37, harfler 11, hastalıklarla ilgili alıntılanan kelimeler 274, hayvan ve ona ait unsurlarla ilgili alıntılanan kelimeler 80, ırk, dil ve mensubiyet ile ilgili kelimeler 16, insan ve onunla ilişkili olarak alıntılanan kelimeler 62, isimlerle ilgili alıntılanan kelimeler 12, ilaç, macun, terkip ile ilgili alıntılanan kelimeler 88, inançla ilgili alıntılanan kelimeler 144, kavramlarla ilgili alıntılanan kelimeler 135, kumaş ve giysi ile ilgili alıntılanan kelimeler 15, mekan, yer ve yön ile ilgili alıntılanan kelimeler 84, meslek ve kitap ile ilgili alıntılanan kelimeler 42, miktar ve ölçü ile ilgili alıntılanan kelimeler 29, organ, kemik, damar, vücudun kısımları ile ilgili alıntılanan kelimeler 157, renklerle ilgili alıntılanan kelimeler 22, taş, maden, cevher ve minerallerle ilgili alıntılanan kelimeler 93, tıbbî terimlerle ilgili alıntılanan kelimeler 380, sayılarla ilgili alıntılanan kelimeler 18, yeme ve içme ile ilgili alıntılanan kelimeler 204, zamanla ilgili alıntılanan kelimeler 51 adettir. Tezimde toplamda 3810 tane Arapçadan alıntılanmış sözcük vardır.

Tezimde yaptığım tespitlerden biri de Arapçadan kelime alırken özellikle ihtiyaç duyduğumuz ve dahil ettiğimiz kelimelerin anlam kategorisi olarak hangi alanlarda yoğunlaştığının tespitidir. Bu kategorilere bakıldığında bitkiler, gündelik hayatla alakalı kelimeler, durum, hâl, nitelik, nicelik bildiren kelimeler, tıbbî terimler ve yeme/içme ile ilgili kelimelerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bunlar ve diğer anlam kategorileri irdelendiğinde bu kelimelerin ister ihtiyaç ister prestijden olsun Türk diline Arapçanın etkisi olduğu görülür. O dönemin bilim dili Arapça olduğu için ve kaynakların Arapça olduğu düşünüldüğünde ister tercüme ister telif olsun ya da hekimler ister Türk ister Arap veya başka milletlerden olsun bu bilim dili etkisinde eserlerini Arapçanın tesiriyle oluşturdıkları bir gerçektir.

Bir diğer önemli husus, eserler hakkında ayrıntılı bilgiler verilirken yazmaların okunup incelenmesi suretiyle bahsi geçen eserler hakkında yapılan yanlış okumalar ve yorumlamaların düzeltilerek bu önemli tıp yazmalarının tarih sahnesinde hakkettiği konuma ulaştırılması gerektiğidir. Kimi zaman eserler üzerine çalışılırken bölümlerde yanlışlıklar yapılmış *Tuhfe-i Mübârizî* gibi ya da eserin sunulduğu kişi yanlış gösterilmiş ve yorumlanmış *Miftāhu'n-Nûr* ve *Hazâinü's-Sürûr* gibi kimi zaman yazma nüshalarından esas alındığı söylenen nüshanın o nüsha olmadığı tespitinde bulunulmuştur; mesela *Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytâr* gibi. Birkaç eserin bu yüzden esas nüshaları alınmak suretiyle dizini yeniden çıkarılmak zorunda kalınmıştır. Bu tür hataların eserlerde bulunup düzeltilmesi eserlerin daha iyi anlaşılması konusunda bize şüphesiz büyük katkılar sağlayacaktır. Ancak incelediğim alan kısıtlı olduğundan bu eserler ayrıntılı başka çalışmalarca yeniden ele alınmalı ve hatalar en aza indirilmeye çalışılmalıdır. Metin okuma hatalarındaki olası sorunların en aza indirilmesi EAT çalışanların ve kaynak olarak bunlardan yararlananların işini daha kolaylaştıracaktır.

Bu zamana kadar yapılan çalışmalarda Türkçeye giren Arapça kelimeler birkaç makale dışında bu çapta ele alınmamış ve incelenmemiştir. Bu açıdan bakıldığında bu çalışmanın bu yöndeki ilk kapsamlı çalışma olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada Arapça kelimelerin, tarihi dönemlerden birini oluşturan EAT dönemi esas alınarak tıp metinleri üzerinden geçişi tespit edilmiştir. Bu yapılırken kelimenin giriş biçimine, anlamına, ses değişimine ve kelimenin diğer kelimelerle olan birleşik

şekillerine yer verilerek dilimize Arapçadan giren EAT dönemindeki sözcüklerin serüveni ve tarihçesi belirlenmeye çalışılmıştır.

Tezimde özellikle vurgulanması gereken bir başka nokta eserlerde geçen bu kelimelerin doğrudan eserler üzerine yapılan çalışmaların dizin ya da sözlüklerinden alınıp sıralama yapılması şeklinde olmadığıdır. Yani burada madde başı olarak verilen kelimelerin, 3810 sözcüğün tamamı ikincil kaynaklardan değil, birincil kaynaklardan çalışılmıştır. Bütün kelimelerin yazma nüshalarındaki geçtiği yerlere tek tek bakılmak suretiyle, yazmadaki şeklinin esas alınması ve yorumlanması şeklinde kelime gruplarımız oluşturulmuştur. Buralarda karşılaşılan pek çok hata ve bunların bu çalışmada doğru bir şekilde yansıtılması çalışmanın ilerlemesini bu süreçte zorlamıştır. Eserler üzerine yapılan çalışmalarda dizinde gösterilen kelimelerin doğru yerlerde verilmemesi, yanlış okumalar, yanlış anlamlandırmalar ya da çalışılan nüshaların yanlış verilmesi bizi bu aşamada çalışmanın ilerlemesini zorlayan etmenler olmuştur.

Türk Arap dil ilişkileri üzerine kaynakların yetersiz ve az oluşu beni bu sahada yeterince çalışma yapılmadığı hakkında düşündürmüş ve ileride yapılacak çalışmalar için bu çalışmanın bir kaynak vazifesi görmesi en büyük isteklerimden biri olmuştur. Türk ve Arap siyasi tarihi yazımında bile bilgiler parça parça ve çelişen ifadelerle doludur. Herkes meseleye yaklaşırken belli bir yönden meseleyi irdelemiş ve bütünü görmek mümkün olmamıştır. Bu alanda daha genel ve ayrıntılı çalışmalar yapılması büyük ihtiyaçtır. Yüzyıllardır farklı coğrafyalarda çeşitli şekillerde ve farklı zamanlarda karşılaşmış bu iki büyük milletin kültür tarihi yazımında yapılacak her çalışma önemli bir rol oynayacaktır. Bizim bu çalışmamızla da amacımız bu kültür tarihinin yazımına katkı sağlamış olmaktır.

Bu tez yalnız Türkler için değil aynı zamanda Araplar için de oldukça önemlidir. Çünkü metinlerimizde, klasik sözlüklerde geçen Arapça kelimelerin farklı biçimlerine rastlıyoruz. Arapçanın şimdiye kadar bir ağız sözlüğünün yapılmamış olması büyük bir eksikliktir ve bizi bu çalışmada zorlayan başlıca etmenlerden biridir. Çalışmamda bulunan, Arapçanın standart sözlüklerine girmeyen, ağızlarında ve lehçelerinde bulunan ve bu yüzden farklı telaffuzun etkisiyle metinlere giren ve ayrıntılı çalışmaya muhtaç kelime örneklerimiz şunlardır: *'adhir*, *alalahumme*

erḥam, araklatānīs, enderūḥūrūn, fayḡarā, bandādīkūn, ibniyālūs layḡūriyā, na'lebit, kıyādu'l-müluk, muḡlāb, muḡarrā, nābīya, ṡirmūn, ümmi veca'u'l-kebeṡ, zebedü'l-kavārīr, diryūfilūn, zefnī.

Ayrıca, Arapçanın *d* ve *z* ağızlarından farklı zamanlarda alıntıladığımız kelimeler de çalışmamda toplanmıştır bunlar da ayrıntılı olarak araştırılmaya muhtaçtır: *aḡziye- aḡdiye, bendādīkūn- bendāzīkūn, ḡādiye- ḡāziye, ḡidā-ḡizā.*

Burada kelimelerin farklı deḡişkelerinin de yazılmasıyla birlikte bizim eserlerimize Arapçanın deḡişik ağızlarından ve lehçelerinden girmiş birçok kelimeyi de belgelemiş oluyoruz. İleride yapılacak bir Arapça ağız sözlüğünde ve Arapça ağız araştırmalarında EAT eserlerinde geçen ve buraya aldığımız kelimelerin kullanılacağını umuyorum. Dolayısıyla bu çalışma aslında Arapça ve Arap dilbilimi içinde bir hizmet ihtiva etmektedir.

Yıllardır ileri sürülen bir tez vardır: Biz Araplarla doğrudan temas etmedik ve Arapça kelimelerimizi Farsça üzerinde aldık. Burada bu tezin de kısmen çürütüldüğünü görüyoruz. Bu genel ifade siyasî olarak da yanlıştır. Çünkü bazı Türk boyları doğrudan temas kurarken bazıları İran üzerinden temas kurmuş olabilir. Ayrıca bütün kelimelerin Farsça üzerinden girdiği yargısı gerçek dışıdır. Çünkü tezime aldığım kelimelerin Arapça şekli ile Türkçe şekli benzer özellikler gösterirken ses farklılığı ile Farsça şekli kolayca ayrılabilir. Ayrıca Arapça üzerinden bize geçen kelimelerin de yine Arapça şekli ile alınmış olması burada dikkate deḡer başka bir hususu oluşturmaktadır.

Burada karşılaşılan ve önemli olan bir diḡer unsur ilk yazılan telif tercüme eserlerde Türkçe kelimelerin tercih edilme sıklığı ve Türkçeleştirme çabalarının daha yoğun olduğudur. Bunun sebebi Beylikler döneminden itibaren hem yönetici hem de halk tabakasının Türklerden meydana gelmesi ve Beylerin özellikle hekimlere eserlerini Türkçe yazmalarını ya da Arapça yazılmış eserlerini Türkçeye tercüme etmelerini istemeleri olarak görülebilir. Yani ilk eserlerde anlaşılma kaygısı daha fazlayken Beylikten İmparatorluḡa geçiş sürecinde eserlerde bu anlaşılma kaygısının bir kenara bırakılması ve tercihen Arapça kelimelerin kullanılmasından çekinilmemesidir. Arapça kelimelerin kullanılmasında hekimlerin aldıkları eğitimin

de yeri çok önemlidir. O dönemde tıp eğitimi için Mısır'ın tercih edilmesi ve kaynakların doğrudan Arapça aracılığıyla edinilmesi bu dile olan rağbeti de getirmiş olabilir.

Ayrıca ilk tıp kitabımız olan Hekim Bereket'in yazdığı *Tuḥfe-i Mübārizī*'nin önsözünde ilk olarak Arapça yazdığı eserini sunduğu kişinin Türkçeye tercüme etmesini istediğini ifade etmiş ardından eserini Farçaya çevirmiş ve bundan sonra Türkçeye tercüme etmiştir. Burada dikkate alınması gereken mesele Arapça yazılan bir eserin Türkçeye tercümesi istendiğinde neden bahsi geçen eserin ilk olarak Farsçaya tercüme edildiğidir? Belki bunu Oğuzcanın Anadolu'da yazı dili olma sürecinde aramak faydalı olur. Bu sahada eserler yeni yeni verilmeye başlandığı için tercüme faaliyetlerinde zorlanıldığı açıktır. Henüz bir yazı geleneği oluşmadığından ilk yazılan eserlerin önünde maalesef Türkçe örnek yoktur.

Son olarak bu çalışmanın Türk dil ilişkileri ve etkileşimsel dilbilim (*contact linguistics*) çalışmaları için önemli bir veri tabanı oluşturduğunu belirtmekte de yarar var.

KAYNAKÇA

Abdülvehhâb Bin Yûsuf İbn-İ Ahmed El-Mârdânî. *Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıb*, Tire Necip Paşa Kütüphanesi no. 591.

Arat, Reşit Rahmeti. *Kutadgu Bilig I. Metin*, Ankara: TDK Yayınları, 1999.

Arat, Reşit Rahmeti. *Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki. Atabetü'l-Hakâyık*, Ankara: TDK Yayınları, 1992.

Arat, Reşit Rahmeti. *Kutadgu Bilig III İndeks* (İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman Fikri Sertkaya, Nuri Yüce). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1979.

Argunşah, Mustafa, Yüksekaya, Gülden Sağol ve Tabaklar, Özcan. *Karahanlıca Harezme Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.

Ata, Aysu. *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylans Nüshası) Karahanlı Türkçesi: (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK Yayınları, 2004.

Ata, Aysu. *Nâşirü'd-dîn Bin Burhânü'd-dîn Rabguzî, Kıssaşü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları), I. Giriş-Metin-Tıpkıbasım, II. Dizin*, Ankara: TDK Yayınları: 1997.

Atalay, Besim. *Dîvânü Lûgat-it-Türk Tercümesi I-II-III; IV. Endeks*, Ankara: TDK Yayınları: 1943.

Aydın, Mükerrerem Bedizel ve Murad, Sibel. *Nizâmü'l-Edviye Sakızlı İsa Efendi*. Ankara: TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi), 2019.

Bayat, Ali Haydar. *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 2016.

Bayat, Ali Haydar ve Okumuş, Necdet. *Muhammed bin Mahmûd-ı Şirvânî Mürşid [Göz Hastalıkları] İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2004.

Bayat, Ali Haydar. *Abdülvehhâb bin Yûsuf ibn-i Ahmed el-Mârdânî Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıb (823/1420) İnceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 2005.

Bayram, Mikail. “Anadolu’da Te’lif Edilen İlk Türkçe Eser Meselesi”. Konya: V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, 903, (1996).

Baytop, Turhan. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 2007.

Bedevian, Armenag. K. *Illustrated polyglottic dictionary of plant names*. Kahire: Argus and Papazian Presses, 1936.

Bice, Hayati. *Hoca Ahmet Yesevî Dîvân-ı Hikmet*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Bloomfield, Leonard. *Language*. London: Compton Printing Works, 1923.

Braunmüller, K., House, J. *Convergence and Divergence in Language Contact Situations*. Amsterdam&Philedelphia: John Benjamins, 2009.

Bussmann, Hadumod. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London: Routledge, 1996.

Campbell, Lyle. *Historical Linguistics*. UK: Edinburgh University Press, 2013.

Campbell, Lyle - Mixco, Mauricio J. *A Glossary of Historical Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007.

Can, Özge, Kayabaşı, Demet. “Contact Linguistics Etkileşimsel Dilbilim”. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, (2015), 4, 7-21.

Canpolat, Mustafa-Önler, Zafer. *İshâk Bin Murâd Edviye-i Müfrede*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Celâlüddin Hızır. *Müntahab-ı Şifâ*, Paris Bibliothèque Nationale A. F. 170.

Celâlüddin Hızır Bin Aliyü'l-Hattâb. *Teshîl*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih 3543.

Clauson, Sir Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: At the Clarendon Press, 1972.

Çelik, Anıl. *Terceme-i Kâmilü's-Sinâ'a (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Cronhamn, Sandra. *Quantifying loanwords*. Lund University, 2018.

Demir Öztürk, Nuray. “Muhammed Bin Mahmûd-ı Şîrvânî'nin ‘İlyâsiyye’ İsimli Tıp Eserinin İncelenmesi”. *İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Özel Sayısı II*. Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, (Mart-Nisan 2019).

Demir Öztürk, Nuray. “Eski Anadolu Türkçesine Arapçadan Alıntılanmış Bir Fiil Üzerine İnceleme”, *XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara, 2020.

Demir, Aydın. “Hekim Bereket Hulasa (1.-50. sayfalar) İnceleme- Metin-Sözlük”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010 .

Derin, Adnan. “Tuhfe-i Mübarizi: metin-gramer notları-sözlük”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 1983.

Doğuer, Binnur Erdağ. *Hekim Bereket Tuhfe-i Mübârizî Metin-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.

Doğuer, Binnur Erdağ. *Hekim Bereket Hülâşa Metin-Sözlük*. Ankara: Ürün Yayınları, 2013.

Enfield, N. J. *Linguistic Epidemiology: Semantics and grammar of Language Contact in Mainland Southeast Asia*. Londra: Routledge, 2002.

Ercilasun, Ahmet B. *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2008.

Erdal, Marcel. *Old Türkic Word Formation- A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1991.

Eren, Hasan. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basım evi, 1999.

Gülsevin, Gürer, Boz, Erdoğan. *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.

Johanson, Lars. (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. (Çev. Nurettin Demir). Ankara: TDK Yayınları, 2014 .

Johanson, Lars. "Turkic language contacts in a typology of code interaction". *Turcologica* 61, (2006), 4-26.

Hacıeminoğlu, M. Necmettin. *Kutb'un Hüsvrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1968.

Hekim Bereket, *Hulāṣā*, Paris Bibliothèque Nationale 171.

Hekim Bereket, *Tuḥfe-i Mübārīzī*, Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi 12049.

İbn-i Baytār, *Tercüme-i Müfredāt-ı İbn-i Baytār*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 2113.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, Şeşen, Ramazan, Bekar, M. Serdar, Gündüz, Gülcan, Bulut, Veysel. *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi History of the Literature of Medical Sciences during the Ottoman Period*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, 2008.

İlyâs Beg B. Mahmûd Begzâde, *İlyâsiyye*, Cezayir Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1780/3.

İshâk Bin Murâd, *Edviye-i Müfredede*, Paris Bibliothèque Nationale A.F. 170.

Haspelmath, Martin. “The Loanword Typology and the World Loanword Database”. In Haspelmath, M. & Tadmor, U. (Eds.), *Loanwords in the World’s Languages: A Comparative Handbook* (1-34). Berlin: De Gruyter Mouton, 2009.

Haspelmath, Martin. “Lexical borrowing: Concepts and issues”. In Haspelmath, M. & Tadmor, U. (Eds.), *Loanwords in the World’s Languages: A Comparative Handbook* (35-54). Berlin: De Gruyter Mouton, 2009.

Haspelmath, Martin. “Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability”. *Aspect of Language Contact*. T. Stolz, D. Bakker, R. S. Palomo (edt.) s. 43-62. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2008.

Kahya, Esin. *El-Ḳânûn Fi’t-Ṭıbb İkinci Kitap İbn-i Sînâ*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009.

Kahya, Esin, Demirhan Erdemir, Ayşegül. *Bilimin Işığında Başlangıçtan Cumhuriyete Türklerde Tıp ve Sağlık Kurumları*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.

Kalfa, Hacı. *Keşf ez-Zunûn*, Mısır: Bulak Matbaası, 1274 .

Kāmilü ’ş-Şinā’a, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Hüseyin Çelebi no. 819.

Kara, M. Alpertunga, Özaltay, Bülent. “Anadolu’daki İlk Türkçe Tıp Kitaplarında Terimler Üzerine”, 38. *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi’ne Sözlü Bildiri*, (İstanbul), 2002.

Knüppel, Michael (Beschrieben von). *Altürkische Handschriften, Teil 17: Heilkundliche, volksreligiöse und Ritualtexte*. Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland (VOHD), Band XIII, 25, Stuttgart: Franz Verlag, 2013.

Koç, Mustafa, Tanrıverdi, Eyyüp. *Tahbîzü'l-Mathûn el-Kânûn Fi't-Tib Tercümesi 6. Cild Akrabâdîn-Sözlük*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018 .

Koman, Mahmut Mesud. “Tuhfe-i Mübârîzî”. *Tıp Fakültesi Mecmuası*, (1955), 18 (3), 701.

Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1980.

Kurban, Ferhat. “Şirvani Mahmud Sultāniye (Giriş-Metin-Sözlük)”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Mansuroğlu, Mecdut. “Karahanlıca”, *Tarihî Türk Şiveleri*, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara: TKAE Yayınları, 1979.

Menz, Astrid. “Slav Dillerinin Gagauzcaya Etkisi”. *Bilig* (2003). 24, 23-45.

Merçil, Erdoğan. “Menteşeoğulları”. *DİA*, (2004). 29, 152-153.

Muhammed Bin Maḥmūd Şirvānî, *Sultāniye*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Serez 2756.

Mü'min ibn-i Muḳbil Sinobî, *Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazāinü's-Sürûr*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nuruosmaniye 3585.

Necef, Ekber. N. *Karahanlılar*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2005.

Önler, Zafer. *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990.

Önler, Zafer. *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ II Sözlük*. İstanbul: Simurg, 199.

Özgüdenli, Osman Gazi. *Selçuklular Cilt I. Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.

Özyetgin, Ayşe Melek. *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.

Sağol, Gülden. “Harezmi Türkçesi Satır Arası Kur’an Tercümesi, Giriş-Metin-Sözlük”. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 1993.

Sakin, Orhan, Okutan, Yahya, Koçer, Doğan, Yıldız, Mecit. *Tabîb İbn-i Şerîf Yâdigâr 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yâdigâr-ı İbn-i Şerîf*. İstanbul: Geleneksel Tıp Derneği, 2017.

Sertkaya, Osman Fikri. “Mi‘râc-nâme (Metin-İndeks)”. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1968.

Şahin, Mehmet Ünal. “Mü’min bin Mukbil Miftâhü’n-nûr ve Hâzâinü’s-Sürûr (Dil Özellikleri- Metin-Söz Dizini)”. Yayımlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Sarı, Mevlüt. *El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat*. İstanbul: İpek Yayın, 1982 .

Stachowski, Marek. *Etimoloji*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2011.

Stachowski, Kamil. “Detecting Persian Mediation in Arabisms in Turkish”. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 138, 2021, s. 49-64.

Şeşen, Ramazan. *Onuncu Asırda Türkistan’da Bir İslam Seyyahı İbn Fazlan Seyahatnâmesi Tercümesi*. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1975.

Tekdemir, Zehra Uslucan. “Hekim Bereket, Tuhfe-i Mübarizi metin-inceleme”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

İbn Baytar, *Tercüme-i Müfredât-ı İbn Baytar*. İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları, 2017.

Tekin, Şinasi. “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde ‘olga-bolga’ Sorunu”. *TDAY Belleten*, 1973-1974, s. 59-157.

Tekin, Talat. *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988.

Tekindağ, Şehabeddin. “İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I”. *Türkiyat Mecmuası*. (1971). XVI. 134.

Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Cilt 1 A-E)*. İstanbul: Simurg, 2002.

Tietze, Andreas. *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Cilt 2 F-J)*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009.

Thomason, Sarah G. *Language Contact*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001.

Toparlı, Recep. *Mu‘inü’l-Mürîd*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988.

Unat, Ekrem Kadri, İhsanoğlu, Ekmeleddin, Vural, Suat. *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2004.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.

Ünlü, Suat. *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi, 2012.

Ünver, A. Süheyl. *Uygurlarda Tababet: VIII-XIV Asır*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, 1936.

Ünver, A. Süheyl. *Tıp Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1943.

Üşenmez, Emek. “Karahanlı Türkçesi Sözlüğü”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2006.

Yazar, Sadık. “Cezâyir Milli Kütüphanesi’ndeki Türkçe Yazmaların Kataloğu = The Catalogue of the Turkish Manuscripts in the National Library of Algeria”. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi [Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı]*, (2018) IV. c., s. 274-335.

Yazar, Sadık. “Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011.

Yelten, Muhammet. *Şirvanlı Mahmud Kemâliyye (Giriş-İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin-Sözlük)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1993.

Yıldırım, Onur. “Et-Teshil Fi’t-Tıbb (Kitâb-ı Teshîlî’l-Mevlanâ Şemseddin) (İnceleme-Metin-Dizin)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2010.

Yıldız, Yasemin. “Tercüme-i Müfredât-ı İbn-i Baytâr (Giriş-İnceleme-Metin Dizin)”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2016.

Yıldız, Hakkı Dursun. *İslâmiyet ve Türkler*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2019.

Yüce, Nuri. *Ebu’l-Kâsım Cârullâh Maḥmûd Bin ‘Omar Bin Aḥmed Ez-Zamaḥşari El-Ḥvârizmi Mukaddimetü’l-Edeb Ḥvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuṣter Nüshası Giriş-Dil Özellikleri-Metin-İndeks*. Ankara: TDK Yayınları, 1988.

Witteck, Paul. *Menteşe Beyliği: 13-15 inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik* (Çev. O. Ş. Gökyay). Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986.

<https://www.almaany.com/>

<http://www.kamus.yek.gov.tr/>

<http://lugatim.com/>

<http://www.otukensozluk.com/>

<http://www.tyndalearchive.com/TABS/Lane/>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Nuray DEMİR ÖZTÜRK

Uyruğu: T.C.

EĞİTİM

Derece Mezuniyet Yılı	Kurum
Lisans 2010	Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Lisans 2010	Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (ÇAP)
Yüksek Lisans 2013	Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Türk Dili
Doktora 2021	İMU, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Programı

SERTİFİKALAR

Marmara Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi (Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenlikleri için)

Osmanlıca Kursları Başlangıç-Orta-İleri Düzey (İSMEK)

Arapça Kursu Başlangıç-Orta (ARÖMER)

PROJELER

- 50. Lise Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması İstanbul Asya Bölge Proje Sergisinde Türk Dili ve Edebiyatı Alanında Projenin Sergilenmesi ve Danışman Öğretmenlik (Gölgede: Mutluluk Veren Bilgi).
- ITUARC-Yenilikçi Teknolojilerin Akıllı Havacılık ve Uzay Uygulamaları

Araştırma Merkezi, 2018, İSTKA İletişim Uzmanı/Metin Yazarı.
İŞ TECRÜBESİ

- 2018- ...: Şehit İlhan Varank Fen Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2017-2018: Orhangazi Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2016-2017: Orhangazi Anadolu Lisesi Müdür Yardımcılığı
- 2013-2016: Orhangazi Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
- 2011-2013: Çıldır Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği

YABANCI DİLLER

Orta düzeyde İngilizce; orta düzeyde Arapça.

YAYINLAR

Demir Öztürk, Nuray. “Muhammed Bin Mahmûd-ı Şîrvânî’nin ‘İlyâsiyye’ İsimli Tıp Eserinin İncelenmesi”. *İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Özel Sayısı II*. Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, (Mart-Nisan 2019).

Demir Öztürk, Nuray. “Eski Anadolu Türkçesine Arapçadan Alıntılanmış Bir Fiil Üzerine İnceleme”, *XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara, 2020.

AKADEMİK TOPLANTILARA KATILIM

2018 Haziran, Atabetü’l-Hakâyık ve İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Sempozyumu, 28-30 Haziran 2018 Ankara, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Bildiri: “Beylikler Döneminde Yazılmış Bir Tıp Metni Üzerine”.

21-23 Ekim 2020, XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Gazi Üniversitesi, Bildiri: “Eski Anadolu Türkçesine Arapçadan Alıntılanmış Bir Fiil Üzerine İnceleme”.

28-29 Mayıs 2021, Uluslararası Avrupalı Türkler ve İki Dillilik Çalışmaları Kongresi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Stockholm Eğitim Müşavirliği, İsveç Türk Üniversiteler ve Akademisyenler Derneği, Bildiri: “Türkiye’de Yaşayan İki Dilli Türk-Japon Çocukların Annelerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Bunlar Üzerine Görüşleri”.

HOBİLER

Kitap okumak, kültür turlarına katılmak.